

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)

Суми
Сумський державний університет
2022

Редакційна колегія:

- А. М. Куліш* – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
В. В. Миргород-Карпова – кандидат юридичних наук;
А. В. Стеблянко – доктор філософії зі спеціальності 081 «Право»;
В. В. Пахомов – доктор юридичних наук, професор;
В. В. Сухонос – доктор юридичних наук, професор;
О. С. Бондаренко – доктор юридичних наук, доцент;
В. М. Завгородня – кандидат юридичних наук, доцент;
С. І. Дегтярьов – доктор історичних наук, професор.

*Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16 червня 2022 року)*

Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 656 с.

До матеріалів увійшли тези доповідей учасників VI Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», що містять результати теоретичних досліджень та окремі питання актуальних проблем щодо реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Бедрій М. М. ЧИ ІСНУЄ ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО ЯК НАУКА?	13
Видюк М. В. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЕВТАНАЗІЇ	17
Власенко В. М. МІСЦЕ ПОХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЮРИСТА ТА ДИПЛОМАТА КОСТЯ ЛОСЬКОГО	20
Гончаренко А. В. ІСПАНСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ АНТИЛ НАПРИКІНЦІ XV–XVI СТ.	22
Дегтярьов С. І. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛІТИКУ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ 1989 РОКУ	26
Зьоменко М. В. ДО БІОГРАФІЇ МІНІСТРА ПРЕСИ І ПРОПАГАНДИ ПАВЛА ЗАЙЦЕВА (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України)	30
Зьоменко М. В. ВЕЛИКА БРИТАНІЯ ТА КОЛОНІАЛЬНА СИСТЕМА НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.: ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКТОР	33
Зякун А. І. УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ ПІВНІЧНИЙ КОРДОН: ДИСКУСІЇ Й ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ 20-х РОКІВ XX СТ.	37
Комарук О. В. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА	40
Король В. М., Улько Є. С. І ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ЮНЕСКО: СПІВПРАЦЯ І ПРОТИСТОЯННЯ НА ТЛІ ПОЧАТКУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ (1945-1954 РР.)	44
Лобко Н. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПЕРЕГОНІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ	48
Нестеренко В. А. КАРИКАТУРИ В НІМЕЦЬКІЙ ПРОПАГАНДІ 1942-1943 РОКІВ ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ДІЙ ПІДВОДНИХ ЧОВНІВ НА СТОРІНКАХ «СУМСЬКОГО ВІСНИКА»	51
Панкратова В. О. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ	52
Савчук В. О. ІНСТРУМЕНТИ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ	56
Субот Н. І. РОЛЬ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ У ПРОЦЕСІ УНІФІКАЦІЇ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВА	59
Сухонос В. В., Сухонос В. В. ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЯ: ДИХОТОМІЯ МОНІСТИЧНОЇ ТА ДУАЛІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМ	63
Ядловська О. С. ЗАКОН ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНУ АВТОНОМІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЯК ВИКЛИК ДОБІ ТА ПРОЕКЦІЯ У МАЙБУТНЄ	67

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Волкова А. О. СТАНОВЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЦІННОСТІ	72
Крисько А. С., Стеблянко А. В. ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	74
Рагімлі З. Б. ПРОБЛЕМИ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	78
Старинський М. В. ЩОДО СУТНОСТІ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА	79
Стеблянко А. В., Горіченко С. О., Austėja Klimaševskytė УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	82

Стогова О. В. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ДОСВІД ІСПАНІЇ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ	86
---	----

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Viktorija Soņeca LEGISLATOR'S MISTAKE, WHICH HAS RESULTED IN THE CJEU JUDGMENT. LATVIA'S EXAMPLE.....	90
Анісімова Ю. В. РАДА ЄВРОПИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІЛЕЙ ТА СТРУКТУРА.....	94
Антонюк В. Є. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АРКТИЧНОГО ТА АНТАРКТИЧНОГО РЕГІОНІВ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	96
Волкова А. О. ПЕРСПЕКТИВИ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І НАТО.....	99
Гусєва С. М. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	101
Денисенко С. І. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ	103
Денисенко С. І., Хлус М. Г. МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	108
Дудченко В. В., Стеблянюк А. В. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СПРОЩЕННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР	111
Завгородня В. М. ПРАВО НА ПРАВДУ ЯК ЮРИДИЧНА КОНЦЕПЦІЯ.....	115
Касьян А. В. РЕПАРАЦІЇ ЯК СПОСІБ ВІДШОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНИЙ ВІЙНОЮ.....	119
Негрій Ю. М. СТРАТЕГІЧНИЙ КОМПАС БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	122
Рибалко М. Д. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	125
Саєнко М. І., Кочкіна Д. Д. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕВТАНАЗІЇ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	128
Саєнко М. І., Співаченко О.О. ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 7 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ («НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ»), ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ....	131
Саєнко М. І., Дуднік О. В. ПРОЦЕДУРА УКЛАДАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ.....	133
Славко А. С. КОМІСІЇ ПРАВДИ ТА ПРИМИРЕННЯ: ДОСВІД ПІВДЕННОАФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	135
Степка М. Б. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОСТАЧАВАННЯ ОЗБРОЄНЬ УКРАЇНІ ЗА ПРОГРАМОЮ ЛЕНД - ЛІЗУ.....	139
Швагер О. А., Твердохліб Я. В. ПРАВО НА ЯДЕРНУ БЕЗПЕКУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	143
Shokorova D. N. NON-STATE ACTORS UNDER INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW.....	146

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

Богдан А. Є. ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ...	152
Волкова А. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПІДЗЕМНИХ ВОД	154

Грабовська У. К. ЕКОЛОГІЧНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ПОТЕНЦІЙНА ЗАГРОЗА СВІТОВОГО МАШТАБУ.....	156
Здоровець Т. І. РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА У ВИРШЕНІ ЗАВДАНЬ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	159
Мельник А. М. ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	163
Морохіна К. Д. ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	165
Осадченко І. В. РИЗИК СПУСТЕЛЕННЯ УКРАЇНИ І ШЛЯХИ ЙОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ	168

СЕКЦІЯ 5 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Голохвост А. Р. ДО ПИТАННЯ ПРО ОРЕНДУ ЖИТЛА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	171
Гончарова А. В. SEPARATIO BONORUM В РИМСЬКОМУ ПРАВІ.....	175
Грабовська У. К. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	178
Грибачова І. П. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ.....	181
Касич Є. Ю. ДЕТЕКТИВНІ ПОСЛУГИ, ЯК НОВІТНЯ СФЕРА НАДАННЯ ПОСЛУГ УКРАЇНЦЯМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	184
Ковтун А. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ТА ОBOB'ЯЗОК НОТАРІУСА СПОВІСТИТИ СПАДКОЄМЦІВ.....	182
Корінь Д. К. ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ.....	191
Лавроненко В. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	193
Левченко А. С. ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА ЇХ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ.....	195
Мельник А. М. ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЖЕРТВИ ЯК РІЗНОВИДУ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ.....	198
Рагімлі З. Б. ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	200
Утвенко В. В. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	203
Шейн Д. С. ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У РАМКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	205
Юніна М. П., Фісун Н. О. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	209

СЕКЦІЯ 6 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Корошенко К. Р. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМИ ДОГОВОРАМИ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ	212
---	-----

СЕКЦІЯ 7 ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кисельова О. І. ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ ТА ЗАНЯТЬ В АКТАХ МОП.....	218
Русак Г. В. ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	

НАСЕЛЕННЯ	222
Солдатенко М. Д., Глущенко Н. В., Ісмайлов І. СУДОВА ПРАКТИКА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ	225
Шлапко Т. В., Мурач Д. В. НЕДОЛІКИ ЧИННОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	228
.....	228

СЕКЦІЯ 8

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Ulviyue Aydin, Миргород-Карпова В. В., Калініна М. Р. ЮРИДИЧНА ОСОБА ТА ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	234
Видюк М. В. ОСВІТНЯ ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ	238
Горобець Н. С. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	241
Горячев В. С., Шеїн Д. С. СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМАТИКИ МОБІНГУ В РАМКАХ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	245
Дідківська С. С. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ	250
Доля В. В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВА БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД	252
Думчиков М. О. НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ	257
Ізвіцька Г. В. РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	260
Ільченко О. В., Корошенко К. Р. ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	262
Кобзева Т. А. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МЕДІАТОРІВ В УКРАЇНІ	266
Колеснікова М. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	268
Колеснікова М. В., Зінченко Г. С. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БУЛІНГ	271
Колодуб О. С. ПРОЦЕДУРА НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	274
Кордунян І. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ У СПОЖИВЧИХ СПОРАХ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	277
Кочкіна Д. Д. КОНЦЕПЦІЯ НАТО ЯК ОСНОВА ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ	281
Красилюк М. О., Думчиков М. О. КРИПТОВАЛЮТА ЯК ОБ'ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	283
Куліш А. М., Никифоров Є. О. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ	287
Литвиненко Є. В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	291
Малетов Д. В., Ковтун А. А. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ОФЦЕРА З КІБЕРЗАХИСТУ В УКРАЇНІ	294
Марцун М. І. ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО У СТ. 44-3 КУпАП «ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ КАРАНТИНУ ЛЮДЕЙ»	299
Миргород-Карпова В. В., Глущенко Н. В., Малишева А. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	301

Миргород-Карпова В. В., Корощенко К. Р. ЗМІСТ ФЕНОМЕНУ ТЕРМІНУ «НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ» У ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	304
Міхновський Г. Ю. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	307
Мотузна А. В. ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРГАНИ НАГЛЯДУ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄС.....	313
Нагорна А. О., Лісова К. С. ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	317
Незеленнікова У. Д. ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПРОВОКАЦІЙНІ ДІЇ ГРОМАДЯН.....	320
Незеленнікова У. Д. ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗА ДЕРЖАВНОЮ ВЛАДОЮ	322
Новіков Н. Б. ГЕНЕЗА ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	324
Обрусник Є. О. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗАВДАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	327
Пахомов В. В., Миргород-Карпова В. В., Ільченко Б. О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАПУСК БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ.....	330
Плотнікова М. В. ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА РІВНІСТЬ	335
Рубаненко А. М. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕТИНАННЯ АБО СПРОБУ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	338
Sahaidak V., Zepernick F., Hlushchenko N. PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY OF LEGAL ENTITIES	341
Совенко М. Р. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ Й РЕГЛАМЕНТАЦІЯ КІБЕРПРОСТОРУ	344
Солодовник М. В. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ХАРАКТЕРНИХ РИС АЗІЙСЬКИХ КРАЇН	346
Стеблянка А. В., Шевцов Я. А. ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ.....	351
Твердохліб Я., Шокорова Д. ОРГАНІЗАЦІЙНО – ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У США.....	354
Уткіна М. С. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНИТОРИНГУ В УКРАЇНІ.....	357
Швець Н. К. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У КІБЕРБЕЗПЕЦІ ТА ЇХ УСУНЕННЯ.....	361
Шевченко О. В. РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЯК СФЕРА НАДАННЯ ПОСЛУГ	363
Шуцько М. Г. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРАВОСУДДЯ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДАХ	365
Ярусевич А. С. ДЕЯКІ ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ	368

СЕКЦІЯ 9

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

Алієва К. М. ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗИ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ.....	372
Анісімова Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПРАЦІ ОСІБ ЗАСУДЖЕНИХ	

ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	374
Артем'єва К. Д. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОТИДІ ЗЛОЧИННОСТІ.....	378
Бондаренко О. С. ФЕНОМЕНОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОТИДІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	381
Бондаренко О. С., Сіра М. А. ПОНЯТТЯ БОЙОВОГО ІМУНІТЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	384
Бондаренко О. С., Хлус М. Г. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИВАТНИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	387
Бондаренко О. С., Малєєв М. О. ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ДОХОДІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА	391
Брайко Ю. В. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	394
Вільхова Є. М. ФАКТОР, ЩО СПРИЯЄ ВЧИНЕННЮ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ	399
Волкова А. О. ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ	402
Гоч Л. М. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ.....	404
Грабовська У. К. УМИСЕЛ У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	408
Дегтяр Р. О. ЦИФРОВА ВАЛЮТА ЯК ПРЕДМЕТ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	409
Довганюк Ю. Р. ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ВИПРАВЛЕННЯ І ПОКАРАННЯ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	413
Думчиков М. О. ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИПТОВАЛЮТИ	416
Зарудний Н. В. СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	418
Здоровець Т. І. КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	421
Іваненко Г. Є. ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА (ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД).....	423
Ільченко О. В., Мурач Д. В. ЗАВДАННЯ ТА РОЛЬ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	426
Ільченко О. В., Сагайдак В. О. ПОКАЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	429
Ільченко О. В., Сидорко Ю. О. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	432
Калініна М. Р. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ІЗ КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ.....	436
Кочкіна Д. Д. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ДЕМОРАЛІЗУЮЧОГО ПРОЦЕСУ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ	439
Кочкіна Д. Д. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕРПІЛИХ ТАКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ГЕНОЦИД.....	442
Лисько Т. Д. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	444
Логвиненко М. І., Висоцький А. І. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	448
Малетов Д. В, Зінченко Г. С. ДОСВІД БРАЗИЛІЇ ЩОДО СКОРОЧЕННЯ ТЕРМІНУ	

ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	452
Малетов Д. В, Печена Т. О. ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНАМ ЗА ДОПОМОГОЮ ДОДАТКУ «ДІЯ»	455
Мартинець І. В. ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ	460
Мельник А. М. ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	463
Міллер А. О. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВЕДЕННЯ АБОРТІВ НЕКВАЛІФІКОВАНИМИ ОСОБАМИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ ЗОКРЕМА	465
Мірошниченко А. С. ПОНЯТТЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЗОКРЕМА ТУПИМИ ПРЕДМЕТАМИ	409
Мірошниченко А. С. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	470
Мірошниченко А. С. ДОКАЗИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	473
Мурач Д. В. ДОЦІЛЬНІСТЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ШТРАФУ ЯК ОСНОВНОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	475
Назарова О. О. ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ СВДЧАТЬ ПРО НАЯВНІСТЬ БУЛІНГУ АБО МОБІНГУ	478
Незеленнікова У. Д. СУЧАСНЕ НАЙМАНСТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ	481
Никифоров Є. О., Бондаренко О. С. ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ ЗА ВЧИНЕННЯ ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ	483
Носенко Ю. В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ЗАБОРОНЕНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ (СТ. 161 ККУ)	486
Плис К. В., Янішевська К. Д. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	489
Рагімлі З. Б. ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА.....	493
Сагайдак В. О. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО АРЕШТУ.....	495
Самілик М. Р. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ.....	498
Семчук Н. О. ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	502
Сисоєва В. П. НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ: НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	504
Смаль В. В. РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНА МЕТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА	507
Смаль В. В., Янішевська К. Д. ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ	510
Совенко М. Р. ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ	514
Солодовник М. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА «КРОВНУ	

ПОМСТУ» В МУСУЛЬМАНСКИХ КРАЇНАХ	519
Сорокіна Д. С. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ПРИМУСУ ЛЮДИНИ	521
Староконь Ю. М. ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПОМИЛУВАННЯ	524
Субот Н. І. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ КОНТРАБАНДИ ТРАНСПЛАНТАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ	528
Тараніна М. В. КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ ЗА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ (СТ.432 ККУ)	532
Тимошенко О. О. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ	535
Тишков В. Р. ПОМИЛКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИ	538
Усік Н. О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАНЬ СПІВУЧАСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	540
Хлус М. Г., Янішевська К. Д. ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗЛОЧИННІСТЬ	544
Шейн Д. С. ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ ЯК ВІЙСЬКОВЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	549
Шершак-Гукова А. М. СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ	552
Янішевська К. Д. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	556

СЕКЦІЯ 10 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Братішко Н. А. ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	561
Вербницька К. В. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗДІЙСНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ	565
Галілей Я. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО	568
Давидова Є. О. ЗАСАДА ЗАКОННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ	571
Dumchikov M. O., Ion Cojocari COMPUTER - TECHNICAL EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF COMPUTER CRIMINAL OFFENSES	574
Жданюк К. Г. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО	576
Заковеря Ю. А. ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	579
Зінченко Г. С., Ільченко О. В. СУТНІСТЬ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	582
Ільченко О. В. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ	586
Ільченко О. В., Анісімова Ю. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ	590
Ільченко О. В., Кучмістенко О. В. ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	593
Ільченко О. В., Сенченко С. М. ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЕКСТРАДИЦІЇ У	

КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ	598
Ільченко О. В., Смалъ В. В. ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОТРИМАНОЇ ВНАСЛІДОК ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ	603
Кравчук П. С. УЧАСТЬ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ...	606
Кравчук П. С. СКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	608
Кузнецова А. В. РОЛЬ ПРОКУРОРА В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО	610
Мельниченко В. Р. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	613
Носенко Ю. В. ОБШУК І ЙОГО ВИДИ ТА ПІДСТАВИ ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	616
Погоріла В. В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ, НАПРАВЛЕНИХ НА ЕФЕКТИВНЕ РОЗКРИТТЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ	619
Сафонова Т. Р. РОЛЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	622
Тараніна М. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	625
Черепанов М. М. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	628

СЕКЦІЯ 11 ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Білик Г. В. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАХИСТУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ РІЗНИМИ ІНСТИТУТАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	631
Брайко Ю. В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА.....	633
Holovach A. I., Zdravkovska M., Hlushchenko N. V. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN DEFENSE AND PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS TO OBJECTS POSTED ON THE USER'S PAGE ON SOCIAL NETWORKS.....	637
Коваленко Д. О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРОДУКТІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ.....	640
Мотузна А. В. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ФОТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ В УКРАЇНІ.....	643
Савицька І. В., Золота Л. В. ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ VS ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР	646
Шелест. О. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	649
Шапошник А. С. ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРА В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ	651

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ЧИ ІСНУЄ ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО ЯК НАУКА?

Бедрій М. М.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії держави, права та політико-правових учень
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Масив наукових праць на тему звичаєвого права в українській і світовій літературі аж ніяк не свідчить, що ця проблематика є вичерпаною та не потребує подальших досліджень. Більше того, значна кількість праць вказує на іншу проблему – складність предмету дослідження. Актуальність наукового пізнання звичаєвого права полягає не стільки в потребі прямого вирішення поточних проблем юридичної практики (хоча це не виключено), скільки криється у переосмисленні самого феномену права, його суті та походження. Оскільки право творилося спершу у формі правових звичаїв, вивчення звичаєвого права дозволяє виявити морфологію правової матерії до моменту перейняття правотворчих функцій державою та її органами.

Звичаєве право становить об'єкт вивчення юриспруденції та інших наук – історії, етнології, соціології, філософії тощо. Серед юридичних наук цей об'єкт має виняткове значення для історико-правових досліджень, адже розвиток українського права від найдавніших часів і аж до XVIII ст. є передусім історією звичаєвого права. Оскільки об'єктивність існування звичаєвого права в історії та сучасності не викликає обґрунтованих сумнівів, його придатність для наукового пізнання теж, як правило, не оспорюють. Натомість проблемним видається дещо інше питання – *чи можна вважати звичаєве право самостійною наукою?*

Як відомо, наука є сферою людської діяльності, яка полягає у виробленні та систематизації об'єктивних знань про дійсність. Вона також є формою суспільної свідомості, складовою частиною духовної культури суспільства [1, с. 72]. У літературі наводиться широкий каталог різноманітних ознак, які притаманні науці. Серед ознак науки автори зазначають такі: безпосередньою метою науки є опис, пояснення, передбачення процесів і явищ дійсності, які складають предмет її вивчення, тобто теоретичне відображення дійсності; прагнення отримати нове, істинне знання; наукове знання має системний характер; об'єкти науки неможливо звести до реальних об'єктів,

вони мають ідеальний характер; наука має власну мову і засоби пізнання, тому наукова діяльність передбачає спеціальну підготовку суб'єкта, що пізнає [2].

В. Горохов перераховує такі характерні риси (ознаки) науки: наявність об'єкту, предмету, методів і понятійно-категоріального апарату; системність і раціональний характер знань; об'єктивний і всезагальний характер знань; індивідуальний і колективний характер наукового пошуку; історичний характер наукових знань; евристичність (інноваційність) знань; спадкоємність знань; відносність досягнутих знань і безкінечність процесу пізнання; самоцінність знань; етичний (гуманістичний) характер знань. Також він зазначає, що таких ознак можна виявити значно більше, проте ці вважає основними [3, с. 223-224].

Основними структурними компонентами науки як системи знань є наступні: теорія (систематизує емпіричний матеріал, дає його опис та пояснення, здійснює передбачення нових ефектів та можливих процесів, виявляє перспективи їх практичного використання); науково-дослідна програма (орієнтує науковий пошук, процес висунування гіпотез, залучення традицій та нових підходів); проект (поєднує теорію та практику функціонування ідей з алгоритмами їхньої об'єктивації та технологіями застосування). Розвиток науки визначається методами (шляхи дослідження, способи формування та усвідомлення), знаннями та відкриттями (форма приросту знання), а також технологіями (способи використання знань) [4, с. 411]. Методологія наукового пізнання звичаєвого права висвітлена в окремій статті, в якій розкрито принципи, концептуальні підходи, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, прийоми та засоби дослідження правових звичаїв [5].

Із вказаного випливає, що *звичаєве право є наукою*, оскільки у нього присутні згадані ознаки, елементи та параметри. Науковий статус звичаєвого права можна охарактеризувати як міждисциплінарний. У ньому на основі юридичних знань, які є базовими, формуються знання на стику з іншими науковими напрямками – історією, філософією, етнологією, соціологією, антропологією, філологією, економікою та ін. Як відомо, юриспруденція або юридична наука є системою раціоналізованих соціально значимих знань про закономірності права та держави (право-державні закономірності) [6, с. 206]. Звичаєве право перебуває у функціональному взаємозв'язку з усіма ланками юридичної науки – теорією, соціологією та філософією права, історією держави і права, науками про конкретні галузі права (конституційне, цивільне, трудове, кримінальне право та ін.).

За переконанням Г. Вудмена, дослідження, присвячені звичаєвому праву, можна поділити на чотири категорії: 1) дослідження звичаєвого права етнічних груп у країнах,

яких населяють лише такі групи (прикладом є дослідження звичаєвого права в країнах Субсахарської Африки й Індонезії); 2) дослідження звичаєвого права етнічних груп в країнах, у яких більшість населення не належить до таких груп (звичаєве право австралійських аборигенів, маорі в Новій Зеландії тощо); 3) дослідження звичаєвого права позаетнічних суспільних груп (наприклад, регіональних, професійних, спортивних та ін.); 4) дослідження релігійного права, яке не належить до звичаєвого права, проте є важливим елементом правового плюралізму [7, s. 375].

Важлива подія у становленні науки звичаєвого права у світі відбулася в 1978 р., коли Міжнародна спілка антропології та етнології за ініціативою голландського професора Г. Фон ден Стіховена створила Комісію звичаєвого права і правового плюралізму [8, с. 5]. Хоча в 2009 р. вона змінила назву на Комісію правового плюралізму, організація функціонує і по сьогодні, налічуючи близько 400 юристів, антропологів та інших дослідників з усього світу. За час своєї діяльності Комісія провела чимало наукових заходів (конгресів, конференцій, симпозіумів тощо) та опублікувала багато праць. У сучасності її науковий журнал має назву «Правовий плюралізм та критичний соціальний аналіз» (в оригіналі – «Legal Pluralism and Critical Social Analysis») [9].

З перспективи української юриспруденції у звичаєво-правовій науці можна виокремити такі три основні напрями досліджень:

- *теоретично-соціологічний*. У цьому напрямі вивчаються поняття, форми і зміст правового звичаю, звичаєвого права та інших суміжних явищ, їхні функції, завдання, види тощо. Згаданий напрям характеризується тісним зв'язком не тільки з теорією та соціологією права, але і з філософією права та іншими науками фундаментального спрямування;

- *історично-антропологічний*. Цей напрям розкриває давні корені звичаєвого права, архаїчне право додержавного суспільства, розвиток правових звичаїв на різних етапах історії від найдавніших часів до сьогодення, вплив звичаєвого права на формування основних правових інститутів, визначних кодифікацій і правових пам'яток, еволюцію уявлень про нього в історії правової думки тощо;

- *сучасно-компаративний*. Згаданий напрям висвітлює чинність і сфери застосування правового звичаю в Україні, інших державах сучасного світу, міжнародних відносинах тощо. Важливим у ньому є порівняльний аспект, який дозволяє побачити, що різні держави сьогодення по-різному відносяться до звичаєвого права – створюють умови для його збереження та розвитку чи поборюють публічно-владними ресурсами.

Таким чином, можна відповісти позитивно на питання, поставлене у назві доповіді – так, звичаєве право як наука існує. У нього присутні необхідні ознаки науки, у тому числі

самостійні методологія та понятійно-категоріальний апарат тощо. Звичаєве право є міждисциплінарною галуззю знань, що тяжіє до юриспруденції, проте на перехресті з історією, антропологією, етнографією, соціологією, філософією, філологією та ін. Фундамент цієї науки вибудовувався століттями у працях вчених різних країн. Значний внесок у його формування зробили й українські дослідники та наукові організації. Як радянська доба в Україні, так і період домінування юридичного позитивізму у світі дещо сповільнили темпи зростання звичаєвого права як науки. Однак на зламі ХХ-ХХІ ст. динаміка розвитку науки звичаєвого права почала поступово відновлюватися і на сучасному етапі її розвиток продовжується.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шемшученко Ю. С. Наука. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Том 4: Н-П. Київ: Укр. Енцикл., 2002. С. 72-73.
2. Герасимчук А. А., Палеха Ю. І., Шиян О. М. Соціологія: навчальний посібник. Київ, 2004. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-11137.html>
3. Горохов В. Ф. Основы культурологии. Москва: МИФИ, 2015. 472 с.
4. Кримський С. Наука. *Філософський енциклопедичний словник* / ред. кол. В. І. Шинкарук (гол.) та ін. Київ: Абрис, 2002. С. 410-411.
5. Бедрій М. Методологічний інструментарій наукового пізнання українського звичаєвого права. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Вип. 69. Львів, 2019. С. 12–22.
6. Рабінович П. М. Основы загальної теорії права та держави. Львів: Край, 2008. 224 с.
7. Kojder A. Prawo zwyczajowe. *Socjologia prawa: główne problemy i postacie* / red. A. Kojder, Z. Cywiński. Warszawa: WUW, 2014. S. 373-376.
8. Правовий звичай як джерело українського права IX–XIX ст. / за ред. І. Б. Усенка. Київ: Наук. думка, 2006. 280 с.
9. History of the journal. URL: <https://commission-on-legal-pluralism.com/journal>.

ІСТОРИЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЕВТАНАЗІЇ

Видюк М. В.

студентка I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Панкратова В. О.

к.ю.н., доцент, старший викладач КФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

Будь-яке явище або процес, що існують у сучасному світі, мають своє коріння в минулому. Їх дослідження та пізнання неможливі у відриві від історичного аспекту, що пов'язує воедино явища та процеси, що існують зараз, що передували їм і ті, що виникнуть на їх основі навіть у найвіддаленішій перспективі.

Ще під час появи цивілізації питання співвідношення життя та смерті був найважливішим предметом філософсько-правового осмислення. Евтаназія стала одним із тих діянь, які з позицій теології, моральності та права розцінювалися неоднозначно. Джерела, що дійшли до нас, свідчать про те, що в найдавнішому суспільстві життя не сприймалося як найвище благо. У вченнях Стародавнього світу це явище розглядалося, у певних випадках, як благо і неминучість [1, с.27].

Історія становлення інституту евтаназії сягає корінням Стародавньої Індії, де норми поведінки зобов'язували «накласти на себе руки» вдів та лікарі бралися лікувати лише хворих із сприятливим прогнозом. У багатьох первісних суспільствах були звичаї, згідно з якими нормою вважалося умертвляти старих і хворих. Самостійний відхід із життя заохочувався у Спарті, допускався у Стародавньому Римі.

Однак ставлення до цього соціального явища у суспільстві у різні історичні епохи було неоднозначним [5, с.392]. Проблема евтаназії обговорювалася античними мислителями (Платон, Аристотель, Сократ та ін.). Деякі з них під цим поняттям розуміли безболісний, чи шляхетний перехід від земного життя в незимне, який не мав нічого спільного з суїцидом. На думку Гомера та Софокла, подібний результат був подарунком долі.

У концепціях Сократа і Платона умертвіння ослаблених і хворих людей, навіть без їхньої згоди, вважалося цілком правомірним. Ці мислителі вважали, що моральним обов'язком для людини, яка стала через слабкість тягарем для оточуючих, є самогубство. Платон у «Державі» писав, що медицина покликана піклуватися лише про здорових тілом і душею, годі перешкоджати смерті фізично слабких, а погані душею самі себе занапащать [2].

У Стародавньому Римі вбивство на прохання потерпілого залишалося безкарним. Також здійснювалося умертвіння невиліковних хворих та самогубство старих, які досягли

шістдесяти років. В Афінах та в ряді інших грецьких полісів був особливий запас отрути, який видавався тим, хто мав бажання піти з життя і міг обґрунтувати його перед ареопагом.

З розвитком політико-правової думки у Середньовіччі, панування християнського релігійного світогляду призвело до негативного ставлення до ідей евтаназії більшості мислителів [3, с.15].

Законодавство середньовічних Англії та Франції передбачало покарання за спробу суїциду. Канони Едуарда, короля Англії (XI століття) прирівняли самогубців до злодіїв та розбійників. У Франції за законами Людовіка Святого (XIII століття) самогубців слід було не лише піддавати посмертному суду, а й позбавляти майна, яке переходило до барона. У Англії, водночас, самогубство почали розглядати як «тяжке вбивство себе», а будь-яку допомогу самогубця трактували як співучасть у тяжкому вбивстві [3, с.16].

На початку XIX століття ставлення до суїциду вже почало переглядатися. Основу заклали мислителі-гуманісти XV-XVII ст., такі як Томас Мор, Еразм Роттердамський, Рене Декарт, Бенедикт Спіноза, Мартін Лютер. Завдяки їхнім роботам у свідомості сформувався та розвинувся принцип поваги людської гідності. Гуманістичні тенденції врівноважили етико-релігійні підходи до суїциду, що існували на той період.

Коли філософи Нового часу заговорили про природні права особи на життя, на власність, мова зайшла і про свободу людини розпоряджатися своїм життям, і про те, що право на добровільну смерть є настільки ж природним, як і право на саме життя. Цю ідею відстоювали і Мішель Монтень, і Френсіс Бекон, Артур Шопенгауер. Вони вважали, що безнадійно хвора людина, яка кінчає життя самогубством, «не завдає жодної шкоди суспільству, вона лише перестає робити добро», а якщо це і провина, то мотиви особи, що допомагає його вчинити, належать до найбільш пробачливих. Принцип милосердної смерті сформулював та обґрунтував Френсіс Бекон (1561-1626). Саме він привніс у медицину безліч ідей, частина з яких досі не прийнята суспільством, а частина поступово знайшла своє місце. Саме їм було сформульовано перше поняття «евтаназія» у тому змісті, в якому воно використовується й сьогодні [3, с.22-23].

Вперше термін «евтаназія» був вжитий у 16 столітті Френсісом Беконом у дослідженні «Про гідність та примноження наук» [18, с.124]. Англійський філософ зазначив, що обов'язком медичного працівника є не лише відновлення здоров'я, а зробити так, щоб хворий не страждав від хвороби. Полегшувати біль потрібно не лише тоді, коли це призводить до одужання, а й у тому випадку, коли шансів на одужання немає. Ф. Бекон вважав, що необхідно зробити смерть легкою та спокійною, і зважаючи на це евтаназія вже є щастям.

Мислителі епохи Просвітництва, такі як: Шарль Луї Монтеск'є, Жан-Жак Руссо, Дені Дідро допускали самогубство та евтаназію як завершальний етап над стражданнями. Фрідріх Ніцше був прихильником евтаназії та вважав, що в певному віці жити далі є непристойним, якщо людина залежить від медичних препаратів та є тягарем для своїх близьких [3, с.24].

Евтаназія була поширеною під час режиму Гітлера. У 1935 році у Німеччині була видана робота «Darfstoder Tod», у ній зазначалось, що евтаназія є не шляхом до полегшення страждань безнадійно хворого, а способом економії ресурсів держави на непрацездатних. 01 вересня 1939 року Гітлер видав наказ про початок операції «Евтаназія» (евтаназію було застосовано щодо 275 тисяч німців) [4, с. 123].

Після цього довгий час евтаназія вважалася абсолютно неприпустимою. Проте із утвердженням у медичній практиці цінності автономного вибору призвело до того, що тема евтаназії у багатьох країнах перестала бути табу. При цьому евтаназія розуміється як прискорення смерті тяжко і невиліковно хворого, яке здійснюється за волею хворого. Вперше евтаназія у формі асистованого суїциду (лікар має право виписати смертельний засіб на прохання пацієнта) була легалізована у США, у штаті Орегон у 1994 році. Наразі асистований суїцид легалізований у Швейцарії, Канаді, Іспанії, у кількох штатах Австралії. У повній мірі (лікар сам має право ввести препарат) евтаназія була вперше дозволена у 2001 р. у Нідерландах, потім у Бельгії (2002р.) та Люксембурзі (2008 р.) [3, с.14].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анікіна Г. В. Перспективи легалізації евтаназії в Україні. Форум права. 2009. № 3. С. 25–34. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09agvevu.pdf> (дата звернення: 23.04.2022 р.).
2. Евтаназія – право на смерть в Україні: за і проти! Правова консультація. Все про закон в інтимних подробицях. 2019. URL: <https://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>(дата звернення: 11.04.2022).
3. Евсеева, Я.В. Эвтаназия: история и современные дебаты. *Социальные и гуманитарные науки. Серия : Социология.* 2021. № 3. С. 12-25.
4. Мяловицька Н. А. Евтаназія: право на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2013. №23. С. 122–124.
5. Стефанчук Р. О. Право на евтаназію: за чи проти? *Патологія.* 2018. № 3. С. 390-395.

МІСЦЕ ПОХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЮРИСТА ТА ДИПЛОМАТА КОСТЯ ЛОСЬКОГО

Власенко В. М.

*к і.н., доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Цього року в Україні відзначатимуть 105-ту річницю української дипломатичної служби (в сучасному розумінні цієї інституції). Вона була започаткована Українською Центральною Радою 22 грудня 1917 р. Саме тоді з ініціативи Олександра Шульгина (1889-1960) Генеральний секретаріат справ міжнаціональних був реорганізований у Генеральний секретаріат справ міжнародних. Першим його керівником став ініціатор створення зовнішньополітичного відомства. Секретаріат розташовувався у будинку цукрозаводчика і мецената Федора Терещенка в Києві (вул. Терещенківська, 9). У структурі новоствореного відомства було два підрозділи: департамент та канцелярія з низкою відділів та політичною секцією в її складі. 3 грудня 1917 р. канцелярію очолював відомий український громадсько-політичний діяч, історик права Кость (Костянтин) Лоський. Через його участь в українському національно-визвольному русі кінця XIX – початку XX ст., Українській революції 1917–1921 рр. та політичній діяльності в еміграції його ім'я за радянських часів було призабуте. Під час революції він очолював низку дипломатичних місій у країнах Скандинавії. Донедавна місце поховання юриста і дипломата було невідомим не тільки широкому загалу, але і багатьом науковцям. Завдяки українським історикам і дипломатам воно стало відоме.

Нещодавно з ініціативи Наукового товариства історії дипломатії і міжнародних відносин та особисто його голови правління докторки історичних наук, професорки Ірини Матяш розпочалася робота групи науковців з підготовки енциклопедичного довідника про місця пам'яті української дипломатії, а саме: місця розташування українських дипломатичних представництв у країнах перебування, зарубіжних представництв (посольства, консульства, місії) в Україні, місця проведення важливих міжнародних переговорів, відомості про українських дипломатів і місця їх поховання, пам'ятні місця, пов'язані з діяльністю українських дипломатів (меморіальні дошки, пам'ятники), тощо. На жаль, розпочата 24 лютого 2022 р. агресія Росії проти України завадила вчасно видати цей довідник. Сподіваємося, що він невдовзі побачить світ. У ньому неодноразово згадуватиметься й ім'я К. Лоського. Короткі біографічні дані про нього та його дипломатичну діяльність містять праці П. Гай-Нижника, П. Гуцала, В. Матвієнка, І. Матяш, В. Пилипенка, Й. Ремі та В. Стрельського. Враховуючи вищезазначене, автор сформулював наступні тези:

1. Костянтин Володимирович Лоський походив з дворянської родини. Він народився 28 січня 1874 р. у Петербурзі. Історію вивчав у Варшавському, право – Петербурзькому університетах. З 1896 р. працював у редакції столичного журналу «*Исторический вестник*», потім переїхав на Холмщину, де обіймав адміністративні посади у губернських установах. Під час першої російської революції активно займався просвітницькою та редакційно-видавничою справою. У 1905 р. у м. Грубешів (нині Люблінське воєводство в Польщі) заснував товариство «*Просвіта*» та видавництво українських популярних книжок, 1906–1907 рр. був співвидавцем та редактором газети «*Буг*», тираж першого й єдиного номера якої був конфіскований.

2. На момент лютневої революції 1917 р. К. Лоський перебував у Києві. Брав участь у створенні Української Центральної Ради. У травні того ж року за порадою Дмитра Дорошенка був призначений комісаром Тимчасового уряду в Бучацькому повіті й одночасно помічником Галицько-Буковинського губернського комісара. З травня 1917 р. він – товариш (заступник) комісара, в. о. комісара Тимчасового уряду у Тернопільській губернії. Був прихильником національно-демократичних сил у тогочасному українському політичному середовищі. У червні 1917 р. вступив до Української партії соціалістів-федералістів та був обраний до її керівного органу – Головного комітету. У серпні 1917 р. його призначили директором департаменту у справах біженців Генерального секретаріату внутрішніх справ. На з'їзді делегатів від селян Холмщини був обраний комісаром Холмщини. Цей вибір затвердила Українська Центральна Рада. У жовтні 1917 р. К. Лоського призначили представником Генерального секретаріату при штабі Київського військового округу, а в грудні – директором канцелярії Генерального секретаріату міжнародних справ. Саме на нього у ті буремні часи покладалася відповідальність за вирішення багатьох нагальних справ, що порушувалися іноземними консулами в Києві (пошук приміщення, забезпечення продуктами харчування тощо).

3. У період Української Держави (гетьманату) К. Лоський очолював загальний департамент Міністерства закордонних справ. З 8 жовтня 1918 р. він був тимчасово виконуючим обов'язки повіреного у справах Української Держави у Фінляндії. У Гельсінкі під псевдонімом К. Вишевич опублікував брошуру «*Українське питання, Росія і Антанта*». 17 січня 1919 р. Директорія УНР призначила його головою Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Швеції та Норвегії з місцем перебування у Стокгольмі. У серпні того ж року він взяв участь у нараді українських послів і голів дипломатичних місій у Карлсбаді, де висловився про те, що Фінляндія є найважливішою для України країною Північної Європи.

4. Після поразки Української революції опинився в еміграції. З кінця 1920 р. жив у Чехословаччині. Виявив себе на науковій та освітній нивах. До своєї смерті працював в Українському вільному університеті в Празі. Спочатку був доцентом, з 1922 р. – професором римського права, 1926–1928 рр. – деканом юридичного факультету, 1929–1930 рр. – проректором. Належав до низки наукових інституцій. Був головою Українського правничого та членом Українського історично-філологічного товариств у Празі, дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка у Львові. Періодично виголошував доповіді німецькою мовою на засіданнях Українського наукового інституту в Берліні. Брав участь у Першому Українському науковому з'їзді 1926 р. в Празі, З'їзді чехословацьких правників 1930 р. у Братиславі.

5. Кость Лоський є автором праць з історії Античності, римського приватного права, перекладів творів Д. Байрона, Г. Гейне, А. Чехова, Т. Шевченка та інших літераторів, збірки фейлетонів *«Від великого до смішного»*. У його доробку такі праці, як *«Нарис римської історії»* (1919), *«Короткий нарис грецької історії»* (1921), *«Історія джерел римського права»* (1921), *«Історія і система римського права»* у 3-х т. (1922–1924). Його наукові праці виходили українською, російською, фінською, чеською та іншими мовами.

6. Помер Кость Лоський 14 жовтня 1933 р. у Празі. Поховали його 18 жовтня на Ольшанському кладовищі (Olšanské hřbitovy, Praha 3-Žižkov, ulice Jana Želivského, могила 2ob-8-29). Нині могилою вченого та дипломата опікується Посольство України в Чеській Республіці.

Отже, нині визначено місце поховання вченого. Перспективними, на думку автора, є дослідження науково-педагогічної діяльності К. Лоського в Українському вільному університеті в Празі та українських наукових товариствах.

ІСПАНСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ АНТИЛ НАПРИКІНЦІ XV–XVI СТ.

Гончаренко А. В.

*к.і.н., доцент, доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Після того, як у 1492 р. експедиція Христофора Колумба досягла Нового Світу, фактично першими територіями невідомого до того часу континенту, що зустрілися на шляху мореплавців, були острови, які входять до Антильського архіпелагу – Гаїті (до XIX століття мали назву Еспаньйола або Санто-Домінго) та Куба. Відкриті під час перших дослідницьких плавань великого генуезця, Антили стали першим каменем у фундаменті

колоніальних володінь Мадриду в Америці, а також відправною точкою для подальшого просування конкістадорів на Захід. Проте доля цих островів у складі Іспанської колоніальної імперії, формування та розширення якої у XVI ст. відбувалось бурхливими темпами, виявилася вельми своєрідною та повною контрастів.

На початку колонізації Мадридом Нового Світу і до 30-х років XVI ст. іспанські володіння на Антилах розвивалися поступально і досить динамічно. Історична доля іспанських Антил у цей період визначалася двома процесами, що відбувалися паралельно – з одного боку, надмірна експлуатація тубільного населення цих територій новими прибульцями, невідомі раніше хвороби і голод за кілька десятиліть призвели до майже повного зникнення індіанців Великих Антил. Чисельність автохтонного населення напередодні іспанської колонізації за орієнтовними оцінками сягала 1 млн. чоловік. З іншого боку, на зміну їм прийшли власне іспанці, і хоча масштаби їхнього переселення не встигали за зменшенням тубільців, проте їх чисельність на Антилах у цей час постійно збільшувалась [2, с. 35-38, 46-57; 3, с. 17-20]. Саме такий розвиток історії іспанських Антил пояснює відсутність певного симбіозу прибульців та тубільного населення, що було характерним для історії багатьох регіонів континентальної іспанської Америки.

Вихідці, перш за все, з Кастилії, яка тривалий час постачала основну масу переселенців до Нового Світу, іспанці стали одноосібними господарями цих територій і значною мірою відтворили на Антилах звичну для себе модель організації життя. Найбільш яскравим та характерним її елементом було відтворення на новому місці муніципальної системи Іспанії. Саме в цей період на Великих Антилах відбувається створення цілої мережі міст, організованих на кшталт міст метрополії, причому їх розміри та населення невпинно зростали. У той же час був сформований основний кістяк іспанських володінь на Антилах, до якого входили всі острови групи Великих Антил – Куба, Пуерто-Ріко, Санто-Домінго і Ямайка [2, с. 52-56, 61-66; 4, с. 169].

Одночасно із заселенням відбувалось економічне освоєння новопрیدбаних іспанською короною територій. У цій сфері на ранньому етапі колонізації істотну роль відігравало гірничорудне виробництво. Острови мали невеликі запаси золота, і саме на них звернули увагу іспанці, основною метою яких був пошук і видобуток дорогоцінних металів. У 1521–1530 рр. 97% дорогоцінного металу, що надходив з Америки до Іспанії, становило антильське золото, і лише 3% – срібло з континенту [2, с. 81].

Протягом часу розпочались зміни у соціально-економічній сфері – безперервне скорочення тубільного населення Антил, яке було основною робочою силою в антильському золотовидобутку. Ця негативна тенденція відразу ж гостро поставила питання про пошук нових трудових ресурсів, що в решті-решт призвело до початку

активного розвитку іспанської работорівлі у Новому Світі. У той же час, поряд із дорогоцінними металами до торгівельного обігу Старого і Нового Світу поступово долучались і збільшували свою частку в ньому нові товари, які могла поставляти Америка Європі – тропічні культури, такі як тютюн, цукор, імбир, какао. З'являвся певний, більш-менш стійкий попит на ці товари, виник стимул для їх вирощування, і в цьому вже вбачаються передумови для формування плантаційної економіки [2, с. 70-71; 3, с. 20-24; 4, 162-168; 5, с. 25-45].

Значні і без перебільшення катастрофічні зміни у долі іспанських Антиль відбулись після відкриття нечуваних багатств Американського континенту. Це миттєво викликало відтік населення з густонаселених антильських володінь Іспанії на континент, а у довгостроковій перспективі наслідки цього для островів були ще більш згубними. Відтепер інтереси метрополії були пов'язані з Американським континентом, який давав левову частку надходжень у її скарбницю і приховував, як здавалося, ще незвідані багатства.

Саме ці незвідані багатства були пріоритетною метою переселенців з Європи. Іспанська колонізація раннього періоду не знала практики примусової депортації, інституту кабальних слуг, які стали невід'ємними рисами англійської та французької колонізації століттям пізніше. Основними її учасниками були вільні переселенці, у більшості з яких і в думках не було осісти на нових землях. Їх головною метою було якнайшвидше збагачення. Для них Антили, маленькі острови, які вже були достатньо досліджені, представлялися лише предтечою нечуваних скарбів Індії, отримати які мріяв кожен конкістадор.

До 1550 р. колоніальний обрій значно розширився і Антили стали лише маленьким авангардним бар'єром поруч із Мексикою і особливо Перу. Іспанці приїжджали до Антиль на прожити залишок життя, а у пошуках багатств. Рух на перспективний Захід захоплював найкращих, найсміливіших, іноді найбагатших покинути острови [2, с. 81].

Дані, що наводяться в історичній літературі, свідчать про катастрофічне падіння чисельності населення іспанських Антиль, запустіння, а досить часто і просто зникнення значної кількості міст, що з'явилися тут у попередній період. Наприклад, населення Сантьяго, на півдні Куби, яке було відправною точкою колонізації острова, до 1574 р. становило лише 9/10 населення, яке місто мало у 1520 р. [2, с. 82]. Не краще йшли справи і на інших островах. Все життя на них зосереджувалося практично повністю в межах одного-двох міст, в яких концентрувалася переважна більшість населення острова, що значно скоротилася.

Відбулись істотні зміни у структурі економіки Великих Антиль. На відміну від раннього періоду поступово в ній дедалі більшу роль починало відігравати сільськогосподарське виробництво тропічних культур – цукру, тютюну, імбиру тощо [2, с. 70-71; 5, с. 25-29]. Проте розвиток слабких паростків плантаційної економіки іспанських Антиль гальмувався малим інтересом монархії та приватних осіб до цих територій.

Крім того, нестабільна ситуація в регіоні, пов'язана з присутністю в Карибському морі іноземних піратів, ще більше загострювала ситуацію. У цілому наприкінці XVI ст. на всій території антильських володінь Мадрида проживало не більше 20 тис. чоловік усіх рас, що становило близько 1 жителя на 10 км [2, с. 83]. Після розквіту в перші десятиліття XVI століття іспанські Антили увійшли у період глибокого економічного занепаду та демографічної стагнації, що розтягнувся на декілька століть.

Зрештою, саме такий стан справ і зумовив ту обставину, що володіння Мадриду в Антильському архіпелазі так ніколи і не вийшли за межі Великих Антиль, заселених ще в перші десятиліття колонізації. Малі Антильські острови, на яких мешкали войовничі карибські індіанці, хоч і були відомі іспанцям, проте ніколи не були об'єктом серйозних спроб колонізації з їхнього боку. Іспанців, мабуть, відлякували об'єктивні проблеми освоєння цих територій. Подальша ж колонізація Американського материка зайняла всі думки, сили і засоби монархії та колоністів, що їх вже практично не цікавили Малі Антили, незважаючи на важливе стратегічне становище «вхідних дверей» Американського континенту.

Відкриття справжніх багатств Американського континенту і чутки, що їх значно перебільшували, вплинули на долю не тільки Іспанської колоніальної імперії, а і на весь процес європейської колонізації Нової Світу, особливо на ранньому його етапі. І хоча майже відразу після відкриття Нового Світу мадридський двір недвозначно та рішуче заявив про свої права на одноосібне володіння нововідкритими територіями, а укладений у 1494 р. Тордесільяський договір та булли папи Олександра IV здавалося, повинні були підвести офіційне правове підґрунтя під запланований поділ всіх земель, які були за межами Європи, між двома іберійськими державами і визнати всі нововідкриті в майбутньому землі їхньою винятковою власністю.

Однак, подальший розвиток подій засвідчив, що ці наміри не вдалося реалізувати, оскільки претензії на одноосібне володіння всіма заморськими землями були неприйнятні для інших європейських монархів. Дорогоцінні метали, що хлинули з Америки до Європи, стали безпосереднім і надзвичайно вагомим доказом цінності цього поки що маловідомого європейцям континенту. Вони стали метою руху на Захід неіберійських націй і стали визначальним стимулом у прагненні інших європейських країн заперечити іспано-

португальський поділ заморських територій, отримавши у ньому свою частку. Епоха, коли англійці та французи небезпідставно могли стверджувати, що в Новому Світі є багатства, рівнозначні за своєю цінністю золоту і сріблу, була ще попереду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Копелев Д.И. Золотая эпоха морского разбоя. Пираты, флибустьеры, корсары. Москва: Остожье, 1997. 495 с.
2. Devèze M. Antilles, Guyanes, la merdes Caraïbes de 1492 à 1789. Paris: Sedes, 1977. 382 p.
3. Newton A. P. The European nations in the West Indies, 1493–1688. London: A&C Black Ltd., 1933. 375 p.
4. The Cambridge history of Latin America. Ed. by L. Bethell. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. Vol. I. Colonial Latin America. 666 p.
5. Williams E. From Columbus to Castro: The History of the Caribbean, 1492–1969. London: Andre Deutsch, 1970. 576 p.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛІТИКУ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ 1989 РОКУ

Дегтярьов С. І.

*д.і.н., професор, завідувач кафедри історії
Сумського державного університету*

Останніми роками тема історичної пам'яті та історичної політики є надзвичайно популярною в Україні. Історіографія з цих питань є досить потужною. І це не дивно, оскільки держава з таким глибоким колоніальним (імперським та радянським) минулим, якою є Україна, потребує комплексного історичного факт-чекінгу.

У цій невеликій розвідці ми зробимо невеликий огляд політики історичної пам'яті, здійснюваної п'ятьма першими президентами України. В основу роботи лягли праці кількох українських вчених з даної проблематики.

Існує декілька синонімічних варіантів поняттю «політика історичної пам'яті». Наприклад, В. Бондар ототожнює поняття «історична політика» та «політика історичної пам'яті». Головні завдання цієї політики він вбачає у формуванні «суспільно значущих історичних образів і образів ідентичності, які реалізуються в ритуалах і дискурсі» [1, с.379]. Але на цьому нюансі ми не будемо зосереджуватися.

Суб'єктами політики історичної пам'яті є президент, парламент, уряд, Академія наук, різноманітні державні інституції, інститути громадянського суспільства та самі історики.

За словами українського історика Георгія Касьянова, перший президент України Л. Кравчук «посприяв початку процесу «націоналізації» українського минулого та розвитку національного/націоналістичного нарративу пам'яті» [3, с.107]. Але при цьому він не був ініціатором такої політики. Її ініціювали, скоріше, інші суб'єкти (науковці, нові громадські і політичні сили тощо). Л. Кравчук реалізовував політику пам'яті з метою власної легітимації.

Наприкінці 1980-х років він керував ідеологічним відділом ЦК КПУ і був опонентом національної української історії, зокрема не бажав визнавати Голодомор 1932-1933 років штучним. Хоча до влади у якості Президента він вже прийшов під гаслами своїх політичних противників – «націонал-демократів» і подальша його історична політика спиралася на ідею про «націю, що відроджується»:

- сприяв відзначенню 60-річчя трагедії Голодомору 1932-1933 років;
- як перший президент України прийняв державні символи УНР (1918-1920) (дана церемонія символізувала правонаступництво України й УНР);
- започаткував проект «Реабілітовані історією» (вшанування пам'яті жертво політичних репресій);
- встановлено пам'ятні дати 18 червня 1994 року – День скорботи і пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу тощо.

Історична політика Л. Кучми позначилася прагматичністю. Її не можна назвати такою, що мала суто національний характер, підтримувала національну українську версію історії. У цих питаннях Л. Кучма балансував, намагаючись не спровокувати суспільних чи політичних конфліктів.

Протягом двох термінів президентства Л. Кучми ним було видано близько 100 указів з політики пам'яті.

У своїх промовах і певним чином указах Л. Кучма намагався «деідеологізувати» радянське минуле та вписати його у нову модель української історичної пам'яті. Поряд з Днем українського козацтва, Днем Соборності та іншими святами існували такі радянські свята, як 23 лютого (День радянської армії), 9 травня (День перемоги), 7 листопада (перейменоване на День соціальної гармонії), День партизанської слави та інші [2, с.49-55; 3, с.108-109]. Помітне збільшення кількості указів Л. Кучми, які спрямовані на зміцнення національної версії історії України, відбулося у 2002 році, а саме напередодні

парламентських виборів. Це видається своєрідним «заграванням» з національно налаштованими суспільними групами.

В цілому, Г. Касьянов робить наступний висновок про історичну політику Л. Кучми: «Він не заважав «націоналізації» минулого розвиватися «природним шляхом», іноді підтримуючи її, але й не дозволяв радикального виштовхування радянсько-ностальгічного нарративу» [3, с.110].

Політика пам'яті президента В. Ющенка була дуже активною. На її реалізацію було мобілізовано велику кількість державних інституцій. Зокрема, Міністерство закордонних справ, СБУ, Міністерство юстиції, Державний комітет телебачення та радіомовлення. Створено Український інститут національної пам'яті (2006).

В. Ющенко став першим президентом, який здійснив спробу «декомунізації» символічного простору: демонтаж пам'ятників або зміна топонімів, пов'язаних з комуністичним режимом радянської доби.

Тільки темі Голодомору присвячено понад 40 указів, розпоряджень та інших документів В.Ющенка. Здійснені спроби введення кримінальної та адміністративної відповідальності за «неправильні» інтерпретації минулого [3, с.110]. Велика увага приділялася вшануванню подій минулого козацької доби, періоду національно-визвольних змагань першої половини ХХ ст., дисидентського руху тощо.

Український пантеон збагатився багатьма історичними діячами, пам'ять про яких активно реанімувалася, а їхні заслуги високо оцінювалися. Указами президента В. Ющенка вшановувалася пам'ять козацьких ватажків, гетьманів; діячів національно-визвольного руху, державних і політичних діячів; письменників та поетів; діячів культури; дисидентів; військових; науковців, просвітників [2, с.289].

Водночас В.Ющенко вивів історичну політику поза межі України. Він намагався добитися від різних міжнародних організацій визнання ними, наприклад, Голодомору 1932-1933 років геноцидом українського народу. У той же час, вшанування пам'яті деяких українських діячів викликав певні непорозуміння з низкою сусідніх держав (Ізраїль, Польща, Росія), де ці особистості вважалися досить суперечливими (наприклад, С. Бандера, Р. Шухевич). Фактично це призвело до «конфліктів пам'ятей», а у випадку з Росією навіть до «війни пам'ятей».

Та в цілому, за президентства В.Ющенка був суттєво розширений тематичний простір історичної політики, відбулася радикалізація українського етносимволізму (за Г. Касьяновим).

Президентом В. Януковичем політика історичної пам'яті якщо не ігнорувалася зовсім, то все ж знаходилася на другому плані. Він уникав ідеологічно гострих тем (наприклад, стосовно діяльності ОУН-УПА та інших).

Його президентство стало періодом активної радянізації української державної політики пам'яті. Це знімало напруження у деяких аспектах відносин з Росією. Навіть питання Голодомору було певним чином знівельоване в угоду Москві. В.Янукович хоча і не відмовився від Голодомору як від об'єкту пам'яті, та все ж відмовився трактувати його як факт геноциду українського народу.

Розподіл президентських указів з політики пам'яті за ідеологічним спрямуванням

(за О.Гриценком [2, с.54, 290, 839])

Спрямованість актів	президентство Л.Кучми	президентство В.Ющенка	президентство В.Януковича
Укази, що зміцнюють радянську версію історії України	14	9	11
Укази, що зміцнюють національну версію	30	90	2
Укази, що зміцнюють обидві версії	52	63	19
Всього	96	162	32

Щодо П. Порошенка, то ми повною мірою погоджуємося з Г. Касьяновим, який зазначив, що п'ятий президент України «до певної міри успадкував модель історичної політики, що склалася в часи В. Ющенка» [3, с.116]. Надзвичайно активно відбувався процес «декомунізації».

Нааявна в актах всіх попередніх президентів фраза «перемога у Великій Вітчизняній війні» була замінена на «перемога над нацизмом у Другій світовій війні» тощо.

В цілому ж, слід зазначити, що президенти Л. Кравчук та Л. Кучма, з одного боку, ще тільки усвідомлювали всі можливості історичної політики, але все ж намагалися її використовувати. Так, Л. Кравчук, за словами В. Бондаря, «маневрував між

ідентичностями Західної і Східної України». У той же час Л. Кучма намагався «поєднати різні пам'яті українців», намагаючись поєднати козацькі, радянські і націоналістичні сюжети у своїй історичній політиці [1, 377-400]. Певний вектор історичної політики сформувався за часів президентства В. Ющенка. Вона стала значно більшою мірою україноцентричною і до її реалізації активно залучалися вже існуючі та новостворені суб'єкти. Цю модель історичної політики пізніше продовжив реалізовувати і П. Порошенко. За президентства В. Януковича історична політика була доволі пасивною за рідкісними виключеннями (наприклад, вшанування пам'яті про так звану Велику Вітчизняну війну – політика, спрямована на спроби зближення історичних пам'ятей росіян і українців).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції // Історіографічні дослідження в Україні. 2013. Вип. 23. С. 377-400.
2. Гриценко О. Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994-2014): підгрунття, послання, реалізація, результати. К.: «К.І.С.», 2017. 1136 с.
3. Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм. 420 с.

ДО БІОГРАФІЇ МІНІСТРА ПРЕСИ І ПРОПАГАНДИ ПАВЛА ЗАЙЦЕВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДУ 1113 ЦДАВО УКРАЇНИ)

Зьоменко М. В.

студент III курсу Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Власенко В. М.

к.і.н., доцент кафедри історії

Сумського державного університету

Павло Іванович Зайцев відіграв важливу роль в історії України. Найбільш відомим він став як дослідник життя і творчості Тараса Шевченка. На початку ХХ ст. йому вдалося написати академічну біографію Тараса Шевченка. Завдяки його ініціативі та безпосередній участі поза межами України у міжвоєнний період побачило світ багатотомне видання творів українського генія (вийшло 13 томів).

Постать П. Зайцева привернула увагу таких науковців і митців, як С. Білоконь, Н. Грайцер, Г. Іванущенко, Є. Маланюк, В. Міяковський, Н. Полонська-Василенко, Р.

Радишевський та ін. Але їх праці стосувалися більше його літературознавчої, науково-педагогічної та редакційно-видавничої діяльності. Поза увагою науковців залишилися ті сторінки його біографії, що були пов'язані із державною службою й участю у державотворчому процесі як під час Української революції 1917–1921 рр., так і в перші роки еміграції. Йдеться про період його перебування на посаді міністра преси і пропаганди Української Народної Республіки та секретаря Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Варшаві на початку 1920-х рр. Саме тому автор поставив собі за мету окреслити короткі біографічні дані про П. Зайцева та, спираючись на документи і матеріали фонду 1113 «Управління преси та інформації Української Народної Республіки, м.м. Київ, Вінниця, Рівне, Кам'янець-Подільський» Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), сформулювати тези щодо його діяльності на посаді міністра преси і пропаганди УНР:

1. Народився П. Зайцев 10 вересня 1886 р. у місті Суми. Як засвідчує запис у метричній книзі тамтешньої Іллінської церкви, його батько, Іван Арсенович, «був помічником класних наставників Сумської Олександрівської гімназії». На думку сумського краєзнавця й архівіста Г. Івануценка, його батько був справжнім консерватором, «стовпом» тодішнього режиму і не виявляв ніякої симпатії до українського» [1, с. 44]. П. Зайцев закінчив Сумську чоловічу Олександрівську гімназію, де входив до складу українського гуртка. А після її закінчення у 1904 році вступив на юридичний факультет Петербурзького університету. Став членом української громади та місцевого осередку Революційної української партії, з 1907 р. – активним діячем місцевої громади Товариства українських поступовців. У квітні 1917 р. Тимчасовий уряд призначив П. Зайцева косівським повітовим комісаром на Підкарпатті. А після ліквідації комісаріатів у Галичині та Буковині Павло Іванович відправився до Києва.

2. Під час Української революції 1917–1921 рр. П. Зайцев брав активну участь у розбудові національних державних та культурних інституцій, очолював канцелярію Генерального секретарства освіти, видавав часопис «Наше минуле», був редактором «Записок історично-філологічного відділу Української академії наук», очільником культурно-освітнього відділу Армії УНР [2, с. 95].

3. Як випливає з архівних документів, 2 квітня 1921 р. тогочасного головного управляючого справами мистецтва і національної культури Міністерства народної освіти і мистецтв УНР Павла Зайцева призначили на посаду міністра преси і пропаганди УНР. Його попередником на цій посаді був відомий український громадський діяч Олександр Ковалевський, який пішов з посади 24 березня [3, арк. 6]. Саме тоді, за словами П. Зайцева, він повернувся із відрядження до Варшави і дізнався про призначення на нову

посаду. А 13 квітня 1921 р. він приступив до виконання обов'язків міністра преси і пропаганди [3, арк. 10].

4. Одним із ключових завдань Міністерства преси і пропаганди УНР (до вересня 1919 р. Управління преси та інформації УНР) було ведення пропагандистської діяльності. Міністерство мало певну організаційну структуру. Так, департамент загальних справ мав такі підрозділи: внутрішньо-адміністративні, репрезентативні, господарські; бухгалтерія, адміністрація й експедиція всіх державних видавництв. Адміністративний апарат займався реєстрацію друкованих органів і праць у всій державі, цензуруванням друкованих видань і організацією Книжкової палати. Департамент преси відповідав за друк державної преси, влаштуванням державного видавництва. Департамент інформації опікувався Українським Телеграфним Агентством і його закордонними відділами. Департамент пропаганди здійснював внутрішню та закордонну пропаганду, забезпечення бібліотек і читалень пресою та книгами, проведення групових читань преси серед українських вояків. У його підпорядкуванні перебували такі суспільні інститути, як радіо, державні театри в цілій Україні [4].

5. Павло Зайцев нетривалий час перебував на посаді міністра. Вихід Уряду УНР на еміграцію і відповідно брак фінансових надходжень передбачали скорочення державного апарату. Одних співробітників міністерства звільнили, інших відправили у безтермінову відпустку. В умовах еміграції люди почали шукати роботу і засоби до існування. Так, у липні-серпні 1921 р. П. Зайцев використав відпустку для поїздки до Варшави [3, арк. 11]. А вже 11 серпня 1921 р. Міністерство преси і пропаганди знову очолив О. Ковалевський.

Отже, наведені вище тези засвідчують, що окремі сторінки біографії П. Зацева ще не знайшли висвітлення у науковій літературі. Перспективними, на думку автора, є дослідження діяльності нашого земляка на посаді міністра преси і пропаганди УНР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванущенко Г. Сумчани в боротьбі за волю. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2016. 192 с.
2. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: бібліографічний довідник. Київ, 1998. 220 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1113, оп. Зос, спр. 13.
4. Снісарчук Л. «Організація дійсної і доцільної пропаганди за кордоном»: Міністерство преси й пропаганди УНР у 1921 р. *Вісник Львівського університету. Сер. : Журналістика*. 2015. Вип. 40. С. 144–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2015_40_16.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ ТА КОЛОНІАЛЬНА СИСТЕМА НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКТОР

Зьоменко М. В.

*студент III курсу ОП «Історія»
Сумського державного університету
Науковий керівник: Гончаренко А. В.
к.і.н., доцент, доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Британська імперія наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. була найбільшою і найвпливовішою державою у світі. Зміни, що відбувалися в ній, були одними з ключових у трансформації колоніальної системи в цілому. В цей період Велика Британія намагається зміцнити свої позиції серед держав, що прагнуть побудувати власні колоніальні імперії. Проте вона стикається з необхідністю вирішення наростаючої проблеми дезінтеграції, з якою свого часу зіткнулися Іспанія і Португалія – колонізація призвела до утворення нових націй, і сприяла їхньому розвитку, який призвів, у свою чергу, до прагнення до незалежності.

Британська імперія завдяки особливостям свого розвитку і менталітету була до початку ХХ ст. наддержавою, що була розкидана на п'яти континентах. Промислова міць Великої Британії та її панування на морях спонукали уряд дотримуватися політики фритредерства (вільної торгівлі) на відміну від інших колоніальних держав, наприклад, Франції, які намагалися обмежити проникнення іноземної торгівлі в свої колонії адміністративними заходами. Велика Британія ж, володіючи великими фінансовими можливостями, вирішувала цю проблему переважно економічними методами [1, с. 105].

Усі британські колонії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. ділилися на три типи:

1. Коронні колонії, цілком підлеглі королівського уряду.
2. Колонії з обмеженим самоврядуванням, яке стосувалося виключно місцевих справ. Вони керувалися англійським губернатором та чиновниками.
3. Самоврядні колонії (так звані «білі», автономні і переселенські), в які призначався англійський губернатор, повноваження якого обмежувалися правом вето на рішення місцевих парламентів, яке, втім, практично ніколи не застосовувалося.

Парадоксальність ситуації полягала в тому, що, володіючи величезною колоніальною імперією з налагодженими ринками збуту, англійці настільки були впевнені у своєму майбутньому, що, фактично, пропустили зростання потужної економіки у себе під боком, в Європі. Англійське фритредерство, ефективне в умовах відсутності конкуренції, виявилось убивчим в той час, коли інші індустріальні держави, що не мали

колоній, форсовано розвивалися, захистивши свою економіку високими тарифами [3, с. 63].

У зв'язку з цим, економічний ефект від колоніальних володінь здавався все більш неоднозначним і спричиняв політичні баталії у питанні про майбутнє імперії. Так, ліберали, що спиралися на промисловців, висловлювали сумніви в економічній доцільності централізації і розширення імперії. Це підтверджують і цифри торгового обороту Великої Британії. Такий важливий колоніальний продукт як каучук, наприклад, у 1895 р. Велика Британія імпортувала в основному з інших держав: 309291 центнерів з-за меж імперії проти 121857 з усіх британських володінь. Наприклад, з Бразилії імпортувалося 194206 ц. каучуку, друге місце займали США – 22721 ц., потім Португалія 18962 ц. і французькі володіння 14625 ц. [3, с. 63].

При цьому, вироби з каучуку поставлялися майже повністю з іноземних держав: 4358016 фунтів з-за кордону проти 7456 фунтів з усіх британських володінь. Тут на першому місці по імпорту була Німеччина – 2052497 ф., потім США – 911 979 ф., Франція 581583 ф., Бельгія 311972 ф., Голландія 402955 ф. і Росія 93500 ф. [6, с. 17].

І це з урахуванням того, що англійські переселенські колонії стрімко розвивалися. У 1898 р. Канада за чисельністю населення (5,2 млн. чол.) дорівнювала Швеції, але перевершувала її за вартістю свого експорту, і якщо, наприклад, в тому ж 1898 р. загальний оборот російської зовнішньої торгівлі склав 1,3 млрд. рублів, то Канади – 609 млрд. руб. – при тому, що Росія перевищувала за чисельністю населення Канади в 25 разів [4, с. 70-71].

У 1861–1901 рр. середньорічний приріст валового національного продукту Австралії склав 4,1% проти 4,3% у США. Нова Зеландія захоплювала ринки Великої Британії, вийшовши на друге місце в світі за вартістю експорту на душу населення, успішно конкуруючи з європейськими державами, і така ж ситуація спостерігалася з іншими колоніальними і стратегічно важливими товарами, вільними від мит. Так, у 1896 році до Великої Британії надійшло 5420175 тон залізної руди з включенням хрому з іноземних держав, насамперед з Іспанії (4740719 т.), проти 18132 т. з усіх британських володінь [4, с. 71].

У тому ж році до Великої Британії надійшло 146230 т. марганцевої руди з іноземних держав проти 13752 т. з усіх британських територій. І навіть такий колоніальний продукт, як цукор-сирець надходив до Великої Британії переважно з Німеччини: в 1896 р. імпорт цукру-сирцю склав 12639587 ц. з іноземних держав, у т.ч. 5035854 ц. з Німеччини, 1420982 з Франції, 1382765 ц. з Філіппін, проти 3104089 ц. з усіх британських колоній. Імпорт же цукру-рафінаду склав 12130953 ц. з іноземних держав, у

т.ч. з Німеччини 8873076 ц., Франції 1106800 ц., Голландії 1026520 ц. і Росії 600724 ц. проти 322 ц. з усіх британських володінь. Експорт Великою Британією чаю до Росії скоротився у 1891–1895 рр. з 33712143 ф. до 30552248 ф.

У 1882–1902 рр. частка ввезеної до Сполученого Королівства сировини зменшилася на 5% від загальної суми ввезення. Ввезення фабрикатів, навпаки, збільшилося в той же період з 12,5% до 24% від усього ввезення. Проте вивіз фабрикатів зменшився у 1872–1904 рр. на 18,5 млн. ф.ст. Експорт збільшився за рахунок вивозу вугілля: в 1904 р. вугілля вивезено на 27 млн. ф.ст. проти 10,5 млн. ф.ст. у 1872 р. Протягом 1870–1900 рр. частка Великої Британії скоротилася з 1/3 до 1/5 [5, с. 186]. Вартість імпорту в Велику Британію значно перевищила експорт всієї Британської імперії разом узятої.

Вивіз сировини і закупівля фабрикатів – прямий сигнал до економічного відставання і занепаду. Свого часу Іспанія і Португалія, що вивозили колоніальну і власну сировину почали занепадати і поступилися першістю Англії та Голландії, які розвивали виробництво. Перспектива аналогічної долі несподівано замаячила тепер, на початку ХХ століття, перед Великою Британією. На місце англійських купців прийшли німецькі та американські.

Ці цифри і факти говорять про те, що величезні колоніальні володіння Британської імперії не давали достатніх ринків збуту для метрополії, а англійська промисловість не витримувала іноземної конкуренції. Така ситуація була викликана наявністю власної митної політики переселенських колоній, торговий оборот яких слугував не стільки цілям Великої Британії, скільки цілям власного розвитку. При цьому треба відзначити, що ці колонії дотримувалися протекціоністської торговельної політики.

Проблема полягала не в тому, що самоврядні колонії не були економічно зацікавлені в збереженні імперії, а в тому, що за існуючих обставин сама метрополія терпіла швидше збитки, ніж отримувала вигоди для свого економічного розвитку від володіння цими колоніями.

По-перше, з самоврядними колоніями складається ситуація, коли вони не сприяють розвитку економіки метрополії, а самі досить динамічно розвиваються за її рахунок. Так, при наявності автономії на внутрішню і торговельну політику, на частку домініонів доводиться до кінця 1913 р. капіталовкладень метрополії: в Канаді 515 млн. ф.ст., Австралії 332 млн. ф.ст., Південно-Африканському Союзу 370 млн. ф.ст., Новій Зеландії 84 млн. ф.ст. [2, с. 20-21]. Із загальної суми капіталовкладень, розміщених в імперії, на частку її автономних частин доводилося 1,3 млрд., при тому, що експорт капіталу за кордон склав 1,9 млрд. ф. ст., насамперед у США (754, 6 млрд. ф.ст.) [2, с. 99].

По-друге, майже всі витрати на оборону імперії несла метрополія, що в умовах нарощування військової і особливо військово-морської могутності США, Німеччини та Японії, було майже непосильним тягарем. За підрахунками англійських газет, військові витрати Англії становили 29 шилінгів на душу населення, Австралії та Нової Зеландії – 3 шилінги, а Канади та Південноафриканських колоній – всього 2 шилінги на рік. Переселенські колонії почали надавати фінансову допомогу для утримання флоту біля їхніх берегів, загальна сума цієї допомоги склала 428 тис. ф.ст., у той час як метрополія витрачала на утримання імперського флоту 34 млн. 700 тис. ф.ст.

Таким чином, ситуація, що склалася наприкінці XIX – початку XX ст. у найбільшій колоніальній імперії була така, що вимагала від метрополії перегляду всіх своїх поглядів щодо її подальшого існування. Економічна конкуренція з боку нових індустріальних держав, особливо Німеччини, зростання їх військової, у т.ч. військово-морської потужності поряд з збільшенням автономізації самоврядних колоній Великої Британії, створило для останньої цілий клубок проблем, від вирішення яких залежала подальша доля всієї величезної імперії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Африка: колониалізм и антиколониалізм (XIX–XX вв.). Сборник статей. М.: Наука, 1990. 198 с.
2. Винцер Ю.И. Английские капиталовложения за границей в период империализма. М.: Издательство ИМО, 1960. 791 с.
3. Гончаренко А.В., Сафонова Т.О. Велика Британія та еволюція колоніальної системи (кінець XIX – початок XX ст.). *Сумський історико-архівний журнал*. №XXXV. 2020. С. 60-71.
4. Мижуев П.Г. История колониальной империи и колониальной политики Англии. СПб.:
5. Типография акционерного общества Брокгауз-Ефрон, 1909. 216 с.
Экономическая история капиталистических стран. / Под ред. В.Т. Чунтулова. М.: Высшая школа, 1973. 374 с.
6. Stevenson J. *The First World War and International Politics*. Oxford: Clarendon, 2005. 319 p.

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ ПІВНІЧНИЙ КОРДОН: ДИСКУСІЇ Й ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.

Зякун А. І.

*к.і.н., доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Одним із складних і тривалих процесів, за тридцять років суверенності України, стала делімітація україно-російського кордону, що становить понад 2 тис. км. Проблеми кордону, деякою мірою, було закладено ще на початку минулого століття. У роки Української революції 1917–1921 рр. кордони України не лише часто змінювалися, а й в певні періоди взагалі не мали конкретних обрисів. Нестабільності та їх рухливості сприяли масові повстанські рухи, самопроголошення різноманітних державних утворень на півдні і сході України, постійні конфлікти з денікінською армією та країнами Антанти. Лише із завершенням Української революції 1917–1921 рр. кордон віртуально усталився, спочатку як міждержавний, а згодом, після створення СРСР, міжреспубліканський з БСРР і РСФРР. І якщо з білоруською стороною значних непорозумінь по розмежуванню території не було, то з Росією процес домовленостей розтягнувся аж до 1928 р.

Врегулювання цього питання здійснювалося в умовах суперечностей. Українське керівництво досить активно реагувало на обмеження інтересів української республіки, особливо щодо неадекватного обміну територіями як в економічному, так і в територіальному й демографічному планах [3, с. 205-237]. Специфічність процесу делімітації україно-російського кордону у 20-х рр. ХХ ст. зумовлювалася цілим рядом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Північна частина кордону проходила територією Слобожанщини – регіону спільного російсько-українського освоєння, де етнічні межі були розмитими, а бажання місцевого населення, якщо ними хтось і цікавився, були здебільшого ситуативними і залежали не так від політичних симпатій, як від природних факторів та стану комунікацій. Коли питання про кордон постало у практичній площині, на населення з обох боків чинився тиск, що відбилося у численних резолюціях сільських сходів, петиціях і тому подібних документах. Об'єктивними критеріями для територіального розмежування в районі Слобожанщини могли бути етнічний склад населення, зручність комунікацій, чітко висловлене бажання громадян [5, с. 7-104]. Саме на ці критерії і орієнтувався український уряд, а українські дипломати аргументували їх під час переговорів з Москвою, спираючись на дослідження українських істориків.

Зокрема, Дмитро Багалій, оперуючи історичними фактами обґрунтував адміністративно-територіальний устрій УСРР і її кордонів у доповідній записці «Історико-

етнографічні і лінгвістичні матеріали про північний кордон УСРР з РСФРР». Історик вважав, що для визначення кордону між Україною та РСФРР слід керуватися економічними, етнографічними, лінгвістичними чинниками та побажаннями місцевого населення. Багалій робить висновок, що ці міста з округами жили однаковим господарсько-економічним життям з усім населенням Слобожанщини – Харківщини. Їх усіх також об'єднував «один адміністративний устрій, бо і Слобідська Україна, як і Гетьманщина мала автономію. Етнографічні риси усього цього населення теж були більш – менш однакові і вони відчували себе єдиним народом, що мав відмінні риси від населення великоросійського». Ще одним важливим чинником для розширення українського кордону Д. Багалій вважав мову населення, як «найміцніший фундамент» прикордонного питання. На підставі таких економічних, етнографічних та лінгвістичних порівняльних даних академік Д. Багалій зробив висновок, що Острогожський, Богучарський, Бирюченський, Білгородський, Грайворонський, Путивльський повіти населяли понад 50% українців і вони мають увійти до складу УСРР. Російська сторона погодилася тільки на Путивльський. Також він підкреслював, що вказані повіти адміністративно тяжіють до Сум і Харкова. Отже, тодішні кордони між радянськими республіками на початку 1920-х рр. не мали «під собою раціонального економічного ґрунту» [1, с. 121-123].

Зрештою, Москва «переграла» українських урядовців і експертів, висунувши як протизвагу етнічному принципу принцип економічної доцільності. Розрахунок робився на те, що за умов повоєнної розрухи, населення радше перейматиметься не проблемами «етнічної справедливості», а мотивами кращого забезпечення своїх економічних і соціальних потреб. Щодо етнічного чинника то він в офіційному дискурсі спотворювався загальноживаним штампом про «багатонаціональний склад» населення кожної з радянських республік. «Багатонаціональність» незмінно розглядалася як аргумент на користь неважливості розмов про етнічні кордони, а сам суверенітет республік у такий спосіб ставився під сумнів.

Україна, у свою чергу, на початку 1923 р. висунула власний проект перегляду українсько-російського кордону, за яким передбачалося приєднання до УСРР значної частини Брянської, Воронежської та Курської губерній. Для вирішення кордонів між республіками було створено Комісію з врегулювання кордонів між РСФРР, УСРР і БСРР, яка на першому своєму засіданні 1 липня 1924 р. розглянула згаданий український проект. Українська делегація звертала увагу на дані про чисельність українців у прикордонних із Україною російських губерніях, спираючись на дані переписів населення 1897 р., 1920 р. та частково 1923 р. За їх даними на 20 – ті роки в цих губерніях мешкало понад 1704 тис.

українців. Місцева влада Курської, Воронежської та Брянської губерній висувала власні контраргументи щодо українського проекту. Курська губерньська планова нарада надала губвиконкому свої висновки, вказуючи на вирішальне значення економічного фактору (цілісність бази цукрової промисловості), оскільки за етнографічною ознакою визначити розмежування території було досить проблематично. Курський губплан посилався на те, що «мова населення значною мірою прикордонної з УСРР полоси Курської губернії є середньою, перехідною від української до великоросійської» [3, с. 211-213].

Питання врегулювання українсько-російського кордону в районі Курської, Воронежської і Брянської губерній залишалися невирішеними. В листопаді 1924 р. на засіданні Комісії ЦВК СРСР з районування, при розгляді питання щодо принципів територіального розмежування акцентувалося на тому, що у зв'язку зі значним національним «переплетенням» потрібно розглядати економічні фактори. В результаті робився висновок про необхідність «випрямлення кордонів із метою зручності управління». Тому Комісією «було вирішено передати Україні частину території Курської губернії, а також Семенівську волость Гомельської губернії, село Зноб-Трубчевська і ряд сіл Подиводської волості Севського повіту Брянської губернії, Валуйський повіт Воронежської губернії» [3, с. 211-213]. Українська і російська сторони залишилися незадоволеними рішенням Комісії. Українська делегація наполягала на дотриманні «національно-етнографічного моменту» та «економічної близькості даної території з УСРР», аргументуючи це тим, що «республіки і області організуються і об'єднуються перш за все за національною ознакою». Російська ж делегація зі свого боку вважала доцільним провести лише часткове виправлення кордонів. Згідно з постановою до УСРР було приєднано територію, на якій мешкало 278 081 осіб, тоді час як від України було передано територію з населенням 478 909 осіб. Було створено Паритетну комісію, яка повинна була керувати передачею територій. На місцях діяло вісім приймально-здавальних комісій, які мали вирішувати майнові та фінансово-бюджетні питання. До їх складу входили представники всіх зацікавлених сторін. Роботу по передачі територій від однієї республіки іншій планувалося завершити до 1 березня 1925 р. Однак у намічений строк її провести не вдалося. Деякі органи місцевої влади Курської та Воронежської губерній намагалися всіляко затримати цей процес. Всупереч рішення центральних органів вони вивозили майно, що мало залишитися на території, яка передавалася УСРР [2, с. 20]. Робота цих комісій затягнулася через значну кількість суперечностей, спричинених невизначеністю щодо належності окремих населених пунктів чи до УСРР, чи до РСФРР. Лише в жовтні 1928 р. Президія ЦВК СРСР прийняла Постанову, згідно з якою ряд сіл Брянської і Курської губерній було передано до складу УСРР (Рашковичі,

Смокарівка, Стариці, Стурцеве, Прилипки, Велика Рибиця, Миропілля, Студенки, Запсілля, Пенянки, Олександрія, Василівка і Нова Деревня Курської губернії). У лютому 1929 р. Москва в останнє на офіційному рівні торкнулася питання про кордони. У даному випадку етнографічний критерій не став для Кремля головним, більш вагому роль зіграли межі дореволюційного губернського поділу в Росії [4, с. 144].

Як бачимо, крапку в територіальному розмежуванні було поставлено, але загальний баланс надбань був не на користь України, як в територіальному, так і в демографічному значенні. Суперечка про кордони була, не просто дискусією про територіальну належність тих чи інших територій – ішлося про реальні межі суверенітету республік, які у баченні радянського центру мали розвиватися аж до повного зникнення. Таким чином, у результаті в основу делімітації україно-російського кордону було покладено політико-ідеологічний чинник, формально він прикривався зручністю адміністрування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багалій Д. І. Історико-етнографічні і лінгвістичні матеріали про північний кордон УСРР з РСФРР // Науковий збірник Харківської науково-дослідчої кафедри історії української культури. 1930. Т. IX. Вип. 2. С. 121 – 123.
2. Боечко В. Д., Ганжа О. І., Захарчук Б. І. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. Київ, 1991. 34 с.
3. Борисёнок Е. Ю. Украина и Россия: спор о границах в 1920-е годы // Регионы и границы Украины в исторической ретроспективе. Москва, 2005.
4. Єфименко Г. Г., Кульчицький С. В. Кордони державні України, принципи та історична практика їх визначень // Енциклопедія історії України: У 10 т. – Т. 5: Кон–Кю. Київ, 2008.
5. Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. Київ, 2008. 560 с.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА

Комарук О. В.

*здобувач вищої освіти I курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ядловська О. С.

*к.і.н, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Історичні документи, що мали епохальний вплив на розвиток української державності, залишаються в полі дослідження науковців упродовж всього періоду

незалежності України. До таких знакових пам'яток історико-правової думки відносять Конституцію Пилипа Орлика 1710 р., що аналізувалась постатейно у багатьох наукових розвідках. Значення Конституції 1710 р., яка так і не була імplementована, полягає у впливі на сам процес державотворення, а також на розвиток правової думки в Україні. У поданій роботі зроблено спробу звернути увагу на новітні підходи та погляди у творенні державницьких документів, безумовно, «новітності» у площині часового виміру початку XVIII ст. Разом з тим, саме прогресивність Конституції та її взагалі визначення її як першого документу такого характеру та цінності стає підставою для визначення особливого місця в історико-культурній та правовій спадщині України.

Конституція П. Орлика є важливою історичною пам'яткою та надбанням українського народу, яка базується на концептуальних засадах справедливості, гуманізму, демократичного устрою держави, розвитку народовладдя, забезпеченні і свобод людини, поділу владних повноважень між різними структурами державного механізму. Крім вказано, на думку С. Б. Іванова, серед науковців та дослідників немає єдиної позиції щодо нормативного значення Конституції П. Орлика в історичному процесі, а також узгодженості між її формою та змістом. Бувши фактично одностайними в оцінці унікальності цього документу для національного конституціоналізму та подальшої боротьби за українську державу, науковці розділилися в характеристиці цього документу, називаючи його першою українською Конституцією, першою демократичною Конституцією у світі, Конституцією Війська Запорізького, конституційним актом, договором між політичними силами тощо. Так само тривають дискусії щодо коректності назви цього акту та окремих його положень [1, с. 30]. Зазначимо, що оригіналів конституції П. Орлика є декілька. Скорочений – латиномовний, він відомий найдавніше, зберігається у національному архіві Швеції. На його першій сторінці слово «Україна» вжито вже на першій сторінці. Другий варіант – староукраїнський, скорописний. Він знайшовся відносно нещодавно у московських архівах. Але і там слово «Україна» написано 6 разів, так само з прописної (великої) літери, тобто вживається як політонім. Повний латиномовний варіант зберігається так само у Швеції, офіційна назва на титульному аркуші «PACTA et CONSTITUTIONES LEGUM LIBERTATUMQUE EXERCITUS ZAPOROVIIENSIS», яка перекладається як «ДОГОВОРИ і КОНСТИТУЦІЇ ПРАВ І ВОЛЬНОСТЕЙ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО». Ознайомитися з текстом [2] цього історичного документу можна на сайті Верховної Ради України.

Пакти Конституції П. Орлика та сучасна Конституцією України має ряд спільних рис, серед них можна виділити такі. По-перше, і у документах столицею зазначено місто Київ. По-друге, їх структури – обидві конституції містять преамбулу та п'ятнадцять

розділів. По-третє, розподіл на три гілки влади. 1710 р. це мало бути так: законодавча гілка влади – виборний орган, Генеральна козацька рада; виконавча гілка влади – Генеральна старшинська рада на чолі з гетьманом; судова гілка влади – Генеральний військовий суд. А у Конституції 1996 року: законодавча гілка влади – виборний орган, парламент – Верховна Рада України; виконавча влада – кабінет міністрів України; судова гілка влади – судова адміністрація України. По-четверте, в обох конституціях прописані положення про місцеве самоврядування.

Конституція П. Орлика мала фундаментальне підґрунтя для творення української державності. Непересічне значення документа відзначається багатьма дослідниками. До прикладу, І. Й Бойко підкреслює, Конституція встановлювала основні засади державного, суспільного та правового життя Української козацької держави та була своєрідним суспільними договором, першочергова мета якого полягала у забезпеченні прав та вільного розвитку суспільства тогочасної України. Конституція закріплювала: 1) принцип розподілу державної влади, встановлювала демократичні та договірні засади формування органів державної влади, спосіб їхньої організації і взаємодії, визначала їхню компетенцію та функції; 2) закріплено принцип рівності (ст. 6 «рівність козаків у публічних справах»), верховенство закону і непорушності природних прав людини, які були покладені в основу механізму запобігання узурпації влади, порушення цілісності та суверенітету держави; 4) розмежовано компетенцію органів державної влади і посадових осіб. У період Української козацької держави, особливо в часи прийняття її Конституції 1710 р., відбувалося формування національної ідеї. Тогочасні українці в умовах функціонування власної держави усвідомлювали себе як окрема нація (народ) з власною територією, історією, мовою, культурою, традиціями тощо. Конституція 1710 р. просякнута ідеєю побудови національної держави [Бойко, с. 23-24]. Отже, можна підсумувати, що «Пакти і конституція законів і вольностей війська Запорізького» дійсно слід вважати першою конституцією у світі. Так з історичних недоліків можна сказати, що конституція так і не набула чинності, тому що Україна була завойована Московією.

Менш обговорюваними, однак не менш значущими є дослідження самого тексту Конституції з філологічної точки зору, зокрема, щодо мови використання, а також застосованих у документі політонімім, етнонім, ономастичних понять і под. Мовний фактор стає відображенням ставлення тогочасного суспільства до мовного питання, а також виокремлює лексеми – назви народів, країн та ін., що несуть вже історико-політичне значення.

«Договори та постанови» («Пакти та Конституції законів і вольностей Війська Запорозького» 1710 або «Договори і постанови прав і вольностей військових...»), як

стверджує В. Кононенко, засвідчили розвиток правової думки в інтелектуальному середовищі Гетьманщини та її еволюцію до рівня створення *de facto* основного закону для суспільства. Цей проект став альтернативою, побудованою на засадах конституціоналізму, централістській політиці не тільки Петра I, але й І. Мазепи. Укладачі «Договорів та постанов» бачили майбутнє Гетьманщини у рамках «прав», які розумілися не лише в традиційному, але й частково в якості «законів» у модерному розумінні. Отже, «Договори та постанови» 1710 р. мали значну кількість новацій, що дає підстави говорити про них як про модернізаційний проект. Виділені нами контексти та їх аналіз засвідчують, що нововведення пов'язувалося з наступним: використанням термінології «договорили и постановили»; перенесенням новацій на майбутнє; розділенням приватного та публічного у владі гетьмана та інших представників еліти; апеляцією до «старовини»; «розширенням вольності»; «направою» суспільного та державного життя. Усі ці висновки отримані завдяки запозиченню елементів з методик укладення конкордансів, які передусім використовуються у філологічних дисциплінах [4, с. 57].

У своєму дослідженні І. Фаріон робить узагальнення про те, що Конституція Пилипа Орлика 1710 року, попри відсутність у ній окремих приписів про мову, як і в пізніших конституціях інших держав, зокрема Франції, Польщі, Америки, є промовистим свідченням метамовних процесів передмодерного часу, позаяк написана мовою титульного народу та латинською мовою як кодом міжнародного спілкування. Стилїстика твору, зокрема вживання відповідної ономастичної лексики: хоронімів Мала Росія, Україна, етноатрибутивів малоросійський, а з протилежного боку – Государство Московске, москаль – засвідчує яскраво виражену патріотичну спрямованість пам'ятки. Серед базових юридичних термінів «природне право» та «права та волности», що є виявом традиційно прогресивної правосвідомості нашого народу та яскраво вираженої ідентичності. Окрему і розлогу аналітику містить прибраний у часі термін «конституція» до автентичної назви пам'ятки «Договори и постановления» не лише під впливом наявності цієї лексеми в латиномовній номінації, але з огляду на юридично змістову наповненість тексту [5, с. 130].

Всебічне дослідження Конституції Пилипа Орлика дає підстави стверджувати, що правовий документ став прогресивним для сучасників, а також глибиною політико-правової думки став підґрунтям до творення конституційного процесу України у майбутньому. На наш погляд, комплексний аналіз документа свідчить про державотворчий потенціал українського народу та про визначальну роль Конституції 1710 р. щодо подальшої розбудови правової української держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванов С. Б. Філософсько-правова рефлексія Конституції Пилипа Орлика як феномену європейського права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 23-33.
2. Конституція Пилипа Орлика. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.
3. Бойко І. Й. Конституція України 1710 р. та її місце в багатовіковій історії національного державотворення. *Часопис Київського університету права*. 2020. №4. С. 16–25.
4. Кононенко В. «Договори та постанови» 1710 р. як модернізаційний проект: спроба міждисциплінарного дослідження тексту. *Міждисциплінарні гуманітарні студії*. 2014. №1. С. 48-65.
5. Фаріон І. Д. «Конституція Пилипа Орлика 1710 року» крізь призму її базових когнітивних термінів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2011. № 709. С. 125–131.

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ЮНЕСКО: СПІВПРАЦЯ І ПРОТИСТОЯННЯ НА ТЛІ ПОЧАТКУ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ (1945-1954 РР.)

Король В. М.

*к.і.н., асистент кафедри історії
Сумського державного університету*

Улько Є. С.

*студентка III курсу ОП «Історія»
Сумського державного університету*

Після двох наймасштабніших воєн в історії людства перед суспільством постала необхідність об'єднання зусиль світового співтовариства для захисту прийдешніх поколінь від загрози спустошливих конфліктів. Для досягнення цієї мети істотного значення набувало налагодження міжнародного співробітництва в усіх галузях, зокрема й у культурній, науковій та освітній. Розуміючи цей факт, провідні політичні діячі прийняли рішення створити універсальну міжнародну організацію, яка б сприяла розвитку та захисту інтелектуальних галузей діяльності людини. Створення Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) було об'єктивно необхідним і відповідало прагненню народів світу до співробітництва в мирних умовах.

У ст. 1 Статуту ЮНЕСКО записано, що організація ставить своїм завданням «сприяти зміцненню миру і безпеки, допомагаючи співробітництву народів у питаннях освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги до справедливості,

законності прав і основних свобод, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй для всіх народів» [1].

Створення ЮНЕСКО відбулося за ініціативи Конференції міністрів освіти країн союзників, скликаної в часи війни. На підготовчу конференцію, що відбулася у Лондоні в листопаді 1945 р., Сполучені Штати направили найчисленнішу делегацію і відігравали на ній провідну роль. На розгляд представників 44 країн були подані два проекти статуту майбутньої організації. Перший був підготовлений Конференцією міністрів освіти країн-союзників і враховував різноманітні пропозиції національних урядів, деяких організацій та інститутів, а другий проект під назвою «Конституція Організації ООН з питань інтелектуального співробітництва» подала французька делегація.

Лондонська конференція проходила під впливом того факту, що 24 жовтня того ж року був затверджений Статут Організації Об'єднаних Націй, який передбачав утворення «спеціалізованих установ ООН» (ст. 57) [2, с. 224].

16 листопада 1945 р. представники 37 держав підписали у Лондоні Статут ЮНЕСКО. У його преамбулі – ще під враженням злочинів фашизму проти людства – держави, які підписали договір, заявляли, що «оскільки думки про війну народжуються з умонастроїв людей, у їх свідомості слід укореняти ідею захисту миру». Ця провідна ідея, ідеал висловлює прагнення і сподівання виховати культурну, освічену і дружню людину, щоб зробити основні передумови задля зміцнення миру в усьому світі [1].

Статут Організації ООН з питань освіти, науки та культури, ратифікований 20 країнами, офіційно набрав чинності 4 листопада 1946 р. Головною метою ЮНЕСКО було проголошено сприяння миру і безпеці у світі за допомогою співробітництва між народами в галузі освіти, науки, культури та комунікації. Цей політичний імператив – сприяння миру і взаєморозумінню між народами, – визначив усю подальшу історію ЮНЕСКО.

Відповідно до статей 57 і 63 Статуту ООН, договір, укладений ЮНЕСКО з Економічною та соціальною радою про статус цієї спеціалізованої установи ООН, затверджено Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1946 р.

З самого початку виникла широка дискусія щодо статусу ЮНЕСКО. Сам факт надання питанню забезпечення миру і стабільності характеру імперативності в діяльності ЮНЕСКО є результатом напруженої боротьби двох підходів щодо її змісту. Активна дискусія була розгорнута навколо головного питання: чи повинна нова організація ставити перед собою завдання, співрозмірні з глобальними проблемами сучасності, і тим самим втручатися у сферу політичних та ідеологічних суперечок, чи з метою запобігання надмірній політизації їй слід обмежитися роллю Міжнародної організації праці в інтелектуальній галузі, тобто бути лише технічним посередником.

Обидва альтернативні підходи були не позбавлені недоліків і могли призвести, з одного боку, до блокування конструктивних каналів розвитку організації, з іншого – до нічим не обґрунтованого ослаблення, зведення її до рангу академічного клубу. Обоє цих загроз можна було уникнути, максимально наблизивши її статус майбутньої організації до неурядової і тим самим зменшивши її залежність від офіційних позицій держав.

Дискусія з приводу засад обрання Виконавчої ради тривала досить довго і припинилася лише в Монтевідео в 1954 р. на 8-й сесії Генеральної конференції, коли було остаточно вирішено, що кожний член Ради «представляє уряд тієї держави, громадянином якої він є» і що тільки делегат, кандидатура якого була запропонована відповідним урядом, може бути висунутим до виборів у Виконавчу раду.

Передбачалося, що діяльність ЮНЕСКО буде охоплювати широке коло питань, а саме:

- ліквідація неграмотності і дискримінації у природничо-технічній освіті;
- сприяння підготовці кваліфікованих кадрів;
- вивчення національних культур;
- проблеми океанографії, біосфери, геології, соціальних наук, інформації та ін. [1].

У перші роки існування ЮНЕСКО ні СРСР, ні його союзні республіки-засновниці ООН (Українська і Білоруська РСР) не входили до згаданої міжнародної організації у справах освіти, науки і культури. У 1945 р. Радянський Союз тричі запрошували взяти участь у конференції зі створення цієї організації. Однак СРСР відмовився від участі.

Формально радянський уряд пояснював свою неучасть порушенням західними урядами процедури створення ЮНЕСКО, адже за ст. 59 ООН спочатку мала бути скликана Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОП). І не британський уряд, а вже ЕКОСОП як головний координаційний орган ООН повинна була ініціювати скликання установчої конференції ЮНЕСКО, розглянути всі організаційні питання проведення заходу. Радянська дипломатія вказувала на те, що весь характер створеної організації «має відбиток не міжнародного, а скоріш британського почину» і слугує «для збереження та поширення впливу буржуазних держав» [3, с. 35-36].

Водночас справа була, звичайно, не в міжнародно-правовій казуїстиці. Йосип Сталін був від самого початку проти вступу в організацію, яка мала намір культивувати зв'язки з інтелектуальною елітою його країни. Захист позакласових загальнолюдських цінностей, вільний обмін ідеями й обмін знаннями розглядалися як загроза існуючому тоталітарному режиму. В. М. Молотову приписують такі слова по відношенню до ЮНЕСКО: «Ми не можемо допустити, щоб англо-американські шпигуни вільно розгулювали по нашій країні» [4, с. 149].

Більшість членів ЮНЕСКО, як і самого ООН, підтримували позицію західних країн. Після початку Корейської війни Сталін вважав, що цю «американську організацію» необхідно ліквідувати. Більше того, у 1952 р. радянський лідер обговорював з головою уряду КНР Чжоу Еньлаєм наміри створення «Азійської ООН» і «Європейської ООН», які б стали противагою ООН і поклали край впливу американців. В таких умовах про співпрацю з ЮНЕСКО не могло бути й мови.

Наприкінці 1952 – на початку 1953 рр. під тиском Москви з ЮНЕСКО вийшли навіть її первісні члени Польща і Чехословаччина, а також Угорщина, яка там перебувала з 1948 р. [5, с. 176]

Ситуація суттєво змінилася після смерті Йосипа Сталіна. Прихід до влади Микити Хрущова змінив підходи СРСР до зовнішньої політики. Радянський уряд хотів зіграти на антивоєнних настроях в Європі, використати ЮНЕСКО з метою пропаганди культурних і освітніх досягнень соціалізму. Населення капіталістичних країн мало перестати боятися СРСР. Це повинно було позбавити підтримки антикомуністичну політику урядів західних країн. Членство в ЮНЕСКО відкривало шлях до «народної дипломатії», дозволяло зменшити напругу і конфронтацію у відносинах з капіталістичним світом.

У результаті в 1954 р. Радянський Союз, а також Українська і Білоруська РСР стали повноправними членами ЮНЕСКО. Того ж року своє членство в організації поновили соціалістичні союзники СРСР: Польща, Угорщина, Чехословаччина.

Отже, перше десятиліття існування ЮНЕСКО характеризувалися неоднозначним ставленням країн соціалістичного табору до організації, що пояснювалося глобальним ідеологічним протистоянням двох систем на тлі холодної війни. Перехід СРСР від сталінської стратегії ігнорування до намірів перетворити ЮНЕСКО на інструмент свого впливу в світі призвів до зміни розподілу сил і протистояння вже всередині цього об'єднання. Входження відразу цілої групи соціалістичних країн в організацію відразу підвищило її авторитет, однак водночас викликали гостру політизацію ЮНЕСКО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_014#Text.
2. Бруз В. С. Статут ООН // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). Київ : Знання України, 2004. Т. 2 : М – Я. 797 с.
3. Свила С. Ф. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО (1954-1964 гг.). Минск: БГУ, 2013. 463 с.

4. Федотов М. А. Советский Союз в ЮНЕСКО // ЮНЕСКО. Цели, структуры, деятельность. Хроника, цифры, факты. Москва : Рудомино, 2002. С. 148-149.
5. Израэлян В. Л. У истоков Организации Объединенных Наций // Международная жизнь. 2005. № 7-8. С. 170-176.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПЕРЕГОНІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Лобко Н. В.

*к.і.н., доцент, доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Мешканці Західної України познайомилися з виборчими перегонами в середині ХІХ століття. Одним із наслідків «Весни народів» було отримання селянами права приймати участь в виборах до крайових сеймів Галичини та Буковини.

Тогочасна виборча система являла собою досить складний механізм. Виборче законодавство як до австрійського парламенту, так і до сейму Галичини та Буковини, встановлювало нерівномірне та непропорційне співвідношення депутатських мандатів від різних верств населення. Вона формувалися на основі виборів у чотирьох куріях.

Перша курія об'єднувала великих землевласників, які платили не менше ніж 100 золотих римських податку. Друга – купців і фабрикантів; третя – мешканців великих міст, четверта – сільські громади й містечка. Єпископи та ректори університетів свої мандати до сейму отримували автоматично.

«Ординація» передбачала для перших трьох курій пряме голосування, а великі землевласники могли голосувати навіть через довірених осіб. Та найцікавішою була виборча система для сільської курії, від якої й балотувалися українські кандидати. Тут вибори були двоступеневими. Спершу селяни обирали так званих правиборців, які потім під час виборів у повітах голосували за послів. Жінок та зубожілих селян не допускали до дільниць.

Перед тим як розглянути методи боротьби за голос виборця, слід зазначити, що особливістю політичного життя на західноукраїнських землях у складі Австро - Угорської імперії було те, що у політичному житті Галичини домінувала польська еліта. Тому саме адміністрація, яка була в руках польської шляхти під час виборів чинила різні зловживання.

Процес голосування відбувався відкрито і в усній формі, оскільки багато галичан були неписьменними. Голосували не у кабінці, а треба було стати перед комісією і сказати

ім'я і прізвище кандидата, за якого віддавав голос. Нечітка вимова чи переплутане ім'я давали підстави членам виборчої комісії визнати голос недійсним.

В оповіданні «Трудне ім'я» письменник Осип Маковей змалював процес підготовки священником виборця Гната Воробця, який мав голосувати за посла до сейму. Парох доклав чимало зусиль, щоб змусити селянина вивчити прізвище українського кандидата – Теофіль Окуневський, а не Тимофій Вокунецький, чи навіть Пан Тофель Вокуневський, як здавалось виборцю. Однак, коли довелося назвати його при комісії, виборець помилився, і його голос пропав [2, с 312-313].

Були різні кумедні ситуації. Так, у 1860-х роках духовенство збирало селян у церквах і хором вчило зазубрювати своїх депутатів. Є така скарга на порушення виборчого законодавства, що церкви використовують для політичної агітації. Ксьондз зібрав паству і вчив: Іван Гушалевиц, Іван Гушалевиц, Іван Гушалевиц. І так кілька годин їх муштрував, поки не визубрили, чиє ім'я мають сказати.

Буденним явищем під час виборів була купівля голосів виборців за «горілку та ковбасу» або за гроші. Тим, хто не піддавався на підкуп, місцевий поміщик обіцяв надати господарські привілеї, наприклад, забезпечити дровами із власного лісу. Не підкупним погрожували арештом, судом чи несправедливими податками.

Виборців, які продавали свої голоси і зраджували українські інтереси, називали хрунями («хрунь» – це свиня). Деякі історики вважають, що Микита Хрунь був реальною постаттю, депутатом Галицького сейму, якого обирали селяни Отинійського округу в 1860-1880 роках. Натомість доктор історичних наук Ігор Чорновол припускає, що прототипом цього образу був тогочасний депутат Галицького сейму від Коломийського округу Микола Ковбасюк (1817-1889). Селяни його спочатку поважали, однак згодом він став запроданцем [4].

Явище продажу голосу перед виборами було досить поширеним явищем. Про це свідчить приклад наведений І. Чорноволом: «Один польський селянин підрахував, що у 1895 році селяни-хруні на виборах з'їли 70 км ковбаси. Уявіть, собі – 70 кілометрів!!!».

П. Козланюк описує такі нечесні технології, які використовували під час виборів, як «громило» та «гієна».

«Виборче громило — це був шляхетський найманець темного походження і характеру. Їх завданням було - громити всякі опозиційні передвиборні мітинги трудящих, набити і стероризувати їх кандидата та не допустити до виборчої урни «підозрілих» виборців. Увесь час виборчої кампанії нахабний громило користувався повною безкарністю. За добре виконання дорученого завдання він діставав грошову премію. Тому

у вільні від «роботи» хвилини громили пиячили в корчмах і влаштовували на вулицях бешкети. Після виборів багатьох громил поліція знову зачиняла в тюрму.

Виборчою гієною народ називав того, хто продажно агітував, тобто вив, як гієна, за дорученого йому шляхетського кандидата. Гієн заздалегідь вербували з-поміж усяких зрадників, обманців, життєвих невдах, аферистів і взагалі з різних продажних типів міщанського середовища. Під час виборів гієнам давали гроші та прізвища кандидатів, а їх завданням було - їздити по містах та селах і агітувати за кандидатів. Народ західних областей України пам'ятає дві породи виборчих гієн: «ундовську гієну» і «урядову гієну». Ці панки найбільш розшибались по селах і найбільш «вили» під час кожних виборів. Правда, всюди гієн осміювали прилюдно, а то й давали їм доброго прочухана на зборах. Але поліція їх завжди захищала дбайливо» [1].

Найпростішим способом зловживань було змінити час та місце голосування. Український адвокат Євген Олесницький описував це так: «Та найчастіше було таке, що годинник комісаря і громади дуже різнилися між собою. Вибір був визначений наприклад на годину 10 рано, а комісар приїздив в 7 год. і переводив негайно правибори з присутніми, якими були поінформовані згори хруні. Тому були громади, що пильнувалися, ставили варту наперед на цілу ніч, що дзвонами з дзвіниці давала знати, як комісар приїздив до села, а в однім випадку (оскільки пригадую собі, в жовківському повіті) комісар, перебраний за бабу, доріжками поза городи дістався до села до двора і там, переодягнувшись, перевів правибори» [3].

Про ще одну передвиборчу технологію тих часів розповів політолог Євген Ланюк: «Уже тоді була поширена практика цілеспрямованої «нарізки» виборчих округів, щоб в одному окрузі було більше соціальної групи, яка б обрала потрібних делегатів».

Через такі брудні передвиборчі технології тричі програвав вибори Іван Франко. Доктор політичних наук Ігор Вдовичин зазначав, що якимось, коли І. Франко ночував у готелі, у нього вкрали взуття, щоб він не зміг піти на зустріч з виборцями.

Отже, під час передвиборчих перегонів на західноукраїнських землях в другій половині XIX ст. місцеві органи влади вдавалися до всіляких зловживань. Найпоширенішими були фальсифікація списків виборців, залякування виборців, підкуп, зміна місця та часу проведення виборів за кілька годин до їх початку, викрадення виборчих урн.

Водночас через виборчі кампанії українці здобуватимуть політичний досвід, і це буде не останнім чинником у дозріванні та становленні української нації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козланюк П. Про хрунів і громил. *Вільна Україна*. 1940. 30 листопада
2. Маковей О. Твори у 2 т.: Т. 2. Київ, 1990. 536 с.
3. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Львів : Медицина і право, 2011. 432 с.
4. Чорновіл І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861-1901. Нарис з історії українського парламентаризму. Львів, 2002. 288 с.

КАРИКАТУРИ В НІМЕЦЬКІЙ ПРОПАГАНДІ 1942-1943 РОКІВ ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ДІЙ ПІДВОДНИХ ЧОВНІВ НА СТОРІНКАХ «СУМСЬКОГО ВІСНИКА»

Нестеренко В. А.

*к.і.н., доцент, доцент кафедри історії
Сумського державного університету*

Найважливішим засобом пропаганди у той час, який міг охопити значні маси міського й сільського населення, була преса. В областях військової зони України виходило кілька десятків газет, які можна поділити на районні та міські. Газета «Сумський вісник» пересічно виходила двічі на тиждень й складалася з чотирьох аркушів. Перший, другий й у значній мірі третій аркуші містили матеріали загальнополітичного характеру: хід військових дій на різних театрах війни, зовнішньополітичні події, діяльність А. Гітлера й різних німецьких установ, визначні події й свята тощо. Ці матеріали формувалися централізовано, згаданими вище німецькими установами. Частково третій й четвертий - переважно про місцеве життя, діяльність місцевих органів влади, оголошення.

Важливе місце відводилося ходу бойових дій. Серед іншого, висвітлювалися й дії німецьких підводних човнів. Війна велася вже два роки. У війні на морі проти Великобританії, як відомо, важливе місце відводилося саме підводним човнам. Вони мали забезпечити блокаду британських островів шляхом знищення торгового флоту. У початковий період війни німецькі підводники добилися вражаючих успіхів. Це активно використовувала пропаганда. Тому, коли почалася війна з СРСР сюжети про підводну війну з'явилися і на шпальтах газет, що виходили на окупованій території.

Поряд з виділенням у загальній інформації ходу підводної війни, з'являються окремі статті, а також для унаочнення - ілюстративний матеріал у формі фотографій та карикатур.

У номері за 12 червня 1942 року вміщена карикатура на цю тему з написом: «Черчільль Рузвельту: чим більше потоплено кораблів, тим вище підіймається вода...». 12

липня того ж року в газеті на другій сторінці була вміщена ще одна карикатура з написом: «Кошмарні сні Рузвельта й Черчіля. Щораз частіше затоплювання німецькими підводними човнами торговельних кораблів на Атлантийському Океані й навіть під східними берегами Америки так налякало обох воєнних під'юджувачів, що лежать тут укупі на одному ліжку, що вони іноді мають справжні кошмари». 16 серпня - карикатура з написом: «Взаємно-протилежні напрямки. Крива потоплення військового тоннажу йде вгору, Черчілль і Рузвельт летять униз».

27 січня 1943 року, на другій сторінці «Сумського вісника», була вміщена карикатура з написом: «Валка кораблів. Вантаж на борту! Чого ми чекаємо ще, Джіммі? Лоцмана!...». У номері від 30 червня того ж року на другій сторінці була вміщена карикатура з написами: «Час квапить...» (вгорі) та «Агов, ребята, поспішайте, щоб німці не затоплювали більше, ніж ми можемо побудувати!» (внизу). У номері від 15 серпня була вміщена карикатура з антисемітським змістом, напис: «Хаїм та Ісак проміж себе: «Я маю гарний гешефт; одержавши гроші за консерви, я навантажив цеглу». «Але ж це з'сується!» «О, ні, друже! 95% за те, що цей корабель буде потоплений німецькими підводними човнами»».

Отже, газети у той час були найбільш поширеною й досить ефективною формою пропаганди на окупованих територіях СРСР й України, порівняно, наприклад, із радіо та кіно, оскільки дозволяли охопити значну частину міського й сільського населення. Зведення про хід військових дій формувалися централізовано. Найбільше уваги діям німецьких підводних човнів пропаганда приділяла з лютого по вересень 1942 р. у зв'язку з їх успішними діями біля східного узбережжя Північної Америки. При цьому інформація на цю тему вміщувалася, як правило, на першій сторінці, виносилася у заголовок чи підзаголовок, в тексті виділялася жирним шрифтом. Інколи вміщувався ілюстративний матеріал у вигляді фото і карикатур. Останнє в тодішніх газетах було не частим явищем.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Панкратова В. О.

*к.ю.н., доцент, старший викладач КФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Локальний рівень – найбільш наближений до населення, його потреб та проблем. Тому вирішення всіх питань місцевого значення, створення належних умов для життя доцільно забезпечити саме на місцевому рівні. Адже це можливо буде зробити оперативно

та безпосередньо. І лише, якщо виникають труднощі, перепони – вирішити питання вже на державному рівні.

Питання місцевого самоврядування, пов'язані з необхідністю рішення повсякденних проблем населення за місцем проживання, менше всього схильні до політичних і партійних пристрастей, ідеологічних спотворень. На цьому рівні, у межах конкретного міста або району, села або селища, люди дістають можливість реальної участі у вирішенні питань господарсько-економічного, політичного життя, тут вони можуть безпомилково оцінити за діловими якостями своїх керівників.

Дійсно для сучасної демократичної держави важливим та визначальним фактором є раціональна та ефективна організація влади, і не лише центральної, а й місцевої, представленої системою органів місцевого самоврядування. Адже місцеве самоврядування є матеріальною основою становлення і розвитку інститутів локальної демократії. Тому в даному аспекті актуальним є питання про співвідношення демократії та місцевого самоврядування.

Зміст терміну «локальна демократія» включає в себе досить широке коло явищ і процесів. Тому різні автори при визначенні даного терміну, як правило, роблять акцент на якомусь певному явищі або процесі. Так локальну демократію розуміють як національну модель демократії, як участь громадян в управлінні, як форму самоорганізації громадян та як демократичний устрій на муніципальному рівні.

Американський дослідник К. Стоун у праці «Режимна політика: правління в Атланті, 1946–1988» розробив теорію міських політичних режимів, в основі якої лежить ідея коаліційної природи міської влади, яка ґрунтується на постійній взаємодії суб'єктів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства [5, р. 17]. Також К. Стоун використав термін «локальний режим», під яким розумів неформальні рамки, у яких для прийняття політичних рішень співпрацюють місцеві органи влади та приватні структури. При цьому режим включає широке трактування коаліцій: не тільки виборчих, але й на основі неформальних зв'язків на різних рівнях.

Доцільно навести точку зору британського науковця Д. Бернса, який зазначає, що ідея локальної демократії достатньо проста – чим активніше громадяни беруть участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, при цьому контролюючи діяльність органів місцевого самоврядування, тим більш ефективніше та демократичніше буде й сама місцева влада [1, р. 963].

Варто звернути увагу на перший глобальний звіт по децентралізації та локальній демократії, який підготувала Світова організація «Об'єднані міста та органи місцевого

самоврядування» (UCLG) ще в 2008 році. У даній доповіді звертається увага на поняття «локальна демократія» та вказується, що саме дана дефініція значно варіюється від однієї країни і континенту до іншого, а разом з ним варіюється і концепція відносин між місцевим населенням і державою. Для кращого розуміння сутності локальної демократії, аналізуються суміжні з нею поняття - децентралізація та місцеве самоврядування. У Доповіді зазначається, що локальна демократія належить до відносин між різними рівнями влади; децентралізація – до статусу місцевої влади, а місцеве самоврядування є способом здійснення влади. Порівняння між трьома термінами показує конвергенцію на рівні політичних ідей та правових понять. Тому локальна демократія є способом реалізації влади на місцевому рівні [2, р. 309-310].

Широке визначення локальної демократії надають угорські дослідники Г. Шовша і В. Зентаї, які під даною категорією розуміють тип автономного, ефективного, відкритого і представницького самоврядування, яке функціонує в середовищі громадянського суспільства та гарантованих для громадян політичних прав [4, р. 38].

Європейська асоціація локальної демократії (ALDA) дає наступне тлумачення: локальна демократія - це самоврядування, що надає право місцевій владі у рамках закону регулювати і управляти частиною державних справ. Це право присуджується радам або зборам, що складаються з вільно обраних членів таємним голосуванням і підзвітних їх власному місцевому виборчому округу [3].

Отже, резюмуючи підходи науковців, можна зробити висновок, що локальна демократія є основою функціонування місцевого самоврядування, яка спирається на демократичні цінності, використовує демократичні механізми та ґрунтується на активній позиції місцевого населення.

Важливим аспектом для розуміння локальної демократії є визначення специфічних ознак, які властиві лише їй як інституційній формі організації політичного життя в громаді. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (International IDEA) визначив три фундаментальні основи локальної демократії.:

- громадянство, рівні права і справедливість - включаючи громадянство на місцевому рівні, особисті, політичні права, економічні, соціальні і культурні права, верховенство закону та доступ до правосуддя;
- представницькі та підзвітні інститути й процеси - вибори та механізми прямої демократії на місцевому рівні, місцеві органи влади, політичні партії та інші інститути громадянського суспільства;
- громадянська ініціатива і участь - активне залучення громадян і засобів масової інформації [3].

Отже, локальній демократії притаманні наступні особливості:

- сприяє активному залученню місцевих жителів до вирішення питань через різні інститути локальної демократії;
- виявляється у взаємодії органів місцевого самоврядування та жителів, що ґрунтується на взаємовідповідальності та взаємопідтримці;
- дозволяє виявляти потреби міського населення та оперативно вирішувати місцеві проблеми;
- передбачає поінформованість громадян про місцеву політику та порядок її впровадження.

Метою локальної демократії є розвиток народовладдя, широке залучення місцевих жителів до участі та вирішенні питань місцевого значення. Тому ефективна локальна демократія є необхідною умовою для забезпечення стійкого й справедливого економічного і соціального розвитку, просування належного управління і заохочення демократичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Burns D. Can Local Democracy Survive Governance ? Urban Studies. 2000. Vol. 37. № 5/6. P. 963-973.
2. Decentralization and Local Democracy in the World : First Global Report 2008 : United Cities and Local Governments, the World Bank. 2008. 350 p.
3. Local democracy today and tomorrow – learning from good practice. URL. http://www.clgf.org.uk/default/assets/File/Publications/reports/Local_Democracy_today_and_tomorrow-learning_from_good_practice-IDEA-CLGF-CityInsight2014.pdf (дата звернення: 01.05.2022).
4. Soós G. Introduction. Faces of Local Democracy. Comparative Papers from Central and Eastern Europe. Budapest : OSILGPSRI, 2005. 307 p.
5. Stone C.N. Urban Regimes and the Capacity to Govern: A Political Economy Approach. Journal of Urban Affairs. 1993. Vol. 15. № 1. P. 1-28.

ІНСТРУМЕНТИ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Савчук В. О.

Студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Панкратова В.О.

к.ю.н., доцент, старший викладач КФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

В Україні у результаті проведення реформи децентралізації влади запроваджуються нові стандарти взаємодії органів публічної влади з громадою та нові підходи у реалізації повноважень місцевого самоврядування, більш демократичні та відкриті.

Законодавством України гарантується правові основи застосування наступних інструментів локальної демократії: звернення громадян, електронна петиція, доступ до засідань, загальні збори, консультативно-дорадчі органи, контрольно-наглядові органи, бюджет участі, органи самоорганізації населення, місцеві ініціативи, громадські слухання.

Розглянемо окремі інструменти локальної демократії. Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги [1]. Звернення громадян стосуються різних напрямів діяльності суспільства й держави та вони мають єдину мету – звернути увагу відповідних органів і посадових осіб на необхідність розв’язання проблем, що зачіпають суспільні інтереси або інтереси конкретної особи.

Статистичні дані свідчать про широке використання даного інструменту локальної демократії. Наприклад в м. Суми показник зведеної кількості звернень громадян у розрахунку на 10 тис. населення в 2020 році склав 150 звернень на 10 тис. населення, що залишається майже на рівні минулого року – 167 звернення на 10 тис. населення, та є одним з найменших показників серед задіяних у моніторингу міст [7].

Наразі в Україні широкого застосування набули електронні петиції. Закон України «Про звернення громадян» визначає електронну петицію як особливу форм колективного звернення громадян до Президента України, органів виконавчої, законодавчої або місцевої влади [1].

За оцінкою учасників конференції «Вплив COVID-19 на інструменти місцевої демократії», кількість електронних петицій у 2020 році значно зросла, однак реалізація петицій місцевою владою все ще незадовільна. Наприклад, в Києві в 2020 році лише дві петиції набрали достатньо підписів (з них Київською міською радою була реалізована одна), в 2019 році – лише одна петиція набрала достатньо підписів і була реалізована [6].

У місті Суми у 2020 році на 43 петиції були надані відповіді, що містили як роз'яснення стосовно порушених у петиціях питань, так і конкретні кроки влади щодо їх вирішення. По 9 петиціям були підготовлені проекти рішень, що розглядалися на засіданнях виконавчого комітету Сумської міської ради, з них були підтримані 3 петиції. На розгляд Сумської міської ради виносилися проекти по 3 петиціям, підтримано – 2 [7].

Наступним інструментом локальної демократії є загальні збори. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» загальні збори є зібранням усіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення [3].

Зауважимо, що в Законі України «Про місцеве самоврядування» вказується, що порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади, але наразі в Україні немає закону, який би регулював порядок проведення загальних зборів громадян [3]. Тому порядок проведення загальних зборів громадян регулюється постановою Верховної Ради України «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні». Всеукраїнське громадське об'єднання «Інститут «Республіка» провело дослідження щодо використання інструментів участі громадян, зокрема і загальних зборів у 32 містах України. Результати досліджень свідчать, що у містах дослідження відбулося 1909 зборів громадян, з них рекордна кількість в Одесі – 1522, що становить 80% від загальної кількості. У 18 містах з 32 або не було зборів, або ж міська рада не веде такий облік заходів [6].

Важливим та дієвим інструментом локальної демократії є бюджет участі, який використовується для залучення жителів населеного пункту до участі у розподілі коштів місцевого бюджету через подачу проектів, спрямованих на поліпшення життя у відповідній громаді, та голосування за подані проекти іншими жителями. Бюджет участі запроваджений в Україні у 2015 році як один з інструментів залучення громадян до процесу прийняття рішень з розподілу бюджетних коштів. Разом з тим, у 2019 році лише в 112 із 810 ОТГ (14%) реалізовувались проекти бюджету участі. Кількість таких ОТГ коливається від 2-3 до 11-13 на область. Всього у 2019 році за рахунок бюджету участі реалізовано 617 проектів, на які було виділено 84,6 млн грн. [6].

Вважаємо, що такий інструмент має значні переваги, зокрема, він сприяє прозорості бюджетного процесу в цілому, підвищенню активності мешканців, зростанню обізнаності в питаннях місцевого самоврядування, збільшує довіру між владою і громадою. Але слід зазначити, що на бюджет участі можуть впливати ряд чинників. По-перше, це готовність самих міст займатися бюджетом участі, що потребує грошових ресурсів від місцевих бюджетів та зацікавленість і готовність жителів виконувати

проекти. Останній чинник є важливим та вирішальним для всіх інструментів локальної демократії.

Закон України «Про місцеве самоврядування» передбачає можливість територіальної громади проводити громадські слухання. Даний інструмент локальної демократії передбачає можливість зустрітися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування [2].

Предметом громадських слухань можуть бути різні питання місцевого значення, зокрема обговорення проекту статуту територіальної громади; звітів депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування; охорона об'єктів культурної спадщини тощо. Наприклад, у Львові громадські слухання є однією з найпоширеніших форм громадської участі, яка застосовується з 2007 року. Протягом 13 років в рамках слухань відбулося 568 заходів, у яких загалом взяло участь близько 18 600 осіб. У середньому це 44 заходи за участі 1400 учасників в рік і проведення орієнтовно 3-5 заходів протягом місяця. Більшість слухань, які ініційовані мешканцями міста стосується питання будівництва та реконструкції вулиць [5].

Отже, інструменти місцевої демократії достатньо широко представлені в українському законодавстві. Водночас залишаються проблеми із механізмом впровадження цих інструментів через нестачу необхідних локальних нормативних актів, які покликані конкретизувати законодавчі положення щодо порядку використання інструментів локальної демократії, значно стримується розвиток та активне використання всіх наявних засобів локальної демократії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. URL: № 393/96-ВР7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р., №280/97 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24.
3. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.
4. Бюджет участі: які проекти найчастіше реалізовували в громадах за ініціативи мешканців - звіт за 2019 рік. Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12673>.

5. Інструменти громадської участі у Львові. Опора. URL: <https://www.oporaua.org/news/samovriaduvannia/partysypatsiia/19770-instrumenti-gromadskoyi>.
6. Інструменти прямої демократії: як українці використовують свої права та можливості. URL: <https://cutt.ly/WI6ndTK>.
7. Про підсумки роботи по розгляду звернень громадян у 2020 році: Рішення виконавчого комітету Сумської міської ради. URL : <https://smr.gov.ua/uk/zvorotnij-zv-yazok/zvernennya-gromadyan>.

РОЛЬ ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ У ПРОЦЕСІ УНІФІКАЦІЇ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВА

Субот Н. І.

*аспірант I курсу кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Кисельова О. І.

*д.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Правова система держави повинна бути динамічною, оскільки з розвитком суспільних відносин законодавче регулювання має удосконалюватися відповідно до вимог часу. Це зумовлює виникнення цілого розмаїття юридичних наукових досліджень в системі правового регулювання.

Розвиток юриспруденції та інших наук, їх гносеологічних складових, так і процеси глобалізації та інтернаціоналізації правового життя є підставами для дослідження правових явищ, виходячи зі змін правової парадигми.

Закріпивши на найвищому щаблі нормативно-правових актів, Україна, в Основному законі держави, чітко вказала на євроатлантичний вектор розвитку. Загальновідомо, що європейська та євроатлантична інтеграція надає вагомі гарантії з боку правової системи, що є невід'ємним аспектом демократичного цивілізованого суспільства, при цьому нормативна сфера має відповідати певним критеріям. Саме тому вітчизняними науковцями провадяться багато досліджень на юридичному поприщі.

У науковій літературі роль досліджень у юридичній науці, вивчення процесів уніфікації та гармонізації права висвітлені у працях багатьох науковців, таких як Петришина О.В., Погребняка С.П., Брагінського М.І., Максимова С.І., Смородинського В.С., Семеніхіна І.В. Барського В.Р., Дворніченка В.Ю., Покори І.Є тощо.

Загально визнано, що серед суспільних наук - юридичній відводиться особливе місце, оскільки вона охоплює цілу систему галузевих правових наук, що об'єктивно відображають дійсність законів та їх розвиток, накопичують знання, які допомагають формувати, розвивати правову систему держави. Дослідження ж у юридичній науці відіграють важливу роль для розвитку та удосконалення правової системи.

Виходячи із зазначених положень, національна правова система має зближуватися з європейською у процесі уніфікації та гармонізації права. Термін «гармонізація законодавства» – це процес цілеспрямованого зближення та узгодження нормативно - правових приписів з метою досягнення несуперечливості законодавства, усунення юридичних колізій, дотримання міжнародних та національних правових стандартів [1]. У правовій доктрині термін «уніфікація» має досить широке визначення, дане поняття у загальному трактується як «робити єдність», тобто зближувати та сполучати, наприклад М.І. Брагінський, зазначає що, виходячи з етимології слова, «уніфікація» є процесом досягнення справжньої єдності, прийняття буквально ідентичних норм [2, с. 37].

Оскільки парламентом України остаточно визначено євроатлантичну інтеграцію як зовнішньополітичний пріоритет держави, це неминуче призвело до вивчення та дослідження різних правових процесів у юридичній сфері.

З поміж усього спектру наукових доробок, дослідженням у юридичній сфері притаманні певні особливості. У першу чергу це пов'язано з специфічними суспільними відносинами, які регулюються у правовому полі.

Як бачимо, у рамках юридичних досліджень науковці використовують різноманітні методи. Їх виокремлюють як загальні, що використовуюються універсально у різних сферах, так і спеціальні, які притаманні власне юридичним. Під час проведення дослідження у юридичній науці дослідники часто використовують низку загальних методів або ж філософських, як-то аналіз, синтез, індукція, дедукція, спостереження, аналогія, а також використовують спеціальні методи, зокрема серед них у юридичних дослідженнях відіграють важливу роль: системний метод дослідження або ж метод контент-аналізу, який спрямований як на тексти (що завжди традиційно вчиняла юридична наука), так і на систематизацію емпіричних юридичних досліджень [3], історико-правовий метод наукового дослідження, завдяки якому можливо дослідити правову генезу певного правового явища чи процесу, провести аналіз досвіду його розвитку у певних часових проміжках, та порівняльно-правовий, який дозволяє зіставити відповідні правові явища та процеси, які допомагають виокремити недоліки та переваги нормативної системи.

Говорячи про процеси уніфікації та гармонізації законодавства природно виникає потреба у огляді та аналізі нормативно- правової сфери багатьох держав, і як наслідок саме порівняльно- правове дослідження у юридичній науці дозволяє якісно визначити як спільне так і відмінне у рамках правової сім'ї, регулятивної системи чи окремого нормативного акту.

Порівняльно-правове дослідження має декілька підходів для розуміння, воно тісно пов'язане з порівняльним правознавством у межах якого вивчаються правові системи світу, їх види, структура, специфіка функціонування, класифікація та типологізація правових систем сучасності, їх поділ на правові сім'ї, особливості взаємодії національних та наднаціональних правових систем, зокрема міждержавних та релігійних, формування нових правових систем, у тому числі мішаних систем, процеси конвергенції різнорідних правових систем [4, с. 86]. Таке дослідження дозволяє розкрити певне питання, що виникає у правовому полі досить широко, та дозволяє виокремити особливості та специфічні характеристики означеного питання.

Основним науковим засобом у порівняльно-правовому дослідженні є порівняльний метод, що забезпечує вивчення правових явищ, та дозволяє виокремити загальне та одиничне у правових системах держав.

Значення порівняльно-правових досліджень обумовлюється тим, що вони дозволяють вийти за національні кордони своєї правової системи, проаналізувати іноземний юридичний досвід, здійснити обмін правовою інформацією, науковими ідеями тощо. Відомо, що істина пізнається у порівнянні [4, с. 32], а тому порівняльно-правове дослідження у юридичній науці відіграє важливу роль у процесі уніфікації та гармонізації національного законодавства.

Слід підкреслити, що гармонізація національного законодавства у відповідність з європейським правом є одним із критеріїв членства Європейського Союзу, що природно породжує чималу кількість досліджень на цьому тлі, провідними з яких є порівняльно-правові.

Порівняльно-правове дослідження у юридичній літературі розглядають також як ефективний засіб забезпечення вдосконалення національного права. Глибоке розуміння позитивних та негативних елементів вітчизняної правової системи можливо оглянути шляхом порівняння з правовими системами інших держав, що яскраво відображаються у процесі уніфікації та гармонізації законодавства.

Тобто, порівняльно-правове дослідження у юридичній науці відіграє важливу роль, оскільки таке дослідження дозволяє не лише детально вивчити та проаналізувати певний елемент, а і є важливим чинником до визначення недоліків власної правової системи та

розуміння переваг інших правових систем чи нормативно-правових актів. Порівняльно-правове дослідження не лише дозволяє зіставити правотворчу, правозастосовчу та правоохоронну діяльність інших держав, а дозволяє поглянути на сутність власної правової системи. Окрім того, завдяки порівняльно-правовому дослідженню у юридичній науці можливо визначити шляхи до вирішення проблем та недоліків правової сфери своєї країни.

Вагоме значення таке дослідження набуває під час уніфікації та гармонізації сучасного законодавства. Завдяки співвідношенням відповідних правових явищ, у рамках порівняльно-правового дослідження досягається зближення та узгодження права, усуваються нормативні колізії.

Отже, юридична наука посідає вагоме місце серед суспільних наук, їй притаманні свої характеристики та особливості, зокрема у рамках правових досліджень. Зміна правової парадигми зумовлює проведення досліджень, пов'язані з формуванням та розумінням правової системи держави. Україна обравши пріоритним напрямком зовнішньополітичної діяльності вектор до європейської та євроатлантичної інтеграції, зумовила проведення уніфікації та гармонізації власного законодавства. Задля детального, якісного та ефективного здійснення уніфікаційних та гармонізаційних процесів у законодавстві науковці здійснюють дослідження у юридичній науці, провідним засобом здійснення яких є порівняльно-правовий метод. Завдяки порівняльно-правовому дослідженню у юридичній науці можливо визначити особливості власної правової системи, правової системи інших країн, порівняти зарубіжний досвід, визначити основні переваги та недоліки правових явищ та процесів, що досліджуються, визначити та ліквідувати правові колізії тощо. Окрім того на підставі порівняльно-правових досліджень у юриспруденції можливо визначити шляхи для подальшого розвитку системи нормативно-правового регулювання, що особливо необхідно під час здійснення процесів уніфікації та гармонізації законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юридичний словник. Гармонізація законодавства. веб-сайт. URL: <http://www.zakony.com.ua/juridical.html>.
2. Брагинский М. И. О сближении и унификации национальных правовых норм стран – членов СЭВ. Материалы секции права Торгово-промышленной палаты СССР. 1983 № 34 С. 34–46.
3. Maryam Salehijam. The Value of Systematic Content Analysis in Legal Research. International Journal of Law. 2017. Vol. 3; № 5; P. 128–130.

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЯ: ДИХОТОМІЯ МОНІСТИЧНОЇ ТА ДУАЛІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМ

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, професор кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Політичний режим є одним з елементів форми держави.

На сьогодні існує декілька проблем щодо характеристики цієї категорії.

Перша з них полягає у тому, що не існує якогось загальноприйнятого розуміння політичного режиму. Але умовно у ньому можна виділити три компоненти.

Перший компонент, що складає зміст цієї категорії, це спосіб взаємодії держави, суспільства і громадянина. Саме цей компонент визначає права і свободи особи, пріоритетний тип її політико-правової культури, поведінки, свідомості і менталітету. При цьому його сутність визначається тим, що в державі є пріоритетного – права держави, права суспільства чи права громадянина, що з переліку прав, закріплених у Загальній декларації прав людини 1948 року, держава визнає, гарантує або обмежує.

Другий компонент політичного режиму має декілька вимірів, обумовлених рівнем і якістю соціально-економічного розвитку суспільства, принципом поділу влади, способом формування органів державної влади, статусами партійної системи, політичної опозиції, ЗМІ, армії, поліції, церкви тощо.

Третій компонент передбачає систему методів здійснення державної влади, способи врегулювання і розв'язання соціальних, політичних і правових конфліктів.

Утім більшість державознавців здебільшого віддають перевагу останньому компоненту і наголошують на тому, що політичний режим є сукупністю прийомів, методів, форм, способів реалізації політичної (в т. ч. – державної) влади [2, с. 612].

Другою проблемою є те, що сьогодні не існує універсальної класифікації політичних режимів. Так, більшість авторів поділяють усі політичні режими на демократичні і недемократичні {інша назва – антидемократичні} [1, с. 179; 6, с. 82–83; 10, с. 90]. Однак поділ політичних режимів на демократичні та недемократичні є не дуже коректним. Насамперед тому, що у цьому випадку демократія стає ідеалом, такою собі, за

словами президента США Дж. Ф. Кеннеді «найкращою формою урядування, тому що вона заснована на повазі людини як розумної істоти» [14, с. 14], а держава з так званим недемократичним режимом однозначно вважається якоюсь «Імперією Зла». У цьому випадку поділ на демократичні та недемократичні політичні режими веде до створення чорно-білих полюсів. Крім того, не зовсім зрозумілим є місце у такій класифікації режиму, що склався в СРСР під час „Перебудови” у 1988-1989 роках, адже він не може визначатися ані як демократичний унаслідок існування до 1990 р. статті 6 Конституції СРСР, яка передбачала існування комуністичної партії як керівної і спрямовуючої сили радянського суспільства, ані як відверто недемократичним через політику «гласності», яка більше притаманна демократії. Саме тому поділ режимів на демократичні та недемократичні потребує певного корегування. Інша класифікація пов'язана із особливостями взаємодії держави і громадянського суспільства. У цьому випадку виділяються демократичні, авторитарні і тоталітарні режими [12, с. 20; 13, с. 268]. На нашу думку, така класифікація є більш коректною, аніж ідеологізований поділ політичних режимів на демократичні та недемократичні.

Проте, найбільш прийнятним є розподіл усіх політичних режимів за типом правового регулювання на тоталітарний, авторитарний, ліберальний та демократичний режим. При цьому тоталітарний режим пов'язаний виключно з тоталітаризмом, авторитарний – з авторитаризмом, ліберальний – з лібералізмом, а демократичний – із демократією.

Загалом під тоталітаризмом розуміється політичний режим, в умовах якого держава, політична влада повністю підпорядковують собі суспільство і особистість, усі сторони їх життєдіяльності, придушують права і свободи людини і громадянина [4, с. 111]. З урахуванням цього, тоталітарний режим характеризується абсолютним контролем держави над усіма сферами суспільного життя, абсолютною покорою людини політичній владі та панівній ідеології [5, с. 299].

Авторитаризм – це політична концепція і політична практика, в основу яких покладено зосередження монопольної чи значної влади в руках однієї особи або групи осіб, а також його виправдання [7]. Як політичний режим він передбачає, що за нього державна влада здійснюється конкретною особою (класом, партією, елітною групою тощо) за мінімальною участю народу [5, с. 312].

Лібералізм визначається як громадсько-політична та ідеологічна течія, котра об'єднує прихильників парламентаризму, політичних і економічних свобод, ринкового господарства та вільної конкуренції [11, с. 482]. В якості політичного режиму він має за

мету звільнення суспільства від пут держави, а особистість – від тиску авторитарного колективізму [5, с. 318].

I, нарешті, демократією можна вважати форму організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтуються на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності прав і свобод людей, їх реальної участі в управлінні справами суспільства і держави [8, с. 61]. Фактично це означає, що демократія базується на рівноправній участі громадян у формуванні органів держави і контролі над їхньою діяльністю [5, с. 322].

Виходячи з даних визначень політичних режимів, ми бачимо, що в результаті утворюється певна антиномія. Зокрема, якщо авторитарний режим «характеризується тим, що у ньому державна влада здійснюється конкретною особою за мінімальною участю народу», то як в умовах демократичного режиму народ формує органи держави і здійснює контроль «над їхньою діяльністю». Фактично, ця антиномія заснована на приналежності суверенітету.

При цьому авторитарний режим впливає з доктрини державного суверенітету, основні засади якої були сформульовані у XVI ст. видатним французьким філософом Ж. Боденом, який, поміж іншим, наголошував на необхідності того, щоб носії суверенітету «не підпорядковувалися наказам інших людей і щоб вони могли надавати закони підданам і відмінити, позбавляти сили марні закони, замінюючи їх іншими» [3, с. 146].

Щодо демократичного режиму, то він заснований на ідеї народного суверенітету, основні засади якого була сформульовані у XVIII ст. іншим французьким філософом Ж. Ж. Руссо, згідно поглядів якого «кожний з нас передає в спільне надбання і ставить під вище керівництво спільної волі свою особу і всі свої сили, і в результаті для нас всіх кожен член перетворюється на нероздільну частину цілого».

Негайно замість окремих осіб, що вступають у договірні відносини, цей акт асоціації створює умовне колективне Ціле, яке складається з такої кількості членів, скільки голосів мають загальні збори. Це Ціле одержує в результаті такого акту свою єдність, своє спільне я, своє життя і волю. Це особа юридична, яка утворюється в результаті об'єднання всіх інших, колись іменувалося Громадянською общиною, нині ж іменується Республікою, або Політичним організмом: його члени називають цей Політичний організм Державою, коли він пасивний, Сувереном, коли він активний, Державою у порівнянні його з йому подібними. Щодо членів асоціації, то вони в сукупності одержують ім'я народу, а окремо називаються громадянами, якщо беруть

участь у верховній владі, і підданими Держави, якщо підкоряються законам» [9, с. 161–162].

Інша антиномія «тоталітаризм-лібералізм» формується внаслідок того, що тоталітарний режим передбачає абсолютний контроль «держави над усіма сферами суспільного життя, абсолютною покорою людини політичній владі та панівній ідеології», тоді як в умовах ліберального режиму спостерігається «звільнення суспільства від пут держави, а особистість – від тиску авторитарного колективізму». «тоталітаризм-лібералізм» утворюється відповідно до взаємодії держави із особистістю. Тобто антиномія «тоталітаризм-лібералізм» утворюється відповідно до взаємодії держави із особистістю.

Усе вищезазначене умовно можна визначити як «моністичну парадигму» до встановлення політичного режиму, в рамках якої політичні режими існують у «чистому вигляді».

Водночас, відповідно до означених антиномій, поряд із моністичною, може існувати дуалістична парадигма, яка поєднує політичні режими між собою. Саме до них належить режим ліберальної демократії (США) і тоталітарної демократії (СРСР у 1934 – 1953 рр.), режим ліберального авторитаризму (Чилі у 1974 – 1988 рр.) і тоталітарного авторитаризму (нацистська Німеччина).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми теорії держави і права : навч. посібник : у 2 ч. / С. М. Тимченко, С. К. Бостан, Н. М. Пархоменко та ін. Київ: КНТ, 2007. Ч. 1: Актуальні проблеми теорії держави. 2007. 288 с.
2. Барихин А. Б. Большая юридическая энциклопедия. Москва: Книжный мир, 2010. 960 с. (Серия «Профессиональные справочники и энциклопедии»).
3. Боден Ж. Шесть книг о государстве / пер. с фр. В. М. Богуславский. *Антология мировой философии*: в 4 т. / редкол.: В. Ф. Асмус, И. С. Нарский, Т. И. Ойзерман и др. Москва: Мысль, 1970. Т. 2: Европейская философия от эпохи Возрождения по эпоху Просвещения / сост. В. В. Соколов. С. 144–147. (Философское наследие; т. 36).
4. Горбатенко В. П. Тоталітаризм. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6: Т–Я. С. 111–112.
5. Державознавство: підручник / Сухонос Володимир, Сухонос Віктор, Куліш Анатолій та Білокінь Руслан; за ред. Володимира Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2021. 493 с.
6. Загальна теорія держави і права: навч. посібник / Колодій А. М., Лисенков С. Л., Пастухов В. П. та ін.; за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

7. Мадіссон В. В., Горбатенко В. П. Авторитаризм. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1: А–Г. С. 30.*
8. Мурашин Г. О. Демократія. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2 : Д–Й. С. 61–62.*
9. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / пер. с франц. А. Д. Хаютина и В. С. Алексеева-Попова. *Трактаты*. Москва: Наука, 1969. С. 151–256.
10. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник]. Харьков: Консум, Ун-т внутренних дел, 2000. 704 с.
11. Скрипнюк О. В. Лібералізм. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. С. 482–483.*
12. Сухонос В. В. Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Володимир Вікторович Сухонос. Київ, 2000. 185 с.
13. Шаповал В. М. Режим політичний. *Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. С. 268–269.*
14. McMullan J. Nail to the Chief. Los Angeles: General Publishing Group, 1996. 159 p.

ЗАКОН ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНУ АВТОНОМІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЯК ВИКЛИК ДОБІ ТА ПРОЕКЦІЯ У МАЙБУТНЄ

Ядловська О. С.

*к.і.н, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Політика Української Центральної Ради (1917-1918 рр.) у сфері взаємодії та забезпечення прав національних меншостей стала яскравим спалахом та непересічним явищем державотворення української держави. Серед основних правових засад здійснення державної політики щодо представників національних меншостей вважають Закон про національно-персональну автономію від 22 січня 1918 р., що став першим у світовій практиці законом про надання прав національно-персональної автономії представникам

нетитульної національності, згодом набув конституційного характеру, адже ввійшов окремою частиною до Конституції Української Народної Республіки у квітні 1918 р. Закон мав прогресивний характер і, на наш погляд, випереджав час. Представництво національних меншин за національною ознакою в політичних партіях та особливо в органах влади, як вищих, так і місцевих, стала запорукою паритетної участі в політичному житті як українського політикуму, так і меншостей. З іншого боку, такі політичні права, на відміну від культурно-освітньої сфери, не надаються навіть у сучасних реаліях.

Імплементация Закону про національно-персональну автономію відзначалась такими чинниками. Зупинимось на науковій розвідці М. Лазаровича, який у цілому, підкреслює, що ухвалення Закону про національно-персональну автономію було першою у світовій практиці спробою не лише законодавчо забезпечити права національних меншин, але й ввести їх у загальні конституційні рамки держави. Такий підхід, враховуючи значну частку іноетнічного населення в УНР та його дисперсність, був оптимальним. У результаті національні меншини отримали можливість реалізувати не тільки культурно-освітні, а й політичні права, вільно облаштовувати своє національне життя [1, с. 109]. Постатейно характеризуючи та аналізуючи зміст закону, вміщеному в основному джерелі опублікованих документів Української Центральної Ради [2, с. 100], визначено, що відповідно до ст. 1 Закону кожна нація, що проживала на території УНР, мала право в її межах на самостійне облаштування свого національного життя. Дослідник також вважає, що дещо дискримінаційний відтінок мала ст. 2 Закону, якою національні меншини України фактично було поділено на три категорії. У привілейованому становищі опинилися російська, єврейська і польська нації, право котрих на національно-персональну автономію було безумовним. Інших сім націй – білоруська, чеська, молдавська, німецька, татарська, грецька і болгарська – могли скористатися правом національно-персональної автономії лише після того, як подадуть до Генерального суду відповідні заяви, підписані не менш як 10 тис. громадян УНР, не обмежених у політичних правах, без різниці статі і віри, приналежних до кожної з націй [1, с. 107]. Для безпосередньої реалізації можливостей національно-персональної автономії громадяни УНР, належні до тої чи іншої нації, мали утворити власні Національні союзи, котрим належало виняткове право представництва нації перед державними і громадськими установами УНР. для врегулювання конфліктних ситуацій, які могли виникати з приводу повноважень між Національними установчими зборами і Установчими Зборами УНР або її парламентом, у примітці до ст. 7 було передбачено створення погоджувальної комісії, котра складалася з однакової кількості представників від згаданих установ. Постанови комісії набирали чинності після їх затвердження Установчими Зборами УНР або її

парламентом [1, с. 108]. На наш погляд, ключовими характеристиками Закону про національно-персональну автономію є можливість реалізації національних прав меншин в політичній площині, що було забезпечено на практиці через діяльність, перш за все партій, а також національні міністерства, підвищення статусу віце-секретарів у справах національних меншин до рівня повноправних Генеральних Секретарів у листопаді 1917 р., а також представництва національних меншин в органах місцевого самоврядування (переважно теж через членство у партіях). Разом з тим, послідовна політика Української Центральної Ради стосовно забезпечення прав національних меншостей знайшла практичне відображення у розвитку та діяльності багатьох культурно-освітніх закладів та громадських організацій національних меншин, що створювались саме за національним чинником.

Підкреслимо, що завдяки запровадженню принципів територіально-персональної автономії твориться і підтримується колективна ідентичність (через процедурно обумовлену персональну належність до конкретної національної меншини з правом громадянства поєднуються колективні права національних меншин), отримаємо відповідь на користь запровадження національно-персональної автономії, її актуальності у створенні інклюзивної, інституційно-правової, децентралізованої моделі консолідації суспільства, яка на конституційному рівні спроможна забезпечити процес збільшення участі усіх громадян у соціумі для отримання бажаного результату – сильної, незалежної, суверенної держави Україна, самодостатнього суб'єкта світової історії, спроможної реально гарантувати умови гідного життя для своїх громадян у глобалізованому світі [3, с. 21]. Однак реалізувати на практиці Закон про національно-персональну автономію не вдалось через слабкість самої української держави та, фактично, поразку Української національної революції через навалу більшовицьких сил та встановлення радянської влади.

Подальший розвиток та спроби провадження політики забезпечення прав національних меншостей відслідковує у своїй роботі В. Гусев, зазначаючи, що намагання вирішити питання стосовно національних меншостей не мали успіху. Нелегка доля спіткала документ – Закон про національно-персональну автономію. У лютому 1918 р., коли Київ був захоплений радянськими військами Муравйова, він був скасований, а національні міністерства розігнані. Пізніше Центральна Рада і уряд Української Народної Республіки, повернувшись до столиці, відновили діяльність цих установ. А 29 квітня 1918 р. на останньому засіданні Малої ради під час обговорення Конституції УНР закон був включений в неї як глава 8 після проголошення Української Народної Республіки. Уже на початку травня 1918 р. Генеральний секретар гетьманського уряду П. Скоропадського

заявив про несумісність його національних міністерств з політичною ситуацією, сам гетьман заявив журналістам про можливу ліквідацію цих органів, оскільки «всі громадяни України рівноправні». Коли до влади прийшла Директорія, то згідно з її постановою в грудні 1918 р. була відновлена чинність закону про персонально-національну автономію, а при уряді тимчасово засновано відділ у справах національних меншин до затвердження відповідних міністерств. Під ударами радянських військ Директорія залишила Київ. Нова більшовицька влада негативно поставилася до закону про персонально-національну автономію та існування національних міністерств. наголошувалося, що «комісаріат з національних справ – шкідлива соціалістичному будівництву установа», оскільки культивує відокремлення, національні особливості в соціалістичній національній державі зі своїми національними установами. Відносно колишнього міністерства з єврейських справ, то воно «в першу чергу – підлягало негайної ліквідації». У грудні 1920 р. з ініціативи єврейських комуністичних секцій при комітетах КП(б)У ще раз вивчалася питання про створення в Україні Народного комісаріату у справах національностей. Але тоді ця проблема не знайшла свого остаточного розв'язання [4, с. 364-365].

Отже, питанням забезпечення прав національних меншостей як в політичній площині, так і в культурно-освітньому просторі ґрунтовно займались Українська Центральна Рада та Директорія УНР, що свідчить про реалізацію принципів демократичності та паритетного ставлення до представників усіх національностей у державі. Слід підкреслити, що українське питання теж потребувало підтримки за часів Української національної революції, і уряди приділяли питому увагу цьому аспекту розвитку українського суспільства, проте за складних політично-соціальних умов розвитку української держави, Центральна Рада та Директорія послідовно та наполегливо пропагували підтримку національного питання щодо меншин. Можна стверджувати, що з боку молодих українських урядів було реалізовано перший етап політики стосовно національних меншостей – створення законодавчої бази та формування відповідних органів влади. Однак представники національних меншостей наскільки було можливо за загальної політичної ситуації максимально скористались законом у задоволенні своїх національних потреб. Радянська влада перекреслила ініціативи українських урядів у сфері підтримки національних меншостей та проводила політику за класовим принципом, а не національним чинником та уваги до національних меншостей. Політику толерантності, міжкультурних взаємин та реалізації прав меншостей було відновлено з проголошенням незалежності, зазначимо, що забезпечення, перш за все, культурно-освітнього розвитку меншин, політичний чинник та формування партійних організацій за національною ознакою для меншостей не передбачається на сучасному етапі розвитку української

держави. Національні меншості в сучасній Україні здійснюють реалізацію підтримки та розвитку національно-культурних особливостей через діяльність товариств національних меншостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лазарович М. В. «Декларація прав нації»: Закон про національно-персональну автономію в контексті української революції 1917–1921 років. *Грані*. №9. 2012. С. 106-109.
2. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали / упоряд. В. Ф. Верстюк (кер.), О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький, Г. М. Михайличенко, А. П. Огінська, Т. С. Осташко, В. М. Устименко, Є. П. Шаталіна, О. Й. Щусь, Л. В. Яковлева. Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. К.: Наукова думка, 1996. 588 с.
3. Yadlovská O. The Central Rada of the law “On national personal autonomy”: the times or call the bill for future generations? *Scientific discussion*. Praha, Czech Republic. VOL 1, No 7 (2017). Pp. 17-22.
4. Гусев В. Закон Центральної Ради «Про персонально-національну автономію»: передумови прийняття, історія, уроки. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України: Збірник наукових праць. К., 2007. Вип. 34. (підсерія «Курасівські читання»). С. 356-367.

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЦІННОСТІ

Волкова А. О.

курсант II курсу ННІППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д. В.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Основною передумовою становлення України як демократичної, соціальної та правової держави є ефективне забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Шляхом закріплення на конституційному рівні положення про те, що основним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини, було визначено один із основних напрямків її розвитку. Впливаючи на формування та розвиток суспільних відносин, становлення правової та соціальної державності в Україні, Конституція України має безпосереднє відношення й до сфери життєдіяльності кожного конкретного громадянина. У цьому розумінні йдеться не тільки про законодавство, яке формується на основі чинної Конституції, а й про права людини, які в ній закріплені та набувають конституційних гарантій свого забезпечення та захисту. Таким чином, у галузі вивчення процесів конституційного розвитку сучасної України однією з найбільш гострих та важливих проблем є питання про конституційні основи захисту прав людини.

У частині 2 статті 21 вказано: “Права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними”, а в частинах 2 та 3 статті 22 йдеться про наступне: “Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод” [1]. Іншими словами, чинна Конституція України встановлює дуже важливе положення, суть якого полягає в тому, що конституційно визначені права людини визнаються своєрідним мінімумом (незалежно від об'єктивної кількості цих прав, закріплених у конституції) зменшення чи обмеження, яких заборонено.

У науковій літературі поряд із терміном «механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина» також вживаються такі поняття як «механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина», «механізм реалізації і захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина», «механізм реалізації, гарантії та захист прав і свобод

людини і громадянина» тощо. Однозначного та усталеного підходу щодо розуміння сутності зазначених правових категорій на сьогодні не вироблено.

Вітчизняні вчені схилиються до думки, що під механізмом забезпечення права і свободи людини і громадянина слід розуміти сукупність взаємозалежних і взаємодіючих нормативно-правових передумов, юридичних засобів та соціальних умов, що створюють сукупність можливостей для повноцінної реалізації прав і свобод, їх охорони від потенційних правопорушень та захисту прав і свобод, які зазнали порушення.

Шукліна Н.Г. зазначає, що саме за допомогою такої об'ємної категорії як «механізм» можна найбільш повно охопити всі моменти реалізації, охорони та захисту прав і свобод особи, представити їх у динамічному вигляді, розкрити структуру, послідовне розташування, взаємозв'язок та взаємодію елементів і стадій здійснення, виявити їх специфічні функції, ефективно проаналізувати питання вдосконалення процедур і порядку забезпечення прав і свобод людини і громадянина [4, с. 48].

При цьому в межах механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина виділяють наступні підсистеми: - механізм забезпечення реалізації; - механізм забезпечення охорони; - механізм забезпечення захисту. Колодій А.М та Олійник А.Ю. в межах механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина виділяють сукупність певних елементів, до яких вони відносять: - гарантії здійснення прав і свобод людини і громадянина; - юридичні елементи механізму реалізації; - процес практичного втілення можливості та необхідності у дійсність; - умови і фактори такого процесу [2, с. 221].

Отже, забезпечення права і свободи людини і громадянина як один із обов'язків держави, прямо передбачених Конституцією України, є складним поняттям, яке необхідно розглядати саме через призму єдності реалізації, охорони та захисту права і свобод людини і громадянина. Сьогодні в Україні відбуваються процеси, що свідчать про недостатню налагодженість та ефективність механізму забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Через відсутність ефективних засобів реалізації, охорони та захисту більшості прав і свобод, формально визнаних та закріплених Конституцією України, залишаються декларативними, тобто такими, які не можуть бути використані у реальному житті.

Вирішення цієї проблеми можливе, зокрема, шляхом удосконалення гарантій реалізації, охорони та захисту прав та свобод людини і громадянина. Одним із напрямків удосконалення зазначених гарантій на думку Оніщука М. В. є переосмислення сутності та оптимізація прав і свобод людини і громадянина з метою наближення їх до реальних можливостей держави забезпечувати і гарантувати ці права. Водночас необхідним вбачається створення та закріплення на законодавчому рівні механізмів реалізації

колективних прав, визначивши при цьому їх співвідношення з індивідуальними, так званого «четвертого покоління прав людини» (екологічних, інформаційних тощо) [3, с. 32].

Тому з метою підвищення ефективності гарантій доцільним також вважається розширення кола суб'єктів, конституційно зобов'язаних забезпечувати права та свободи. Важливо посилити роль неурядових правозахисних організацій та інститутів громадянського суспільства, активно залучаючи їх у процес забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також удосконалювати механізми судового та позасудового захисту прав людини як на національному так і міжнародному рівнях. Отже, вирішення зазначених проблем сприятиме створенню ефективного механізму, який у свою чергу стане гарантією виконання державою свого обов'язку не лише щодо визнання, але й щодо гарантування та забезпечення додержання прав і свобод людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : станом на 1 січ. 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.
2. Колодій А. М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Київ : «Прав. Єдність», всеукр. асоц. вид., 2008. 350 с
3. Оніщук М. В. Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від Загальної декларації прав людини – до сьогодення : Право України. 2009. № 4. с. 29-35
4. Шукліна Н. Г. Поняття конституційного механізму захисту основних прав людини і громадянина в Україні : наук. вісн. Чернівці, 2003. Вип. 180: Правознавство. с. 47-51.

ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Крисько А. С.

студент I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Стебляк А. В.

доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», асистент кафедри ФЮКП ННІ права

Сумського державного університету

Початок антитерористичної операції на сході України в 2014 році та повномасштабне вторгнення Російської Федерації в 2022 році викликало необхідність у військовій організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення на території областей, районів, громад, міст, селищ та сіл, що опинились в зоні проведення бойових дій та відсічі збройної агресії ворога. Налагодження

системи державного управління та місцевого самоврядування в умовах військових дій є вкрай важливим, оскільки мова йде про зниження впливу негативних чинників та наслідків проведення військових операцій у зоні ведення збройного конфлікту.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати поняття, зміст, основні особливості та характерні риси військово-цивільної адміністрації в контексті функціонування, забезпечення безпеки та життєдіяльності населення в умовах воєнного стану та ведення бойових дій на території України.

Проблематика захисту населення під час збройного конфлікту на території України є досить актуальною, проте аналізу та дослідженню саме питанню військово-цивільної адміністрації все ж таки присвячена незначна кількість наукових праць, оскільки це поняття вирізняється своєю новизною та появою в правовому полі відносно нещодавно. Водночас значну роль у вивченні вказаного державного інституту відіграли праці таких науковців як

Т. Журавля, Е.Тітко, Д. Хайрулліна, О. Шутова та ін.

Як відомо, з 2014 року в Україні триває військовий конфлікт з Російською Федерацією, що розпочався на території Донецької та Луганської областей. Військові дії на сході країни проводилися в рамках Антитерористичної операції, де виникла проблема й водночас потреба пошуку нового механізму управління та розвитку територіями в умовах війни. Саме з метою забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі проведення АТО 3 лютого 2015 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про військово-цивільні адміністрації». Останні розуміються як тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, утворені для виконання повноважень відповідних органів у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації [1].

Виходячи з визначення військово-цивільних адміністрацій, варто звернути увагу на ознаки, притаманні їм, зокрема:

1) державність. Військово-цивільні адміністрації є державним органом та частиною єдиного механізму держави, беруть участь у виконанні функцій останньої й наділені при цьому владними повноваженнями;

2) тимчасовість. Військово-цивільна адміністрація має тимчасовий характер. Це означає, що її повноваження починаються в день набрання чинності акта Президента

України про їх утворення задля забезпечення стабільності, безпеки та нормалізації життєдіяльності в умовах воєнного конфлікту, та припиняються в день відкриття першої сесії новообраної ради після стабілізації ситуації в районі проведення бойових дій та можливості провести виборчий процес. Тимчасовість діяльності військово-цивільної адміністрації визначається тим, що даний орган діє в період особливого стану, і після того як функція виконана, припиняє своє існування, проте юридичного закріплення ця ознака в однойменному законі про військово-цивільні адміністрації не має;

3) спеціальність. Військово-цивільна адміністрація має спеціальне призначення та діє у складі Антитерористичного центру та Служби безпеки України. Спеціальне призначення означає проведення комплексу заходів з виконання основної функції вказаної адміністрації – забезпечення безпеки та нормалізації життя в умовах військових дій, на території збройного конфлікту. Крім того, частина структури військово-цивільної адміністрації формується з числа військовослужбовців військових формувань, утворених відповідно до законодавства, осіб рядового й начальницького складу правоохоронних органів;

4) територіальність. Військово-цивільні адміністрації утворюються в селах, селищах, містах, районах та областях. Їх утворення залежить від адміністративно-територіального устрою України [2, с. 68-70].

Для забезпечення безпеки, правопорядку та нормалізації життя в районі проведення бойових дій, військово-цивільна адміністрація наділена певною сукупністю повноважень, що допомагають виконати поставлені перед нею функції та завдання щодо управління, контролю, керівництва та організації, зокрема це: повноваження у сфері оборони, національної безпеки та цивільного захисту; повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; повноваження у сфері планування, соціально-економічного розвитку, бюджету та фінансів; повноваження у сфері управління майном та житлово-комунального господарства; повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури й спорту та соціального захисту населення тощо [3, с. 132].

Також не менш важливим аспектом діяльності військово-цивільної адміністрації є визначення їх прав. Ці органи влади на відповідній території, за погодженням з Антитерористичним центром при Службою безпеки України, мають право: встановлювати ряд обмежень щодо вільного перебування в певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях; тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах; організовувати перевірку документів, що посвідчують особу, за потреби проводити обшук тощо [4, с.183].

Підсумовуючи, можна зазначити, що державні органи та органи місцевого самоврядування в населених пунктах в районі проведення бойових дій були не в змозі виконувати свої повноваження, де разом з цим залишалась необхідність в забезпеченні безпеки, правопорядку, нормалізації життєдіяльності населення й розвитку територій. У зв'язку з цим було прийнято рішення про запровадження нового інституту державної влади – військово-цивільних адміністрацій. Утворення останніх є необхідним для врегулювання існуючих проблем серед цивільного населення й розвитку регіонів, що страждають від збройного конфлікту. Унікальність цієї структури, зокрема полягає в новизні та поєднанні управлінських та правоохоронних функцій.

В нинішніх умовах, пов'язаних із повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України, створення військово-цивільних адміністрацій не лише на території Операції об'єднаних Сил, є вимогою часу, що, у свою чергу, забезпечить швидке врегулювання питання забезпечення безпеки та правопорядку серед населення, недопущення гуманітарної кризи на території, де ведуться тяжкі бої й унеможлиблюється нормальне функціонування органів місцевого самоврядування та державної влади. Ще однією причиною запровадження військово-цивільних адміністрацій є фаховість військових, що набагато краще володіють управлінськими функціями в умовах воєнного стану й здатні ефективно керувати містом, селищем, районом тощо. Водночас існує й велика кількість прогалин в законодавстві, що потребують свого вирішення, серед яких – розподілення повноважень між місцевими органами влади та військово-цивільними адміністраціями. Тому питання щодо цілей та функцій останніх потребують подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 р. №141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 06.05.2022).
2. Журавель Т. С. Військово-цивільна адміністрація: поняття та ознаки. *Public Administration and Local Government*. 2021. Т. 1. № 48. С. 67–72.
3. Шутова О., Хайрулліна Д. Інститут військово-цивільних адміністрацій та його запровадження в зоні проведення антитерористичної операції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 130–133.
4. Тітко Е. Цивільно-військові адміністрації як основна форма місцевого самоврядування в зоні конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Т. 2. № 1. С. 180–184.

ПРОБЛЕМИ ПРОПОРЦІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Рагімлі З. Б.

курсант II курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д.В.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Участь громадянина у виборах є єдиною можливістю сприяти на хід політичної події та на порядок владних сил. Обрання складу Верховної Влади України є важливою та актуальною, адже саме від її складу залежить забезпечення найповнішого представництва всіх верств суспільства і при цьому сама ВРУ залишилася б активним суб'єктом у системі 3-ох гілок влади. Обов'язковим фактором для цього є застосування відповідної виборчої системи – мажоритарної, пропорційної та змішаної. Ми розглянемо тільки проблеми застосування пропорційної виборчої системи в Україні.

Пропорційна система полягає у тому, що, чим більший буде відсоток голосів партії на виборах, тим більший відсоток депутатів партія матиме у парламенті. В Україні діє змішана виборча система (мажоритарно-пропорційна система), де половина депутатів обирається за мажоритарною системою, а інша половина – за пропорційною системою у загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій [1]. Раніше пропорційна виборча система була з закритими списками кандидатів, де громадяни голосували за партію загалом, знаючи лише трьох- шести осіб списку кандидатів. Недоліками такої виборчої системи були: непрозорість партійних списків; депутати несли відповідальність лише перед лідером або фракцією, а не перед абстрактним цілим; практика абсентеїзму та те, що в списках кандидатів могли бути випадкові люди, які зовсім не мають відношення до проблем законотворчості, такі як знаменитості, правопорушники, люди лідера партії (діти, куми тощо), бо саме партійні лідери формували ці списки, а думка громадян як виборців про те, хто має потрапити до ВРУ нікого не цікавила [2]. Це призвело до слабкої ідейної основи українських партій. Але були і переваги, наприклад, панування державних інтересів над місцевими та відповідність голосів, яку подали громадяни за політичну партію кількості отриманих депутатських мандатів.

В Україні з моменту набуття чинності Виборчого кодексу 1 січня 2020 року діє пропорційна виборча система з відкритими списками і вже восени вона була апробована на місцевих виборах, де громадяни голосують не тільки за окрему партію, а й роблять помітки навпроти номера того кандидата від партії, якому вони віддають свій голос [3]. Виборці голосують у двадцяти семи багатомандатних округах, що дає гарантовану

можливість всім регіонам пропорційно бути представленими у парламенті, тому партія утворює єдиний список кандидатів, а потім розподіляє всіх кандидатів у територіальні списки. Перевагами пропорційної виборчої системи з відкритими списками кандидатів є те, що думка громадянина-виборця впливає на формування складу парламенту, не дозволяє перетворити процес складання списку в закриті партійні торги та перешкоджає внутрішньо-партійної корупції.

На мою думку, змішана виборча система України, а саме мажоритарно-пропорційна з закритими списками кандидатів не досягла своїх цілей - політичної побудови парламенту, бо зазначені недоліки дуже впливали на недовіру зі сторони народу до парламенту. А застосування мажоритарно-пропорційної системи з відкритими списками кандидатів унеможливить обрання осіб, які є мало знайомими з проблемами даної території та використання під час виборів багатомандатних округів дозволить підвищити рівень довіри до ВРУ та персоналізувати їх склад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України « Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011р., Документ 4061-VI, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>.
2. Б.В. Кусмаров, О.Б. Балакай Макіївський економіко-гуманітарний інститут, м. Макіївка, Україна «Про деякі проблеми виборчого процесу в сучасному українському суспільстві», веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3MSZikB>.
3. Історія виборів: виборчі системи в Україні, електронний ресурс, URL: https://www.oporaua.org/news/vybory/election_history/22821-istoriia-viboriv-viborchi-sistemi-v-ukrayini.

ЩОДО СУТНОСТІ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА

Старинський М. В.

*д.ю.н., професор, професор кафедри АППФЕБ
Сумського державного університету*

Дослідження становлення сучасної цивілізації через призму соціальності свідчить про те, що об'єднання соціальних спільнот навколо одного, найбільш харизматичного, соціального суб'єкта створює передумови формування норм ідеології як сукупності концептуально оформлених ідей, що виражають інтереси, світоглядні ідеали цього суб'єкта. В цьому випадку норми ідеології виступають як інструмент нормування

соціальних інтеракцій на рівні соціальної взаємодії на території існування (володарювання) соціального суб'єкта.

Поступовий розвиток і трансформація норм ідеології йде по шляху формування правил дотримання яких забезпечується силою найбільш авторитетного соціального суб'єкта, що в кінцевому випадку приводить до їх оформлення у вигляді права, як основного інструменту соціальної архітектури.

В цьому аспекті соціальність права – це особливий стан правового буття, при якому поряд з буттям права з'являється ще й буття в праві, досягнення якого є однією з основних завдань правового регулювання.

При цьому право як об'єктивна реальність характеризується трьома основними ознаками, а саме: а) існування права не залежить від безпосередньої участі конкретного суб'єкта в процесі право творення; б) дія права не залежить від суб'єктивної оцінки закріплених за допомогою правових норм приписів; в) реалізація права не залежить від суб'єктивного здійснення чи навпаки порушення правових приписів.

Враховуючи множинність соціальних суб'єктів та їх різнонаправлені інтереси які вони намагаються задовільнити, право виступає своєрідним інструментом комунікації, за допомогою якого здійснюється узгодження суспільних інтересів. В цьому зв'язку варто погодитись з думкою висловленою Л. Фуллером, ще в 80-х роках минулого століття, відповідно до якої право є комплексний кодекс для комунікації [1, с. 7-8].

Результатом встановлення соціального співжиття на основі права призводить до формування правопорядку стану суспільних відносин при яких забезпечується дотримання норм права.

Як показує аналіз літератури термін «правовий порядок» досить широко використовується в дослідженнях, його активно використовують вчені, законодавці, журналісти, політичні діячі, пересічні громадяни. Разом з цим питання сприйняття його сутності і змісту викликає досить велику кількість дискусій. Кожен розуміє правопорядок по-своєму. Загальна ж думка зводиться лише до того, що це – необхідне позитивне правове явище в суспільстві, досягнення якого покладено на спеціальні державні органи. Спробуємо проаналізувати існуючі підходи і на цій основі сформулювати інтегративне сприйняття поняття «правопорядок».

Аналіз генезису категорії «правопорядок» дозволяє говорити про те, що її розуміння змінювалося впродовж усього розвитку людства і досі не набуло якоїсь систематизованої правової форми. Разом з цим семантичний аналіз терміна «правопорядок» показує, що він утворений з двох частин – «порядок» і «право». У лексикографічних джерелах «порядок» означає «правильне або звичне розташування,

розміщення чого-небудь», «правильний режим життя», «злагоженість, узгодженість у діях, організованість»[2, с. 562], «стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил і т. ін.»[3, с. 495]».

У філософській літературі під порядком мають на увазі результат узагальнених уявлень про однорідність, регулярність, повторюваність, ритм, симетрію, гармонію, закономірність і зберігання способу зв'язку елементів і структур дійсності, результат досягнутого розуміння єдності законів різних сфер дійсності, чітку організацію якоїсь сфери дійсності[5, с. 121-129].

В рамках політології встановлений порядок управління є показником потенційної і реальної можливості державної влади розв'язувати завдання, що стоять перед нею, в рамках цивілізованих, демократичних процедур. Встановлений порядок управління – це ті межі, в яких функціонує державна влада. Встановлений порядок управління в його змістовому сенсі є квінтесенцією (тобто основою, самою суттю) механізму і функціонування державної влади, що передбачає певний порядок утворення та організації органів державної влади і управління, порядок їх взаємовідношення на різних рівнях, порядок здійснення державної (політичної) влади.

У соціології певний порядок взаємодії індивідів у конкретних суспільних формаціях, порядок суспільних відносин іменується соціальною організацією, а певний порядок соціальних взаємодій, що виникають у ході здійснення політичної влади, – соціально-політичною організацією. Соціологічний підхід дозволяє розглядати порядок управління в межах категорії порядку іншого рівня – соціального, соціально-політичного, організаційного, структурного[4, с. 6-7].

У загальній теорії права і держави порядок (порядок управління) «розчиняється» в межах категорії «форма держави». Галузеві юридичні науки правопорядок розуміють як абстрактну категорію, як реальний стан суспільних відносин, врегульованих нормами конкретної галузі права. Втілення конкретних норм у правовідносини формує певний вид чи галузь правопорядку.

Аналіз всього спектру різноманіття сприйняття категорії «правовий порядок» дає можливість виділити три основні змістовні характеристики, а саме те, що правопорядок це: а) складне явище соціальної дійсності, що проявляє себе в різних соціальних зв'язках і відносинах; б) система відносин, що врегульовані нормами права; в) завершальний етап всіх форм об'єктивації юридичної дійсності.

Таким чином враховуючи зазначене правовий порядок можна сприймати як стан упорядкування суспільних відносин, при якому держава гарантує реалізацію і захист

суб'єктивних прав, виконання юридичних обов'язків учасників правовідносин, заснований на реалізації права і забезпечений державно-правовим механізмом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Fuller, L.L. Law and human interaction. – In: Social system and law process / L.L. Fuller. San Francisco, Washington, London, 1978. 340 p.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 888 с
3. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
4. Джунь В. В. Соціологія конституційного права: монографія. Кн. 1: Теоретико-методологічні основи. Київ: Ін Юре, 2015. 379 с.
5. Суханов Б. М. О диалектическом содержании понятия «порядок». Вопросы философии и социологии. Ленинград, 1969. Вып. 1. С. 121–129.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Стебляк А. В.

*доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», асистент кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Горіченко С. О.

*студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Austėja Klimaševskytė

Student of Mykolas Romeris University, Lithuania

Реформа місцевого самоврядування в українській державі спричинила появу низки нових викликів, які необхідно вирішувати, зокрема щодо територіальних громад. Конституційно-правова модернізація, що відбувається в Україні, спрямована на реформування системи місцевого самоврядування, на закріплення статусу територіальних громад основним суб'єктом місцевої демократії. Разом з цим, реформування місцевого самоврядування стикається із переважно об'єктивно обумовленими суттєвими перешкодами [1, с. 21], вирішення яких сприятиме розвитку держави.

Загалом правове регулювання спрямовується на упорядкування суспільних відносин державою шляхом установлення певних меж, закріплення норм і правил поведінки для осіб з метою забезпечення порядку й безпеки в суспільстві [2, с. 263]. Водночас неефективне правове регулювання призводить до проблем правового та

організаційного характеру. Не винятком є правове регулювання питань, пов'язаних з конституційно-правовим статусом територіальних громад.

Справедливим є зауваження про посилення акценту на первинності територіальної громади як основного суб'єкта місцевого самоврядування, при чому із посиланням на те, що статус територіальної громади регулюється окремим законом [3, с. 39]. На необхідність прийняття окремо закону звертали увагу й інші науковці. Так, Т. В. Стешенко, Є. П. Вертегел і Л. А. Куртіш справедливо зауважують, що досить складним є питання щодо правового регулювання життєдіяльності територіальних громад, що обумовлено відсутністю окремого закону, що присвячений територіальній громаді. У законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» надається визначення територіальної громади як первинного суб'єкта у публічно-правовій системі органів державної влади. Однак окремий закон не повинен обмежуватися виключно таким розумінням. Він має закріпити конституційно-правовий статус територіальної громади як ланки громадянського суспільства, що може бути включена до політичного процесу зі своєю власною позицією, та носієм установчих функцій. До того ж, через відсутність окремого закону виникає багато проблем і складних питань, щодо яких існують різні наукові позиції вчених. Одна з них полягає у віднесенні іноземців та осіб без громадянства до членів територіальної громади [4, с. 74]. Думки науковців з цього питання розділилися. Відповідно, є нагальна необхідність у прийнятті окремого закону, присвяченого територіальній громаді.

Водночас щодо правосуб'єктності іноземців як членів територіальної громади, нами підтримується думка щодо необхідності встановлення строку постійного проживання для іноземців, після якого вони прирівнюватимуться у правах на місцевому рівні з українцями. Така практика використовується в Іспанії, Португалії, Швеції, Білорусії, але надання всієї повноти прав іноземцям у сфері місцевого самоврядування здійснюється переважно на підставі двосторонніх чи багатосторонніх договорів [5, с. 46].

Також в Основному законі України треба закріпити положення про те, що держава гарантує усі права територіальних громад, акцентуючи увагу на тому, що вони володіють усією повнотою прав юридичної особи [3, с. 39]. Щодо надання прав юридичної особи територіальній громаді у наукових колах вже давно ведуться суперечки. На думку О. П. Бойка, питання визнання громад юридичними особами без зміни концепції на державному рівні відносин «держава-громади» неодмінно спричинить ризики сепаратизму [6, с. 19]. С. Потапенко, з урахуванням зарубіжного досвіду, навпаки, є прихильником надання такій громаді статусу юридичної особи, обґрунтовуючи свою позицію тим, що основні представники територіальної громади – це органи й посадові особи місцевого

самоврядування, де останні стають персоніфікацією територіальних громад тільки після набуття статусу юридичних осіб публічного права. Звідси виникають наступні питання: «Чому первинний суб'єкт, який обирає свої представницькі органи, сам не має статусу юридичної особи? Яке ж це тоді визнання права місцевого самоврядування, якщо його первинний елемент не має власної структури, яка б дозволила йому бути самостійно дієздатним, а не лише формально носієм прав та обов'язків?» [7, с. 53].

Тому надання територіальним громадам статусу юридичної особи дозволить мати власний незалежний бюджет і право власності, оскаржувати дії держави і, відповідно, право держави втручатися в повноваження громади. Більше того, майно, яке є у громади, належатиме безпосередньо громаді як юридичній особі, а не десяткам департаментів. Водночас такі департаменти виконавчих органів стають простими підрозділами, а статус розпорядника бюджетних коштів має безпосередньо громада з рахунків якої здійснюються платежі [8]. Тобто надання статусу юридичної особи територіальним громадам дозволить їм у повній мірі реалізувати власну правосуб'єктність, адже вони стануть повноцінними та самостійними учасниками правовідносин, здатними на так зване «самопредставництво».

На думку О. Батанова, модель конституційно-правового статусу територіальних громад є й досі незавершеною, фрагментарною як у частині закріплення основних дефініцій, встановлення принципів муніципальної діяльності, так і визначення чіткої моделі регламентації завдань й функцій територіальної громади. У цьому контексті вчений наголошує на доцільності закріплення принципу, відповідно до якого місцеве самоврядування – це самостійний й організаційно відокремлений від органів державної влади вид публічної влади, що реалізується територіальними громадами у порядку, що встановлено у законі, як безпосередньо, так і через органи й посадових осіб місцевого самоврядування. Таке положення створювало б конституційні умови для формування в нашій державі муніципальної влади, яка була б окремим видом публічної влади, яка поділялася не лише б по горизонталі – на законодавчу, виконавчу й судову, а й вертикалі – державну й муніципальну [3, с. 39].

Не менш важливим питання є розмежування повноважень між окремими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування в Україні, як недосконалість критеріїв класифікації територіальних громад щодо надання їм того чи іншого обсягу повноважень. Зокрема, через різницю у кількості населення та розміру місцевих бюджетів недоцільним є визначення єдиного переліку повноважень для органів місцевого самоврядування сіл, селищ та міст різного ступеня підпорядкування [9, с. 73].

Значному посиленню конституційно-правового статусу територіальних громад сприяло б закріплення в Основному законі України норми про те, що місцеве самоврядування – це визнане та гарантоване державою право й реальна спроможність територіальної громади самостійно, у власних інтересах і під свою відповідальність або відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення на підставі і в межах Конституції й законів України. Саме у такому разі акцентується увага на об'єкті місцевого самоврядування – питаннях місцевого значення, що мають не абстрактно-декларативний характер, а втілюються у конкретних функціях і повноваженнях суб'єктів місцевого самоврядування та, насамперед, правах людини в конкретних сферах муніципального життя [3, с. 41].

Отже, не дивлячись на поступове удосконалення правового регулювання діяльності територіальних громад, питання щодо удосконалення конституційно-правового статусу останніх залишається відкритим. У зв'язку з цим пропонується прийняти окремий закон про територіальну громаду, яким би було врегульовано основні елементи означеного статусу досліджуваних суб'єктів, що, у свою чергу, сприяло б чіткому визначенню їх місця по відношенню до інших суб'єктів права. Посиленню конституційно-правового статусу територіальної громади сприяло б також визнання її юридичною особою публічного права та закріплення положення про те, що територіальна громада, органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні мати усі функції й повноваження, за винятком тих, що покладені на органи державної влади українським законодавством.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайдар М. Є. До питання конституційно-правового врегулювання статусу об'єднаних територіальних громад в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 83. С. 21–28.
2. Чемодурова А. Правове регулювання та його ефективність у сучасному світі. *Entrepreneurship, economy and law*. 2020. № 4. С. 262–267.
3. Батанов О. Актуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні. *Наукові записки*. 2018. Вип. 5-6 (85-86). С. 34–43.
4. Стешенко Т. В., Вертегел Є. П., Куртіш Л. А. Концептуальні підходи дослідження територіальних громад у системі місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 71–75.
5. Левенець А. В. Щодо проблеми визначення муніципальної правосуб'єктності іноземців в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 8. С. 44–47.

6. Бойко О. П. Статус територіальних громад в Україні. *Право та державне управління*. 2021. № 1. С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.2>.
7. Потапенко С. Характерні рис об'єднаної територіальної громади. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 2. С. 47–55.
8. Гурін Д. Бути громаді юридичною особою чи ні? *Децентралізація*. 2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12990>.
9. Буглак Ю. Проблеми розмежування повноважень між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 70-75.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ДОСВІД ІСПАНІЇ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Стогова О. В.

*к.п.н., доцент кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Запровадження ефективної моделі публічної влади, яка здатна забезпечити управління на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях є однією з актуальних проблем сучасності. Існування паралельних тенденції регіоналізації та уніфікації притаманне європейським державам. Пошук балансу між цими тенденціями реалізується у численних спробах децентралізації влади. Тип децентралізації, що виявляється оптимальним для конкретної держави залежить від багатьох чинників, спробуємо проаналізувати їх на прикладі Іспанії та Великобританії.

Хоча децентралізація публічної влади є загальною тенденцією у сучасній Європі, у Великобританії та Іспанії регіони набули компетенцій близьких до компетенцій суб'єктів федерації. Так, після падіння режиму Франко під час демократичних перетворень іспанська конституція 1978 р. запровадила сильно децентралізовану модель реалізації публічної справи. Зазначена модель базувалася на асиметричній деволюції. Автономія регіональних суб'єктів (*comunidad autonoma*) була визнана Конституцією Іспанії, але їхні функції та повноваження мали визначатися статутами самих автономій, які є органічними законами. Кілька автономій мали спеціальний статус, особливо у галузі культури та у мовній сфері на території регіону: Каталонія, Країна Басків та Галісія мали особливі права, їхні регіональні мови є офіційними. Раніше ці регіони мали більшу автономію у сфері оподаткування, надання державних послуг, регіонального планування та розвитку [1, с. 207-208], але асиметрія іспанської регіональної системи зменшилася за останні

десятиліття. Зараз автономія регіональної поліції та офіційний статус регіональної мови залишаються головними елементами особливого статусу цих регіонів. Іспанські регіональні реформи часто трактують як федералізацію зверху вниз, а утворену в її результаті державу як «державу автономій» [2, с. 2-4].

Але незважаючи на широкі компетенції іспанських регіонів, її адміністративну систему не можна вважати федеративною. Конституцією Іспанії проголошений унітарний державний устрій, тому регіони трактуються конституційним судом як автономії з широкими компетенціями, а проведений референдум про незалежність Каталонії був визнаний неконституційним [3, с. 27-28]. Іспанські регіони мають законодавчі повноваження, відповідають за регіональне планування і розподіл фондів розвитку, навіть розподіл коштів, що співфінансуються Європейським Союзом належить до компетенції регіональних урядів [4, с. 455-457]. Територіальні одиниці централізованої держави третього рівня управління (провінції) зберіглися, але їхні компетенції обмежені, здебільшого зосереджені на питаннях планування. Іспанська модель є сильно децентралізованою, а регіони є одиницями місцевого самоврядування, які за функціями і повноваженнями схожі на суб'єкти федерації, тому іспанську модель можна класифікувати як квазіфедеративну.

Цікавим прикладом децентралізації в асиметричній федерації є Великобританія. Модель регіонального планування та розвитку Великобританії можна інтерпретувати як специфічну та перехідну. До реформ 90-их років Сполучене Королівство було відносно централізованою державою. У країні існувало дворівневе місцеве самоврядування, графства мали певні компетенції регіонального планування та розвитку, але переважно ці завдання належали до повноважень центрального уряду. Після вступу Великобританії до ЄС відбулися регіональні реформи, які базувались на деконцентрації центральних повноважень: регіональні органи стали практично органами центрального уряду. Такими установами стали Урядові офіси в регіонах, утворені в Англії в 1994 р., які в основному відповідали за регіональне планування та розвиток, особливо за завдання, пов'язані з європейською регіональною політикою. Урядові офіси діяли за підтримки агентств регіонального розвитку, які найчастіше були компаніями, що належали державним органам [5, с. 92].

Традиційна британська система зазнала децентралізації шляхом деволуції. Деволуція (передача повноважень) є різновидом децентралізації, однак має певні відмінності. На першому етапі кілька компетенцій було передано до складових Сполученого Королівства, таким чином були створені законодавчі органи та уряди Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, що вже може трактуватися як передача частини

повноважень центральної влади на рівень регіонів. Така передача повноважень була асиметричною, адже функції та повноваження створених законодавчих органів та урядів відрізняються. Крім того, відповідні регіональні законодавчі органи та уряди не були запроваджені в Англії, тому їхні повноваження як і раніше виконуються парламентом та урядом Великобританії. Новоутворені органи виконують завдання регіонального планування та розвитку в Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії. Нові парламенти та уряди регіонів мають дуже широкі повноваження, що надає їм схожості із суб'єктами федерацій. Але державний устрій Великобританії трактувався як "квазіфедеративний", оскільки державність цих регіонів не була визнана [6, с. 131]. Ця трактовка частково змінилася, коли Шотландія отримала право на проведення референдуму про незалежність, адже суб'єктність Шотландії була визнана дозвільним актом парламенту Великобританії [7, с. 104-102].

Передача повноважень складовим Великобританії і таким чином децентралізація влади трактується як деволуція британської системи публічної влади, а зміцнення (зверху-знизу) англійських муніципалітетів є складовою передачею влади. Інший підхід до розуміння деволуції розглядає британську систему як перехідну. Якщо Шотландію, Уельс та Північну Ірландію трактувати як регіональні утворення, то вони є відносно децентралізованими, оскільки мають широкі компетенції з розвитку. Якби складові країни могли вважатися суб'єктами федерації, то модель Сполученого Королівства трактувалася як централізована федеративна система. Органи влади графств та їхніх об'єднань мають вузькі компетенції у галузі регіонального розвитку. Більшість повноважень регіонального розвитку залишаються централізованими, колишні атипові, так звані „позавідомчі”, органи, відповідальні за регіональний розвиток, а регіональні агенції розвитку та регіональні асамблеї були скасовані між 2008 і 2012 роками.

Можна зробити висновок, що внаслідок децентралізації публічної влади в Іспанії та Великобританії сформувалася особлива квазіфедеративна система. Виклики економіки після кризи 2008 р. сильно вплинули на цю систему, спостерігалися зворотні тенденції централізації і концентрації: в Іспанії припинилося розширення регіональної автономії, в Англії були скасовані колишні позавідомчі органи, агентства регіонального розвитку та регіональні асамблеї. Основними тенденціями децентралізації в цих країнах є: посилення компетенцій органів місцевого самоврядування з кінця ХХ ст. до нашого часу, отримання органами місцевого самоврядування компетенції у галузі регіонального планування; перетворення колишніх центральних органів на міжмуніципальні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rodríguez-Arana, J. (2008). *Derecho Administrativo Español*. Tomo I. Introducción al Derecho Administrativo Constitucional. Olieros: Netbiblo.
2. Moreno, L. (2001). *The Federalization of Spain*. London, Portland: Frank Cass.
3. Elisenda C. and Rocher A. (2014). (Mis)recognition in Catalunya and Quebec: The Politics of Judicial Containment. In J. Lluch, eds., *Constitutionalism and the Politics of Accommodation in Multinational Democracies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 46–69.
4. Viver Pi-Sunyer, C. (2013). The Distribution of Competences in Spain a Year After the Ruling 31/2010 of Constitutional Court: The Reaffirmation of the Unitary State? In: A. López-Basaguren and L. Escajedo San Epifanio, eds., *The Ways of Federalism in Western Countries and the Horizons of Territorial Autonomy in Spain*. Heidelberg, Berlin: Springer, pp. 451–466.
5. Shutt, J. (1996). Appraising Europe in the Regions 1994-1999: A Case Study of Recent Experiences in Yorkshire and Humberside. In J. Alden and P. Boland, eds., *Regional Development Strategies. A European Perspective*. London, Bristol: Jessica Kingsley Publishers, Regional Studies Associations, pp. 86–106.
6. Burgess, M. (2006). *Comparative Federalism. Theory and practice*. London, New York: Routledge.
7. McHarg, A. (2016). The Constitutional Case of Independence. In: A. McHarg, T. Mullen, A. Page and N. Walker, eds., *The Scottish Independence Referendum. Constitutional and Political Implications*. Oxford: Oxford University Press, pp. 101–126.

СЕКЦІЯ 3

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

LEGISLATOR'S MISTAKE, WHICH HAS RESULTED IN THE CJEU JUDGMENT. LATVIA'S EXAMPLE

Viktorija Soņeca,¹ LL.M.

PhD Candidate, the Faculty of Law of the University of Latvia

Scientific adviser: Docent Dr. iur. Jānis Pleps, University of Latvia

At present, Latvia has been a member of the Union for 18 years, which means that on 1 May 2004, Latvia's national legal system was adjusted to meet the requirements of a democratic state governed by the rule of law. This is because only a national legal system that meets the requirements of a democratic state governed by the rule of law is compatible with the rules of the Union law.² Upon accession to the Union, a state undertakes to respect and promote the values referred to in Article 2 of the Treaty on European Union (hereinafter referred to as the TEU).³ It is the values enshrined in Article 2 of the TEU – human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law, and respect for human rights, including the rights of persons belonging to minorities – that underpin the Union. On the other hand, when a Member State of the Union decides to derogate from all or some of the values of Article 2 of the TEU, the proceedings provided for in Article 7 of the TEU are initiated against that Member State, as has been the case in the Republic of Poland.⁴

Therefore, a situation in which the general principles of law and the basic idea of a democratic state governed by the rule of law are or may be disregarded is unacceptable and the Member State has to ensure that its actions do not conflict with the concept of a democratic state governed by the rule of law. This is because 'in a democratic state governed by the rule of law, a person is a subject served by the state, as opposed to a socialist legal system where the individual is seen as an object in relation to the state apparatus'.⁵ This means, among other things, that 'an individual shall be given an opportunity to express their observations and they shall be evaluated

---

¹ All conclusions made in this article are based on the personal opinion and confidence of the author and shall not be binding to any authority, where she works.

² Constitutional Court's judgment in case No. 2002-18-01 of 5.03.2003, clause 6 of the Operative Part.

³ Article 49 of the TEU.

⁴ V. Soņeca. Tiesiskuma apdraudējums. Polijas Piemērs. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva (*Threat to the rule of law. Polish example. Protection of the values enshrined in the Satversme: perspective of various branches of law*). Proceedings of the 77th International Scientific Conference of the University of Latvia. Riga: LU Press, 2019, pp. 397–404.

⁵ Comments on the Constitution of the Republic of Latvia. Introduction. Chapter I. General Provisions. The team of authors under the scientific guidance of prof. R. Balodis. – Riga: Latvijas Vēstnesis, 2014, p. 203.

before a decision is made’⁶ all the more so because according to Article 64 of the Satversme the legislator in Latvia is not only the Saeima, but also the People⁷ who may exercise their legislative rights only in the cases exhaustively indicated in the Satversme.⁸

Such rights granted to the People in the Satversme indirectly indicate the importance of respecting the sovereign will and involving the society in the legislative process, taking into account that the legislative process, regardless of the context of the matter, ‘should be seen as an act of exercising sovereign will purposefully aimed at achieving justice.’⁹ This is because ‘the principle of justice requires that the fairest possible balance be struck between the conflicting interests of the various members of society. One of the ways to implement this principle is to ensure the observance of a person’s right to participate in various decision-making processes and the formation of political will. [...] The meaning of the participation is not that the opinion of any group of persons should be binding on the legislator, but that an objective decision should be taken and a balance of different interests should be struck.’¹⁰

This, in turn, is inextricably linked to good legislation, which is to be understood as a set of requirements that ‘should be taken into account with regard to the legislative process in order to achieve the pursued goal of a democratic state governed by the rule of law.’¹¹ These requirements are linked to quality as ‘the fruit of good legislation is a quality law – the result of the rational action of government in carrying out the will of the people, which at the same time meets [...] quality requirements.’¹² This is because a properly enacted law is not just a norm adopted and promulgated in accordance with procedural procedures. This criterion includes the quality requirements of the norm. In the case of Latvia, these quality requirements of a legal norm are clarified through the interpretation of Article 90 of the Satversme (*everyone has the right to know their rights*);¹³ however, the said requirements are outside the scope of the specific article.

---

⁶ Ibid.

⁷ Comments on the Constitution of the Republic of Latvia. Chapter V. Legislation. The team of authors under the scientific guidance of prof. R. Balodis. – Riga: Latvijas Vēstnesis, 2019, pp. 9, 12.

⁸ Articles 72, 77, 78 and the fourth part of Article 68 of the Satversme.

⁹ Dissenting opinion of Judge Daiga Rezevska of the Constitutional Court in case No. 2016-14-01, clause 5.

¹⁰ Constitutional Court’s judgment in case No. 2004-18-0106 of 13.05.2005, clause 7 of the Operative Part.

¹¹ Comments on the Constitution of the Republic of Latvia. Chapter V. Legislation. The team of authors under the scientific guidance of prof. R. Balodis. – Riga: Latvijas Vēstnesis, 2019, p. 342.

¹² Ibid.; Pleps J. The Principle of Good Legislation. A collection of research papers in conjunction with the international scientific conference “The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space”, 4-5 October, 2012 at the University of Latvia Faculty of Law, Riga, pp. 16 – 26. Available: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Jur-konf_2012_Qualit-Legal-Acts.pdf.

¹³ J. Pleps. Person’s rights to know their rights in the Latvian Constitutional Law. In: Dostep do informacji publicznej. Wybrane zagadnienia. Płock: Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, 2011.; J. Pleps. Satversmes 90. pants (*Article 90 of the Satversme*). Jurista Vārds, 22 January 2008, No. 3 (508); Comments on the Constitution of the Republic of Latvia. Chapter V. Legislation. The team of authors under the scientific guidance of prof. R. Balodis. – Riga: Latvijas Vēstnesis, 2019, p. 340.

It should be noted that upon becoming a member of the Union, Latvia undertook a number of obligations which it is obliged to fulfil, ensuring, among other things, the arrangement of the national legal system, as well as the correct application of the Union law in practice.¹⁴ This means that Latvia's national regulatory enactments must be drafted, applied and interpreted in such a way that it does not conflict with Latvia's commitments to the Union.¹⁵ In addition, if a specific issue is related to the application of the Union law or falls within the scope of the Union law, given that the Union law is an integral part of the Latvian legal system¹⁶, Latvia, like any other Member State, must also take into account the interpretation of the relevant regulatory enactment of the Union as well as the general principles of law provided in the case law of the Court of Justice of the European Union (hereinafter referred to as - the CJEU), when clarifying the content of national regulatory enactments and applying them.¹⁷

Accordingly, this means that when adopting new national regulatory enactments or amending existing regulatory enactments, it is important to respect not only the primary and secondary Union law, using all methods of interpretation of legal norms, but also the CJEU case law, in order to ensure development of a new national regulatory enactment or amendments to an existing regulatory enactment that comply with the Union law accordingly. One example illustrating the disregard for the Union law is the CJEU judgment in the KOB case¹⁸ concerning Section 28.¹, Paragraph one, Clause 2 (f) of the Law on Land Privatisation in Rural Areas.

The CJEU has concluded in the judgment of 11 June 2020 in the case C-206/19 *KOB* that Section 28.1, Paragraph one, Clause 2(f) of the Law On Land Privatisation in Rural Areas (hereinafter also referred to as - the national legal norm) fails to comply with Articles 9, 10 and 14 of the Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market (hereinafter referred to as - the Directive 2006/123/EC). The CJEU assessed this issue as far as the District Administrative Court of the Republic of Latvia Riga Court House wanted to establish, whether the requirements determined by law for the acquisition of agricultural land that the citizens of other Members States of the European Union (hereinafter referred to as - the Union) wishes to perform, does/does not conflict with Articles 18, 49 and 63 of the Treaty on European Union (hereinafter referred to as - the TEU). In this perspective it is to be emphasized that the CJEU did not assess the compliance of the national legal norm with the TEU, but rather requirements of the Directive 2006/123/EC, although the requirements of the above-mentioned directive were implemented by completely different national regulatory enactments.

---

¹⁴ Constitutional Court's judgment in case No. 2010-71-01 of 19.10.2011, clause 13.3.

¹⁵ Constitutional Court's judgment in case No. 2007-11-03 of 17.01.2008, clause 25.4.

¹⁶ Constitutional Court's judgment in case No. 2018-11-01 of 06.03.2019, clauses 16.2 and 18.4.1.

¹⁷ Constitutional Court's judgment in case No. 2017-28-0306 of 29.06.2018, clause 10.

¹⁸ CJEU's judgment in case C-206/19 *KOB* of 11.06.2020, ECLI:EU:C:2020:463.

At the same time, it should be emphasized that the road of the particular national legal norm had not been easy one. Before the national legal norm was formulated in the current wording, the infringement proceeding was commenced against the state in relation to restrictions covered by the Law On Land Privatisation in Rural Areas for acquisition of agricultural land.¹⁹ The European Commission (hereinafter referred to as - the Commission) informed extendedly in its press releases already in 2015 and 2016,²⁰ as well as the deputies have broadly discussed it.²¹ Besides, the President of the State expressed his objections against the national legal norm already in March 2017.²² However, the national legal norm was adopted after the second review (known also as the suspensive veto) in the wording it currently can be read and which has been recognized as not corresponding with the Directive 2006/123/EC. Therefore, the question arises why such national legal norm was adopted and why it has been recognized as not corresponding right with Articles 9, 10 and 14 of the Directive 2006/123/EC? Answers to these questions are covered in the continued article, discussing the course of adoption of the legal norm and establishments of the CJEU, as well as emphasizing the consequences for such ill-considered step of the legislator during the process of adoption of the legal norm.

However, before examining the CJEU judgment and its implications, the historical context will be explained in the beginning of the article in order to elucidate how Latvia has developed the notion of a democratic state governed by the rule of law to what it is today, taking into account that on 17 June 1940 the Latvian legal system was suspended as a result of Soviet occupation, after which it was restored on 4 May 1990, and on 1 May 2004 Latvia became a member of the Union. The article will also examine the practice of applying general principles of law, as well as changes in the national legislation upon accession to the Union, i.e., what the Latvian (and each EU Member State's) legislator must take into account and what in the specific case, in the context of the CJEU judgment, is not taken into account when adopting the respective legal norm. At the same time, the future scenario for possible action will be outlined – both by the legislator and by the Commission, ensuring compliance with the CJEU judgment.

---

¹⁹ Infringement decisions. Infringement No 2015/2029. Available: https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/index.cfm?lang_code=EN&typeOfSearch=true&active_only=0&noncom=0&r_dossier=20152029+&decision_date_from=&decision_date_to=&title=&submit=Search.

²⁰ Financial Services: European Commission opens an infringement procedure against LATVIA on investor restrictions for agricultural land, 29.04.2015. Available: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/EN/IP_15_4877 ; Financial services: Commission requests Bulgaria, Hungary, Latvia, Lithuania and Slovakia to comply with EU rules on the acquisition of agricultural land, 26.08.2016. Available: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/EN/IP_16_1827.

²¹ Transcript of the meeting of 23.03.2017. Available: <https://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/E6C5BF990ACE0999C22580F20046C208?OpenDocument>.

²² Lauksaimniecībā izmantojamās zemes tirdzniecības ierobežojumi Eiropā un tirgus situācija Latvijā. The Saeima of the Republic of Latvia, 2017, page 55. Available: https://www.saeima.lv/petijumi/LIZ_tirdzniecibas_ierobezojumi_24102017.pdf.

РАДА ЄВРОПИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІЛЕЙ ТА СТРУКТУРА

Анісімова Ю. В.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Денисенко С. І.

*к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри МСПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

Рада Європи є однією із найстаріших європейських організацій, що покликана сприяти захисту прав і свобод людини, свободи слова та засобів масової інформації, прав національних меншин. Вона була створена 5 травня 1949 року та успішно проводить свою діяльність в наш час. До її складу входить 46 держав, серед яких повноправне місце займає й Україна, яка стала членом Ради Європи в 1995 році.

У своїй діяльності Рада Європи керується Статутом Ради Європи. Він визначає мету та засади її діяльності, вказує на шляхи виконання, структуру організації, фінансування тощо. Відповідно до статті 1 цього Статуту метою діяльності Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод [1].

Основним документом, що був виданий Радою Європи є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), яка була підписана в Римі 1950 року. Нині ніхто не заперечує того, що Конвенція виявилась і дотепер залишається найуспішнішим продуктом тих прагнень, які було закладено у Загальній декларації прав людини. Витворена на її основі міжнародна система захисту людських прав на регіональному рівні є надієвішою з-поміж усіх, що існують у світі [2, с. 13]. Як результат, найбільших досягнень у своїй діяльності Рада Європи досягла саме у питанні захисту прав людини, а «права, гарантовані положеннями Конвенції, стали європейськими стандартами у сфері захисту прав людини» [3, с. 259].

Робота Ради Європи спрямована й на боротьбу з корупцією та тероризмом, сприяння реалізації судових реформ, надання юридичних консультацій. Найбільш важливими кроками Ради Європи у боротьбі з корупцією слід вважати розробку сучасних антикорупційних стандартів, підготовку трьох проектів європейських антикорупційних конвенцій, з яких дві було укладено і вони є чинними, та створення спеціалізованого

контрольного органу за дотриманням антикорупційних стандартів у державах-членах Ради Європи – Групи держав проти корупції (GRECO). Одночасно згаданий антикорупційний контрольний механізм спирається на політико-правові органи Ради Європи, які підтримують його своїм авторитетом та повноваженнями. У такому вигляді міжнародний механізм Ради Європи з боротьби з корупцією є певною мірою унікальним у сучасному світі [4, с. 21].

Правотворчі функції Ради Європи реалізуються через визначену Статутом Ради Європи інституційну структуру, яка передбачає безперервну та злагоджену роботу головних статутних органів – Комітету міністрів (орган прийняття рішень від імені Ради Європи) і Парламентської асамблеї (дорадчий орган), які уповноважені забезпечувати розвиток правових норм, що відображають стандарти бажаної поведінки держав-членів Ради Європи у різних сферах міжнародних відносин. Їх діяльність має певну специфіку в залежності від статутних повноважень, але є взаємопов'язаною [5, с. 72].

Так, Комітет міністрів, виконуючи достатньо великий спектр завдань, може фокусуватися на багатьох завданнях одночасно, оскільки за кожен сферу в ньому відповідає окрема структурна одиниця, тобто певний допоміжний орган. Саме Комітет міністрів, що є конвенційним органом, уповноважений контролювати виконання рішень Європейського суду з прав людини. Окремою його місією є нагляд за виконанням умов Конвенції державами-підписантами [6, с. 255]. Парламентська асамблея, у свою чергу, забезпечує демократичний форум для обговорення, її комітети відіграють важливу роль у розгляді поточних питань [7].

Окрім вищезазначених, окремими інституціями Ради Європи також є Генеральний Секретар, Уповноважений з прав людини, Конгрес місцевих і регіональних органів влади Європи та Конференція міжнародних неурядових організацій. Також в Раді Європи створено ряд контролюючих органів. Серед яких – Група держав із боротьби з корупцією (GRECO), Європейський комітет з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (CPT), Група експертів з питань протидії торгівлі людьми (GRETA), Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ), Комітет експертів з оцінки заходів протидії легалізації злочинних доходів і заходів з фінансуванням тероризму (MONEYVAL), Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ECRI), Європейський комітет з соціальних прав (ECSR), Консультативний комітет з Рамкової конвенції про захист національних меншин, Комітет експертів Європейської хартії регіональних мов і мов меншин.

Органи Ради Європи працюють у спосіб, врегульований демократичним шляхом через загальне ухвалення відповідних правил, процедур та резолюцій стосовно організації

їх роботи, що надає їм та їхнім рішенням легітимного статусу, адже дозволяє віддзеркалити узгоджену волю суверенних держав-членів [5, с. 72]. Таким чином, багаторічний досвід роботи Ради Європи з питань захисту прав і свобод людини є винятковим та унікальним у сфері міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Ради Європи від 05.05.1949 р. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення: 04.05.2022).
2. Головатий С. П. Рада Європи і людські права. *Право України*. 2017. № 4. С. 9-25.
3. Попко Є. Основні тенденції розвитку права Ради Європи. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 3 (7). С. 258-262.
4. Нуруллаєв Ількін Садагат Огли. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2008. 126 с.
5. Савченко А. Є. Асquis Ради Європи у системі європейського права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2011. 114 с.
6. Аббакумова Д. В. Особливості правового статусу одного з головних органів Ради Європи. *Право і суспільство*. 2017. № 5 частина 2. С. 254-258.
7. Про Раду Європи. *Офіс Ради Європи в Україні* : веб-сайт. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/the-coe/about-coe> (дата звернення: 04.05.2022).

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АРКТИЧНОГО ТА АНТАРКТИЧНОГО РЕГІОНІВ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Антонюк В. Є.

*курсантка Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Саєнко М. І.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Для порівняльного аналізу Арктичного та Антарктичного регіонів необхідно спочатку розглянути особливості кожної країни окремо. Отже, спочатку розглянемо особливості Антарктики. Повною мірою він закріплений у «Договорі про Антарктику», прийнятому в 1959 році набув чинності 1961 року. Він припинив територіальні суперечки держав у даному регіоні, зробивши неможливим для всіх учасників договору висунання нових претензій на сектори регіону, а ті претензії, які вже були висунуті до того моменту - знаходяться в замороженому стані. Офіційно зберегли претензії на частину арктичних

територій такі країни, як: Великобританія, Норвегія, Австралія, Франція, Нова Зеландія, Чилі та Аргентина. Варто також зазначити, що СРСР і США зайняли особливу позицію, яка передбачає претензію на весь континент загалом. Так само ні СРСР, ні США не визнали ніяких претензій інших країн, так і претензій один одного. Ще однією важливою особливістю правового режиму є те, що вся територія на південь від 60° паралелі є демілітаризованою та повністю вільною від ядерного втручання. У регіоні дозволено лише наукову та дослідницьку діяльність. Також згідно з Мадридським протоколом, підписаним у 1991 році (набув чинності у 1998 році), передбачається повна заборона на видобуток будь-яких мінеральних ресурсів біля Антарктиди на 50 років. Що позбавило можливості держави вести розробку та видобуток ресурсів одному з найбагатших континентів Землі. Ще варто відзначити велику кількість протоколів, укладених державами з метою збереження та захисту навколишнього середовища. Як приклад можна навести Конвенцію про збереження тюленів Антарктики (підписана в Лондоні 1972 р., вступила в силу в 1978 р.) та Конвенцію про збереження морських живих ресурсів Антарктики (CCAMLR, підписана в Канберрі 1980 р., набула чинності 1982 р.). Таким чином, можна констатувати безпрецедентний за масштабами території договір міжнародної згоди, що демілітаризував цілий континент і встановив його непідвладність жодному державному суверенітету безстроково. Режим у якому науковим дослідженням, екології та мирній взаємодії держав приділено більше уваги, ніж геополітичним амбіціям великих держав[1].

Тепер перейдемо до розгляду Арктичного правового статусу. На відміну від Антарктичного регіону, територія Арктики поділена на сектори, формально належать приарктичним державам. Правовою основою для норм регіону є міжнародне морське право. Таким чином, приарктичним державам належать прибережні до узбережжя і островів акваторії води, а також зона виняткових економічних інтересів. Незважаючи на також присутні договори про екологічне співробітництво, розробку та видобуток корисних ресурсів не заборонені та відбуваються зараз досить активно. Варто відзначити і велику кількість територіальних суперечок між приарктичними державами (наприклад, одна з останніх великих суперечок відбувався між Росією та Норвегією за території в охотському морі). Що не сприяє налагодженню сприятливого переговорного клімату між державами, що зацікавлені у вивченні регіону.

Вивчаючи роль Арктики та Антарктики у світовій політиці варто відзначити, що ці ролі дуже різні. Арктика на даний момент «розсадник» конфліктів та зіткнень інтересів у зв'язку з боротьбою за геополітичний вплив та ресурси. Антарктика ж навпаки, є чи не єдиним взірцем регіону, де інтереси науки, екології та розвитку поставлені вище ніж амбіції держав, хоча це і не було основною метою договору 1959 року. Таким чином роль

Арктичний регіон у світовій політиці не сильно відрізняється від, наприклад, ролі ближнього сходу або будь-якої іншої області нашої планети, що створює результати постійної напруженості, не дивлячись на великі зусилля акторів світової політики щодо їх усунення. Але не можна не відзначити і той факт, що у зв'язку з тим, що в Антарктиці дозволено видобуток ресурсів багато компаній та організацій, тому вони тестують технології видобутку в найжорсткіших умовах, що, безумовно, сприяє прогресу в цій галузі. Роль же Антарктичного регіону є швидше прикладом того, чого в ідеалі можна дійти в аспекті правового статусу регіону. Антарктика не генерує велику кількість інфоприводів навколо себе і не знаходиться на слуху у більшості жителів планети у зв'язку з тими чи іншими державними протиріччями та конфліктами. Зате всі чудово обізнані про танення льодів та поганий стан екології в регіоні. Тому як це можна змінити і до чого можуть навести наслідки. Антарктика грає на даний момент вкрай малу роль у світовій політиці, але на відміну від Арктики ця роль має виключно характер прогресивних наукових досліджень та захисту навколишнього середовища [2].

Говорячи про перспективи співпраці держав у полярних регіонах, складно очікувати, що вони однакові і для Арктики, і для Антарктики. Тому і тут їх варто поділити. Арктика в найближчій перспективі стане одним з головних регіонів світу з видобутку вуглеводнів, оскільки технології, що дозволяють витягувати їх із земних надр швидко для того щоб це окупалося, вже почали з'являтися і їм необхідно не так багато часу, щоб увійти в ужиток. Це як позитивний фактор, особливо для країн у чиїх водах цей видобуток відбуватиметься, так і негативним, оскільки вже зараз помітні негативні зміни екології в регіоні і згодом ситуація тільки погіршиться. Крім того, доступ до великого обсягу природних ресурсів породить нові та воскресить старі конфлікти за території та акваторії в Арктичному регіоні [3].

Необхідно зауважити, що перспективи Антарктичного регіону прямо залежать від того на чію користь буде переглянуто розрахований на 50 років Мадридський протокол 1991 року. У разі його продовження на тих же умовах, стабільний порядок у регіоні залишиться незмінним до якогось моменту. Хотілося б додати, що у зв'язку з великим ресурсним потенціалом регіону він так чи інакше стане яблуком розбрату для акторів світової політики [4].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Brady A.M. The emerging politics of Antarctica. Abingon: Routledge, 2013.

2. Цимбрівський Т.С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві: дис. к. ю. н: 12.00.11. Львівський національний університет ім. І. Франка. Львів. 2008. 244 арк.
3. Jacobsson M. Building the international legal framework for Antarctica. Available at: <http://www.atsummit50.org/media/book-5.pdf> (accessed: 06.04.2022).
4. Авсеєвич В. П. Особливості міжнародно-правового режиму Антарктики. Актуальна юриспруденція. Науково-практична Інтернет-конференція 05.10.2017. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1645%3A031017-06&catid=192%3A2-102017&Itemid=238&lang=en.

ПЕРСПЕКТИВИ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І НАТО

Волкова А. О.

курсант II курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д. В.

старший викладач кафедри

спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

На сьогоднішній день питання про співробітництво України і НАТО залишається актуальним адже саме події, які відбуваються протягом останніх років стали приводом до роздумів, про перспективи воєнно-політичного співробітництва для забезпечення безпеки у державі. Якщо ж раніше більша частина населення України вважали, що вступ до Північноатлантичного союзу може мати для нашої країни негативні наслідки, то сьогодні громадяни переконані в тому, що саме цей союз може значно покращити не тільки обороноздатність нашої держави і наявність потужних збройних сил, а й створення системи партнерських відносин у військовій сфері з іншими країнами світу.

Для України в її прагненні щодо набуття членства в Альянсі, дуже важливим є з високою долею вірогідності передбачити воєнно-політичний розвиток НАТО та, з урахуванням таких прогнозів, сформулювати напрями своєї політики, включаючи питання військової співпраці по відношенню до Організації Північноатлантичного Договору. Так, у грудні 2014 р. Верховна Рада України визначила курс України на інтеграцію в європейський економічний і правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі, а також поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації [1, с.92].

Головним напрямком воєнно-політичного співробітництва України з НАТО, являється саме «Воєнна безпека України». Воєнна безпека - «це спроможність держави до захисту та оборони її національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості від посягань із застосуванням воєнної сили; стан, за якого ймовірність війни зводиться до мінімуму внаслідок відсутності стимулів до застосування воєнної сили й умов, які б вимагали відновлення балансу сил, а також унаслідок проведення заходів із запобігання або нейтралізації воєнної небезпеки» [1, с.93].

Воєнна безпека України є однією з найважливіших складових національної безпеки, вона підтримується складним комплексом політичних, економічних, військових та інших заходів, але все ж таки більше значення надається саме заходам політичного напрямку, які спрямовані на зміцнення міжнародного авторитету держави, покращення зовнішньої та внутрішньої обстановки країни, а також усунення існуючих і потенційних конфліктних ситуацій. Проте досягнення ефективності цих заходів можливе лише за умов, якщо заходи пов'язані з діями оборонного характеру, спрямовані на силове утримання можливого агресора та блокування його спроб досягти політичних цілей за допомогою зброї. На думку фахівців, завдання співпраці України з НАТО є перспективні в оборонній сфері, а також в інших сферах практичної взаємодії, які визначені в Річних національних програмах співробітництва.

Завдання співпраці саме в оборонній сфері можна систематизувати в чотири напрями, які охоплюють весь спектр взаємодії з Альянсом, а саме: - оборонно-технічне співробітництво; - сприяння реформуванню й розвитку Збройних Сил України; - забезпечення внеску в міжнародну безпеку та підтримання миру; - підтримання воєнно-політичного діалогу. Тому підсумовуючи вище сказане, можна зробити наступний висновок, що участь України у програмах НАТО є необхідною, адже саме таке співробітництво має посилити обороноздатність нашої країни, зміцнити воєнну безпеку та національний суверенітет нашої держави.

Аналізуючи особливості військово-політичного партнерства України та НАТО варто звернути увагу на те, що наша країна завжди брала участь у забезпеченні стабільності у різних куточках світу, долучаючись до миротворчої діяльності Альянсу. Українська держава таким чином утверджує власну значущість у системі міжнародного військового партнерства та зміцнює авторитет у воєнній сфері.

Отже, проаналізувавши всі переваги такого співробітництва, можна твердо стверджувати, що стратегічне партнерство України з НАТО є дуже важливим чинником перспективних змін у воєнній сфері, зміцнення обороноздатності держави та основ демократичного розвитку тенденцій свідчить, що Північноатлантичний союз

гарантуватиме нам безпеку, не тільки військову та військово-технічну, але і в перше чергу – політичну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стужук В.П. Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // Перспективи вступу України до НАТО : збірник тез та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (м. Київ, 26 квітня 2018 р.) / відпов. за випуск Толок І.В. Київ, 2018. С. 366.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Гусєва С. М.

*курсантка Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Саєнко М. І.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

В усьому світі незмінним виступає той факт, що права та свободи людини виступають найважливішою соціальною цінністю, гарантування захисту якої регулюються державою. Потрібно розуміти і те, що наявна необхідність забезпечення прав людини повинна бути при будь-яких обставинах, у тому числі в умовах збройних конфліктів. Зауважимо на тому, що найважливішим напрямком міждержавного співробітництва є забезпечення прав людини в умовах збройних конфліктів міжнародного та не міжнародного характеру. Сам по собі збройний конфлікт у своєму змісті несе вирішення економічних, політичних, етнічних та інших суперечностей через обмежене застосування військової сили.

Як відповідна галузь міжнародного права, право війни (збройного конфлікту) само по собі є певною сукупністю міжнародно-правових норм, що безпосередньо застосовуються воюючими сторонами в міжнародних та не міжнародних збройних конфліктах, що регулюють застосування засобів та методів ведення збройної боротьби, а також забезпечують захист поранених, хворих, військовополонених та цивільного населення, встановлюють міжнародно-правову відповідальність держав та кримінальну відповідальність окремих осіб за їх порушення [1]. За сучасних умов, тобто у період швидкого розвитку військових технологій та оперативної майстерності, відповідне поширення збройних конфліктів різної інтенсивності, підтримки окремими країнами

тероризму стає поширеною практика відмови таких країни визнавати право війни (збройного конфлікту) як обов'язкове.

У свою чергу, зазначимо той факт, що України ратифікувавши усі міжнародні угоди з права збройного конфлікту (війни), сумлінно виконує обов'язки, які на неї покладаються впровадженням норм права в національне законодавство. Так, відповідно до змісту статті 9 Конституції України, чітко визначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [2].

Беручи до уваги визначення, яке запропоноване Міжнародним комітетом червоного хреста, зазначимо, що збройний конфлікт являє собою збройне протистояння, що відбувається між державами, або тривале збройне протистояння між урядовою владою та організованими збройними угрупованнями або ж лише між організованими збройними угрупованнями. У свою чергу, внутрішній (тобто не міжнародний) збройний конфлікт визначається збройним конфліктом, що відбувається на території однієї держави і в якому війська жодної іншої держави не беруть участь. Прикладом останнього можна навести застосування збройних сил держави проти дисидентських або повстанських угруповань або збройне протистояння двох чи більше збройних угруповань, що відбувається на території однієї держави, але не обов'язково із залученням регулярних збройних сил [3]

Зазначимо, що поранені та хворі, незалежно від кольору шкіри, релігії, статі, національного або соціального походження, політичних та інших переконань, користуються однаковими правами. Сторони, що знаходяться у конфлікті, зобов'язані здійснювати такі дії стосовно поранених, хворих: ставитися з повагою, гуманно, вони повинні бути захищені від несправедливості та від небезпеки, від наслідків воєнних дій, а також від можливостей посягання на недоторканність їх особистості. У свою чергу, по відношенню до всіх поранених та хворих, незалежно від того, до якої сторони вони належать, забороняються такі дії: 1) медичні ч наукові експерименти; 2) хірургічне вилучення органів для пересадки; 3) усякі види вбивств, фізичного каліцтва, тортури, мордування; 4) взяття заручників; 5) посягання на людську гідність (мається на увазі образливе чи принизливе поводження); 6) застосування покарання без попереднього судового рішення [4].

З приводу всього зазначеного, доцільним є зупинити увагу на подіях, які відбуваються на сьогодні в нашій незалежній країні. Жорстока навала і агресія росії на Україну стала найгрубішим порушенням міжнародного права. Так, територія України зазнає ракетних обстрілів, снаряди влучають у школи, лікарні, церкви, застосовуються касетні боєприпаси, що належать до заборонених видів зброї відповідно до положень

Женевської конвенції. У свою чергу, відповідні дії країни-агресора засудила Генеральна асамблея ООН, адже Росія порушує основні принципи права війни, а також головне правило міжнародного гуманітарного права, яке полягає у тому, що військових на війні можна атакувати та вбивати, а цивільних не просто не можна вбивати, а потрібно захищати наскільки це є можливим.

Отже, можна зробити висновок, що права людини під час збройних конфліктів, які чітко визначені міжнародно-правовими актами, не повинні обмежуватися чи порушуватися у спосіб, який не відповідає встановленим нормам. Зауважимо на тому, що безпосередньо у міжнародному праві вже вироблені і досі діють норми, основне призначення яких певним чином полягає в обмеженні виробу методів та засобів введення бойових дій та заборону найбільш жорстоких та нелюдських з них в тому випадку, якщо не вдається запобігти збройному конфлікту між державами або всередині країни та вичерпані всі можливі засоби його запобігання. В умовах сучасності наша країна переживає тяжкі часи, які наступили у зв'язку із вторгненням на територію України країни-агресора, яка не дотримується жодного із принципів та правил права війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ, 2018. 208 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 2014. 47-51 с.
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.12.1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Денисенко С. І.

к.ю.н., доцент, старший викладач, кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства ННІ права Сумського державного університету

Сучасне міжнародне право забороняє використання збройної агресії проти будь-якої суверенної держави. Так, статтею 2 п.4 Статуту ООН визначено, що: «...всі члени

Організації Об'єднаних Націй утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з Цілями Об'єднаних Націй...» [1].

В міжнародному праві визначення самого поняття «агресія» міститься в Резолюції 3314 Генеральної Асамблеї ООН 1974 року. Відповідно до зазначеної вище Резолюції, *агресією* є застосування військової сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або в будь-який інший спосіб, несумісний із Статутом ООН [2].

Треба також зазначити, що в Резолюції 3314 Генеральної Асамблеї ООН 1974 р. міститься перелік дій, які в будь-якому випадку вважаються актом агресії [2]:

- вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави, або будь-яка військова окупація чи анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини;

- бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

- блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави;

- напад збройними силами держави на суходільні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави;

- застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави згідно угоди з державою, яка їх приймає, в порушення умов, передбачених цією угодою, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди.

- дії держави, яка дозволяє, щоби її територія, надана нею в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави.

- заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань і регулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них.

Треба зазначити, що лише після здійснення акту агресії держава, яка її зазнала, має право на самооборону. *Наявність факту агресії на міжнародному рівні та в міжнародних інстанціях має доводити сторона, яка її зазнала.*

Статут Міжнародного кримінального суду визначив збройну агресію міжнародним злочином за скоєння якого винна особа несе міжнародну кримінальну відповідальність. (ст.5 Римського статуту міжнародного кримінального суду) [3].

Однак незважаючи на вище зазначене, збройна агресія продовжує існувати у сучасному світі. На початку XXI ст. збройні конфлікти являють собою велику небезпеку для справи миру. Потрібно мати на увазі й те, що в багатьох регіонах планети, де військові дії припинилися, створилася обстановка швидше перемир'я, ніж міцного миру. Просто з гострої стадії вони перейшли в стадію напружених або потенційних. Іноді буває навпаки «тліючі» конфлікти поступово переростають у повномасштабні війни.

Спробуємо розібратись у міжнародно-правовій регламентації збройного конфлікту. На сьогоднішній день міжнародне гуманітарне право розрізняє два різновиди збройних конфліктів: міжнародні збройні конфлікти і збройні конфлікти неміжнародного характеру.

Відповідно до положень Женевської конвенції 1949р., *міжнародними збройними конфліктами* визнаються такі конфлікти, у яких один суб'єкт міжнародного права застосовує збройну силу проти іншого суб'єкта. Таким чином, сторонами в міжнародному збройному конфлікті можуть бути [4 с.19]:

- держави;
- нації і народи, що борються за свою незалежність

Збройні конфлікти неміжнародного характеру – це всі конфлікти, що не підпадають під дію ст.1 Додаткового протоколу I, які відбуваються на території будь-якої держави «між її збройними силами або іншими організованими озброєними групами, що, перебувають під відповідальним командуванням, здійснюють такий контроль над частиною її території, що дозволяє їм здійснювати безперервні й узгоджені воєнні дії і застосовувати положення Протоколу II» [4 с.20].

Збройні конфлікти неміжнародного характеру мають ознаки [4 с.20]:

- застосування зброї і участь у конфлікті збройних сил, включаючи поліцейські підрозділи;
- колективний характер виступів;
- певний ступінь організованості повстанців і наявність органів, відповідальних за їхні дії;
- тривалість і безперервність конфлікту;
- здійснення повстанцями контролю над частиною території держави.

Тобто можна зробити висновок, що коли створювались Гаазькі, Женевські конвенції та інші документи у сфері міжнародного гуманітарного права, міжнародні конфлікти було достатньо просто пояснити та передбачити.

Однак в сучасному світі військовий конфлікт може мати одночасно ознаки як внутрішнього так і міжнародного збройного конфлікту. Наприклад, конфлікт який з 2014 року відбувався на сході України, за зовнішніми ознаками з початку можна було віднести до внутрішнього конфлікту. За ознаками, що формально дозволяли віднести його до внутрішнього було те, що він відбувався в межах території України, а його учасниками були урядові війська з одного боку та незаконні збройні формування з іншого. Тобто з початку конфлікту не було прямого збройного протистояння між військами двох різних держав [5]. Разом з тим постійна військова підтримка Російською Федерацією незаконних збройних формувань та засилання на територію України озброєних найманців вказувало на те, що даний збройний конфлікт вже мав міжнародний характер. Треба також звернути увагу на те, що з лютого 2022 року цей конфлікт переріс у відкрите повномасштабне збройне протистояння двох держав .

Свідченням того, що Російська Федерація спочатку здійснювала нетрадиційні засоби ведення війни проти України, а саме: засилання на територію України збройних найманців та диверсантів для дестабілізації суспільства [6], проведення на території України терористичних актів проти безлічі цілей та з метою залякування цивільного населення [7], розповсюдження в російських ЗМІ неправдивої інформації щодо України [8], здійснення політичного та економічного тиску на Україну [9] .

Нетрадиційні засоби ведення війни у сучасних умовах отримали нову назву – «гібридна війна» або «гібридний метод ведення війни». Треба зазначити, що само поняття «гібридна війна» не є офіційним. Визначення «гібридна війна» відсутнє в міжнародно-правових документах [10].

На сьогодні відсутня будь яка регламентація цього поняття і в міжнародному гуманітарному праві, яке направлено, в першу чергу, для захисту некомбатантів (мирне населення, журналісти, медичний персонал, духовенство та ін.), а також гуманного відношення до військовополонених. Однак у даному випадку норми міжнародного гуманітарного права взагалі не можуть діяти, так як у сучасних гібридних війнах спочатку приймають участь не регулярні збройні сили іноземної держави, а незаконні збройні формування які нікому не підконтрольні, нелегально фінансуються і озброюються державою агресором та використовують терористичні методи ведення війни, без дотримання будь яких норм міжнародного гуманітарного права. Для того, аби покарати винних згідно із нормами міжнародного кримінального права, потрібно перш за все розібратись із типом конфлікту. А як класифікувати гібридну війну нормами, на неї не розрахованими?

Отже, приходимо до висновку, що нормативно-правові акти міжнародного гуманітарного права є застарілими, що унеможливають регулювання сучасних збройних конфліктів. З метою протидії гібридним війнам у світі необхідно:

- у межах Генеральної Асамблеї ООН дати правове тлумачення поняттю «гібридна війна»;
- доповнити ст.5 Римського статуту міжнародного кримінального суду поправкою згідно з якою визначити гібридну війну актом агресії на яку розповсюджується юрисдикція Міжнародного кримінального суду;
- активізувати взаємодію держав у межах ООН та НАТО у питанні протистояння «гібридним війнам» та виробленню єдиної стратегії боротьби з цими загрозами.
- кожна держава (на член НАТО) повинна направити свої зусилля на членство в НАТО як найпотужнішої системи колективної безпеки у світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Устав Организации Объединённых Наций. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
2. Черниш В. Що відбувається на Сході України. Ще раз про термінологію/ URL: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/scho_vidbuvaetsya_na_skhodi_ukraini_sche_raz_pro_terminologiyu/.
3. Римский статут международного уголовного суда. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
4. Міжнародне гуманітарне право: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2010. 280с.
5. Черниш В. Що відбувається на Сході України. Ще раз про термінологію. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/scho_vidbuvaetsya_na_skhodi_ukraini_sche_raz_pro_terminologiyu/.
6. СБУ: РФ готує на своїй території найманців для дестабілізації ситуації в Україні. URL: <http://www.hromadske.tv/society/sbu-rf-gotuye-na-svoyii-teritoriyi-naimantsiv-dlya/>.
7. ФСБ и ГРУ России на Донбассе готовят теракты на территории Украины. URL: <http://nbnews.com.ua/ua/news/165301/>.
8. Катерина Левченко: Щодо правової оцінки дій провладних ЗМІ в інформаційному просторі України. URL: <http://www.3republic.org.ua/ua/ideas/12982>
9. Россия оказывает политическое и экономическое давление на Украину. URL: <http://ukrlife.net/rossiya-okazyivaet-politicheskoe-i-ekonomicheskoe-davlenie-na-ukrainu/>
10. Магда Є.В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 5. 5 с.

МІЖНАРОДНИЙ КОМІТЕТ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Денисенко С. І.

*к.ю.н., доцент, старший викладач, кафедри міжнародного,
європейського права та порівняльного правознавства ННІ права
Сумського державного університету*

Хлус М. Г.

*студентка III курсу ННІП права
Сумського державного університету*

Як показує досвід для забезпечення миру та безпеки людства державам вкрай необхідно додержуватись принципів та норм міжнародного гуманітарного права, а суб'єкти є впливовим важелем для їх виконання.

Так, 17 лютого 1863 р. громадяни Швейцарії створили організацію, яка є наймасштабнішою з надання гуманітарної допомоги по всьому світу, Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі МКЧХ).

МКЧХ – це неупереджена, нейтральна незалежна організація, цілі й завдання якої мають виключно гуманітарний характер, а саме захист життя та гідності жертв збройних конфліктів та інших випадків насильства та надання їм допомоги. Місія МКЧХ – захистити життя та гідність жертв війни та інших ситуацій насильства, а також надати їм допомогу.

Щодо структури діяльності, то МКЧХ належить до компонентів Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, а разом з нею і Міжнародна федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та національні товариства Червоного Хреста чи Червоного Півмісяця, які є недержавними організаціями зі спеціальним статусом у період збройного конфлікту [1, с. 68].

Відповідно до статуту роль організації полягає у наступному:

- a) відстоювати та поширювати Основні принципи Руху: гуманність, неупередженість, нейтральність, незалежність, добровільність, єдність та універсальність;
- b) визнавати кожне нове або реорганізоване Національне товариство, яке задовольняє всі умови визнання, викладені у Статуті Руху, а також повідомляти інші товариства про факт визнання;
- c) виконувати завдання, покладені на нього Женевськими конвенціями, сприяти точному дотриманню положень міжнародного гуманітарного права, що застосовується під час збройних конфліктів, та приймати будь-які скарги щодо передбачуваних порушень цього права;

- d) як нейтральна установа, чия гуманітарна діяльність переважно здійснюється під час міжнародних та інших збройних конфліктів, а також під час внутрішніх заворушень, намагатися завжди забезпечувати захист та допомогу жертвам таких подій та їх прямих наслідків як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення;
- e) забезпечувати діяльність Центрального агентства з розшуку, передбаченого Женевськими конвенціями;
- f) у передбаченні збройних конфліктів брати участь у навчанні медичного персоналу та підготовці медичного обладнання у взаємодії з Національними товариствами, військовими та цивільними медичними службами та іншими компетентними органами;
- g) роз'яснювати положення міжнародного гуманітарного права, застосовуваного під час збройних конфліктів, і поширювати знання про нього, і навіть готувати його;
- h) здійснювати повноваження, покладені на нього Міжнародною конференцією Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (Міжнародною конференцією) [2].

Однак на практиці діяльність МКЧХ є значно ширша ніж зазначено в статуті, тож пропоную більш детально розглянути деякі з основних напрямів. Організація активно займається протидією сексуального насильства під час збройних конфліктів, хоча воно і карається законом, проте все ж залишається широко поширеним. Сексуальне насильство часто використовується як тактичний або стратегічний засіб подолання та ослаблення супротивника, прямо чи опосередковано, шляхом нападу на цивільне населення. Однак це не є окремою проблемою, а лише частиною насильства, пов'язаного з іншими порушеннями міжнародного гуманітарного права, такими як вбивства, катування, вербування дітей, пограбування або знищення майна. Допомога постраждалим охоплює комплексну медичну допомогу, психосоціальну допомогу, юридичну допомогу та послуги захисту.

Навіть після закінчення збройного конфлікту організація продовжує ще більш активну діяльність, оскільки люди ще довго оговтуються і страждають від наслідків таких подій. Так території заражені зброєю, боєприпасами, що не розірвалися, продовжують вбивати та калічити, а люди, що зазнали хімічних, біологічних, радіологічних викидів та ядерних небезпек, продовжують страждати. Організація займається запобіганням нещасним випадкам та зменшення наслідків зараження зброєю із заходами допомоги тим, хто став жертвою зараження зброєю, такими як фізична реабілітація, хірургія та програми

економічної безпеки. Робиться це за допомогою ініціатив, які спрямовані на зменшення впливу на цивільне населення звичайних і нетрадиційних небезпек шляхом підвищення обізнаності про ризики, пропагування безпечної поведінки та проведення інших заходів зі зменшення ризику [3].

МКЧХ займається пошуком безвісти зниклих осіб, способів для одержання продуктів харчування, ліків, медичного обладнання постраждалими, возз'єднанням розлучених конфліктами сімей, вирішує питання транспортування, турбується про поранених під час війни, організовує донорства, захищає населення на окупованих територіях та інші не названі численні і різноманітні завдання стоять перед Рухом, але мета всієї цієї діяльності одна - допомогти, без будь-якої дискримінації та наживи, всім, хто потребує допомоги [4, с. 289].

Також організація відіграє важливу роль у становленні норм міжнародного гуманітарного права. За ініціативи МКЧХ у 1864 році було прийнято Женевську конвенцію, яка хоча і зазнала істотних змін, проте і дотепер усі країни повинні дотримуватися під час збройних конфліктів. Роль МКЧХ у прийнятті Женевської конвенції 1864 року заключається в наступних діях:

1. висунення ініціативи прийняття такої конвенції;
2. висунення пропозиції скликати дипломатичну конференцію для підписання тексту Конвенції;
3. розробка проекту Конвенції [5, с. 148].

З того часу організація, за підтримки всього Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, постійно закликає уряди адаптувати міжнародне гуманітарне право до швидкоплинних реалій життя, зокрема до сучасних розробок засобів і методів ведення війни для забезпечення більш ефективного захисту і допомоги жертвам конфлікту.

Отже, Міжнародний комітет Червоного Хреста є найбільшою організацією у сфері міжнародного гуманітарного права, яка вживає заходів у відповідь на надзвичайні ситуації та водночас сприяє повазі міжнародного гуманітарного права та його імплементації до національного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єлігулашвілі М., Козорог О., Короткий Т., Хендель Н. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник для закладів середньої освіти /за ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2019. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/Prev_Posibnyk_MGB_A4-4.pdf.

2. Статут Міжнародного комітету Червоного Хреста від 24.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991_002#Text.
3. Офіційний сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста. URL: <https://www.icrc.org/en/document/overview-mine-action>
4. Журба М. Структура організацій Міжнародного комітету Червоного Хреста. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2008. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15084/Zhurba.pdf?sequence=1>.
5. Лисик В.М. Правовий Статус Міжнародного комітету Червоного Хреста у міжнародному праві: Монографія/ Лисик В.М.- Одеса: Фенікс, 2012. – 208 с. URL: https://www.academia.edu/29948156/Лисик_В_М_Правовий_Статус_Міжнародного_комітету_Червоного_Хреста_у_міжнародному_праві_Монографія_Лисик_В_М_Одеса_Фенікс_2012_208_с_Серія_Міжнародне_право.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ СПРОЩЕННЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

Дудченко В. В.

*аспірант кафедри МСППП ННІ права
Сумського державного університету*

Стебляк А. В.

*доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», асистент кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Одним із шляхів реформування митного законодавства України є його гармонізація до норм і стандартів Європейського Союзу. При цьому важливим елементом наближення митного законодавства України у сфері спрощення митних процедур до норм та стандартів Євросоюзу є визначення та приведення до єдиної системи термінології, яка вживається в рамках євроінтеграційних процесів національного митного законодавства. Відповідно, є нагальна необхідність у з'ясуванні поняття «гармонізація митного законодавства у сфері спрощення митних процедур».

Так, у науковій літературі міститься чимало визначень поняття «гармонізація», одне із яких запропоновано Н. Пархоменко, який розкриває зміст поняття «гармонізація» як процес цілеспрямованого зближення правових систем шляхом усунення суперечностей між ними та формування мінімальних правових стандартів через утвердження спільних правових принципів, що передбачає приведення законодавства держав-членів та країн не членів у відповідність з вимогами міжнародного права на підставі міжнародних договорів. Гармонізація відбувається за допомогою різних засобів (адаптація, імплементація,

стандартизація та ін.) і може передувати уніфікації законодавства або ж застосовуватися тоді, коли потреби в такій уніфікації немає [1]. Водночас аналіз змісту установчих договорів Євросоюзу (далі – ЄС) дозволяє зробити висновок, що поняття «гармонізація» характеризує процес приведення законодавства у відповідність до норм права ЄС, що відбуваються в межах Європейського Союзу та є статутним обов'язком виключно держав-членів.

У свою чергу адаптація також характеризує процес приведення законодавства у відповідність до норм права ЄС, однак вона відбувається за межами ЄС та стосується третіх держав у зв'язку із реалізацією ними зовнішньополітичного курсу на європейську інтеграцію. У нормативно-правових актах України законодавець також надає перевагу терміну «адаптація» при визначенні процесу наближення вітчизняного законодавства до законодавства ЄС [2].

Також заслуговує на увагу точка зору Ю. В. Мовчана, який вважає, що різниця між поняттями «адаптація» та «гармонізація» відбувається на рівні суб'єкта, тобто термін «гармонізація» використовується стосовно держав ЄС, а «адаптація» – держав-кандидатів, потенційних кандидатів та третіх країни. Науковець аргументує свою позицію спираючись на відмінності призначення та змісту цих понять. З його точки зору «гармонізація» означає процес узгодження правових норм у рамках однієї правової системи, а при адаптації відбувається синтез рецепованих норм із національними [3, с. 10].

Однак, аналізуючи Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифікована Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 року (далі – Угода про асоціацію), вбачається, що термін «гармонізація» в даній Угоді зустрічається у ст. 347, 352, 355, 356, 358, 368, 404, 405. Зокрема, статтею 352 Угоди про асоціацію передбачено, що сторони розвивають співробітництво і гармонізують політику щодо протидії та боротьби із шахрайством і контрабандою підакцизних товарів. Це співробітництво, зокрема, включає поступове зближення акцизних ставок на тютюнові вироби, наскільки це можливо, беручи до уваги обмеження регіонального контексту, у тому числі шляхом діалогу на регіональному рівні та відповідно до Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну 2003 року. Також, відповідно до ст. 356 Угоди про асоціацію, співробітництво спрямовується на поступову гармонізацію української статистичної системи з Європейською статистичною системою (ЄСС). Таким чином, відповідно до ст. 347 Угоди

«гармонізація» вживається у контексті спільного, узгодженого розвитку національних законодавств та усунення існуючих між ними суперечностей [4].

Разом з цим, необхідно зауважити, що стандарти ЄС у сфері спрощення митних процедур визначені не лише у документах, прийнятих виключно європейською спільнотою, а також закріплені у міжнародних актах, до яких приєднався ЄС (конвенції, меморандуми, угоди тощо), стороною яких виступає і Україна, зокрема: Рамкові стандарти забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі, Конвенція про тимчасове ввезення, Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису і кодування товарів, Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур тощо.

Отже, можна стверджувати, що приведення законодавства держав-членів у відповідність до міжнародних угод та інструментів відбувається саме у процесі «гармонізації», що являє собою прийняття не однакових, але узгоджених приписів національного законодавства, які виконують мету відповідного міжнародно-правового акту.

Варто зауважити, що у контексті процесів євроінтеграції України у митному напрямку, зокрема у формі спрощення митних процедур, вищевказана Угода оперує поняттям «уніфікація» та «наближення», які зустрічаються у ч. 1 ст. 76, ст. 86 глави 5, розділу IV Угоди. Частина 1 ст. 76 Угоди про асоціацію передбачає, що сторони домовилися, що їхнє відповідне торговельне та митне законодавство, як принципове питання, має бути стабільним та всеохоплюючим та, що положення і процедури мають бути пропорціональними, прозорими, передбачуваними, недискримінаційними, об'єктивними й мають застосовуватися уніфіковано та ефективно.

Важливо також відмітити, що єдиної думки щодо співвідношення уніфікації та гармонізації серед науковців також не існує. Загалом уніфікація – багатозначний термін. Уніфікація – це зведення чого-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів [5]. У сфері права він трактується як діяльність організації або компетентних органів держави чи декількох держав, спрямована на вироблення правових норм, що однаково регулюють певні види суспільних відносин [6]. Уніфікацію права можна також визначити як співробітництво, спрямоване на створення міжнародного механізму регулювання відносин у сфері спільних інтересів держав.

Намір України інтегруватись в європейський економічний та політичний простір зумовлює необхідність не тільки адаптації вітчизняного законодавства до вимог ЄС, але й, як було сказано вище, його гармонізації та уніфікації. При цьому до основних принципів гармонізації належать: погодженість правового регулювання, синхронність прийняття

гармонізованих актів, послідовність етапів гармонізації, пріоритетність міжнародних договорів над національним законодавством [7].

Таким чином, гармонізація – це передбачений відповідними домовленостями процес узгодження нормативно-правових приписів з метою наближення та приведення законодавства до єдиних стандартів і правил, усунення розбіжностей та досягнення несуперечливості законодавства шляхом імплементації міжнародних норм, тому процес приведення митного законодавства України до норм і стандартів Європейського Союзу у сфері спрощення митних процедур характеризує саме це поняття. Також, враховуючи аналіз вищевказаних норм та вітчизняної правової думки, вважаємо, що для визначення актуальних євроінтеграційних процесів України найбільш доцільним в узагальнюючому вигляді буде використання терміну «гармонізація законодавства», зважаючи на те, що на даний час Україна не є державою-членом ЄС, однак процеси узгодження та стандартизації, зокрема митних правовідносин, передбачені Угодою про асоціацію, не є одностайно однобічними, що, у свою чергу, виключає застосування терміну «адаптація» як самостійної категорії. Окрім цього, на наше переконання, термін «адаптація» коректно вживати з урахуванням конкретних напрямів наближення національного законодавства до законодавства ЄС в окремих аспектах в рамках гармонізації, а не в цілому.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо наступне визначення поняття «гармонізація митного законодавства у сфері спрощення митних процедур» – це процес узгодження нормативно-правових приписів, спрямований на приведення положень національного митного законодавства до єдиних визначених міжнародними актами стандартів у вказаній сфері з метою усунення суперечностей та розбіжностей у досягненні збалансованості між інтересами представників бізнес-середовища та ефективності митних процедур. Процес узгодження українського законодавства з європейськими стандартами не повинен обмежуватись лише розробленням і використанням однакових правових норм, він передбачає необхідність брати до уваги способи їх створення в рамках тих чи інших правових систем, прийоми та методи тлумачення, єдине розуміння юридичних норм і категорій, їх однакове застосування. Водночас гармонізація митних процедур направлена на підвищення прозорості митного законодавства, скорочення термінів проведення митного контролю, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, мінімізації адміністративного втручання в процеси здійснення імпортно-експортних операцій, зниження витрат учасників зовнішньоекономічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 338–343.
2. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 29–42.
3. Мовчан Ю. В. Міжнародно-правове регулювання інтеграційних процесів в ЄС: автореф. дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.11. Київ, 2010, 20 с.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://bit.ly/3uqCEeR>.
5. Словник української мови: в 11-ти т. / ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.; Київ: Наукова думка, 1970-1980, Т. 10. С. 576.
6. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. С. 515.
7. Квеліашвілі І. Гармонізація національної митної політики з міжнародними нормами і стандартами в митній сфері. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1 (28). С. 74–80.

ПРАВО НА ПРАВДУ ЯК ЮРИДИЧНА КОНЦЕПЦІЯ

Завгородня В. М.

*к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства ННІ права
Сумського державного університету*

Право на правду з'явилося як ідея і юридична конструкція в різних юрисдикціях і формувалося як таке в багатьох історико-політичних контекстах. У національних правових системах воно може інтерпретуватися як «право на істину», «право знати», «право бути поінформованим» тощо.

Витоки цього права випливають із необхідності надати жертвам та родичам зниклих безвісти права знати, що сталося. Його походження можна простежити в нормах міжнародного гуманітарного права. У першу чергу, мова йде про ст. 32 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Ця стаття встановлює загальний принцип, згідно з яким держави, які перебувають у збройному конфлікті та міжнародні гуманітарні

організації у своїй діяльності мають насамперед виходити з права членів сімей знати про долю своїх родичів [1]. Ст. 33 Протоколу покладає на сторін конфлікту обов'язки щодо розшуку осіб, які пропали безвісти; обміну інформацією про них та будь-які обставини, що сприятимуть розшуку; реєстрації осіб, які були затримані, позбавлені волі на термін понад два тижні внаслідок воєнних дій чи окупації, або які померли під час такого затримання; створенню розшукових команд тощо [1].

Міжнародна конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року також гарантує жертвам насильницьких зникнень право знати обставини зникнення (ст. 18 та ін.) [2].

Пізніше право на правду було визнано в низці міжнародних документів м'якого права. Так, елементи права на правду простежуються у Принципах захисту і заохочення прав людини шляхом боротьби з безкарністю, схвалених Комісією ООН з прав людини у 2005 році. Принцип 2 «Невід'ємне право на встановлення істини» передбачає, що кожен народ має право знати правду про випадки вчинення внаслідок масових і систематичних порушень прав людини жорстоких злочинів, їх обставини і причини. Цей принцип констатує також, що повне і ефективне забезпечення встановлення істини є найважливішою гарантією недопущення повторення таких порушень у майбутньому. Принцип 3 «Обов'язок збереження в пам'яті» наголошує, що знання народом історії свого гноблення є частиною його національного надбання і як таке повинне забезпечуватися обов'язком держави здійснювати належні заходи щодо збереження архівів та інших свідчень порушення норм міжнародного гуманітарного права, сприяння поширенню знань про ці порушення. Такі заходи мають на меті збереження подій в колективній пам'яті, зокрема, для того, щоб протистояти ревізійним і неактивістським концепціям. Принцип 4 «Право потерпілих на інформацію» безпосередньо закріплює право потерпілих і членів їх сімей знати правду про правопорушення, долю жертв у разі їх смерті чи зникнення. Це право не залежить від конкретних процедур і не має строків давності. Принцип 5 містить гарантії ефективного забезпечення права на інформацію, які включають як судові так і несудові процедури [3].

Рада ООН з прав людини, яка з 2006 року замінила Комісію ООН з прав людини також ухвалила дві резолюції (12/12 у 2009 році [4] та 68/165 у 2012 році [5] – повторний розгляд питання і ухвалення нової резолюції більшою мірою пов'язане з розглядом діяльності ООН в цій сфері та прогресом у ратифікації Міжнародної конвенції для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року). Обидва документи визнають важливе значення забезпечення права на встановлення істини для сприяння захисту прав людини; відзначають, що громадськість і окремі особи мають право на доступ до максимально

повної інформації про дії і процеси ухвалення рішень урядами; акцентують на необхідності збереження архівів, інших доказів порушень прав людини і істотних порушень міжнародного гуманітарного права, важливості історичної пам'яті; закликають держави гарантувати жертвам доступ до ефективних засобів правового захисту відповідно до міжнародного права.

З огляду на наведене можна стверджувати, що ООН, хоч і в рамках «м'якого права», визнала право на правду як автономне і невід'ємне суб'єктивне право, яким мають користуватися жертви грубих порушень прав людини і члени їхніх родин [6]. Цьому праву кореспондує обов'язок держави захищати і гарантувати права людини, проводити ефективні розслідування, гарантувати відшкодування заподіяної шкоди, а також використовувати різноманітні несудові процедури, зокрема, створювати так звані «комісії правди,» для встановлення і перевірки фактів, повного публічного оприлюднення інформації тощо.

З іншого боку, окремі дослідники вбачають в праві на правду не лише суб'єктивне право, але й як загальний принцип права чи навіть окремий принцип міжнародного права [7, с. 264; 8, с. 268]. Дослідники наводять при цьому низку доказів із практики міжнародних судів, які застосовували це право саме як принцип, виводячи його із більш конкретних норм узагальнення шляхом індуктивних суджень. У. Наqvі також стверджує, що і національних правових системах цей принцип застосовується як засіб заповнення прогалів в праві, коли відсутні належні законодавчі приписи, договірне або звичаєве право.

Міжнародний комітет Червоного Хреста, в свою чергу дійшов висновку, що право на встановлення істини є нормою міжнародного звичаєвого права, яка застосовується як у випадках як міжнародних, так і неміжнародних конфліктів. Відповідно до цієї звичаєвої норми кожна сторона конфлікту повинна вживати всіх можливих заходів для збирання відомостей про осіб, зниклих безвісти, і передачі будь-якої наявної інформації про їхню долю членам родин [6]. Відсутність юридично обов'язкових міжнародних інструментів (за винятком окремих положень Міжнародної конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року), загальне схвалення і визнання права на правду, впровадження його в практику низкою держав, зокрема через створення комісій правди, констатація цієї норми в резолюціях органів ООН цілком свідчать на користь правомірності такого висновку. Однак при цьому варто відмітити, що право на правду має стосуватися не лише жертв воєнних конфліктів, але й інших випадків масштабних порушень прав людини, наприклад, в результаті діяльності тоталітарних режимів, колоніальної політики тощо.

Варто відміти і ще дві особливості права на правду, по-перше, як права «зверненого в минуле» без строків погашення його давності, по-друге права, що може мати як індивідуальний (жертви порушень, члени їх сімей), так і колективний характер. У першому випадку право спрямоване на задоволення потреб індивідів, зменшення їхніх страждань, компенсацію заподіяної шкоди. У другому – носієм права на правду є громадянське суспільство, зацікавлене в збереженні історичної спадщини та адекватній політиці пам'яті, що є неодмінною умовою самоідентифікації членів суспільства, захисту гідності кожного його члена, а отже, необхідною передумовою успішного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
2. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance New York, 20 December 2006. URL: <https://bit.ly/3MFT8E3>.
3. Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity commission on human rights. Sixty-first session Item 17 of the provisional agenda E/CN.4/2005/102/Add.1 8 February 2005 URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/109/00/PDF/G0510900.pdf?OpenElement>.
4. Right to the Truth: Resolution. A/HRC/RES/12/12. 12 October 2009. Adopted by the Human Rights Council. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/668335?ln=fr>.
5. Right to the Truth: Resolution A/HRC/RES/21/7. 10 October 2012. Adopted by the Human Rights Council. URL: <https://www.refworld.org/docid/50ae27412.html>.
6. Study on the right to the truth. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 8 February 2006. E/CN.4/2006/91 / United Nations. URL: <https://undocs.org/E/CN.4/2006/91>.
7. Méndez J. E. The Right to Truth. In Christopher C. Joyner (ed.), *Reining in Impunity for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights: Proceedings of the Siracusa Conference 17–21 September 1998*, St. Agnes, Ere`s. Pp. 245-270.
8. Naqvi Y. The right to the truth in international law: fact or fiction? *International Review of the Red Cross*. 2006. Vol. 88. № 862. 2006. Pp. 245-273.

РЕПАРАЦІЇ ЯК СПОСІБ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНИЙ ВІЙНОЮ

Касьян А. В.

студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Чурилова Т. М.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри МСПЦПД ННІ права

Сумського державного університету

Вранці 24 лютого 2022 року РФ розпочала пряме повномасштабне вторгнення на територію України, що стало продовженням війни проти України, розпочатої у 2014 році. Внаслідок агресії РФ Україна зазнає великих втрат серед цивільного населення, руйнується соціальна та виробнича інфраструктура, знищені цілі житлові квартали, зазнають непоправної шкоди довкілля та об'єкти культурної спадщини. Притягнення країни-агресора до міжнародної відповідальності є одним із головних завдань юридичної спільноти України.

Міжнародно-правова відповідальність – це юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання, або юридичний обов'язок суб'єкта-правопорушника ліквідувати наслідки шкоди, завданої іншому суб'єкту міжнародного права в результаті вчиненого міжнародно-правового делікту [1].

Однією з форм міжнародно-правової відповідальності є репарації, які представляють собою повне або часткове відшкодування державою, яка почала агресивну війну, збитків, завданих державі, що зазнала нападу [2]. У 2001 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння. За ст. 31 «Відповідальна держава повинна здійснити повне відшкодування шкоди, яка була спричинена міжнародно-протиправним діянням. Шкода включає будь які збитки як матеріального так і морального характеру [3]. Слід зазначити, що у тексті документу не фігурують такі поняття як «репарації» чи «контрибуція», натомість використовується термін «компенсація».

Поняття «репарації» є сенс розглядати в історичній ретроспективі, адже його зміст втілений у документах, які закріплювали домовленості між країнами, коли закінчувалися війни. Важливим є те, що репарації здійснюються саме після закінчення війни та підписання мирного договору чи іншого акту. Історія має декілька прикладів, які описують сутність репарацій.

Так, за умовами Версальського мирного договору 1919 року Німеччина повинна була виплачувати репарації країнам, які входили до складу Антанти за розв'язання Першої світової війни. У 1920 році була визначена сума виплат, яка становила 3 мільярди

щороку протягом 35 років. Через окупацію Руру у 1923 році бельгійськими та французькими військовими, які мали на меті силовий збір репарацій, у Німеччині відбувся дефолт. При спробі конвертувати марки в іноземну валюту цінність самої марки знижувалась, що в результаті призвело до інфляції. Стабілізувати внутрішні фінанси Німеччини допоміг план Доуза щодо управління репараційними виплатами. З приходом до влади Адольфа Гітлера, протягом декількох років усі зобов'язання Німеччини за Версальським договором були скасовані [4].

Виплата репарацій за Версальським договором була припинена 3 жовтня 2010 року, таким чином, виплата Німеччиною репарацій за Першу світову війну зайняла, з перервами, 90 років.

Репарації виплачувала Німеччина і після Другої світової війни, форми яких були визначені на Ялтинській та на Потсдамській конференціях у 1945 р. Так, репараційні претензії СРСР мали бути задоволені шляхом вилучення зі східної зони Німеччини і за рахунок німецьких активів у Болгарії, Фінляндії, Угорщині, Румунії та Східній Австрії; репараційні претензії Польщі СРСР мали бути задоволені зі своєї частки; претензії США, Великої Британії та інших країн, що мали право на репарації, передбачалося задовольнити із західних зон; деяку долю репараційних платежів СРСР додатково мав отримати з західних зон Німеччини [6].

«План Маршала», також відомий як Європейська програма відновлення, був програмою США, яка надала допомогу Західній Європі після Другої світової війни. Він був прийнятий у 1948 році і передбачав надання понад 15 мільярдів доларів для фінансування зусиль по відбудові на континенті. Незабаром програма відновлення та програма репарацій вступили у суперечку. Проблема була вирішена шляхом зменшення репарацій до символічної суми, і до 1950 року виплати припинились.

Війна, розв'язана РФ проти України актуалізувала пошук можливих шляхів та механізмів відшкодування завданої шкоди. У зв'язку з чим обговорюються три основні шляхи для отримання компенсацій. Перший, полягає у тому, що країни, які заморозили активи країни-агресора видають внутрішнє розпорядження відповідно до якого кошти РФ йдуть на відбудову України [8].

Другий сценарій є складнішим – це отримання рішень національних судових органів тих держав, які заморозили кошти РФ [8]. Цей шлях є проблематичним з огляду на наявність такого поняття як юрисдикційний імунітет держави та її власності. У ст. 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 2 грудня 2004 року зазначено, що держава користується імунітетом, щодо

себе та своєї власності від юрисдикції судів іншої держави з урахуванням положень цієї Конвенції [9].

У разі подання позову проти іншої держави без її згоди, національні суди не мають права розглядати такі справи. Отже, відмова в юрисдикційному імунітеті для РФ дозволить, в окремих випадках проводити судові слухання справ з передання майна, яке арештоване або конфісковане на користь України. Такий шлях є складним, з огляду на необхідність працювати з кожною країною ЄС, інституціями ЄС, переконуючи їх віднайти шляхи забезпечення таких судових розглядів.

Наступний варіант – створення претензійного трибуналу між Україною та РФ. Основна проблема, яка може тут виникнути – згода Росії на проведення відповідних слухань в суді, в іншому випадку знову ж таки на заваді юрисдикційний імунітет [8].

Крім того, за Конституцією РФ примат внутрішнього права є вищим за зовнішній, що означає можливість невиконання рішень міжнародних інстанцій. Як ми можемо зараз спостерігати Росія перестала поважати рішення Міжнародного Суду ООН, а отже очікувати вирішення справи через цей орган зараз не є реальним [8].

Аналізуючи можливі механізми компенсації слід виходити з того, що навряд чи Росія добровільно виконає рішення будь якого міжнародного судового органу, або погодиться з рішенням національного суду іншої держави. Таким чином, найбільш реальним варіантом для України є рішення окремої держави про передачу «заморожених» активів РФ для компенсації втрат. Проте, слід зазначити, процес пошуку можливих варіантів компенсації втрат України тільки розпочався й цілком вірогідно, що будуть знайдені та погоджені інші джерела та механізми, які дозволять компенсувати збитки та відновити нашу країну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відповідальність у міжнародному праві та мирні способи розв'язання міжнародних спорів. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_8.html (дата звернення: 04.05.2022).
2. Що таке репарації та чи відшкодує Росія завдані Україні втрати. ТСН. URL: <https://tsn.ua/ato/zaplatiti-za-vse-scho-take-reparaciyi-ta-chi-vidshkoduye-rosiya-zavdani-ukrayini-vtrati-2003488.html> (дата звернення: 04.05.2022).
3. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії. Нью-Йорк : Ген. Ассамблея, 2001. 356 с. 4. Репарації | Історія, визначення та приклади. Delphipages.live. URL: <https://delphipages.live/uk/різне/reparations> (дата звернення: 04.05.2022).

5. Новіков В. Як примусити Росію заплатити за руйнування України. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/18/684292/> (дата звернення: 04.05.2022).
6. Дубчак Л. Репарація та контрибуція: способи відшкодування шкоди, завданої війною. ЛІГА.БЛОГИ. URL: <https://blog.liga.net/user/ldubchak/article/43840> (дата звернення: 07.05.2022).
7. Мамедов Г. Як Росія заплатить за агресію. НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/yak-rosiya-zaplatit-za-viynu-proti-ukrajini-aktivni-rf-novini-ukrajini-50232843.html> (дата звернення: 07.05.2022).
8. Децик О., Демченко О. Компенсації від Росії: у якому вигляді та коли вони можуть бути. LB.ua. URL: <https://bit.ly/3lyRJn6> (дата звернення: 07.05.2022).
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про юрисдикційні імунітети держав та їх власності: Конвенція від 02.12.2002 р. URL: <https://bit.ly/3tdjdmv> (дата звернення: 09.05.2022).

СТРАТЕГІЧНИЙ КОМПАС БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Негрій Ю. М.

студентка 2-го курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Завгородня В. М.

к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства ННІ права

Сумського державного університету

«Загрози зростають, і ціна бездіяльності зрозуміла. Стратегічний компас – це керівництво до дії. Він визначає амбітні шляхи розвитку нашої політики безпеки та оборони на наступне десятиліття. Це допоможе нам нести відповідальність за безпеку перед нашими громадянами та рештою світу. Якщо не зараз, то коли?»

Жозеп Боррель, Верховний представник Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки [1].

Стратегічний компас для безпеки і оборони ЄС (Strategic Compass for Security and Defence) – це перша в історії Європейського Союзу спільна амбіційна ініціатива держав-членів у галузі безпеки та оборони. Новостворений формат діяльності став визначним моментом в історії існування ЄС. Стратегію, яка визначає план посилення політики безпеки та оборони ЄС до 2030 року, схвалили міністри закордонних справ та оборони 27 країн 24 березня 2022 року в Брюсселі. Її проект розроблявся впродовж декількох років,

однак зазнав суттєвих змін у зв'язку з серйозними геополітичними змінами, гібридними недружніми діями, зокрема, штучно створеною кризою з мігрантами на польсько-білоруському кордоні, російською агресією проти України, усвідомленням ЄС нової реальності і нових загроз, що постали перед цивілізованим світом. Стратегічний компас має чітке спрямування на забезпечення не лише безпеки країн ЄС, але й миру для всього міжнародного співтовариства. Слід відзначити, що ухвалення цього документу є визначним прогресом у розвитку спільної оборонної і безпекової політики ЄС. Він передбачає спільні кроки, на які до цього часу не зважувалися найбільші прихильники поглиблення європейської інтеграції.

Основною метою Стратегічного компасу є становлення ролі ЄС по-перше, як одного з гарантів глобального миру, а по-друге, – як захисника безпеки громадян держав-членів. Може скластися думка, що подібні амбіції ЄС створюють конкурента для НАТО, проте лідери Союзу спростували це, запевнивши світ в тому, що вони хочуть в такий спосіб лише сприяти функціонуванню Північноатлантичного Альянсу та доповнювати його діяльність.

Стратегічний компас визначає орієнтири для всіх сфер безпеки, а його структура побудована за чотирма ключовими напрямками: діяти (act), інвестувати (invest), налагоджувати і поглиблювати партнерство (partner) і забезпечувати безпеку (secure) [1].

Першим напрямком визначається дія, тобто швидке реагування у разі виникнення криз. Для цього ЄС планує створити потужний потенціал для швидкого розгортання до 5000 військовослужбовців для різних типів криз; бути готовим розгорнути 200 повністю оснащених експертів місії Спільної оборонної і безпекової політики протягом 30 днів, у тому числі в складних умовах; проводити регулярні навчання на суші та на морі; підвищити мобільність військових; посилити цивільні та військові місії і операції у рамках Спільної оборонної і безпекової політики, сприяючи швидкому та гнучкому процесу прийняття рішень, діючи більш надійно та забезпечуючи більшу фінансову солідарність; повною мірою використовувати Європейський фонд миру для підтримки партнерів.

Другим напрямком є безпека. З метою посилення своєї здатності передбачати, стримувати загрози і реагувати на поточні та раптові виклики, а також захищати інтереси безпеки, ЄС має істотно розширити можливості аналізу розвідувальних даних, розвивати політику кіберзахисту для запобігання кібератакам і реагування на них. Передбачається також розробити інструменти для виявлення та реагування на широкий спектр гібридних загроз. ЄС має бути готовим до різноманітних гібридних викликів – навіть таких, які не можуть бути класифіковані і чітко окреслені на поточний момент. Цей напрямок також має зосереджувати зусилля на протидії маніпулюванню інформацією з боку іноземних

суб'єктів, посиленні ролі ЄС як суб'єкта морської безпеки і розробці власної Космічної стратегії ЄС для безпеки та оборони.

Третій напрямок – інвестування. Відомо, що низка держав-членів ЄС, впродовж десятиліть скорочувати витрати як на утримання збройних сил, так і на оборонну промисловість. Це видавалося виправданим, оскільки Європа, принаймні після війн на теренах колишньої Югославії, залишалася осторонь безпосередніх військових конфліктів. Однак масштабне вторгнення в Україну з боку Російської Федерації і супутні загрози змусили ЄС переглянути ставлення до фінансування військово-технічного сектору і оборонної політики. Держави-члени взяли на себе зобов'язання істотно збільшити свої витрати на оборону, щоб відповідати колективним прагненням зменшення критичних прогалин у військовому потенціалі та потенціалі цивільної безпеки. Напрямок передбачає обмін інформацією про національні цілі щодо збільшення та оптимізації видатків на оборону, зменшення технологічної і промислової залежності, забезпечення стимулів для держав-членів брати участь у розвитку можливостей співпраці, технологічних інновацій та спільно інвестувати в стратегічні засоби і можливості наступного покоління для роботи на суші, на морі, в повітрі, в космосі та у кіберпросторі.

У напрямку партнерства для подолання спільних загроз та викликів ЄС має посилити співпрацю зі стратегічними партнерами, такими як НАТО, ООН, ОБСЄ, АСЕАН; розвивати індивідуалізовані двосторонні стратегічні партнерства зі США, Канадою, Норвегією, Великою Британією, Японією та іншими країнами, які поділяють спільні з ЄС цінності; підтримувати діалог і співробітництво на Західних Балканах, у рамках східного та південного сусідства, з країнами Африки, Азії та Латинській Америці, в тому числі сприяння участі у військових та цивільних місіях і операціях ЄС.

Вітчизняні аналітики досить критично оцінюють Стратегічний компас ЄС, вказуючи, зокрема, на тривалий час реалізації цієї стратегії (до 2030 року), відносно невеликий контингент сил швидкого реагування (п'ять тисяч військовослужбовців могла б забезпечити навіть якась одна країна ЄС, наприклад, Польща, а не вся Спільнота із 27 держав), відсутність практичного сенсу в застосуванні цієї стратегії в контексті сучасної війни в Україні [2]. Однак, на нашу думку, новітня стратегія все ж дає підстави для оптимізму. По-перше, треба розуміти, що ухваленню Стратегічного компасу передувала тривала історія спроб Європейських Співтовариств, а потім і ЄС, створити в тому чи іншому форматі єдину оборонну політику та «армію ЄС». Усі ці спроби наштовхувалися на значний спротив низки держав-членів, адже питання безпеки і оборони є надзвичайно чутливими в контексті державного суверенітету, потенційної можливості посилати власних військових на війни, які безпосередньо не стосуються тієї чи іншої окремої

держави, суперечностей з нейтральним статусом (Австрія, Фінляндія, Швеція) тощо. По-друге, Стратегічний компас слід оцінювати лише як перший крок до становлення ЄС як самостійного гравця на глобальній арені світової безпеки. По-третє, досить виважений і обережний характер цієї стратегії пов'язаний з тим, що ЄС не має наміру створювати конкуренцію НАТО, а створювати певний додатковий оборонний потенціал Союзу.

Відтак, новостворений проект, безумовно, варто вважати неабияким прогресом ЄС, який у перспективі допоможе знайти конкретні рішення безпекових проблем на Європейському континенті та за його межами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. A Strategic Compass for Security and Defence. For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf.
2. Мельник О. Нова модель безпеки в Європі: чим допоможе Україні стратегія «компас». Разумков центр. 24 березня 2022 року. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/nova-model-bezpeky-v-yevropi-chym-dopomozhe-ukraini-strategiia-kompas>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Рибалко М. Д.

курсантка Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Сасенко М. І.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Варто почати з того, що проблематика домашнього насильства є досить актуальною саме в наш час, адже саме зараз простежується тенденція «латентності» злочинів, коли жертва просто замовчує про вчинене стосовно неї насильство в сім'ї. Законодавство кожної країни повинно рухати в тому напрямку, щоб жертва могла безпечно для себе поскаржитися на насильство в родині, та не менш важливим є встановлення більш жорсткої системи покарань, щоб перш ніж вчинити домашнє насильство, особа подумала про негативні наслідки, які можуть для неї настати.

Домашнє насильство визнано одним із найактуальніших викликів порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина. Ситуація, яку породжує це явище,

зачіпає приватні й суспільні інтереси, зокрема право людини на безпечне середовище та гармонійний розвиток, і нерідко набуває ознак суспільно-небезпечного діяння із заподіянням істотної шкоди правоохоронним інтересам держави, особи, суспільства. На цьому тлі резонансно постає проблематика реалій неправомірної поведінки в сім'ї, побуті та родині [1, с.58].

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Основні положення міжнародних стандартів в області боротьби з побутовим насильством засновані на глибокому усвідомленні неприпустимості такого насильства, що являється грубим порушенням прав людини.

У число найбільш важливих міжнародно-правових документів ми вважаємо за доцільне включити Модельний закон ООН про домашнє насильство, прийнятий 2 лютого 1996 року Комісією ООН з прав людини.

Модельний закон визначає концепцію насильства в сім'ї та встановлює вимоги до правоохоронних органів, прокуратури та судів, а також підкреслює важливість забезпечення безпеки жертв в рамках кримінального та цивільного судочинства. Відповідно до Декларації про цілі, закон передбачає, що законодавство про домашнє насильство має забезпечувати максимальний захист жертв побутового насильства, починаючи від фізичного та сексуального, і закінчуючи психологічним. У відповідності з модельним законодавством співробітники правоохоронних органів «вживають всіх необхідних заходів для забезпечення безпеки жертви і його або її утриманців» у відповідь на повідомлення про насильство в сім'ї. У ньому також містяться положення про безпеку під час кримінального провадження і чітко говориться, що «під час судового розгляду обвинувачений у насильстві в сім'ї не повинен мати жодного контакту з потерпілим» [3, с.88].

Вартим уваги є те, що модельне законодавство спрямоване на забезпечення того, щоб дії співробітника правоохоронних органів у разі повідомлення про насильство в сім'ї були викладені з технічної точки зору і вимагали належного розгляду кожного запиту про допомогу і захист. Існують явні випадки реагування з прибуттям на місце події, які

включають в себе наявність охоронного наказу в разі його порушення, реальну небезпеку насильства або його посилення, а також наявність фактів насильства в цій сім'ї в минулому. У той же час швидкість реагування на заяву має бути адекватною в тих випадках, коли воно виходить не від жертви насильства, а від іншої особи, яким може бути хто завгодно (свідок, друг або родич, медична допомога, представник або центр допомоги жертвам насильства і т. д.).

Обов'язкові дії співробітника правоохоронних органів у разі реагування на домашнє насильство включають в себе:

- опитати сторони в конфлікті без присутності інших осіб;
- докладний запис всіх скарг;
- надання жертвам насильства докладних консультацій і роз'яснень його / її законних прав;
- підготовка і оформлення документів, передбачених нормативними актами.

Ці документи включають звіт про насильство в сім'ї, який додається до провадження, і копія направляється до відповідного судового органу або суду. Звіт повинен містити інформацію про статус сторін, їх сфері діяльності, освіту і місце роботи або діяльності, присутності дітей, час і дату отримання скарги, часу початку розгляду, опис злочину, наявність або застосування зброї [4, с.111].

Відзначається, що пропонований перелік інформації є обов'язковим, але не вичерпним і може бути доповнений на розсуд працівника.

- при необхідності або на вимогу - забезпечення транспортування потерпілого (потерпілих) в притулок або інше безпечне місце. Слід враховувати необхідність того, щоб жертва (особа) відвідувала місце проживання, щоб забрати особисті речі;

- якщо заявник не жертва, а інша особа, - вживає заходів для забезпечення його особистої безпеки;

- затримання особи, яка вчинила насильство, якщо є підстави, передбачені законом [5].

З аналізу законодавства ми бачимо, що явище домашнього насильства є болючим питанням для законодавця кожної держави. У висновку варто сказати те, що влада кожної держави прагне до подолання явища насильства в родині. На даний час існує безліч профільних нормативно-правових актів, які регулюють протидію та призначення відповідальності за вчинення домашнього насильства. І невпинна та постійна робота в даному напрямку поступово сприятиме зниженню відсотку вчинення насильства в сім'ї.

Отже, у висновках варто сказати, що використання положень цього закону орієнтує держави на посилення боротьби з домашнім насильством і пропонує різні форми, використання яких нам представляється дуже ефективним і перспективним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія, А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка та ін. ; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35) № 2671-VIII від 17.01.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) від 11.05.2011 URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 05.05.2022).
4. Легенька М.М., Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні, Право і безпека, м. Харків, 2017 р., с.111-116.
5. Сімейний кодекс України: Закон України № 2947-III від 10.01.2002 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР)), 2002, № 21-22, ст.135.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕВТАНАЗІЇ В ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сасенко М. І.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Кочкіна Д. Д.

*курсантка Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Сучасний стан речей, коли розвиток медичної апаратури поряд із зосередженням медицини на своєму природному завданні – збереженні життя – дозволяє забезпечувати невизначено довге функціонування тих чи інших органів або систем людського організму, а також суттєве загальне старіння населення та складні соціально - політичні процеси, які відбуваються сьогодні в Україні, потребують розгляду цієї проблеми [1, с.76].

Європейський суд з прав людини виносить рішення у справах, що стосуються різноманітних сфер життя людини. Практика ЄСПЛ у сфері біоетики набуває все

більшого інтересу, оскільки в такому випадку право намагається відшукати оптимальні моделі вирішення біоетичних проблем.

В цій наукових тезах ми розглянемо висвітлення питань в практиці ЄСПЛ, пов'язаних із закінченням життя людини, а саме з евтаназією, бо це одна зі сфер людського буття, що є основою для розуміння сутності людини, її прав та механізмів захисту таких прав. Для України аналіз такої судової практики є також безумовно корисним, адже Україна є членом Ради Європи та бере участь в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р.

ЄСПЛ розглядав дане питання в таких справах: *Pretty v. the United Kingdom* (2002), *Naas v. Switzerland* (2011), *Koch v. Germany* (2012), *Lambert and others v. France* (2015) та ін.

У рішенні в справі *Pretty v. the United Kingdom* Суд визначив поняття «приватного життя» як таке, що включає «право на автономію та особистий розвиток», відповідно до змісту ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2, с. 6]. Також він зазначив, що «позивачу у цій справі право перешкоджає здійснити вибір з метою уникнення того, що вона вважає негідним та тривожним завершенням її життя». Тобто визнав, що відмова Великої Британії задовольнити прохання позивачки на національному рівні порушила п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], а саме право кожного на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції [4]. Проте ЄСПЛ вирішив, що дане втручання Великої Британії у здійсненні позивачкою права на приватне життя було повністю виправданим та необхідним, оскільки було здійснено з метою захисту прав інших. Щодо порушення права кожного на життя, яке викладено в ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, то Суд прийшов до висновку, що воно не було порушено, оскільки «право на життя, гарантоване в ст. 2, може тлумачитись як таке, що включає негативний аспект; Стаття 2 не може тлумачитись як така, що передбачає право на смерть; жодного права на смерть не може виводитись зі ст. 2 Конвенції» [2, с. 9].

У рішенні в справі *Naas v. Switzerland* ЄСПЛ зазначив необхідні умови правомірності евтаназії, чим розширив поняття приватного життя в контексті застосування ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод до евтаназії: «Суд вважає, що право індивіда вирішувати, за допомогою яких засобів та в який момент його чи її життя припиниться, за умови, що він чи вона здатні вільно прийняти рішення з цього питання та діють відповідно, є одним з аспектів права на повагу до приватного життя у розуміння ст. 8 Конвенції». Виходячи з вищесказаного такими умовами правомірності є вільне прийняття рішення людиною та її здатність діяти

відповідно [5]. ЄСПЛ не знайшов порушення ст. 8 даної Конвенції в цій справі, оскільки прийшов до висновку, що іноді буває складно встановити чи було це дійсно вільне волевиявлення і визначити істинні наміри людини.

У рішенні в справі *Koch v. Germany* Суд визначив порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в процедурних питаннях, оскільки відмова національних судів Німеччини в розгляді скарги позивача порушила його права відповідно до ст. 8 цієї Конвенції [6].

У рішенні щодо справи *Lambert and others v. France* Суд зазначив, що «перше речення ст. 2, яка характеризується як одне із найбільш фундаментальних положень Конвенції та уособлює одну з базових цінностей демократичного суспільства, уповноважує держави не лише утримуватись від «умисного» позбавлення життя (негативні зобов'язання), але також уживати кроків для охорони життя всіх, хто знаходиться під їх юрисдикцією (позитивні зобов'язання)» [2, с. 7]. Зазначену справу Суд розглянув на предмет дотримання державою своїх позитивних зобов'язань і підкреслив, що вона стосується не евтаназії, а відключення пристроїв, що підтримують життя. В контексті позитивних зобов'язань, коли Суд має справу зі складними науковими, правовими та етичними питаннями, особливо, які стосуються початку й кінця життя, і за відсутності консенсусу між державами-членами Суд визнає, що вони мають певну свободу розсуду в цих питаннях, а в питанні евтаназії визнав таку свободу розсуду значною [7]. Суд не знайшов порушення ст. 2 з боку влади Франції, яка дозволила застосовувати процедуру відключення пристроїв, що підтримують життя, законодавчо, що не може вважатися умисним позбавленням життя в сенсі цієї статті.

Отже, здійснивши аналіз деяких рішень ЄСПЛ у справах про евтаназію можна визначити наступне: по-перше, в таких справах ЄСПЛ в більшості випадках схильний застосовувати саме ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а не на ст. 2 цієї ж Конвенції. По-друге, питання свободи розсуду держав в даній сфері є широкою. По-третє, з питань евтаназії відсутній «Європейський консенсус». По-четверте, зазначені вище практики ЄСПЛ викликають появу морально-етичних питань внаслідок швидкого розвитку та великих досягнень у сфері науки та медицини. По-п'яте, в більшості випадків Суд визнавав порушення саме в процедурних зобов'язаннях держав, аніж в положеннях Конвенції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищенко О. Проблема державного забезпечення права людини на застосування евтаназії. Юридичний журнал: Правове видання. МОН України, НПУ імені М. П. Драгоманова. 2005. № 6. С. 76–78.
2. Grégor Puppinck, Miss Andreea Popescu, Mrs. Claire de la Hougue. Observations relating to third party intervention submitted to the Second Section of the European Court of Human Rights in the case of Alda Gross v. Switzerland: Strasbourg, April 25, 2012. P. 6, 7, 9.
3. Case of Pretty v. the United Kingdom, Judgment of the European Court of Human Rights of 29 July 2007. Para. 67.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950 р. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 23.04.2022).
5. Case of Haas v. Switzerland, Judgment of the European Court of Human Rights of 20 January 2011. Paras. 47-48.
6. Case of Koch v. Germany, Judgment of the European Court of Human Rights of 19 July 2012.
7. Case of Lambert and others v. France, Judgment of the European Court of Human Rights of 5 June 2015. Para. 145.

ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 7 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ («НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ»). ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Саснко М. І.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Співаченко О. О.

*курсантка Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Ніякого покарання без закону – основоположний принцип будь-якої демократичної та соціальної держави, насамперед України. Кожен громадян цивілізованої держави повинен розуміти вагомість та актуальність дотримання цього принципу на державному рівні. Національне законодавство нашої країни дотримується цього Європейського стандарту, про що свідчать наявність відповідних статей у нормативно-правових актах та судової практики. Але все-таки іноді виникають деякі проблеми щодо тлумачення та застосування правових норм, пов'язані з порушенням даного фундаментального принципу.

Стаття 7 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини (далі - Європейська конвенція) регламентує дію принципу «ніякого покарання без закону», тобто ніхто не може бути визнаний винним, якщо на час вчинення діяння (дії чи бездіяльності) воно не визнавалося національним законодавством або міжнародним правом як кримінальне правопорушення, хоча зовні було і схоже за ознаками з кримінальним правопорушенням. Також слід зазначити, що обмеження даної статті не може допускатися державою-учасником Ради Європи, навіть якщо на момент застосування кримінального закону вона перебувала у воєнному або надзвичайному стані [1].

Якщо проводити паралель із національним законодавством України, то слід звернутися до ч. 1 п. 22 ст. 92 Конституції України: лише Закони України можуть визначати діяння, які є кримінальними правопорушеннями та відповідальність за них. Тобто за такі діяння (дію чи бездіяльність), що не визначені Законами України, не може наступати юридична відповідальність [2]. Також ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України (далі - ККУ) встановлює, що «кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом діяння». Тобто якщо вчинене діяння особи не міститься в ККУ, то його не можна визнати кримінальним правопорушенням. Крім того, ч. 4 ст. 3 ККУ забороняє за будь-яких обставин застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією [3]. Ці положення національного законодавства дають змогу зрозуміти, що Україна дотримується принципу Європейської конвенції «ніякого покарання без закону».

Щоб проаналізувати рішення, винесені Європейським судом з прав людини щодо порушення статті 7 Європейської конвенції Україною, слід звернутися до справи «Веренцов проти України» (Заява №20372/11, рішення від 11 квітня 2013 року). У даній справі заявник скаржився на факт визнання його винним за порушення правил та порядку проведення демонстрацій, незважаючи на відсутність чіткого визначення такого порядку в національному законодавстві України. Розглядаючи дану справу, суд дійшов висновку, що порушення статті 7 стосовно заявника було, адже, хоча таке правопорушення і передбачалося Кодексом України про адміністративні правопорушення, але підстави для притягнення особи до відповідальності відсутні через не регламентацію національним законодавством порядку та правил проведення демонстрацій. Унаслідок цього суд підкреслив, що гарантія, закріплена ст. 7 Європейської конвенції, є фундаментальним елементом верховенства права, тому вона повинна тлумачитися і застосовуватися так, як це впливає з її предмету та цілі, таким чином, щоб забезпечувати ефективний захист від свавільного переслідування, засудження і покарання [4].

Отже, практика Європейського суду з прав людини зазначає, що ст. 7 Європейської конвенції порушується у більшості випадків через неправильне трактування її положень

та недосконалість національного законодавства держави, що порушує цю статтю стосовно громадян. У цілому національне законодавство України відповідає вимогам цієї статті, про що свідчать положення ККУ, КУ, інших законів України, а також лише одне офіційно зафіксоване Міністерством юстиції України рішення Європейського суду з прав людини, де було визнано порушення нашою державою щодо особи принципу «ніякого покарання без закону».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. № 995-004. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.04.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.04.2022).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.04.2022).
4. Рішення у справі № 20372/11 [2013]. Європейський суд з прав людини. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/01/17/20190117142802-29.doc> (дата звернення: 01.04.2022).

ПРОЦЕДУРА УКЛАДАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ

Сасенко М. І.

*к ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Дуднік О. В.

*курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Укладення міжнародних договорів є найважливішим елементом правосуб'єктності держав та міжнародних організацій, як суб'єктів міжнародного права з часу прийняття Віденських конвенцій про право міжнародних договорів (1969 р.) [1] та про право договорів між державами та міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями (1986 р.) [2].

Держави укладають міжнародні договори в особі своїх вищих державних органів, залежно від норм конституції (встановлює, які органи та за яких обставин мають право укладати міжнародні договори, органи та процедуру ратифікації, перелік договорів, що підлягають обов'язковому попередньому схваленню парламенту, послідовність здійснення цих актів тощо) та інших внутрішніх нормативних актів держави.

Особам, яким доручено укласти міжнародний договір від імені держави (за виключенням глав держав, глав урядів та міністрів закордонних справ), тим державним органом, від імені якого укладається цей договір, видаються спеціальні документи - повноваження. Повноваження можуть видаватися як на всі стадії укладання договору, так і на якусь визначену стадію. Уповноважені повинні діяти при укладанні договору суворо на підставі та в межах своїх повноважень, інакше їхні дії не матимуть міжнародно-правового значення [3, с.65-66].

Правоздатність міжнародних організацій укладати договори регулюється правилами відповідної організації. Міжнародні організації укладають договори через свої компетентні органи, зазначені у їх статутах чи інших нормативних актах даних організацій [4, с.247].

Правову підставу укладення міжнародних договорів складають Віденські конвенції 1969 і 1986 рр. Проте дані конвенції не визначають, що варто розуміти під «укладанням договору».

Як правило, укладення договору розуміють як певний процес, що складається з послідовного проходження відповідних стадій, до яких відносять: попередні переговори щодо змісту договору, етапи складання і прийняття тексту договору, встановлення автентичності текстів договору в обох сторін, вираження сторонами згоди на обов'язковість договору, етапи підписання та ратифікація договору тощо.

Кількість етапів укладення договору залежить від його форми та попередньої домовленості сторін.

Обов'язковими умовами при укладенні міжнародних договорів є узгодження договору з нормами внутрішньодержавного права та дотримання загальновизнаного принципу міжнародного права – *pacta sunt servanda* (лат. – договір повинен виконуватися). Дані умови передбачено Віденською конвенцією 1969 р. про право міжнародних договорів [5, с.56].

Таким чином, процедура укладання міжнародних договорів є найважливішою частиною міжнародного співробітництва держав, і навіть основним способом регулювання міжнародних відносин.

Разом з тим, слід зазначити, що у міжнародному праві немає загальнообов'язкової форми для міжнародних договорів, їх дійсність визначається не формою, а змістом, викладеним у тексті. Отже, можуть бути і неформальні та усні домовленості, які також вважаються міжнародними договорами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 05.05.2022)
2. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями чи між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04 (дата звернення: 05.05.2022)
3. Чубарєв В.Л. Елементарний курс права міжнародних договорів. Навчальний посібник. Київ. Правові джерела, 2011. 176 с.
4. Київець О.В. Право міжнародних договорів: історія та сучасність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. №2. С.244 - 249.
5. Третьяков Д. Ієрархія законів і принцип «*facta sunt servanda*». До питання про статус та місце міжнародних договорів у правовій системі України. *Віче*. 2008. №13/14. С.53-57.

КОМІСІЇ ПРАВДИ ТА ПРИМИРЕННЯ: ДОСВІД ПІВДЕННОАФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Славко А.С.

*к.ю.н., асистент кафедри МСППП ННІ права
Сумського державного університету*

Право на правду є одним із елементів перехідного правосуддя, і тому проблеми його реалізації в Україні наразі набувають особливої актуальності. Потреба в застосуванні механізмів перехідного правосуддя виникає, передусім, у результаті серйозних суспільних і політичних потрясінь (жорстоке придушення протестів, заворушень, повстань громадянські війни та інші види конфліктів). За таких умов часто гине чи зникає певна кількість осіб. Саме на з'ясування їх долі, встановлення винуватих осіб та пошук шляхів неповторення трагічних подій переважно націлені механізми перехідного правосуддя.

Інституційно реалізацію права на правду забезпечують, у тому числі, комісії правди та примирення. У звіті Верховного Комісара ООН з прав людини «Дослідження щодо права на правду» визначається такі основні шляхи інституційної та процедурної реалізації права на правду:

1) Міжнародні кримінальні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії, Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді та Міжнародний кримінальний суд;

2) Національне кримінальне судочинство та судові процеси, які ведуться у суворій відповідності до національного процесуального права;

3) Інші судові процедури, що обмежуються розслідуванням і документуванням, такі як так звані «суди правди», *habeas corpus* чи *amparo*;

4) Комісії правди [1].

В ухваленій пізніше Радою з прав людини Резолюції A/HRC/RES/21/7 зазначається, що Рада з прав людини «вітає створення в кількох державах спеціальних судових механізмів та інших несудових механізмів, таких як комісії з правди та примирення, які доповнюють систему правосуддя, для розслідування порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права» [2]. Тобто, можна дійти висновку, що комісії правди та примирення є доволі поширеним явищем у сучасній історії та допомагають налагодити життя у багатьох постконфліктних державах. Так, Інститут миру США виділяє станом на 2011 рік 33 комісії правди та примирення [3]. Переважна їх частина існували на території Латинської Америки та Африки. У цій роботі зосередимо свою увагу на функціонуванні Комісії правди та примирення Південноафриканської республіки.

Комісія правди та примирення Південноафриканської республіки була створена Актом проголошення національної єдності та примирення від 1995 року [4] як спроба боротьби зі спадщиною апартеїду.

Стаття 3 згаданого акту перелічує основні завдання Комісії:

— встановлення якомога повнішої картини причин, природи та масштабів грубих порушень прав людини, які були вчинені протягом періоду з 1 березня 1960 року до кінцевої дати (дати, встановленою Конституцією Південноафриканської республіки від 1993 року), включаючи попередні обставини, фактори та контекст таких порушень, а також точки зору потерпілих, мотиви та перспективи осіб, відповідальних за вчинення порушень, шляхом проведення розслідувань та слухань;

— надання амністії особам, які сприяють повному розкриттю всіх релевантних фактів...;

— встановлення та повідомлення про долю чи місцеперебування жертв, а також відновлення людської та громадянської гідності таких жертв шляхом надання їм можливості розповісти самостійно про порушення, жертвами яких вони є... [4].

Стаття 7 Акту проголошення національної єдності та примирення визначає порядок формування та склад Комісії. Зокрема, Комісія має складатися з не менше ніж 11 і не

більше ніж 17 членів, які можуть бути визначені Президентом за погодженням з Кабінетом Міністрів. Комісарами мали бути відповідні особи, які є неупередженими та не мають високого політичного статусу. При цьому допускалось членство не більше 2 осіб, які не є громадянами Південноафриканської республіки [4]. У результаті було призначено 17 членів Комісії без участі представників закордонних держав чи міжнародних організацій [5]. Так само президенту надавалось право призначати голову та заступника голови Комісії та звільняти членів Комісії на підставі «поганої поведінки, недієздатності або некомпетентності». Останні мали бути встановлені за допомогою звернень Національних зборів та Сенату [4]. Провідна роль президента у формуванні Комісії, ймовірно, визначається великим кредитом довіри, отриманим ним від населення держави. Нагадаємо, що на той момент главою держави був обраний відомий правозахисник Нельсон Манделла, який до цього 27 років утримувався у в'язниці. Проте, нам видається, що таке зосередження всієї повноти повноважень щодо Комісії у руках президента є не виправданим у довгостроковій перспективі.

У складі Комісії діяли три комітети:

- Комітет з питань порушень прав людини (розслідував випадки грубих порушень прав людини);
- Комітет з амністії (займався питаннями, що стосувались амністії для окремих осіб);
- Комітет з компенсацій та реабілітації (розглядав передані йому питання, що стосувались компенсації для жертв порушень прав людини) [4].

Для кожного з комітетів встановлювались окремі правила і напрямки діяльності. Наприклад, Комітет з питань порушень прав людини за перші роки існування Комісії провів низку публічних слухань, у результаті яких близько 2000 постраждалих та членів їх сімей описали свій досвід. Ці слухання, які були дуже «емоційно забарвленими», транслювались по радію, телебаченню та описувались в друкованих ЗМІ. Як стверджували згодом члени Комісії, це дало змогу припинити стан невідомості та пролити світло на масштаб порушень прав людини [6].

29 жовтня 1998 року Комісія представила свій звіт, який складався з 5 томів. Кожен з томів мав особливий фокус:

- Том перший є вступним томом, який містить важливе обговорення ключових концепцій і дискусій у самій Комісії та в суспільстві в цілому.
- У другому томі йдеться про вчинення грубих порушень прав людини з усіх сторін конфлікту.

— Третій том, у якому розглядаються грубі порушення прав людини з точки зору жертви, є доповненням до другого тому.

— Четвертий том спрямований на розгляд природи суспільства, в якому відбулися грубі порушення прав людини, повідомляє про серію «інституційних слухань», які мали на меті дослідити ширше інституційне та соціальне середовище.

— Том п'ятий, остаточний том звіту, містить висновки, зроблені Комісією, включаючи аналіз та рекомендації [7].

Незважаючи на представлення фінального звіту в 1998, окремі комітети Комісії продовжували діяльність до середини 2001 року, а публікація остаточної версії звіту затяглась через судові позови до Комісії з боку осіб, яких вона прямо чи непрямо у своїх висновках пов'язувала із грубими порушеннями прав людини. Зрештою, у 2003 році Високий суд Кейптауна зобов'язав Комісію опублікувати деякі правки до звітів, а також узгодити текст фінального меморандуму щодо звіту з позивачами [6].

Загалом, Комісія розробила детальні рекомендації щодо програми компенсацій, включаючи фінансові, символічні та громадські компенсації. Комісія запропонувала, щоб кожна жертва або родина отримували приблизно 3500 доларів США щороку протягом шести років. Комісія також рекомендувала реформувати суспільство та політичну систему Південноафриканської республіки, щоб включити в процес примирення релігійні громади, бізнес, судову систему, в'язниці, збройні сили, сектор охорони здоров'я, засоби масової інформації та освітні установи. При цьому Комісія за результатами звіту мали бути притягнені до кримінальної відповідальності ті, хто або не просив амністії, або кому було відмовлено в амністії через виявлені докази щодо посягань на права людини [7].

Критика роботи Комісії переважно зводиться до низького рівня впровадження у життя результатів її діяльності. Спостерігались як значні затримки виплат компенсацій, так і уникнення відповідальності багатьма особами, яким було відмовлено в амністії. Проте, зауважимо, що внесок Комісії у пролитті світла на злочини апартеїду був безпрецедентним, а досвід її роботи може бути успішно використаних іншими постконфліктними суспільствами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Study on the right to the truth. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, E/CN.4/2006/91, 8 February 2006 / United Nations. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/106/56/PDF/G0610656.pdf?OpenElement>
2. Resolution adopted by the Human Rights Council A/HRC/RES/21/7, 10 October 2012 / United Nations. URL: <https://bit.ly/3yW8f8m>.

3. Truth Commission Digital Collection / United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/publications/2011/03/truth-commission-digital-collection>.
4. Promotion of National Unity and Reconciliation Act 34 of 1995 / Truth and Reconciliation Commission. URL: <https://www.justice.gov.za/legislation/acts/1995-034.pdf>.
5. Hayner P. B. Truth commissions: a schematic overview. *International Review of the Red Cross*. Volume 88 Number 862 June 2006. P. 295 – 310.
6. Truth and Justice: Unfinished Business in South Africa. Report of Amnesty International & Human Rights Watch - February 2003 / Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/afr53/001/2003/en/>.
7. Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report of 29 October 1998 / Truth and Reconciliation Commission. URL: <https://www.justice.gov.za/trc/report/execsum.htm>.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОСТАЧАННЯ ОЗБРОЄНЬ УКРАЇНИ ЗА ПРОГРАМОЮ ЛЕНД - ЛІЗУ

Стенка М. Б.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Чурилова Т. М.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри МЄППП ННІ права
Сумського державного університету*

В лютому 2014 року розпочалася російсько-українська війна. За даними ООН жертвами російської агресії в Україні стали понад 40 тисяч осіб. Ще майже 1,5 мільйона були змушені покинути свої домівки. Наслідком агресії РФ стало те, що у 2017 році Україна піднялася в рейтингу внутрішніх конфліктів та зростаючої політичної нестабільності, які є показниками можливої кризи уряду. Така політична нестабільність завдала шкоди економіці за рахунок зменшення інвестицій, зниження темпів зростання продуктивності, фізичного та людського капіталу тощо [1]. 24 лютого 2022 року РФ розпочала пряме повномасштабне вторгнення на територію України. Десятки населених пунктів потрапили під обстріли, тисячі цивільних загинули внаслідок дій російських військових, зруйнована інфраструктура, житло, нанесена непоправна шкода довкіллю, культурній спадщині. З початком масштабних бойових дій Україна отримала міжнародну фінансову, технічну та гуманітарну підтримку. Цивілізований світ об'єднався навколо України, розуміючи загрозу усьому світовому порядку.

Потужну підтримку Україні надали США, прийнявши законопроект S. 3522 «Акт про ленд-ліз на захист демократії в Україні від 2022 року» [2]. Законопроект S. 3522

одноголосно схвалили Сенат і Палата представників 417 голосами проти 10. Дев'ятого травня 2022 року Президент США Дж. Байден підписав його. Це дозволить застосовувати прискорені процедури забезпечення доставки озброєння для України.

Ленд - ліз – (англ. lend-lease, від lend – давати в борг і lease – здавати в оренду) – загальна назва системи надання одними країнами-союзницями по антигітлерівській коаліції іншим країнам-союзницям військової техніки, зброї, боєприпасів, спорядження, сировини, продовольства та послуг. Дослідження ленд - лізу в історичній ретроспективі дозволить продемонструвати переваги такої програми.

Першим одержувачем допомоги від США, у рамках ленд - лізу, була Великобританія. Згодом, підтримку отримав і Радянський Союз. Влітку 1940 року Британія зіткнулася з ізоляцією і можливою поразкою. Падіння Британії могло призвести до контролю Німеччини над Північною Атлантикою. Необхідність швидкого відновлення британських збройних сил була нагальною, але Британія більше не мала фінансових ресурсів, необхідних для придбання важливих військових матеріалів або засобів, щоб безпечно доставити їх до місця призначення. Саме угода про ленд - ліз відіграла важливу роль у ході цієї війни. Прихильники Німеччини вважали договір про ленд-ліз першим кроком США до участі у війні. Однак, незважаючи на це, у березні 1941 року договір про ленд-ліз все ж було прийнято, до того ж, обома палатами Конгресу [3].

У липні 1940 року, після суттєвих втрат у війні, новообраний президент Сполученого Королівства Великобританії звернувся за допомогою до президента США Франкліна Д. Рузвельта. Досягнувши певної згоди, США обміняли 50 есмінців на 99-річну оренду британських баз у Карибському басейні та Ньюфаундленді. Отже, розгорнулася велика зовнішньополітична дискусія щодо того, чи повинні Сполучені Штати допомагати Великій Британії чи зберігати суворий нейтралітет. У січні 1941 року Франклін Д. Рузвельт вніс до Конгресу законопроект про військову допомогу. Запропонований Рузвельтом план полягав у тому, щоб надавати в оренду чи на інших умовах будь-яку зброю та інші матеріали, які потребуватимуть будь-які країні, чия безпека життєво важлива для оборони Сполучених Штатів. Після двомісячних дебатів Конгрес США прийняв Акт про ленд-ліз та задовольнив потребу Великобританії у поставках військової допомоги, тим самим, дозволивши США підготовку до війни, яка при цьому офіційно залишалася нейтральною [4].

Значення ленд-лізу для перемоги у Другій світовій війні важко переоцінити, адже, саме в рамках програми ленд - лізу США надавали не лише літаки, танки та машини, а і американське паливо, їжу та взуття. Промислова потужність США виявилася вирішальною зброєю Другої світової війни. Пізніше ленд - ліз був припинений

президентом Труменом у вересні 1945 року. Після цього американська допомога дружнім країнам поєднувалася з програмою економічного відновлення, широко відомою як план Маршалла. [5].

Слід зазначити, що Друга світова війна дозволили США вивести економіку на новий рівень. Виробничі потужності за війну збільшилися на третину, на 32% збільшилося виробництво сільськогосподарської продукції. У 1945 році, частка США у світовому виробництві зросла до 60%, частка у світовому експорті – до 40%. За підсумками, США залишилися єдиною з розвинутих держав світу, чия економіка стрімко піднялася через зростання обсягів виробництва у кольоровій, хімічній, нафтопереробній, електротехнічній, автомобільній, літакобудівній та суднобудівній галузях [6].

Питання ленд-лізу для України, постало більше ніж як за місяць до початку повномасштабної війни. 20 січня його озвучила Конгресу США сенаторка Джин Шахін [7].

Палата представників Конгресу США 28 квітня 2022 року більшістю проголосувала за закон S.3522 - Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022, після чого він був підписаний президентом США Дж. Байденом. Відповідно до закону S.3522 «Президент може уповноважити уряд Сполучених Штатів передавати в оренду різні види військово – технічної допомоги уряду України або урядам країн Східної Європи, які постраждали від вторгнення Російської Федерації в Україну, щоб допомогти зміцнити обороноздатність цих країн та захистити їх цивільне населення від потенційного вторгнення або триваючої агресії з боку збройних сил уряду Російської Федерації.» Крім того, пункт (b) містить положення, відповідно до якого «не пізніше, ніж через 60 днів після дати прийняття цього закону, Президент повинен встановити прискорені процедури для доставки будь-якого озброєння, переданого в тимчасове користування або оренду уряду України за угодою, укладеною відповідно до підрозділу (a), щоб забезпечити своєчасну доставку» [8].

Серед інших положень, закон S.3522 дозволяє Сполученим Штатам надавати обладнання Україні без вимоги негайної оплати. Питання розрахунків розглядатиметься, скоріш за все, після війни, які можуть мати вигляд розстрочки платежу протягом певного терміну, або ж повернення справної вцілілої техніки та озброєння.

Договір, який дозволяє передачу в користування різного виду озброєнь за допомогою ленд - лізу, містить правила, які відрізняються від умов інших договорів оренди чи користування. Цей законопроект тимчасово скасовує певні вимоги, що пов'язані з повноваженнями президента надавати різні види озброєнь в оренду, а отже, дозволяє адміністрації президента приймати рішення негайно, без зайвої бюрократії,

голосувань по кожному пакету допомоги в Конгресі й Сенаті та скасовує правило щодо заборони перевищення строку оренди понад п'ять років.

Таким чином, потужна програма ленд – лізу, яку відновлює Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022 стане ще одним важливим інструментом підтримки українського народу в боротьбі за захист своєї країни та демократії від жорстокої війни, яку розв'язала РФ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Can political stability hurt economic growth?. World Bank Blogs. URL: <https://blogs.worldbank.org/endpovertyinsouthasia/can-political-stability-hurt-economic-growth> (date of access: 07.05.2022).
2. S.3522 - 117th Congress (2021-2022): Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022. Congress.gov | Library of Congress. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/3522> (date of access: 07.05.2022).
3. Фрадінський О.А. Митні та логістичні аспекти здійснення ленд-лізу в СРСР. *Питання історії науки і техніки*. 2013. № 4. С. 57-68.
4. Lend-Lease. Holocaust Encyclopedia | United States Holocaust Memorial Museum. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/lend-lease> (date of access: 07.05.2022).
5. Lend-Lease Act (1941). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/lend-lease-act> (date of access: 07.05.2022).
6. Журнал Інвестиції: практика та досвід науково-фахове видання України з питань економіки та державного управління. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2011/8.pdf (дата звернення: 07.05.2022).
7. Shaheen & Bipartisan Group Introduce Legislation to Counter Russian Aggression Toward Ukraine. URL: <https://www.shaheen.senate.gov/news/press/shaheen-and-bipartisan-group-introduce-legislation-to-counter-russian-aggression-toward-ukraine>
8. Text - S.3522 - 117th Congress (2021-2022): Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022. Congress.gov | Library of Congress. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/3522/text> (date of access: 07.05.2022).

ПРАВО НА ЯДЕРНУ БЕЗПЕКУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Швагер О. А.

к.ю.н., асистент кафедри міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства ННІ права Сумського державного університету

Твердохліб Я. В.

студентка III курсу ННІ права Сумського державного університету

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

На сьогоднішній день в умовах війни для України особливо актуальним постає питання забезпечення безпеки населення, в тому числі й з урахуванням реалізації колективного права на ядерну безпеку.

Основними завданнями ядерного законодавства, відповідно до статті 3 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», є: правове регулювання суспільних відносин під час здійснення всіх видів діяльності у сфері використання ядерної енергії; створення правових засад системи управління у сфері використання ядерної енергії і системи регулювання безпеки під час використання ядерної енергії; встановлення прав, обов'язків і відповідальності органів державної влади, підприємств, установ і організацій, посадових осіб і персоналу, а також громадян стосовно їх діяльності, пов'язаної з використанням ядерної енергії; визначення основних принципів радіаційного захисту людей та навколишнього природного середовища; забезпечення участі громадян та їх об'єднань у формуванні державної політики у сфері використання ядерної енергії; сприяння подальшому зміцненню міжнародного режиму безпечного використання ядерної енергії.

З огляду на необхідність характеристики поняття «ядерна безпека», вважаємо за необхідне деталізувати його відповідно до норм національного законодавства. Відповідно до положень Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», ядерна безпека – дотримання норм, правил, стандартів та умов використання ядерних матеріалів, що забезпечують радіаційну безпеку.

Право на ядерну безпеку розглядають в контексті реалізації як конституційних прав та свобод людини, так і цивільних або екологічних. Також право на ядерну безпеку або право ядерної безпеки є предметом міжнародного права.

Так, Р.Коцюба зазначає, що проблема конституційно-правового забезпечення права людини на ядерну безпеку є комплексною, оскільки пов'язана з існуванням розрізаних суспільних відносин: в сфері мирного використання ядерної енергії та наслідків такого використання для населення, в сфері військового використання ядерної енергії, права володіння ядерною зброєю та проведення ядерної політики окремими країнами, суспільними відносинами в сфері набуття без'ядерного статусу та забезпечення міжнародної ядерної безпеки, суспільними відносинами в сфері забезпечення національної безпеки, а також суспільними відносинами в сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення прав людини на безпечне довкілля [2, с.168].

В. Розвадовський у своєму дослідженні зазначає про наявність нагальних проблем реалізації прав людини та держави на ядерну безпеку та можливих шляхів їх вирішення, зокрема розмежовуючи їх у площині регулювання галузей національного та міжнародного права, та пропонує: 1) на конституційному рівні закріпити поняття і шляхи реалізації права на ядерну безпеку державою і людиною, а також проводити необхідні науково-правові дослідження з проблем ядерної безпеки; 2) необхідно проводити дослідження ядерного потенціалу України (інших держав) та її (їх) екологічного становища для всебічного становлення всіх проблем в даній галузі; 3) створити загальний міжнародний стандарт – чіткий механізм реалізації права держави і людини на ядерну безпеку, який повинен забезпечуватися ефективними методами, котрі реально зобов'язуватимуть кожна з держав дотримуватися цих принципів та забезпечувати їх реалізацію на практиці [3, с.264].

Розвиваючи положення про право на ядерну безпеку, перш за все необхідно визначити предмет та мету регулювання в цій сфері.

На думку О.Сушик, в основу формування системи правового регулювання забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, було покладено Концепцію державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні, затверджену постановою Верховної Ради України від 15 січня 1994 р., що передбачає наявність: 1) законодавчої бази, яка регламентує будь-яку діяльність у галузі використання ядерної енергії; 2) державного органу (органів), який здійснює управління об'єктами атомної енергії; 3) системи державного регулювання і нагляду за дотриманням правил і норм безпеки на об'єктах атомної енергії; 4) експлуатуючої організації для об'єктів атомної енергії, яка несе повну відповідальність перед суспільством і державою за їх безпечну експлуатацію [4, с. 55].

Системі ядерного законодавства України, як і іншим галузям правової системи України притаманна ієрархічна система побудови, тобто розподіл нормативно-правових

актів у залежності від їх юридичної сили. Система норм ядерного права України включає конституційний, законодавчий та підзаконні рівні. Конституційний рівень встановлює концептуальні основи інституціонального та правового управління будь-якими відносинами, що виникають в державі, представлений нормативними актами, що становлять основу розвитку правової системи, регулюють найважливіші відносини, що складаються в процесі організації і здійснення державної влади та сфери суспільного життя. Вони включають в себе Конституцію України та інші базові закони, які встановлюють систему та порядок організації державного регулювання ядерної галузі в Україні [5, с. 121]. До базових документів, які визначають стратегію забезпечення національної безпеки України, у тому числі і протидію ядерній злочинності, можна віднести і Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р.. Зазначений Закон відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Відповідно до положень даного закону, національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Закон України «Про основи національної безпеки України» виділяє такі види загроз: політичну, економічну, військову, соціальну, екологічну, науково-технічну та інформаційну [5, с. 121 – 122].

Як зазначає Р.Коцюба, розвиток правового регулювання безпеки використання ядерної енергії передбачає запровадження єдиного підходу стосовно мирного та військового аспектів використання ядерної енергії, визначення ядерної безпеки як складової національної та міжнародної безпеки, розробки правових механізмів забезпечення юридичних гарантій національної безпеки для країн, що відмовилися від ядерної зброї. Категорія національної безпеки як стану захищеності прав і свобод людини повинна отримати належне конституційне закріплення та стати системоутворювальним чинником розвитку правового регулювання безпеки використання ядерної енергії [6, с.36].

На сьогоднішній день в умовах війни для України існує загроза ядерного тероризму, у зв'язку з чим особливої актуальності набувають питання ядерної безпеки та її забезпечення на державному та міжнародному рівнях. Для захисту людини та її прав у цьому контексті вважаємо доцільним та необхідним посилити та вдосконалити міжнародне співробітництво в сфері ядерної безпеки та вжити необхідних заходів для убезпечення ядерних об'єктів від потенційних загроз в умовах військових дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року: Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Коцюба Р. О. Конституційні засади забезпечення права людини на ядерну безпеку в Україні : дис. к.ю.н.. Київ, 2010. 199 с.
3. Розвадовський, В. І. Проблеми реалізації права людини та держави на ядерну безпеку. Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід : матеріали II Міжнар. Наук.-практ. Конф. м. Тернопіль, 21-22 квіт. 2017р.. Тернопіль : Економічна думка. 2017. С. 262-265.
4. Сушик О. В. Чинник ядерної та радіаційної безпеки в ціні Української державності: правові аспекти . Екологічне право України. 2017. №. 1-2. С. 53-60.
5. Курко М. Н., Біленчук П. Д. Правове забезпечення пізнавальних процесів у галузі ядерної безпеки. Європейські перспективи. 2013. №. 8. С. 119-124.
6. Коцюба Р.О. Конституційні аспекти розвитку правового регулювання безпеки використання ядерної енергії. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2014. №. 5. С. 32-37.

NON-STATE ACTORS UNDER INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW

Shokorova D. H.

*3-d year student of Academic and Research Institute of Law
Sumy State University*

Scientific supervisor: Zavhorodnia V. M.

*PhD in Law, Associate Professor, Head of the International, European, and Civil Law
Department*

The end of the XX - beginning of the XXI century was marked by global changes affecting all spheres of human activity. For more than half a century, people have developed products for their illusory goals, participated in the arms race, explored space, and destroyed each other in global and local conflicts, despite the destruction of the environment.

Today, the ecological situation on the planet is alarming: the number of large-scale technological disasters threatening the lives and health of millions of people is increasing every year; contamination of products occurs; the danger of environmental terrorism is growing; due to wasteful use of natural resources and the race for profit, the biodiversity of the natural environment is sharply reduced, etc.

Only in the last decade of the XX century mankind has begun to think seriously that our life on Earth is conditioned by nature, destroying it with its activities and radioactive and chemical emissions. We destroy natural objects created by millennia and endanger our existence.

Due to the critical situation in all countries, there is a growing need for environmental policy, which will provide outstanding care for the environment, its quality, environmental management, and maintaining the ecological balance in natural systems.

Through the joint efforts of scientists working in various fields, projects for the peaceful coexistence of man and nature began to be developed, which were reflected, in particular, in the Declaration on the Environment and Development adopted in 1992 at the UN Conference in Rio de Janeiro [1].

At the beginning of the XXI century, the structure of world politics is rapidly becoming more complex. Non-state actors are beginning to play an increasingly important role in global governance processes. A special place is occupied by international non-governmental organizations (INGOs). Moreover, although the world political system is still based on the principle of the primacy of states, at the beginning of the third millennium, global non-governmental organizations deservedly and legitimately established themselves as influential participants in international relations. In this regard, it seems that the study of the role and importance of international non-governmental organizations in the processes of global governance is an urgent need of modern political science.

An international non-governmental organization is a form of association of public representatives from different countries of the world, linked by a single internal goal, which does not pursue its activities for profit and commercial purposes, operating in more than two states [2].

The formal attributes of INGOs (organizations, associations, foundations, movements, institutions, unions, etc.) are independence from government, democratic principles of construction, and clearly defined programs of action away from politics and violence. Unlike intergovernmental organizations, non-governmental organizations are not established on the basis of an agreement between states and are created by uniting individuals and / or legal entities whose activities are carried out outside the official foreign policy of states. In fact, INGOs are established on the basis of constituent documents registered in accordance with the national legislation of one state, but in strict legal terms the activities of international NGOs are governed by international law, which is achieved by granting them consultative status by the United Nations.

Non-governmental organizations in their modern form emerged in the XIX century, but they gained significant political influence only in the last half century. The term "non-

governmental organization" entered the international legal lexicon during the creation of the United Nations Charter in 1945 due to the inclusion of Article 71 - a radical innovation at the time, which allowed NGOs to legally participate in international relations and interstate diplomacy [3].

Since then, the number of international NGOs has grown steadily, especially the rapid growth of non-governmental organizations, as researchers point out the issue of countries with an effective public administration system and developed democratic institutions [4, p. 43]. In general, if in 1850 there were only five organizations of this type in the world, then in 1914 - 330, in 1939 - 730, in 1970 - 2300, and in 2000 there were 45,674 international non-governmental organizations in the world [5]. In the last decade, the quantitative growth of INGOs has been particularly noticeable: hundreds of non-governmental organizations appear in the world every year.

The role of INGOs in addressing global governance manifests itself in various forms. Today, these structures are actively involved in humanitarian aid, human rights and environmental protection, peace, and security, educational programs, sports projects, etc.

It is non-governmental organizations that bring to the attention of governments and the world community the needs and aspirations of ordinary people, exercise civilian control over the activities of state bodies, and promote the active participation of the masses in socio-political life at local and international levels. They provide analysis and expert assessment of various issues, including global ones, act as an "early warning" mechanism and help monitor the implementation of international agreements. INGOs have traditionally been involved in the law-making process, influencing states' positions by drafting agreements, which are then submitted to national governments and intergovernmental organizations. The role of global NGOs in ensuring compliance with international law is growing. Finally, INGOs have a significant influence on forming international public opinion and the development of world policy agendas.

Most NGOs are designed to address specific issues. These can be environmental (eg, Greenpeace, World Wildlife Fund), humanitarian (International Committee of the Red Cross and Red Crescent, Doctors Without Borders), human rights organizations (Amnesty International, Human Rights Watch), Specialized scientific (Paguo Movement, Club of Rome), sports (International Olympic Committee), religious (World Council of Churches) and other.

The role of INGOs is crucial in the modern global governance system. Environmental NGOs implement many programs, both field and global: together with governments and intergovernmental organizations, they initiate the search for approaches to solving environmental problems of humankind and participate in the development and monitoring of environmental agreements. Over the past forty years, environmental INGOs have been involved in preparing six

major international treaties on environmental protection, including the Kyoto Protocol (1997) and the Convention on Biological Diversity (2000).

Environmental INGOs are actively and sometimes very successful in lobbying governments, transnational corporations (TNC), and intergovernmental organizations. One of their main tasks is to pressure more influential and powerful actors in the world political system to change environmental policy. This task is quite time-consuming because not all governments and TNCs are ready to follow the instructions of environmentalists, sacrificing their interests to save nature. That is why INGOs in environmental protection have to come up with new original moves to achieve such goals.

A typical example of the ingenuity of environmental INGOs is their way of lobbying TNCs: environmental activists massively buy up a small number of shares of any large corporation seen in disregard for environmental standards. Received in the amount of 1% of shares allows environmentalists to attend the annual meeting of shareholders and managers of this TNC.

The actions of environmentalists, sometimes radical, create a very controversial reputation for most international environmental NGOs. In many cases, environmental INGOs are perceived not as real environmentalists but as disturbers of public peace or even as a "fifth column" fulfilling someone's political order. For example, today, the number of Greenpeace opponents is almost less than its supporters. Among the opponents were Norwegian whalers who lost their jobs and livelihoods, Canadian loggers, workers from other Greenpeace-ravaged companies, public and political figures whose careers were cut short by the efforts of the Greens Aboriginal hunters, affected by the global anti-hunting campaign, etc.

Greenpeace International has long been a thriving economic giant and a strictly hierarchical, military-like global structure with special forces and support units, uniforms, and autonomous means of communication. The level of preparation for a campaign in Greenpeace is consistent with the planning of an army operation. It includes (or cooperates with) hundreds of research laboratories, computer centers, think tanks, and marketing teams coordinated from a single organization center. Greenpeace puts pressure on "sympathizers" in the government, parliament, and business circles of the chosen country and competently covers actions in the local and world press, carefully working out everything from the symbolism of the action to the selection of photogenic performers. At the same time, not a single action can take place without the approval of the Greenpeace International Board.

Such work allows solving the set tasks with a high share of efficiency. Moreover, Greenpeace has succeeded in developing and widely publicizing its moral principles of

environmental behavior, which sometimes unequivocally impose its environmental ideals on "every normal person on the planet."

There are other examples of highly diverse activities of international environmental NGOs. However, the contribution of global NGOs to the protection of the environment and the conservation of biodiversity on the planet is extremely large. They have considerable human and financial resources at their disposal. They may well be considered players on the world stage, players who sometimes come into confrontation even with the governments of great powers. It is no exaggeration to say that environmental INGOs (Greenpeace International, the World Wildlife Fund, Friends of the Earth, and others) have a tangible impact on many global human problems.

Global non-governmental organizations: Greenpeace International (GPI), World Wide Fund for Nature (WWF), International Green Cross, etc. carry out actions to protect nature and its objects, is a kind of catalyst for legal change; force states and their authorities to pay attention to the most pressing issues in the environmental sphere.

Activists of "green" organizations carried out large-scale PR campaigns (for example, storming the drilling rig "Prirazlomna" in August 2012, a demonstration at the International Motor Show in Paris), but in such events, efficiency outweighs efficiency. One of the most famous events is the Earth Hour, which is held annually on March 26 (its task is to draw attention to the problem of climate change). The essence of the action is to turn off all electrical appliances for one hour and a mass walk through the city streets by candlelight [6]. Due to its popularity, it attracts hundreds of new members and philanthropists to the WWF.

They are successfully coping with the two main goals of these organizations - involving society in the most critical environmental issues and finding sponsors to solve them. For example, in 2010, WWF launched a campaign to protect the tiger, perhaps the most successful. The result of the campaign was a summit of tiger habitats in St. Petersburg in November 2010, which was attended by representatives of 14 countries and the establishment of the Tiger Protection Fund. The received funds were used to create new protected natural areas (there are currently six), combat illegal deforestation in the tiger's habitat, and prepare and provide all the necessary equipment to seven fire brigades. A special Tiger Inspectorate was set up to combat poaching, consisting of seven anti-poaching brigades. In close cooperation with the State Hunting Service and law enforcement agencies, she was involved in stopping poaching in tiger habitats [7].

Today, it is clear that without the involvement of the public in the governance system, it is impossible to solve many global problems successfully. Special attention is paid to actors who have a network structure on the world stage, i.e., non-governmental organizations. Every year, the role of INGOs as system players of the international structure as actual participants in the

processes of global governance is growing. As recognized and legitimate actors in the world political system, international non-governmental organizations not only express public opinion and influence its formation but also have a significant impact on world development through participation in solving human problems.

REFERENCES:

1. The Rio Declaration on Environment and Development. Adapted at 898358 UN Conference on Environment and Development (1992: Rio de Janeiro, Brazil). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/200866?ln=en>.
2. Nongovernmental organization / Britannica. URL: <https://bit.ly/3MFZJyl>.
3. Charter of the United Nations and the Statute of the International Court of Justice of June 26, 1945. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>
4. Heins V. Nongovernmental Organizations in International Society: Struggles over Recognition. New York, 2008. 211 p.
5. Union of International Associations. Yearbook of International Organizations: Guide to Global Civil Society Networks, 2000–2001. Vol. 1B. Munich, 2002. 2407 p.
6. Earth Hour / WWF. URL: <https://wwf.ru/business/earth-hour>.
7. WWF Communication Campaign "Help the Tiger Survive!" / WWF. URL: <https://wwf.ru/resources/news/bioraznoobrazie/kommunikatsionnaya-kampaniya-wwf-pomogi-tigru-vyzhit-/>.

СЕКЦІЯ 4

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Богдан А. Є.

курсант 2 курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Характерною особливістю правової політики більшості розвинених держав світу в кінці ХХ – початку ХХІ століття є збільшення уваги питанням охорони довкілля, що обумовлено появою нових загроз для виживання людської цивілізації в епоху глобалізації. Правовою формою усвідомлення значущості екологічних проблем є визнання і нормативне закріплення на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях системи екологічних прав і обов'язків людини та громадянина. Охорона навколишнього середовища займає одну з верхніх рядків у рейтингу актуальних проблем не тільки країни, а й кожної людини. Розв'язання цієї проблеми тісно пов'язане з необхідністю врахування також екологічних інтересів людини, суспільства і держави при здійсненні природокористування. Багатогранність і складність суспільних відносин в сфері охорони навколишнього природи обумовлюють необхідність їх врегулювання нормами не тільки моралі, а й великим спектром правових норм.

Проголошення Конституцією України 1996 року прав людини як найвищої цінності, а їх захисту обов'язком держави зумовило і більш детальне закріплення в Основному Законі змісту екологічних прав людини і громадянина. Як впливає зі статті 50 Конституції України, «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» [1].

З огляду на те, що права і обов'язки людини і громадянина це парні, взаємопов'язані категорії, стаття 12 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», закріплює обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища [2].

Як вказує А. І. Вакула, людина (індивід) являє собою «Початкову єдність біосоціальних властивостей і якостей, що втілюються в людській особистості, а також природних прав, які трактуються як невід'ємні» [3, с. 132].

Незважаючи на певні успіхи, досягнуті в області охорони навколишнього середовища за останні двадцять років в період правової реформи, слід визнати, що функціонування даного механізму не стало реальністю українського правового життя, звідси випливає комплексна задача щодо вдосконалення чинного законодавства, обґрунтування необхідності імплементації низки міжнародних правових приписів в українську правову систему, подальшому розвитку системи гарантій реалізації екологічних прав і обов'язків людини і громадянина [4].

Розвиток нашого суспільства в екологічній сфері можна охарактеризувати двома взаємопов'язаними процесами. По-перше, це зростання еко-соціальних проблем, а по-друге - усвідомлення громадськістю та державою взаємозалежності і взаємозв'язку в сфері оптимального управління використанням світовою спільнотою природних ресурсів і, відповідно, забезпечення необхідного балансу природних екосистем. Екологічні проблеми та процес формування міжнародної екологічної політики в останні десятиліття набули особливої актуальності.

З одного боку, якщо держава встановить мінімальні екологічні обмеження для природо-користувачів і невеликі розміри санкцій за екологічні правопорушення, то це може катастрофічно позначитися на стані екології.

З іншого боку, якщо держава б потребувала від природо-користувачів дотримання не виправдано жорстких екологічних правил, дотримуватися яких буде складно без понесення ними значних матеріальних, організаційних, часових та інших втрат, то соціальні та економічні наслідки такої політики також виявляться досить спірними.

Підсумовуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що питання становлення і розвитку екологічних прав і свобод є досить важливим для правової держави. При додержанні певних заходів розвиток нашого суспільства в екологічній сфері зросте.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.05. 2022 р.).
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 11.05. 2022 р.).
3. Вакула А. І. Концепція громадянського суспільства в працях Б. Н. Чичеріна Філософія права. 2009. № 6. 132 с.
4. Кир'янова В. О., Матвієнко Є. І., Ярошенко А. С. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 131–134.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПІДЗЕМНИХ ВОД

Волкова А. О.

*курсант ННППФПНП факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Роль підземних вод завжди є необхідною в економічній, політичній і соціальній сферах суспільства та його життєдіяльності. Але зараз існує проблема недоцільного використання та забруднення водних ресурсів причиною яких є зростання чисельності населення, розвиток сільського господарства та промисловості і як результат цього постала задача забезпеченості населення даними ресурсами. На сьогоднішній день відомо, що забруднення навколишнього середовища являється основною причиною погіршення здоров'я людей.

Відповідно до Конституції України, держава обов'язково повинна забезпечити екологічну безпеку та рівновагу на території України та робити певні дії у збереженні природного середовища України. На фоні даного питання особливої уваги набуває проблема вдосконалення правового регулювання охорони водних ресурсів та суспільних відносин, які виникають саме під час охорони та захисту права громадян на безпечне навколишнє середовище задля їх життя та здоров'я.

Насамперед варто відмітити, що правове визначення водних ресурсів міститься у ст. 1 Водного кодексу України: “водні ресурси – обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території”. У свою чергу, вода, згідно з цією ж правовою нормою, – це “усі води (поверхневі, підземні, морські), що належать до складу природних ланок кругообігу води” [1].

В кожному регіоні світу поступово починається реалізація програм і проектів з метою раціонального використання прісних вод та їх охорони. Але як показує практика данні зусилля не можна назвати надто успішними, а навпаки проблеми пов'язані з водними ресурсами мають глобальний масштаб. Проблеми стану якості водних об'єктів призводять до поглиблення вже існуючих та виникнення нових суперечок між державами, які можуть перерости в збройні конфлікти. Можна вважати, що головною причиною даної проблеми є недостатня ефективність міжнародно правового регулювання та охорони прісних вод.

Міжнародна спільнота давно усвідомила необхідність реагування на виклики, пов'язані з прісноводними ресурсами. Пріоритетними напрямками роботи в цій сфері

Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), Європейський Союз, Організація Американських Держав, Співтовариство розвитку Півдня Африки та інші міжнародні організації й інтеграційні утворення вважають створення та розвиток механізмів співпраці між державами, насамперед на регіональному й локальному рівнях. Це природно, адже половина прісноводних об'єктів світу є транскордонними, усі компоненти екосистеми (зокрема, повністю розташовані в різних державах) більшою чи меншою мірою пов'язані між собою, а успішна боротьба з нераціональним використанням водних ресурсів можлива лише за умов координації дій держав та взаємної допомоги [2, с.234].

Існує небезпека в посиленому використанні водних ресурсів, що полягає у виснаженні підземних вод. Виснаження підземних вод означає зменшення природних та штучних запасів, причинами такого виснаження є зміни умов живлення (вирубання лісів), відбір підземних вод. У разі їх виснаження відбувається засуха підземних вод наслідком чого є зменшення напорів підземних вод, після чого встановлюються причини даної проблеми і за пропозиціями органу виконавчої влади, який реалізовує державну політику, здійснює контроль у сфері охорони природного середовища та раціонального використання надр, і за рахунок винних осіб здійснюються заходи щодо їх відтворення.

Отже, із вище зазначеного можна зробити наступний висновок, що існує необхідність реформ системи управління причому варто підвищити саме роль реформуванню спеціальних органів управління охороною й використанням державних природних об'єктів. Однією з таких реформ має бути внесення змін і доповнень до законодавства, а саме до Водного кодексу України. До змісту нормативно-правових актів, потрібно додати зміни щодо охорони підземних вод; чітко зазначити санкції за порушення законодавства та забруднення підземних вод, а також заходи з оновлення такої категорії вод. Також важливо приділити увагу визначенню “підземні води”, оскільки воно не має чіткого законодавчого оформлення, пропонується створити законодавчий документ, що міститиме положення, необхідні для врегулювання питання підземних вод України. Тому ситуація, що стосується водних ресурсів в державі, вимагає посилення адміністративно-правового режиму усіх видів вод, а також зміни в законодавстві стосовно адміністративної відповідальності за порушення норм користування водними об'єктами та їх забруднення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кулько А. В. Міжнародно-правове регулювання використання й охорони транскордонних прісних вод: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Стилос, 2018. 980 с.

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ПОТЕНЦІЙНА ЗАГРОЗА СВІТОВОГО МАШТАБУ

Грабовська У. К.

*курсант ННППФПНП факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Проблема протиріччя сучасного нашого суспільства та природи стає дедалі загостреною. У всьому світі прогрес охоплює різні галузі життєдіяльності людей і все більше виникає потреба у забезпеченні безпеки, особливо в галузі екологічного права. Найважливішим завданням кожної держави є створення найефективніших заходів щодо захисту від зовнішніх загроз у галузі охорони навколишнього середовища. Однією з небезпек для всього світу є новий вид високотехнологічного тероризму - екологічний тероризм, з яким людство зіткнулося в середині ХХ століття. Цей різновид тероризму є найбільш загрозливим, оскільки терористичний вплив, застосовується до громадянина, шляхом заподіяння шкоди природному середовищу, що призводить до важких, а часом навіть незабутніх екологічних наслідків [1, с. 26].

У нашому світі екологічний тероризм з'явився в середині ХХ століття і почав розвиватися з таких причин, як підвищення значущості екологічної безпеки в системі загальних цінностей, зростання кількості екологічно небезпечних об'єктів, а також через науково-технічний прогрес, мінусом якого є доступність терористів до небезпечних хімічних речовин, що шкодять екології.

Екологічний тероризм має на меті здійснення акта відплати проти людини і навколишнього середовища. Деякі країни все частіше використовують екотероризм, як вирішення різноманітних політичних конфліктів. Наприклад, шляхом зараження населення інфекційними захворюваннями з метою викликати епідемію, випалюванням лісових масивів, спробами підірвати великі водомісткі греблі, теплові та атомні електростанції, масштабного спалювання нафтових свердловин та багато іншого [2]. Це питання є досить актуальним в межах України, особливо під час війни.

Ознакою, що відрізняє екологічний тероризм від інших видів тероризму, є його вплив на навколишнє середовище, яке в результаті завдає шкоди. У світі також існують такі поняття як екоцид, тобто масове знищення природного середовища, яке слід відрізнити від екологічного тероризму.

Єдиний термін «екологічний тероризм» як в українському так і у міжнародному законодавстві відсутня. Аналізуючи ознаки екотероризму, можна дійти невтішного висновку у тому, що під екологічним тероризмом розуміється передусім злочин, яке носить великомасштабний характер, спрямоване забруднення чи знищення довкілля, об'єктом якого виступає довкілля. Також екологічний тероризм розглядається з воєнної точки зору. У цьому аспекті екологічний тероризм - це навмисні дії, створені задля забруднення довкілля противника з метою завдання йому екологічного шкоди [2].

Не можна не торкнутися питання, пов'язаного з основними заходами боротьби з тероризмом. Заходи спрямовані на посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з усіма різновидами екологічного тероризму. Так, здійснюється інформаційний обмін, а також контроль за різними технологіями, які можуть використовуватись терористами для заподіяння шкоди населенню та навколишньому середовищу. А у разі, якщо акти екологічного тероризму відбулися, розробляються та вживаються заходи щодо подолання їх наслідків.

Важливо відзначити, що в боротьбі з тероризмом сприяє офіційно визнана міра, як посилення ефективності міжнародного правосуддя. ООН наголошує на потенційній можливості розгляду скоєних терористами злочинів Міжнародним кримінальним судом. Так, терористичні акти можуть переслідуватись на підставі Статуту Міжнародного суду ООН, який включає категорію злочинів проти людяності. Однак є великі сумніви щодо ефективності даного заходу. Безперечно, роль правосуддя у роботі протидії екологічного тероризму велика. Проте питання доцільності розгляду таких категорій справ Міжнародним кримінальним судом спірне: навряд чи стане масовим, оскільки здебільшого терористи є смертниками [4].

Дуже ефективним є вироблення цілого комплексу заходів. До них належать: ідеологічні, економічні, соціальні та інші заходи боротьби з екологічним тероризмом. Наприклад, вимагають посилення заходи щодо ідеологічного протидії екологічному тероризму. Оскільки всі його випадки пов'язані з посяганням на фундаментальне право людини. Це право на сприятливе навколишнє середовище, що відбулося у різних міжнародних актах та конституціях усіх країн.

Слід особливо відзначити такі ідеологічні заходи. Насамперед - чітке розмежування екологічного тероризму та діяльності радикальних екологічних груп, пов'язаних із

боротьбою за екологічні цінності. Наприклад, за права тварин. У законодавстві зарубіжних країн, науковій доктрині таких радикалів називають «екологічними терористами». При цьому ускладнюючи боротьбу з реальною загрозою, яка визначається аналогічним терміном.

По-друге, потрібно посилити роль ООН та інших міжнародних організацій у протидії екологічному тероризму. ООН, як високоавторитетна міжнародна організація, за допомогою прийняття конвенцій, резолюцій та інших заходів може активно сприяти профілактиці та стримуванню безлічі соціальних груп від становлення на шлях тероризму. Першочергове значення мають заходи щодо вдосконалення екологічної освіти та виховання. Безумовно, самі собою дані заходи не здатні запобігти вчиненню терористичних актів. Але в сукупності з іншими заходами вони можуть допомогти у вирішенні цієї проблеми.

Завдання екологічного контролю, щодо екотероризму сформульовані у статті 34 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Вони полягають у забезпеченні додержання вимог чинного екологічного законодавства всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності і підпорядкування, а також громадянами.

Законодавчі засади громадського екологічного контролю встановлені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», в якій визначені основні повноваження громадських організацій (об'єднань) та громадських інспекторів за цим напрямом діяльності [3].

Таким чином, екологічний тероризм є глобальною проблемою, загрозою світового масштабу. Інтеграція всіх країн світу, спрямовану протидію екологічному тероризму, є провідною умовою боротьби з нею. Тільки реальна єдність дій, активна система дій різних структур та громадських організацій їх коаліцій, здатні подолати цю проблему. Своєчасне виявлення терористичних загроз екологічного характеру та їх припинення є одним з головних напрямів екологічної політики будь-якої держави. Від ефективності, доцільності вживання тих чи інших заходів залежить екологічна безпека як окремої країни, так і всього світового співтовариства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антипенко В. Ф. Міжнародна кримінологія: монографія. Одеса: Фенікс. 2011. 320 с.
2. Екологічний тероризм в Україні URL: <https://ranok.ictv.ua/ua/2022/03/29/ekologichnij-terorizm-v-ukrayini-yak-okupanti-narazhayut-na-nebezpeku-ves-svit/>.

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 01.01.2022 № 1054-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

4. Чим небезпечний екотероризм? URL: <https://ecolog-ua.com/news/posylene-protystoyannya-mizh-radykalnymy-ekologamy-ta-biznesom-chym-nebezpechnyy-ekoteroryzm>.

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА У ВИРІШЕНІ ЗАВДАНЬ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Здоровець Т. І.

*курсант ННППФППІ факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

В даний час існує безліч проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища. Це питання актуальне нині, оскільки життя суспільства залежить від того, наскільки правильно люди поводитимуться з природою і раціонально використовувати її ресурси.

З кожним роком в Україні та інших країнах світу приділяється все більша увага чистоті навколишнього середовища, що обумовлено зростанням різноманітних викидів підприємств та транспортних засобів. Саме тому виникає потреба в таких заходах з охорони природи, як удосконалення технологічних операцій, розробка обладнання яке буде зменшувати кількість відходів, а також заходів зниження шуму і вібрацій.

Забруднення природи якимось сміттям, відходами життєдіяльності стає гострою проблемою великих міст, які ставлять на задній план чистоту своєї території. Насамперед це стосується країн, що прагнуть досягти економічного процвітання та розвитку, але забувають про захист навколишнього середовища [1, с. 106].

При боротьбі із забрудненнями природи слід виділяти прямі та непрямі заходи. Прямі заходи включають зниження концентрацій, обсягів і мас шкідливих матеріальних забруднень. Також необхідно зменшити відходи від виробництва, зробити їх нетоксичними та утилізованими, створити безвідходні технології. Необхідно зробити так, щоб підприємства прагнули застосовувати нові методи та технології у боротьбі із забрудненнями, які покращать поточний стан природи.

Для захисту навколишнього середовища в даний час діє природоохоронне законодавство, яке включає розділ правової охорони всередині держави і міжнародного

права. Воно містить у собі юридичні основи збереження природних ресурсів та середовища існування у житті [2, с. 34].

Існують два принципи правового підходу до охорони природи:

1. У будь-якій державі має бути розроблене національне законодавство, яке включало б відповідальність за забруднення навколишнього середовища, а також компенсації постраждалим від цієї діяльності.

2. Держава має внести ефективне законодавство, яке б ставило основні пріоритети та завдання у вирішенні проблеми забруднення природи, а також ефективно їх реалізовувати.

Проаналізувавши вище викладені принципи, можна дійти невтішного висновку у тому, що держави мають приймати ефективне природоохоронне законодавство, яке має розумно вирішувати дані проблеми з охорони навколишнього середовища. Що стосується України, то необхідно запровадити закони та акти про відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю людей від несприятливого довкілля, внаслідок діяльності будь-яких підприємств та інших видів діяльності.

На етапі євроінтеграції України екологічні завдання мають втілюватися у роботі державних органів прокуратури та суспільства загалом. Метою цієї діяльності є очищення довкілля від забруднень, раціональне використання природних багатств, і навіть екологічне виховання всіх громадян країни.

Проблема безпеки та охорони навколишнього середовища, а також раціональне використання ресурсів є складною проблемою сучасності. Її рішення пов'язане з регулюванням у відносинах людини та природи, а також підпорядкуванням їх певним інструкціям, положенням та правилам [3, с. 45].

Правова охорона природи на території України - це сукупність правових норм і правовідносин, які спрямовані на виконання заходів щодо збереження природи, раціональному використанню її ресурсів, і навіть поліпшення середовища життя людей. Саме дана система заходів допоможе покращити стан умов довкілля, а також створити прийнятні умови для життя людей та розвитку виробництва.

Як один із правових регуляторів виступає екологічний Стандарт, який встановлює правовий режим з використання різних природних ресурсів, а також екологічні правила. Цей інструмент є правовим актом і входить до системи права [3, с. 59].

Для боротьби із забрудненнями довкілля держава вводить різні заборони з виробництва та застосування шкідливих хімікатів, вводяться ліміти на розміщення відходів, а також квоти на викид шкідливих для здоров'я людей речовин у газову оболонку.

Проаналізувавши економічну, соціальну, політичну та екологічну обстановку в Україні можна виділити 5 напрямків виходу України з екологічної «кризи»:

- Економічний напрямок (полягає у розвитку економічних механізмів захисту навколишнього середовища).
- Технологічний напрямок (полягає у розробці маловідходних та безвідходних виробництв, а також удосконалення технологій виробництва).
- Екологічно просвітницький напрямок (полягає в екологічній освіті та вихованні суспільства). Адже якщо не перебудувати свідомість людини, то у боротьбі із забрудненнями не зможуть допомогти жодні методи. Людям необхідно почати з себе та з розуміння важливості природи у їхньому житті.
- Юридичний та адміністративний напрямок (полягає у підвищенні відповідальності за правопорушення в галузі охорони природи). Тобто при порушенні норм буде вжито адміністративно-правових заходів, які згодом призведуть до цивільної та кримінальної відповідальності. Цей напрямок зможе підвищити екологічну дисципліну підприємств, що забруднюють природу.
- Міжнародно-правовий напрямок (полягає в об'єднанні всіх країн та народів для спільної діяльності із захисту довкілля всього світу).

Відповідно до екологічного законодавства джерелами екологічного права є нормативно-правові акти, що регулюють екологічні відносини між людиною та природою. Також варто відзначити велике значення міжнародно-правових актів, які є регуляторами екологічних взаємин у країні на основі міжнародного права [3, с. 67; 4].

За підсумками досвіду минулих років в Україні виділяються кілька цілей екологічної політики. Однією з важливих є гарна якість довкілля для проживання людей, яка відповідала б санітарно-гігієнічним нормам та надалі зменшенню захворювань населення. Також важливою метою є раціональне використання природних ресурсів країни, оскільки саме продумане та правильне застосування допоможе скоротити збитки для природи.

Щоб реалізувати ці цілі необхідно створити ефективну систему державних органів, які займалися б областю екології та захисту природи від нераціонального користування. Але щоб дана система ефективно працювала, необхідно запровадити екологічний кодекс, який був би спрямований саме на життєві цінності людей, а також на виховання та моральну сторону [3, с. 87].

Таким чином, на сьогоднішній день найкращим методом зменшення забруднення навколишнього середовища є маловідходні технології, в яких відсоток викидів набагато менший, ніж раніше. Для такої великої країни, як Україна, просто необхідно створювати

екологічно чисте паливо, реалізовувати нові джерела енергії, а також створювати нові матеріали та розробки. Тільки так ми зможемо покращити екологічну ситуацію у країні. У вік науково-технічного прогресу разом з новими розробками та методами розвитку суспільства з'являється і безліч проблем, пов'язаних з охороною та захистом довкілля та раціональним використанням природних ресурсів. Постійно мінливі методи, технології, обладнання та умови існування людей вимагають все таки нові закони та норми регулювання. Саме тому розвиток екологічного права у житті суспільства є необхідною та обов'язковою умовою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гетьман А.П., Зуєв В.А. Формування еколого-правової науки: ресурсний аспект та проблеми його інтеграції. Проблеми законності. Харків. 2016. Вип. 132. С. 104–123
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. : Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. Ст. 70.
3. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 38. Ст. 248.
4. Ярошенко А.С., Костенко О.М. Адаптація законодавства України до *acquis communautaire* у сфері публічних закупівель. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 8 червня 2018 р.). К.: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 215–217. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/Kiev-2018-56800849.pdf.

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мельник А. М.

курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У сучасних реаліях не існує сфери людського життя, якої б не торкнулась рука закону. Так само і сталось з екологічною, оскільки вона нас оточує і від її стану залежить безпека людей. Екологічне право намагається забезпечити цю безпеку шляхом притягнення порушників до відповідальності.

Застосування заходів юридичної відповідальності є необхідним, ефективним та обов'язковим методом збереження сприятливого екологічного середовища. Підставою відповідальності є вчинення екологічного правопорушення, але сучасне законодавство не визначає цей термін, тому думки правників різняться у цьому питанні.

С. Б. Байсалов пояснює це як дію або бездіяльність, що порушує встановлені правила охорони навколишнього середовища та природокористування, суперечить вимогам законів, що спрямовані на охорону природи, завдає шкоди людині, навколишній території, земельним ресурсам і тягне певні юридичні наслідки[1].

Ю. С. Шемшученко тлумачить екологічне правопорушення як протиправне, винне, соціально шкідливе, а для кримінальних правопорушень – суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), що посягає на встановлений екологічний правопорядок і за скоєння якого законом встановлена юридична відповідальність.[2]

О. Л. Дубовик визначає екологічне правопорушення як суспільно небезпечне, каране, протиправне діяння, що полягає у недобросовісному та злочинному використанні об'єктів навколишнього середовища, внаслідок якого завдається шкода довкіллю, та настають юридичні та екологічні наслідки [3].

Підсумувавши все вище сказане, можна сформулювати визначення екологічного правопорушення як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене суб'єктом екологічного правопорушення, що порушує встановлений порядок природокористування, створює загрозу або завдає шкоду навколишньому середовищу чи людям, та тягне за собою юридичну відповідальність. Визначення будь-якого правопорушення, а в даному випадку екологічного повинне бути обов'язково закріпленим у відповідних законах, спрямованих на охорону навколишнього середовища, та нормативно-правових актах [4].

Правопорушення може бути правопорушенням, коли є присутні усі елементи з якого воно складається: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Об'єктом екологічного правопорушення можуть бути— суспільні відносини, дії спрямовані на охорону навколишнього середовища, та саме навколишнє середовище, на яке спрямована шкода, що охороняються законом, на яке посягають суб'єкти екологічного правопорушення.

Об'єктивна сторона екологічного правопорушення — це сукупність ознак, які визначають зовнішню сторону екологічного правопорушення і характеризують небезпечне діяння (дію або бездіяльність), його негативні для навколишнього середовища наслідки.

Суб'єкт екологічного правопорушення — це особа, яка вчинила правопорушення, яке визначене у законодавстві, що завдає шкоди навколишньому середовищу.

Суб'єктивна сторона не сильно відрізняється в усіх випадках, оскільки це внутрішня сторона кримінального правопорушення, а саме психічне ставлення суб'єкта кримінального правопорушення до суспільно-небезпечного діяння, що він вчиняє, та його суспільно-небезпечних наслідків в момент вчинення кримінального правопорушення.

Пасивні дії держави щодо формування ефективного законодавства у сфері охорони навколишнього середовища спонукають до висновку, що держава не виконує усі вимоги Конституції України, хоча це її обов'язок. А не виконання обов'язків, що покладені на певну сторону законом тягнуть за собою юридичну відповідальність. В даному випадку, держава повинна нести відповідальність за те що не забезпечує захист своїх громадян та довкілля надійним кодифікованим нормативно-правовим актом.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що потрібно й надалі працювати над українським законодавством у сфері охорони навколишнього середовища. Існує ще багато невизначених понять, які потрібно закріпити на законодавчому рівні. Збереження природи це дуже важливо, оскільки вона напряду впливає на наше здоров'я і тільки з потужною законодавчою базою ми зможемо її зберегти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байсалов С.Б. Экологическое правонарушение (понятие и состав). Охрана окружающей среды: Управление, право: Сборник научных трудов. К.: Наукова думка, 1982. С. 44-47.
2. Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. К.: Наукова думка, 1989. С. 232.
3. Эффективность юридической ответственности в охране окружающей среды / Отв. ред. О.С. Колбасов, Н.И. Краснов. М.: Наука, 1985.

4. Кир'янова В. О., Матвієнко Є. І., Ярошенко А. С. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 131–134.

ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Морохіна К. Д.

*курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ярошенко А. С.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Регулювання порядку поводження з тваринами в нашій країні до сих пір здійснюється переважно в рамках природно-ресурсного законодавства, а саме законодавства про охорону і використання тваринного світу, яке поширюється тільки на диких тварин, які перебувають у стані природної волі. Відповідно до Закону України «Про тваринний світ» - тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей. [1, с.97] В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні за участю підприємств, установ, організацій і громадян здійснюються заходи щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення тваринного світу. За межами правового регулювання фауністичного законодавства залишається величезна кількість представників тваринного світу, однак на сьогоднішній день не представляється можливим з достатньою точністю визначити, які саме тварини входять в їх число.

Загальний підхід у правовому регулюванні поводження з усіма видами тварин важливий за для забезпечення ветеринарної безпеки, з огляду на те, що заразні хвороби передаються від диких тварин домашніми навпаки, і ряд таких хвороб небезпечних також для людини. Але це є не єдиною підставою для висновку про формування в перспективі ряду нормативних правових актів, які будуть поширювати свою дію на тварин, як є, так і не є об'єктами тваринного світу. На нашу думку, такою підставою є і те, що кордон між дикими і домашніми, або ручними, тваринами провести найчастіше буває досить складно.

Так, відповідно до Наказу «Про затвердження порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах», що дозволило в юридичній літературі зробити висновок про те, що якщо диких тварин вирощують в заказниках, розплідниках з метою подальшого поповнення популяцій (випуску їх в природне середовище), то на них поширюється дія екологічного законодавства.[2] Хоча слід визнати, що проживання в напіввільних умовах чи в штучно створеному середовищі не можна повною мірою вважати «станом природної свободи», про який йдеться в наведеному вище визначенні тваринного світу.

Проте до об'єктів тваринного світу не належать бездоглядні домашні тварини, незважаючи на те що найчастіше вони живуть групами, зграями протягом декількох поколінь в стані свободи. При цьому виникає питання, чи можна назвати таку свободу природної (про яку говорить приводиться вище законодавче визначення тваринного), якщо такі тварини займаються в основному жебрацтвом або просто підгодовуються людьми.

Виникає також питання, наскільки правомірно і логічно вважати бездоглядними тваринами здичавілих особин і зграї тварин, спочатку відносяться до домашнім видам. Так, в зелених зонах поблизу мегаполісів помічені зграї здичавілих собак, які займаються в основному полюванням, як дикі тварини. Якщо не брати до уваги їх дикими, то слід, мабуть, зробити висновок, що тварини належать до домашніх по ознакою їх виду, а не по ознакою того, що вони містяться в домашніх умовах. Але тоді не при яких умов не будуть вважатися домашніми, наприклад, дрібні лісові тварини, яких громадяни іноді містять в якості вихованців (білки, їжаки, вужі), що не дозволить поширити на них встановлені утримання домашніх тварин. Крім того, поділ тварин на диких і домашніх за видовою ознакою в ряді випадків неможливо тому, що одні й ті ж види можуть бути як дикими, так і сільськогосподарські, наприклад хутрові звірі, бджоли. [3]

На нашу думку, щодо визначення правил поведження з тваринами, що відповідають вимогам гуманності, необхідно охопити всі існуючі види тварин, як диких, так і домашніх і інших, використовуваних людиною для тих чи інших цілей (зробивши виняток лише для тварин-шкідників), оскільки, з одного боку, потрібно закріпити поняття і загальні принципи гуманного поведження з тваринами, а з іншого - врахувати особливості кожної групи тварин. Тобто слід або безпосередньо в тексті закону, або шляхом відсилань до спеціальних нормативно-правовим актом визначити, зокрема: умови, при яких допускається утримання диких тварин у неволі; перелік допустимих випадків умертвіння тварин і вимог, які повинні при цьому дотримуватися, правила поведження з тваринами, що використовуються у видовищних заходах, з встановленням неприпустимих способів

дресування; правила поводження з тваринами, використаних в наукових експериментах, тестуванні, навчальному процесі, виробництві біологічних препаратів. При цьому за доцільне більш широкий підхід до регулювання в єдиному законодавчому акті відносин, пов'язаних з тваринами, - з позицій не тільки гуманного, але і відповідального поводження з тваринами. Це пов'язано з тим, що, по-перше, не менше ніж захист тварин від жорстокого поводження, важливим є захист людей від небезпек і незручностей, створюваних тваринами при неправильному і безвідповідальному їх зміст, а по-друге, в ряді випадків важко і навіть неможливо розділити ці два аспекти при поводженні з тваринами (наприклад, вміст у одній квартирі декількох десятків кішок є і негуманним по відношенню до цих тварин, і безвідповідальним по відношенню до сусідів по дому) [4; 5].

Зрозуміло, коли ми говоримо про відповідальне ставлення, перш за все мова йде про домашніх тварин, оскільки саме вони проживають в безпосередньому тісному сусідстві з людьми, створюючи проблеми можливого нападу на них, перенесення спільних для тварин і людини хвороб, виникнення в будинках і на вулицях шуму, бруду, запаху та інші. Однак було б неправильно обмежитися в законі правилами поводження тільки з тваринами-компаньйонами, оскільки, наприклад, для не великих містах особливо сільських населених пунктів, а так же дачних та інших селищ актуальні питання змісту населенням продуктивних сільськогосподарських тварин на особистих подвір'ях, присадибних і садових ділянках і навіть у квартирах; важливо регламентувати також порядок безпечного для оточуючих звернення зі службовими тваринами.

Таким чином, детальне визначення повноважень усіх рівнів влади у вирішенні питань, що стосуються тварин різних видів, є однією з найважливіших завдань майбутнього законодавства про відповідальне поводження з тваринами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про тваринний світ» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 14, ст.97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 04.05.2022).
2. Наказ «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах» № 429 30.09.2010 м. Київ URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE18679.html (дата звернення: 04.05.2022).
3. Про відхилення проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження обліку домашніх та безпритульних тварин) : проект

Постанови Верховної Ради України від 20 жовт. 2017 р. № 7220. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64063 (дата звернення: 04.05.2022).

4. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лют. 2006 р. № 3447-IV. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 04.05.2022).

5. Кир'янова В. О., Матвієнко Є. І., Ярошенко А. С. Особливості юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 131–134.

РИЗИК СПУСТЕЛЕННЯ УКРАЇНИ І ШЛЯХИ ЙОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Осадченко І. В.

студентка IV курсу ЮФ

Національного авіаційного університету

Науковий керівник: Хоцяновська Н. Ф.

старший викладач кафедри господарського повітряного та космічного права ЮФ

Національного авіаційного університету

З кожним роком все більш чітко прослідковується масштабна проблема людства - ненаситність. Глобалізація досягає все більших об'ємів і суспільство, судячи з усього, зупинятися у своєму розвитку не планує. Це є рушійною силою, що порушує тісний зв'язок з природою, що призводить до екологічних проблем і знаходить відображення на моральному розвитку людства. Взаємодія природи та суспільства супроводжується здебільшого залученням все більших обсягів електроенергії та ресурсів. Нині люди живуть за принципом «бери», та не усвідомлюють до яких наслідків це може привести.

Вагомим і одним з першочергових є питання посухи. «Через зміни клімату, викликані діяльністю людини, частота та інтенсивність посух збільшується в деяких регіонах земної кулі, особливо в тих, які вже зазнали браку води», — зазначається у спеціальній доповіді Організації Об'єднаних Націй, присвяченій посусі. У ній також міститься попередження, що середня температура по всій земній кулі невблаганно підіймається, а наслідки посух насамперед торкнуться тих регіонів, де вже спостерігаються проблеми з водою — особливо, якщо людство не схаменеться і не почне діяти.

За останні 50 років глобальне потепління і зміни в землекористуванні впливали на перебіг все більшого і більшого числа річок і струмків. Команда вчених з Франції, Канади, Німеччини та Нової Зеландії виявила, що 51% всіх річок у світі перестають текти хоча б на один день у році [1]. Тому запобігання та попередження стуселення повинне бути головною та невід'ємною складовою комплексного розвитку земельних ресурсів, та

скороченню деградації земель та їх якісного відновлення, якщо вони вже зазнали спустелення.

Відповідно до Конституції України - земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Це є обумовленим особливим значенням землі, яка є матеріальною основою довкілля, займає в ньому очільне місце, також земля є необхідним засобом для формування, розвитку та поширення рослинності, існуючих водних об'єктів, та є основою територіальної цілісності держави та основою сільського, лісового виробництва.

За результатами дослідження Інституту світових ресурсів, Україна увійшла в ТОП-5 із 138 країн світу за ризиком посухи. Потепління разом з недбалим та неефективним господарюванням сьогодні створює велику загрозу для земельних та водних ресурсів. За даними Організації Об'єднаних Націй, через процеси деградації щохвилини у світі втрачається 23 га земель. За рік, це приблизно 12 млн гектарів, з яких можна було б зібрати близько 20 млн тонн зерна. Наразі 57% території України є орними землями, на якій вирощуються сільськогосподарські культури. Це є найвищим показником у світі після Бангладешу. На півдні, в окремих районах рівень розораності таких земель досягає 90%, і це згубно впливає на врожайність та довкілля в цілому. Зокрема, у 2017 році експерти прогнозували врожайність зерна не менш ніж 100 мільйонів тон, натомість в Україні було вирощено 60 мільйонів тон зерна. Дані показники, як бачимо, є значно меншими [2].

Дегідратація земель та посушливі умови є чинниками через які сильно зростають ризики для врожайності. Більше того, з року в рік її рівень непередбачувано змінюється. Відповідно, щоб через найближчі 30-40 років уникнути спустелення значної території України необхідно діяти вже зараз.

Перше, на що слід звернути увагу, це створення національної системи задля моніторингу ґрунтів щоб вчасно відслідковувати нагальні зміни, які надалі можуть негативно вплинути на довкілля. Також необхідно підкреслити, що гострим є питання «перепису» ґрунтів, адже останній був аж 50 років тому. Це питання є особливо актуальним в контексті відкриття ринку землі, аби кожен власник чи покупець могли дізнатися про стан та якість ґрунту на певній земельній ділянці, а наглядові органи, в свою чергу, мали б змогу контролювати і не допускати згубної практики використання ґрунтів та запобігти забрудненню довкілля.

Друге, що потребує зміни, це впровадження екологічних практик та технологій на сільських господарствах. Необхідно, щоб це було пріоритетним напрямом, який реалізовувався шляхом державної підтримки агровиробників. З цією метою необхідно

впроваджувати цільові дотації, субсидії, пільгові кредити та грантові програми, особливо для малих і середніх сільгоспвиробників.

Третє, що необхідно вжити задля запобіганні посуші з метою мінімізації кількості невмілих аграріїв, це розвиток безоплатних дорадчих сервісів та консультаційних органів для них. Як показує практика, багато фермерів працюючи на землі не володіють достатньою інформацією та ресурсами для ведення сільського господарства більш екологічно безпечно. Якщо дана підтримка буде відсутньою, це буде означати масштабну деградацію землі, що неодмінно знайде вираження на якості життя людей, які на ній працюють.

Четвертим, але не менш важливим є збільшення лісистості. Існує проблема, що на території України ліси ростуть достатньо не рівномірно. Найбільша їх концентрація на Поліссі та в Українських Карпатах, а от на півдні України лісів дуже мало. Відповідно на кожній зоні лісистість є відмінною, та не досягає оптимального рівня, за якого ліси будуть оптимально позитивно впливати як на клімат, так і на ґрунти та водні ресурси. При рівномірному рівні лісистості пом'якшуються наслідки ерозійних процесів, а також, що є не менш важливим, забезпечується одержання більшої кількості деревини.

Отже, в сучасному світі екологічні проблеми стають все гострішими і межують із екологічною кризою. Деякі шляхи для її подолання вибудовані, проте ще багато питань так і залишається не вирішеними. Нехтування зазначеними проблемами, які сьогодні постали перед нашою державою, може призвести до розширення території їх покриття. Тож, основною задачею на сьогодні постає розроблення правових механізмів реалізації шляхів запобігання посухи в Україні. Людям необхідно припинити використання принципу «бери» а почати жити у взаємозв'язку з «бери, та повертай в двоє більше». Лише після цього людство та природа досягне справжньої гармонії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пандемія без вакцини. Як глобальна посуха зупиняє життя на Землі. URL: <https://bit.ly/3sQNAi5>.
2. Сахара по-українськи: як не допустити опустелювання в Україні? URL: <https://ecoaction.org.ua/sakhara-po-ukrainsky.html>.

СЕКЦІЯ 5

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ДО ПИТАННЯ ПРО ОРЕНДУ ЖИТЛА В УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Голохвост А. Р.

студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Чурилова Т.М.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри МЄППП ННІ права

Сумського державного університету

Із початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України мільйони людей втратили своє житло, або вимушені були покинути домівки та шукати більш безпечного місця. Питання оренди житла завжди було актуальним, а в умовах війни для багатьох українців проблема доступу до житла стала однією з найбільш важливих.

Відносини найму (оренди) житла регулюються главою 59 Цивільного кодексу України (далі - ЦКУ) [1]. З початку повномасштабного вторгнення Росії і до сьогоднішнього дня чинне законодавство України у цій сфері не змінилося. Серед іншого, продовжуватиме діяти принцип *свободи договору* між власником житла та його користувачем, передбачений статтею 627 ЦКУ, не зміняться також вимоги щодо змісту, строку та ціни договору.

За своєю природою договір найму (оренди житла) представляє собою угоду між двома сторонами, одна з якої - власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату (ст.810 ЦКУ). Відповідно до цивільного законодавства договір найму має укладатися у письмовій формі та не підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню (ст. 811 ЦКУ).

Предметом договору найму можуть бути помешкання (житловий будинок, квартира або їх частини), які є придатними для постійного проживання (ст.812 ЦКУ). Під придатністю для проживання, слід вважати відповідність санітарним і технічним вимогам.

Укласти договір найму (оренди) житла може як фізична, так і юридична особа. Зазначені особи можуть вступати у відносини житлового найму як на стороні наймодавця, так і на стороні наймача.

Істотною умовою договору найму (оренду) житла є обов'язки та права наймача. Про переважні права наймача зазначено у ст. 822 ЦКУ, а про його обов'язки йдеться у ст. 815 ЦКУ.

Перелік осіб, які проживатимуть разом наймачем є обов'язковою умовою договору житлового найму. Ці особи набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо володіння та користування житлом (ст. 816 ЦКУ).

Важливим також є і строк оренди житла (ст.821 ЦКУ). Як правило, строк найму є істотною договірною умовою та визначається сторонами на власний розсуд. Якщо сторони не визначають термін оренди приміщення, цей договір вважається укладеним на п'ять років.

Важливим аспектом є розірвання договору оренди житла під час воєнного стану. Законодавством не передбачено особливих процедур вирішення цього питання. Тож ми можемо зробити висновок, що процес розірвання договору має відбуватися на підставах та у порядку, зазначеному в Цивільному кодексі України. Тобто, наразі діятимуть загальні норми розірвання договору найму житла передбачені ст. 825 ЦКУ.

Ще однією істотною умовою договору найму (оренди) житла є ціна. Розмір плати за найм житла встановлюється у договорі найму житла за домовленістю сторін.

В умовах війни однією з суттєвих проблем є підвищення ціни на оренду житла. Припускаємо, що це є наслідком вимушеної міграції населення України у більш безпечні регіони. За оцінками Міжнародної організації з міграції, найбільша частка людей переїхала до західного макрорегіону - більше 2,5 млн осіб. Проте, дані, які публікують державні адміністрації в західних областях, не збігаються з цими оцінками. Таку різницю можна пояснити тим, що тільки частина людей обирає повідомити про своє прибуття місцевим органам влади: найімовірніше, реєстрація відбувається у випадках, коли прибулі звертаються по допомогу з поселенням або по гуманітарну допомогу [2].

Видання «Forbes» проаналізувало ціни на оренду житла на початку березня з січнем 2022 року. У результаті ми вони отримали такі дані: у Чернівцях ціни зросли на 80%, у Львові на 72%, в Ужгороді - на 46%, в Івано-Франківську, Хмельницькому та Луцьку - на 10-15% [3].

З економічної точки зору така ситуація є цілком зрозумілою. Враховуючи, що ціна визначається за згодою сторін, немає підстав для притягнення орендодавця до відповідальності за підвищення ціни. Між тим, в умовах війни такий стан речей створює суттєву соціальну напругу. Напрацьовано декілька варіантів подолання означеної проблеми.

По-перше, створення гарячих ліній для повідомлень про підвищення цін [4]. Результативність такого кроку викликає сумніви, з огляду на вищевикладене. Між тим, такий варіант може спрацювати, якщо орендодавець не повідомляє у встановленому порядку про прибуток від оренди житла, адже здача житла в оренду без сплати податків є правопорушенням.

По-друге, оприлюднення інформації про тих, хто підвищує ціни [4]. На нашу думку, це варіант є не досить дієвим. Як превентивна міра – безумовно спрацює. У свою чергу, відповідно до п. 2 ст. 14 Закону України «Про захист персональних даних» [5], поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

По-третє, запровадження державного регулювання цін [6]. Це дасть змогу встановити регульовану ціну на оренду житла в умовах воєнного часу, яка не буде перевищувати встановлені ціни до 24-го лютого та буде забороняти підвищувати ціни більше, ніж на рівень інфляції. Таке регулювання було вперше запроваджено після Першої світової війни. Поступово такі обмеження зникли, проте вже після Другої світової війни набули актуальності. В сучасних умовах механізм контролювання цін на оренду житла залишається популярним і використовується, хоч і по-різному, в багатьох європейських країнах [7].

В умовах воєнного стану актуальною є проблема сплати орендної плати за житло. Відповідно ч. 2 ст. 14-1 ЗУ «Про торгово-промислові палати в Україні» [8] форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, які об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт загальної військової мобілізації, військові дії, оголошена та неоголошена війна тощо.

Відповідно до ст.617 ЦКУ [1] особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за його порушення у зв'язку з виникненням форс-мажорної ситуації. Натомість, це звільняє орендаря від штрафних санкцій та відшкодування збитків, а не від самого зобов'язання. Іншими словами, орендар повинен продовжувати платити орендну плату, але якщо він через обставини непереборної сили порушить термін сплати орендної плати, він не може бути притягнутий до відповідальності. Договором оренди може бути передбачено, що на час дії форс-мажору сторони не лише звільняються від відповідальності, а й платежі з оренди також відкладаються на час дії форс-мажору.

Таким чином, запровадження воєнного стану та настання форс-мажорних обставин не є підставою звільнення орендаря від обов'язку сплачувати орендну плату.

Війна в Україні об'єднала наш народ. Українці - смілива, вільна та незламна нація. Безумовно, в умовах воєнного стану правові проблеми, які мали місце раніше, у тому числі пов'язані з орендою житла загострилися. Проте, іноді критичні умови дозволяють знаходити ефективні рішення, які дозволять вийти нашій країні на принципово новий етап розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого - 24 березня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022/>.
3. Штука Н., Граждан О. Через війну мільйони українців переїхали на Західну Україну. Як зросли ціни на житло у Львові, Ужгороді, Чернівцях та інших містах. *Forbes*. 2022. URL: <https://forbes.ua/inside/velike-pereseleennya-yak-zminilisya-tsini-na-orendu-zhitla-v-zakhidnoukrainskikh-mistakh-16032022-4709>.
4. Машкова Р. Житло і війна в Україні (24 лютого — 22 березня 2022). *Cedos*. 2022. URL: <https://cedos.org.ua/researches/zhytlo-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-22-bereznya-2022/>.
5. Про захист персональних даних: Закон України від 12.05.2015. № 389-VIII / Верховна рада України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Хассай Є. Оренда житла під час війни: чи можна щось зробити з підвищенням цін. *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/04/28/7342629/>.
7. Hanna Kettunen, Hannu Ruonavaara. Rent regulation in 21st century Europe. Comparative perspectives. *Housing Studies*. Volume 36, 2021. Issue 9. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673037.2020.1769564>.
8. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997. № 671/97-ВР / Верховна рада України. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 13, ст.52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

SEPARATIO BONORUM В РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Гончарова А. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Відділення спадщини, тобто успадкованої частини від майна спадкоємця, є інститутом, який є рецепційованим з римського права і відомий як *separatio bonorum* [1, с. 2]. Вона виникла в результаті необхідності вирішення ситуацій, коли спадщина була з активів, а спадкоємець мав борги. У цій ситуації кредитори не могли бути впевнені в тому, що вони задовольнять свої вимоги, якщо спадкове майно змішане з майном спадкоємця, який мав борги. Кредитори померлого отримували гарантію, що успадкована частина спадщини не буде змішана з майном спадкоємців до тих пір, поки їхні вимоги не будуть врегульовані [2, с. 76]. У римському праві борги разом із майновими правами були невід'ємною частиною спадщини. Спадкоємець відповідав за сплату боргів померлого до вартості спадкової частини. Якщо спадкоємців було декілька, вони сплачували борги пропорційно вартості своїх успадкованих частин. Вже тоді оплата вимог кредиторів супроводжувалася труднощами, у випадках коли майно померлого було змішано з особистим майном спадкоємця. Виходячи з цього, існувала ймовірність того, що кредитори померлого, а також спадкоємці можуть зазнати збитків від спадкоємця, який мав надмірні борги та був неплатоспроможним. З цієї причини претори дозволили кредиторам вимагати *separatio bonorum* — відокремлення успадкованої частини від особистого майна спадкоємця [3, с. 138].

Така можливість дозволяла кредиторам померлого врегулювати свої вимоги зі спадкового майна перед кредиторами спадкоємців, які могли врегулювати свої вимоги лише за рахунок залишків спадкової маси. Це запобігало змішенню успадкованої частини з майна, яке належить спадкоємцю. *Separatio bonorum* дозволило зберігати успадковане майно окремо від особистого майна спадкоємця, щоб кредитори померлого в повному обсязі задовольнити свої вимоги зі спадкової маси до кредиторів спадкоємця. Кредитори померлого мали пріоритет у врегулюванні вимог перед кредиторами спадкоємця. За часів Юстиніана кредитори мали право врегулювати свої вимоги до майна протягом п'яти років [4, с. 100]. Відокремлення від майна спадкоємця було неможливим, якщо спадкоємець вже добросовісно продав майно. З метою захисту становища спадкоємців Юстиніан запровадив інститут бенефіс інвентарю [5, с. 35]. Обов'язки спадкоємця обмежувалися майном спадкового майна за умови його опису. Інвентаризацію слід було розпочати протягом одного місяця та закінчити протягом трьох місяців з моменту, коли особа дізналася, що вона стала спадкоємцем. Інвентаризацію передбачалося проводити при

свідках. *Separatio bonorum*, що міститься в Кодифікація Юстиніана, почалася з розвитком товарно-грошових відносин у середні віки [6, с. 171]. Регламентувався виклик кредиторів, з чого складається майно (рухоме чи нерухоме майно), строки, початок перебігу строку, тривалість строку, протягом якого може бути подано вимогу про виділення спадкової маси та особи, які мають право вимагати поділу.

Інститут *separatio bonorum*, крім того, що був частиною старих цивільних кодифікацій, став невід'ємною частиною сучасного спадкового законодавства та новіших цивільних кодифікацій. Враховуючи те, що спадкове право тісно пов'язане з традиціями, звичаями та національною культурою, у порівняльному праві немає єдиних рішень щодо даного питання. Особливо це видно щодо рішень, пов'язаних із: обов'язковим виклик кредиторів, з чого складається майно (рухоме чи нерухоме майно), строки, початок перебігу строку, тривалість строку, протягом якого може бути подано вимогу про виділення спадкової маси та особи, які мають право вимагати поділу. Згідно зі ст. 1282 ЦК спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині. Такий обов'язок покладений і на осіб, наділених правом на обов'язкову частку у спадщині. Включення до складу спадщини обов'язків спадкодавця зумовлено універсальним характером спадкового наступництва, за яким до правонаступника переходить весь комплекс прав та обов'язків, які належали правопереднику на час відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Тому правильніше вести мову не про відповідальність спадкоємців за боргами спадкодавця, а про наступництво спадкоємцями боргів спадкодавця [7, с. 36]. Вибір способу захисту – це прерогатива позивача. Принцип свободи вибору способу захисту означає, що ніхто не може бути примушений до вибору того чи іншого способу захисту. Наведений постулат цілком відповідає правилу про те, що цивільне законодавство засноване на необхідності безперешкодного здійснення цивільних прав, забезпечення відновлення порушених прав, їх судового захисту; особи набувають і здійснюють свої цивільні права власною волею та у своєму інтересі. Слід підкреслити, що надання кредитору правової можливості на власний розсуд вибирати спосіб захисту своїх прав не порушує баланс інтересів суб'єктів відповідних правовідносин. Надаючи свободу вибору, цивільне право має забезпечити розумне співвідношення (обґрунтовану пропорційність) різних інтересів таких суб'єктів щодо одного й того ж блага.

Враховуючи численні проблеми на практиці, пов'язані з реалізацією прав кредиторів у разі смерті особи, виникає неминуча потреба доповнити законодавство, яке

регулює інститут *separatio bonorum*. Також необхідні детальні зміни в інших нормативних актах, що стосуються правонаступництва. Це сприятиме підвищенню правової визначеності власності. Під час майбутньої реформи спадкового законодавства законодавець має повернути в рамки спадкового законодавства положення, що регулюють поділ спадкового стану. Крім того, *separatio bonorum* потребує удосконалення та доповнення, щоб уникнути й подолати нинішні дилеми та проблеми на практиці. У законодавчих положеннях має бути чітко передбачено, що кредитори повинні подати клопотання про поділ спадкового майна до суду з питань спадкування. Необхідно, щоб законодавець продовжив строк для подання заяви про відокремлення майна до одного року з дня смерті особи. Це сприятиме більшому захисту кредиторів при врегулюванні їхніх вимог. Законодавчі положення необхідно доповнити, прописуючи умови, які дозволяють цей захід безпеки. Обов'язком кредитора має бути зробити імовірним існування своєї вимоги та небезпеку того, що без поділу він/вона не зможе задовольнити вимогу. Рішенням про відокремлення спадщини від майна спадкоємця суд забороняє спадкоємцю відчужувати та відчужувати спадкову частину та вимагати опису та оцінки спадщини. Необхідно також прописати положення, на підставі якого суд за заявою кредиторів померлого може встановити опіку над відокремленим майном. Витрати, пов'язані з опікою над спадщиною, несуть кредитори, які цього вимагали. У разі, якщо кредитор, який подав вимогу про відокремлення, не має виконавчого документа або він раніше не відкривав провадження щодо врегулювання своєї вимоги, він зобов'язаний відкрити провадження щодо врегулювання вимоги протягом строку. Необхідно також врегулювати випадки, коли декілька кредиторів одночасно подали заяву про виокремлення спадкової маси, а маси недостатньо для задоволення їхніх вимог. У таких випадках має бути передбачено положення, згідно з яким вони зможуть врегулювати свої вимоги пропорційно. Нарешті, необхідне чітке положення про те, що суд приймає рішення за клопотанням кредитора шляхом ухвалення рішення у порядку спадкування. Оскарження цього рішення не затримує його застосування. Крім захисту кредиторів спадкодавця, законодавець повинен прямо прописати захист кредиторів спадкоємців. Крім спростування заяви боржника, яким він відмовляється від спадщини з метою введення в оману кредиторів, необхідно передбачити можливість прийняття спадкоємця від свого імені кредитором спадкоємця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Poitras G., Willeboordse F. The *societas publicanorum* and corporate personality in roman private law. *Business History*. 2019. DOI: 10.1080/00076791.2019.1656719

2. Васильченко В. В. Рецепція римського спадкового права в сучасному спадковому праві України. Юрид. Наук. – 1997.
3. Нечаєва, К. О. Проблеми універсального правонаступництва у відносинах з відумерлою спадщиною. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2016. № 1 (1). С. 137-140.
4. Омельчук, В. В. Нормативно-правове забезпечення державно-церковних взаємин у Візантії за правління Юстиніана. *Наукові праці МАУП.* 2013. № 4. С. 98-105.
5. Лозінський К. Джерела та історіографія епохи св. Юстиніана I Великого. *Православний вісник Київського Патріархату.* 2017. № 6. С. 31-40.
6. Дрозд, В. І. Кодифікація Юстиніана: витоки, передумови, значення. *Наше право,* 2016. № 1, с. 169-174.
7. Кухарєв О. Є. Вирішення спорів, пов'язаних з відповідальністю спадкоємців за боргами спадкодавця. *Вісник.* 2018. С. 36-44.

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Грабовська У. К.

курсант II курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу, доцент
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У сучасному інформаційному суспільстві відбувається активний розвиток інформаційних технологій, швидкими темпами розвивається глобальна мережа Інтернет. З появою нових суспільних відносин, пов'язаних з використанням Всесвітнього інформаційного павутиння, особливу значущість набуває правове регулювання в даній сфері.

Актуальність теми обумовлена тим, що у вік формування інформаційних технологій та інформаційного суспільства виникають нові відносини, які вимагають законодавчого регулювання. Стаття 11 Конституції України встановлює, що збирання, зберігання, використання та розповсюдження інформації про приватне життя особи без її згоди не допускаються. Відповідно, захист приватного життя та забезпечення його недоторканності – це завдання держави.

В результаті глобальної інформатизації та виникнення в економіці розвинених країн четвертого, інформаційного, сектору (поряд з трьома традиційними секторами:

промисловості, сільського господарства та сфери послуг), який стає домінуючим, виникли інформаційні відносини особливого роду, об'єктом яких є інформаційна діяльність. Інформаційна діяльність передбачає збирання, обробку, зберігання, пошук та розповсюдження інформації, а також освіта організаційного ресурсу та формування вільного доступу до нього. В даний час активно розвивається інформаційна діяльність в Інтернеті [2, с.59].

Інтернет всеосяжний і доступний всім громадянам України. Йому притаманні глобальні масштаби: він об'єднує комп'ютерні мережі різних країн світу. На сьогоднішній день в жодній державі немає законодавства, регулюючого відносини виключно у глобальній мережі. В той же час існують правові норми різних галузей права, які можна було б застосувати до відносин, що у мережі Інтернет.

Відповідно до законодавства України, стаття 24 Закону України «Про захист персональних даних» гарантує забезпечення захисту персональних даних. Персональні дані – будь-яка інформація, що стосується прямо чи опосередковано певній або визначеній фізичній особі (суб'єкт персональних даних) [1].

В епоху розвитку Всесвітнього інформаційного павутиння питання про інформаційну безпеку як ніколи стають актуальними. Інформаційна безпека – це захист конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Захист інформації представляє собою діяльність, спрямовану на запобігання витоку захищається інформації, несанкціонованих та ненавмисних (випадкових) впливів на інформацію, що захищається [2, с.61].

Інтернет є достатньо зручним засобом вчинення правопорушень. Безкарність, анонімність, латентність, велика кількість довірливих людей – це все те, що дозволяє досягати величезних масштабів вчинення правопорушень у мережі Інтернет. Також необхідно звернути увагу на соціальні мережі, в яких існує величезна кількість сторінок, що відкрито розміщують персональну інформацію про людину. Недостатня захищеність таких відомостей у громадських мережах, що вимагають реєстрації, призводить до великої кількості правопорушень [3, с.228].

Цікаво звернути увагу на розвиток зарубіжного законодавства у сфері захисту персональних даних у Світовій інформаційній павутині. Так, у Сполучених Штатах Америки немає єдиного федерального законодавства про персональні дані: штатам надано право самостійно регулювати це питання. З 2020 року в штаті Каліфорнія набрав чинності закон про захист персональних даних Інтернет користувачів, відповідно до яких користувачі наділяються такими правами, як знати, яку персональну інформацію збирають Інтернет компанії, чому збираються саме ці дані, як і чому вони

використовуються Інтернет компаніями тощо; вимагати від компаній видаляти інформацію або забороняти її продаж третім сторонам чи рекламодавцям [3, с.230].

Інтернет – це глобальна мережа, позапросторова та всеосяжна, транскордонна. У століття розвитку інформаційних технологій та інформаційного суспільства Інтернет грає важливу, особливу роль: без нього неможливо уявити життя сучасного суспільства. За допомогою нього можна виконувати різні дії, які значно полегшують життя сучасної людини: забронювати квитки, записатися на прийом до лікаря і багато іншого. З цього випливає, що такі категорії, як інформаційна безпека, захист інформації у момент формування інформаційного суспільства, стрімкого розвитку інформаційних технологій як ніколи важливі та актуальні, оскільки наявність необмежений доступ до глобальної мережі та її необмежений масштаб можуть бути використані неправомірно [3, с. 231]. Так, зараз дуже часто трапляються випадки розкрадання персональних даних у глобальній інформаційній мережі. Інтернет користувачі залишають свої персональні дані всюди, при вчиненні різних дій в Інтернеті: записавшись на прийом до лікаря, подаючи оголошення або реєструючись у соціальних мережах, в інформаційному застосунку Дія.

У житті сучасного суспільства просто необхідно приділяти значну увагу Інтернет діяльності та розвиватися законодавству нарівні з розвитком інформаційних технологій. І тоді буде найкращою мірою забезпечено інформаційно-правовий захист персональних даних, що дозволить обмежити суспільство від неправомірно викраденої інформації та забезпечити діючу повноцінну ефективний захист персональних даних у Інтернеті кожного суб'єкта. Для вдосконалення законодавства необхідно приймати увагу такі факти: необмежений доступ осіб до Інтернету, необмежені масштаби дії Інтернету, анонімність користувачів. і немає єдиного нормативного правового акта, що регулює виключно інформаційно-правові відносини[4, с. 25].

Таким чином, питання безпеки персональних даних Інтернет вимагають рішення, оскільки величезні потоки інформації про приватного життя особи порушують величезні проблеми їхньої охорони від неправомірне використання.

Я вважаю, що необхідно:

- внести до Кримінального кодексу України новий склад злочину, який передбачав би кримінальну відповідальність за вчинення протиправних діянь із персональними даними особи;
- розробити положення, спрямовані на захист персональних даних неповнолітніх дітей у глобальній мережі;
- врегулювати дію у мережі cookie-файлів.

На мій погляд, ці пропозиції дозволять зміцнити правовий захист персональних даних у глобальній інформаційній мережі. В умовах сучасного світу та інтенсивного розвитку відповідальність, щодо поширення інформації про персональні дані відіграє і сама людини. Однак, врегулювання на державному рівні цього питання, дозволить кожному з нас, бути впевненим, щодо інформації про себе, яка є в доступі у інформаційній «павутині».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних» від 03.07.2018 р. № 383-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/383-18>.
2. Романюк І. І. Персональні дані особи як об'єкт цивільного обороту. Право і суспільство. 2014. № 6.1(2). С. 58–65.
3. Каретник О. С. Поняття інформації про фізичну особу (персональні дані) в цивільному праві України. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 228–231.
4. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. К.: К.І.С., 2015. 220 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Грибачова І. П.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Судові спори, пов'язані із захистом гідності, честі та ділової репутації мають важливе суспільно-політичне значення, а тому привертають до себе пильну увагу громадян і засобів масової інформації. Останнім часом кількість судових справ щодо захисту честі, гідності та ділової репутації помітно зростає. Суди різних інстанцій при винесенні судових рішень по-різному застосовують норми цивільного законодавства, що призводить до формування суперечливої судової практики.

У доктрині цивільного права поняття «честь» визначається як суспільна оцінка особистості, міра її духовних, соціальних цінностей. Гідність є внутрішньою самооцінкою громадянина, його властивостей, здатностей, світогляду, суспільного значення [1, с. 80]. Зі словом «честь» пов'язується оцінка суспільством моральних та інтелектуальних

особливостей людини, зі словом «гідність» – усвідомлення людиною факту, що вона володіє незганьбленими моральними та інтелектуальними якостями. Гідність є не лише самооцінкою, а й сукупністю об'єктивних якостей людини, які визначають її репутацію у суспільстві. Гідність людини – це та цінність, якої вона набуває і яку зберігає в суспільстві. Гідність та честь є особистими немайновими благами, невіддільними від особистості. Вони виникають з моменту народження людини. Ділова ж репутація виникає з моменту здійснення особо певної професійної, підприємницької, громадської чи іншої діяльності. Також визначення цих понять містяться у п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності, з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Під діловою репутацією юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб - підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин [2].

Право на честь, гідність, ділову репутацію порушується шляхом поширення недостовірної інформації. Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

З однієї сторони, можливість вільного висловлювання гарантовано Конституцією України, а саме ст. 34 гарантовано право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Встановлюється, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або у інший спосіб – на свій вибір. Однак така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм про її достовірність та не порочити честь, гідність та ділову репутацію інших осіб. Свобода вираження поглядів повинна бути у балансі з правами інших осіб, оскільки кожне право має межі здійснення.

З цим пов'язано положення ст. 30 Закону України «Про інформацію», де зазначено, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення

оціночних суджень. При цьому оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [3].

Існування такої законодавчої норми на практиці викликає виникнення багатьох проблемних аспектів, оскільки інколи досить важко розмежувати оціночні судження від недостовірної інформації. Окрім того, важко уявити, що особа, котра поширила негативні відгуки стосовно іншої особи чи її діяльності, звільняється від будь-якої відповідальності. Справа у тому, що такі відгуки дійсно досить часто можуть стати причиною недовіри до особи, погіршення її соціального статусу, що говорить про порушення її прав на честь, гідність, ділову репутацію.

Проте, навіть оціночні судження відповідно до практики ЄСПЛ повинні будуватися на певних доказах. Так, ЄСПЛ у своєму рішенні від 28.03.2013 р. по справі «Новая газета» і Бородянський проти Російської Федерації» визнав право журналіста на оціночні судження, але із застереженням, що вони повинні базуватися хоча б на мінімальному наборі фактів, тому що в іншому разі таке судження буде зловживанням свободою слова. ЄСПЛ виділяє три можливі фундаменти, на яких журналіст може побудувати свою оцінку: 1) факти, що вважаються загальновідомими; 2) підтвердження висловлювання яким-небудь джерелом; 3) посилання на незалежне дослідження [4].

Способами захисту гідності, честі чи ділової репутації від поширення недостовірної інформації можуть бути: право на відповідь, спростування недостовірної інформації, вимоги про відшкодування збитків та моральної шкоди, заподіяної такими порушеннями фізичній особі.

Одним із способів захисту порушених прав є відшкодування моральної шкоди. Доказування того, що моральна шкода дійсно була заподіяна, покладається на позивача і вбачається досить складною процедурою, оскільки презумпція наявності моральної шкоди законодавством не передбачена. Також доволі складно довести причинний зв'язок між моральною шкодою і правопорушенням. Нині чинне цивільне законодавство не відображає тенденцій розвитку інформаційного суспільства, у зв'язку з чим залишаються неврегульованими питання, пов'язані з однаковим застосуванням норм у справах про захист честі, гідності та ділової репутації. Так, суди абсолютно по-різному визначають доказову базу, порядок встановлення особи-правопорушника та розмір відшкодування моральної шкоди [5, с. 127-128].

Отже, суди часто стикаються з практичними проблемами при винесенні рішень щодо захисту честі, гідності та ділової репутації у зв'язку з неправильним тлумаченням прецедентної практики, зі складнощами доказування тощо. Зважаючи наявність певних законодавчих прогалин та враховуючи сучасний стан чинного цивільного законодавства України, виникає необхідність внесення до нього відповідних змін, зокрема щодо понять честі, гідності, ділової репутації; щодо встановлення методики нарахування розміру компенсації моральної шкоди як способу захисту честі, гідності та ділової репутації; щодо встановлення чітких правил щодо розмежування оціночних суджень та фактів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лагутіна І. В. Право працівника на трудову честь і гідність як особисте немайнове трудове право. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 25. 2012. № 1.
2. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. N 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#top
3. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
4. Справа «Новая газета» и Бородинский (Novaya gazeta and Borodyanskiy) проти Російської Федерації»: Європейський суд з прав людини: Постанова від 28.03.2013. Скарга № 14087/08. URL: <https://ppt.ru/newstext.phtml?id=8195091>.
5. Спасова К.І. Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 227 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14644>.

ДЕТЕКТИВНІ ПОСЛУГИ, ЯК НОВІТНЯ СФЕРА НАДАННЯ ПОСЛУГ УКРАЇНЦЯМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Касич Є. Ю.

курсант 2-го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для органів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Сьогодні органи національної поліції, прокуратури, а саме слідчі підрозділи перенавантажені роботою. Як відомо саме на слідчих Національної поліції України поряд

із іншими уповноваженими на проведення слідчих дій органами, такими як прокуратура, державне Бюро розслідувань, припадає найбільший об'єм роботи від загальної кількості кримінальних проваджень в державі – майже 93% [1]. Таку завантаженість виокремлюють, як проблематику сучасного слідства. Зокрема, ця проблематика пов'язана із недостатньою кількістю працівників органів досудового розслідування, що виражається в обмеженні своєчасного розгляду та прийняття звернень громадян, а також із-за великого скупчення заяв, недостатність часу на забезпечення повного та всебічного розгляду всіх звернення та здійснення дій. До цього факту можна навести статистичні данні, які показують, що один слідчий зараз проводить розслідування у 200-250 кримінальних провадженнях, а в окремих регіонах рівень навантаження на одного слідчого становить від 300 до 350 кримінальних проваджень на рік [2].

На нашу думку, детективні послуги, як новітня сфера надання послуг, зможе дати українцям більше у сучасних умовах, і зможе вирішити проблему перевантаженості слідчих, зокрема, шляхом надання послуг у вирішенні особистих питань громадян, які будуть звертатися до детективів, що зможе зменшити кількість звернень до слідчих підрозділів. Крім того це надасть можливість отримати такі послуги як збір інформації та її обробка, щодо об'єкту спостереження. Також до послуг, які може надавати детектив, відносяться такі категорії, як надання безпеки функціонування підприємства замовника, допомога керівництву та уповноваженим працівникам у зборі інформації про особу (організацію), перевірка даних, наданих можливими партнерами, встановлення та підтвердження факту правопорушення, тим самим буде здійснюватися співпраця слідчих органів поліції та детективних агентств. Безумовно, дана діяльність має відбуватися виключно в рамках чинних законів, не допускаючи порушення прав і свобод людини.

Приватна детективна діяльність, яка вже набула значного поширення в Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Франції, Німеччини, Іспанії, Італії, Норвегії, Канаді, Японії, Ізраїлі, Португалії та багатьох інших країнах, приносить велику користь, та позитивно впливає на економічні, побудові, соціальні та сфери діяльності. Але сьогодні в Україні дана діяльність зіштовхується зі значними перепонами по причині практично повної правової неврегульованості, відсутності єдиних підходів до правового визначення її природи, обсягу прав і повноважень приватних детективів, але найбільше цій приватної діяльності у цій сфері, зокрема, і залишків постсоціалістичної етапізації природи будь-якої правоохоронної діяльності загалом [3].

04 лютого 2020 року у Верховній Раді був зареєстрований проект закону «про приватну детективну діяльність», автори якого наголосили на необхідності легалізації інституту приватних детективів та вказали, що його прийняття може стати вагомим

кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з європейським, оскільки у більшості країн Європейського Союзу є відповідні спеціальні закони, що регулюють детективну діяльність на законодавчому рівні. Крім того, проектом дозволяється надання таких видів послуг, наприклад : збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному судочинстві. Замовником цього виду послуг може бути лише сторона відповідного провадження; вивчення ринку, пошук і збір інформації з відкритих джерел з метою підготовки ділових переговорів замовника, з'ясування фінансової платоспроможності, майнового стану та благонадійності потенційних ділових партнерів; спостереження за поведінкою неповнолітніх, недієздатних, обмежено дієздатних або осіб з інвалідністю на замовлення їх законних представників [4].

Нажаль, аналізуючи рух проекту Закону «Про приватну детективну діяльність» комітет з питань інтеграції України з Європейським Союзом, розглянувши на своєму засіданні 02.09.2020 р. проект Закону про приватну детективну діяльність (реєстр.№3010), визнав його положення такими, що регулюються національним законодавством країн-членів Європейського Союзу та не підпадають під дію міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції [5].

Отже відкриття детективних агентств значною мірою зможе допомогти слідчим у вирішенні питання навантаження, а також стати вагомим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з європейським, оскільки у більшості країн Європейського Союзу є відповідні спеціальні закони, що регулюють детективну діяльність на законодавчому рівні. Крім того відкриваються нові сфери послуг, які значною мірою будуть позитивно впливати на розвиток та існування суспільства. Але треба враховувати, що приватні детективні агентства в різних державах відіграють різну роль. У свою чергу, необхідно вирішити правовий аспект, зокрема, законність діяльності таких агентств. Адже дані агентства працюють з інформацією конфіденційного характеру та можуть надавати послуги, які суперечать конституції України. Але все ж таки запровадження таких послуг може ефективно сприяти збільшенню ефективності діяльності правоохоронних органів та відігравати велику роль у системі державної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нацполіція: У мегаполісах у середньому один слідчий поліції розслідує 300 кримінальних проваджень. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nacpoliciya-u-megapolisah-u-serednomu-odin-slidchij-policiyi-rozsliduye-300-kriminalnih-provazhen>.

2. Невгад В. Робота слідчого в умовах сьогодення. URL: <https://lexinform.com.ua/v-ukraini/roboata-slidchogo-v-umovah-sogodennya/>.
3. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном: порівняльно-правовий аналіз. URL: <https://bit.ly/3wGOIr2>.
4. Верховна Рада України Комітет з питань правоохоронної діяльності. URL: https://komzakonpr.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/72591.html?search.
5. Проект Закону про приватну детективну діяльність № 3010 від 04.02.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ТА ОBOB'ЯЗОК НОТАРІУСА СПОВІСТИТИ СПАДКОЄМЦІВ

Ковтун А. О.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Гончарова А. В.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Важливою обставиною для забезпечення спадкоємцями своїх прав є відкриття спадщини, яке передбачає наявність певних юридичних фактів, з якими законодавець пов'язує виникнення права спадкування. Спадкові правовідносини виникають зі смертю громадянина або з оголошенням його у встановленому порядку померлим [1, с.34].

У статті 63 Закону України "Про нотаріат" йдеться про обов'язок нотаріуса щодо повідомлення спадкоємців про відкриття спадщини. Нотаріус або в сільських населених пунктах - посадова особа органу місцевого самоврядування, уповноважена на вчинення нотаріальних дій, отримавши від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язана повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких відоме. Нотаріус або посадова особа органу місцевого самоврядування, уповноважена на вчинення нотаріальних дій, також може зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення у пресі [2].

Відкриття спадщини має велике значення для подальшої реалізації спадкоємцями своїх прав. При відкритті спадщини чітко відомо, які суб'єкти одержують право на спадкування після смерті спадкодавця, а які ні, тобто усуваються зі складу відносин по спадкуванню. На час відкриття спадщини визначається і об'єктний склад спадкових відносин – дається відповідь на питання, яке саме майно (права та обов'язки спадкодавця) входить до складу спадщини. З відкриттям спадщини фактично виникає відношення по

спадкуванню. До моменту відкриття спадщини ми можемо констатувати тільки можливість, що у певної особи з'явиться право стати спадкоємцем. Інститут відкриття спадщини у спадковому праві характеризується двома основними ознаками: час відкриття спадщини та місце відкриття спадщини [3, с. 44].

Передусім необхідно зазначити, що час відкриття спадщини визначається частиною 2 статті 1220 ЦК України, як день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою. У разі оголошення особи померлою час відкриття спадщини визначається з урахуванням приписів ч. 3 ст. 46 ЦК України, тобто фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. У випадку, коли особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, вона може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті. Зазначена обставина повинна бути відображена у рішенні суду [4].

Час відкриття спадщини має прикладне значення, оскільки саме на час її відкриття визначаються склад спадщини (ст.1218 ЦК України), коло спадкоємців (ч. 1 ст. 1222 ЦК України), норма матеріального права, яка буде застосовуватись до спадкових відносин. Також на час відкриття спадщини установлюється чинність заповіту щодо осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині (ч. 3 ст. 1235 ЦК України), існування умови, визначеної в заповіті (ч.1ст.1242ЦКУкраїни), умови закликання до спадкування за правом представлення (ч. ч.1–4 ст. 1266 ЦК України), постійне проживання спадкоємця разом зі спадкодавцем (ч. 3 ст.1268 ЦК України), необхідність заяви про прийняття спадщини (ч. 1 ст. 1269 ЦК України). Крім того, з часу відкриття спадщини починається перебіг строків для прийняття спадщини або відмови від її прийняття (ст. 1270, ст. 1273, ст. 1274 ЦК України), прийняття заповідального відказу (ст.1271 ЦК України), визнання спадщини відумерлою (ст. 1277 ЦК України), видачі свідоцтва про право на спадщину (ч. 1 ст. 1298 ЦК України). Цивільне законодавство також пов'язує з цією обставиною обчислення деяких інших строків: строку проживання спадкоємця зі спадкодавцем однією сім'єю (ст. 1264, ч.1 ст. 1279 ЦК України), строку перебування на утриманні (ч. 2 ст. 1265 ЦК України) [5, с.259].

У разі, коли спадщина відкривається внаслідок оголошення фізичної особи померлою в судовому порядку, часом відкриття спадщини, за загальним правилом, буде день вступу в законну силу судового рішення про оголошення особи померлою. Проте за судом закріплене право, крім прийняття рішення про оголошення особи померлою, ще й зазначити у рішенні припущену дату смерті такої особи, якщо у суду є підстави припускати її загибель від конкретного нещасного випадку, стихії, аварії, воєнних дій

тощо [3, с.46]. ЦК України у статті 1220 присвяченій регламентації часу відкриття спадщини, регулює ще одне надто важливе питання – спадкування осіб, які могли б спадкувати одна після одної, але померли протягом однієї доби. Якщо кілька осіб, які могли б спадкувати одна після одної, померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо), припускається, що вони померли одночасно. У цьому випадку спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб. Частина 3 статті 1220 ЦК України регламентує, якщо протягом однієї доби померли особи, які могли б спадкувати одна після одної, спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з них.

Поряд з часом місце відкриття спадщини має істотне значення для практичного застосування норм спадкового права. Визначення місця відкриття спадщини тягне за собою цілу низку певних правових наслідків. Зокрема, за місцем відкриття спадщини подаються заяви про прийняття спадщини та про відмову від прийняття спадщини; нотаріусом заводиться спадкова справа; за місцем відкриття спадщини суд визнає спадщину від умерлою, вживаються заходи щодо охорони спадкового майна.

Відповідно до статті 1221 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна. Місце відкриття спадщини може не залежити від місця смерті спадкодавця, якщо смерть настала під час його тимчасового від'їзду з місця постійного проживання. ЦК України, зокрема стаття 29, визначає термін «місце проживання» так – це житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово [4].

У літературі висвітлюються проблемні аспекти щодо визначення місця відкриття спадщини. Наприклад, Фурса С. Я. вважає, що при існуванні у спадкодавця прав власності на декілька квартир, у яких він по черзі перебував, ч. 2 ст. 1221 ЦКУ застосовуватися не може. У даному випадку можна її застосувати лише за аналогією, тобто відкривати спадщину доцільно за місцем розташування квартири більшої вартості. Треба враховувати також, що дачні будинки при наявності у спадкодавця квартири не можуть вважатися постійним місцем проживання, оскільки основне їх призначення – відпочинок. Звідси Фурса С.Я. робить висновок, що в основі визначення місця відкриття спадщини лежить поняття „місце проживання спадкодавця”, а тому навіть в разі належності спадкодавцю

підприємства значно більшої вартості ніж житло, спадщина має відкриватися саме за критерієм проживання спадкодавця [6].

Положеннями Закону також встановлено конкретні випадки, коли місцем відкриття спадщини, та, відповідно, місцем заведення спадкової справи має бути визнано «місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні цього майна, або вимоги кредиторів», а саме:

- якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія;

- якщо останнім місцем проживання спадкодавця є населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження;

- якщо місце проживання спадкодавця невідоме, а нерухоме майно або основна його частина, у разі відсутності нерухомого майна – основна частина рухомого майна знаходиться на тимчасово окупованій території або на території проведення антитерористичної операції [3, с.34].

Отже, відкриття спадщини становить ключовий фактор для забезпечення спадкоємцями своїх прав. При відкритті спадщини з'ясовується, які суб'єкти одержують право на спадкування після смерті спадкодавця. Однак, відкриття спадщини характеризується двома важливими ознаками: часом і місцем відкриття спадщини. Право особи на успадкування виникає з моменту відкриття спадщини, тому що лише тоді ми можемо констатувати можливість вказати, що у певної особи з'явиться право стати спадкоємцем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Муляр Н. О. Проблемні питання визначення місця відкриття спадщини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 5. С. 34-38.
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
3. Вовк Т. В. Із заявою про прийняття спадщини за місцем її відкриття на території областей, де проводиться АТО, можна звернутися до будь-якого нотаріуса. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 4. С. 44-48.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page20>.

5. Печений О. П Деякі аспекти визначення часу і місця відкриття спадщини. *Митна справа*. 2014 . № 6. С. 258-261.

6. Нотаріат є найбільш ефективним інститутом правового забезпечення. URL: <https://bit.ly/3PEMeRj>.

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ

Корінь Д. К.

курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Кожна людина має право життя, але повинна також мати право й на смерть. Ці два явища дуже сильно пов'язані між собою. Як писав у своїй роботі Т. Олдак, поняття «життя» і «смерть» є взаємовиключними, тобто коли існує одне з них, існування іншої неможливо [1, с. 432]. Серед вчених та філософів також існує думка, що смерть – це невід'ємна складова життя людини і певний кінець життєдіяльності, абсолютна кожний організм помирає, рано чи пізно, виключень не існує.

В Україні живуть 324 000 паліативних пацієнтів. Паліативних – значить тих, у кого немає надії на одужання, а прогноз життя обмежений. Скільки з них щодня кажуть або думають: "Я не можу так більше жити і хочу померти" – невідомо [2]. Взагалі є два варіанта вирішення цієї проблеми. Перший – це гідна паліативна допомога, що зараз в Україні, на превеликий жаль, дуже далеко від ідеалу. Другим варіантом є евтаназія, яка взагалі заборонена та суперечить нормативно-правовим актам України.

Існує багато думок у сучасному суспільстві щодо евтаназії. Наприклад з релігійної точки зору, бажання собі смерті, так і свідоме позбавлення життя іншої особи, навіть з її дозволу, є великим гріхом. Віруючі противники евтаназії зазначають, що заборонена Церквою ця аморальна практика повинна бути заборонена законом, тобто з «мови» віри переходять на «мову» держави і права, а атеїсти, навпаки, називають це «гріхом», що взагалі звучить дуже дивно з їх сторони [3].

Багато правників та філософів вважають навпаки, що це правильно, тому що людина протягом свого життя повинна відігравати певну роль у процесі державотворення, будування кращого світу для наступних поколінь та приносити користь, як державі, так і суспільству в цілому. Виходячи з цієї точки, можна зробити висновок, що кожна людина,

яка не несе користь для держави та суспільства, існує марно і свідомо повинна розуміти це і виправляти, у крайньому випадку, має добровільно померти – це неправильно, тому що кожна робить свій внесок у життя народу та має право на життя, яке закріплено на законодавчому рівні, а саме у частині 1 статті 281 Цивільного кодексу України [4].

На мою думку, евтаназія повинна існувати, коли вона є найлогічнішим та крайнім варіантом, у випадку, якщо людина страждає від тяжкої хвороби, яка є невиліковною, їй вже не допомагають лікувальні засоби, подальше лікування є безглуздом і вона відчуває та повністю розуміє, що існування є болісним та таким, яке спричиняє тільки страждання.

Я вважаю, що було б доцільно з-боку законодавця надати людині право на добровільну смерть, як надано право на життя у статті 281 Цивільного кодексу України [4], але воно повинно бути дуже чітко прописано в нормативно-законодавчих актах та жорстко контролюватися державою. Для застосування цього права повинна бути справді вагома причина, а саме – стан пацієнта має бути критичним, а інших способів лікування не має або вони є неефективними. Також, евтаназія повинна бути тільки добровільною і відбуватися за згодою самого пацієнта, а не його родичів чи близьких друзів. Станом на 2021 рік, активна добровільна евтаназія є законною та застосовується у Бельгії, Люксембурзі та Нідерландах. Пасивна евтаназія, коли лікар виписує пацієнту летальний препарат, а не власноруч позбавляє його життя, є законною на всій території США [5]. Останньою вимогою, на мій погляд, є те, що тільки лікар може здійснювати евтаназію.

Отже, враховуючи вищевказане, вважаю доцільним, запровадження добровільної евтаназії в Україні на законодавчому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Олдак Т. Особисте немайнове право – право на життя // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 22 трав. 2010 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 458 с.
2. Інформаційне агентство ЛІГАБІЗНЕСІнформ, 26.06.2021. Електронний ресурс. URL: https://project.liga.net/projects/euthanasia_in_ukraine_ua
3. Бобров О. Е., Сластенко Е. Ф. Проблема жизни и смерти. Эвтаназия: убийство или милосердие? // Новости медицины и фармации. – 2004. – № 19–20 (159 – 160).
4. Офіційний веб-портал парламенту України. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Вікіпедія – загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія. Електронний ресурс. URL: uk.wikipedia.org/wiki/Евтаназія.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лавроненко В. О.

курсант II курсу ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх*

В умовах соціально-економічних перетворень, які характеризують сучасний етап розвитку України, значну роль відіграє реформування цивільно-правових відносин. Цей процес, зокрема, потребує змін у спадковому праві. Законодавство передбачає спадкування у двох формах: на підставі закону і за заповітом.

В умовах воєнного стану Кабінет Міністрів України 28 лютого 2022 року схвалив Постанову № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану».

Відповідно до даної Постанови нотаріальні дії вчиняються з урахуванням таких особливостей:

1. Посвідчення довіреностей та заповітів, засвідчення справжності підпису на документах без використання спеціальних бланків нотаріальних документів, на звичайному папері.

2. Зупинення перебігу строку для прийняття спадщини на час дії воєнного стану [1].

Отже, тривалість воєнного стану фактично не враховується протягом наданих 6 місяців з моменту прийняття спадщини. Тобто спадкоємці можуть прийняти спадщину протягом періоду воєнного стану, незалежно від його тривалості, а крім того, після скасування воєнного стану спадкоємці можуть прийняти спадщину на решту обумовлених 6 місяців, що залишався станом на 24 лютого 2022 року. Слід зазначити, що спадкування за заповітом має більше недоліків і суперечок, ніж спадкування за законом, особливо в умовах воєнного стану. Тому що електронна база даних, яка містить відомості про заповіти, спадкові договори, спадкові справи та видані свідоцтва про право на спадщину не працює. Саме зі свідоцтвом про право на спадщину виникли кардинальні зміни, а точніше 19 березня 2022 року набрав чинності Наказ Міністерства юстиції від 11.03.2022 р. № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату».

Прийняті зміни передбачають: «в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини; за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без цього реєстру та перевіряє наявність заведеної

спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу; спадкова справа реєструється у Спадковому реєстрі лише після перевірки відомостей реєстру на наявність раніше заведеної спадкової справи» [2].

Тобто, дане положення стосується тих осіб, яким відомо про спадщину, а також коли спадкодавець складає заповіт на користь тієї чи іншої особи і тримає це в таємниці. Очевидно, що такі особи не мають оригіналу, або копії заповіту, а тому надати її нотаріусу задля можливості підтвердження права на спадщину вони не мають. Тому вони не знаючи свого права на спадщину навіть не звертаються до нотаріусів.

Нотаріус уповноважений визначити коло спадкоємців в двох випадках:

1. У зв'язку з їх зверненням;
2. Виходячи зі змісту документів, поданих спадкоємцями, що звернулися із заявами про прийняття спадщини та про видачу свідоцтва про право на спадщину [4,с.54].

Свідоцтво про право на спадщину видається за бажанням спадкоємця, але лише тим, хто приймає таку спадщину відповідно до цивільного законодавства. При цьому це положення поширюється на тих, кому відомо про спадкування, а також на випадки, коли заповідач складає заповіт і зберігає його в таємниці. Очевидно, що ці особи не мають оригіналу чи копії заповіту, тому надавати його нотаріусу для підтвердження спадщини не потрібно. Тож, не знаючи своїх спадкових прав, вони навіть не звертаються до нотаріуса. В Україні також є секретні заповіти, але багато вчених сперечаються про необхідність таких заповітів. Секретні заповіти передбачають, що заповіт відомий лише заповідачеві, тобто такий заповіт легко може бути визнаний недійсним, що призводить до багатьох проблем із визнанням кола спадкоємців, які фактично мають право на спадщину. Очевидно, що якщо особа складає секретний заповіт і після його смерті він визнається недійсним, спадкування відбувається за законом [3,с.63].

З огляду на викладене, слід зазначити, що в Україні складання секретних заповітів є абсолютно неактуальним. На нашу думку, це пов'язано насамперед із недостатнім визначенням інституту в чинному законодавстві України, що пояснює необізнаність населення щодо природи таких заповітів [5,с.189]. Ми вважаємо, що для успішного та ефективного функціонування системи секретного заповіту необхідно спиратися на позитивний досвід за кордоном, включаючи відповідні механізми правового регулювання процедур та умов, щоб кожен мав право вибрати відповідний тип заповіту, які можуть ідеально захистити власні права та законні інтереси, а також майбутніх спадкоємців.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що існує багато проблем у нотаріальному посвідченні заповіту та подальшому визначенні кола спадкоємця, чи є воно конфіденційним чи ні. Тому для захисту законних прав та інтересів спадкодавців та

спадкоємців необхідно доповнити право нотаріусів попереджати спадкодавців, з'ясувати наслідки неповідомлення спадкоємців у заповіті та розробити відповідні правові механізми виявлення нічого не підозрюючих спадкоємців. Вони можуть бути залучені до нотаріального провадження. Законні права та інтереси спадкодавців і спадкоємців, навіть тих, хто в деяких випадках може не знати про складання заповіту на свою користь, можна захистити лише шляхом встановлення та забезпечення дієвого механізму складання та підтвердження заповітів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/164-2022-%D0%BF>.
2. Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03 2022 р. № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0325-22>.
3. Купріянова Х. В. Правове вирішення юридичних колізій інституту секретного заповіту. Європейські перспективи. Харків, 2010. № 3. С. 62–66.
4. Кухарєв О. Є. Спадкове право України. Київ : Алерта, 2020. 362 с.
5. Шишка Р.Б. Спадкове право в Україні. Київ: Ліра-К,2021. 228 с.

ПОНЯТТЯ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА ЇХ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ

Левченко А.С.

студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Золота Л. В.

к.ю.н., асистент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Процесуальні правовідносини можна визначити як форму існування процесуального права і втілення процесуальних норм у життя суспільства. Спроби законодавця регламентувати кожен крок в процесі створення і реалізації норм матеріального права сприяють розвитку і вдосконаленню процесуального законодавства в сучасній державі.[2]

Цивільні процесуальні правовідносини - це врегульовані цивільним процесуальним правом відносини, що складаються між судом і іншими суб'єктами із приводу розгляду і вирішення цивільної справи.[4]

Поняття і суть цивільних процесуальних правових відносин є центральним питанням науки цивільного процесуального права. Не буде перебільшенням вважати, що розробка всіх основних інститутів процесуального права, як і дослідження теоретичних положень науки, не може бути успішно завершена без всебічного аналізу процесуальних відносин. Насамперед, слід зазначити, що будь-які процесуальні відносини виникають з приводу і у зв'язку з матеріальними правовими відносинами, їх похідний від останніх характер можна прослідкувати через певну діяльність уповноважених суб'єктів. Власне характер процесуальних відносин визначає можливість і необхідність їх більш детальної правової регламентації порівняно з іншими. Лише норми процесуального права можуть бути підставою застосування засобів процесуальної відповідальності. Крім того, процесуальні правові відносини виникають, як правило, на підставі сукупності юридичних фактів, тобто фактичного (юридичного) складу, в той час як поодинокі юридичні факти тут часто не мають значення. Враховуючи те, що кожен процес має публічно-правовий характер, можна зробити висновок, що цивільні процесуальні відносини також належать до відносин публічного права. Разом із тим їх особливістю є те, що хоча вони й регулюються за допомогою імперативного методу, але складаються з приводу цивільних відносин, котрі мають приватноправовий характер [1].

Виникнення процесуальних правовідносин правильно пов'язується з необхідністю наявності процесуальної норми права, яка передбачає дані правовідносини, а також щоб його суб'єкти були учасниками процесу в даній справі. Але для того, щоб бути учасником процесу, необхідні певні передумови, які не ідентичні для участі стороною, третьою особою, іншим суб'єктом в суді першої інстанції, апеляційної і касаційної інстанції та в стадії звернення рішення до виконання. Отже, вказівка на норму права як передумову виникнення цивільних процесуальних правовідносин має загальний характер і означає наявність сукупності норм, якими участь у цивільному процесі конкретних суб'єктів обумовлюється наявністю або відсутністю певних обставин (наприклад, для участі сторонами по справі такі обставини в систематизованому вигляді визначені ст. 136 ЦПК)[4]. Для виникнення цивільних процесуальних правовідносин необхідною є наявність: а) підстави, б) приводу, в) процесуальних передумов[2].

Передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин — це обставини процесуально-правового характеру (юридичні факти), наявність (відсутність) яких є необхідною для реалізації права на звернення до суду за захистом порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу, тобто для порушення справи в суді першої інстанції, в стадіях апеляційного і касаційного

провадження, по перегляду рішень у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами[3].

Цивільні процесуальні норми, які виступають в якості передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин, мають такі специфічні ознаки:

- 1) встановлюються тільки державою;
- 2) є загальнообов'язковими;
- 3) мають загальний характер;
- 4) регулюють суспільні відносини лише в галузі здійснення правосуддя у цивільних справах;
- 5) головне завдання-забезпечити правильне та безпосередньо своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

Отже, з усього вище зазначеного можна зробити висновок, що цивільні процесуальні правовідносини – це врегульовані нормами цивільного процесуального права суспільні відносини, що виникають між судом, особами, які беруть участь у справі, та іншими учасниками цивільного процесу в зв'язку з їх діяльністю із забезпечення правосуддя в цивільних справах, у справах наказного та окремого провадження. Також, для їх виникнення потрібні певні передумови зі специфічними ознаками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний процес України / ред. Ю. С. Червоний. Київ : Істина. 2013.
2. Ясинок М., Курило М., Кіріяк О. Цивільне процесуальне право України / ред. М. Ясинок. Київ. 2016. 576 с.
3. Стоянова Т., Забарський В., Богатир В. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / ред. В. Богатир. Київ : «Вид. дім «Професіонал». 2013. 784 с.
4. Цивільно процесуальний Кодекс України: станом на 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 11.01.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЖЕРТВИ ЯК РІЗНОВИДУ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Мельник А. М.

Курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Сьогодні договір пожертви серед зобов'язальних правовідносин не дуже поширений. Така ситуація, на наше переконання, зумовлена у тому числі тим, що учасники цивільних правовідносин не мають достатнього уявлення про цей вид договору та його правове регулювання. Зважаючи на це, актуальним є аналіз особливостей договору пожертви та сфери його застосування.

Розпочнемо з того, що за своєю правовою природою договір пожертви є різновидом договору дарування, що впливає з положень ч. 1 ст. 729 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК України) [1]. Зважаючи на це, проаналізуємо спільні та відмінні риси цих видів договорів.

По-перше, відзначимо, що договору пожертви, так само як і договору дарування, притаманна така риса, як безоплатність, тобто обдарований не надає ніяких зустрічних благ жертвувачу [4, с. 132]. Водночас, на відміну від договору дарування, договір пожертви може бути лише реальним (прийняття пожертви виступає моментом виникнення договірних відносин).

По-друге, законодавством визначено, що предметом договору пожертви можуть виступати рухомі та нерухомі речі, у тому числі гроші та цінні папери. У зв'язку з цим виникає цілком логічне запитання щодо можливості пожертви майнових прав. Ми вважаємо, що оскільки законом не встановлено заборони щодо цього виду майна, воно також може виступати предметом договору пожертви. Більше того, Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» навіть визначається такий вид пожертви як благодійна жертва, предметом якої можуть виступати й майнові права (ст. 6) [1; 2].

По-третє, суб'єктний склад у договорі пожертви та в договорі дарування є однаковим [1; 3, с. 114-115].

Щодо особливостей договору пожертви, які суттєвим чином відрізняють його від договору дарування, то, насамперед ключовою особливістю є те, що за договором пожертви, на відміну від договору дарування, предмет (дарунок), який передається має цільове призначення, тобто повинен бути використаний обдаровуваним з конкретно визначеною метою, яку встановлює жертвувач. Більше того, договір пожертви, без

вказаного цільового призначення, розцінюється як договір дарування. При цьому, за договором пожертви жертвувач набуває додаткового права – здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву (ч. 1 ст. 730 ЦК України) [1].

Окрім того, як правило, обдаровуваним у договорі пожертви виступає суб'єкт, який займається благодійницькою діяльністю. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» пожертва виступає однією із форм благодійницької діяльності [2].

Таким чином, договір пожертви дійсно є окремим різновидом договору дарування, оскільки наділений відмінними характерними ознаками: по-перше, договір пожертви, на відміну від договору дарування, може бути лише реальним, тобто вважається укладеним з моменту прийняття пожертви; по-друге, пожертва здійснюється для досягнення обдаровуваним певної, наперед обумовленої мети; і наостанок, використання пожертви повинно відбуватися виключно зі встановленою договором метою. Окрім того, у договорі пожертви жертвувач наділений особливим правом – здійснювати контроль за цільовим використанням пожертви, а неможливість використання пожертви за призначенням є додатковою підставою для розірвання такого договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. Дата оновлення: 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року. № 5073-VI. Дата оновлення: 16.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>.
3. Головей І.І., Заборовський В.В. Договір пожертви як форма дарування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 37. Том 1. 2016. С. 113-116.
4. Книш С.В., Андрієвська Л.О. Договір дарування та оскарження його дії. Проблемні питання цивільного та трудового права: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 квіт. 2018 р.) / упоряд. : канд. юрид. наук А. С. Новосад. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. С. 131-133.

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Рагімлі З. Б.

курсант II курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу, доцент
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Стаття 51 Конституції України від 28 червня 1996 року проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Згідно з ч. 1 ст. 5 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї. На міжнародно-правовому рівні питання особливого захисту найбільше вразливої частини населення планети – дітей, що виникли у зв'язку з військовим станом на території України [1, с. 23].

Те, що права та інтереси дітей особливо значною мірою зачіпаються збройними конфліктами і заслуговують на спеціальний захист, вони піддаються і науковій кваліфікації: діти, проходячи критичні етапи свого розвитку, набагато більшою мірою відчують на собі вплив війни, ніж дорослі; дітям складніше адаптуватися до конфліктної ситуації чи реагувати неї; вони практично ніколи не несуть відповідальності за конфлікт; вони набагато більшою мірою, ніж дорослі, залежать від того захисту, який у мирне час забезпечують сім'я, суспільство та закон [1, с. 34].

Засоби масової інформації постійно повідомляють про жахливі випадки порушення прав дитини, наприклад, в Києві, Миколаєві, Маріуполі та на інших територіях України, де ведуться активні бойові дії.

Інститут міжнародного захисту прав дитини, що є сукупністю міжнародно-правових принципів та норм, що визначають права дітей, які встановлюють зобов'язання держав щодо забезпечення і практичного втілення у життя цих права, а також міжнародні механізми контролю над виконанням держави своїх міжнародних зобов'язань. Початок міжнародно-правового захисту прав та інтересів дітей належить праву Ліги Націй, що паралельно розвивалося із загальною міжнародно-правовою регламентацією прав людини під егідою Організації Об'єднаних націй. Ці процеси перебували у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Міжнародно-правові норми про права дітей та про захист дітей є складовою загальних норм про права людини в цивільному праві [2, с. 17].

До документів, що регулюють права дітей у період збройних конфліктів відносяться Декларація прав дитини 1924 року, Декларація про права дитини 1959 року, Конвенція про права дитини 1989 року. Велике значення мають міжнародно-правові акти універсального характеру захисту прав та інтересів дітей. До таких відносяться: Загальна

декларація прав людини 1948 року, а також міжнародні Пакти про права людини 1966 року, що стосуються захисту цивільних та політичних прав, економічних, соціальних та культурних прав. Наразі Конвенцію про права дитини ратифікували майже всі країни світу і Україна в тому числі. Конвенція визнала дитину як повноправного члена товариства. Конвенція є комплексним документом у сфері захисту прав дитини та визнається базовим для всіх інших документів, що стосуються правового захисту дитинства та юнацтва. У ній відображені права дітей, присвячені будь-яким спеціальним питанням, у тому числі й озброєним конфліктам.

Гуманна спрямованість цих міжнародно-правових актів робить їх незамінним джерелом, що регламентує усі випадки, з якими можуть зіткнутися діти під час збройних конфліктів. В умовах війни, діти на території України стають не лише жертвами, а часом також і особами, які самі чинять насильство [2, с. 22]. Дітей перетворюють на засіб ведення війни, систематично вербують їх у збройні сили або викрадають, щоб перетворити їх на дітей-солдат, внаслідок чого вони змушені своїми діями втілювати у насильницьку форму ворожі почуття, які відчувають дорослі [2, с. 31]. Чинне міжнародне цивільне право ґрунтується на принципі, що діти не повинні безпосередньо брати участь у збройних конфліктах. Однак цей принцип має обмеження, вважаючи дитиною особу, яка не досягла 14 років.

Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист. Наразі Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Згідно з ним, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон) [3].

Женевська конвенція містить також спеціальні положення про захист дітей від наслідків воєнних дій. Відповідно до статті 14 Конвенції діти до 15 років та матері дітей до 7 років підпадають під категорії цивільного населення, для яких можуть створюватися спеціальні санітарні або безпечні зони. Аналогічним чином діти та породіллі входять до категорії цивільних осіб, які мають бути евакуйовані з обложених або перебувають у

оточенні зон (ст. 17). Відповідно до статті 23 Конвенції повинен дозволятися вільний пропуск посилок призначених для дітей до 15 років.

В Україні не має законодавства, що спеціально регулює захист дітей у період війни. Є ряд положень з цього питання у законодавстві, що регламентують правовий статус окремих категорій населення. Так, закон «Про права дитини» забороняє залучати дітей до участі у військових діях, збройних конфліктах, пропаганду серед дітей війни та насильства, створення військ них формувань [4].

У підсумку, можна зазначити, що Комітет ООН з прав дитини зажадав від Росії негайно припинити військові дії на території України та виконувати свої зобов'язання щодо захисту дітей від фізичного та психологічного насильства. За даними Комітету, в ході збройного конфлікту загинули щонайменше 150 дітей, 400 дітей отримала поранення, повідомляє прес-служба ООН. Українські діти зараз зазнають жахливих страждань: їх вбивають і калічать. Багато хто розлучений зі своїми сім'ями. На мою думку діти відчують нестерпний рівень страху та занепокоєння. Якщо звернутися до Конвенції про права дитини, то визначити, що діти в умовах навіть війни мають право на життя, розвиток, освіту, турботу, допомогу та захист у будь-який час. Варто зазначити, на жаль, під час військових конфліктів права дітей порушуються.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбунова Л. М., Богачов С. В., Іванчук І. Ф. Цивільні права малолітніх і неповнолітніх та їх цивільно-правова відповідальність. Київ: Поліграф-Експрес, 2008. 48 с.
2. Бурлака О. С. Проблеми соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 36 с.
3. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 02.05.2022).
4. Діти та збройні конфлікти. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/> (дата звернення: 02.05.2022).

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Утвенко В. В.

*курсант II курсу ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції України*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Юніна М. П.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Конституцією України кожному громадянину – гарантується право на захист власного життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, застосування зброї, а також за вимогою громадянина, органами виконавчої влади, керівниками підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і підпорядкування, таке право має бути гарантовано та забезпечено [1].

Збереження прав людини і громадянина в умовах повномасштабної війни проти Російської Федерації є одним з ключових завдань, які стоять на сьогодні перед владою України. Створення плану дій та його якісна реалізація принесе позитивний результат і збереже мільйони людських життів. Звичайно, забезпечити повний об'єм прав, який гарантований Конституцією України, не вдається можливим. На першому місці стоїть питання, щодо забезпечення права на життя, свободу, гідність та особисту недоторканість людини. Другорядними завданнями є збереження права власності, свободи пересування та недоторканності житла.

В умовах окупації населених пунктів та ракетних обстрілів- держава не в змозі створити умови, щодо захисту майна і збереження права власності. В той же час, на сьогодні створені механізми фіксації руйнувань та в подальшому відшкодування і надання матеріальної допомоги тим особам, майно яких було зруйновано. Це проходить за допомогою додатку «Дія». Таким чином, влада України намагається вберегти право власності громадян, які цього потребують.

За умови воєнного стану забезпечення цивільного захисту права власності в повній мірі не гарантована, наприклад, Костяшкін І. О. в своєму дослідженні говорить про наступне, що в національному законодавстві відсутні правові механізми, які могли б забезпечити тимчасово переміщеним особами- не лише житло, а й рівнозначну земельну ділянку. Він вказує на необхідність реформування спеціального законодавства, щодо цивільного захисту населення та впровадження норм, які гарантували б особі відновлення нормальної життєдіяльності [2, с.113].

Е. В. Тітко з приводу цивільного захисту зазначає, що за умови воєнного стану відбувається забезпечення прав людини за допомогою двох напрямів: обмеження і захист прав людини. За допомогою першого напряму відбувається нормалізації ситуації. Другий напрям – здійснює захист прав та інтересів людини в особливий період та на території в якій ведуться бойові дії [3, с. 126]. З думкою дослідника варто погодитись, адже обмеження прав здійснюється також для забезпечення права і в такому випадку влада діє в інтересах своїх громадян.

Права і свободи звичайного цивільного населення найбільш вразливі у випадку війни. Люди зазнають різного виду тиску: ідеологічного, інформаційного, економічного та політичного. Агресор намагається натиснути в першу чергу на звичайних громадян, залякати і створити жакливі умови життя у власних цілях та реалізації власної політики на окупованій території.

О. Лещенко з цього приводу зазначає, що в умовах сьогодення зміст і обсяг завдань цивільного захисту говорить про кризу в системі міжнародної безпеки, яка демонструє провальну методика цивільного захисту в умовах воєнно-політичних конфліктів. Форми і методи захисту прав потребують негайного перегляду, необхідна координації та злагоджені дії передових країн для налагодження ефективної системи цивільного захисту прав людини [4,с.114].

Впровадження ефективності цивільного захисту населення потрібно було розпочинати з 2014 року і найперших випадків агресії та окупації. Можливо примусова евакуація з найбільш вразливих населених пунктів, які в період нападу на розв'язування війни граничили з лінією фронту, зберегли б велику кількість життів та забезпечили право на життя і здоров'я декільком тисячам громадянам України.

А. Фаріон-Мельник зазначає, що з 2019 року Збройні сили України впроваджують нову стандартизацію захисту цивільного населення. В тимчасово окупованій частині Донецької області був розпочатий збір та узагальнення інформації, щодо поранень або загибелі цивільного населення. Збирання інформації відбувалось з метою подальшого аналізу і недопущення повторних випадків. Також дослідниця вказує на іноземну практику застосування мобільних груп та створення «таборів». Мобільні групи розшукують найбільш безпечні найближчі території для виведення мирного населення і встановлення табірних містечка, який може оперативно приймати переселенців з територій на яких проводяться активні бойові дії [5, с. 33].

Таким чином, спостерігаємо позитивну тенденцію, щодо розвитку напряму цивільного захисту прав населення в умовах воєнного стану. Обмеження прав і свобод таких як: право власності, право на свободу пересування, право на таємницю телефонних

розмов – є виправданим та забезпечує захист громадян.

На мою думку, обмеження такого роду прав здійснюються в цілях створення безпечного середовища для існування. Всі звуження прав стосуються не лише захисту, а стратегії боротьби з ворогом, тому поставлення під сумнів положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» не розглядається. Я вважаю, що в подальшому, як один із способів пасивного захисту, варто проводити максимальну кількість тренінгів для різних вікових категорій, будувати житло з підвищеним захистом, збільшити фінансування та децентралізоване забезпечення територіальних громад. Отже, такі дії дозволить підвищити рівень забезпечення прав і свобод людини, а також впровадити превентивну функції з їх захисту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://bit.ly/3yXaGYm>.
2. Костяшкін І. О. Проблеми забезпечення соціальної функції права власності на землю в особливих умовах. *Університетські наукові записки*. 2014. №1. С. 91-98.
3. Тітко Е. В. Розуміння та тлумачення понять «надзвичайна ситуація» та «надзвичайний стан» у контексті цивільного захисту. *Право і суспільство*. 2017. №2. С. 122-129.
4. Лещенко О. Гібридні війни: аспекти цивільного захисту. *I Міжнародна наукова конференція «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки»*. 2021. С. 113-115.
5. Фаріон-Мельник А., Будник Л., Голомовзий А. Захист цивільного населення України в контексті гібридної війни. *Галицький економічний вісник*. 2021. №1(68). С. 26-36.

ЦИВІЛЬНИЙ ПОЗОВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ У РАМКАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Шейн Д. С.

студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова А. В.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ) є першоджерелом у питаннях, що становлять ключову значущість в ході цього дослідження. Тому насамперед варто розглянути ті означення й дефініції, які демонструє та закріплює саме ЦКУ. У ст. 22 цієї

систематизованої кодифікації конкретизовано зазначається, що фізична чи юридична особа (в даному випадку акцент зосереджено на фізичну), якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування [1]. При цьому збитками слід вважати: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода), моральну шкоду, завдану внаслідок порушення прав (Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості) [1].

Звідси доцільно зробити мікропідсумок, що сатисфакція (задоволення) компенсації завданої шкоди може бути пов'язаним із досить широким спектром відносин: у разі заподіяння цієї шкоди в кримінальних провадженнях пріоритетним зазвичай є власне матеріальні збитки, між завданням яких та кримінальним правопорушенням існує прямий матеріальний причинно-наслідковий зв'язок.

У ЦКУ словосполучення «відшкодування шкоди» використовується у разі позначення обов'язку щодо необхідності поновлення стану внаслідок завдання шкоди — ст.1177 («Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину»), ст. 1200 («Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого»), ст. 1207 («Обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину»). Термін же «компенсація» у цивільному законодавстві використовується в іншому сенсі (статті 358, 364 ЦКУ). У законодавстві України, яке регламентує порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування прокуратури та суду, також використовується термін «відшкодування», а не «компенсація», хоча мова йде також про відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету [2, с. 102-103].

Як влучно зауважує Д.Ф. Плачков, завдання безпосередньої фактичної шкоди через кримінальне правопорушення є передумовою та фактором для виникнення цивільно-правової відповідальності суб'єкта кримінального правопорушення перед фізичною особою, на суспільні відносини навколо якої було вчинено посягання. Відповідно до норм цивільного права шкода, спричинена внаслідок порушення абсолютного

правовідношення, тобто, внаслідок порушення обов'язку утримуватись від посягання на правові блага інших осіб, підлягає відшкодуванню у повному обсязі. В тому випадку, якщо шкідливі наслідки наступили в результаті здійснення кримінального злочину, виникають відразу два види охоронних правовідносин: кримінальні і цивільні, в яких реалізуються кримінальна і цивільно-правова відповідальність. Вищевказане стосується випадку, коли заподіяну шкоду відшкодовує сам заподіювач шкоди. Такий спосіб відшкодування шкоди, завданої злочином, достатньо повно розглядається фахівцями кримінального та кримінально-процесуального права. Більш цікавим для цивілістичного дослідження є інший спосіб відшкодування шкоди, завданої злочином, що вперше був передбачений у національному законодавстві (ЦКУ) відшкодування державою шкоди, завданої злочином. Передбачене ст. 1177 та ст. 1207 ЦКУ зобов'язання стосується іншого зобов'язання — зобов'язання між державою та потерпілим, змістом якого є відшкодування державою шкоди, що заподіяна злочинцем, у випадках, передбачених законом [3, с. 17].

На нашу думку, окремо варто зазначити, що відшкодування шкоди державою, заподіяної кримінальним правопорушенням, забезпечується й втілюється в рамках не договірної деліктної зобов'язання. Виходячи із присвоєння такої об'єктивної характеристики й місця серед класифікації з-поміж інших категорій зобов'язань, слід зазначити, що зміст останніх полягає у відшкодуванні шкоди, завданої потерпілому, за рахунок того, хто заподіяв шкоду. Але в рамках відшкодування державою шкоди, зумовленої вчиненням умисного кримінального правопорушення, заподіяну шкоду компенсовує відшкодовує держава, аби сприяти справедливості, дієвості та повноті правозастосування в сфері захисту суб'єктивних прав [4, с. 86].

Досліджуючи правову природу цивільного позову, Я.О. Клименко на підставі аналізу поняття відшкодування шкоди в кримінальному провадженні цілком раціонально підсумовує факт існування двох сторін правової природи: процесуальної та матеріальної. Процесуальна сторона в цьому випадку постає як діяльність суб'єктів кримінального процесу з реалізації передбачених законом форм компенсації завданих збитків та шкоди. У свою чергу матеріальна сторона впливає із його цивільно-правової природи як об'єкта деліктних зобов'язань, яким воно виступає в цивільному праві, і полягає у поновленні майнової сфери потерпілого в натурі або в повному відшкодуванні завданих збитків. У зв'язку з цим автор вважає за доцільне вживання для характеристики відшкодування шкоди слова «компенсація», що в перекладі з латинської мови означає «врівноваження» [5, с. 7]

На підтримку попередньо продемонстрованих позицій, О.В. Крикунов узагальнює представлені погляди, паралельно обґрунтовуючи виокремлення й розрізнення таких

спеціальних ознак цивільного позову в кримінальному процесі, як: здатність позову сприяти виконанню завдань правосуддя шляхом застосування наявних кримінально процесуальних засобів відшкодування матеріальних збитків; єдність підстав кримінальної та майнової відповідальності; його вираження у формі вимоги про відшкодування матеріального збитку, заподіяного злочином; його конкретну адресність обвинуваченому або особам, які в силу закону несуть матеріальну відповідальність за його дії; обов'язковість його забезпечення, доведення, підтримання, розгляду уповноваженими особами в силу їх обов'язків та в межах компетенції відповідно до загальних принципів та приписів кримінального судочинства; можливість його пред'явлення особою, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, і визнання її позивачем, наділення певним колом прав та обов'язків; вирішення цивільного позову у вирок залежно від доведеності кримінального обвинувачення [6, с. 14].

Констатуючи висловлене, раціонально підсумувати, що законодавець та лєвова частка науковців в цій царині розглядають цивільний позов як легальну законодавчо закріплену процесуальну процедуру поновлення матеріальних прав, на які вдалось посягнути в ході кримінального правопорушення. Ці аспекти відображаються в особливій процесуальній формі (позовній заяві), яка є документальною вимогою цивільного позивача до підозрюваного, обвинуваченого, а у випадках, передбачених законом, — до цивільного відповідача про компенсацію визначеної в грошовому еквіваленті шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, суспільно небезпечним діянням (дією, бездіяльністю) або його наслідками (причинний зв'язок).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n130>.
2. Абламський С. Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочином потерпілому у кримінальному судочинстві. *Правові горизонти*. № 7 (25). 2014. С. 100-108.
3. Плачков Д. Ф. Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину за цивільним законодавством: автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. юр. наук. 12.00.03. Одеса, 2008. 21 с.
4. Стебелєв А. М. Проблеми відшкодування (компенсації) шкоди, завданої злочином, у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 16. 2015. С. 85-89.
5. Клименко Я. О. Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 18 с.

6. Крикунов О. В. Цивільний позов про компенсацію моральної шкоди у кримінальному процесі України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 18 с.

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Юніна М. П.

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ*

Фісун Н. О.

*курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У 1946 р. була створена Комісія ООН з питань становищу жінок [1], яка відіграла важливу роль у забезпеченні гендерного рівності чоловіків та жінок. Діяльність організації не тільки була спрямована на обидві аспекти захисту жінок у різних сферах життєдіяльності суспільства, а й ставила перед собою завдання стежити за дотриманням принципу рівноправності чоловіків та жінок усіма країнами світу.

Таким чином, Комісія ООН з питань становища жінок прагнула забезпечити гендерну рівність як на міжнародному, так і на національному рівні шляхом прийняття різних рекомендацій, спрямованих на забезпечення рівності чоловіків та жінок.

Відповідно до ст. 2 Загальної декларації прав людини 1948 [4], кожна людина повинна володіти всіма правами і свободами, які зазначені в декларації. У Преамбулі наголошується, що положення, які закріплені в ній, повинні розглядатися як стандарти, до досягнення яких повинні прагнути всі народи та держави. Так, положення Загальної декларації прав людини закріплюють принцип гендерної недискримінації, згідно з яким чоловіки і жінки повинні мати всі права і свободи рівною мірою.

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 [1], за аналогією зі ст. 2 Загальної декларації прав людини, також закріплює заборону дискримінації за статевою ознакою, що передбачається ст. 14 Конвенції [2, с. 16].

Так, виходячи із положення даної статті, зробимо висновок, що чоловік і жінка не можуть бути дискриміновані за будь-якими підставами і повинні забезпечуватися і користуватися своїми правами на рівних засадах.

Отже, Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини сформувалася не тільки міжнародно-правових, а й на національних інститутах прав людини.

Наступним етапом формування міжнародно-правових стандартів гендерної рівності є прийняття двох міжнародних пактів в 1966 році, а саме: про цивільні, політичні, економічні, соціальні та культурні права, які закріплюють заборону дискримінації за ознакою статі. Так, згідно ст. 3 Міжнародного пакту про економічні, соціальних та культурних правах [2] держави-учасники пакту зобов'язані забезпечити рівність чоловіків та жінок. Стаття 3 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [3] також передбачає положення, спрямоване на забезпечення державами-учасницями рівного для чоловіків і жінок права користування всіма цивільними та політичними правами.

Отже, обидва міжнародні пакти гарантують жінкам та чоловікам рівні політичні та громадянські права, а також рівність у соціальних, економічних та культурних правах.

Слід зазначити, що спільним між даними міжнародними пактами та Загальною декларацією прав людини 1948 р. є те, що вони утворюють Хартію прав і свобод людини [3].

Можна помітити, що більшість міжнародних документів та діяльність міжнародних організацій загалом були спрямовані на захист прав жінок, схильних до гендерної дискримінації. Поява міжнародних організацій та спеціальних міжнародних документів було обумовлено тим, що протягом довгого часу жінки перебували у нерівному становищі з чоловіками. Дана ситуація була викликана наявністю застарілих стереотипів, а також традиційних, культурних та релігійних звичаїв та уявлень, принижуючих роль жінок [4].

Жінкам нав'язувалися певні соціальні ролі, такі як: мати, хранителька вогнища, а також формувалися моделі поведінки, внаслідок яких жінка свідомо ставила себе в нерівне становище з чоловіком. У більшості випадків жінки обмежувалися у правах чинним національним законодавством, наприклад, у трудовій сфері, у політичній сфері та інших сферах [5].

Пріоритетним напрямом діяльності більшості міжнародних організацій (зокрема, ООН, Ради Європи, ЄС та інших) стало вироблення та впровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення гендерної рівності. Результатом цієї роботи стала розробка потужної міжнародної правової бази з цього питання.

Разом із тим в умовах реалізації широкомасштабної реформи державного управління важливим завданням є впровадження стандартів гендерної рівності в діяльність усіх органів державної влади.

Одним із найбільш пріоритетних завдань реалізації державної гендерної політики в Україні на сучасному етапі є впровадження в національне законодавство основних міжнародних стандартів та норм, що зумовлює ратифікацію Верховною Радою України таких важливих міжнародних документів, як Конвенція Ради Європи про запобігання

насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (або Стамбульська конвенція) та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 44 с.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://rada.gov.ua/en>.
3. Analyzing Gender. Women and Men in Development. Stockholm : SIDA, 2003.
4. Desk Research of the Surveys of IDPs. UNHCR, December 2017.
5. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико – правовий аспект: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3yVuxHd>.

СЕКЦІЯ 6

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМИ ДОГОВОРАМИ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Корощенко К.Р.

студентка IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Руденко Л. Д.

к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Укладення господарського договору є формою узаконення відносин між особами, які починають господарські правовідносини. Виконання положень щодо відповідальності за господарським договором не рідко стає предметом позову до суду. Через той факт, що учасники не досконало розуміють важливість санкції, яку погоджують наступають негативні наслідки.

Найбільш розповсюдженим та загальновідомим є визначення господарсько-правової відповідальності саме через поняття «господарські санкції». Господарсько-правова відповідальність, на погляд В. К. Мамутова, є перетерплювання (або несення) господарським органом несприятливих економічних наслідків в результаті застосування до правопорушника передбачених законом санкцій (заходів відповідальності) економічного характеру [1]. В. С. Щербина розуміє під відповідальністю в господарському праві (господарсько-правовою відповідальністю) комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення [2]. Відповідальність – це застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає майнових втрат. Таким чином, поняття господарсько-правової відповідальності включає в себе насамперед майнові наслідки застосування відповідних санкцій [2]. Ця точка зору на сьогоднішній день підтримана і законодавцем, що знаходить своє відображення в Господарському кодексі України. Отже, поняття господарсько-правової відповідальності визначається в ч. 1 ст. 216 ГК безпосередньо через поняття господарських санкцій.

Серед господарських санкцій важливу роль відіграють штрафні санкції, застосування яких передбачено і в разі укладення зовнішньоекономічних договорів. Зокрема, наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України №

201 від 06.09.2001 затверджено Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), яким визначено порядок застосування штрафних санкцій у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням одним із контрагентів своїх зобов'язань. При цьому мають бути чітко визначені розміри штрафних санкцій (у відсотках від вартості недоставленого товару (робіт, послуг) або суми неоплачених коштів, строки виплати штрафів – від якого терміну вони встановлюються та протягом якого часу діють, або їх граничний розмір) [3]. Господарський кодекс України (далі – ГКУ) визначає штрафні санкції як господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання [4].

Аналіз положень ГКУ дає підстави стверджувати, що законодавець не сформулював самих понять «неустойка», «штраф», «пеня», що може викликати труднощі у їх застосуванні в господарському обігу. Натомість визначення цих понять дає Цивільний кодекс України. Зокрема, стаття 549 ЦКУ встановлює, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [3].

Якщо аналізувати судову практику щодо питання відповідальності за господарськими договорами, то можна виокремити деякі проблемні питання застосування нормативних приписів для зменшення розміру штрафних санкцій.

Зокрема, йдеться про стаття 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за те саме правопорушення. Відповідно до ст. 549 ЦК України штраф і пеня є одним видом цивільно-правової відповідальності, а тому їх одночасне застосування за те саме порушення (наприклад, порушення строків виконання грошових зобов'язань за кредитним договором), на думку багатьох суддів, свідчить про недотримання імперативних положень, закріплених у ст. 61 Конституції України, щодо заборони подвійної цивільно-правової відповідальності за те саме порушення [5].

Дивлячись на постанову в справі № 917/194/18, яку ВС ухвалив 02.04.2019. Суть справи: прокурор звернувся до суду з позовом до підприємства про стягнення попередньої оплати, штрафу за порушення строків виконання зобов'язання, пені та штрафу за порушення строку використання авансу. Місцевий та апеляційний суди ці вимоги

задовільнили. Колегія суддів Господарського суду ВС погодилася із цим висновком. Відповідно до ч. 1 ст. 230 ГК України штрафними санкціями є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку потрібно сплатити в разі порушення правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання зобов'язання [6].

Верховний Суд вказав, що одночасне стягнення зі сторони, яка порушила господарське зобов'язання за договором, штрафу та пені не суперечить ст. 61 Конституції України, оскільки вони є формами неустойки та видами штрафних санкцій, тобто не є окремими та самостійними видами юридичної відповідальності. У межах одного виду відповідальності можна застосовувати різний набір санкцій [7].

Ще однією особливістю щодо відповідальності за господарськими договорами можна виокремити – зменшення розміру санкції господарським судом. Така вимога часто виконується судовою владою при деяких умовах, мова про які йтиметься далі. Найчастіше до зменшення розміру санкцій приходять ті підприємства, які не розраховували наскільки великими можуть бути штрафні санкції, а також у тому випадку, якщо підприємство не отримує прибутку та не має коштів, щоб розрахуватись з боргами.

Насамперед можливість зменшення розміру неустойки в судовому порядку передбачена низкою нормативно-правових актів цивільного та господарського законодавства. Так, відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України розмір неустойки може бути зменшено за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, а також за наявності інших обставин, які мають істотне значення [7].

Згідно з ч. ч. 1, 2 ст. 233 ГК України, якщо належні до сплати штрафні санкції занадто великі проти збитків кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому має бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу. Якщо ж порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин, суд може з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій [4].

Відповідно до п. 7 оглядового листа ВГСУ № 01-06/767/2013 від 29.04.2013 р. за наявності підстав, передбачених ч. 3 ст. 551 ЦК України, ч. 1 ст. 233 ГК України розмір пені, яка підлягає стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, може бути зменшений за рішенням господарського суду. Водночас варто зауважити, що згідно зі ст. 549 ЦК України неустойка може бути представлена у формі штрафу та/або пені. Відповідно до ч. 1 ст. 230 ГК України штрафними санкціями є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня) [7].

З урахуванням практики Верховного Суду, зокрема, у постанові від 04.06.2018 р. у справі № 908/1453/14, від 21.01.2021 р. у справі № 927/704/19, від 30.03.2021 р. у справі 902/538/18, обставинами, на які сторони справи можуть посилатися при розгляді питання про зменшення неустойки, є:

- критичний фінансово-господарський стан суб'єкта господарювання;
- наявність заборгованості із заробітної плати;
- наявність податкового боргу;
- зменшення прибутку підприємства;
- відсутність коштів на банківських рахунках;
- потреба в грошових коштах для підтримання технологічного процесу

виробництва;

- монопольне становище контрагента;
- стягнення 3 відсотків річних та інфляційних нарахувань;
- існування дебіторської заборгованості.

У постанові від 24.02.2021 р. у справі № 924/633/20 Верховний Суд зазначає, якщо відповідальність боржника перед кредитором за неналежне виконання обов'язку щодо своєчасного розрахунку не обмежена жодними межами, а залежить виключно від встановлених договором процентів (штрафу, пені, річних відсотків), то за певних обставин обсяг відповідальності може бути нерозумним з огляду на його непропорційність наслідкам правопорушення. Він може бути несправедливим щодо боржника, а також щодо третіх осіб, оскільки майновий тягар відповідних виплат може унеможливити виконання боржником певних зобов'язань, зокрема з виплати заробітної плати своїм працівникам та іншим кредиторам, тобто цей тягар може бути не виправдано обтяжливим чи навіть непосильним. У таких випадках невизнання за судом права на зменшення розміру відповідальності може призвести до явно нерозумних і несправедливих наслідків. Тобто має бути дотриманий розумний баланс між інтересами боржника та кредитора (така правова позиція викладена в постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 р. у справі № 902/417/18) [6].

Дуже популярним на практиці укладання господарських договорів є визначення розміру суми, що підлягає сплаті еквівалентну доларам або євро. Частина друга статті 524 та частина друга статті 533 ЦК допускають, що сторони можуть визначити в грошовому зобов'язанні грошовий еквівалент в іноземній валюті [8].

У такому разі сума, що підлягає сплаті за зобов'язанням, визначається в гривнях за офіційним курсом Національного банку України, встановленим для відповідної валюти на

день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом [8].

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що під відповідальністю в господарському праві (господарсько-правовою відповідальністю) комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення. розмір штрафних санкцій передбачається законом чи договором. Серед господарських санкцій важливу роль відіграють штрафні санкції, застосування яких передбачено і в разі укладення зовнішньоекономічних договорів. Пріоритет у визначенні розміру штрафних санкцій надається закону.

Відповідальність за господарськими договорами дуже часто розглядається саме судом, через те, що сторони, які укладають договір нехтують аналізом відповідальності за невиконання тих чи інших зобов'язань. Після аналізу судової практики можна дійти висновку, що у позовних заявах сторони вказують на статтю 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за те саме правопорушення, проте трактування щодо тієї чи іншої ситуації можна знайти різне. Також сторони просять суд зменшити розмір штрафних санкцій посилаючись чи то на їх нерозумність, чи то на обставини, які призвели до збідніння компанії. Останньою особливістю, на яку ми хочемо звернути увагу – договір з прив'язкою до іноземної валюти. Через нестабільність валюти, її еквівалент у перерахунку на гривні може суттєво відрізнятись у більшу сторону і підприємство втрачає чи не малу суму грошей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомоллова Н. Відповідальність у сфері господарювання. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані.* URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6699/Bogomolova%20Vidpovidalnist.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.05.2022).
2. Щербина В. С. Господарське право України: Навч. посібник. 2-е вид., перероб. і доп. *Юрінком Інтер.* 2001. 384 с.
3. Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) : наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 06 вересня 2001 р. № 201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-01>
4. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

6. Verdictum. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/analysis> (дата звернення: 10.05.2022).
7. Штрафні санкції та свобода договору. Особливості судової практики. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012874 (дата звернення: 10.05.2022).
8. ВП ВС вирішила проблему щодо визначення еквівалента гривні в іноземній валюті. URL: https://biz.ligazakon.net/news/197803_vp-vs-virshila-problemu-shchodo-viznachennya-ekvvalenta-grivn-v-nozemny-valyut (дата звернення: 10.05.2022).

СЕКЦІЯ 7

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ ТА ЗАНЯТЬ В АКТАХ МОП

Кисельова О. І.

*д.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

В даний час здійснення соціальної політики рядом держав, що враховують у ринковій економіці соціальні цінності, вважається одним із важливих досягнень цивілізації, що виявляється в узгодженій міжнародній діяльності держав. Діяльність сучасної держави на основі міжнародних правових норм, що встановлюють основи трудової зайнятості людини, спрямована на регламентування пов'язаних із трудовими відносинами питань за допомогою міжнародних угод (багатосторонніх та двосторонніх) та інших міжнародних нормативних актів. Аналізуючи акти ООН в контексті регламентації у них заборони дискримінації, не можна не відзначити, що цьому питанню приділяється значна увага. Важливим є те, що у них немає розбіжностей у термінології. Дискримінація розглядається як несправедливе, нічим не обґрунтоване порушення принципу рівності та обмеження гідності особистості.

У ст.1 Декларації ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967 р.) так і записано: «Дискримінація щодо жінок, що призводить до заперечення або обмеження її рівноправності з чоловіками, є несправедливою у своїй основі і є злочином проти людської гідності» [1]. По-перше, у ст.2 загальної декларації прав людини, п.1 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та у п. 2 ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права використовується один і той же відкритий перелік критеріїв дискримінації [2,3,4]. По-друге, у згаданих та інших актах ООН немає зайвих повторів однієї й тієї інформації. Проте положення актів ООН більшою мірою співвідносяться із загальними положеннями про заборону дискримінації. Норми, що містять вказівки на дискримінацію у сфері трудової діяльності, становлять рідкісне явище. Як приклад можна навести положення п. 2 ст. 23 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю» [2]. Тобто в актах ООН окремої регламентації піддається лише питання, пов'язане з оплатою праці. Акти Ради Європи закріплюють заборону дискримінації аналогічним до актів ООН способом. У ст. 4 Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950

р. встановлено загальну норму щодо дискримінації, критерії якої надаються відкритим списком [5]. І лише в Європейській соціальній хартії (переглянутій) (1996 р.), крім аналогічного відкритого списку критеріїв дискримінації, встановлюються окремі положення про дискримінацію. Безумовним лідером у питанні регулювання заборони дискримінації є норми МОП. В даний час МОП особливу увагу приділяє питанням гідної праці, створенню нових робочих місць, викоріненню дитячої праці, підвищенню професійного рівня працівників, безпеці та гігієні праці, захисту прав трудящих-мігрантів та ін. Місія Організації полягає у тому, щоб допомогти людям знайти гідну роботу в умовах свободи, рівності, безпеки та людської гідності. Вона робить це за допомогою постійного контакту з працівниками, роботодавцями та урядами - засновниками МОП - допомагаючи створювати нові та досконаліші види зайнятості, ринки праці та навчальні програми через прийняття Конвенцій і Рекомендацій, що стосуються забезпечення рівності у сфері праці, а також недопущення дискримінації щодо окремих категорій трудящих. До них відносяться Конвенція № 100 про рівну винагороду 1951 р., Конвенція № 111 про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 р., Конвенція № 156 про трудящих з сімейними обов'язками 1981 р., Конвенція № 159 про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів, Конвенція № 182 про найгірші форми дитячої праці 1999 р. та ін. Положення конвенцій розвивають та конкретизують численні рекомендації МОП (наприклад, Рекомендація № 90 однойменна з Конвенцією № 100, Рекомендація № 165 однойменна з Конвенцією № 156 тощо). Найбільш загальним за змістом міжнародним договором є Конвенція МОП №111 про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 р. Вона зобов'язує держави визначити та проводити національну політику, спрямовану на заохочення рівності можливостей та звернення щодо праці та занятості з метою викорінення будь-якої дискримінації. У ст. 1 Конвенції №111 Міжнародної організації праці «Щодо дискримінації в галузі праці та занять» використовується поділ на «виключення» та «перевагу»[6]. Головною особливістю актів МОП і те, що вони розкривають поняття дискримінації відмінним від інших організацій способом. МОП не обмежується перерахуванням критеріїв, створюючи цим лише приблизне уявлення те, що слід розуміти під дискримінацією. У Конвенції №111 міститься повноцінне визначення, в якому зазначаються форми дискримінації, критерії дискримінації, причинно-наслідковий зв'язок із наслідками, а також види можливих наслідків. За всієї детальності визначення дискримінації МОП повністю не віддає на відкуп юристів вирішення питання наявності чи відсутності дискримінації у разі. У ч.1 ст.1 Конвенції №111 наголошується на необхідності консультування відповідного члена організації з організаціями підприємців та трудящих, де такі існують, та іншими відповідними органами. Важливо згадати, що у

нормах МОП закріплюються як «базові» визначення так і вказуються чіткі методи з втілення положень про заборону дискримінації у житті. При цьому положень про заборону дискримінації повинні дотримуватися всі учасники МОП, оскільки це зобов'язання впливає із факту членства в організації. Під час дослідження положень про заборону дискримінації необхідно звернути увагу на деякі позиції МОП. У пп. "с" ч. 2 ст. 1 Конвенції №122 Міжнародної організації праці «Про політику в галузі зайнятості» зазначено, що метою політики держав у сфері зайнятості є існування свободи вибору роботи та найширших можливостей для кожного працюючого отримати підготовку та використовувати свої навички та здібності для виконання роботи, до якої він придатний, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних поглядів, національної власності чи соціального походження [7]. Вказівки про свободу праці та заборону дискримінації обумовлені не юридичною технікою, а пов'язаністю цих елементів. Незважаючи на те, що навіть в актах МОП безпосередньо не закріплено свободи праці, МОП наголошує на тісному зв'язку складових елементів комплексного становища «свобода праці». Наявність єдиного підходу міжнародних організацій до МТС «заборона дискримінації» дозволяє зробити висновок, що МТС збігається за формулюванням із загально визнаним принципом. Водночас обов'язковою характеристикою, властивою йому як стандарту, буде наявність відкритого списку дискримінаційних критеріїв.

Не викликає сумніву, що Україні необхідно враховувати позитивний досвід розвинених економік при формуванні правового механізму регулювання ліквідації дискримінації та рівності ставлення в трудових відносинах, а також його цивілізованої практичної реалізації в нових умовах. Антидискримінаційне законодавство нашої країни має лише фрагментарний характер, використовує поняття «дискримінація», але не розкриває його значення. Підбиваючи підсумки, хочеться сказати, що, незважаючи на положення Конституції, законів, міжнародних угод проблема дискримінації має дуже негативний характер і практично не отримала жодного вирішення. На жаль, нерівність у сфері праці завжди існувала, і існуватиме. Вважаємо, що необхідно застосовувати такі дії та механізми, які будуть спрямовані на боротьбу з корупцією, щоб знищити систему привілеїв, підвищення ролі судової влади, яка насамперед буде спрямована на захист працівників від дискримінації та вирішувати проблеми, пов'язані з етнічним складом населення, економічним потенціалом тощо. Необхідно також передбачити заборону дискримінації при вирішенні питання про просування по роботі. Працівники повинні підвищуватися у посаді (просуватися по службі, отримувати більш високі розряди, категорії і т. ін.) на підставі об'єктивних характеристик, таких як продуктивність праці, кваліфікація і стаж роботи. З урахуванням особливостей

змісту і організації праці в окремих галузях (сферах діяльності) ці критерії можуть бути конкретизовані в інших нормативно-правових актах. При просуванні по роботі необхідно також враховувати ставлення працівника до своїх трудових обов'язків, додержання трудової дисципліни. Отже, ліквідація дискримінації потрібна, щоб люди спокійно могли розвивати свої професійні навички, вільно вибирати сферу діяльності, отримувати винагороди за свої досягнення. Знищення нерівності у трудовій сфері дозволить викоринити її й у всіх інших найважливіших галузях, що, безсумнівно, позитивно позначиться на демократії нашої країни, зниження конфліктів та зростання економіки. Таким чином, у новому Трудовому кодексі України необхідно передбачити положення конвенцій МОП щодо заборони дискримінації у сфері праці та занять, а також урахувати положення актів ООН про ліквідацію расової дискримінації та усіх форм дискримінації жінок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Декларації ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок, Міжнародний документ, ООН, 07.11.1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_386#Text (дата звернення: 22.03.2022).
2. Загальна декларація прав людини Міжнародний документ, ООН, 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 22.03.2022).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Пакт, Міжнародний документ, ООН, 16.12.1966 р., ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N2148-VIII від 19.10.73 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 22.03.2022).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Пакт, Міжнародний документ, ООН, 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 22.03.2022).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами), Міжнародний документ, 04.11.1950 р., ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.03.2022).
6. Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять № 111, Конвенція, Міжнародний документ, Міжнародна організація праці, 25.06.1958 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/993_161 (дата звернення: 23.03.2022).
7. Конвенція про політику в галузі зайнятості №122, Конвенція, Міжнародний документ, Міжнародна організація праці, 26.06.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_062#Text (дата звернення: 23.03.2022).

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Русак Г. В.

*аспірант Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

На даний час дуже болючим є питання забезпечення соціальних гарантій населенню оскільки сьогоднішня пенсійна система не може забезпечити вирішення соціальних, економічних, фінансових та нормативних проблем, не є досконалою та потребує подальшого дослідження.

У вітчизняній науковій літературі поширені різні підходи до визначення терміну «пенсійне забезпечення», так на думку Т. О. Дідковської пенсійне забезпечення це комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорону їхніх прав [1].

А. А. Казанчан під пенсійним забезпеченням розуміє вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний із виплатою щомісячних і, як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених чинним законодавством [2, с. 145].

На мою думку пенсійне забезпечення – це сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на забезпечення соціальних довічних грошових виплат непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних обставин (інвалідність, настання старості, втрата годувальника) у розмірах не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством.

Виділяють наступні ознаки пенсійного забезпечення:

- здійснюється у разі досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, втрати годувальника, вилуги років та в інших випадках, передбачених законодавством;
- надається регулярно у встановлені законом строки у грошовій формі;
- розмір забезпечення залежить від розміру заробітної плати, тривалості страхового стажу або вилуги років;
- фінансується за рахунок спеціально створених фондів (Пенсійного фонду, соціального страхування від нещасних випадків, недержавних пенсійних фондів) або Державного бюджету;

– законодавство чітко передбачає коло осіб, які мають право на пенсійне забезпечення;

– метою призначення пенсійного забезпечення є задоволення життєвих потреб особи, яка втратила основні джерела засобів до існування [3].

Деякі науковці вважають, що пенсійне забезпечення стосується лише тих виплат, що здійснюються з державного бюджету, але хочу зазначити, що таке тлумачення є хибним, так як законодавчими актами передбачено обов'язок держави у створенні умов для забезпечення пенсіями всіх категорій громадян на обов'язкових та добровільних засадах. Джерелом фінансування зазначених виплат слугують внески роботодавців та працівників, також дохід від інвестування пенсійних нагромаджень, а кошти з державного бюджету використовують в окремих випадках.

Ключовим у пенсійному забезпеченні є виплата пенсій незалежно як попередньо здійснювалися відповідні платежі (пенсійні внески). Такі внески можуть мати системний обов'язковий характер (накопичувальна складова) або зовсім не здійснюватися особою, а гарантуватися державою (солідарна складова) пенсійного забезпечення – у цьому випадку відбувається перенесення платежів з індивіда на суспільство в цілому [4].

Цілі пенсійного забезпечення здійснюються у пенсійній системі, незважаючи на тривале використання поняття «пенсійна система», трактується неоднозначно та не визначено на законодавчому рівні. Закон України Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначає пенсійну систему як сукупність трьох рівнів солідарна, накопичувальна та система недержавного пенсійного забезпечення, однак не закріплює ознаки, також інші профільні закони не надають конкретного визначення.

Загалом у науковій літературі існують три підходи для визначення пенсійної системи.

Перша група науковців вважають пенсійну систему сукупністю перерозподільчих відносин та системою інститутів на які покладено завдання у забезпеченні матеріальних періодичних виплат непрацездатним громадянам.

Науковці другої групи визначають пенсійну систему як комплекс економічних відносин та фінансових механізмів, які здійснюють формування та використання пенсійних фондів та створюють умови для пенсійного забезпечення населення.

Прихильники третього підходу під пенсійною системою розуміють комплекс інститутів, відносин і механізмів, що здійснюють формування фінансових ресурсів й розподіл серед непрацездатного населення у вигляді пенсій при настанні соціальних ризиків.

Необхідно приділити увагу позиції Н. С. Рада, який вважає, що з інституціонального погляду пенсійна система може бути визначена як сукупність інструментів, через які здійснюється реалізація матеріального захисту людей похилого віку завдяки встановленій системі відносин, з урахуванням традицій, звичаїв та оціночних критеріїв, притаманних даному суспільству в цих питаннях [5, с. 72].

Таким чином, більшість вітчизняних авторів пояснюють пенсійну систему як сукупність певних елементів, але елементи включаються різні – це відносини, механізми, інструменти, інститути, правила, принципи, установи, фонди, об'єднання та інші.

Пенсійне забезпечення посідає основну роль у системі соціального захисту населення. Складні демографічні обставини в Україні зміна на ринкові умови господарювання зіграли ключову роль у якісних змінах та спонукали на пошук нових шляхів і методів розвитку системи соціального захисту населення та пенсійного забезпечення, як основного елементу. Результатом змін стала побудова нової багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні, мета якої виховання фінансової відповідальності громадян за стан свого матеріального забезпечення й добробуту після завершення трудової діяльності через механізм власних накопичень.

Також необхідно зазначити, що розвиток й реформування пенсійного забезпечення в Україні потребує вдосконалення трактувань низки понять, чітке визначення надасть можливість виробити єдині підходи для ефективного функціонування пенсійного забезпечення в Україні. Удосконалення пенсійної системи країни має чіткий вплив на еволюцію поглядів сутності пенсії, а тому варто розуміти, що пенсійне забезпечення ґрунтується на економічних інтересах різних поколінь з різними рівнями доходів і рівнями розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дідковська Т. О. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
2. Казанчан А. А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2010. Том 23. № 1. С. 142–149.
3. Гуцалова Ю. Є. Фінансово-економічна сутність пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник. 2015. № 2. С. 86–93.

4. Шалієвська Л. І. До питання про сутність пенсійного забезпечення населення України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. Львів, 2018. Вип. 1. С. 130–140.
5. Рад Н. С. Пенсійна реформа та інституціональні зміни у пенсійній системі України. Економіка і організація управління. 2009. № 5. С. 70–79.

СУДОВА ПРАКТИКА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Солдатенко М. Д.

*студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Глуценко Н. В.

*д.ф., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Ісмайлов І.

*студент III курсу
Азербайджанської дипломатичної академії*

Виплата моральної шкоди за порушення прав особи – показник високого рівня держави у понятті морально-етичних норм. Моральна шкода, яка ще має назву «немайнова» шкода – це витрати немайнового характеру, що зазнала людина, внаслідок порушення її немайнових прав, що спричинили моральні чи фізичні страждання. Прикладом немайнових прав можуть бути ті основоположні права, що закріплені в Конституції кожної держави (право на місце проживання, свободу пересування, право на ім'я, захист честі та гідності, особисту недоторканість і т.д.) [1].

Законодавством України не передбачені критерії, за якими конкретно може визначатися моральна шкода. Її розмір, особливості та ступінь визначає суд. І оскільки для суду немає обмежень в тому, яким повинен бути мінімальний чи максимальний розмір відшкодування, різні суди та судді призначають різні суми відшкодування моральної шкоди, навіть при однакових обставинах справи. Для дослідження цього питання, звернемося до судової практики зарубіжних країн.

За законодавством Німеччини, поняття відшкодування моральної шкоди кваліфікується як «гроші за біль та страждання». У статті 823 Цивільного кодексу Німеччини вказано, що обов'язок відшкодування шкоди покладається на особу, яка невмисно або ненавмисно посягає на чийсь життя, здоров'я, свободу, фізичну недоторканість, право власності або інші особисті права. Таким чином, законодавець Німеччини акцентує увагу на ознаках діяння, яке ймовірно може призвести до виникнення моральної шкоди, тому наявність вини у цьому правопорушенні обов'язкова [2, с. 4].

Закони Німеччини мають обмежену позицію, оскільки відшкодування шкоди можливо тільки у визначених випадках. В той же час, при визначенні розміру моральної шкоди, суд завжди враховує думку самого постраждалого, що захищає його від недостатнього розміру відшкодування та показує високий рівень захищеності нематеріальних прав працівника в даній країні.

Трудове право Франції також передбачає захист немайнових прав працівника. Трудові суди, що мають назву прюдомальні суди, в цій країні діють ще з 1806 року, що доводить високий рівень їх компетенції у розгляді трудових спорів. Вони розглядають спори, що виникли між роботодавцем та працівником, в тому числі позови про відшкодування моральної шкоди. Підставами для її відшкодування є наявність трудового договору та недосягнення згоди між працівником та роботодавцем, щодо розміру шкоди. Якщо роботодавець з працівником самостійно досягнуть згоди, їм не потрібно буде звертатися до суду [3, с. 178].

Головною особливістю прюдомальних судів є те, що вони є виборними органами та складаються з представників роботодавців та працівників, що обрані на спеціальних прюдомальних виборах. Судді обираються із кандидатів профспілок та організацій роботодавців, при чому наявність в них юридичної освіти не є обов'язковою. Такі особи можуть працювати суддею в прюдомальному суді, не втрачаючи своє основне місце роботи та заробітну плату. Такий спосіб вирішення трудових спорів гарантує довіру кожної зі сторін до суду, адже там вони мають представників зі своєї сфери, що обрані безпосередньо ними. Такий порядок роботи підвищує рівень довіри як роботодавців, так і працівників, а також забезпечує незалежність даної судової системи від зовнішнього впливу, що гарантує справедливе вирішення спорів. Порядок розгляду позовів про відшкодування моральної шкоди також має свої привілеї: суддя, в першу чергу, бере до уваги обставини кожної справи окремо, і на їх підставі визначає індивідуальний розмір моральної шкоди та суму відшкодування.

Досвід Англії у справах з розгляду трудових спорів також має свої особливості. В цій країні існують таблиці, що визначають мінімальний розмір компенсації за моральну шкоду. Вони створені ще в 1994 році та охоплюють 25 видів порушення немайнових прав, за які можливе відшкодування. Якщо підстави виникнення моральної шкоди, що зазначена у позові, немає в таблицях, то вона не може бути відшкодована. Для всіх справ встановлений єдиний мінімальний розмір компенсації – 1 тисяча фунтів стерлінгів. Суд, незважаючи на персональні особливості справи, не може призначити відшкодування моральної шкоди у розмірі, що є меншим за цю суму [4, с. 8].

Таким чином, Англія визначає конкретний перелік порушення немайнових прав, що спричиняють виникнення моральної шкоди. Така система допомагає судам у вирішенні трудових спорів, оскільки є конкретні випадки, в яких суд має призначити компенсацію працівнику. Існує визначення моральної шкоди, що також допомагає судам більш швидко та об'єктивно вирішувати справи про відшкодування моральної шкоди працівнику в трудових відносинах.

З кожним роком все більше країн вдосконалюють законодавство у сфері захисту немайнових прав у сфері трудових відносин. Вони вносять нові положення, приймають закони та розпорядження, що захищають працюючих осіб та зобов'язують роботодавців відшкодувати збитки, якщо немайнові права працівника були порушені. Так, візьмемо до уваги досвід Бразилії.

До 2017 році в трудовому законодавстві цієї країни не було конкретного законодавчого положення про моральну шкоду в трудовому праві, а його характеристика та відшкодування залежали від рішення трудових судів. У 2017 році в Бразилії прийняли новий закон, який реформує велику кількість норм трудового права, в тому числі відшкодування моральної шкоди в трудових відносинах. В цьому законі моральна шкода визначається як збитки, які виникли через дію чи бездіяльність та спричинили моральні страждання та посягання на нематеріальні права фізичної особи (стосовно її честі, іміджу, свободи дій, самопочуття), чи також порушили її право на повагу, вибір сексуальної орієнтації, на здоров'я, відпочинок та фізичну недоторканність, або юридичної особи (щодо її іміджу, бренду, назви, ділової таємниці та конфіденційності листування). Законом встановлено, що всі вищезазначені посягання та порушення на права особи мають бути відшкодовані. Передбачено, що всі особи, які причетні до правопорушення проти охоронюваного законом права, несуть відповідальність за це в обсязі, пропорційному до своєї дії чи бездіяльності [5, с. 12].

Таким чином, проаналізувавши судову практику та порядок відшкодування моральної шкоди в інших країнах, можемо зробити висновок про необхідність вдосконалення порядку відшкодування моральної шкоди в трудовому праві України, адже велика кількість питань все ще залишається нерегульована та не відповідає міжнародним стандартам вирішення подібних справ. Для покращення регулювання цих питань, вважаємо доцільним звернутися до такої практики в інших країнах та, за їх прикладом, встановити в нашій країні нові норми, що покращать систему регулювання порядку та розміру відшкодування моральної шкоди в трудових відносинах. Так, ми можемо встановити конкретні переліки дій чи бездіяльності, після настання яких виникає моральна шкода. Доцільно було б визначити мінімальний розмір моральної шкоди, чи

розділити правопорушення за ступенем тяжкості та відповідно до цього встановлювати суму відшкодування, як це діє в Бразилії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Bergmann, B. *Civil code of Germany*, 2-nd ed. Wolters Kluwer, 322. 2006.
3. Жданова О. С. Зарубіжний досвід організації системи соціально-трудова відносин та специфіка функціонування трудових судів на прикладі Франції. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Вип. 72. С. 176-181.
4. Актуальні проблеми сучасного права. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди у зарубіжних країнах : зб. наук. ст. студентів / ОНУ ім. І.І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 3-18.
5. The Modernisation of Labor Relations in Brazil Law. 2017. № 13. URL: https://www.ioe-emp.org/fileadmin/ioe_documents/publications/Working%20at%20Regional%20Level/Americas/EN/_20170509_C-839_Brazil_modernises_labour_legislation_English.pdf.

НЕДОЛКИ ЧИННОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Шлапко Т. В.

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Мурач Д. В.

студент III курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Статтею 43 Конституції України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР визначено: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» [1]. Однак, на превеликий жаль, в Україні спостерігається відкрита дискримінація конкретних соціальних груп населення, таких як ВІЛ-інфікованих осіб, що прямо перешкоджає нормальній реалізації їх конституційного права на працю. Першочергово варто вказати, що у міжнародному звіті «The World Factbook» Україна посідає: 24 місце зі 144 за кількістю людей, що проживають з ВІЛ/СНІД [2]; 45 місце зі 133 за кількістю дорослого населення (15-49 років), інфікованих ВІЛ-інфекцією та хворих на СНІД [3]. Водночас у звіті ВООЗ «HIV/AIDS surveillance in Europe 2021 – 2020 data» вказано, що Україна має найбільший рівень

захворюваності на ВІЛ у Європі (окрім європейської частини Росії) [4, с. 23]. Паралельно цьому за даними Національного звіту України про досягнутий прогрес у здійсненні глобальних заходів у відповідь на СНІД у 2016-2020 роках (GAM) відсоток жінок та чоловіків віком 15–49 років, які вказали на дискримінацію (серофобію) по відношенню до людей, котрі живуть з ВІЛ, становить аж 66,6 % [5]. Наведені статистичні дані прямо вказують на високий рівень дискримінації ВІЛ-інфікованих осіб.

Якщо не враховувати факту нікчемності доводів щодо раціоналізації проявів дискримінації цієї соціальної групи, то можна сміливо стверджувати, що ключова небезпека – можливість поширення ВІЛ-інфекції та СНІДу, – станом на сьогодні є повністю уніфікованою. Річ у тім, що, як вказують С. Лін, А. Саджит, Д. Кадет та інші, комбінована антиретровірусна терапія пригнічує реплікацію ВІЛ, хоча і не здатна остаточно його знищити. Відповідно рівень вірусного навантаження досягає невизначуваного (менше 40 копій РНК в 1 мл крові), що робить рідини ВІЛ-інфікованої людини цілком безпечними для інших осіб [6]. Тобто у разі повноцінного проходження особою спеціальної терапії, потенціал можливого ризику зводиться до нуля, що дозволяє таким особам повноцінно комунікувати з іншими людьми, що, в свою чергу, можна вважати за маркер трудового агента [7]. До того ж стаття 14 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12.12.1991 року № 1972-ХІІ визначає, що ВІЛ-інфіковані особи мають такі ж права, як і будь-які громадяни України [8].

Крім цього держава, враховуючи специфіку ВІЛ-інфекції, запровадила спеціальні права, обов'язки та гарантії ВІЛ-інфікованих осіб. Так, згідно Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» виключними правами ВІЛ-інфікованих осіб є: право на медичну допомогу, релевантну стану їхнього здоров'я, безоплатне забезпечення антиретровірусними препаратами та лікарськими засобами для лікування опортуністичних інфекцій, право на конфіденційність тощо [8]. Серед обов'язків ВІЛ-інфікованих законодавець виділяє вживання заходів для запобігання поширенню ВІЛ-інфекції, запропонованих органами охорони здоров'я [8]. Використовуючи метод юридичного аналізу, можемо дійти висновку, що законодавець визначає спеціальні обов'язки ВІЛ-інфікованих осіб, що обумовлюють їх спеціальний правовий статус вже як учасника трудових відносин, тим самим забезпечуючи безпеку усіх учасників трудових відносин. Водночас у статті 5-1 Кодексу законів про працю серед гарантій забезпечення права громадян на працю законодавець визначає правовий захист

від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу [9]. Відтак частина 1 статті 16 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» визначає, що звільнення з роботи, відмова у прийнятті на роботу людей, які живуть з ВІЛ, на підставі їх ВІЛ-позитивного статусу забороняється [8].

Однак статистика говорить, що де-факто ця норма не реалізується повноцінно. У зв'язку з цим єдине, що залишається особі, котра стала жертвою дискримінації за ознакою її ВІЛ-позитивного статусу при прийнятті на роботу - безпосереднє звернення до суду або органів Державної служби України з питань праці. І навіть у цьому випадку існує багато перешкод та неточностей, наприклад, стосовно того, як довести, що факт відмови був обумовлений саме ВІЛ-позитивним статусом особи, а не чимось іншим. Подібний стан речей говорить про недосконалість чинної правової системи України з фактичного врегулювання цього питання, адже вектор державної політики має мононаправлений характер, тобто врегульовує лише одну частину механізму захисту прав ВІЛ-інфікованих осіб. Цікавим також є момент, що медичний огляд при прийнятті на роботу є обов'язковим тільки для професій, зазначених у Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 року № 559 [10]. Гіпотетично, особа з ВІЛ при прийнятті на роботу може не знати про свій статус і при цьому контактувати з іншими особами. Зауважимо, що момент, коли особа може дізнатися про наявність у неї ВІЛ-позитивного статусу, взагалі може не настати, адже відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я, Законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та «Про захист населення від інфекційних хвороб», зокрема, встановлено, що з метою охорони здоров'я населення організуються профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних жінок, працівників підприємств харчової промисловості, громадського харчування і торгівлі, водопровідних споруд, лікувально-профілактичних, дошкільних і навчально-виховних закладів тощо [11]. Виходячи з цього, особа, котра не входить до переліку категорій громадян для яких організуються профілактичні медичні огляди, а також професія якої не входить до Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, може бути неусвідомленим потенційним носієм ВІЛ або будь-якої іншої небезпечної інфекції і при цьому мати вільний контакт з іншими людьми, що гіпотетично за певних умов може наражати на небезпеку як оточуючих (наприклад, сутички з колегами, випадкові порізи тощо), так і

саму особу (незворотні ускладнення внаслідок несвоєчасного початку антиретровірусної терапії).

Задля ефективного подолання цієї проблеми вбачаємо за необхідне звернення до міжнародного досвіду. Так, згідно параграфу § 1630.4 Discrimination prohibited Кодексу федеральних законів США (The Code of Federal Regulations) роботодавцям заборонено дискримінувати особу з інвалідністю, в тому числі й ту, котра набула статус інваліда внаслідок ускладнень ВІЛ-інфекції чи АРВ-терапії, щодо: прийому на роботу, підвищення кваліфікації, підвищення по службі, призначення на посаду, пониження в посаді, переведення чи звільнення [12]. У відповідності до цього, Комісія США з рівних можливостей зайнятості пояснює, що роботодавець не має права звільнити особу лише за фактом наявності у неї ВІЛ-позитивного статусу. Хоча роботодавці не зобов'язані утримувати працівників, які не в змозі виконувати роботу або становлять «пряму загрозу» безпеці (значний ризик завдати істотної шкоди собі чи іншим), вони також не можуть покладатися на міфи чи стереотипи щодо ВІЛ-інфекції, коли вирішують питання щодо фактичного працевлаштування особи. Перш ніж роботодавець зможе відмовити ВІЛ-інфікованій особі на підставі її специфічного стану, він повинен мати об'єктивні докази того, що ця особа не в змозі виконувати свої службові обов'язки або що вона створює значний ризик для безпеки оточуючих, навіть за умови розумного пристосування до праці [13].

Ще одним значимим аспектом правового регулювання трудових відносин ВІЛ-інфікованих осіб у США є, так зване, розумне пристосування (reasonable accommodation), тобто певна зміна способу виконання своїх професійних обов'язків, що обумовлена інвалідністю. Воно застосовується у випадках, якщо на роботу особи може вплинути безпосередньо ВІЛ-інфекція, побічні дії АРВ-терапії або інші захворювання, які виникли через ВІЛ. Можливі розумні пристосування включають змінені перерви та графік роботи (змінений графік для проведення медичних процедур), пристосування для проблем із зором (програмне забезпечення для зчитування з екрана та кваліфіковані зчитувачі), неоплачуваний відгул (для лікування чи оздоровлення), дозвіл працювати з дому тощо [13].

Таким чином, пропонуємо імплементувати законодавчий досвід США до України та видозмінити конкретні положення національних нормативно-правових актів, а саме:

1. Абзац сьомий статті 5⁻¹ Кодексу законів про працю України подати в наступній редакції: «правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу, у професійному та кар'єрному зростанні, при забезпеченні оплати праці, часу відпочинку та охорони праці, від незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи».

2. Статтю 158 Кодексу законів про працю України доповнити наступним положенням: «У разі наявності у особи ускладнень, спричинених хворобою, що певним чином обтяжують виконання покладених на неї професійних обов'язків, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний застосовувати до неї принцип розумного пристосування та узгодити нові оптимальні умови праці».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.04.2022).
2. Country Comparisons - HIV/AIDS – people living with HIV/AIDS. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/hiv-aids-people-living-with-hiv-aids/country-comparison> (дата звернення: 11.04.2022).
3. Country Comparisons - HIV/AIDS – adult prevalence rate. The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/hiv-aids-adult-prevalence-rate/country-comparison> (дата звернення: 17.04.2022).
4. European Centre for Disease Prevention and Control/WHO Regional Office for Europe. HIV/AIDS surveillance in Europe 2021 – 2020 data. Stockholm: ECDC; 2021. URL: https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/2021-Annual_HIV_Report_0.pdf.
5. Значення показників Національного звіту України про досягнутий прогрес у здійсненні глобальних заходів у відповідь на СНІД у 2016-2020 роках (GAM). Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України. URL: https://www.phc.org.ua/sites/default/files/users/user90/Indicators_GAM_2016_2020_fin.docx.
6. Lin X., Sajith A. M., et al. Structural Optimization of 2,3-Dihydro-1H-cyclopenta[b]quinolines Targeting the Noncatalytic RVxF Site of Protein Phosphatase 1 for HIV-1 Inhibition. *ACS infectious diseases*, № 6(12). 2020. Pp. 3190–3211. DOI: <https://doi.org/10.1021/acsinfecdis.0c00511>.
7. Миргород-Карпова В. В., Безвін О. С., Мурач Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку інклюзивної освіти для ВІЛ/СНІД-інфікованих осіб в Україні. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 30. 2021. С. 136-144. Retrieved from <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/486>.
8. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12.12.1991 р. № 1972-ХІІ : станом на 5 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text> (дата звернення: 07.04.2022).

9. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 2 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
10. Про затвердження переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2001 р. № 559 : станом на 17 січ. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/559-2001-п#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
11. Жуковіна Л. О. Медичні огляди: право чи обов'язок?. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9905 (дата звернення: 06.05.2022).
12. § 1630.4 Discrimination prohibited. The Code of Federal Regulations. URL: <https://www.ecfr.gov/current/title-29/subtitle-B/chapter-XIV/part-1630/section-1630.4> (дата звернення: 05.05.2022).
13. ADA, Rehabilitation Act, 29 CFR Part 1630. U.S. Equal Employment Opportunity Commission. URL: <https://tinyurl.com/2p8c538r>.

СЕКЦІЯ 8

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ЮРИДИЧНА ОСОБА ТА ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Ulviyye Aydin

Assoc. Prof. Dr.

*Manisa Celal Bayar University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Department
of Political Science and International Relations*

Миргород-Карпова В. В.

*к.ю.н., доцент, старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Калініна М. Р.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Адміністративна відповідальність є одним із закріплених Основним законом України видів юридичної відповідальності. Якщо ми звернемося до Кодексу України про Адміністративні Правопорушення, то побачимо, що тільки фізичні особи несуть адміністративну відповідальність. Але адміністративну відповідальність юридичних осіб встановлено на законодавчому рівні також. Як відомо, юридичні особи визнаються суб'єктами правових відносин у багатьох галузях права, зокрема, і в адміністративній. Коли вони вступають у правовідносини, то здійснюють надані їм права та виконують покладені на них обов'язки, іншими словами – здійснюють правомірну поведінку. Проте не можна виключати те, що вони також можуть порушувати законність, тобто вчиняти злочини, за які юридична особа має нести юридичну відповідальність. Юридичні особи є активними учасниками життя, виступає як самостійний суб'єкт громадських справ, зокрема правовідносин. Держава як організація політичної влади через свої органи надає певний вплив на завдання уряду. До таких суб'єктів належать юридичні особи.

Питання про адміністративну відповідальність юридичних осіб завжди було адміністративно актуальне, але за радянських часів, за планової економіки, майже повної державної власності та централізованого управління, воно не було таким важливим, як сьогодні. Оскільки в даний час переважна більшість юридичних осіб не підпорядковується безпосередньо державним органам, не заснованим на державній власності. Тобто необхідність забезпечення державної дисципліни у різних сферах суспільного життя не зникла, а навпаки, значно загострилася [1, с.3].

Відповіді на запитання про те, чи юридичні особи підлягають адміністративній відповідальності були надані вченими. Серед них О. Іоффе, Л. Кравченко, Є. Герасименко, В. Стефанюк, І. Голосниченко, М. Міхесенко, Ю. Колесніченко, Д. Лук'янець, О. Зима та багато інших науковців. Наприклад, А. Іоффе вважає, що юридичні особи не є суб'єктами адміністративних правопорушень за змістом Кодексу про адміністративні правопорушення, але адміністративні відносини в ширшому сенсі включають відносини за участю юридичних осіб. Проте більшість із вчених схиляються до того, що юридичні особи підлягають адміністративній відповідальності. На сьогодні, більшість науковців вважають, що до суб'єктів адміністративної відповідальності відносяться і юридичні особи. Вони стверджують, що у зв'язку з розвитком ринкових відносин норми КУпАП стосуються не тільки фізичних осіб, а і юридичних. Крім того, нині прийнято достатньо нормативно -правових актів, які дозволяють застосовувати заходи адміністративного впливу до юридичних осіб.

О. А. Зима мотивує необхідність існування адміністративної відповідальності юридичних осіб тим , що вони є не лише учасниками суспільних та правових відносин. Вони також підлягають управлінню. Тому органи державної виконавчої влади, які здійснюють державне управління, повинні впливати на них та застосовувати відповідні управлінські (регулюючі) методи. За однією з найпоширеніших класифікацій ці методи діляться переконання і примус, однією з є адміністративна відповідальність. Також визначено систему ознак, що відрізняють адміністративну відповідальність юридичної особи від адміністративної відповідальності фізичної особи. Зокрема конкретна (не спеціальна) зона відповідальності; правова поведінка суб'єкта реалізується у діяльності осіб, що становлять соціальний субстрат юридичної особи, у зв'язку з чим винність юридичної особи суттєво відрізняється від винності фізичної особи; накладене на правопорушника покарання має негативні наслідки як самого правопорушника (юридичної особи), але й пов'язаних із нею осіб. [1, с. 11].

Залежно від оцінки вини юридичних осіб та особливостей об'єктивної сторони їх протиправних дій можна виділити різні види адміністративних уявлень про підстави адміністративної відповідальності фізичних осіб. Деякі закони України передбачають адміністративну відповідальність юридичних осіб за дії, які мають бути наслідком дій чи бездіяльності осіб, які входять до складу юридичної особи. Наприклад, ст. 22 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» [3] встановлена відповідальність юридичних осіб за незаконну промислову діяльність, порушення правил безпечної експлуатації споруд, незаконну експлуатацію природних ресурсів, незаконне ведення морських наукових досліджень, забруднення морського середовища. Очевидно,

що зазначені діяння не можуть відбуватися поза свідомістю і волею конкретної особи, яка виконує певні дослідження. При кримінальному переслідуванні зазначених злочинів факт дії доводиться виною юридичної особи. Подальше виявлення конкретних осіб, дії яких призвели до протиправних дій юридичної особи, та визначення характеру їх психічного настрою на зв'язок їх дій із протиправними діями юридичної особи недоцільно, оскільки дана інформація є надмірною, на цей рівень вона не впливає. відновлення. Це дозволяє дійти невтішного висновку, що у подібних ситуаціях таке адміністративне правопорушення існує як об'єктивно винне діяння. [4].

Повертаючись до адміністративної відповідальності юридичних осіб, зазначимо, що закони, які їх регулюють, передбачають як адміністративні, так і судові процедури накладення санкцій. Наявність першої свідчить про те, що ця відповідальність є суто адміністративною. При цьому можна стверджувати, що юридичні особи можуть бути оштрафовані як адміністративне стягнення за порушення законодавства в різних сферах («загальнообов'язкові нормативні акти»). За які саме порушення і які саме стягнення можуть застосовуватися, – має регулюватися виключно законом. Такий висновок випливає зі змісту п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, у якому встановлено, що виключно законами України визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Крім того, М. В. Удод та О.Г. Літус зазначають, що призначення покарання адміністративної відповідальності за дане правопорушення винну фізичну особу. Одночасне притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності фізичної особи не звільняє від адміністративної відповідальності за дане правопорушення юридичну особу. Отже, орган, що розглядає конкретну справу про адміністративне правопорушення, мусить довести провину як юридичної, так і фізичної особи. Суб'єктивний бік правопорушення виражається в психічному ставленні суб'єкта до вчинених ним дій (бездіяльності) [2, с. 92].

Адміністративна відповідальність юридичних осіб виникає за загальними засадами адміністративної відповідальності, має ознаки, що характерні для адміністративної відповідальності фізичних осіб, тобто встановлюється законами та іншими нормативно-правовими актами, норми яких утворюють самостійний інститут адміністративного права. Підставою є адміністративне правопорушення, за яке передбачено адміністративне стягнення; використовується незліченною кількістю правоохоронних органів і суддів (судів); характеризується оперативністю, використовується при порушеннях норм інших галузей права — їм служить; має особливий порядок.

У той самий час адміністративна відповідальність юридичних має свою специфіку. Основною специфічною рисою є те, що адміністративна відповідальність покладається не так на конкретного громадянина чи посадову особу, але і на підприємство, установу чи організацію загалом від імені адміністрації підприємства. Об'єктивною стороною правопорушень, скоєних юридичними особами, є сталість і повторюваність правопорушень.

Вивчаючи чинне законодавство, можемо зробити висновок, що інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб ще тільки формується. Він ще не сформувався і містить багато протиріч і прогалин, але заперечувати його існування немає підстав. Можливі три правові наслідки у разі скоєння адміністративного правопорушення юридичною особою: залучення самої юридичної особи до суду, а також у разі порушення містобудівних правил; притягувати до відповідальності як юридичних, так і посадових осіб, а також у разі порушення у сфері монопольних обмежень; тільки для того, щоб віддати посадовця під суд за порушення митних правил.

Тому сьогодні можна стверджувати, що законодавство про адміністративну відповідальність юридичних осіб в Україні не має цілісної системи. Адміністративна відповідальність юридичних тісно пов'язана з адміністративною відповідальністю фізичних осіб, але адміністративну відповідальність юридичних слід розглядати як окремий вид адміністративної відповідальності. Ця проблема потребує подальшого дослідження. Поняття відповідальності законодавчо не розроблено, принципів ще не визначено, КУПАП України має закріпити не лише положення про можливість притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності та види стягнень, що накладаються на них, а й, по можливості, адміністративні правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зима О.А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис...канд. юрид. наук. Харків, 2001. 19 с.
2. Удо д М . В., Літу с О. Г . Адміністративна відповідальність юридичних осіб. Вісник Академії митної служби України. Серія: Право: науковий журнал. 2010. № 1. С. 90–95.
3. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України». 1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-вр#Text>.
4. Лук'янець Д. Про вину юридичних осіб у сфері адміністративної відповідальності. Право України.1999.№11 ст.117-122
5. Юридична особа та питання адміністративної відповідальності. 2010. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9210/>.

ОСВІТНЯ ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ

Видюк М. В.

*студентка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Михайловська Є. В.

*доктор філософії за спеціальністю 081 Право, заступник завідувача
кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Одним з яскраво виражених проблематичних питань сучасності є освітня підготовка персоналу Державної прикордонної служби України (далі ДПСУ), яка залишається предметом широкого обговорення в контексті військової освіти.

В Україні протягом тривалого часу відбувається перехід до нового рівня розвитку системи освітньої підготовки персоналу ДПСУ. Сучасна Україна змушена розв'язувати чимало проблем різного масштабу та значення, а особливо з урахуванням соціально-політичної ситуації в країні, у період збройної агресії зі сторони Російської Федерації. Професійна діяльність працівників Державної прикордонної служби України вимагає високий рівень розвитку, оскільки цей персонал є складовою сектору безпеки і охорони України (далі БіОУ). Враховуючи це, питання удосконалення освітньої підготовки персоналу даної структури є досить актуальним.

З'ясовано, що сучасному етапу розвитку вітчизняної освіти загалом і військової зокрема притаманні певні тенденції, а саме: запровадження нових стандартів з окремих спеціальностей для різних рівнів освіти; позиціонування освіти, як продуктивної сили соціально-економічного розвитку країни; реалізація нових підходів щодо забезпечення якості освітніх послуг закладами вищої освіти шляхом започаткування діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; трансформація військової освіти у зв'язку з впровадженням стандартів НАТО. Ці тенденції обумовлюють необхідність перегляду підходів щодо підготовки персоналу навчальними закладами ДПСУ. Визначено, що в сучасних умовах актуальним завданням для системи освітньої підготовки персоналу ДПСУ є урахування тенденцій в галузі освіти, а також готовність реагувати на виклики збройного характеру. Реалізація цього завдання потребує впровадження низки змін, об'єктивність яких залежить від правильного визначення стану системи і діагностування наявних проблем [3, с. 106].

Вимоги щодо підготовки особового складу мають визначатися з огляду на правовий статус ДПСУ як військового формування та правоохоронного органу спеціального призначення, а також з урахуванням того, що ДПСУ є одним із суб'єктів сектору БіОУ [2, с.10-11]. Проте, необхідно звернути увагу на те, що в сучасних умовах на

розвиток системи освіти впливають такі взаємопов'язані чинники, як швидкозмінність і швидкоплинність процесів суспільного розвитку; соціально-економічні та соціально-політичні трансформації в суспільстві; процеси глобалізації, які відгукнулися інтеграційними тенденціями у світі; швидке збільшення обсягів інформації, зумовлене появою нових інформаційних технологій [5].

Основними завданнями формування нової системи військової освіти в Україні є: нарощування інноваційного потенціалу системи військової освіти; забезпечення її інтеграції у вітчизняний освітній та європейський і світовий військово-освітні простори з урахуванням особливостей удосконалення основних складових сектору БіОУ, сумісних з відповідними структурами країн-членів НАТО; всебічне забезпечення якості підготовки військових фахівців та якості освітньої діяльності ВВНЗ на засадах гарантування; приведення кількісних та якісних показників системи військової освіти у відповідність до завдань, що постали перед складовими сектору БіОУ у зв'язку з подіями на сході країни [6]; гармонізація співвідношення складових військової освіти та уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, а також їх інтегральне поєднання та взаємодоповнення, що пов'язано з неможливістю реалізації незалежної підготовки за різними програмами для якісної підготовки особового складу ДПСУ; набуття здатності виконувати додаткові завдання і обов'язки шляхом отримання нових знань та вмінь у межах службової діяльності; переглянути підходи щодо підготовки особового складу ДПСУ; забезпечити навчальні кафедри всім необхідним для їхнього розвитку та професійного удосконалення; удосконалити системи підпорядкування закладів освіти ДПСУ.

Система вищої освіти повинна забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень у нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності складових сектору БіОУ [4]. Ефективне вирішення досліджуваного питання може дати можливість у межах державної системи освіти вдосконалити та гармонізувати систему освітньої підготовки фахівців-прикордонників з вищою військовою освітою з урахуванням уніфікації єдиної системи військової підготовки персоналу для сил БіОУ за зразком складових євроатлантичної безпекової архітектури, уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, вітчизняного досвіду виконання завдань в АТО та ООС

підрозділами ДПСУ, новітніх підходів у системі освіти України, а також підвищити рівень фахової підготовки молодшого персоналу ДПСУ [2, с. 14].

До головних вимог щодо подальшого розвитку військової освіти необхідно віднести: 1) підготовку висококваліфікованих військових фахівців, здатних керувати військами під час виконання відповідних бойових операцій і проведення навчань у мирний час; 2) створення, експлуатацію та застосування найскладніших систем озброєння та військової техніки; 3) здійснення та супроводження фундаментальних і прикладних досліджень; 4) організацію, проведення та контроль дослідно-конструкторських робіт зі створення нових поколінь озброєння та військової техніки; 5) ефективну дію у виконанні завдань, що виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних та миротворчих операцій. Саме ці положення мають бути покладені в основу майбутньої теорії трансформації освітньої підготовки персоналу ДПСУ.

Крім цього, має враховуватись візія сил оборони зразка 2030 року, що визначена в Указі Президента України № 473/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». У цьому документі зазначено, що сили оборони об'єднані єдиним керівництвом та складаються з професійно підготовленого та мотивованого особового складу, оснащени сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, здатні забезпечити захист суверенітету та територіальної цілісності України, готові до ведення операцій у повітрі, на суші, на морі, ведення протиборства в інформаційному просторі та кіберпросторі, спроможні діяти асиметрично, нестандартно, є проактивними та інтегрованими до євроатлантичної безпекової архітектури. Також має бути прийнято до уваги те, що ДПСУ має бути готовою до залучення для реалізації завдань за ймовірними сценаріями виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру відповідно до визначених варіантів застосування та розподілу відповідальності сил оборони [1].

Отже, можна зробити висновки про те, що на сьогодні система освітньої підготовки в ДПСУ потребує значного корегування, необхідність якого впливає із сучасних тенденцій в Україні в галузі освіти та військової освіти загалом і стану справ у закладах освіти ДПСУ зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»» від 17.09.2021// Офіційний вісник Президента України – 2021. № 24. С. 27.

2. Васильчук І., Коваль Б., Боровик О.. Нормативно-правові і технологічні засади вдосконалення освітньої підготовки персоналу Державної прикордонної служби України в контексті трансформації військової освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2022. № 1 (28). Частина 1. С. 6 – 15.
3. Левадний І., Фігура О., Боровик О.. Стан та актуальні проблеми освітньої підготовки персоналу Державної прикордонної служби України в контексті трансформації військової освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2022. №1 (28). Частина 1. С. 106-119.
4. Полторац С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*, 2016. № 3. С. 70–73.
5. Сисоєва С. О. Роль освіти в сучасному світі. *Рідна школа : щомісячний наук.-пед. журнал*. 2008. № 11. С. 3–6
6. Щипанський П. В., Тимошенко Р. І., Салкуцян С. М. *Формування нової парадигми військової освіти. Наука і оборона*. Харків : НУОУ, 2017. № 2. С. 37–42.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕЯКИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Горбець Н. С.

*доктор філософії з галузі знань 08 «Право»,
викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права,
Сумського державного університету*

В умовах воєнного стану в Україні діяльність правоохоронних органів держави значачала деяких змін зважаючи на необхідність захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права тощо. Основним нормативним актом, що визначає правовий режим воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року. Вказаним законом передбачено, що військові формування та правоохоронні органи за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України залучаються до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності [1].

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року до сектору безпеки і оборони відносить правоохоронні органи, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України, а за

функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз [2].

Одним із правоохоронних органів до завдань якого належить захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, а також попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України є Служба безпеки України [3]. Інформація на офіційному веб-сайті Служби безпеки України свідчить, що в умовах воєнного режиму спецслужба не лише виконує бойові завдання у координації з іншими воєнізованими підрозділами, але й активізувала діяльність з виявлення та притягнення до відповідальності агентів ворожих спецслужб, затримання колаборантів, «коректувальників», знешкодження диверсійно-розвідувальних груп, запобігання загрозам в національному інформаційному та кіберпросторі [4]. Тобто на Службу безпеки України в умовах воєнного стану покладено протидію та боротьбу із зовнішніми загрозами для державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України.

Іншим правоохоронним органом діяльність якого має істотне значення в умовах воєнного стану є Національна поліція України. М. В. Ковалів та В. О. Іваха наголошують, що основною функцією органів внутрішніх справ щодо забезпечення режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, що досягається виконанням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму; забезпечення громадської безпеки тощо [5]. Водночас для забезпечення діяльності поліції та ефективного виконання нею завдань в умовах воєнного стану було розширено її повноваження, зокрема, в частині застосування поліцейськими заходів примусу. Так, Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» № 7147 з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану поліцейським надано такі додаткові повноваження: 1) одержувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб державної форми власності інформацію, необхідну для виконання її завдань та повноважень; 2) здійснювати конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених чи засуджених до позбавлення волі, охороняти їх у залі суду; 3) утримувати в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних або адміністративних правопорушень, осіб, щодо яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, осіб, підданих адміністративному арешту, обвинувачених і засуджених; 4) виявляти, знешкоджувати та знищувати вибухонебезпечні

предмети, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних/ кримінальних правопорушень; 5) організувати роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт; 6) здійснювати техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху; 7) представляти та забезпечувати виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі; 8) здійснювати співробітництво з Європейським поліцейським офісом (Європол) та діяти як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європолом; 9) організувати взаємодію правоохоронних та інших державних органів України з Інтерполом, Європолом, компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності останніх; 10) збирати біометричні дані осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання; 11) здійснювати адміністративний нагляд відповідно до закону [6].

Одним із правоохоронних органів, який не лише охороняє державний кордон, а й бере участь у забезпеченні оборони всередині країни є Державна прикордонна служба України. Зокрема, Законом України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року уповноважено Національну поліцію України, Національну гвардію України, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України та інші органи: 1) брати участь у: а) проведенні аналізу та оцінки обстановки, яка впливає на виконання завдань територіальної оборони та руху опору; б) плануванні територіальної оборони; в) створенні системи управління територіальною обороною; г) навчаннях (тренуваннях), оперативнопольових поїздках з територіальної оборони, а також забезпечувати участь у них підпорядкованих органів та підрозділів. 2) здійснювати підготовку підпорядкованих сил і засобів, що залучаються до територіальної оборони, та управління ними під час виконання завдань територіальної оборони; 3) підтримувати взаємодію під час підготовки та виконання завдань територіальної оборони (стаття 17) [7]. Крім того діяльність Державної прикордонної служби України зазнала змін також в частині її загальної чисельності на особливий період на кількість особового складу, призованого на військову службу для виконання Указів Президента України про мобілізацію, затверджених законами України [8].

Таким чином, діяльність таких правоохоронних органів як Служба безпеки України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України в умовах воєнного стану зазнала змін про що свідчать останні законодавчі зміни. Такі зміни мають зосередити увагу правоохоронних органів на пріоритетних напрямках їх діяльності, що в

результаті підвищить рівень довіри громадян до них. Так як за результатами опитування проведеного у січні 2022 року Національній поліції України довіряє лише 28%, Службі безпеки України – 20% [9], тоді як Державній прикордонній службі України як свідчить опитування проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 29 липня по 4 серпня 2021 довіру висловили 55% опитаних громадян [10].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 28. Ст. 250.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1992. № 27. Ст. 382.
4. Офіційний веб-сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/zakhyshchaiemo-ukrainu-razom>.
5. Ковалів М.В., Іваха В.О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць*. 2015. № 813. С. 245–250.
6. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України»: Закон України від 13.03.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ07108А?an=3>.
7. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2021. № 41. Ст. 339.
8. Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» щодо збільшення чисельності військовослужбовців: Закон України від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2133-20#n2>.
9. Довіра українців до інститутів влади і суспільства. Презентація результатів всеукраїнського дослідження громадської думки. 2022. URL: https://rb.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/dovira-do-institutiv_01_2022_ukr.pdf.
10. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМАТИКИ МОБІНГУ В РАМКАХ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Горячев В. С.

*аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Шейн Д. С.

*студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Миргород-Карпова В. В.

*к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Тенденції українського законотворчого процесу свідчать: держава намагається послідовно проводити політику із забезпечення конституційного права на повагу до честі й гідності особи. В січні 2019 року набрав чинності Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» [1]. Наступним логічним кроком стало розроблення регламентації протидії мобінгу – цькуванню в трудових і службових правовідносинах.

Вперше детально й предметно мобінг як важливий елемент суспільної дійсності та сфери праці був описаний авторитетним шведським психологом Хансом Лейманном в 1984 р. у звіті з результатами дослідження про взаємозв'язок психологічної атмосфери на роботі й ефективності працівників (журнал «The National of Occupational Safety») [2, с. 228]. Його публікація містить наступне формулювання щодо пояснення поняття «мобінг»: «...це психологічний терор, який включає вороже і неетичне ставлення одного або кількох людей, що систематично повторюється, проти іншої людини, супроводжуючись соціальними конфліктами, агресивною поведінкою й не латентною нетерпимістю». Але загалом поняття «мобінг» є досить новим з точки зору поширення його використання. Початок його наукового вжитку хронологічно збігається з 90-ми роками ХХ ст., коли перед уже досить технологічним і глобалізаційним суспільством постали гострі питання щодо обмеженості робочих місць, посилення трудової конкуренції, акселерації потреби в не тільки професійно навчених спеціалістах, а й працівниках із відповідним рівнем етико-моральних якостей. Проте саме явище, котре цей термін позначає й узагальнює, існує напрочуд давно.

І. Лопушинський розглядає мобінг у двох вимірах: широкому та вузькому. Перший ознаменовує значення мобінгу як психологічне, економічне та інше насильство з метою приниження людської гідності підлеглих та найманих працівників з боку керівництва за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи [3, с. 104]. Тобто, в

такому разі мобінг докладно охоплює різноманітні варіанти дискримінації безпосередньо у трудовій сфері. У вузькому розумінні це поняття набуває більш прагматично-прикладний зміст: «...це цькування, психологічний тиск, форма зниження авторитету співробітника в колективі, що здійснюються зазвичай з метою його звільнення».

Так, подібні трактування й інтерпретації є доволі оціночними та нелінійними, хоча й пов'язані спільним концептуальним сенсом, що зводиться до неадекватної поведінки колективу стосовно якогось його сегменту чи окремо взятих осіб. Проте, звертаючись до першоджерела дефініції «мобінг» [3, с. 105], логічно висловити те, що останній як процес насамперед варіюється в тому діапазоні, котрий ситуативно спостерігається у тому чи іншому випадку під час трудових відносин. Звідси впливає те, що явище вкрай гостро пов'язане з усіма можливими формами вияву неповаги як до соціуму, так і до конкретних особистостей. Враховуючи те, що безпосереднім об'єктом дослідження є державно-службові відносини, ми розглядаємо мобінг передусім як явище серед кола носіїв владних повноважень.

Основними формами вираження мобінгу вважаються такі діяння: посягання на соціальні стосунки; публічні невдоволення, критика, присікування, висміювання, дорікання, цькування чи переслідування; заборона колегам розмовляти із суб'єктом, його бойкот; посягання на соціальний авторитет, насміхання чи поширення пліток; підозри в психічних розладах; насміхання над фізичними вадами, особистим життям, національністю, релігійними чи культурними уподобаннями чи переконаннями.

О. Трюхан розглядаючи значення й практичні способи захисту державних службовців від мобінгу на робочому місці вбачає мобінг у: дорученні робіт, які принижують почуття власної гідності; несправедливому й образливе оцінюванні роботи; сумнівах в рішеннях суб'єкта; сексуальних домаганнях, що стосується як чоловіків, так і жінок; запереченні ментальності, самоідентичності особи тощо [4, с. 131]. Цей перелік є невичерпним і наводить лише деякі потенційні видозміни мобінгу, в основі яких суб'єктивне ставлення, а не об'єктивна оцінка.

Мобінг регулярно стає основною причиною великої кількості звільнень з роботи, серйозних матеріальних втрат, тривалих судових спорів у трудовому юридичному полі, невтішних змін у психічному й ментальному здоров'ї постраждалих, а подекуди й самогубств [5, с. 44].

Мобінг шкодить не лише співробітнику-жертві, а й органам, уповноважених на практичне виконання завдань і функцій держави, що гальмує службово-професійний процес та забезпечення призначення державної служби. За статистикою, у країнах Західної Європи мобінгу зазнають майже 51 % працівників, при цьому в державно-

службовому секторі такий показник коливається в межах 55-65 % [6]. Водночас статистика опирається тільки на ті дані, що отримані від респондентів. В свою чергу останні не завжди бажають вказувати на цю проблему у зв'язку з можливими наслідками, оскільки багато працівників з цього приводу замовчують про випадки такого ставлення (інколи жертва просто полишає місце роботи, не афішуючи при цьому справжній мотив свого вчинку. Тому існує ризик, що це число насправді значно більше за наявні підрахунки.

Мобінг як соціально-правовий феномен є вкрай негативним та широко розповсюдженим явищем, боротьба з яким є особливо важливою в аспекті забезпечення безпечних психологічних умов праці і ефективного середовища діяльності осіб, що проходять державну службу. Питання профілактики й протидії мобінгу є не тільки питанням трудового й службового плану, а й загальносуспільного масштабу загалом, через що потребує виняткової уваги законодавця та належного нормативно-правового регулювання, що відповідатиме викликам і наслідкам мобінгу.

Провідне місце в системі регламентації безпечних психологічних умов праці на державній службі належить Конституції України як Основному Закону та акту прямої дії: стаття 43 встановлює право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці, що впливає, в тому числі, із визнання людини, її життя і здоров'я, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю.

На рівні кодифікацій нішу даного питання, цілком логічно, заповнює Кодекс законів про працю України, де у ст. 2 зазначається про «...право на здорові і безпечні умови праці», а в ст. 153 уточнюється наступне «...на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці» [7].

У вітчизняних наукових колах неоднозначність поняття «належних умов праці» в розрізі мобінгу на державній службі розглядає у своїй роботі І. Сахарук. Розглядаючи «належні умови праці» як чинник, що оптимізує функціонування державної служби, автор стверджує, що вживане законодавцем формулювання є надмірно оціночним, потрібним ступенем не опрацьованим і не конкретизованим у національному законодавстві [8, с. 167].

Подібні погляди має Л. Червінська [9]. Науковиця констатує й вказує на прямий зв'язок між дефіцитом нормативної уваги до мобінгу та ролі психологічної атмосфери на державній службі і зростанням динаміки його поширення.

Окрему позицію у цьому питанні займає Закон України «Про охорону праці» № 2694-ХІІ від 14.10.1992 р. [10], оскільки останній визначає відправні засади й фундаментальні ідеали функціонування державної політики в галузі охорони праці, у тому

числі й створенні належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Що стосується вузькогалузевого сегменту нормативно-правових актів (безпосередньо пов'язаних із проблематикою безпечних психологічних умов праці на державній службі), то в його рамках лівова частка офіційних вищезазначених тверджень дублюються, без якоїсь деталізації чи пояснення. Приміром, відповідно до ст. 55 Закону України «Про державну службу» № 889-VIII від 10.12.2015 р. керівник державної служби повинен створювати здорові та безпечні умови, необхідні для належного виконання державними службовцями своїх обов'язків [11], а згідно з пунктом 1 розділу VII наказу Національного агентства України з питань державної служби № 50 від 03.03.2016 «Про затвердження Типових правил внутрішнього службового розпорядку» «...орган державної влади зобов'язаний забезпечити безпечні умови праці, належний стан засобів протипожежної безпеки, санітарії і гігієни праці» [12].

Отже, в Україні існують певні правові норми щодо регламентації безпечних психологічних умов праці на державній службі. Проте вони характеризуються низкою недоліків: мізерним рівнем конкретизації й пояснення, що є необхідним для нормального правозастосування; перевантаженням оціночних понять; відсутністю дієвої бази для забезпечення ефективної реалізації профілактики й протидії мобінгу на державній службі. Низькі якість та ступінь нормативно-правової регламентації мобінгу зумовлено недооцінкою цього явища, відсутністю необхідного дослідження цього соціально-правового феномену. Головною проблемою формування спеціального законодавства є визначення «мобінгу» та його ознак. Цей аспект є надзвичайно важливим, оскільки при доказуванні мобінгу в суді необхідно точно кваліфікувати чи є зазначені факти проявами мобінгу чи ні. Як правило, доказами наявності таких фактів є слова потерпілого, а тому необхідно деталізувати мобінг, щоб уникнути можливих зловживань правом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення: 19.04.2022).
2. Грекова М. М., Греков Є. А., Галеев Я. В. Відповідальність роботодавця за мобінг: національне законодавство та світовий досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2020. С. 227-235.

3. Лопушинський І. П. Мобінг (цькування) в управління персоналом: механізми правового врегулювання в Україні та світі. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. № 1 (14). 2021. С. 102-116.
4. Трюхан О. А. Захист державних службовців від мобінгу на робочому місці: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4 (25). 2017. С. 42-46.
5. Тимофєєва Л. Ю. Мобінг у контексті євроінтеграційної кримінально-правової політики. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 3 (65). 2019. С. 247-253.
6. Mobbing and harassment: Staffordshire University. URL: <https://www.staffs.ac.uk/students/support/equality-diversity-inclusion/equality-issues/bullying-and-harassment>.
7. Кодекс законів про працю: Закон України від 23.07.1996 № 322-08. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n22> (дата звернення: 19.04.2022).
8. Сахарук І. С. Правові основи забезпечення безпечних та здорових умов праці згідно зі стандартами МОП у XXI столітті. *Часопис Київського університету права*. № 3. 2019. С. 165-171.
9. Червінська Л. П. Мобінг персоналу як соціальне явище організації. 2018. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/24762/Chervinska128.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
10. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 19.04.2022).
11. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 19.04.2022).
12. Про затвердження Типових правил внутрішнього службового розпорядку: наказ Національного агентства України з питань державної служби № 50 від 03.03.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-16#Text> (дата звернення: 19.04.2022).

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Дідківська С. С.

*студентка 1 курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Діяльність прокуратури має виключне значення для функціонування суспільства. Прокуратура виконує комплексний нагляд за станом дотримання таких важливих аспектів, як: правовий статус людини та її свободи, дотримання і виконання органами виконавчої влади законів, які регулюють коло цих питань. Окрім цього, вона здійснює контроль діяльності органів місцевого самоврядування та їх службовими і посадовими особами. Тож на основі зазначеної важливості діяльності прокуратури, доцільно буде ознайомитись із основними засадами її функціонування.

Засади (принципи) – це фактично підґрунтя, першооснова, що відображає в системі державного управління закономірності, взаємозв'язки та відносини між її відповідними елементами.[1]. У сучасних підручниках та словниках принципи характеризують як вихідне положення, на основі якого функціонує певна система.

Система прокуратури, як і будь-якої іншої державної чи навпаки недержавної структури, ґрунтується на відповідних засадах. Діяльність прокуратури здійснюється на основі Конституції України, а отже має чинити виходячи з певних умов та вимог.

За ствердженням Балаклицького І.І., принципи мають пронизуючий характер як для правового суспільства, так і для правової системи всієї країни в цілому. Вони характеризують не лише сутність, але й істинний зміст права. Окрім цього, вони відображають не лише його внутрішню будову, статику, але і весь процес функціонування та його динамічний аспект. Принципи є головним орієнтиром усієї правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності державних органів. Саме від ступеня їх дотримання безпосередньо залежить рівень стабільності та ефективності правової системи [3, с. 71-72].

Правова система є провідним елементом для забезпечення порядку в суспільстві та підтримання злагоди в державі. За її допомогою діяльність прокуратури є так званим «регулятором» який забезпечує певний контроль у цій сфері, тож засадами діяльності органів прокуратури доцільно буде назвати виключно ті положення, які обумовлюють вихідні, основні та визначальні моменти їх діяльності як єдиного державного органу [4, с. 44-45].

Основні принципи діяльності прокуратури досить вичерпно окреслені саме у Законі України « Про Прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року. Цей закон містить статтю 3, в якій зазначається ,що прокуратура ґрунтується на засадах:

- 1) верховенства права та визнання людини ,її життя і здоров'я ,честі і гідності,недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю ;
- 2) законності ,справедливості ,неупередженості та об'єктивності ;
- 3) територіальності ;
- 4) презумпції невинуватості ;
- 5) незалежності прокурорів,що передбачає існування гаранті від незаконного політичного,матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків;
- 6) політичної нейтральності прокуратури;
- 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої,виконавчої і судової влади;
- 8) поваги до незалежності суддів,що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо прав осудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку,передбаченому процесуальним законом ;
- 9) прозорості діяльності прокуратури,що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора,вільним доступом до інформації довідкового характеру ,наданням на запити інформації ,якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання ;
- 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки; [6]

Окрім цього,виділяють ще принципи діяльності прокуратури,які здебільшого можна охарактеризувати як засади,що стосуються безпосередньо самого виконуючого обов'язки головного судового представника звинувачення ,тобто прокурора :

- 1)принцип законності ,тобто обов'язок діяти на основі всіх доступних законних методів у випадку порушення правової норми ;
- 2)принцип неупередженості(збереження об'єктивного погляду на вчинені дії,а також однакове ставлення до всіх громадян,діяльність виключно на підставі права із застосуванням засобів,які передбачені законом ;
- 3)принцип співпраці з іншими державними органами ;
- 4)принцип ,який включає в себе можливість доручення вищестоящим прокурором своїм підлеглим прокурорам вчинення дій,які має повноваження виконувати вищестоящий прокурор ;
- 5)принцип деволуції,який дозволяє вищестоящому прокурору провадити діяльність ,яка за законом належить нижчестоящому прокурору ;

б) принцип одноособового вчинення дій [7, с.238]

Таким чином, дослідивши основні засади діяльності прокуратури можемо зазначити, що принципи – це першооснова яка закладає в систему державного управління, взаємозв'язок між її структурними елементами. Принципи діяльності прокуратури є надзвичайно важливими, адже вони допомагають детально розглянути прокуратуру у як елемент розвитку правової сфери. Окрім цього, кожен із зазначених принципів є складовою цілісної системи, яка має ефективність лише тоді, коли функціонує комплексно, без виключення одного з її елементів. Окрім цього, дотримання засад прокурорської діяльності забезпечує відповідний рівень стабільності та, як зазначалося, ефективності правової системи держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Засади діяльності органів прокуратури. URL: <https://bit.ly/3PFgb3H>.
2. Прокурор-гарант дотримання прав людини та основних засад судочинства при укладанні угод про визнання винуватості. URL: <https://bit.ly/38cTC5E>.
3. Балаклицький І.І. Загальні принципи права як сутнісні його характеристики. Держава і права. Вип. 45 С. 71-76.
4. Рибалка Н. Засади діяльності прокуратури. Право України. 2015. № 6. С. 44-51.
5. Сучасні принципи діяльності прокуратури як важлива передумова історико- правового аналізу її функціональної складової. URL: <https://bit.ly/3PyIoul>.
6. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. №1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
7. Кравчук В.З асади (принципи) організації та діяльності прокуратури Польщі за реформою 2016 року : досвід для України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С.235-239.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВА БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

Доля В. В.

*аспірант II року навчання ННІ права
Сумського державного університету*

Створення та запуск нової інституції орієнтовної комплексно протидіяти більшості складним правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави справедливо є одним із вагомих здобутків країни. Попри незавершеність багатьох

процесів для повноцінної роботи установи, з об'єктивних причин, на вже діючих співробітників Бюро економічної безпеки України покладається ряд завдань належне і своєчасне виконання котрих є критично вагомим для держави.

Однією із фундаментальних груп представників співробітників вказаного суб'єкта є детективи Бюро економічної безпеки України, на яких покладається ряд знакових аспектів роботи. Зважаючи на малочислений поточний персональний склад та широкий спектр завдань результативна професійна діяльність вказаних осіб має надважливе значення.

У цьому аспекті слушним буде розглянути питання й існування так званих «запобіжників» від потенційних зловживань з боку аналізованих посадових осіб. Одним із таких є законодавчо передбачена змога притягнення до юридичної відповідності за діяння протиправного характеру під час реалізації власних повноважень останніми. Заслугове схвалення й підтримки переконання А. Манькута, який відмічає, що юридична відповідальність є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, сутність якого полягає в цілеспрямованому впливі на поведінку індивідів за допомогою юридичних засобів. Завдяки цьому комплексному впливу стає можливим гідне впорядкування суспільних відносин, надання їм певної системності й стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, максимально можливе втілення принципів соціальної справедливості. Існування права як регулятора суспільних відносин у всі часи обумовлюється саме необхідністю підтримувати правопорядок в неоднорідному, сповненому внутрішніх протиріч суспільстві задля запобігання будь-яким небажаним відхиленням від встановлених правил поведінки [1, с. 159]. Такою обширною характеристикою і змістовним описом категорії «юридична відповідальність» вчений підкреслює її значимість в структурі правового статусу посадових осіб. Не можемо не погодитися зі вказаним переконанням доповнивши, що існування зазначеного елемента є виправданим і доцільним, оскільки ідеться навіть про своєрідний стимулюючий чинник. У цьому аспекті звернемо увагу й на спільне переконання О. С. Кальян та О. І. Мисак, котрі відмічають, що якщо ж юридична відповідальність не буде застосована до правопорушника, вона набуде декларативного характеру, що сприятиме формуванню зухвалого, зневажливого ставлення до права загалом. Юридична відповідальність покликана забезпечити гарантування прав, свобод людини і громадянина, громадянського суспільства та міжнародного співтовариства [2, с. 52]. Вказане тільки посилює віру в значимість і цінність такої складової становища для будь-яких посадових осіб й інших учасників правовідносин.

Сама ж дефініція «юридична відповідальність», традиційно, для вітчизняної науки містить низку точок зору щодо розуміння сутності останньої. В той же час, слушним буде зауважити, що більшість дослідників сходяться на думці відносно кількісного й якісного складів ознак останньої. Наприклад О. Ф. Скакун, зауважує, що юридична відповідальність (в аспекті ретроспективного підходу) – це передбачені законом вид і міра обов'язку правопорушника потерпати від примусового державно-владного позбавлення благ психологічного, організаційного або майнового характеру у правовідносинах, що виникають між ним і державою із факту правопорушення [3, с. 464]. М. М. Терещук стверджує, що юридична відповідальність у публічному праві – це нормативний, гарантований і забезпечений державним переконанням або примусом публічно-юридичний обов'язок щодо дотримання та виконання норм публічного права, реалізований у правомірній поведінці суб'єкта права, що схвалюється і (або) заохочується державою, а у випадку його порушення – обов'язок правопорушника перетерпіти осуд, обмеження прав особистого, матеріального та організаційного характеру [4, с. 10]. Цікаве визначення наведеного терміна формулює А. Ю. Бойчук наголошуючи, що мова йде про систему взаємопов'язаних та взаємообумовлених політико-правових, соціальних, демографічних, територіальних, організаційних, кадрових, матеріально-фінансових ресурсів, необхідних для вирішення найважливіших питань розвитку держави, соціуму і людини в умовах формування громадянського суспільства та демократичної правової державності, що, враховуючи транскордонний характер довкілля, здійснюються в умовах глобалізації та міжнародної міждержавної інтеграції [5, с. 14]. При цьому О. Харитонова, слушно резюмує, що юридична відповідальність як засіб державно-правового примусу передбачена нормами права. Як норма права вона існує незалежно від вчинення правопорушення і відіграє роль чинника, що стримує суб'єктів права від порушень і стимулює їх до правомірної поведінки. Юридична відповідальність як охоронні правовідносини, виникає в результаті порушення суб'єктивних прав та інтересів інших учасників суспільних відносин і порушення цими протиправними діями норм права, які передбачають можливість застосування санкцій на випадок вчинення порушення [6, с. 29-30]. Тобто, слушним буде висновок про явну значимість, із точки зору вивчення й дослідження, у нашому випадку, питання юридичної відповідальності детективів Бюро економічної безпеки України.

Перш за все, у відповідності до ч. 1 ст. 38 ЗУ Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX передбачено, що за невиконання або неналежне

виконання своїх обов'язків працівники Бюро економічної безпеки України несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність згідно із законом [7]. Як бачимо, нормотворець застосував класичний перелік видів юридичної відповідальності, заходи у рамках котрих можуть бути вжиті до детективів аналізованої установи. Висвітлена логіка вбачається закономірною і виправданою, оскільки специфіка професійної діяльності останніх носить такий характер, що обґрунтовує доцільність вжитку відповідних спектрів заходів реагування. При чому, усвідомлюємо, що в наведеному контексті мова йде винятково про можливе притягнення до юридичної відповідальності саме під час провадження професійної діяльності останніми.

З приводу конкретизації видів протиправних діянь за які цю категорію посадових осіб можливо притягнути до того чи іншого виду відповідальності, то навіть профільний законодавчий акт містить відповідні відомості. Наприклад, згідно ч. 1. ст. 37 цього документа працівники Бюро економічної безпеки України несуть відповідальність за розголошення, нецільове використання, порушення правил роботи з інформацією, інше протиправне використання інформаційних ресурсів Бюро економічної безпеки України, доступ до яких надається в межах службових повноважень, відповідно до Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [8], законів України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI [9], «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII [10] та інших нормативно-правових актів.

У цьому сенсі особливо слід виділити кримінальну відповідальність детектива, як найжорсткішу міру реагування. Стосовно загальної характеристики цього різновиду, то концентруючи увагу на кримінальній компоненті, перш за все, необхідно зазначити, що мова йде про службових осіб. Такий висновок можна зробити виходячи з аналізу ч. 3 ст. 18 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. № 2341-III [11], а також ураховуючи ч. 2 ст. 19 ЗУ Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 р. № 1150-IX. Щодо конкретних складів кримінальних правопорушень, то у цьому сенсі пріоритетно варто сфокусувати увагу на Розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», який містить наступні, відповідні для нас позиції: 1) ст. 364. «Зловживання владою або службовим становищем»; 2) ст. 365. «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»; 3) ст. 365³. «Бездіяльність працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або

проведення азартних ігор, лотерей»; 4) ст. 366. «Службове підроблення»; 5) ст. 366². «Декларування недостовірної інформації»; 6) ст. 366³. «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»; 7) ст. 367. «Службова недбалість»; 8) ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»; 9) ст. 368². «Незаконне збагачення». Більше того, слід наголосити, що в пропонованому контексті доцільно також звернути увагу на протиправні діяння, котрі можуть вчинюватися під час реалізації процедурних аспектів у рамках провадження оперативно-розшукової діяльності й досудового розслідування кримінальних правопорушень. Йдеться про наступні положення: 1) ст. 371. «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою»; 2) ст. 372. «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності»; 3) ст. 373. «Примушування давати показання»; 4) ст. 374. «Порушення права на захист»; 5) ст. 380. «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист»; 6) ст. 381. «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»; 7) ст. 387. «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування»; 8) інші склади кримінальних правопорушень.

Тобто, відносно зазначених посадових осіб можуть бути застосовані ряд статей кримінального законодавства, що передбачають настання негативних наслідків для порушників. При цьому, зважаючи на нещодавній і неповноцінний запуск установи, а також ураховуючи поточну ситуацію складно зробити висновок про дієвість нинішньої системи кримінально-правового реагування. Відповідно, припускаємо, що вказане питання вимагатиме опрацювання в майбутньому, з метою пошуку шляхів для удосконалення правового становища вказаних посадових осіб.

Отже, важливим елементом правового статусу детективів Бюро економічної безпеки України є юридична відповідальність останніх. Серед таких заходів державного реагування вагома роль відводиться кримінальній відповідальності детектива, як найжорсткішій мірі реагування. Чинне кримінальне законодавство налічує ряд статей, що можуть бути застосовані до висвітлюваної категорії. В той же час, зважаючи на поточну обстановку, проблематично оцінити дійсну ефективність вказаних мір реагування відносно зазначених детективів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Манькут А. Поняття юридичної відповідальності працівників прокуратури. *Підприємництво, господарство і право*, 2016. № 2. С. 158–161.
2. Кальян О. С., Мисак О. І. Юридична відповідальність: проблеми системного розуміння.

Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2019. Вип. 59. Т. 1. С. 51–54.

3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. – 2-ге видання. К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

4. Терещук М. М. Юридична відповідальність у публічному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 22 с.

5. Бойчук А. Ю. Юридична відповідальність за правопорушення проти довкілля: історико-правове дослідження : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 45 с.

6. Харитонов О., Харитонов Є. Юридична відповідальність: пошук парадигми. *Часопис кафедри теорії та історії держави і права*, 2010. К., Чис. V. С. 23–30.

7. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n452>.

8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

10. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2533>.

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Думчиков М. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Визначивши основні способи вчинення легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів, пропонуємо визначити напрями протидії цьому кримінальному правопорушенню.

Законодавче врегулювання. На нашу думку в Законі України «Про віртуальні активи» перш за все варто визначити, що саме підпадає під поняття віртуальних активів. Ми переконанні, що ними мають бути визнані: віртуальні цінні папери; криптовалюти. На

нашу думку для криптовалюти потрібно ввести окремий правовий режим, в якому криптовалюта використовувалася як одиниця обліку, предмет при обміні чи купівлі продажу майна, інвестиційним засобом, або засобом накопичення. Повноваженнями у сфері регулювання ринку криптовалют наділити Національний Банк України; віртуальне майно. Віртуальні активи, які не підпадають під поняття криптовалюти та віртуальних цінних паперів, які виражають майнові та інші права власника у межах цивільно-правових договорів з особою, що є володільцем такого активу, пропонується називати віртуальним майном. До такого віртуального майна можна віднести NFT – токени та увесь NFT ринок. Технологія NFT для продажу творів мистецтва не має фізичної присутності, як живопис чи скульптура, а власність представляє токен, а чи не сам предмет мистецтва. Токен записується до цифрового реєстру і може бути перепроданий. Вартість художнього твору може підвищуватися чи знижуватися, але власник токена ніколи не має вихідного цифрового файлу. NFT краще всього можна описати як цифровий сертифікат автентичності, затребуваність якого як предмет колекціонування зростає. NFT – це спеціальний токен, який є унікальним ідентифікатор, пов'язаний з частиною криптомистецтв, який не може бути відтворений, і використовується для підтвердження права власності на частина. Можна прикріпити його до будь-чого: JPEG, GIF, MP4, навіть музики. Цей токен, що підтверджує право власності на вихідний файл, зберігається в ланцюжку блоків, що представляє собою постійний реєстр, якому можна отримати доступ з будь-якого комп'ютера по всьому світу [1, с. 510].

Також з метою захисту учасників ринку віртуальних активів та одночасного дотримання стандартів в сфері протидії легалізації злочинних доходів, варто ввести поняття суб'єкта з надання послуг з проведення операцій з віртуальними активами. Одночасно покласти на такі суб'єкти первинні моменти щодо моніторингу транзакцій, які підпадають під поняття злочинні. Що стосується оподаткування віртуальних активів, то тут вважаємо за необхідне імплементувати окремі правові норми іноземних держав щодо оподаткування віртуальних активів. Так 2014 р. Australian Taxation Office відзначила можливість запровадження оподаткування операцій з віртуальними активами. В даний час операції з віртуальними активами, в Австралії оподатковуються стандартним Income Tax and Corporate Tax [2]. Інтенсифікація здійснення фінансового моніторингу органами фінансового контролю за діяльністю центрів з проведення конвертаційних послуг, зокрема з віртуальними активами. Діяльність центрів щодо конвертації віртуальних активів, до яких слід віднести біржі криптовалют, обмінники віртуальних валют. Передбачається виявлення ступенів ризику діяльності центрів конвертації віртуальних активів та введення заборони на операції з конвертованою віртуальною валютою, або

застосування законних форм та методів протидії легалізації злочинних доходів. До даних форм та методів на нашу думку варто включити: запровадження системи реєстрації суб'єктів, які надають послуги з обміну віртуальних активів на фіатні грошові кошти; направлення повідомлень про підозрілі операції з приводу конвертації віртуальної валюти у фіатну валюту; направлення повідомлень на підозрілі операції до Служби Фінансового Моніторингу України; покладання обов'язку щодо здійснення збору інформації про клієнтів (політика «знай свого клієнта») на суб'єктів, які надають послуги з обміну конвертованих віртуальних валют або інших видів організацій; виступаючих як центри, в яких діяльність, пов'язана з віртуальними валютами, перетинається із регульованою фінансовою системою.

Практична реалізація зазначеного напрямку протидії легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів дозволить органам фінансового моніторингу та іншим зацікавленим у контролі за оборотом віртуальних активів органам розміщувати інформацію про скоєні операції, що дасть можливість правоохоронним органам використати її у справі протидії злочинності.

Створення міжвідомчих робочих груп, як на локальному рівні, так і співпраця з міжнародними організаціями. Для забезпечення ефективної протидії легалізації злочинних доходів за допомогою віртуальних активів важливе значення відіграє консолідація зусиль різних держав. Цілями такої консолідації є вироблення та реалізація ефективної та збалансованої політики регулювання зазначеного процесу, створення дієвої нормативної правової основи; обмін досвідом; навчання висококваліфікованих спеціалістів та обмін ними; надання взаємної правової допомоги; сприяння у виявленні, заморожуванні, арешті та конфіскації доходів від коштів, використовуваних для скоєння злочинів у формі віртуальної валюти; спільну участь у розвитку та вдосконаленні технологій з питань технічної протидії анонімізації користувачів віртуальних активів; сприяння в екстрадиції осіб за скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із віртуальними активами; співробітництво та обмін інформацією щодо сумнівних операцій, особливо у зв'язку з транскордонними операціями з використанням віртуальних активів, а також ряд інших заходів, спрямованих на виявлення та зниження потенційних ризиків та загроз для суспільства та держави, пов'язані з обігом віртуальних активів [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рузакова О.А., Гринь Е.С. Применение технологии Blockchain к систематизации результатов интеллектуальной деятельности. Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2017. №4 (38). С.508-520.

2. Долгиева М. М. Зарубежный опыт правового регулирования отношений в сфере оборота криптовалюты. Зарубежное право. № 10. 2018. DOI: 10.17803/1729-5920.2018.143.10.116-129.
3. Biryukov A., Khovratovich D., Pustogarov I. Deanonimisation of clients in Bitcoin P2P network. University of Luxembourg, 2014. URL: [http:// orbilu.uni.lu/handle/10993/18679](http://orbilu.uni.lu/handle/10993/18679).

РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Ізвіцька Г. В.

*студентка ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

*старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Анотація: Тези присвячено аналізу змін у діяльності Національної поліції України. Розглянуто ключові напрямки реформування поліції, що сприятимуть удосконаленню її функціонування. Зроблено висновки щодо основних перспектив функціонування Національної поліції.

Ключові слова: реформа, Національна поліція України, поліція, реформування, правоохоронні органи

Становлення та розвиток України як сучасної правової, соціальної та демократичної держави неможливе без належного функціонування органів внутрішніх справ, зокрема Національної поліції. Відповідно у липні 2015 року було прийнято закон, що регламентує основні принципи та напрямки діяльності поліції Закон України «Про Національну поліцію». Відповідно до ст.1 цього Закону Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [1]. Національна поліція посідає центральне місце в правоохоронній системі, адже саме на неї покладено найбільший обсяг роботи щодо виявлення, запобігання та протидії правопорушень.

Україна обрала Євроінтеграційний вектор розвитку, тому в її сучасну правову систему активно впроваджуються європейські стандарти. Наразі реформування поліції перш за все спрямовано на підвищення рівня довіри суспільства до поліцейських. Відповідно цьому сприяє діяльність поліції згідно з принципом відкритості та прозорості. Поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого

самоврядування, а також громадськості про свою діяльність в сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної і порядку [2, 67]. Тобто кожен має право отримати інформацію щодо діяльності, доступ до якої не є обмеженим, у встановленому законом порядку, зокрема ця інформація може бути оприлюднена на офіційному вебпорталі поліції. Станом на 2021 рік згідно з дослідженням незалежної соціологічної служби довіру до Національної поліції висловили 44% громадян, зокрема на думку опитаних найбільш ефективними у своїй роботі є служба «102», патрульні поліцейські, працівники оперативних підрозділів та дільничні офіцери поліції [3].

Також варто звернути увагу на такий аспект реформування, як розвиток ефективної співпраці поліцейських з населенням. Цьому сприяє проєкт «Поліцейський офіцер громади», головною метою якого є становлення сталої співпраці поліцейського з громадою задля забезпечення безпеки громадян та вирішення локальних проблем. Згідно з цим проєктом до безперечної співпраці з поліцією залучаються органи місцевого самоврядування.

Наступним кроком є запровадження європейської практики із забезпечення громадського порядку – Поліції Діалогу. Головним завданням якої є забезпечення порядку під час проведення масових заходів шляхом вирішення конфліктів без застосування сили. Працівники цього підрозділу постійно контактують з організаторами та учасниками заходів, підтримують з ними діалог.

Наступним не менш важливим є запровадження систем відеоаналітики. Саме за ініціативи Національної поліції розвивається потужна та дієва система відеонагляду. Вона забезпечує постійну обробку та швидкий доступ до перегляду відеоданих. Ці системи сприяють прискоренню розслідувань, адже за їх допомогою можна швидко знайти важливі відомості та вагомні докази. Так ця система допомагає розпізнати тип транспортного засобу, його номерний знак, колір.

Отже, з вище сказаного можна зробити висновок, що реформування Національної поліції спрямовано на підвищення тісної, ефективної співпраці поліцейських з населенням, підвищення рівня довіри других. Спостерігається позитивна динаміка в діяльності поліцейських із захисту прав і свобод громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про Національну поліцію». *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Денисюк Д. С. Принципи діяльності національної поліції України: теорія та практика реалізації. Митна справа. 2015. № 5. С. 63-68.
3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2021_.pdf.

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Корощенко К.Р.

*студентка IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Інформаційна безпека в Україні є важливою галуззю з забезпечення простору від внутрішніх та зовнішніх загроз. Варто зауважити, що інформація безпека держави – широке поле для аналізу як вченими, так і для законодавчого врегулювання. Адже не припиняються намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації. Положення України в інформаційному полі є відображенням здатності держави захистити себе на всіх можливих рівнях. Дуже важливою частиною інформаційної безпеки є кібербезпека держави, ця галузь є значно вужчою для регулювання. В останні роки в Україні почали діяти реформи та модернізаційні процеси щодо цієї галузі. Неодмінно необхідно наголосити на тому, що всі процеси тісно пов'язі з євроінтеграційними заходами, це може підтвердити значна фінансова та інформаційна допомога партнерів.

Сьогодні поняття "інформаційна безпека" розглядається в аспекті "кібербезпеки". Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" від 05.10.2017 № 2163-VIII визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки.

Загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів визначаються в уразливості об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів до кібератак, а

також у фізичній і моральній застарілості системи охорони державної таємниці та інших видів інформації з обмеженим доступом [1].

На думку Б. Кормич забезпечення функціонування інформаційної безпеки у широкому сенсі, та кібербезпеки, можливе через систему органів розглядає державно-правовий механізм інформаційної безпеки систему органів державної влади загальної і спеціальної компетенції, задіяних у процесі формування та реалізації політики інформаційної безпеки, внутрішні й зовнішні ролі та відносини якої регулюються системою правових норм і принципів в [2].

Основними суб'єктами національної системи кібербезпеки є: Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; Національна поліція України; Служба безпеки України; Міністерство оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України; розвідувальні органи; Національний банк України.

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі-ДСС). У сфері забезпечення кібербезпеки ДСС України займається формуванням і реалізацією політики щодо захисту у кіберпросторі державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, здійснює державний контроль у цих сферах; координує діяльність інших суб'єктів забезпечення кібербезпеки щодо кіберзахисту; забезпечує створення та функціонування Національної телекомунікаційної мережі, впровадження організаційно-технічної моделі кіберзахисту; інформує про кіберзагрози та відповідні методи захисту від них; забезпечує впровадження аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури тощо [3].

У своїй діяльності Національна Поліція підпорядковується Кабінету Міністрів України і спрямовується та координується через Міністерство внутрішніх справ України, на яке покладається реалізація повноважень щодо: створення і забезпечення функціонування підрозділів із протидії кіберзлочинності; розробки та реалізації комплексу організаційних і практичних заходів, спрямованих на боротьбу з кіберзлочинами; створення і забезпечення функціонування цілодобової контактної мережі для надання невідкладної допомоги у розслідуванні кіберзлочинів тощо [4].

Служба безпеки України здійснює запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, які вчиняються у кіберпросторі; здійснює контррозвідувальні та оперативно-розшукові заходи, спрямовані на боротьбу з кібертероризмом та кібершпигунством, негласно перевіряє готовність об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак та кіберінцидентів; протидіє кіберзлочинності, наслідки якої можуть створити загрозу життєво важливим інтересам

держави; розслідує кіберінциденти та кібератаки щодо державних електронних інформаційних ресурсів, інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, критичної інформаційної інфраструктури; забезпечує реагування на кіберінциденти у сфері державної безпеки [5].

Якщо говорити про повноваження Міністерство оборони України (далі-МО) та Генерального штабу Збройних Сил України у сфері забезпечення кібербезпеки, то слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» вони є майже ідентичними: зазначені державні органи здійснюють заходи з підготовки держави до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони); здійснюють військову співпрацю з НАТО та іншими суб'єктами оборонної сфери щодо забезпечення безпеки кіберпростору та спільного захисту від кіберзагроз; впроваджують заходи із забезпечення кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури в умовах надзвичайного і воєнного стану Розвідувальні органи (Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальні органи МО, розвідувальні органи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону) здійснюють у сфері забезпечення кібербезпеки розвідувальну діяльність щодо загроз національній безпеці України у кіберпросторі, інших подій і обставин, що стосуються сфери кібербезпеки [3].

Національний банк України визначає порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки у банківській системі України та для суб'єктів переказу коштів, здійснює контроль за їх виконанням; створює центр кіберзахисту Національного банку України, забезпечує функціонування системи кіберзахисту у банківській системі України; забезпечує проведення оцінювання стану кіберзахисту та аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури у банківській системі України [5].

Як зазначає В. Бурячок, досвід іноземних країн та особливості українських реалій свідчать, що розв'язання основних завдань кібербезпеки неможливе без створення міжвідомчого структурного органу, який на постійній основі забезпечував би координацію діяльності певних відомств, правоохоронних і силових структур України з питань забезпечення кібернетичної безпеки; центральних органів у структурі певних відомств, правоохоронних і силових структур України з функціями виявлення й оцінювання рівня (визначення ступеня) критичності стороннього кібервпливу, розроблення концептуальних засад і надання рекомендацій щодо протидії його проявам, а також активної протидії кібератакам протиборчих сторін і впливу на їх інформаційно-телекомунікаційні системи; органів власної інформаційної та кібербезпеки – державних

установ (відомств) і комерційних структур, які повинні тісно взаємодіяти із зазначеними центральними органами з питань вироблення єдиної політики щодо захисту як власного, так і спільного національного інформаційного і кіберпросторів [6].

Висновки. Інформаційна безпека в Україні – це важлива частина національної безпеки, яка полягає у досягненні стану захищеності держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує умови існування людини, держави і суспільства, які гарантовані Конституцією. Ми вважаємо, що кібербезпека є складовою інформаційної безпеки і покликана захищати життєво важливі інтереси людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі. Важливим державним механізмом для забезпечення кібербезпеки в інформаційному просторі є правоохоронні органи, які у межах своїх повноважень здійснюють всі заходи для досягнення цілей та завдань. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна поліція України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, розвідувальні органи, Національний банк України – це ті правоохоронні органи, які здійснюють різнохарактерні заходи та виконують завдання щодо захисту кіберпростору, розслідування злочинів, співпраці з міжнародними органами і реалізують ще дуже багато функцій. Актуальним залишається питання координації всіх органів для досягнення більшої ефективності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шемчук В.В. Конституційно-правове забезпечення інформаційної безпеки сучасних держави: порівняльно-правовий аналіз. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2020. 411 с.
2. Кормич Б.А. Інформаційне право : підруч. Харків : БУРУН і К., 2011. 334 с.
3. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України від 23.02.2006. №30/ *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> (дата звернення: 02.04.2022).
4. Тарасюк А.В. Система суб'єктів забезпечення кібербезпеки в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 2 (25). С. 119-125.
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України від 05.10.2017. №45/ *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 02.04.2022).

6. Бурячок В.Л., Гнатюк С.О., Корченко О.Г. Характерні ознаки та проблемні аспекти забезпечення кібернетичної безпеки. Інформаційна безпека: виклики і загрози сучасності : зб. матеріалів наук.-практ. конф., 5 квітня 2013 р., м. Київ. Київ : Наук.-вид. центр НА СБ України, 2013. 416 с.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МЕДІАТОРІВ В УКРАЇНІ

Кобзєва Т. А.

*д.ю.н., професор, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Медіація і право, взаємопов'язані між собою, філософією та спільною метою - вирішенням справи по суті, відповідно до правових норм та приписів чинного законодавства. Однак відмінність полягає у процедурі розгляду спору, розгляд спору за допомогою медіаційної процедури, надає можливість уникнути неприємних емоцій, які часто залишаються по закінченню розгляду справи в суді, а також перевагу щодо заощадження грошових коштів на правову допомогу та чимало часу, адже інколи розгляд справи в суді може тривати не один рік, оскільки спір може переглядатися у всіх судових інстанціях з метою захисту порушених прав та розгляду справи по суті, відповідно до правових норм і приписів законодавства, яке постійно змінюється відповідно до вимог часу та суспільства.

При розгляді спору за допомогою медіаційної процедури немає сторони, що виграла, та сторони, що програла - вони разом погоджують варіант вирішення спору по суті, медіація забезпечує результативний діалог, що є основою розвитку правової держави в сучасному суспільстві.

Результативність та ефективність діалогу між сторонами медіації (фізичні чи юридичні особи, які задля вирішення існуючого між ними конфлікту (спору) уклали договір з медіатором про надання останнім послуг із медіації), залежить від професійної підготовки медіатора, його умінь та навичок організації та проведення медіаційної процедури. Медіатор є незалежною, нейтральною та неупередженою особою, яка допомагає сторонам конфлікту (спору) налагодити комунікацію, проводити переговори та досягти порозуміння щодо шляхів виходу з конфлікту та укладення відповідної угоди [1, с 152].

У багатьох країнах медіація може здійснюватися на професійній та непрофесійній основі, наприклад у Франції медіатор може отримати статус публічної особи, метою діяльності якої є поліпшення взаємин між французькою адміністрацією та громадянами

[1, 2 с. 149–153], в Австрії розрізняють акредитованих та звичайних медіаторів, щоб бути акредитованим, кандидат повинен бути в списку осіб, який надається регіональним Верховним Судом Австрії [1, 3 с. 233], у Німеччині донедавна були відсутні будь-які державні або інші нормативні вимоги до первісної професійної підготовки медіатора, фактично будь-яка особа могла називати себе медіатором і надавати відповідні послуги, але існував суттєвий виняток: адвокат може називати себе медіатором тільки за умови отримання освіти у сфері медіації, що визначено Правилами професійної практики Федеральної асоціації адвокатів) [1, 4 с. 210].

В Україні більшість медіаторів, як правило, має вищу освіту (психологічну, педагогічну, юридичну тощо) і додатково до неї пройшли спеціальну підготовку з теоретичного та практичного навчання базовим навичкам медіатора, вимоги до професійної підготовки медіаторів визначено в законі України “Про медіацію”, позитивним фактом є те, що професія медіатора визнана державою, згідно з класифікатором професій України медіатор — це фахівець з урегулювання конфліктів та медіації в соціально-політичній сфері (код професії 2442.2). На сьогоднішній день в нормативно-правовій базі України повноцінно закріплене положення про процедуру медіації у різних галузях процесуального права. Законодавством регламентована вимога до навчання та набуття професії медіатора, яка визначає що базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Підготовка медіаторів здійснюється суб’єктами освітньої діяльності [5].

Майбутнє України належить інституту медіації, тому важливого значення набуває дослідження нових методів ефективного досудового врегулювання спорів та вдосконалення законодавчого забезпечення розвитку інституту медіації в Україні. Після того як був прийнятий закон “Про медіацію” в 2021 році, медіаційна процедура офіційно була закріплена на законодавчому рівні, що надало громадянам та бізнесу розуміння того, що ця послуга визнається на рівні держави та нею можна скористатися, як і судовим або третейським розглядом справи по суті. Коли йдеться про конфліктну ситуацію, яка зазвичай так чи інакше зачіпає емоційно, громадяни не завжди мають можливість і бажання аналізувати наявні на ринку можливості та застосовувати нові підходи вирішення спорів, одним із альтернативних і ефективних методів вирішення спору є розгляд спору саме за допомогою медіаційної процедури з метою забезпечення конфіденційності інформації, що обумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів, медіаторів, які на високо професійному рівні будуть надавати послуги з медіації, в межах

своєї професійної діяльності роль медіатора полягає в тому щоб бути носієм загальноновизнаних норм моралі та справедливості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. С. 456. DOI 10.32837/11300.12406.
2. Андреева И. А. Социальная медиация во Франции. *Современное право*. 2012. № 5. С. 149–153. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru>.
3. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 233.
4. Аболонин В. О. Закон Германии о поддержке медиации и других форм внесудебного урегулирования конфликтов (с кратким пояснением). *Вестник гражданского процесса*. 2013. № 5. С. 210.
5. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n59>.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Колеснікова М. В.

*к.ю.н, доцент, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Адміністративна відповідальність відіграє важливу роль в становленні та розбудові правової держави, адже адміністративні правопорушення є найбільш численним видом проступків. Варто відмітити, що своєю суспільною небезпекою кожне окреме правопорушення не завдає значної шкоди, проте, своєю чисельністю значно погіршує стабільність та розвиток суспільства та держави в цілому.

Інститут адміністративної відповідальності у вітчизняній правовій науці займає чільне місце та був досліджений великою кількістю науковців-правників, але його соціальна сторона майже не висвітлювалася, а в питаннях правової сутності і досі залишаються деякі спірні питання. Висока соціальна значущість інституту адміністративної відповідальності для життєдіяльності суспільства зумовлює необхідність його подальшого вдосконалення.

На думку Г.Г. Забарного, Р.А. Калюжного та В.К. Шкарупи, єдиною підставою адміністративної відповідальності слід вважати адміністративне правопорушення [1, с. 103].

З.С. Гладун розрізняє фактичну та процесуальну підстави адміністративної відповідальності. Причому під першою пропонується розуміти наявність у діянні особи складу адміністративного проступку, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення, а під другою – рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності [2, с. 123].

Виходячи з точки зору Є.М. Щербини, слід вважати, що фактичною підставою адміністративної відповідальності слугує конкретно визначене правопорушення, а юридичною – його юридичний склад [3, с. 96].

В.Ю. Докучаєва на відміну від інших авторів, у якості процесуальної підстави адміністративної відповідальності досліджує процедуру накладення адміністративного стягнення, тобто адміністративно-деліктне провадження в цілому [4, с. 47].

В протиправності слід розрізняти два аспекти:

- по-перше, протиправність є зовнішньою стороною суспільно-небезпечного або шкідливого. Це означає, що суспільно небезпечне або шкідливе діяння повинно бути офіційно підтверджено законом у якості протиправного;
- по-друге, протиправність є об'єктивною якістю правопорушення. Об'єктивною в сенсі того, що правопорушення посягає на істотне в праві, тобто на ті соціальні блага, той порядок у суспільних відносинах, який підтримується за допомогою правового інструменту [5, с.37].

Склад адміністративного правопорушення – це сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, наявність яких характеризує діяння як адміністративне правопорушення (проступок). За допомогою такої характеристики, як склад адміністративного правопорушення, є можливість отримати дані про його загальну правову картину.

Даними ознаками адміністративного правопорушення є:

- 1) Об'єкт адміністративного правопорушення – це сукупність суспільних відносин, що охороняються адміністративним законодавством, а також регулюються нормами трудового, цивільного, земельного, фінансового права, за порушення яких накладаються адміністративні стягнення. Об'єктом адміністративного правопорушення можуть бути також здоров'я, честь і гідність людини[6].

Залежно від ступеня узагальнення виокремлюють: загальний об'єкт, що охоплює всю сукупність суспільних відносин охоронюваних адміністративним законодавством;

родовий об'єкт – сукупність суспільних відносин охоронюваних комплексом адміністративно-правових актів; безпосередній об'єкт становить конкретні суспільні відносини, яким заподіюється шкода скоєним правопорушенням;

2) Об'єктивна сторона – це зовнішні ознаки та обставини, які характеризують адміністративне правопорушення. До них відносять: час, місце скоєння правопорушення, обстановка, знаряддя та засоби;

3) Суб'єкт адміністративного правопорушення – це особа, яка вчинила адміністративне правопорушення. Суб'єктом адміністративного правопорушення може бути фізична особа, яка досягла 16-річного віку, та юридична особа незалежно від форми власності. Також встановлюється відповідальність для спеціальних суб'єктів, до складу яких входять службові особи, що виконують розпорядчі функції, військовослужбовці тощо.

4) Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення – внутрішнє (психічне) ставлення суб'єкта правопорушення до скоєного діяння та його шкідливих наслідків[7].

Адміністративна відповідальність від інших видів юридичної відповідальності відрізняється за наступними критеріями:

- 1) за підставами її застосування;
- 2) за органами, які її застосовують;
- 3) за колом суб'єктів відповідальності;
- 4) за правовими наслідками;
- 5) процесуальною процедурою її здійснення;
- 6) за санкціями[8].

Отже, під підставами виникнення відповідальності слід розуміти наявність складу правопорушення в діях чи бездіяльності особи, а також з іншого боку – вчинення адміністративного правопорушення, здійснення винного проступку, що спричинило порушення чинного адміністративного законодавства.

Також з вищесказаного випливає, що про підстави слід говорити через призму двох аспектів – загальному та фактичному. В загальному плані підставою є сукупність відповідних правових норм, відповідно до яких встановлюється відповідальність, та фактичному – вчинення протиправної дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каложний Р.А., Забарний Г.Г., Шкарупа В.К. Адміністративне право України: Навч. посіб. Київ, 2003. 212 с.
2. Гладун З.С. Адміністративне право України: Навч. посіб. Тернопіль, 2004. 579 с.

3. Щербина Є.М. Класифікація складів адміністративних правопорушень правил благоустрою територій населених пунктів. *Право і суспільство*. 2010. № 2. С. 96-100.
4. Докучаєва В.Ю. Фактичні підстави для притягнення до адміністративної відповідальності у сфері охорони історичних і культурних цінностей. *Право і безпека*. 2009. № 5. С. 45-48.
5. Ільєнок Т.В. Адміністративне правопорушення: доктринальний аспект. *Юридична наука*. 2012. №11. С.34-40.
- 6.Копейчиков В.В. Правознавство. Юрінком Інтер. Київ. 2003. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Zmist.htm> (дата звернення: 03.05.2022).
7. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : Навч. посіб. Київ, 2007. 624 с.
- 8.Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Київ. 2003. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/41-kolomoets/522--6--.html> (дата звернення: 03.05.2022).

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІД ЧАС ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО БУЛІНГ

Колеснікова М. В.

*к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Зінченко Г. С.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Після прийняття нормативно-правових актів протидії булінгу у 2018 р., було закладено основні інструменти профілактики та протидії булінгу у навчальному середовищі. За три роки ми побачили, що ухвалення закону позитивно вплинуло на рівень захисту дітей від булінгу (цькування). Проте, як свідчить статистика судових рішень, підготовлена Мін'юстом, судами було розглянуто 316 справ про булінг, з яких лише у 123 справах (40%) було винесено рішення про накладення стягнення, далі – 88 справ (28%) відправлено на доопрацювання до органів Національної поліції, 84 справи (26%) було закрито за відсутністю складу правопорушення, і у 21 справі (6%) суд обмежився усним зауваженням [1]. Зазначена статистика, на нашу думку, демонструє певні проблемні моменти впровадження Закону.

Як стверджує О. Падучак, практично кожна третя справа відправляється на доопрацювання до органів поліції, що показує неналежний рівень знань положень законодавства представниками правоохоронних органів [1]. Однією з підстав так вважати є те, що працівниками правоохоронних органів здійснюється неправильна кваліфікація вчинених діянь. Так, найчастіше замість того, щоб кваліфікувати дії за ст. 173-4 КУпАП

(булінг (цькування) учасника освітнього процесу), поліцейські стандартно кваліфікують дії винних викладачів за ст.173 КУпАП (дрібне хуліганство). Наприклад, у справі №758/151/20 ОСОБА_1 вчитель ЗНЗ №118, під час уроку виявила до учня 7-А класу ОСОБА_2 жорстоке, негуманне ставлення, приниження його особистості, безпідставно звинувачувала та застосовувала фізичне насилля. З протоколу про адміністративне правопорушення серії АПР18 № 397072 вбачається, що ОСОБА_2 обвинувачується не у вчиненні булінгу (ч.1 ст.173-4 КУпАП), а у скоєнні дрібного хуліганства (ст.173 КУпАП). Судом було визначено, що у випадках, коли викладена в протоколі фабула адміністративного правопорушення не відображає всіх істотних ознак складу правопорушення, суд не має права самостійно редагувати її, а так само не може відшукувати докази на користь обвинувачення, оскільки це становитиме порушення права на захист та принципу рівності сторін процесу, через що справу було закрито у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення [2]. Окрім подібних ситуацій, працівники правоохоронних органів вдаються до притягнення до відповідальності осіб, що не є суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ст.173-4 КУпАП. Прикладом є справа №607/14713/19, в якій було складено протокол на класного керівника за неповідомлення про факт булінгу уповноваженим підрозділам Національної поліції України [3]. Безперечно, факт приховування такого діяння не означає невинність вчителя, але і притягнути до відповідальності такого суб'єкта неможливо через те, що відповідно до ч.5 ст.173-4 КУпАП лише керівники закладів освіти можуть нести відповідальність за таку бездіяльність.

Наступною проблемою є неправильне складання протоколу поліцейськими, що є причиною повернення судом справи на доопрацювання до органів Національної поліції України. Річ у тім, що зміст протоколу про подібне адміністративне правопорушення містить лише загальні риси вчиненого діяння, без конкретизації його об'єктивних ознак. Тобто, маємо на увазі, відсутність запису про те, які саме насильницькі дії були вчинені вчителем відносно дитини і, чи мають вони негативні наслідки, якщо так – то які, та чи ці дії мали систематичний характер, якщо так — то в який проміжок часу, з конкретною вказівкою на час кожної події. Так, у справі № 332/833/20 фабула порушення, описана у протоколі про адміністративне правопорушення у цій справі, не свідчить про наявність в діях ОСОБА_1 ознак адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-4 КУпАП через відсутність таких ознак булінгу, як систематичність та повторюваність. При цьому, судом було вказано на рішення Європейський суд з прав людини у справі «Karelin v.Russia», в якому зазначено, що за умови наявності певної неточності чи суперечностей у фабулі адміністративного правопорушення, суд не вправі брати на себе функції сторони

обвинувачення, самостійно відшуковуючи докази винуватості особи [4]. Інша ситуація у справі № 676/2519/20, де у ході підготовки адміністративної справи до розгляду було встановлено, що протокол про адміністративне правопорушення не відповідає вимогам ст. 256 КУпАП, а саме: не було розкрито суті правопорушення. Зокрема, не встановлено учасників освітнього процесу (зв'язок між соціальним педагогом ОСОБА_1 та ученицею ОСОБА_2), не конкретизовано в чому саме проявився булінг (цькування), які саме дії психологічного насильства були вчинені (в чому вони проявились) та, як наслідок, заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілої і яка саме. Крім того, в протоколі про адміністративне правопорушення відсутній підпис особи, яка склала протокол. Враховуючи наведене, матеріали справи про адміністративне правопорушення було повернуті до відповідного відділу поліції для належного оформлення [5].

Кінцевою проблемою з боку органів поліції є відсутність будь-яких належних та допустимих доказів, які підтверджували б факт вчинення викладачами булінгу. Згідно ст.151 КУпАП, обов'язок збирання доказів покладається на органи поліції, а відтак у переважній частині справ із доказів наявний лише протокол про адміністративне правопорушення, а у решті справ – неякісно оформлені докази. Приміром, у справі № 278/3153/20 суд звернув увагу на неякісні ксерокопії письмових пояснень, доданих до протоколу, які були нечитабельними. Зважаючи на те, що суд у справах про адміністративні правопорушення здійснює провадження на основі суворого додержання законності, такі недоліки доказів унеможливають винесення законного рішення [6].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо сказати, що проблемні питання під час розгляду та вирішення справи по суті у сфері булінгу полягають у низькому рівні кваліфікації працівників Національної поліції, які здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст.173-4 КУпАП. Задля уникнення неправильної кваліфікації, недоліків складення протоколу та збирання належних доказів працівниками Національної поліції, пропонуємо під час добору кандидатів на службу до органів Національної поліції проводити тестування не лише на знання Конституції, Законів України «Про Національну поліцію» та «Про запобігання корупції», а ще і на знання Кодексу про адміністративні правопорушення, крім цього, у процесі професійних навчань поліцейських більше звертати увагу на особливості кваліфікації подібних діянь, специфікації оформлення протоколів про адміністративне правопорушення та збору доказів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Падучак О. Булінг – стоп! Аналіз першого року реалізації Закону щодо протидії булінгу. Юридична газета – всеукраїнське професійне юридичне видання: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/buling--stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shchodo-protidiyi-bulingu.html> (дата звернення: 02.04.2022).
2. Постанова Подільського районного суду м. Києва від 3 лютого 2020 р. у справі № 758/151/20 (провадження №3/758/1192/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87390952> (дата звернення: 02.4.2022).
3. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 16 липня 2019 у справі №607/14713/19 (провадження 3/607/4219/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83128628> (дата звернення: 02.12.2021).
4. Постанова Заводського районного суду м. Запоріжжя від 26 травня 2020 р. у справі № 332/833/20 (провадження №3/332/391/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89439544> (дата звернення: 02.04.2022).
5. Постанова Кам'янець-Подільського міськрайонного суду Хмельницької області від 12 червня 2020 р. у справі № 676/2519/20 (провадження № 3/676/1064/2). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89929978> (дата звернення: 02.04.2022).
6. Постанова Житомирського районного суду Житомирської області у справі № 278/3153/20 (№3/278/1838/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93106450> (дата звернення: 02.04.2022).

ПРОЦЕДУРА НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Колодуб О. С.

студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Миргород-Карпова В. В.

к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Закон України «Про адміністративні послуги» містить статтю, в якій зазначено порядок надання адміністративних послуг та не містить чіткого порядку дій суб'єктів правовідносин у сфері надання адміністративних послуг.

Також потрібно зазначити, що в науці адміністративного права під час визначення порядку надання адміністративних послуг застосовують поняття «адміністративна процедура».

В.П. Тимошук вважає, що адміністративна процедура – це встановлений чинним законодавством порядок розгляду та вирішення індивідуальних адміністративних справ адміністративними органами [1, с.24].

З приводу цього питання висловив свою позицію О.В. Кузьменко, який зазначив суттєву відмінність понять «процедура» і «процес». Так, процедура не містить риси, які притаманні процесу. Він зазначає, що у процедурі на відміну від процесу неможливо віднайти умови, що забезпечують трансформацію вихідного пункту, оскільки «у процедурі відсутня подовженість у часовому вимірі, тобто процес наділяється такою ознакою як динаміка та безперервний рух, що виражається в послідовних переходах від одного до іншого стану, а процедура визначається як дискретність такого руху. Процедура не є явищем, наділеним часовою динамікою» [2, с.167].

Чинне законодавство, а саме Закон України «Про адміністративні послуги» містить термін «процедура» у п. 8 ч. 1 ст. 4 та у ч. 5 ст. 8 даного Закону. Так, у п. 8 ч.1 ст.4 міститься принцип раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, на якому базується державна політика у сфері надання адміністративних послуг [3, п. 8 ч. 1 ст. 4]. Цей принцип вбачає зменшення кількості документів та дій, які необхідні для надання адміністративної послуги та має на меті спрощення процедури отримання адміністративних послуг.

У свою чергу, в ч. 5 ст. 8 зазначено, що технологічна картка адміністративної послуги містить інформацію про порядок надання адміністративної послуги, а саме:

- 1) етапи опрацювання звернення про надання адміністративної послуги;
- 2) відповідальна посадова особа;
- 3) структурні підрозділи, відповідальні за етапи (дію, рішення);
- 4) строки виконання етапів (дії, рішення) [3, ч. 5 ст. 8]. Ця норма вбачає елементи

впорядкування процедури надання адміністративної послуги.

Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 44 «Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги» містить етапи надання адміністративних послуг, що можна вважати стадіями адміністративної процедури, тому що кожен етап містить порядок вчинення дій при вирішенні адміністративної справи [3]. З цього випливає, що структуру процедури складають стадії, а етапи є елементом стадій.

Більш того, варто звернути увагу, що у п. 6 даної Постанови зазначено, що етапи опрацювання звернення про надання адміністративної послуги включають:

- 1) реєстрацію (оформлення) звернення суб'єкта звернення;

2) опрацювання звернення та оформлення (погодження) результату надання адміністративної послуги структурними підрозділами та посадовими особами суб'єкта надання адміністративної послуги, зокрема, шляхом взаємодії структурних підрозділів суб'єкта надання адміністративної послуги, суб'єкта надання адміністративної послуги з іншими органами для отримання документів, інформації, рішень, відповідей, необхідних для надання адміністративної послуги, а також з адміністраторами – під час надання адміністративної послуги через центр надання адміністративних послуг із зазначенням граничних строків проведення таких дій;

3) видачу результату надання адміністративної послуги та його реєстрацію [3].

Окремо у п. 6 даної Постанови зазначено, що технологічна картка містить також інформацію про механізм оскарження результату надання адміністративної послуги [3].

Відповідно до Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг портал забезпечує:

1) доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги, суб'єктів їх надання та центри надання таких послуг;

2) доступність для завантаження і заповнення в електронній формі заяв та інших документів, необхідних для отримання адміністративних послуг;

3) можливість подання суб'єктами звернення заяв за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку;

4) можливість отримання суб'єктами звернення інформації про хід розгляду їх заяв;

5) можливість отримання суб'єктами звернення за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку результатів надання адміністративних послуг;

6) можливість здійснення суб'єктами звернення оплати надання адміністративної послуги дистанційно, в електронній формі [4].

При цьому, ч.1 ст.3 Закону України «Про адміністративні послуги» зазначає, що законодавство у сфері надання адміністративних послуг складається з Конституції України, Закону України «Про адміністративні послуги» та інших законів, прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері надання адміністративних послуг [3, ч. 1 ст. 3].

Тому кількість етапів процедури надання адміністративної послуги може бути змінено у порівнянні з встановленими в Законі України «Про адміністративні послуги» та Постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 44 «Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги» щодо окремих видів адміністративних послуг на підставі прийнятого нормативно-правового акту, яким

регулюються відносини у сфері надання адміністративних послуг відповідним суб'єктом [5, с.193-194].

Отже, адміністративний процедура – це встановлений чинним законодавством порядок розгляду та вирішення індивідуальних адміністративних справ адміністративними органами. Адміністративна процедура вказана в нормативно-правових актах, який регулюють дані суспільні відносини, але процедура може змінюватися в залежності від даного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тимошук В. П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України : монографія. Київ : Факт, 2003. 496 с.
2. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія / О. В. Кузьменко. Київ : Атіка, 2005. 352 с.
3. Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 44. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2013- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2013-%D0%BF#Text).
4. Порядок ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 13. URL: <https://bit.ly/38TKzXu>.
5. Фуглевич Е. Процедура предоставления административных услуг. *Leges si Viata*. Республика Молдова. 2014. Вип. 3/3. С. 191–195.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ У СПОЖИВЧИХ СПОРАХ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ²³

Кордунян І. В.

студентка 1 курсу магістратури ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Плотнікова М. В.

к.ю.н., доцент кафедри міжнародного, європейського права

та порівняльного правознавства ННІ права

Сумського державного університету

Євроінтеграційний вектор діяльності України зумовлює необхідність реформування основних сфер державного та суспільного життя. Ключовим елементом у

---

²³ Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

цьому процесі є забезпечення прав і свобод людини і громадянина, зокрема найбільш доступними та ефективними методами. Медіація є одним із способів захисту прав людини, що забезпечує швидке вирішення конфлікту, у порівнянні із судовою формою врегулювання.

Інститут посередництва в Україні був офіційно встановлений Законом України «Про медіацію», прийнятим 16 листопада 2021 року. Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [1]. Відповідно до закріпленої норми споживчі спори можуть бути вирішені в рамках медіаційного провадження.

Позасудова мережа захисту прав споживачів ЄС регулюється комплексною системою правових актів як обов'язкового, так і рекомендаційного характеру дії. Основу цієї системи становлять Регламент № 524/2013 Європейського Парламенту і Ради про онлайн вирішення споживчих спорів і внесення змін і доповнень до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС (Регламент про вирішення спорів споживачів онлайн), та Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення спорів за участі споживачів і внесення змін та доповнень до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС (Директива про АВС споживачів). Метою цих джерел вторинного права є створення механізмів, які дозволять споживачам і трейдерам (продавець/надавач послуг) вирішувати суперечки просто, швидко та ефективно.

Регламентом (ЄС) № 524/2013 було встановлено Європейську платформу для онлайнowego вирішення спорів (ODR platform). Платформа ODR має вигляд інтерактивного веб-сайту, який пропонує споживачам і трейдерам вирішити в позасудовому порядку спір, що виник в результаті онлайн-транзакцій (придбання/продаж товару, надання/користування послугами).

Платформа надає можливість зв'язатися безпосередньо з продавцем для вирішення спору або знайти компетентний орган для подальшого врегулювання. За допомогою платформи можуть бути вирішені спори, що стосуються товарів або послуг, придбаних/отриманих онлайн, сторони яких знаходяться в країні ЄС або в Норвегії, Ісландії чи Ліхтенштейні.

Для подання скарги за допомогою платформи заявник заповнює електронну форму. Платформа автоматично та без затримок передає скаргу органу АВС, який погодили

сторони. Орган АВС, якому було надіслано скаргу, негайно інформує сторони про те, чи погоджується він або відмовляється розглядати спір, а також інформує сторони про свої процедурні правила та, якщо необхідно, про витрати на відповідну процедуру вирішення спору. Орган АВС, який погодився розглянути суперечку, повинен завершити процедуру вирішення спору у встановлений термін; без затримки передати таку інформацію на платформу: дата отримання файлу скарги; предмет спору; дата завершення процедури АВС; результат процедури (ст. 10) [2].

Мета Директиви 2013/11/ЄС полягає в тому, щоб шляхом досягнення високого рівня захисту споживачів сприяти належному функціонуванню внутрішнього ринку, гарантуючи, що споживачі можуть на добровільній основі подавати скарги проти трейдерів організаціям, які пропонують незалежні, неупереджені, прозорі, ефективні, швидкі та справедливі процедури альтернативного вирішення спорів [3].

Т.О. Подковенко слушно зазначає, що ухвалення цієї директиви було спрямовано на вирішення таких проблем. Першою проблемою була відсутність процедур альтернативного вирішення спорів у всіх держава-членах, якщо у державах Північної Європи такі інститути здавна були частиною правової культури, тому у Південній та Східній Європі були невідомі. Саме тому у ст. 5(1) Директиви поставлене завдання всім державам-членам ЄС створити хоча б по одній організації АВС для всіх спорів за участю споживачів. Другою проблемою була невелика обізнаність споживачів про процедури АВС навіть у тих країнах, де подібні інститути існували. У Директиві встановлено обов'язок підприємців інформувати споживачів, яка установа АВС має право розглядати споживчі спори [4, с. 52].

Серед інших елементів європейської позасудової мережі захисту прав споживачів варто відмітити Європейську мережу споживчих центрів (ECC Net) та FIN-NET.

ECC Net становить собою мережу з 30 незалежних центрів, які надають інформаційні послуги, включаючи консультування щодо прав споживачів на транскордонні покупки та подорожі відповідно до законодавства ЄС та національного законодавства; щодо позасудового врегулювання, процедури європейських дрібних позовів або інших юридичних позовів; надання допомоги у встановленні діалогу з продавцем/надавачем послуг, у пошуку організації для врегулювання спору, у поданні скарги на продавця, який перебуває в іншій країні ЄС, Ісландії, Великобританії чи Норвегії. Для того, щоб скористатися послугами центру споживачу необхідно заповнити онлайн-форму на сайті ECC Net.

FIN-NET – це мережа національних організацій, що забезпечують позасудовий розгляд скарг споживачів фінансових послуг. Однією з головних цілей FIN-NET є

забезпечення швидкого доступу споживачів до альтернативного вирішення транскордонної скарги. З цією метою, в рамках співпраці національних організацій, найближчий до заявника орган мережі (як правило він знаходиться в країні резиденства споживача) здійснює первинну оцінку спору та надає необхідну інформацію для порядку його врегулювання. Також, цей орган може передати скаргу до компетентного органу.

Для врегулювання спорів, у яких права громадянина ЄС чи бізнесу були порушені державним органом іншої країни ЄС, на рівні Європейського економічного простору діє сервіс SOLVIT. Скарга може бути розглянута або у місцевому центрі, який діє у кожній країні, або у «головному центрі», який знаходиться в тій державі, де виник спір.

Правовими актами необов'язкової дії, які регулюють медіаційні процедури, є рекомендації інституцій ЄС, серед яких:

- Рекомендація Комісії № 98/257/ЄС від 30.03.1998 щодо принципів, які застосовуються до установ, відповідальних за вирішення споживчих спорів у позасудовому порядку;
- Рекомендація Комісії № 2001/310/ЄС від 04.04.2001 щодо принципів, які застосовуються до установ, залучених до процесу вирішення споживчих спорів на підставі консенсусу у позасудовому порядку. Основними принципами, на яких повинна ґрунтуватися діяльність органів, відповідальних за вирішення споживчих спорів, є безсторонність, прозорість, доступність та справедливість [5].

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що медіація є ефективним способом вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав споживачів. Завдяки системі правових стандартів, що регулює позасудові практики на рівні Європейського Союзу, посередництво активно застосовується в країнах Європи. Доцільно запозичити існуючі європейські інструменти та механізми альтернативного захисту прав споживачів для розвитку інституту медіації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 04.05.2022).
2. Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/524/oj> (last accessed: 04.05.2022).
3. Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No

2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR).
URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj> (last accessed: 04.05.2022).

4. Подковенко Т.О. Медіація: Міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 47-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2017_4_10 (дата звернення: 04.05.2022).

5. Commission Recommendation of 4 April 2001 on the principles for out-of-court bodies involved in the consensual resolution of consumer disputes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32001H0310> (last accessed: 04.05.2022).

КОНЦЕПЦІЯ НАТО ЯК ОСНОВА ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УКРАЇНІ

Кочкіна Д. Д.

*курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д. В.

*старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Актуальність розвитку концепції цивільно-військового співробітництва спричинена війною на території України, яка характеризується не тільки фізичним знищенням українців, але й впливом на українське населення завдяки політичним, інформаційним, соціальним, економічним чинникам. Для того, аби зменшити цей інформаційний тиск необхідна така організація, яка б взаємодіяла з цивільним населенням у зоні збройного конфлікту та допомагала йому у вирішенні питань життєдіяльності.

Під правовим режимом цивільно-військового співробітництва розуміється самостійний, законодавчо визначений, комплексний правовий інститут, який складається з комплексу заходів діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Збройними Силами України покладених на них завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів [1, с. 191].

З цією метою у 2014 р. в Генеральному штабу ЗСУ виник новий структурний підрозділ, а саме Управління цивільно-військового співробітництва, котрий взяв за основу концепцію НАТО СІМІС.

У 2017 р. в складі відділу інформаційної підтримки Іміджево-видавничого центру НГУ також з'явилася група цивільно-військового співробітництва. Взагалі ця доктрина зародилася ще на початку 1990-х років та була побудована на досвіді США в цьому напрямку. СІМІС впродовж років використовувався багатьма країнами, такими як Хорватія, Королівство Данії, Франція, Німеччини, Норвегія, Нідерланди та ін. для підтримки цивільного населення у період збройних конфліктів.

Концепція НАТО є модернізованим підходом до врегулювання воєнно-політичних конфліктів завдяки співробітництву з цивільними організаціями (релігійні, неурядові, гуманітарні), бізнес-структурами, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, цивільним населенням, волонтерськими групами, місцевими лідерами, використання цивільних ресурсів в інтересах військ, проведення миротворчих заходів під час збройних конфліктів. Таким чином, у зв'язку з ситуацією в Україні вона є чи не одним з найефективнішим знаряддям протидії з російською агресією.

Оскільки концепція ЦВС в Україні була створена на основі СІМІС НАТО майже всі їх функції збігаються, наприклад, здійснення взаємодії з усім зацікавленим цивільним населенням чи організаціями, координація такої взаємодії та їх фізичний захист, проте, оскільки, на відміну від інших країн, Україна веде бойові дії на своїй території, були введені певні корективи щодо деяких функцій. Наприклад, завданнями ЦВС в Україні є також сприяння Службі безпеки України з обміну полоненими та пошук і ексгумація тіл загиблих на окупованій території [2].

Таким чином, ЦВС забезпечує сприятливі умови для безперешкодного виконання завдань покладених на ЗСУ шляхом аналізування настроїв цивільного населення на певній території, тобто є певним «містком» між військовослужбовцями та звичайними людьми.

Отже, СІМІС дуже гарно вписується в сьогоденні реалії України, оскільки є ефективним та комплексним підходом до планування та проведення операцій, а також налагоджує взаємодію з цивільним середовищем. Наразі ця концепція активно розвивається в Україні, адаптуючи досвід НАТО під особливості ситуації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Настюк В. Я., Коропатнік І. М., Карелін В. В. Сутність та значення адміністративно-правового режиму цивільно-військового співробітництва. Юридичний науковий електронний журнал. № 4. 2020. С. 191.

2. АрміяInform.«СІМІКи» – це місток між цивільним населенням і військовими: веб-сайт. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/06/simiky-cze-mistok-mizh-cyvilnym-naselennyam-i-vijskovymu/> (дата звернення 25.04.2022).

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ОБ’ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Красилюк М. О.

*аспірант Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Думчиков М. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Законодавчий вакуум – це підґрунтя для правопорушень та значна затримка економічного та правового розвитку держави. Неможливо будувати міцну економіку та сприяти розвитку бізнесу, не приділяючи увагу та не вирішуючи «проблемні» питання, що постають перед державою.

Термін «криптовалюта» не має єдиного визначення, а деякі з науковців відносять її до цифрових грошей (валюти), деякі – до віртуальної грошової одиниці. Проте є ознаки, які відрізняють криптовалюту від інших віртуальних валют, серед яких: оцінка, структура, анонімність, прозорість, виконання трансакцій, правові аспекти.

Тому до переваг використання криптовалюти можна віднести: децентралізацію, неможливість підробки, дефляцію, низька вартість обслуговування тощо. Слід зазначити, що на даний момент не існує чіткого алгоритму оподаткування, що буде працювати для кожної країни без виключень.

Враховуючи економічні, соціальні, законодавчі та культурні особливості держав, визначення правового статусу криптовалюти відбувається по-різному.

Беручи до уваги той факт, що додаткові кошти для державного бюджету, а особливо у нинішній економічній ситуації ніколи не є зайвими та можуть бути ефективно витрачені на видатки за різними сферами, питання оподаткування криптовалюти на сьогодні постало досить гостро, як спосіб залучення державою додаткових коштів для забезпечення виконання нею своїх завдань та функцій.

Втім якщо звернути увагу на досвід зарубіжних держав, то можемо з упевненістю стверджувати, що в Україні необхідно впроваджувати свою стратегію регулювання ринку криптоекономіки. Не зважаючи на приблизно однаково високий рівень економічного розвитку Німеччини, Японії та Канада, у кожній з цих країн присутнє своє регулювання криптовалюти. Враховуючи економічні та політичні особливості цих держав, ми створили

таблицю для структуризації інформації відносно правового та податкового регулювання криптовалюти (таблиця 1) [5; 6; 7].

Країна	Статус криптовалюти	Оподаткування
Німеччина	Приватні гроші, фінансовий інструмент.	Купівля-продаж цифрових валют була визнана операціями приватної торгівлі і стала класифікуватися як податок на доходи. Податок з таких операцій стягується тільки в тому випадку, якщо між датою покупки і продажу криптовалюти не минуло 12 місяців. Річний прибуток від торгівлі криптовалютами залишається повністю неоподатковуваним у розмірі до 600 євро за один рік. ПДФО становить від 14% до 45% залежно від отриманого прибутку податкових класів.
Японія	Повністю легалізована; використовується як засіб платежу	Похідні операції з криптовалютою підлягають комплексному оподаткуванню з максимальною ставкою податку 55% (прибутковий податок 45%, податок з резидентів 10%). Податкова ставка становить приблизно 20% (прибутковий податок 15%, податок з резидента 5%) незалежно від суми доходу.
Канада	Цифрове представлення вартості; цифровий актив.	Криптовалюта оподатковується, як і будь-яка інша інвестиція в Канаді. 50% прибутку обкладаються податком і додаються до вашого доходу за звітний рік.

Таблиця 1. Визначення правового статусу криптовалюти в Німеччині, Японії та Канади та її оподаткування

Проаналізувавши дані наведені в Таблиці 1, зазначимо, що податкове регулювання в цих країнах було б неможливе, якщо криптовалюта попередньо не була визначена у законодавстві або фінансовими регуляторами.

Питання, що стосується правової природи цифрової валюти і операцій з нею розглядається в кожній державі по-різному. Зважаючи на значний економічний розвиток, організованість податкових та фінансових систем зарубіжних країн, що були

проаналізовані, робимо висновок, що саме від здатності швидко реагувати на поставлені завдання та події, що відбуваються у цифровому світі залежить значна частка надходжень коштів у державний бюджет.

Регулювання цифрової валюти наявними методами неможливий, тому трансформаційність законодавства та його здатність змінюватися з необхідною швидкістю є однією із фундаментальних вимог сьогодення.

У лютому 2022 року Верховною Радою України було прийнято Проект Закону «Про віртуальні активи» [4], у зв'язку з чим, вважаємо за необхідне розглянути зміст та проаналізувати перспективи правового та податкового регулювання криптовалюти в Україні.

Законопроектом передбачено внесення змін до Податкового кодексу України. Зокрема враховано визначення понять «криптовалюти» та похідних від цього, запропоновані ставки оподаткування відносно діючого Податкового кодексу України та зі змінами впровадженими щодо криптовалюти. Визначено тлумачення фінансового результату від операцій з криптовалютою.

На основі аналізу пропонуємо наступне у сфері оподаткування:

1. Ввести прогресивну ставку оподаткування криптовалюти починаючи від відсотку нижчого, за базу оподаткування (3 податкові класи, від 5%-15%).
2. Звільнити від оподаткування інвестиційний прибуток строком на 3 роки, задля стимулювання розвитку інвестиційного ринку криптовалют.
3. Визначити обов'язком кіберполіції здійснення моніторингу трансакцій фізичними та юридичними особами, що підозрюються у «відмиванні коштів» та будь-якими зловживаннями використовуючи особливості криптовалюти.
4. Зобов'язати Національний банк України здійснювати роль фінансового регулятора криптоактивів в Україні, визначити порядок ліцензування криптовалютних бірж.
5. Покласти відповідальність на єдиний правоохоронний орган, що здійснює протидію фінансово-економічним злочинам у вигляді моніторингу за особами, що підозрюються у недобросовісному обліку загального фінансового результату від операцій з криптоактивами.
6. Покласти відповідальність на Державну податкову службу України у виді створення та обліку особистих електронних кабінетів, де за допомогою електронно-цифрових підписів (задля ідентифікації особи) буде вестися облік придбання або створення криптоактивів.

7. Покласти відповідальність на Державну податкову службу України з приводу моніторингу операцій з криптоактивами, у разі виникнення підозр у зловживанні податковими деклараціями.

8. Передбачити можливість декларувати збитки від операцій з криптоактивами у відповідний звітний період з можливістю продовження до визначеного терміну сприяння розвитку інвестиційного клімату криптовалюти в Україні.

Для ефективного правового регулювання, закон потребує змін, деякі з яких були нами запропоновані, щоб дійсно вирішити проблему на фундаментальному рівні необхідно прийняти новий підхід у взаємодії всіх регулюючих органів України.

Неможливо спрогнозувати, чи не з'явиться новий тип цифрової валюти уже наступного дня та враховуючи швидкість розвитку сучасних технологій завжди існує вірогідність, що на ринку може виникнути щось принципово нове.

Україні необхідно вчитися до швидких змін у цифровому та технологічному світі. Виключно адаптивність державних органів та реагування на зміни у світовій економіці та тенденціях може призводити до економічного зростання та розвитку країни у будь-яких сферах. Досвід з правовим регулюванням криптовалюти показує чітку неспроможність фінансових регуляторів та законодавчих органів швидко реагувати на зовнішні зміни економіки та приймати відповідальні рішення. Швидкість реагування в 6 років на визначення правового статусу криптовалюти не є тим рівнем на який спроможна потенційна європейська держава.

Для того, щоб мати уявлення про подальші можливості оподаткування криптовалюти в Україні, необхідно використовувати та переймати досвід провідних країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Helke Kuballe, Hendrik Kuhl Die Besteuerung von Kryptowährungen in Deutschland. CH-D Wirtschaft. 2018. № 1. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ch/pdf/ch-d-wirtschaft.PDF>.
2. 仮想通貨税制、来年度は変わらず——申告分離課税、損益通算など持ち越し【2020年】. URL: <https://www.coindeskjapan.com/31283/>.
3. Guide for cryptocurrency users and tax professionals. URL: <https://bit.ly/38WUegb>.
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Куліш А. М.

*д.ю.н., заслужений юрист України, професор,
директор Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Никифоров Є. О.

*студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

В умовах повномасштабної війни Російської Федерації щодо України гостро постало питання щодо мобільного та оперативного прийняття рішень стосовно державного управління в військових реаліях. Втіленням даної реакції держави стала поява військово-цивільних адміністрацій по всій території України, що здійснюють управління та адміністрування територіями, а також їхніми соціально-економічними, військовими, публічно-політичними процесами. На цю мить на теренах України продовжують свою роботу понад 20 військово-цивільних адміністрацій, котрі забезпечують стабільне, а головне безпечне існування територій, закріплених за даним тимчасово утвореним державним органом.

Як і переважна більшість державних органів нашої країни, військово-цивільні адміністрації мають власну законодавчу базу, найвагомішу роль у якій відіграють саме акти адміністративного права.

Серед вітчизняних вчених, котрі займалися питаннями щодо вдосконалення адміністративно-правового статусу військово-цивільних адміністрацій виділяють наступних: Є.П. Вакуленко, А. М. Лисенко, В.М. Тарасов, С.А. Трофимов та ін.

Застаріла модель територіальної організації влади та місцевого самоврядування не відповідає сьогочасним зовнішнім викликам, що спрямовані проти суверенітету та незалежності України.

Враховуючи принципи міжнародного права, зокрема дипломатичного, країни повинні вирішувати конфлікти виключно мирним шляхом, без застосування збройних сил та військової сили загалом. Проте міжнародне право також допускає можливість із застосування армії, якщо це стосується:

- А) самозахисту від агресії;
- Б) реалізації права на самовизначення
- В) у випадку залучення збройних сил ООН.

Дії держав під час війни регулюються ся принципами та нормами, що належать до міжнародного права, яке застосовується в період збройних конфліктів і визначає

припустимість засобів і методів ведення дій, забезпечує захист жертв, встановлює взаємовідносини між державами, що воюють, і такими, що не воюють, тощо [1, с. 156].

Сучасні геополітичні та гео економічні реалії обумовлюють впровадження комплексу скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення діяльності збройних сил Російської Федерації.

Слід зазначити, що світовою практикою (зокрема, практикою НАТО) вироблено низку принципів організації ЦВС, головними і важливими з точки зору сучасного досвіду України є такі:

- до керівного складу ЦВС належить посадова особа штабу ЗСУ, повністю обізнана з оперативно-тактичною обстановкою та уповноважена координувати діяльність ЦВС та ЗСУ, в тому числі реалізації проектів (швидкого впливу) у зоні проведення об'єднаних бойових операцій;

- діяльність ЦВС є невід'ємною частиною плану командувача ЗСУ, сприяє виконанню ЗСУ завдань з метою якнайшвидшого ефективного досягнення бажаного результату;

- ЗСУ намагаються узгоджувати свою діяльність з представниками ЦВС та громадськості територій проведення АТО;

- діяльність інституцій ЦВС, що здійснюється з метою сприяння розвитку територій та подолання військового опору супротивника, є тимчасовою та має на меті своєчасну передачу зобов'язань відповідним цивільним організаціям чи місцевій владі [2, с. 69].

Загальні засади діяльності військово-цивільних адміністрацій закріплені у Законі України «Про військово-цивільні адміністрації», відповідно до норм якого військово-цивільні адміністрації - це тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України або у складі Об'єднаного оперативного штабу Збройних Сил і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії актам збройної агресії, диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема проведення антитерористичної операції. Військово-цивільні адміністрації є юридичними особами публічного права і наділяються цим та іншими законами повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону [3].

Розрізняють два види військово-цивільних адміністрацій: військово-цивільні адміністрації областей та районів, що створюються на базі обласних та районних

державних адміністрацій, та військово-цивільні адміністрації населених пунктів. Військово-цивільні адміністрації населених пунктів створюються фактично з нуля для забезпечення насамперед охорони безпеки та цивільного правопорядку на відповідних територіях, а також для забезпечення якісного надання державних послуг населенню. До складу даних органів окрім військового контингенту входять також і цивільне населення. Основна функція цих адміністрацій – забезпечення нормальної роботи влади на місцях на певних територіях, що межують із зоною бойових дій (на цю мить це вся територія України). Наразі частина місцевих рад на окупованих територіях не функціонує.

Крім того, на територіях, необхідно забезпечувати охорону громадського порядку, тому військово-цивільним адміністрації займаються питаннями, котрі до цього були підзвітні силовим відомствам. Це стосується права на організацію евакуації населення, забезпечення у разі потреби водою, ліками, їжею на певній території, посилення контролю документального підтвердження певних осіб та інше.

Головним завданням військово-цивільних адміністрацій є, перш за все, злагоджена співпраця з органами місцевого самоврядування, з цивільним населенням, а також з іншими органами військового спрямування, котрі перебувають у встановлених територіальних межах.

Військово-цивільні адміністрації перебувають під підпорядкуванням:

- Антитерористичному центру при СБУ;
- Президенту України;
- Верховній Раді України;
- Кабінету Міністрів України.

Повноваження Військово-цивільних адміністрацій можна розподілити за сферами державно-управлінського впливу на:

1) у сфері економічного забезпечення:

підготовка та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

- забезпечення збалансованого економічного розвитку території;
- залучення підприємств, установ та організацій до участі у комплексному соціально-економічному розвитку території тощо;

2) у сфері соціального забезпечення:

- забезпечення збалансованого соціального розвитку території;
- управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, оздоровчими закладами;

- забезпечення соціально-культурних закладів, які перебувають у комунальній власності;

- забезпечення централізованого тимчасового зберігання архівних документів тощо.

3) у сфері комунального господарства:

- залучення підприємств, установ та організацій до участі у комплексному соціально-економічному розвитку території;

- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

- створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби;

- вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів тощо;

4) у сфері публічно-політичного адміністрування:

- здійснення заходів щодо військово-патріотичного виховання населення;

- сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, адвокатури, Національного антикорупційного бюро України і Державної кримінально-виконавчої служби України;

- скасування актів виконавчих органів відповідної ради, які не відповідають Конституції України, законам України тощо;

Таким чином, військово-цивільні адміністрації є невід'єною частиною загальнонаціональної системи державного управління в умовах воєнного часу що здійснює управління адміністративно-територіальною одиницею (область, район, місто, село, селище), яка належить до території проведення ООС, здійснюючи при цьому координацію військової та цивільної адміністрацій в питаннях соціального, економічного розвитку території та забезпечення ЗСУ, інших військових формувань у процесі виконання ними завдань в зоні ООС та під час повномасштабного вторгнення Росії на терени нашої суверенної та незалежної держави!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М.В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2006.

2. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навч. посіб. К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2015. 87 с.

3. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 р. № 141-VIII : станом на 20 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Литвиненко Є. В.

аспірантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к.ю н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Кожна правова держава має державне регулювання у всіх сферах суспільного життя, освітня діяльність не є виключенням. Якість освіти напряму залежить від дієвості механізмів, які запроваджує держава для регулювання надання якісних освітніх послуг.

Підтвердженням цієї думки варто навести ч.1 ст. 5 Закону України «Про освіту» в якій зазначається, що освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави [1]. На сьогодні можемо спостерігати підтримку з цього питання від міжнародних партнерів, які організують освітні проекти, як на державному рівні, так і на рівні благодійних організацій, задля обміну знаннями, підвищенню та всебічному розвитку наукової обізнаності українського народу.

Сфера освіти як сукупність внутрішньо складних, багатогранних та різних за галузевою приналежністю відносин потребує належного державного регулювання з огляду на значення освіти та освітніх послуг для сталого розвитку багатьох сфер соціально-економічного життя (наприклад, аграрного сектору, будівельного комплексу, сфери туризму, енергетики та ін.) [2]. Та Савчук Є.Ю. зауважує, що при цьому при обранні та реалізації заходів державного регулювання обов'язково має враховуватися галузева приналежність тих чи інших відносин у сфері освіти [3].

Кобець А. С. зазначає, що до базових функцій державного регулювання освітньої діяльності можна віднести:

- формулювання стратегічних і тактичних цілей і пріоритетів;
- дотримання соціальних цінностей;
- створення правових основ функціонування ринку освітніх послуг;
- гарантування високої якості освітніх послуг [4].

Система державного регулювання освітньої діяльності повинна будуватись за ієрархічним принципом, за яким спочатку встановлюються функції системи, далі визначаються напрями проведення економічної політики, що спрямовуються на реалізацію цих функцій, потім здійснюється підбір інструментів втілення в життя цієї політики, і, нарешті, розробляються заходи регулювання конкретних процесів [5, с. 5].

Відносини у сфері освіти регулюються нормами адміністративного права, що свідчить про нерозривність відносин між державою та громадянами у процесі здобуття освіти, розроблення та впровадження нормативно-правових актів, які регулюють освітню діяльність, централізованість освіти, добровільність здобуття освіти і в той же час обов'язковість, впровадження загальнонаціональних освітніх програм.

Базовим законодавчим актом у сфері освіти є Закон України «Про освіту», який «регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти».

Освітні відносини є дуже різноманітними і законодавець присвячує кожній сфері освіти окремий спеціальний законодавчий акт, а саме: сферу дошкільної освіти регулює Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року; загальній середній освіті присвячений Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року; професійно-технічній освіті - «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 року; вища освіта в Україні регулюється нормами Закону України «Про вищу освіту». Це не вичерпний перелік актів спеціального законодавства з вищою юридичною силою.

Значний масив освітнього законодавства становлять підзаконні нормативно-правові акти, серед яких Укази Президента України, Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України та Накази Міністерства освіти України, які визначають і основні напрями розвитку та реформування освіти і правовий статус суб'єктів освітньої діяльності а також більш детально врегульовують відносини у сфері освіти.

Державна освітня політика часто відображена в концепціях, доктринах, програмах, стратегіях, що затверджуються нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України [6].

Наприклад Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України, «визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти» [7].

Наказами Міністерства освіти і науки України також можуть бути закріплені засади державної політики в певній сфері освітніх відносин. Прикладом є Концепція розвитку інклюзивної освіти, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 року. Метою Концепції є: визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами [6].

Галиця І. вказує ще на один аспект державного регулювання – це вплив суб'єктивного фактору: «державне регулювання так чи інакше, але залежить від світоглядних переконань, професійної підготовки і особистих якостей осіб, які його здійснюють» [8, с. 53]. Цю думку підтримує Кобець А. С. вважаючи, що це є дуже актуально для освітньої сфери і пропонує на державному рівні розробити стратегію розвитку та вдосконалення, зокрема вищої освіти, не менше як на 10 років [4].

Проаналізувавши, можемо прийти до висновку, що держава в освітній діяльності в більшій мірі виконує функцію законодавця та здійснює контроль та часткове її фінансування. Нормативно-правові акти, які діють на цей час у державі встановлюють основні засади та вимоги щодо отримання суб'єктами освітніх послуг. Фахівці, які досліджують це питання стверджують, що політика держави повинна бути спрямована на узгодження інтересів усіх суб'єктів ринку освітніх послуг. Держава повинна виступати гарантом та сприяти розвитку освіченості суспільства та інтелектуального розвитку нації. Підтримуючи цю позицію варто зазначити, що національне законодавство потребує подальшого вдосконалення у сфері державного регулювання освітніх послуг та отримання міжнародних роз'яснень та пропозицій для запозичення у національне законодавство міжнародних стандартів у сфері освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Детермінанти сталого розвитку економіки: монографія. під заг.ред. д.е.н., проф. Храпкіної В.В., д.ю.н., проф. Устименка В.А. Інтерсервіс. Київ. 2019. 261 с.
3. Савчук Є.Ю. Господарсько-правове регулювання надання освітніх послуг: дис.. на здоб. ступ. док. філософії. Вінниця. 2021. 217 с.
4. Кобець А. С. Роль держави у функціонуванні ринку освітніх послуг. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 8. 2011.

5. Антошкіна Л.І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук спец. 08.02.03. «Організація управління, планування і регулювання економікою». Київ. 2006. 28 с.
6. Хомишин І.Ю. Адміністративно-правове регулювання освіти в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 2. 2016. С.189-193.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. Дідківська Л.І., Головка Л.С. *ЗнанняПрес*. Київ. 2002. 214 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ОФЦЕРА З КІБЕРЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Малетов Д. В.

*доктор філософії з права, викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Ковтун А. А.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Збільшення кількості кіберзагроз на економічну соціальну складову нашої держави все актуальнішим робить питання оптимізації правового регулювання даної сфери. В світлі повномасштабної війни з Росією та євроінтеграційних процесів важливою для України є демонстрація того, що ми готові протистояти загрозам найстрімкіше зростаючому виду злочинності. Окрім того, в сучасних умовах важливою є готовність приймати необхідні зміни, що відповідатимуть стандартам, встановленим на європейському та світовому рівнях.

Явище «безпека» нерозривно пов'язане з поняттям «національні інтереси» і, можливо, в якомусь сенсі є похідним від нього, тому що, перш за все, функція національної безпеки – це забезпечення гарантій невразливості найголовніших інтересів національного суверенітету, територіальної цілісності держави, захисту населення – власне, тих інтересів, через які держава бореться і не погоджується на поступки. Національна безпека – це стратегія, необхідна для забезпечення інтересів держави [1,с. 37].

У науковій літературі відсутній єдиний усталений погляд на зміст поняття «кібербезпека».

Ряд дослідників на чолі з В.В. Остроуховим пропонують наступне авторське визначення «кібербезпеки» — це стан захищеності особи, держави і суспільства, при якому досягається інформаційний розвиток (технічний, інтелектуальний, соціально-політичний, морально-етичний), за якого сторонні інформаційні впливи не завдають їм суттєвої шкоди [2, с. 10].

В.М. Петрик тлумачить кібербезпеку як стан захищеності об'єктів (особистого, суспільства, держави, інформаційно-технічної інфраструктури), за якого досягається його нормальне функціонування незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних впливів [3, с. 160–161].

Кібербезпека — це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через:

- неповноту, невчасність та невірність інформації, що використовується;
- негативний інформаційний вплив;
- негативні наслідки застосування інформаційних технологій;
- несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [4].

Джерелами загроз та викликів національній безпеці України в інформаційній сфері можуть бути міжнародні злочинні групи хакерів, окремі підготовлені у сфері ІТ злочинці, іноземні державні органи, терористичні угруповання, недержавні організації, політичні структури та неформальні об'єднання екстремістського спрямування, транснаціональні корпорації та фінансово-промислові групи тощо. Зростає загроза використання проти інтересів України кібернетичних засобів як із середини держави, так і з-за меж її кордонів. Такою ж реальною є загроза використання української інформаційної інфраструктури як «транзитного майданчику» для приховування атаки на інформаційні ресурси третьої сторони, що може розцінюватись провідними країнами як дії держави з відповідними наслідками політичного, економічного, правового, а в перспективі, не виключено, і воєнного характеру [5].

Одним із прикладів кібератак на теренах України є те, що у січні 2022 року на одному з "чорних" онлайн-ринків з'явилося оголошення про продаж особистих даних двох мільйонів українців, які нібито зберігались сервісом "Дія". Міністерство цифрової трансформації заперечує "злив" даних та стверджує, що вони надійно захищені.

У ніч з 13 на 14 січня хакери атакували урядові сайти. Також станом на 8 ранку був тимчасово недоступний портал "Дія". Водночас витоку даних українців не було, заявили в Держспецзв'язку.

Окрім того у ніч проти 14 січня хакери масово атакували українські урядові сайти, зокрема вебресурси МОН, МЗС, Мінмолодьспорту, Міненерго, Мінагрополітики, Мінветеранів, Мінекології, ДСНС та Держказначейства.

За інформацією СБУ, загалом було атаковано понад 70 державних вебсайтів, 10 з яких зазнали несанкціонованого втручання. Контент сайтів при цьому змінено не було, а витоку персональних даних не відбулося [6].

«В ніч проти 26 січня на офіційний сайт України Ukraine.ua здійснено кібератаку. Внаслідок атаки сайт протягом кількох годин був недоступний для користувачів», - зазначають у зовнішньополітичному відомстві [6].

Проте атака на портал «Дія», що відбулась у січні, була не єдиною. На портал «Дія» ввечері 15 лютого вчинено потужну DDoS-атаку, яку вдалося відбити - для користувачів вона залишилася непомітною.

Окрім того 15 лютого DDoS-атак зазнали сайти Міністерства оборони та Збройних сил України. Були також зафіксовані перебої в роботі вебсервісів державних Ощадбанку і ПриватБанку.

Зараз на тлі повномасштабного вторгнення російських військ в Україну та через інформаційну війну, яка відбувається проти України такі новини сприймаються особливо гостро. Асиметричну відсіч країні-агресору можуть дати кібервійська, які слід було створити ще на початку гібридної агресії.

З початку повномасштабної агресії з боку Росії оперативно виявлено та нейтралізовано більше 120 потужних кібератак на ресурси органів державної влади та військового управління України.

«Найбільша їх кількість припала на ніч вторгнення – саме тоді ворог хотів знищити весь кіберзахист України. Втім ефективна робота СБУ та інших органів кібербезпеки не дозволила агресору використати кіберпростір для отримання військових переваг», - сказав речник СБУ Артем Дехтяренко у відеоповідомленні [7].

За місяць війни вже сталося майже втричі більше різного виду хакерських атак, ніж за аналогічний період минулого року.

Попри зростання кількості хакерських атак, більшість з них «безуспішні та майже не впливають на роботу критичної інформаційної інфраструктури», запевнили у відомстві.

Як зазначає голова Держспецзв'язку Юрій Щиголь, атакують передусім державні установи, фінансовий, оборонний сектор, операторів зв'язку, місцеві органи влади, логістичні компанії, медіа.

Враховуючи всі кібератаки, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації пропонує створити посаду офіцера з кіберзахисту в усіх органах державної влади та

на усіх об'єктах критичної інфраструктури після нещодавньої кібератаки на державні сайти.

24 січня 2022 року голова Держспецзв'язку Юрій Щиголь на брифінгу повідомив: «з метою покращення системи кібербезпеки у державі було прийнято рішення щодо невідкладного внесення законодавчих змін, спрямованих на узаконення так званого багбаунті, або розкриття вразливості органів держвлади, шляхом внесення змін до Кримінального кодексу в частині статей 361 та 361⁻¹, введення в органах державної влади та на об'єктах критичної інфраструктури посад офіцерів з кіберзахисту» [8].

Офіцери кіберзахисту будуть підпорядковуватись службі захисту інформації. Їхня зарплата має бути не нижче за ринкову. Щиголь наголосив, що це основна проблема, бо відповідні фахівці не мають відповідного забезпечення.

Також вирішили створити можливості для заохочення співробітників, що виконують адміністрування ІТ-систем для держорганів. При цьому збільшать і відповідальність працівників за невиконання вимог з кіберзахисту в органах державної влади [9].

24 березня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану».

Зміни були внесені до статей 360 та 361⁻¹. Зокрема, стаття 361 Кримінального кодексу України викладається в новій редакції, згідно з якою розмежовується ступінь відповідальності за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж залежно від спричинених наслідків, а також посилюються санкції за вчинення відповідного кримінального правопорушення [10].

Водночас вказана стаття передбачає, що втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж, не вважається несанкціонованим, якщо таке втручання вчинено відповідно до Порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем чи мереж.

Окрім того, посилюються санкції за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 361⁻¹ Кримінального кодексу України.

Отже, 24 січня 2022 року голова Держспецзв'язку Юрій Щиголь на брифінгу повідомив, що до Кримінального Кодексу України будуть внесені зміни у сфері кібербезпеки, а також про плани створення посади офіцера кібербезпеки. Проте план, який був висвітлений 24 січня 2022 року Юрієм Щиголем на брифінзі, виконано лише

наполовину. І поки що неможливо сказати, коли буде запроваджено таку посаду як офіцер з кібербезпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях. навч. посіб. Вид 2-ге, перероб. і допов. Київ. 2018. 400 с.
2. Калюжний Р.А. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Академія державно-податкової служби України, 2002. 296 с.
3. Калюжний Р.В. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України. Збірник «Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні». Київ: НТУУ «КПІ», Міністерства освіти і науки України, СБУ. Київ, 2000. С. 17–21.
4. Проект Національної стратегії у сфері прав людини станом на 25 березня 2015 року. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/44709> (дата звернення: 03 квітня 2022 року)
5. Косошов О. М. Пріоритетні напрямки державної політики щодо забезпечення безпеки національного кіберпростору. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2014. Вип. 3. С. 127–130.
6. На офіційний сайт України здійснили кібератаку. 26 січня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3392214-na-oficijnij-sajt-ukraini-zdijsnili-kiberataku-mzs.html> (дата звернення: 03 квітня 2022 року).
7. У ніч вторгнення росіяни хотіли знищити весь кіберзахист України. 02 квітня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3446588-u-nic-vtorgnenna-rosiani-hotili-znisiti-ves-kiberzahist-ukraini-sbu.html> (дата звернення: 03 квітня 2022 року).
8. Атака на держсайти: до всіх відомств хочуть приставити офіцера з кіберзахисту. 24 січня 2022 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/01/24/7321548/> (дата звернення: 05 квітня 2022 року).
9. В Україні з'явиться нова посада "офіцера кіберзахисту" – для цього змінюватимуть закон. 24 січня 2022 року. URL: https://24tv.ua/ukrayini-zyavitsya-nova-posada-ofitsera-kiberzahistu-ukrayina-povini_n1850247 (дата звернення: 05 квітня 2022 року).
10. Рада посилила спроможності національної системи кібербезпеки. 24 березня 2022 року. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3438840-rada-posilila-spromoznosti-nacionalnoi-sistemi-kiberbezpeki.html> (дата звернення: 05 квітня 2022 року).

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО У СТ. 44-3 КУпАП «ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ КАРАНТИНУ ЛЮДЕЙ»

Марицун М. І.

керівник Чортківської окружної прокуратури Тернопільської області, аспірант Сумського державного університету

Науковий керівник: Теремецький В. І.

*д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету*

Дослідження проблем кваліфікації адміністративних проступків передбачає визначення об'єктивних і суб'єктивних ознак адміністративного правопорушення. Однією з суб'єктивних ознак адміністративного проступку є суб'єкт правопорушення. Важливо розуміти, хто саме може вчинити адміністративні правопорушення, передбачені ст. 44-3 КУпАП «Порушення правил карантину людей».

Згідно зі ст. 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають фізичні особи, які на момент вчинення правопорушення досягли шістнадцятирічного віку [1]. Це так званий загальний суб'єкт адміністративного проступку. О. Г. Стрельченко наголошує, що необхідно визначати спеціальних суб'єктів адміністративних проступків. Ними можуть бути громадяни за ознаками службової або трудової діяльності: посадові особи органів влади, підприємств, установ і організацій, капітани кораблів, водії, призовники та інші особи [2, с. 141]. Водночас, К. Є. Цабека зауважує, що суб'єктом корупційних адміністративних правопорушень можуть бути державні службовці та працівники органів місцевого самоврядування, які уповноважені виконувати функції держави [3, с. 115]. Отже, необхідно визначити громадян, які можуть бути загальними і спеціальними суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП «Порушення правил карантину людей».

Як відомо, у ч. 1 ст. 44-3 КУпАП закріплена відповідальність за порушення санітарно-гігієнічного та санітарно-протиепідемічного законодавства. Водночас у ч. 2 ст. 44-3 КУпАП встановлена відповідальність за відсутність засобів індивідуального захисту у громадських місцях [1]. Оскільки з'явитися у громадському транспорті та будинках без захисної маски чи респіратора може будь-яка особа, то правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 44-3 КУпАП, може вчинити загальний суб'єкт.

У ч. 1 ст. 44-3 КУпАП передбачена відповідальність за порушення норм, закріплених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами. Санкція цієї норми встановлює певний розмір штрафу у разі вчинення правопорушення громадянами і підвищений розмір штрафу – для

посадових осіб [1]. Отже, спеціальним суб'єктом цього правопорушення можуть бути посадові особи.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» посадові особи органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, державної санітарно-епідеміологічної служби, закладів охорони здоров'я, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності мають обов'язки щодо здійснення санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних заходів. Згідно зі ст. 17 названого Закону України встановлені обов'язки органів державної влади, місцевого самоврядування та державної санітарно-епідемічної служби періодично інформувати населення про епідемічну ситуацію та здійснювати протиепідемічні заходи [4]. Зауважимо, що після ліквідації у 2017 році санітарно-епідемічної служби реалізацію державної політики у галузі санітарного та епідемічного благополуччя населення, здійснення державного нагляду за дотриманням санітарного законодавства покладено на Державну службу з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів [5]. Дії вказаних вище посадових осіб у разі невиконання обов'язків щодо забезпечення протиепідемічних заходів можуть бути кваліфіковані як адміністративне правопорушення, встановлене у ч. 1 ст. 44-3 КУпАП. Отже, до числа спеціальних суб'єктів порушення правил карантину людей належать:

1. Службовці органів державної влади та місцевого самоврядування, до посадових обов'язків яких належить здійснення санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів.

2. Посадові особи Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів.

3. Керівники та спеціалісти підприємств, установ і організацій, що відповідають за виконання заходів по боротьбі з інфекційними хворобами.

Водночас у більшості випадків вчинити адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44-3 КУпАП, може будь-які особи, які є загальними суб'єктами правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#top> (дата звернення: 17 травня 2022 року)
2. Стрельченко О. Г. Специфіка проступку як складової частини адміністративного делікту. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 137–143.
3. Цабєка К. Є. Юридичний склад адміністративного правопорушення, пов'язаного з

корупцією. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2020. № 2 (68). С. 112–117.

4. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 17 травня 2022 року)

5. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 667. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п> (дата звернення: 17 травня 2022 року).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Миргород-Карпова В. В.

*к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Глуценко Н. В.

*доктор філософії, старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Малишева А. О.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Перед тим, як перейти до розгляду заходів адміністративної відповідальності, варто вказати, що нині у чинному вітчизняному законодавстві не існує чіткого визначення поняття «адміністративної відповідальності». Відтак, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), а саме у статті 9 зазначає те, що адміністративна відповідальність може настати тільки за вчинення особою адміністративного правопорушення, якщо таке порушення за своїм характером не тягне за собою кримінальну відповідальність згідно з законом [1].

Варто наголосити й на тому, що теоретики адміністративного права присвятили безліч наукових праць стосовно розгляду даного питання про дефініцію поняття й сутності адміністративної відповідальності. Розглянемо декотрі точки зору з цього приводу.

Так, наприклад, В. Авер'янов дотримується досить таки поширеного підходу до розуміння адміністративної відповідальності. Автор переконаний, що адміністративна відповідальність – це є різновидність юридичної відповідальності, яка характеризується сукупністю певних адміністративних правовідносин, які виникають внаслідок застосування уповноваженими органами (або посадовими особами) до осіб, що вчинили

адміністративний проступок, певних санкцій – адміністративних стягнень відповідно до норм адміністративного права [2, с. 430].

На противагу, Є. Додін пише, що адміністративна відповідальність полягає у обмеженні майнових, особистих благ та інтересів особи за здійсненні адміністративних правопорушень, а на переконання І. Гриценка, адміністративна відповідальність являє собою так звану негативну форму реагування компетентними державними органами на протиправні діяння, згідно з чим особи, які скоїли правопорушення, зобов'язані постати перед повноваженими на це державними органами за свої неправомірні дії й відбутися адміністративні стягнення [3].

Таким чином, проаналізувавши вищенаведену інформацію, можна сказати, що адміністративна відповідальність визначається як вид юридичної відповідальності, яка застосовується до осіб, які вчинили адміністративне правопорушення й повинні понести адміністративні стягнення, що, як результат, тягнуть за собою обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного характеру і накладаються уповноваженими органами чи їх посадовими особами на підставі норм адміністративного права.

Далі розглянемо заходи адміністративної відповідальності, які застосовуються щодо особи, яка вчинила адміністративне правопорушення. В цілому, інакше кажучи, вказані заходи становлять групу законних засобів впливу на поведінку особи з метою її виправлення на благо соціально добродійних цілей та результатів.

Стаття 23 КУпАП звертає увагу на те, що адміністративне стягнення є одним з різновидів заходів адміністративної відповідальності і є мірою відповідальності, яка застосовується, процитуємо, «з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами». Сюди відносяться: 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); 6) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 7) громадські роботи; 8) виправні роботи; 9) суспільно корисні роботи; 10) адміністративний арешт; 11) арешт з утриманням на гауптвахті й не тільки [1].

Крім того, адміністративні стягнення можуть поділятися й за порядком призначення на основні та додаткові. Приміром, стаття 25 КУпАП зауважує, що:

- якщо особа вчинила лише одне адміністративне правопорушення, на неї може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення;
- тільки додатковим стягненням є позбавлення права обіймати певні посади або заняття певними видами діяльності;
- як основним, так і додатковим стягненням є оплатне вилучення, конфіскація предметів та позбавлення права керування транспортними засобами;
- інші адміністративні стягнення, зазначені в частині першій статті 24 цього Кодексу, можуть застосовуватися тільки як основні.

Наразі з одного боку спірним, а з другого актуальним, є питання відносно того, чи є вичерпним перелік адміністративної відповідальності лише у вигляді адміністративного стягнення, чи все ж таки сюди доцільно віднести і інші заходи, зокрема, заходи впливу на неповнолітніх (законодавець до таких заходів відносить зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; попередження; догану або сувору догану; передачу неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання).

На наше переконання, В. Продаєвич найбільш влучно наголосив на тому, що вказані заходи для неповнолітніх як і адміністративні стягнення, є заходами адміністративної відповідальності, так як вони поєднують у собі такі спільні риси як:

1. єдність цілі застосування - виховання (виправлення) порушника;
2. підстава застосування – вчинення адміністративного проступку;
3. вживання тільки до деліктоздатної особи;

спільний процесуальний порядок їх застосування [4, с. 195].

Отже, правова природа інституту заходів адміністративної відповідальності полягає у понесенні правопорушником відповідно до законодавчо установлених форм і порядку заходів адміністративного стягнення та заходів впливу стосовно неповнолітніх з метою виховання особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Аверянов (голова). Київ : Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

3. Гриценко І. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. Вісник Національної академії прокуратури України : наукове фахове видання. 2008. № 1. С. 45–50.

4. Продаєвич В.О. Заходи адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх: поняття та місце в системі заходів адміністративного примусу. Університет. наук. записки. 2006. № 2. С. 195–199. URL: <https://bit.ly/3z9xrZ8>.

ЗМІСТ ФЕНОМЕНУ ТЕРМІНУ «НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ» У ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ²⁴

Миргород-Карпова В. В.

*к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Корощенко К. Р.

*лаборант кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Дослідження феномену «національної безпеки», що виникло у вітчизняних суспільних науках одночасно зі здобуттям нашою державою Незалежності, значно актуалізувалися в період військових дій на території України. Зазначена проблематика активно викладається та спочатку сприймається крізь призму дослідження виникнення та розвитку категорії «безпека» у філософському розумінні, а також при вивченні окремих історичних проблем держави і права [1].

На початковому етапі розвитку людства поняття «безпеки» не сприймалось як окрема категорія. Натомість окремі науковці висловлювали думки стосовно наявності безпеки вже у первісному суспільстві та у Стародавньому Світі. Зокрема, О. Ш. Вікторов вважає, що безпека протягом усієї історії людства була основною умовою відтворення особистої та суспільної життєдіяльності [2].

На думку Г. Ситника безпека це певний стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку, а відтак – можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій. З огляду на це, можна стверджувати, що безпека суспільства - це такі умови (стан), за яких передусім забезпечуються свобода вибору шляху подальшого буття, самовдосконалення й розвитку

---

²⁴ Робота виконана в рамках проєкту № 55.15.02-22/24.3Ф-01 за темою «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України»

суспільства, або ж для їх захисту є адекватні засоби [3]. У контексті роздумів Г.Ситника можна визначити національну безпеку як систему, успішне функціонування якої забезпечує цілісність та стійкість, знатність до функціонування і розвитку громадян на території визначеної країни.

Деякі дослідники визначають безпеку як стан, за якого відсутні загрози. Так, А. Возженніков зазначає: «Під національною безпекою розуміється стан країни, при якому відсутні або усунені реальні зовнішні та внутрішні загрози її національним інтересам і національному характеру життя» [4].

Виходячи з об'єктно-суб'єктної парадигми національної безпеки, В. Циганов її характеризує як міру реального рівня прав і свобод членів людського співтовариства (громадян), відповідної цьому співтовариству держави [4].

В Україні термінологія «національної безпеки» (та пов'язаних понять – передусім «національних інтересів») відразу увійшла до вітчизняного правового поля, а отже, – і до дискурсу юридичної науки, що було зумовлено характером розбудови держави на початку здобуття незалежності [5].

За період незалежності нашої держави ухвалено значний за обсягом масив актів законодавства (законів та підзаконних актів) у сфері національної безпеки і оборони, які регулюють правовідносини у цій сфері. Аналізуючи зазначений масив законодавчих актів та ґрунтуючись на комплексних напрацюваннях у сфері безпеки, В. Г. Пилипчуком запропонував постановку питання про виокремлення галузі права – права національної безпеки, одночасно із визначенням конкретних напрямів досліджень у такій сфері [6].

У п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» надано визначення державної безпеки як захищеності «державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» [6].

На думку І.М.Дороніна зазначена законодавча дефініція є не досить вдалою, враховуючи певну розмитість у використанні обороту «інших життєво важливих національних інтересів», оскільки законодавчий акт перелічує лише «фундаментальні національні інтереси України» (ч. 3 ст. 3), а роз'яснення терміну у п. 10 ч. 1 ст. 1 також є доволі нечітким, оскільки тлумачить найменування поняття «інтерес» через його зміст – теж «інтерес». Водночас законодавець зберіг загальне розуміння сутності державної безпеки у питанні його приналежності до держави та її складових [2]. Ми погоджуємось з зауваженням вченого. Загалом, національна безпека передовсім залишається однією з головних функцій держави, цей факт можна пояснити тим, що тільки у безпечних умовах особистість здатна повноцінно функціонувати.

Дослідженню теми забезпечення національної безпеки як функції держави приділили чи немало часу науковці. Зокрема, Л. Р. Наливайко розглядає національну безпеку, як складову політичної функції (у запропонованій нею системі з п'яти об'єктних функцій). Її зміст визначається як «нормативно-визначені напрями та види діяльності» держави «з регулювання сфери політичних відносин, вироблення й реалізації внутрішньої та зовнішньої політики, створення умов та інститутів для розвитку народовладдя й політичної стабільності та забезпечення національної безпеки, з метою формування громадянського суспільства»

На противагу погляду Л.Р. Наливайко, О. В. Лемак у своїй статті «Забезпечення національної безпеки як функції держави» запропонував розглядати забезпечення національної безпеки, як окрему функцію держави. Щодо сутності функції, дослідник зазначив, що вона «є невід'ємною від основних напрямів діяльності держави та полягає у забезпеченні безпеки відповідних національних інтересів (цінностей) у військово-силовій, екологічній, економічній, політичній, інформаційній сферах або об'єктів захисту, відповідно, територіальної, екологічної, економічної, політичної та інформаційної безпеки держави, за умови виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [8].

Перш ніж досліджувати систему забезпечення національної безпеки в Україні необхідно розглянути нормативне забезпечення галузі. Правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти [7].

Передовсім, функціонування системи забезпечує Закон України «Про національну безпеку України», який визначив новий підхід у сфері процедури стратегічного планування. Механізм передбачає розгляд та схвалення Стратегії національної безпеки України Радою національної безпеки і оборони України, рішення якої вводиться в дію Указом Президента України. Тобто Президент України одночасно вводить в дію рішення Ради та затверджує Стратегію. Цей статус Стратегії, як документа, обов'язкового для виконання, що не є водночас нормативно-правовим актом, але затверджується Указом Президента України, може поставити питання про невиправдане збільшення обсягу його повноважень понад обсяг, визначений Конституцією України, оскільки Стратегія містить приписи для Кабінету Міністрів України та органів місцевого самоврядування [2].

Аналізуючи вищевикладене, можна прийти до висновку, що забезпечення безпеки – є однією з найголовніших функцій держави. Тільки при безпечних умовах існування

людина може повноцінно жити. Забезпечення національної безпеки є дуже складним механізмом, від ефективності якого залежить доля всієї держави. На сьогоднішній день, в українській системі наявна нагальна проблема з відсутністю деталізації функцій кожного органу, який складає механізм забезпечення національної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбатюк С.Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2016. № 2. С. 28-35.
2. Доронін І.М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження. 12.00.01. дис....канд.юрид.наук.Київ. 2020.539 с.
3. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. 544 с.
4. Павленко Д.Г. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. № 3. С.102-108.
5. Видрін Д. Концепція стратегії безпеки (Україна у посттоталітарний період). *Розбудова держави*. 1993. № 5. С. 36-41.
6. Пилипчук В.Г. Пріоритети розвитку правової науки в галузі національної безпеки. *Вісник Національної академії наук України*. 2009. № 5. С 30-35.
7. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241
8. Лемак О.В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 64-67

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Міхновський Г. Ю.

аспірант I курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Кобзєва Т. А.

д.ю.н., професор, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

На сьогоднішній день в нормативно-правовій базі України повноцінно закріплене положення про процедуру медіації у різних галузях процесуального права. Вважаючи новизну запровадження процедури медіації в адміністративному процесі України, існує нагальна потреба в дослідженні історичних засад запровадження медіації, її поняття та нормативно-правових передумов її виникнення. Особливого значення набуває практичне

застосування процедури медіації в адміністративних судах України та виконання рішень, яке було прийняте сторонами при вирішенні спору із залученням медіатора.

Початковим етапом дослідження нормативно-правового регулювання процедури медіації в адміністративному процесі України, має стати аналіз її історичних засад зародження, розвитку на різних історичних етапах та сучасного стану закріплення.

Аналізуючи хрестоматію з історії держави і права України за редакцією В. Д. Гончаренка, бачимо наступне твердження про Київську Русь: «перше свідцтво про намагання відійти від правила «кровної помсти» та досягнення компромісу між сторонами конфлікту, про виникнення примирення кривдника зі скривдженим або його родичами знаходимо в «Руській правді» – найважливіший пам'ятці давньоруського права, основним джерелом якої було звичаєве право. Тут йдеться також про намагання замінити покарання грошовою виплатою, розвивається компенсаційне та відновлювальне правосуддя» [1, с. 28].

Поряд з цим, маємо зазначити, що в часи існування Київської Русі також існувало дві форми судового процесу, як спрощена так і загальна. Спрощена загалом використовувалася у незначних справах, які можна було вирішити дуже швидко, або де існувала можливість примирення сторін. Загальна форма застосовувалася для розгляду справ, серед яких сторонами могли бути представники церкви та духовного стану.

Історичні обставини XVI століття, а саме перебування наших територій під владою Литовського князівства та згодом Польського королівства, були висвітлені Р. Аракеляном. Він відмічає, що основним джерелом права цих держав були «Литовські статuti» 1529, 1566, 1588 рр., що діяли на значній території України та ґрунтувалися на Руській Правді. Відповідно до положень, які зазначені в цих документах, метою покарання було відшкодування потерпілому заподіяної йому шкоди за рахунок злочинця, особливої уваги приділено залякуванню стосовно жорстокості і болючості покарання за невиконання рішень стосовно відшкодування шкоди. Статутами навіть було передбачено компенсацію за зґвалтування, розбій і навіть вбивство, й саме головне, особа мала платити великі штрафи у казну князя [2, с. 273].

Важливим періодом розвитку несудового врегулювання спорів є період існування Гетьманської держави з 1648 по 1782 рр. У працях історика Д. Яворницького відображається думка, за якою козацька правова система є «стародавнім звичаєм, словесним правом і здоровим глуздом» та «акти судових козацьких справ вказують на визнання запорожцями права договору між товаришами». Роль медіаторів того часу на себе приміряли паланкові судді, суд, кошовий та курінний отамани [3, с. 154-156].

За часи існування УРСР в адміністративному процесі, з прийняттям Конституції УРСР 1978 р. в ст. 56 з'явилася така норма, як право на оскарження дії службових осіб, державних і громадських органів, а також відшкодування втрати заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків.

Зародження інституту медіації прив'язують до англосаксонських країн, таких як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Австралія. Сам термін медіація походить від англійського «mediation», що означає посередництво, або заступництво за особу.

Виникнення медіації пов'язано з наступними, пов'язаними між собою причинами. На державному рівні було визнано потребу в пошуку альтернативи врегулюванню окремих категорій спорів. Серед населення було поширено думки потреби запровадження медіації на державному рівні. Були створені умови для професійної підготовки майбутніх медіаторів.

Дослідження в цій сфері провела юрист, сертифікований медіатор Н. Безхлібна, яка відзначила, що основним поштовхом до популяризації та активного запровадження альтернативного методу врегулювання спорів стала конференція імені Р. Паунда, яка мала назву «Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США» у 1976 році [4].

Найвдалішим, на нашу думку, дослідженням поняття медіації є праця О. Кірдан, за яким вона зробила висновки, що медіацію розглядають за її ознаками, а саме як: «сприяння проведенню переговорів задля досягнення процесуальних рішень і вирішення спорів; переговори за участю посередника; переговори за участю нейтрального посередника (медіатора); добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає конфлікуючим сторонам досягти взаємоприйнятної угоди; метод врегулювання конфлікту між сторонами на основі переговорів за участю нейтральної особи (посередника)» [5, с. 17].

Перейдемо до сучасного нормативно-правового регулювання процедури медіації в Україні. Так, в ст. 55 Конституції України визначено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дії чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Крім цього, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Безпосередньо в ст. 124 Конституції України закріплено наступне положення про те, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, однак законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спорів [6].

Як бачимо, вищезазначена норма є єдиним натяком на застосування процедури медіації в процесуальному праві України. Тобто, Конституцією України передбачено, що іншим законодавством може визначатися досудовий порядок урегулювання спорів, проте в самому акті вказано що правосуддя здійснюють виключно суди. З цього слідує що повноваження медіаторів не відносяться до правосуддя, а лише вказують на право медіатора стосовно спроби початкового вирішення спору на досудовому етапі.

Загальні норми застосування процедури медіації в адміністративному процесі закріплені в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Так, можна віднайти положення, пов'язані з медіаційними процесами, за якими:

- сторони можуть досягнути примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі (ч. 5 ст. 47 КАС України);

- особа не може бути представником, якщо вона є чи була медіатором під час проведення медіації щодо спору, пов'язаного із справою, що розглядається в суді (ч. 3 ст. 58 КАС України);

- не можуть бути допитані як свідки особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням послуг медіації під час проведення позасудового врегулювання спору (п. 2 ч. 1 ст. 66 КАС України);

- проведення медіації не впливає на перебіг строку звернення до адміністративного суду (ч. 6 ст. 122 КАС України);

- у підготовчому засіданні суд з'ясовує чи бажають сторони вирішити спір шляхом примирення, провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (п. 2 ч. 2 ст. 180 КАС України);

- суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі необхідності, зокрема, у випадку якщо сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації (п. 5 ч. 6 ст. 181 КАС України);

- суд зупиняє провадження у справі в разі звернення обох сторін з клопотанням про надання їм часу для примирення, у тому числі шляхом медіації (п. 4 ч. 1 ст. 236 КАС України) [7].

Згідно з вищезазначеними положеннями вважаємо, що законодавцем були враховані усі аспекти адміністративного процесу, за якими особи можуть досягти згоди у врегулюванні спору на будь-якому етапі судового процесу, як до початку судового засідання, так і безпосередньо до винесення офіційного рішення суду по справі. Також було враховано конфіденційність діяльності медіаторів, неприпустимість залучення медіатора досудового засідання у вигляді представника однієї з сторін, можливість

залучення суддів до медіаційної процедури та призупинення справи на будь-якому етапі при домовленості сторін проведення процедури медіації, як засобу врегулювання спору.

Усі розглянуті вище положення зазнали змін у зв'язку з прийняттям 16 листопада 2021 р. Закону України «Про медіацію» (далі – Закон) розділом IV. «Прикінцеві та перехідні положення» якого були внесені зміни до багатьох законодавчих актів України в різних галузях процесуального права. В самому Законі містяться такі положення, як: принципи медіації; статус медіатора (вимоги до медіатора, підготовка медіаторів, права та обов'язки медіатора, норми професійної етики медіатора, реєстри медіаторів, відповідальність медіатора); проведення медіації (підготовка до медіації, порядок проведення медіації та підстави її припинення, права та обов'язки сторін медіації, зміст договору та угоди проведення медіації) [8].

Отже, прийняття Закону України «Про медіацію» стало потужним поштовхом до розвитку процедури медіації в процесуальному праві України, проте даний Закон є зовсім новітньою інституцією, з елементами старих процедур врегулювання спорів, яка буде корегуватися на протязі наступних років за допомогою досліджень науковців та законотворців. Також, такий інститут як медіація є новим в нашому суспільстві, відповідно до чого багато осіб навіть не розуміють самого поняття «медіація», не кажучи вже про його переваги у сучасному процесі. Вирішенням цієї проблеми може стати поширення в суспільстві, а саме в засобах масової інформації, переваг застосування процедури медіації для врегулювання спорів з дії чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що також дозволить зняти завантаженість з адміністративної судової системи.

Болючим питанням сьогодення залишається також виконання рішень, яке прийняте сторонами при вирішенні спору із залученням медіатора. Досі не існує належного механізму дії для осіб спору, якщо одна з них не виконали умови за підсумками досудового розгляду справи то він може знову звернутися до суду. Тому, пропонуємо доповнити Закон України «Про медіацію» ст. 22. Відповідальність сторін, за якою невиконання умов за підсумками досудового розгляду справи буде вважатися обтяжуючою обставиною. В адміністративному процесі можна доповнити ст. 35 Кодексу України про адміністративні правопорушення новим пунктом 7) «навмисне невиконання рішення, яке прийняте сторонами при вирішенні спору із залученням медіатора».

Нормативно-правова база застосування процедури медіації для врегулювання спорів в адміністративному процесі України вже сформована, і переважно її норми закріплені в таких актах, як Конституція України, Кодекс адміністративного судочинства України, Закон України «Про медіацію» тощо. Але, на сьогоднішній день існує

необхідність в доопрацюванні окремих положень нормативно-правової бази в адміністративному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред. В. Д. Гончаренка, уклад. В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький. 3-тє вид., перероб. Київ, 2003. 347 с.
2. Аракелян Р. Генезис інституту медіації в кримінальних справах на теренах сучасної України. Юридичний вісник. Київ, 2015. С. 272-279.
3. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. Львів: Світ, 1990. 388 с.
4. Безхлібна Н. Медіація: європейський досвід і українські реалії. Офіційний вебсайт «Юридична Газета online». URL : <https://bit.ly/3t3PUCS> (дата звернення : 01.05.2022).
5. Кірдан О. Поняття «медіація» та підходи до його трактування у сучасному науковому дискурсі. Педагогічний часопис Волині. Умань, 2019. № 2(13). С. 12-20.
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення : 01.01.2020. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://bit.ly/3POqjaI> (дата звернення : 02.05.2022).
7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Дата оновлення : 01.01.2022. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення : 02.05.2022).
8. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2022. № 7. Ст. 51. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення : 03.05.2022).

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРГАНИ НАГЛЯДУ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄС²⁵

Мотузна А. В.

магістрантка I року навчання ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Плотнікова М. В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри МСППП ННІ права

Сумського державного університету

Фінансова система як і будь яка інша не може існувати без належного нагляду та контролю. Стабільне та надійне функціонування елементів фінансових систем держав-членів ЄС сприяє інтеграційним процесам, загальному економічному зростанню, стійкості до впливу негативних явищ, і, зокрема, задоволенню потреб споживачів фінансових послуг. Правова природа Європейського Союзу обумовлює наділення відповідними наглядовими повноваженнями органи та установи, як на національному, так і на наднаціональному рівнях. Значне реформування органів фінансового нагляду на загальноєвропейському рівні відбулося після світової фінансової кризи. На сьогодні Європейська система фінансового нагляду складається з Європейської ради із системних ризиків, Об'єднаного комітету органів нагляду в ЄС, трьох спеціальних органів, що забезпечують стабільність фінансової системи та національних органів з нагляду країн-членів ЄС.

Об'єднаний комітет органів нагляду є форумом, метою якого є зміцнення співпраці між Європейським банківським органом (ЕВА), Європейським органом страхування та професійних пенсій (ЕІОРА) та Європейським органом з цінних паперів і ринків (ЕСМА). Ці органи функціонують як три європейські наглядові органи (ЕСА).

У цілому, Європейська система фінансового нагляду виконує такі завдання:

- 1) впровадження єдиних гармонізованих правил щодо ліцензування та нагляду за фінансовими інститутами;
- 2) забезпечення цілісності застосування європейських правил, включаючи питання:
  - а) врегулювання можливих розбіжностей між національними органами нагляду;
  - б) гарантування щодо застосування національними органами нагляду спільного законодавства;
- 3) встановлення цілісної наглядової практики;

---

²⁵ Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

4) безпосередній нагляд за окремими над європейськими інститутами, які регулюються на рівні ЄС;

5) гарантування скоординованих дій у відповідь на кризову ситуацію з можливістю прийняття рішення надзвичайного характеру;

6) акумулювання «мікропруденційної» інформації [1, с. 73].

Окремо ж кожен орган виконує свої завдання у визначеній сфері. Розглянемо функції кожного.

Діяльність Європейського органу з цінних паперів та ринків (ESMA) регулюється регламентом №1095/2010. У цьому документі інституція означена як незалежний наглядовий орган у сфері управління альтернативними інвестиційними фондами, компаніями, що надають інвестиційні послуги або суб'єктами спільного інвестування, які продають свої паї або акції. Орган також наділений повноваженнями у сфері корпоративного управління, аудиту та фінансової звітності, має право вживати відповідні дії у контексті заявок на поглинання, клірингу та розрахунків. ESMA сприяє зміцненню європейської системи національних схем компенсації інвесторам, з метою забезпечення фінансування за рахунок внесків відповідних учасників фінансового ринку, а також, забезпечує високий рівень захисту всім інвесторам у гармонізованій структурі по всьому Союзу. Європейський орган з цінних паперів та ринків може розробляти нормативні та імплементаційні технічні стандарти для забезпечення адекватного рівня захисту інвесторів шляхом ефективного регулювання і нагляду та формування однакових умов конкуренції для надавачів фінансових послуг, а також забезпечення результативності та ефективності нагляду [2].

Європейський банківський орган (ЕВА) провадить свою діяльність на основі положень регламенту №1093/2010, котрий визначає його як наглядовий орган у сфері діяльності кредитних установ, фінансових конгломератів, інвестиційних фірм, платіжних установ та установ електронних грошей, включаючи питання корпоративного управління, аудиту та фінансової звітності. Орган сприяє зміцненню європейської системи національних схем гарантування вкладів, з метою забезпечення фінансування національних схем гарантування вкладів за рахунок внесків фінансових установ, і забезпечує високий рівень захисту всім вкладникам у гармонізованій структурі по всьому Союзу. Європейський банківський орган також уповноважений розробляти нормативні та імплементаційні технічні стандарти щодо схем гарантування вкладів та надання єдиного набору гармонізованих пруденційних правил для фінансових установ по всьому ЄС [3].

Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів (ЕІОРА) функціонує в рамках положень регламенту №1094/2010 і діє як наглядовий орган. Уповноважений

орган діє у сфері діяльності страхових компаній, перестраховувальних компаній, фінансових конгломератів, установ професійного пенсійного забезпечення та страхових посередників, включаючи питання корпоративного управління, аудиту та фінансової звітності [4].

ЕІОРА може сприяти оцінці потреби в європейській мережі національних гарантійних схем страхування. Також, Комісія може попросити Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів оцінити співпрацю органів нагляду в межах колегій наглядових органів та їх функціональності; практики нагляду щодо встановлення надбавок до капіталу; вигоди від посилення групового нагляду та управління капіталом у групі страхових або перестраховувальних компаній, включаючи можливі заходи для покращення ефективного транскордонного управління страховими групами [4].

ЕІОРА також може розробляти оцінювати ситуацію та прогрес стосовно скоординованих національних механізмів управління кризовими явищами, включаючи необхідність чи відсутність системи узгоджених та надійних механізмів фінансування з відповідними інструментами фінансування [4]. Тобто, значна частина повноважень припадає саме на нагляд за функціонуванням суб'єктів у сфері страхування та діяльності пенсійних фондів. Як і проаналізовані раніше, цей орган може розробляти проекти нормативно-правових та імплементаційних технічних стандартів.

Метою діяльності цих органів є захист суспільних інтересів шляхом сприяння короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій стабільності та ефективності фінансової системи для економіки Європейського Союзу, його громадян та бізнесу.

Провівши порівняльний аналіз статей 8 та 9 регламентів №1093/2010, №1094/2010, №1095/2010, можна виявити ідентичність завдань та повноважень відповідних органів. Тобто на кожен з них покладені абсолютно однакові завдання, відмінність полягає у лише у тому, що ці завдання стосуються різних складових фінансового ринку [2, 3, 4].

Однією з основних функцій ЕВА, ЕІОРА і ESMA є провадження пруденційного нагляду. Науковці визначають пруденційний нагляд як захід впливу на діяльність суб'єктів ринку фінансових послуг, що реалізується органами, які здійснюють державне регулювання, та має на меті забезпечення стабільного та належного функціонування ринку фінансових послуг в цілому, а також захист прав споживачів фінансових послуг шляхом встановлення звітності, моніторингу та реагування відповідних органів влади на порушення норм законодавства та надання звітності [5].

Відповідно до названих вище трьох регламентів, ці три наглядові органи є частинами Європейської системи фінансового нагляду (ESFS) й регулярно та тісно співпрацюють між собою, забезпечуючи міжсекторальну узгодженість роботи, досягнення

спільних позицій у сфері нагляду за фінансовими конгломератами та з інших міжгалузевих питань.

Слід також відмітити, що розглянуті органи мають абсолютно ідентичну внутрішню будову і складаються з: Наглядової ради, Управління, Голови, Виконавчого директора та Апеляційної ради. При чому, повноваження та порядок діяльності структурних підрозділів кожного з органів однакові.

У зв'язку з особливостями діяльності цих органів, а саме, проведенням нагляду та аналізу зібраних даних, вони здатні виявляти недоліки, що дає змогу для внесення пропозицій щодо зміни стандартів.

Підсумовуючи, можна зазначити, що кожен з цих Органів є частиною Європейської системи фінансового нагляду (ESFS), основною метою якої є забезпечення належного впровадження правил, що застосовуються до фінансового сектору, для збереження фінансової стабільності та забезпечення довіри до фінансової системи в цілому та достатнього захисту клієнтів фінансових послуг. Разом ЕВА, ЕІОРА і ЕСМА утворюють єдиний наглядовий механізм, який сприяє забезпеченню захисту прав споживачів фінансових послуг, що стає можливим через здійснення ними функції пруденційного нагляду (що включає в себе регулярне оцінювання та експертний аналіз діяльності компетентних фінансових органів та установ, дотриманні стандартів та інших вимог, встановлених нормативними актами; оцінювання розвитку ринку у сфері своєї компетенції; виявлення ризиків та реагування на них).

Аналіз регламентів, котрі визначають правовий статус наглядових органів, показав, що вони провадять свою діяльність у взаємодії один з одним. Їх завдання сформульовані ідентично, що свідчить про те, що кожен орган має однакові повноваження та однакові задачі але в межах своєї компетенції, що забезпечує високу ефективність європейської фінансової системи й відповідно, належний рівень захисту прав споживачів фінансових послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дороніна І.І. Регулювання фінансового ринку в Україні та ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С.70 – 76.
2. Regulation (EU) No 1095/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Securities and Markets Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/77/EC. URL: <https://bit.ly/3z29dQr>.

3. Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010R1093>.

4. Regulation (EU) No 1094/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/79/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010R1094>.

5. Правові основи здійснення господарської діяльності в інноваційному суспільстві: монографія / за ред. А. П. Гетьмана, С. В. Глібка, О. О. Дмитрик, Г. В. Анісімової. Харків : Право, 2018. URL: <https://bit.ly/38sg1Mo>.

ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ²⁶

Нагорна А. О., Лісова К. С.

студентки III курсу ННІ права

Сумський державний університет

Науковий керівник: Швагер О. А.

к.ю.н., асистент кафедри міжнародного, європейського права та

порівняльного правознавства ННІ права

Сумського державного університету

На сьогодні, стрімко розвивається ринкова економіка України, а з нею актуальності та значення набуває активізація споживання банківських послуг населенням. Також, недосконалість правової бази та випадки зловживань з боку банків як наслідок, спричиняють порушення прав фізичних осіб, а саме клієнтів банків. Це також стає однією з причин (інші - в основному безробіття, хвороби і т.д.) зростаючої соціальної проблеми такої як надмірна заборгованість. Розглянувши фактори стабільності фінансової системи, можна виявити три основних: ефективне врегулювання проблем банків, гарантування вкладів та ефективність пруденційного нагляду. Проблема підвищення фінансової грамотності населення набула характеру національного рівня. З часом почали з'являтися

---

²⁶ Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти «61998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

нові продукти та послуги. В свою чергу вони пов'язані з виникненням нових ризиків, такі що не можна ідентифікувати без спеціальних знань. Звичайні люди не в змозі прийняти правильні рішення в питаннях «підвищеної складності». Це можна пояснити низьким рівнем фінансової грамотності. Таким чином, з кожним роком актуальність дослідження питань фінансової грамотності зростає.

Більшість громадян України не знають як працюють фінансові установи в державі та про їх переваги. На основі опитування ОЕСР 2018 року, яке дає змогу обчислити Індекс фінансової грамотності, за його допомогою можна порівняти Україну з 30 країнами, у яких було проведено опитування за методикою ОЕСР у 2016 році. Загальний індекс фінансової грамотності України (у відсотках) становить 55%. Індекс України є на одному рівні з найнижчим значенням серед 30 країн в опитуванні ОЕСР 2016 року, а саме з індексом Польщі. Результат України також є трохи нижчим за середнє значення 58% серед сусідніх країн з низьким і середнім рівнями доходу, які брали участь в опитуванні ОЕСР (Грузія, Угорщина, Польща, Туреччина) [1, с. 11].

Спочатку слід підкреслити, що під фінансовою грамотністю населення Т. Кізіма вбачає сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх в процесі прийняття фінансових рішень [2, с. 65]. Простіше кажучи це з часом набуті знання та навички населення щодо раціонального розпорядження власними фінансами.

Одним із способів забезпечення підвищення захищеності фізичних осіб від зловживань у випадках користування банківськими послугами є підвищення рівня їхньої фінансової грамотності. Саме фінансово обізнане населення зможе віднайти рівновагу на ринку споживчих послуг шляхом формування обґрунтованого, раціонального та грамотного попиту на всіх сегментах ринку. Це дасть поштовх економіці держави симетрично розвиватися за всіма напрямками, а саме у фінансовому. Безперечно, у підвищенні рівня фінансової грамотності повинні бути зацікавлені в першу чергу самі громадяни, так як знаючий споживач фінансових продуктів і послуг стає краще захищеним від шахрайських дій зі сторони недобросовісних продавців таких послуг.

Хотілося б до прикладу навести багаторічний досвід США в економічній освіті своїх громадян, який довів доцільність раннього знайомства з базовими економічними поняттями. Початкові школи, зокрема, відіграють важливу роль у освіті діти, навчають її азам правильного поведінки з грошима, адже У найближчому майбутньому школярі формуватимуть попит на сучасні банківські продукти і послуги [3]. Практика навчання дітей в межах курсу з особистих фінансів навикам користування кредитними картками, вмінню оцінювати і обирати схеми медичного страхування, розраховувати податкові

платежі, аналізувати необхідність і доцільність взяття кредиту. На нашу думку, раціональним було запровадити в освітніх програмах середніх та старших шкіл та університетів курс правничих дисциплін, задля того щоб в подальшому громадяни розуміли можливі правові наслідки отримання фінансових послуг, та вміли захищати свої споживчі права і не тільки.

Показовим може стати практика Великої Британії, яка є однією з найпередовіших країн у сфері фінансової грамотності. Цьому сприяє розвиненість демократичних інституцій і прозорість фінансового ринку, в якому всі працюють над просвітою населення, високий рівень поінформованості населення із зазначених питань.

Беручи до уваги практику розвинених країн, хочемо запропонувати наступні кроки для підвищення рівня поінформованості населення у сфері фінансів. Це могло б стати залучення ЗМІ, телебачення, періодичних видань, аудіо- та відеоматеріалів, до речі у США в 1990-их роках навчальні програми транслювали близько 200 телестанцій, а понад 700 студій пропонували навчальні передачі по системі кабельного телебачення [4, с. 54]. Через подібні програми відсоток фінансово грамотного населення в США зараз більше ніж в Україні.

Також, громадські організації, профспілки, фонди, об'єднання можуть долучатися до неформальної освіти своїх співвітчизників, точніше, працюючого населення, так як це основна група клієнтів фінансових структур, і вона несе найбільші ризики порівняно з іншими групами населення, Доречно проводити, наприклад, ділові ігри, які дозволяють наблизити набуті знання до реальної ситуації та окреслити шляхи найбільш ефективного виходу з неї. Непоганою практикою могло б стати реалізація різноманітних проєктів з просвіти населення в фінансовому та правовому полях, проведення відкритих безоплатних цікавих лекцій, тренінгів, задля формування свідомості населення з цільовою аудиторією від 17 до 30 років. Де б можна було викладати інформацію про види банківських послуг, особливості грошово-кредитної політики, поради, як уникнути фінансового шахрайства, проводити опитування та інтерактивні ігри на фінансову тематику.

Авжеж, запропоновані заходи не будуть ефективними без підтримки та сприяння державних інституцій. Уряд повинен займатися розробленням щорічної національної стратегії фінансової грамотності, а також разом з Національним банком України здійснювати комплексні моніторинги рівня фінансової грамотності і захисту прав споживачів фінансових послуг на місцях. Доречно також було б зайнятися розробкою, розповсюдженням, оцінкою та відбором найефективніших програм і технологій навчання у сфері підвищення фінансової грамотності і захисту прав споживачів фінансових послуг.

Було б добре приділити увагу питанню надання консультаційної підтримки громадянам стосовно захисту їхніх прав у сфері фінансових послуг [5, с. 9].

Підсумовуючи, можемо зробити висновки, що задля того, аби покращити відношення українців щодо підвищення рівня фінансової грамотності, потрібно проводити масштабну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення, акцентуючи на позитивних перетвореннях, які така зміна може принести щодо якості життя. Також, потрібно враховувати досвід зарубіжних країн, таких як Великобританія, США, адаптуючи його до особливостей українських умов розвитку та функціонування ринку фінансових послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. Результати дослідження. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», червень 2019 р. Київ. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.
2. Кізіма Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. Вісник ТНЕУ. 2012. № 2. С. 64–71.
3. Financial History Workshop Improving Savings Culture: A Lifetime of Financial Education. March 2018. Madrid. URL: <https://bit.ly/3PI8Xw5>.
4. Шахназарян Г.Э. Финансовая грамотность населения в свете современных тенденций развития образования . Финансы и кредит. 2008. №20 (308). С. 51–58.
5. Т. Смовженко, А. Кузнєцова. Впровадження фінансової грамотності в Україні. Вісник НБУ. 2013. С. 8-16.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПРОВОКАЦІЙНІ ДІЇ ГРОМАДЯН

Незеленікова У. Д.

*курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д. В.

*старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Із-за негативного відношення більшої частини громадян до правоохоронних органів, наміру приховати достовірну інформацію від поліції, намагання вплинути на рішення, які приймаються посадовими особами Національної поліції стало звичкою для

більшої частини громадян нашої держави. Під час спілкування із громадянами, поліцейському необхідно примати рішення відповідно до ситуації, яка склалася, характеру правопорушення та антропологічних (індивідуальних) даних особи, яка вчинила правопорушення. При роботі з населенням поліцейському доводиться стикатися з негативною оцінкою своїх дій, зокрема із грубістю, погрозами, спробами принизити їх честь та гідність, що частіше за все тягне за собою прагнення домогтися відповіді на отриману грубість, щоб використати це як привід для звинувачення поліцейського в його некомпетентності та упередженості і як наслідок, прагнення відміни ухваленого ним рішень[1].

Важко запропонувати які-небудь варіанти рішень, рекомендацій, які придатні для врегулювання всіх можливих конфліктів, що можуть виникнути під час спілкування з населенням. Негативні дії з боку населення можуть проявлятися різним чином, наприклад: нехтуванням законної вимоги патрульного після прохання зупинитися або підійти ближче; відмова від ознайомлення з документами особи шляхом передачі документів у руки патрульного; підвищений тон голоса під час розмови, нецензурна лайка, образливі репліки і безпричинні претензії; кидання документів, грошових купюр, ключів запалення в бік патрульного; звинувачення поліцейського у порушенні прав людини, законності тощо. Частіш за все, врегулювання ситуації залежить від рівня професійної підготовки поліцейського, його практичного досвіду та загальних здібностей[3]. У той самий час, неможливо передбачити або врахувати можливість виникнення тих чи інших конфліктів, їх розвиток та причину їх появи (виникають вони з одних і тих же приводів чи ні).

Реагування поліцейським на будь-який негативний прояв у його бік змушує його максимально взяти під контроль власну поведінку, зосередитися на власній поведінці та думках, намагаючись зрозуміти суть та взаємовідношення подій, що відбуваються. Здебільшого, спроби застосування до особи, яка бурхливо реагує, метод тиску призводить до ще більшого загострення конфлікту. Особа, яка відчула приниження або образу до своєї особистості часто втрачає здатність об'єктивної оцінки ситуації та починає проявляти агресію за свого боку. Тому, якщо склалася така ситуація і поліцейський стикнувся зі схожою поведінкою, необхідно діяти рішуче, але спокійно, не проявляти у свої словах та діях погане ставлення до особи, не допускати погроз і надати правопорушнику можливість вимовитися, проявляючи при цьому стриманість. Також, доречно повідомити особу про адміністративну і кримінальну відповідальність з посиланням на конкретні статті Кодексу України про адміністративні правопорушення та

Кримінального кодексу України за надання опору поліцейському, злісної непокори законній вимозі поліцейського, загрозу насильством, вбивством тощо[4].

Отже, реакція поліцейського на провокаційні дії з боку громадян повинна відповідати етиці поліцейського, його спокій та неупередженість, холодний розум та концентрація на власній поведінці допоможе здійснити демонстрацію важливості правомірної поведінки та дає змогу максимально позитивно вплинути на дії громадян при спілкуванні з самим поліцейським та запобігти створенню конфліктної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 20.04.2022).
2. Кримінальний кодекс України від 01 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 21.04.2022).
3. Навчальний посібник / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 55.
4. Про Національну Поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 25.04.2022).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗА ДЕРЖАВНОЮ ВЛАДОЮ

Незеленнікова У. Д.

*курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д. В.

*старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

На даний момент, Україна перебуває у складній соціально-економічній та геополітичній ситуації, і, при цьому, питання співпраці органів державної влади з громадянським суспільством та громадянськими об'єднаннями є важливим на етапі впровадження різноманітних реформ, від політичної до реформи правоохоронної системи.

В даний час не існує єдиного підходу до розуміння терміну «громадськість». У різних нормативно-правових актах цей термін тлумачиться по-різному. На нашу думку,

даний термін можна розуміти як найбільш соціально-активну частину суспільства, яка усвідомлює проблеми конкретної ситуації, з якою стикається та реагує на неї. Іншими словами, це не все суспільство, а лише частина його, погляд якої орієнтований на певні погляди та ідеї суспільства та прагне знайти рішення тієї чи іншої ситуації та надихнути державний апарат на активізацію своєї діяльності на блага населення. Поняття «громадська думка» є похідним від наведеного вище поняття. Громадська думка – це комплекс колективних думок, ідей, міркувань громади щодо спільного питання, котре може торкатися їх інтересів та має насущний характер на даний момент.

Наслідком дієвості та ефективного впливу громадської думки є підзвітність органів державної влади та врахування ними зауважень та пропозицій. Безпосередня громадська думка формується під впливом правосвідомості громадян, тому вона не може бути прирівняна жодною з форм суспільної свідомості. Тому що спочатку думка з'являється в почуттях і ідеях суспільства, і лише потім – у дії. Тому, справді важливим є створення високого рівня правової культури та правосвідомості громадян, це важко, оскільки існує багато форм викривлення правосвідомості, серед них нігілізм є найпоширенішим явищем в Україні[1].

Якщо брати до уваги механізми взаємодії влади та громадськості, то вони включають комплекс правових норм, що регулюють доступ до публічної інформації. Вільний доступ громадськості до цієї інформації, що засвідчує про відкритість влади, а отже, і про рівень демократії. На сьогоднішній день, велику цінність являє собою — інформація. Найважливішою є та інформація, яку називають управлінською інформацією. Це інформація про діяльність органів державної влади, їх відповідальні рішення та їх виконання, а також реалізацію державної політики. Значущість, залежить від накопиченого обсягу інформації, зібраної в процесі управління, як на державному, так і на місцевому рівнях. Ця інформація має нормативно-розпорядчий, контрольний та інший характер, і її вільний доступ відкриває широкі перспективи не лише для населення, а й для самих державних органів. Бачачи відкритість керівництва, громадськість стає впевненішою, починає довіряти, і йти назустріч, а влада має можливість отримати конструктивні пропозиції та широке схвалення. В результаті створюються оптимальні умови для політичної стабільності та перспективи розвитку на всіх рівнях.

Отже, контроль громадської думки щодо діяльності органів державної влади має сприяти підвищенню ефективності прийняття рішень та реалізації державної політики. Органи державної влади є зацікавленими сторонами у даному питанні, оскільки це полегшує їх роботу та надає можливість діяти у руслі забезпечення сервісної ролі держави для населення. Оцінка думок проводиться також шляхом опитувань, які виконують такі

функції: інформаційну, просвітницьку та іміджеву. Тобто, за їх допомогою люди отримують інформацію про діяльність влади, інформацію про завдання органів державної влади та їхні повноваження. Це створює імідж відкритості та готового до співпраці, а також компетентного у здійсненні своїх повноважень органу державної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Механізми взаємодії органів влади з громадськістю як фактор впливу на громадську думку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. Вип. 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=829> (дата звернення: 20.04.2022).
2. Литвин А. Громадська думка та взаємодія із владою: критерії і режим функціонування. Психологія і суспільство. 2010. С. 91-97. URL: <https://bit.ly/3wYa4PF> (дата звернення: 21.04.2022).

ГЕНЕЗА ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Новіков Н. Б.

Аспірант кафедри КПДС

Сумського державного університету

Задля правильного розуміння та пізнання певного явища або ж сутності категорії, її складових елементів, важливого значення набуває розкриття процесу становлення [1, с. 24], тобто дослідження фінансового ринку починаючи із початкових етапів його існування. Констатуємо, що процес появи та подальшого розвитку фінансового ринку є довгим та тривалим, що певним чином продовжується і сьогодні. Виникнення фінансового ринку, у першу чергу, перебуває у тісному взаємозв'язку та пов'язане саме із появою і розвитком основних його компонентів, а також певного роду економічних інтересів учасників щодо товару.

Довга історія становлення та розвитку фінансового ринку певною мірою суперечить практиці використання назви самого сектора економіки. Як зазначає О. Сьомченков [2, с. 160], словосполучення «фінансовий ринок» було вперше згадано у доробку 1963 року. Зокрема, американський економіст Джеймс Тобін дещо обмежив сферу застосування моделі фінансової рівноваги фінансовим ринком та ринком капіталу, розділяючи зазначені ринкові сегменти. А уже у 1970 році категорія «фінансовий ринок» почала використовуватись у тому контексті, до якого звикла сучасна наукова спільнота та почало використовувати безпосередньо у заголовках наукових доробок. Проте, незважаючи на це, а також відносну відсутність дискусії із приводу тлумачення дефініції

«фінансового ринку», слід наголосити, що плюралізм у визначенні терміну наявний. Наголошуємо на тому, що методологічні підходи різних представників наукової спільноти усі зводяться до того, що фінансовий ринок становить собою складовий елемент більш широкої категорії – «фінансова система».

Ефективно дієвий фінансовий ринок надзвичайно важливий для регулювання, у першу чергу, національної економіки. Це зумовлено тим, що фінансовий ринок має суттєвий вплив на фінансово-економічну ситуацію кожної із держав. Аналізуючи передумови та причини виникнення й необхідності функціонування фінансового ринку, визначаємо розходження між реальними потребами у фінансових ресурсах економічних суб'єктів, а також джерелами, які можуть задовольнити ці потреби. На нашу думку, створення вітчизняного фінансового має об'єктивну причину – наявність в економіці приватних власників, які користуються реальною фінансово-господарською незалежністю.

Аналізуючи процес становлення та формування фінансового ринку України, доцільно говорити, що свій початок він бере у 1991 році. Це зумовлено, звичайно, проголошенням незалежності України та початком становлення фінансового ринку саме незалежної України. Таким чином, перший етап ознаменувався процедурами перереєстрації комерційних банків України, зареєстрованим Державним банком СРСР. Необхідно зазначити, що саме у цей період відбулось створення фондового ринку, одного із видів фінансових ринків. Започаткування даного виду фінансового ринку було пов'язане із прийняттям Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» 18 червня 1991 р. Саме зазначений нормативний акт визначав умови і процедуру випуску цінних паперів, а також регулював посередницьку діяльність в організації обігу цінних паперів.

Другий етап, на нашу думку, у становленні фінансового ринку, ознаменувався певного роду кризовими явищами, оскільки у період із 1992 по 1993 рр. мали місце гіперінфляційні процеси. У цей період в незалежній Україні глибока економічна та фінансова криза. Тому, казати про успішний період для фінансового ринку складно, зважаючи також і на нестабільність законодавчого регулювання та утворення значної кількості дрібних малопотужних так званих «кишенькових» банків. Зазвичай капітал такого роду банків не перевищував вартості трикімнатної квартири, а також вони саме зростали на вже згаданій гіперінфляції. Зокрема, вони просто експлуатували зовнішній, незалежний від них фактор [3, с. 808].

Третій етап, на нашу думку, тривав із 1994 по 1996 рр. та для нього стало характерним саме призупинення інфляційних процесів та зміни сукупності умов, які

характеризували співвідношення попиту та пропозиції на певні товари й послуги на фінансовому ринку. У цей період також виникає та певним чином продовжує функціонувати значна кількість органів державної влади, до повноважень яких саме входило правове регулювання створення вітчизняного ринку. Також у період 1994-1996 рр. зростає кількість страхових компаній, діяльність яких будувалась за принципом піраміди.

Наступний етап – від 1996 р. по 2000 р.. був одним із найбільш важливим для всієї фінансово-економічної системи України. Саме у цей період була введена в обіг національна валюта – гривня. З метою налагодження діяльності інвестиційних фондів (нових фінансових посередників) були створені усі необхідні умови. Протягом умовно четвертого періоду становлення фінансового ринку в Україні продовжуються процеси зменшення інфляційного рівня. Також, зважаючи на введення в обіг національної валюти, було введено національну платіжну систему, зокрема із використанням нових платіжних інструментів.

Останній етап розпочався у 2000 р., і, на нашу думку, він триває і до нашого часу. Саме для даного періоду характерним є прийняття надзвичайно важливих нормативно-правових актів, якими було закладено підґрунтя для правового регулювання ринку фінансових послуг. Також проведено перереєстрацію і введено процедуру ліцензування для всіх учасників ринку.

Незважаючи на усі реформаційні процеси, що мають місце у нашій державі, констатуємо, що вітчизняний фінансовий ринок фактично сформувався як високоспекулятивний низьколіквідний і маломісткий. На жаль, стратегічні інвестори більшою мірою відсутні, що актуалізує питання докорінного реформування фінансового ринку України, зокрема розробки та імплементації заходів щодо стабілізації та вдосконалення стану вітчизняного фінансового ринку. Таким чином, вбачаємо необхідність у розробці та запровадженні постійно діючого механізму удосконалення та розвитку вітчизняного фінансового ринку, зважаючи на новітні світові тенденції розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уткіна М. С. Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Сумський державний університет. Суми, 2018. 221 с.
2. Сьомченков О. А. Сучасна концепція сутності та структури фінансового ринку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 9. Частина 2. С, 160-165.

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ЗАВДАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Обрусник Є. О.

студентка II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Миргород-Карпова В. В.

к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

Особливе місце в адміністративно-юрисдикційній діяльності державних органів відводиться адміністративним провадженням, так як вони завжди були та залишаються найбільш поширеним різновидом. Охоплюючи, майже всі сфери суспільного життя, діяльності підприємств, установ, організацій та органів держави.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення – особливий різновид адміністративного процесу, який значною мірою врегульований нормами, що зібрані у розділах IV та V Кодексу про адміністративні правопорушення [1]. Адміністративному провадженню властиві загальні риси, такі як: складання протоколів, застосування запобіжних заходів, опитування свідків, прийняття рішення, винесення постанови та її оскарження ті ін. Провадження завжди являє собою сукупність систематичних процесуальних дій, які є характерним засобом реалізації та забезпечення матеріальних норм адміністративного права.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення реалізуються на засадах суворого дотримання принципів законності, охорони інтересів держави й особи, публічності, об'єктивної істини, рівності громадян перед законом, оперативності, а також презумпції невинуватості, відповідно з якою особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, вважається невинною до тих пір, поки протилежне не буде доведено та зафіксовано у встановленому законом порядку [2, с. 199].

Норми Кодексу України про адміністративні правопорушення прямо не надають визначення проваджень в справах про адміністративні правопорушення, однак аналіз окремих положень дає змогу виокремити особливості такого провадження :

1) виникає на підставі вчиненого адміністративного проступку й необхідності притягнення порушника до відповідальності; адміністративний проступок визначається як протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський

порядок, власність, права та свободи громадян, на встановлений порядок управління, і за яку передбачено адміністративну відповідальність;

2) виконується чітко визначеним колом суб'єктів. Порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення в органах, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається КУпАП та іншими законами України;

3) специфіка процесуальних актів, до яких відноситься протокол, – підстава для порушення справи, постановою про накладення стягнення – результат розгляду; рішення приймається після завершення стадії оскарження [1].

Аналіз законодавства України дає змогу виділити два види провадження в справах про адміністративні правопорушення: звичайне (загальне) та спрощене.

Звичайному провадженню властиве складання протоколу, застосування запобіжних заходів, з'ясування обставин, дослідження доказів тощо.

Спрощене провадження, навпаки, характеризується мінімальною кількістю процесуальних дій: протокол про адміністративне правопорушення не складається; посадова особа, яка виявила проступок, приймає й виконує рішення про накладення стягнення на місці вчинення правопорушення [3, с. 58].

До адміністративних правопорушень, провадження за якими здійснюється у спрощеній формі, належать:

- порушення правил пожежної безпеки у лісах (ст. 77) у випадках накладення штрафу інженерами відділів охорони і захисту лісу, льотчиками-спостерігачами баз авіаційного захисту лісу, лісничими та іншими особами, які перелічені в п. 3 ст. 241;
- порушення правил карантину тварин та інших ветеринарносанітарних правил (ст. 107) у випадках накладення штрафу державною ветеринарною інспекцією;
- викидання сміття та інших предметів з вікон та дверей вагонів, прохід по залізничних коліях у невстановлених місцях (ч. 3 ст. 109);
- пошкодження внутрішнього обладнання вагонів, скла в пасажирських поїздах, паління у вагонах приміських поїздів, у невстановлених місцях у поїздах місцевого та далекого слідування, а також у метрополітені (ст. 110);
- пошкодження внутрішнього обладнання морських суден та паління в не установлених місцях цих суден (ст. 115);
- керування річковим або маломірними суднами, не зареєстрованими в установленому порядку або такими, що не пройшли технічного огляду; перевищення водіями цих суден швидкості руху, стоянка в заборонених місцях, недодержання вимог навігаційних знаків, порушення правил маневрування, подачі звукових сигналів, несення бортових вогнів і знаків (ч. 1, 3, 5 ст. 116);

- викидання за борт річкового або маломірного судна сміття або інших предметів (ст. 116);
- порушення правил безпеки під час висадки і посадки пасажирів на річкових і маломірних суднах, паління у невстановлених місцях на річкових суднах (ч. 1, 3 ст. 117).

Провадження здійснюється у звичайному порядку, якщо правопорушник заперечує накладене на нього стягнення вказаних норм і складається протокол про адміністративне правопорушення.

Залежно від виду органів, які здійснюють адміністративне провадження, розрізняють три його види:

- адміністративне, яке здійснюється одноособово посадовими особами;
- представниками органів державної виконавчої влади, комісіями при місцевих органах місцевої виконавчої влади, громадськими органами та їх посадовими особами;
- судове, яке здійснюється безпосередньо суддями.

В адміністративному порядку провадження здійснюється органами виконавчої влади, тобто:

1. адміністративними комісіями при місцевих органах державної виконавчої влади;
2. одноособово службовими (посадовими) особами — представниками органів виконавчої влади: річкового, повітряного, автомобільного та електротранспорту, внутрішніх справ, пожежного нагляду, рибоохорони, митного нагляду, нагляду за охороною праці (тобто інспекторами, контролерами, начальниками цих органів) тощо.

Провадження може здійснюватися і громадськими органами та їх уповноваженими особами, наприклад, громадськими органами з охорони громадського порядку та державного кордону; громадськими інспекторами: Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, лісовим інспектором, мисливським інспектором, інспекторами органів рибоохорони, охорони навколишнього природного середовища тощо.

У судовому порядку провадження в справах про адміністративні правопорушення розглядається у судах першої інстанції суддями одноособово [4, с. 147].

До завдань провадження в справах про адміністративні правопорушення законодавець відносить: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання

винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності (ст.245 КУпАП) [1].

Отже, провадження у справах про адміністративні правопорушення являє собою ряд послідовних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами у зв'язку з вчиненням особою адміністративного правопорушення та направлені на притягнення такої особи до відповідальності у вигляді правообмежень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Адміністративне право України . Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. – К., 2005. С. 544. URL:<http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002112>.
3. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М. Долгополова, А.П. Купін. К.: Центр учбової літератури,2011.С.216. URL:http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1230/4/Kupin_Administrative_Law.pdf.
4. Бердник В. С. Місце адміністративних комісій у системі органів адміністративної юрисдикції / В. С. Бердник // Право і суспільство. № 2. 2012. С. 147.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАПУСК БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Пахомов В. В.

*д.ю.н, завідувач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Миргород-Карпова В. В.

*к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Ільченко Б. О.

*студент II курсу ННІ Права
Сумського державного університету*

Економічна безпека України відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки, реалізуючи широкий спектр конкретних функцій. Вона виступає матеріальною базою для забезпечення майже всіх інших підвидів національної безпеки, без якої верхівка влади фізично не може забезпечити достатній рівень захищеності та благополуччя громадян. На жаль, на території України з кожним роком зростає криміналізація

економіки, яка відображається в корупційних та інших злочинах, що негативно впливають на економічну політику країни і підривають публічні та приватні інтереси громадян.

Взагалі, поняття економічної безпеки трактується різними вченими по-своєму. На нашу думку, найбільш точно охарактеризувати поняття економічної безпеки можна як підгалузь національної безпеки, яка в повному обсязі відображає соціально-економічне становище країни у сфері економіки, завдяки якій забезпечується досягнення всього спектру загальнонаціональних інтересів. Крім цього, економічна безпека – це характерна ознака економічної системи, яка дає змогу надати оцінку її ефективності в різних умовах.

У сучасних умовах глобалізації, актуальним постає питання пошуку загроз та шляхів їх подолання у сфері економічної безпеки пов'язаних із цим явищем. Поняття глобалізації В. Гнатенко трактував як сучасний рівень економічної діяльності, що має виникати в єдиному економічному просторі, характеризується переважанням світогосподарських зв'язків над національними. Державна влада як гарант суспільних цінностей та інтересів має вживати заходів задля стабільного розвитку країни [1].

Напревеликий жаль, з часів проголошення незалежності України, реформи, спрямовані на затвердження основ стратегій розвитку економіки не мали ніякого системного характеру та наукового обґрунтування. Глибока економічна криза держави впливає на загальний розвиток суспільства та держави. Помітним є зниження рівня життя населення, закриття багатьох підприємств, відсутність закордонних інвестицій у розвиток вітчизняних компаній і як наслідок розвиток тіньової економіки [2].

Система економічної безпеки складається з окремих елементів, які треба враховувати при аналізі можливих загроз та шляхів їх вирішення. Велика кількість вчених, серед них і Л. Тарангул та З. Варналій, виділяють такі основні складові економічної безпеки держави як зовнішньоекономічна, фінансова, соціальна, демографічна, енергетична, продовольча, науково-технологічна та екологічна [3].

Основними проблемами, які заважають державі процвітати в економічному плані, вважаються скорочення ВВП, відсутність інвестицій з боку зарубіжних держав, недовір та слабкий контроль від держави у сфері економіки, висока залежність від іноземних ринків, вплив умов до інших держав, фактична неконкурентоспроможність на світовій арені та низький темп розширення внутрішнього ринку, нераціональне використання ресурсів, велика заборгованість держави, вплив іноземного капіталу на основні стратегічні галузі економіки, скорочення досліджень у критично-важливих напрямках. До того ж, не можна не погодитися зі словами Н. Попадинця, який до основних загроз економічній безпеці відносив також прогалини в законодавстві, які надають можливість розвивати злочинність пов'язану з економікою держави [4].

На нашу думку, основною проблемою, яка тягне за собою низку інших загроз у сфері економічної безпеки, є далеке від ідеалу законодавство, яке є результатом діяльності відповідних органів державної влади. Більша частина інформації про загрози економічної безпеки України відображені лише в законодавчих актах як складова частина національної безпеки. Про певну систематизацію та відокремлення загроз економічної безпеки як окрему категорію мова навіть не йде. Хоча станом на 11 серпня 2021 року Президент України, В. Зеленський, видав указ про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Можна стверджувати, що це перший законодавчий документ, який виокремлює поняття «економічна безпека» від національної безпеки України.

Взагалі, стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року містить широкий спектр інформації щодо питань пов'язаних із вирішенням загроз у сфері економіки. Законодавець визначає, що національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами, що в принципі говорили вчені впродовж багатьох років [5].

Найцікавішим є те, що законодавець ставить збройну агресію Російської Федерації та тимчасову окупацію частини території України як чи не основну причину занепаду економіки держави. Мовби руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. Незважаючи на це, в стратегії економічної безпеки проблема некомпетентності та зловживання службовим становищем серед державних службовців, що як наслідок продукує значну кількість внутрішніх проблем, таких як корупція, нелегальне відмивання коштів, а також інші правопорушення в структурі органів виконавчої влади, не згадується майже нічого.

На нашу думку, основною проблемою, яка ставить під ризик належне забезпечення економічної безпеки України, є неоптимізована та неефективна діяльність органів виконавчої гілки влади, що проявляється, як зазначалося вище, корупційними діями та загальним зловживанням владних повноважень державних службовців. Ця проблема тягне за собою ряд інших серйозних загроз національній безпеці, які держава не здатна вирішити в сучасних реаліях, без усунення внутрішніх проблем у міністерствах. Недивним є факт, що статистика судової практики зазначає, що більша частина корупційних правопорушень були здійсненні саме працівниками органів виконавчих служб. За даними опитування, яке було проведено Центром Разумкова 16 березня 2021

року, рівень повної довіри до державних інституцій в середньому не перевищував навіть 8 відсотків [6]. Крім цього, вчені вважають, що корупція є чи не найсерйознішим чинником, який заважає державі привернути до себе іноземні інвестиції.

Очевидним є той факт, що державні службовці – це в першу чергу слуги народу, а тому мають ставити загальнонаціональні інтереси вище корпоративних та власних відповідно. Так Ю. Комісарчук зауважив, що система будь-якого державного органу може бути налагоджена за умови, якщо керівник матиме певний ентузіазм та бажання забезпечити чіткий контроль за діяльністю своїх підлеглих та налагодити роботу підпорядкованого йому колективу, стимулюючи співробітників до підвищення продуктивності праці. Ця стратегія має зменшити кількість корупційних дій з боку службовців. До того ж контроль з боку керівника дуже важливий для налагодження зворотного зв'язку задля отримання чіткої інформації про хід діяльності та наявні проблеми в міністерстві [7].

Питанню корупції та інших злочинів всередині органів виконавчої влади приділяється досить багато уваги з боку держави. За останні десять років було затверджено безліч нормативно-правових актів, створено нові органи та підрозділи існуючих органів, функції яких спрямовані на подолання службових злочинів та покращення економічної складової держави.

Такі органи державної влади як Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань, а також інші підрозділи відповідних органів виконавчої гілки покликані попереджувати, розкривати та припиняти корупційні діяння державних службовців. Хоча й обидва органи мають схоже коло повноважень, проте, кожен із них має забезпечувати максимальний контроль за діяльністю вищих посадових осіб та сприяти більш ефективній діяльності органів виконавчої влади, викорінюючи такі негативні явища серед службовців як корупція, хабарництво та інші правопорушення у сфері господарської діяльності, які заважають розвиватися державі в економічному плані.

Говорячи про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, то функції їх розкриття та припинення були покладені не лише на ДБР і НАБУ, а й на окремі підрозділи Національної поліції України, Служби безпеки України, а також на податкову міліцію Державної фіскальної служби. Нещодавно було прийнято рішення щодо ліквідації останньої та створення замість неї абсолютно нового органу Бюро економічної безпеки. Відповідно до законодавства України Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, в підслідність якого входитимуть усі кримінальні правопорушення в економічній сфері, які раніше

входили в коло повноважень окремих підрозділів органів державної влади згаданих вище [8]. Тобто, слід розуміти, що цей орган зосередить у собі широке коло повноважень у вирішенні питань в економічній сфері. Тобто, він буде відігравати чи не найважливішу роль у боротьбі із негативними явищами всередині органів виконавчої влади, усунення яких відкріє нові можливості для економічного розвитку держави та забезпечення національної безпеки.

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати той факт, що стан економіки в Україні залишає бажати кращого. Цьому передує велика кількість негативних чинників та явищ. На нашу думку, найбільш серйозними причинами економічного занепаду держави є безпосередньо внутрішні недоліки виконання свої обов'язків органами виконавчої влади, а також систематичне зловживання службовим становищем серед працівників відповідних органів. Такі явища як корупція, хабарництво та інші правопорушення у сфері господарської діяльності тягнуть економічне становище держави та підривають її авторитет на міжнародній арені. Тому, значну роль у цьому питанні покладають на державні органи, які займаються протидією злочинності серед державних службовців та чиновників, такі як НАБУ, ДБР та БЕБУ. Від ефективності цих органів певною мірою буде залежати економічне становище України, і як наслідок розвиток нації. Ми переконані, що без належного та добросовісного виконання функцій органів виконавчої влади, подолання низки інших проблем економічної безпеки України неможливо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гнатенко В. Загрози економічній безпеці в умовах сучасності. *Public administration aspects*. 2021. № 9 (1). С. 55-62.
2. Малишко В. М. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України. *Юридичний вісник*. 2015. № 4 (37). С. 129-133.
3. Економічна безпека. / З. С. Варналій, Л. Л. Тарангул та ін.; за заг. ред. З.С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.
4. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України: Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. № 2 (118). С. 20-23.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року": Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

6. Разумков центр. Оцінка громадянами ситуації в країні та діяльності влади: URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady> (дата звернення: 24.11.2021).
7. Комісарчук Ю. А. Вплив корупції на українське суспільство і державу. Актуальні проблеми економічної безпеки держави, регіону, підприємства: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 26 травня 2017 р. С. 107-110.
8. Про Бюро економічної безпеки України. Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 23. ст.197.

ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА РІВНІСТЬ

Плотнікова М. В.

*к.ю.н., доцент кафедри МЄППП ННІ права
Сумського державного університету*

Удосконалення технічних можливостей впливає на будь-які сфери людської діяльності, зокрема й сферу державного управління. Завдяки розвитку інформаційних технологій створюються умови для процесів, які отримали назву діджиталізація (цифровізація) державного управління.

Пігарєв Ю., Костенюк Н. характеризують цифровізацію як один з найдієвіших механізмів удосконалення процесів надання державних послуг, який водночас допомагає здійснювати моніторинг цього процесу. До технологій цифровізації, за допомогою яких надаються публічні послуги, дослідники відносять: багатоканальне інформування та залучення громадян; відкриті дані; електронну ідентифікацію громадян; повсюдну аналітику; «розумні» машини та засоби; «інтернет речей»; «цифрові» державні платформи [4, с. 95].

В Україні в останні роки застосування інформаційних технологій відбулося у різних сферах державного управління. Зокрема, створено систему електронну систему публічних закупівель «Prozorro»; інформаційна система для пацієнтів «Helsi»; функціонує система «Електронний суд», електронний сервіс «Електронний кабінет платника податків», сервіс «Дія» (що передбачає функціонування відповідного порталу та застосунку для телефону) тощо.

Необхідність змінити розуміння прав людини з огляду на поширення інформаційних технологій обговорюється на міжнародному рівні. Зокрема, Рада ООН з прав людини 27 червня 2016 року ухвалила Резолюцію про сприяння, захист і реалізацію

прав в інтернеті. У документі, зокрема, наголошується на тому, що необхідно заохочувати створення рівних можливостей у галузі розробки та застосування інформаційно-комунікаційних технологій [2].

У Національній стратегії у сфері прав людини серед напрямів реалізації стратегії визначено такий напрям як доступ до інформації. Наголошується, що необхідно збільшувати доступність вебконтенту на вебсайтах центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, а також державних електронних реєстрів, електронних сервісів, мобільних застосунків. Мається на увазі доступність вебресурсу для користувачів із якими-небудь вадами [6]. Наприклад, для реалізації Стратегії вебсайти органів державної влади створюють з можливістю використовувати їх людям із вадами зору. Проте у цьому документі не наголошується на необхідності забезпечувати рівність громадян у цифровому середовищі з точки зору можливостей доступу до інформаційних технологій.

Слід відмітити, що не зважаючи на значні переваги діджиталізації процесів у державному управлінні, завдяки швидкому та всеохоплюючому використанню інформаційних технологій під час взаємодії органів державної влади та громадян створюються ризики порушення такого базового права людини як право на рівність. Не можна відкидати різницю у можливостях застосовувати інформаційні технології, тому що громадяни мають різні можливості доступу до інтернету; можуть мати доступ до інтернету, проте недостатні параметри електронного пристрою чи швидкості інтернету для того, щоб скористатися державними послугами; можуть не мати навичок комп'ютерної (цифрової) грамотності тощо; можуть мати індивідуальні застереження щодо використання інформаційних технологій тощо. Ось цю нерівність у можливостях використання цифрових технологій обумовлену різними причинами дослідники називають «цифровим розривом» [3].

П. К. Озілі слушно зауважує щодо цифрових фінансів, що їх наявність не означає доступність [1]. Таке ж зауваження можна зробити і щодо цифровізації державного управління. Наприклад, у зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської Федерації для громадян на територіях, де проводяться бойові дії, уряд передбачив можливість отримати допомогу в рамках Програми «Підтримка». Відповідно до п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1272 першим кроком для отримання допомоги отримувачу допомоги є установлення мобільного додатку Порталу Дія (Дія) на електронному носії, критерії якого підтримують його використання, та пройти електронну ідентифікацію та автентифікацію [5]. По суті отримання допомоги стало можливим лише громадянами, які мають смартфон із встановленим застосунком «Дія». Цифровий розрив у

цьому випадку виключає можливість частини громадян скористатися механізмами соціального захисту, які пропонує держава, не створюючи жодної альтернативи. Ще одним прикладом такого нерівного ставлення є функціонування електронної медичної системи «Helsi», реєстрація у якій передбачає наявність у людини мобільного телефону. Проте на відміну від попереднього прикладу можливість записатися до лікаря пацієнти можуть через реєстратуру медичного закладу. На нашу думку, застосування у публічній сфері інформаційних технологій не повинно створювати нерівність, державна політика у цій сфері повинна забезпечити цифрову інклюзію (доступність).

Підсумовуючи, слід зазначити, що діджиталізація державного управління, яка не враховує різні можливості доступу до інтернету у громадян, які проживають у великих чи малих містах або у сільській місцевості, мають різний рівень доходу чи рівень довіри до цифрового середовища, створює ризик цифрового розриву та нерівності громадян. Забезпечення прав людини є завданням держави, тому при формуванні державної політики у сфері цифрової трансформації слід передбачати завдання щодо цифрової інклюзії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ozili, Peterson K. Impact of digital finance on financial inclusion and stability. *Borsa Istanbul Review*. Volume 18, Issue 4, December 2018, Pages 329-340. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214845017301503>.
2. Resolution adopted by the Human Rights Council on 5 July 2018. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/215/67/PDF/G1821567.pdf?OpenElement>.
3. Sanders, C.K., Scanlon, E. The Digital Divide Is a Human Rights Issue: Advancing Social Inclusion Through Social Work Advocacy. *J. Hum. Rights Soc. Work* 6, 130–143 (2021). <https://doi.org/10.1007/s41134-020-00147-9>.
4. Пігарєв Ю., Костенюк Н. Діджиталізація публічного управління як чинник цифрової трансформації України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 83. Том 2. С. 92–96. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237257>
5. Порядок надання допомоги в рамках Програми “єПідтримка”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1272-2021-%D0%BF#Text>.
6. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України № 119/2021 від 24 березня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕТИНАННЯ АБО СПРОБУ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Рубаненко А. М.

*аспірант кафедри АППФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Стаття 214-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України.

Об'єктом цього адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони державного кордону. Державним кордоном України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору [1].

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого статтею 214-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, полягає у перетинанні або спробі перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади. Відповідно до вимог Закону України «Про державний кордон України» перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням встановленого порядку. Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та пішохідне сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України. Пункт пропуску через державний кордон України – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна. Морські та річкові невійськові судна і військові кораблі перетинають державний кордон України відповідно до цього Закону, інших актів законодавства, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України і публікуються в установленому порядку. Іноземні невійськові судна і військові кораблі, які зайшли в територіальне море або внутрішні води України з порушенням встановлених правил заходження в ці води, є порушниками режиму державного кордону (порушниками державного кордону України).

Іноземні підводні човни та інші підводні транспортні засоби є порушниками державного кордону України і в тих випадках, коли вони перетинають державний кордон України в підводному положенні або перебувають у цьому положенні під час плавання та перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України. Повітряні судна перетинають державний кордон України у спеціально виділених повітряних коридорах відповідно до зазначеного Закону, інших актів законодавства, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України і публікуються в установленому порядку. Переліт державного кордону України поза повітряними коридорами допускається тільки з дозволу уповноважених на те державних органів України. Порушниками порядку перетинання державного кордону України у повітряному просторі (порушниками державного кордону України) є повітряні судна та інші літальні апарати, що перетнули державний кордон України без відповідного дозволу компетентних органів України або вчинили інші порушення правил перельоту через державний кордон України. Порушенням державного кордону України є також перетинання його будь-якими технічними або іншими засобами без відповідного на те дозволу чи з порушенням встановленого порядку. Не є порушеннями правил перетинання державного кордону України вимушене перетинання державного кордону особами, транспортними засобами на суші, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальне море та внутрішні води України, вимушений вліт повітряних суден та інших літальних апаратів, вчинені в стані крайньої необхідності, а також за інших вимушених обставин. Під час надзвичайних ситуацій, зумовлених великими аваріями, катастрофами і стихійним лихом, аварійно-рятувальні формування перетинають державний кордон України для локалізації та ліквідації таких ситуацій у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до міжнародних договорів України [1].

У наукових джерелах наголошується, що необхідно вирішити питання паралельного існування двох видів відповідальності: кримінальної (ст. 332-2 Кримінального кодексу України) і адміністративної (ст. 204–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення) за одні і ті самі дії – незаконне перетинання державного кордону України, адже диспозиції названих статей майже тотожні. Така двозначність з правової точки зору є недопустимою, оскільки ладна спричинити неоднозначність під час правозастосування [2].

На нашу думку, означена позиція є не зовсім коректною, оскільки підставою для кримінальної відповідальності є вчинення перетину державного кордону України з певною метою (заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових

відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості) [3], натомість склад аналізованого адміністративного правопорушення подібної умови не містить.

Суб'єкт цього адміністративного правопорушення – загальний, тобто ним може бути фізична осудна особа, яка досягли 16- річного віку, незалежно від її громадянства.

Суб'єктивна сторона незаконного перетинання або спроби незаконного перетинання державного кордону України визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу [4].

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, хотіли б зауважити, що іноземці та особи без громадянства є суб'єктами незаконного перетинання або спроби незаконного перетинання державного кордону України на рівні з громадянами України. З зовнішньої сторони це діяння має кілька форм вираження, а з внутрішньої вчиняється у формі умислу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державний кордон України: Закон України № 1777-ХІІ від 04 листоп. 1991. *Відомості Верховної Ради України (Відомості ВР України)*. 1992. № 2. Ст. 5.
2. Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України : *Електронний науково-практичний коментар до Кодексу України про адміністративні правопорушення* : вебсайт. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/kuap/8426-204-1.html> (дата звернення 21.03.2022).
3. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-ІІІ ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України *Адміністративні правопорушення, що посягають на існуючий порядок управління* : вебсайт. URL: <http://mego.info/> (дата звернення 21.03.2022).

PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY OF LEGAL ENTITIES

Viktoriia O. Sahaidak

*3rd year student in Law,
Academic Research Institute of Law,
Sumy State University*

Francine Zepernick

Harz University

Nataliia V. Hlushchenko

PhD, specialty Law

*Senior Lecturer of the Department of Administrative, Economic Law and Financial and
Economic Security Academic and Research Institute of Law of
Sumy State University*

First, it is necessary to describe the concept of administrative liability and find out how it differs from other types of legal liability. It should be noted that legal liability has multiple meanings. Therefore there are different types of legal liability in legislative and judicial practice: criminal, administrative, civil, disciplinary, material, constitutional, financial, and economic. Therefore, more specifically, in this case, we should focus on administrative liability, which is a special type of legal liability and acquires its specific features that distinguish it from other types of legal liability. The main characteristic feature of administrative liability is that it occurs when an individual or legal entity commits an administrative offense [1, p. 134].

To define the concept of an administrative offense, we refer to Article 9 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Thus, according to the specified article, "an administrative offense (misdemeanor) is recognized as an illegal, guilty (intentional or negligent) action or omission that encroaches on public order, property, rights, and freedoms of citizens, on the established management procedure and for which the law provides for administrative liability" [2]. It is important to note that this provision does not define the possibility of committing an illegal act by a legal entity. Thus, having carefully studied other provisions of the Code of Ukraine on Administrative Offenses regarding the age from which a person can be brought to administrative liability, regarding cases in which administrative liability of a deranged person is excluded, regarding the purpose of administrative penalties, etc., we can say that the Code of Ukraine on Administrative Offenses directly defines administrative liability only for individuals.

Based on the analysis of legal literature and the opinions of scientists, we can state that administrative liability occurs in the presence of two main grounds, namely: 1) actual – the presence of an event of an administrative offense; 2) legal – a condition that consists in the presence of subjective and objective signs of an administrative offense, which in their totality makes up the legal composition of the committed offense. Taking into account the above, it is worth focusing on the grounds for administrative liability of legal entities and the problems of their identification. Thus, as we have already determined, one of the conditions for

administrative liability is the actual basis, which, in turn, is characterized by the following signs: illegality, fault, punishability, and public harm. [3, p. 144-145].

A challenging aspect in reflecting the concept of "administrative liability of legal entities" is the concept of "fault of a legal entity." As M.O. Kravets emphasizes, "fault is a conscious, mental attitude of a person to the unlawful act committed by such a person and its consequences" [4, p. 75]. However, it is worth noting that a legal entity cannot have consciousness and mental attitude to the committed offense because a legal entity is a particular organization or institution that consists of a set of persons (individuals or legal entities) and which is registered and operates by the current legislation of Ukraine to achieve a specific economic goal. That is why, in our opinion, the fault of a legal entity is the mental and conscious attitude of individuals who are part of a legal entity to the offense being committed. However, in this case, it is necessary to distinguish offenses committed directly by an individual from an offense committed by a legal entity. We believe that in this case, the difference is that a legal entity is found guilty of committing an administrative offense only when it is committed by a group of individuals acting on behalf of a particular organization or institution.

As YU.V. Venger rightly notes, "the fault of a legal entity consists of the misconduct of individuals who are part of the legal entity, which in turn organize its activities" [5, p. 87]. Thus, the fault of a legal entity is the fault of the team because the fault of a legal entity is the mental and conscious attitude to the illegal actions of team members and not individuals, i.e., persons who act independently regardless of the collective and their official duties.

Common are situations in which the objective side of an administrative offense is illegal acts of a legal entity, but the subject of such an offense is an official who is part of the legal entity. Thus, for example, Article 170 of the Code of Ukraine on Administrative Offences indicates the liability of officials of institutions, enterprises, or organizations for non-compliance with standards and technical conditions during transportation, storage, and use of products, if this has led to a decrease in quality, spoilage or excess losses of products (except for food products) [2]. Thus, the transportation, storage, use of products, and provision of other services will be carried out by a legal entity, but the subject of such an offense will be an official. This means that the actions of a legal entity are always predetermined by the actions of individuals, and therefore the proof of fault of a legal entity depends on the fault of individuals who are part of the legal entity.

It should be noted that domestic legislation establishes administrative liability exclusively for legal entities, for example, in case of violation of urban planning rules. Thus, according to Article 1 of the Law of Ukraine On Liability for Offenses in the Field of Urban Development, it is established that "offenses in the field of urban development are illegal acts (actions or

omissions) of urban development entities—legal entities and individual entrepreneurs, which led to non-fulfillment or improper fulfillment of the requirements established by law, building codes, state standards and rules" [6].

As a result of the research, we analyzed the legal framework. We revealed the content of the concept of administrative liability of legal entities. We found out that a problem lies in the organization of legal regulation on bringing legal entities to such liability. Thus, we concluded that there is an urgent need to improve and systematize administrative legislation on the grounds for bringing legal entities to administrative liability and establishing basic rules and procedures for bringing them to liability and applying administrative sanctions to them. Analyzing the domestic legislation, we can say that today the regulatory consolidation of the process of bringing legal entities to administrative responsibility is in its infancy. That is, we believe that the institution of administrative responsibility contains certain gaps at the legislative level, and therefore it is worth researching this topic in more detail. It should be noted that the problem of bringing legal entities to administrative responsibility is its insufficient regulation by current Ukrainian legislation.

REFERENCES:

1. Dobryanska, N. V. (2019). Discussion questions concerning administrative responsibility of legal entities. *Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadsky*, 5. Article
2. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Code of Ukraine of December 7, 1984 № 8073-X. Date of update: 7.05.2022.
3. Kolomojets, T. O. (2008). *Administrative Law of Ukraine*. Academic course.
4. Kravets, M. O. (2017). Administrative liability of legal entities. *Actual problems of domestic jurisprudence*, 4.
5. Wenger, Y. V. (2015). Guilt as a subjective basis for administrative liability of a legal entity for an offense in the field of standardization. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 13.
6. Law of Ukraine No. 208/94. Liability for offenses in the field of urban planning. (1994, October).

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ Й РЕГЛАМЕНТАЦІЯ КІБЕРПРОСТОРУ

Совенко М. Р.

студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Малетов Д. В.

доктор філософії з права, викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Кіберпростір являє собою глобальну та взаємопов'язану мережу інформаційних та комунікаційних інфраструктур, які охоплюють насамперед мережу Інтернет, телекомунікаційні мережі, комп'ютерні системи та інформацію, що міститься в них. Це означає, що кіберпростір мобілізує як фізичні, і нефізичні елементи.

Таким чином, кіберпростір відрізняється від наземного, повітряного, космічного та морського простору, традиційно регульованого міжнародним. правом. Більше того, на відміну від звичайних доменів, кіберпростір є продуктом людської творчості, а не так званого «природного» існування. Саме тому кіберпростір вимагає наявності повного спектру відповідних міжнародних норм, а також визнання та прийняття державами в усіх сферах зовнішньої співпраці.

Дослідженням міжнародно-правового регулювання й регламентації кіберпростору серед вітчизняних науковців займались В.В. Пахомов, О.Г. Нігрєва, А.І. Василенко, Д.І. Федченко, А.В. Пазюк, І.В. Каріх тощо. Проте питання нормативного окреслення сутності кіберпростору залишається наріжним каменем сучасних міжнародно-правових реалій інформаційного сегменту.

Наразі можна впевнено стверджувати про глобальний масштаб кібератак, котрий в свою чергу змушує усвідомлювати необхідність правового регулювання кіберпростору і дуже серйозно сприймати це явище. Так, у середині грудня 2020 року уряд США заявив про найбільше проникнення хакерів у державні ІТ-системи США. Це була найбільша кібератака у США за всю історію Інтернету, яка дала можливість хакерам заволодіти секретними та робочими документами державних органів, а також конфіденційними документами ряду американських та світових компаній [1, с. 271].

Ідея регулювання кіберпростору за допомогою міжнародного права не нова. З 1996 року спроби формулювання міжнародного права про кіберпростір постійно пропонувалися (і спростовувалися) експертами в галузі права, представниками бізнесу та державами.

Функціонуюче міжнародне право щодо кіберпростору досі відсутнє передусім через тривалі дебати. Ці дискусії стосуються основних проблем, пов'язаних із

формулюванням міжнародного права про кіберпростір, які в свою чергу стосуються принципів та характеристик міжнародного публічного права: юрисдикції, арбітражу та інших правових інструментів. Юрисдикції у міжнародному праві значною мірою пов'язані із суб'єктом міжнародного права (або учасниками міжнародних відносин) та територіальністю, до якої закон може формально застосовуватися. Суб'єкти права або суб'єкти в кіберпросторі різноманітні: державні суб'єкти, великі інтернет-компанії, малі та середні підприємства, приватні особи. Крім того, мережа Інтернет за своєю природою також забезпечує анонімність своїм користувачам. Ці суб'єкти також мають свої власні інтереси та проблеми щодо того, як слід регулювати кіберпростір. Тому надзвичайно складно визначити, які суб'єкти права крізь призму кіберпростору законні та підпадають під дію міжнародного права про кіберпростір, а які питання слід регулювати додатково [2, с. 265].

Різноманітність учасників та обговорюваних питань ускладнює і арбітраж у рамках кіберпростору. Міжнародне публічне право вимагає строгих механізмів урегулювання спорів. Через різноманітність учасників досі немає універсально узгодженої правової норми й юридичної практики про те, хто має отримати повноваження щодо механізмів вирішення спорів. Втім, слід визнати, що загалом арбітраж щодо поведінки в кіберпросторі вже існує, але в основному він пов'язаний з торгівлею та злочинністю і має місце у національній правовій системі, а не в міжнародному суді. Таким чином, це потенційно підриває неупередженість закону, оскільки держави ймовірно мають велику переговорну силу у такій правовій системі.

Проте міжнародний арбітраж у кіберпросторі можливий. Так, арбітражний суд у Гаазі має потенціал для розгляду як сторони винесення судового рішення щодо кіберпростору, оскільки він уже має повноваження щодо розгляду справ, пов'язаних з космосом, енергетикою та навколишнім середовищем. Проте потрібне серйозне схвалення з боку державних суб'єктів, щоб висувати такі повноваження та органи влади у справах про кіберпростір [3].

Складнощі міжнародного права про кіберпростір пов'язані і з тенденцією до просування цифрового суверенітету. Цифровий суверенітет – це ідея контролю та управління доступом, інформацією, комунікаціями, мережами та інфраструктурою у цифровій сфері без зовнішнього втручання. В останні роки ця ідея набирає обертів завдяки трьом історичним обставинам у кіберпросторі: кіберальянсу Китаю та Росії з питань цифрового суверенітету; справи Сноуден і Wikileaks і зростання глобального значення GAFA (Google-Apple-Facebook-Amazon).

Наприклад, кіберальянс Китаю та Росії з цифрового суверенітету став основним попередником цифрового суверенітету, оскільки обидві країни активно просувають таку ідею для захисту своїх національних інтересів, які здебільшого пов'язані з проблемами економіки та безпеки. Країни вимагають більшого контролю над своїм власним кіберпростором, підтримуючи принцип невтручання у кілька глобальних систем управління, що викликає суперечки про тому, чи суперечить ідея цифрового суверенітету – ідеї інтернет-нейтралітету [4].

Таким чином, можна резюмувати, що майбутні перспективи міжнародного права про кіберпростір будуть ґрунтуватись на інтересах не скільки держав, стільки в інтересах інших ключових суб'єктів кіберпростору (глобальних компаній). Значну роль у цьому процесі становлення й поступу відіграватиме теорія цифрового суверенітету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пахомов В.В., Каріх І. В., Рєпін Д. А. Міжнародно-правове регулювання кіберпростору. *Молодий вчений*. № 4 (92). 2021. С. 269-272.
2. Данельян А. А. Международно-правовое регулирование киберпространства. *Образование и право*. № 1. 2020. С. 261-270.
3. Нігрєєва О. Щодо питання про міжнародно-правовий режим кіберпростору. 2021. URL: <http://aphd.ua/publication-785/>.
4. Камчатний М. Основні ознаки поняття «кібервійна» в сучасному міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. № 15. 2017. С. 12-22.

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ХАРАКТЕРНИХ РИС АЗІЙСЬКИХ КРАЇН

Солодовник М. В.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Думчиков М. О.
к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Країни Азії належать до чотирьох правових систем: далекосхідної, індійської, індуїстської та мусульманської.

Далекосхідна правова система. До цієї правової сім'ї належить право таких країн, як Народна Республіка Бангладеш, Соціалістична Республіка В'єтнам, Китайська Народна Республіка, у тому числі Особливий адміністративний район Гонконг, Республіка

Камбоджа, Корейська Народна Демократична Республіка і Республіка Корея, Малайзія, Монголія, Республіка Союз М'янма, Народна Демократична Республіка Лаос, Королівство Таїланд та Японія [1].

За далекосхідним законодавством рішення суду приймається виключно на основі компромісу. На відміну від цивільного права та англосаксонського права, рішення рідко приймаються на користь однієї сторони. Можна сказати, що головне завдання далекосхідного права – догодити всім сторонам конфлікту, щоб кожна з них могла «зберегти обличчя».

Судова практика не є джерелом права, а всього лише виступає результатом правозастосовної діяльності держави

Правова система індуїзму. До цієї правової сім'ї входять закони таких країн, як Республіка Індія (законодавство цієї держави має певні особливості і тому розглядається окремо) і Республіка Сінгапур. Крім того, до індуїстської правової системи належать африканські країни Республіка Кенія, Об'єднана Республіка Танзанія та Республіка Уганда [1].

Основною характеристикою цієї родини є релігійно-общинний характер їхнього виховання та побудови, в основі якого лежить релігія індуїзму. По суті, ця правова система є сукупністю релігійних вірувань, догм і тверджень, які несе держава. Батьківщиною вважається Стародавня Індія.

За своєю структурою індуське суспільство являє собою касту, яка ґрунтується на віруваннях релігії і приваблює. Від каста людина висить своє становище в суспільстві, задіяна каста (вища чи нижча). Суспільство індуїстської правової групи досить структуроване, і тому розвиток громадянського суспільства в цих державах відбувається повільно та гальмується особливостями правової системи, заснованої на релігійному вченні індуїзму [3].

Мусульманська правова система. Мусульманська правова система широко поширена в таких країнах, як Йорданське Хашимітське королівство, Республіка Індонезія, Республіка Ірак, Ісламська Республіка Іран, Держава Кувейт, Малайзія (є деякі мусульманські громади), Ісламська Республіка Пакистану та Турецької Республіки. У Республіці Кенія, Сомалі та Об'єднаній Республіці Танзанія є значні мусульманські громади. Мусульманське право також мало значний вплив на індуське право [2].

Джерелами мусульманського права є в основному релігійні твори і книжки, а саме:

- Коран – є священною книгою мусульман, яка містить основні норми ісламського права, зокрема норми моралі, яких повинні дотримуватися всі мусульмани і які є основою для побудови правових норм [5]. У сурах Корану передбачається два покарання: у

найближчому житті та у потойбічній. Наприклад, Коран забороняє вбивства: «не вбивайте душу, яку заборонив Аллах, інакше як за правом (даним Всевишнім). Так, обличчя, яке вчинило умисне вбивство «попадає в геєну», «тому, хто вірного навмисне уб'є, пекло відплатою постане, де перебувати йому назавжди», а до цього підлягає смертній карі як сказав Аллах;

- Сунна – це пояснювальна книга Корану. У ньому переважають релігійні обряди та приклади вирішення конкретних правових колізій. У той же час ці визначення ґрунтуються на фактах із життя Моххамеда Сунна є збіркою хадісів (переказів Мухаммада, світ над ним) і стала джерелом маси практичних уложень, яким керувалися судді протягом перших століть до кодифікації ісламської права [4].

Коран і Сунна є ідейно-теоретичною базою мусульманського права, що містять його загальні принципи. Переважна частина нормативні розпорядження Сунни також мають казуальне походження. За порівняно з Кораном як базове джерело мусульманського права. Сунна містить значно більшу кількість конкретних, у тому числі кримінально-правових норм, що пояснюється самим призначенням Сунни показати як у діяльності та житті пророка Мухаммада (мир над ним) реалізувалися морально-релігійні розпорядження Корану. Інакше кажучи, Сунна є свого роду теоретико-практичний коментар до Корану;

- Іджма – містить певні норми ісламського права; тільки юридичні положення, що містяться в ньому, підлягають безпосередньому виконанню мусульманами Його суть той факт, що заяви та рішення адвокатів до обговорюваних питань має бути правильним. Тоді це рішення розуміється як факт і стає юридичною нормою;

- Кіяс – звід правил застосування Корану, Сунни та Іджми в нових ситуаціях;

- Закони – загальнообов'язкові норми; мають найнижчий статус в ісламському праві. Закони і кодифіковані закони були прийняті континентальною правовою сім'єю на початку 19 століття, але положення континентального права поступилися місцем мусульманським. Закони в основному використовуються для регулювання адміністративних, конституційних, кримінально-процесуальних відносин. Соціальні та сімейні відносини в більшості країн досі не врегульовані законодавством [3].

Азіатське кримінальне право щодо вбивства:

Смертна кара або страта – це позбавлення життя особи як покарання, передбачене законодавством і здійснюється за рішенням суду або за рішенням іншого державного чи військового органу влади.

У сучасному світі багато країн законодавчо закріпили смертну кару або її тривалий час не застосовують, а деякі країни зберігають її як покарання за особливо тяжкі злочини.

Наразі смертна кара зберігається в кримінальному законодавстві 56 держав і територій світу, включаючи невизнаний ООН Тайвань та Палестину, яка є спостерігачем в ООН.

Реально страти мали місце у 19 державах Азії (Афганістан, Ботсвана, В'єтнам, Китай, Ємен, Єгипет, Іран, Ірак, КНДР, Пакистан, Саудівська Аравія, Сінгапур, Сомалі, Судан, Південний Судан, Сирія, Таїланд, Тайвань та Японія). Більшість країн мають законодавство яке зберігає смертну кару, вона призначена лише для умисного вбивства. Водночас у багатьох країнах це смертельне покарання підлягає як умисне вбивство, так і низка інших злочинів [3].

Серед усіх країн, де дозволена смертна кара, найбільше вбивають в Ірані, Саудівській Аравії, Іраку та Пакистані.

Часті випадки і самосуд, за який ніхто не відповідає. До цього ж списку можна додати КНР. Проте уряд не публікує цифри про кількість страт. За неофіційними даними, щорічно в Китаї страчують від 2 до 3 тис. А до страти зловмисників їх машинами провозять по площах міста. Хоча сам суд про вбивство проходить за зачиненими дверима [3].

З вищесказаного можна зробити висновок, що правові системи Азії є традиційними та релігійними за своєю природою. Така ситуація негативно впливає на розвиток громадянського суспільства. Проте поєднання традиційних норм азіатських правових систем з нормами континентального та англосаксонського права позитивно впливає на базове формування громадянського суспільства.

А отже, сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні має дещо різну направленість і, з одного боку, стосується впровадження міжнародних стандартів, а з іншого – набуває ознак відродження кримінально-правової політики. Водночас намагання удосконалити окремі норми КК України у відповідності до міжнародно-правових вимог, свідчать про абсолютно протилежні тенденції розвитку кримінально-правової політики України. Враховуючи кримінально-правову політику країн Азії можна запропонувати певні удосконалення. Такі як:

- норми-традиції або норми ритуалів – відповідно до теорії далекосхідного права зокрема Китайці, саме завдяки цим нормам може бути забезпечений громадський порядок

- етичні норми – це набір моральних правил поведінки. Вони в першу чергу призначені для самовпевненого дотримання правил порядку суспільства. Основна відмінність між нормами і традиціями і етичними нормами є те, що перші встановлюють правила поведінки, а другі оцінюють, як ці правила виконуються, тобто здійснюють оціночну функцію;

- норми-звичаї є основною формою регулювання правил поведінки, що виникли внаслідок їх практичного використання та застосування. Основна догма цих правил полягає в тому, що суддя повинен виступати під час вирішення конфлікту у ролі миротворця та допомоги сторонам у пошуку компромісу;

- правові норми - норми, виражені в нормативно-правових актах. До цієї групи джерел права вдаються якнайменше через те, що вони їй не притаманні. Хоча зараз значення законів у правовій культурі і житті суспільства зростає.

Судова практика не є джерелом права, а всього лише виступає результатом правозастосовної діяльності держави.

Таким чином, Україні доцільно більше враховувати норми традиційного звичаєвого права при імплементації тих чи інших положень іноземного права, особливо це доречно при здійсненні гармонізації нашого законодавства

Однак, неодноразові зміни та доповнення до Кримінального кодексу України є прямим свідченням нестабільності кримінально-правової політики держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орленко, В. В. Характерні риси правових систем азіатських країн: вплив на розвиток громадянського суспільства. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 4 (8). С. 127–134 <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/12247>.
2. Кровная месть: как обычай существует в наши дни <https://www.bbc.com/russian/features-40281604> (дата звернення 25.04.2022).
3. Бурхануддин Маргинани. Хидоя. Комментарии мусульманского права/ Бурхануддин Маргинани. – М. Волтерс Клувер, 2008. 656 с.
4. Сюкияйнен Л. Р. Концепции халифата и современное государственное-правовое развитие зарубежного востока / Л. Р. Сюкияйнен. – М., 1997. – 156 с.
5. Мусульманское право (структура и основные институты) / [В. Е. Чиркин, Л. Р. Сюкияйнен, М. С. Хайдарова и др.] ; отв. ред. Л. Р. Сюкияйнен. –М.: Ин-т г-ва и права АН СССР, 1984. 120 с.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Стеблянка А. В.

*доктор філософії, асистент кафедри ФЮКП ННІ права
Сумського державного університету*

Шевцов Я. А.

*студент IV курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Аналізуючи державну політику України, а також беручи до уваги досвід зарубіжних країн з приводу легалізації віртуальних активів, можна зробити висновок про наявність великої кількості юридичних і практичних проблем, що свідчить про необхідність запровадження якісного підходу до політики легалізації.

Перш за все варто вирішити питання нормативного регулювання віртуальних активів. Зокрема, необхідно врегулювати всі аспекти, починаючи від добування криптовалюти та її впровадження в обіг, завершуючи питанням рамок її використання, спираючись на успішний досвід зарубіжних держав. Як слушно зазначає Д. І. Погрібний у контексті регулювання віртуальних активів, на даному етапі досить раціональним вбачається внесення змістовних змін до чинних нормативно-правових актів в цій сфері, зокрема до Господарського та Податкового кодексів, а також до законів «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про Національний банк України». Такі нормативні зміни мають вирішити певні проблеми щодо обігу, зберігання, володіння та використання криптовалют у правовому полі, які існують не лише в Україні, але й у багатьох інших країнах, зокрема: невизначеність правового статусу криптовалют; відсутність методики обліку операцій з криптовалютами; неврегульованість бази оподаткування [1].

Статус грошей або їх аналогу для криптовалюти вирішує дуже багато юридичних і практичних проблем і відкриває нові можливості як для держави з приводу їх регулювання, так і для простих користувачів щодо їх використання. Крім того, необхідно враховувати монетарність даної категорії, так як це є основою ринку віртуальних активів і тільки в цьому випадку відкриває виходи на міжнародні ринки. Щодо ринку віртуальних активів, то держава повинна створити його сама і зробити це треба якісно з одночасним впровадженням всіх необхідних технічних і правових інструментів. Такий ринок зможе добре функціонувати і з часом поглине та легалізує діючий наразі «чорний» ринок віртуальних активів.

Найперспективнішим і важливим для держави наразі є питання податкової політики з приводу віртуальних активів. Важливо зосередити діяльність держави на податковому врегулюванні всіх аспектів криптовалют і електронних активів, що також

допоможе формуванню їх ринку, забезпечить певні гарантії звітності та контролю перед державою, а також стане основним фінансово-економічним інструментом регулювання віртуальних активів. Найбільш гнучкими та функціональними з приводу оподаткування віртуальних активів показали себе податкові системи Сполучених Штатів Америки, Японії та Швейцарії.

У контексті зазначеного С. Волосевич й Ю. Баранюк цілком правильно обґрунтовують позицію про необхідність здійснення державного податкового контролю за криптовалютою зважаючи на те, що її стрімке поширення та використання вже сьогодні обумовлює ненадходження до державного бюджету значної суми податків, а існуючі державні органи спроможні здійснювати податковий контроль за операціями з криптовалютою, що також дозволить отримати додаткові надходження до бюджету. При цьому вченими зазначається, що податок для операцій з криптовалютою чи доходу отриманого з обігу криптовалюти не повинен суттєво відрізнятися від існуючих загальних податків. Залежно від статусу особи, операції та дохід від криптовалюти повинен оподатковуватися податком на доходи фізичних осіб, податком на прибуток юридичних осіб, єдиним соціальним податком [2].

Інакше кажучи, необхідно розробити дієвий і водночас не досить жорсткий порядок оподаткування криптовалютної діяльності. Тобто необхідно запровадити податок на прибуток, отриманий від будь-яких операцій з криптовалютами, але при цьому звільнити від оподаткування операції з обміну криптовалюти на фіатні гроші. На початковому етапі таких нововведень варто було б встановити певні методи стимулювання розвитку криптовалютної діяльності, що зможуть підвищувати інтерес фізичних та юридичних осіб до її використання. Серед таких методів варто виділити тимчасове застосування знижених ставок податків, зменшення розміру тарифів на електроенергію для осіб, які займаються майнінгом криптовалюти тощо. Також необхідно урегулювати таку діяльність шляхом створення системи ліцензування такого виду діяльності (створення вичерпного переліку операцій з криптовалютою, на які будуть поширюватися вимоги щодо ліцензійної діяльності та внесення змін до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», наприклад, біржі повинні отримати ліцензію на здійснення своєї діяльності щодо купівлі-продажу криптовалюти, що звичайно має комерційний характер); внесення діяльності, пов'язаної з віртуальними активами, до Національного класифікатору видів економічної діяльності (очевидно, що підприємницька діяльність, пов'язана з криптовалютою, стане законною і пришвидшить подальший процес її легалізації в Україні).

Окрім цього, пропонується розробити окремий нормативно-правовий акт, який би чітко й повно визначив критерії, які необхідно застосовувати при перевірці осіб, що займаються криптовалютною діяльністю. Зокрема, варто запровадити застосування концепції «KYC» («Know Your Customer») та AML («Anti Money Laundering») стосовно операцій з криптовалютами, які передбачають здійснення ретельної перевірки відомостей про директорів, топ-менеджерів і великих акціонерів компанії, і встановлюють процедуру верифікації клієнтів шляхом ретельного збору інформації про клієнтів та її подальшого зберігання.

У контексті впровадження такої складної категорії, доцільно також впровадити державну політику просвітництва з приводу віртуальних активів, а також технічної грамотності населення. Також необхідно проводити роз'яснювальні заходи державним органам, регуляторам особливостей характеру криптовалюти та пов'язаної з нею діяльності, щоб уникнути непорозумінь та можливих зловживань з боку державних органів.

Дуже важливим лишається питання технічної сторони віртуальних активів, адже одним простим реєстром воно не вирішується. Компетентні органи повинні набути спеціальних повноважень та створити підрозділи технічного забезпечення. Окрім реєстру також необхідно створити систему контролю за транзакціями за участі криптовалют та електронних активів.

Враховуючи політику України щодо активного впровадження блокчейн-технологій, доцільним буде створити власну блокчейн-мережу віртуальних активів і обмежити роботу недержавних таких мереж.

Важливо також використати американський досвід щодо регулювання і захисту курсів криптовалют та електронних активів, що забезпечить економічну стабільність монетарної політики криптовалют в Україні і якісно вплине на міжнародні відносини щодо цього.

Таким чином, стрімке поширення обігу віртуальних активів поставили нові питання перед українським законодавцем, вітчизняною практикою й наукою. Криптовалюта, як і будь-яке нове явище, демонструє неготовність держави та суспільства до однозначного сприйняття чогось нового. Втім, існуючі переваги та ризики від неврегульованого обігу криптовалюти змушують рано чи пізно реагувати на певне нове явище. Зокрема, важливим є запровадження передових інформаційних технологій, учасником яких була б держава, великі корпорації; розробка та впровадження правил обігу та оподаткування операцій з віртуальними активами. Також необхідно забезпечити ефективну взаємодію всіх учасників: інвесторів, майнерів, користувачів, постачальників,

бірж, держави тощо та впровадити інформаційну підтримку задля підвищення довіри населення до віртуальної валюти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Погрібний Д. І. Актуальні проблеми визначення правового статусу криптовалют в контексті формування цифрової взаємозалежності. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 2 (16). DOI: 10.21564/2225-6555.2019.16.186040.
- 2/ Volosovych, S., Baraniuk, Y. Tax control of cryptocurrency transactions in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2018. DOI: 10.21511/bbs.13(2).2018.08.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У США²⁷

Твердохліб Я., Шокорова Д.
студентки III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Швагер О. А.

к.ю.н., асистент кафедри міжнародного, європейського права та
порівняльного правознавства ННІ права
Сумський державний університет

Політика США щодо захисту споживачів США в основному полягає в уявленні про те, що споживачі повинні мати право на захист своїх власних інтересів [1, с. 131]. Це призвело до того, що акцент робиться на тому, щоб продавці надавали повну інформацію про свої продукти, щоб дозволити споживачам зробити усвідомлений вибір та забезпечити доступ до правосуддя, у тому числі шляхом групових позовів (class actions) та колективних позовів (collective action).

Найбільш відомим, найбільшим та найактивнішим споживчим агентством у США є Федеральна торгова комісія (Federal Trade Commission - FTC) (далі - ФТК) [2], повноваження якої ґрунтуються на ст. 5(а) Закону про Федеральну торговельну комісію 1914 р. (FTC Act of 1914), який забороняє «несправедливі або такі, що вводять в оману, дії чи практики, що впливають на торгівлю». При ФТК діє Бюро захисту прав споживачів ФТК (Bureau of Consumer Protection). Місія Бюро - припинити несправедливі, обманні та шахрайські методи ведення бізнесу шляхом: а) збору скарг споживачів та проведення

---

²⁷ Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти «619998-EPP-1-2020-1-UA-EPP1MO-MODULE Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній

розслідувань; б) пред'явлення позовів до компаній та фізичних осіб, які порушили закон; в) розроблення регламентів щодо підтримки справедливого ринку; г) інформування споживачів та підприємців про їхні права та обов'язки. Бюро веде збір скарг споживачів з питань, пов'язаних із захистом даних, хибною рекламою, крадіжкою ідентифікаційної інформації та порушення правила «не дзвонити» [3]. Ці скарги використовуються для розгляду справ про порушення прав споживачів і передаються правоохоронним органам у всьому світі для подальшого вирішення та спостереження. У Бюро створено вісім підрозділів з різних напрямів діяльності. Ці підрозділи включають: рекламну практику, фінансову практику, маркетингову практику, конфіденційність і захист особистих даних, планування та інформацію, споживчу освіту та бізнес-освіта та підрозділ по виконанню рішень ФТК (Advertising Practices, Financial Practices, Marketing Practices, Privacy and Identity Protection, Planning and Information, Consumer and Business Education, and Enforcement)[4].

До 2010 р. відділення фінансової практики ФТК було єдиним агентством, спеціально уповноваженим захищати споживачів від шахрайства, або обманної практики у сфері фінансових послуг. Усі справи, пов'язані з банківськими картками, практикою іпотечного кредитування та практикою стягнення боргів знаходилися у віданні фінансового відділення практики ФТК. Тепер ці функції виконуються спільно з Бюро фінансового захисту споживачів, створеного у 2009 р.

У США є спеціальне Бюро фінансового захисту споживачів (англ. Consumer Financial Protection Bureau (CFPB)), незалежне урядове агентство. Воно контролює роботу кредитних організацій, туди можуть звернутися споживачі фінансових послуг, якщо у них виникли якісь проблеми. Основний напрям роботи бюро - захист громадян при придбанні ними різних фінансових послуг: кредитів, банківського обслуговування тощо. Єдиний орган, який забезпечує захист споживачів, був створений відповідно до ухваленого у 2010 р. Закону Додда – Франка про реформу фінансового регулювання [5].

Місія Бюро фінансового захисту споживачів (Consumer Financial Protection Bureau - CFPB) - захистити споживачів від недобросовісної, обманної або образливої практики та вжити заходів проти компаній, що порушують закон. Для досягнення цієї мети CFPB має право створювати інструменти для підвищення інформованості споживачів про фінансові продукти та послуги, які допомагають споживачам орієнтуватися у своїх фінансових рішеннях та здійснювати угоди, які найкраще підходять для них. CFPB заохочує фінансову освіту, публікує дослідження та інформує фінансові компанії про їхні обов'язки. CFPB було створено як єдиний центр для забезпечення дотримання федеральних законів про споживче кредитування та захисту споживачів на фінансовому

ринку. Раніше ці обов'язки були поділені між декількома агентствами. Робота CFPB включає в себе: а) корекцію несправедливих, обманних, образливих дій чи практики шляхом підготовки регламентів, проведення наглядових компаній та забезпечення дотримання закону; б) примус дотримання законів, які забороняють дискримінацію у сфері споживчого кредитування; в) прийом скарг споживачів; г) підвищення рівня фінансової освіти; д) дослідження споживчого досвіду використання фінансових продуктів; е) моніторинг фінансових ринків з метою пошуку нових ризиків для споживачів [5].

У рамках CFPB скарга споживача може бути надіслана також омбудсмену з фінансових послуг [6, с.35]. Офіс Омбудсмена CFPB є незалежним, неупередженим та конфіденційним ресурсом, що пропонує альтернативне вирішення спорів у рамках діяльності Бюро з фінансового захисту споживачів. Омбудсмен CFPB звітує перед заступником директора CFPB та має безпосередній доступ до нього. Ця лінія звітності забезпечує незалежність Омбудсмена в рамках CFPB. не Статут Офісу Омбудсмена CFPB (Ombudsman's Office Charter) визначає порядок діяльності цього органу. До Статуту входять такі розділи, як засади діяльності омбудсмена, схема управління офісом, доступ до інформації, а також регулярна звітність. Статут вимагає, щоб Офіс омбудсмена подавав щорічний звіт Директору CFPB не пізніше 15 листопада. Цей звіт включає інформацію про системні проблеми, розглянуті в цьому році, аналіз запитів, опис інформаційно-пропагандистської діяльності тощо [7].

Безперечно, захист споживачів фінансових послуг у США не вичерпується діяльністю Відділення фінансової практики Бюро захисту споживачів Федеральної Торгової Комісії США та Бюро фінансового захисту споживачів. Наприклад, Американське агенція FINRA (Financial Industry Regulatory Authority) займає одне з перших місць у списку організацій, які надають послуги арбітражу та медіації фінансових спорів. Іншим відомим та авторитетним органом з вирішення фінансових спорів є Американська Арбітражна Асоціація (American Arbitration Association).

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна дійти висновку, що ринок споживчих фінансових послуг США є конкурентним і жорстко регульованим. У США сформовано струнку систему захисту прав споживачів фінансових послуг, що дозволяє споживачеві використовувати як судові процедури, а також послуги омбудсмена Бюро з фінансового захисту споживачів. А CFPB встановлює і запроваджує чіткі, послідовні правила, які дозволяють банкам та іншим постачальникам споживчих фінансових послуг конкурувати на рівних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ивановская Н.В. Оказание услуг по альтернативному разрешению споров общественными организациями в зарубежных странах//Черные дыры в Российском законодательстве . № 2. 2013. С. 131 -133.
2. Malbon Justin. Institutional Structures Relating to the Administration and Enforcement of Consumer Laws. Comparative analysis of overseas consumer policy frameworks. URL:http://consumerlaw.gov.au/files/2016/05/ACL_Comparative-analysis-overseas-consumer-policyframeworks_Part5-1.pdf Дата звернення 01.05.22.
3. Фролова Е.Е. Международные и внутренние финансовые споры: в чем отличие? / Сравнительноправовые аспекты правоотношений гражданского оборота в современном мире: Сборник статей Международной научно-практической конференции памяти проф.В.К. Пучинского 13 октября 2017 г. М. РУДН, 2017. С.94-104.
4. Bureau of Consumer Protection/ Federal Trade Commission.URL:<https://www.ftc.gov/about-ftc/bureauoffices/bureau-consumer-protection/> Дата звернення 01.05.22
5. Consumer Financial Protection Bureau. URL: <https://www.consumerfinance.gov/> Дата звернення 01.05.22
6. Ивановская Н.В. Альтернативные способы разрешения финансовых споров в Сингапуре. М. «Черные дыры» в российском законодательстве». 2017. № 4. С.35-38.
7. CFPB Ombudsman/Consumer Financial Protection Bureau. URL: <https://www.consumerfinance.gov/cfpbombudsman/>.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ²⁸

Уткіна М. С.

*к.ю.н., старший викладач кафедри та докторант кафедри КПДС
Сумського державного університету*

Успішність фінансово-економічного благополуччя кожної країни можна репрезентувати через певні показники її розвитку. Зокрема, сюди слід віднести якісний та стабільний рівень функціонування дійсної дієвої фінансово-економічної системи. У свою чергу, активні реформаційні та глобалізаційні процеси, що мають місце, удосконалення вже існуючих та поява нових технологій дозволяють пришвидшити та певною мірою спростити фінансові операції. Проте, в такому контексті підвищуються ризики та загрози для фінансово-економічної безпеки, зокрема – нові прояви легалізації доходів, одержаних

---

²⁸ Робота виконана в рамках проекту № 0120U100474«Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474

злочинним шляхом. З урахуванням цього, заходи в контексті протидії легалізації так званих злочинних доходів, мають мати абсолютно нову сутність та відповідати вимогам сьогодення. Тому, Україна встала на шлях вдосконалення процедури здійснення фінансового моніторингу як одного із дієвих засобів в системі протидії легалізації, зокрема – врахування міжнародних стандартів.

В цілому, одним із головних індикаторів для ефективності здійснення фінансового моніторингу є знання та усвідомлення усіма його учасниками положень, що становлять підґрунтя та закріплені у нормативній базі. Правову основу здійснення фінансового моніторингу в Україні становить сукупність нормативно-правових актів, які безпосередньо закріплюють положення щодо процедури та засад здійснення фінансового моніторингу. Зокрема:

- Конституція України;
- відповідні міжнародні правові акти та стандарти, визнані Україною;
- закони України;
- укази Президента України;
- нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та
- відомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади.

Зокрема, стаття 17 Основного закону України закріпила положення щодо того, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. Слід наголосити, що державне управління у сфері фінансового моніторингу має здійснюватися та здійснюється, ґрунтуючись на загальновідомому принципі невтручання органів державної влади у господарську діяльність суб'єктів господарювання. Зважаючи на це, констатуємо, що держава певною мірою надає значну долю самостійності, автономії господарюючим суб'єктам у визначенні та встановленні правил внутрішнього фінансового моніторингу.

Щодо групи міжнародних правових актів та стандартів, що регулюють питання здійснення фінансового моніторингу, то виокремлюємо наступні:

(1) Рекомендації Групи з розробки фінансових заходів з відмивання грошей (The FATF Recommendations). Рекомендації FATF встановлюють міжнародний стандарт, який країни повинні впроваджувати за допомогою заходів, адаптованих до їхніх конкретних обставин [2];

(2) Директиву 2015/849/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20.05.2015 «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму» , що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського

Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС» (Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance)). Дана Директива визначає безпосередньо легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, як злочин, пов'язані із наркотичними засобами і накладає зобов'язання виключно на фінансовий сектор. Також у Директиві визначено, що легалізація злочинних доходів доволі часто має міжнародний характер, а тому, заходи, застосовані виключно на національному рівні, без урахування міжнародної координації та співпраці, можуть мати доволі обмежений ефект.

(3) Директиву ЄС (ЄС) 2018/843 Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2018 «Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів та фінансування тероризму та внесення змін до Директив 2009/138/ЄС та 2013/36/ЄС» (Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU (Text with EEA relevance)). Цей Документ є основним правовим інструментом у запобіганні використанню фінансової системи Союзу з метою легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму.

У статті 209 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

У Господарському кодексі України передбачені відповідно до статті 278, процедурні аспекти щодо товарних ринків, організації торгівлі.

Кодекс України про адміністративні правопорушення у статті 166-9 передбачає відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. У свою чергу, стаття 188-34 передбачає адміністративну відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб суб'єктів державного фінансового моніторинг.

Проте, на нашу думку, основою нормативно-правової бази України у сфері протидії легалізації злочинних доходів є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Він спрямований

на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [3]. Даний закон безпосередньо закріплює безпосередньо визначення категорії «фінансовий моніторинг», визначає його систему та суб'єктів. Зокрема, система фінансового моніторингу складається із первинного та державного рівнів. Відповідно положення даного закону також закріплюють особливості діяльності певних суб'єктів.

У свою чергу, закони України «Про банки і банківську діяльність» та «Про товарні біржі» актуалізують своє значення, зважаючи на те, що до звичайних суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносяться банки та товарні біржі. А вищезазначені нормативні акти визначають правові умови їх створення та функціонування.

Щодо відомчих нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, то вбачаємо за доцільне виділити наступні:

– Наказ Міністерства юстиції України від 10. 09. 2021 № 3201/5 «Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України». Цей наказ визначає порядок організації і проведення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення здійснює Мін'юст;

– Наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2021 № 2112/5 «Про деякі питання застосування заходів впливу Міністерством юстиції України». Він визначає процедуру розгляду Мін'юстом / територіальними органами Мін'юсту справ про порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, крім справ про порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, відповідальність за вчинення яких передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення та застосування Мін'юстом / територіальними органами Мін'юсту заходів впливу за порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу законодавства у сфері запобігання та протидії, відповідальність за вчинення яких передбачена Законом.

В цілому, слід зазначити, що на даний час нормативно-правова база налічує безліч документів, які регулюють питання здійснення та організації фінансового моніторингу.

Найголовніше, що законодавство України після внесення змін більшою мірою відповідає вимогам міжнародних стандартів. Проте, актуалізується питання щодо розробки та імплементації дійсно дієвого законодавства із урахуванням міжнародних вимог в контексті подання інформації та звітності про джерела надходження коштів, встановлення ефективнішого контролю за діяльністю небанківських установ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20. 04. 2022 р.).
2. The FATF Recommendations. *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. 2021. URL: <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html> (дата звернення: 20. 04. 2022 р.).
3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06. 12. 2019 р. № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/ed20220731#Text> (дата звернення: 20. 04. 2022 р.).

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ У КІБЕРБЕЗПЕЦІ ТА ЇХ УСУНЕННЯ

Швець Н. К.

*студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковій керівник: Ісланкін С. М.

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Поки ми користуємося своїми ноутбуками і телефонами за нашою інформацією розгортається справжнє полювання. Хакери вигадують все більш складні віруси, а ті хто з ними борються створюють все більш складний захист. Виглядає приблизно як піраміда до основних так званних масових загроз відносяться фішингові листи ,трояни - це більшість атак в інтернеті, які ні на кого не націлені, складають приблизно 90% . трохи вище знаходиться цільові атаки тобто націли на конкретних людей або організації включають в себе приблизно 9.9%, а верхівку вінчає новинка нашого століття кіберзброя 0.1%. Кожен хакер сам вирішує, яку нішу йому зайняти для незкінченної війни з фахівцями по

кібербезпеці. Більшість атак націлена не на когось конкретного, це зазвичай трояни або фішенгові листи які гуляють по мережі, їх жертвами стають в основному ті, що не потурбували про свою безпеку або кібер грамотності. Прикладом є коли на пошту приходить фішинговий лист з різними посиланнями (архівами), або як приклад лист чоловікові від жінки або жінці від чоловіка з провокаційним змістом для того, щоб людина перейшла за посиланням внизу листа. Коли переходить по тому посиланню або в архів, який йому відправили в даному повідомленні то нічого не відбувається, а "заражені" думають що це якась помилка і цей лист адресовано не йому ,потім спокійно закривають його і забуває про це. Через деякий час він виявляє, що на карті стало менше грошей або гаджет перестав працювати. Така атака побудована на неуважності і називається «IDN homograph attack»[1].

Раніше браузері були вразливі, користувачі мережі інтернет могли зайти на сайти які були створені через спеціальну програму, які генерують злі URL хакери підставляли сайти на які потрібно створити копію, і вже створюється хитра копія URL.

Сьогодні тішить те що кібер-грамотність зростає і вже не кожен переходить за невідомими посиланнями. Погана новина в тому, що це стали розуміти саме хакери і тепер вони почали діяти по-іншому «DRIVE-BY DOWNLOAO» - це новий тип атак, на який просто заходиш і виникає зараження системи. Сьогодні смартфон це перше що ми бачимо з ранку і останнє що ми бачимо перед сном. Якщо раніше шахраї могли вкрати гроші з рахунку мобільного телефону, то тепер коли у більшості встановлений додаток банків, можна вивести набагато більше грошей. Є багато варіантів як це зробити: один з них це фейкові програми. Видимість програм таких як "GOOGLE Play" для багатьох це гарант якості, перевірене джерело. Це спонукає шахраїв створювати більш законні схеми шахрайства. Прикладом є додаток «Ancestry» - воно ніби допомагає знайти прабатьків. Вводиш ім'я, дату і місце народження і додаток просить піднести палець, щоб знайти когось із родичів (для того щоб скачати вашу біометрію і порівняти з біометрією наприклад вашого прадіда). Більшість людей навіть не замислюються що наших далеких родичів не можна знайти по відбитку пальців.Є також шахрайство з банкоматами. Шахраї встановлюють на картоприймачу «ATM SKIMMER» цей приймач зчитує дані з магнітної смуги, його можна впізнати через те, що він опуклий і виходить з меж стін банкомату. Банки звернули на це увагу і зробили «ANTI SKIMMER», але є проблема вони схоже на ті самі приймачі шахраїв. Зараз їх роблять прозорими, щоб було видно що всередині немає проводів, сканерів і плат. Після отримання ваших даних шахраї просто виготовляють копію вашої карти та знімають гроші де їм завгодно.

Розберемо з чого складається все угруповання цілком. На чолі стоїть кілька людей: експерт з баз даних, фахівці розвідки банківських систем, програміст який написав «зловред», чистильник для того щоб очистити цифрові сліди і фішер який буде відправляти листи – разом вони складають кібер ОПГ. Код вірусу пакується у вкладенні і розсилається фішером письмами на пошту бухгалтерам банків. Тема листів, імена вкладень, такі щоб їх хотілося відкрити. Відкрив файл це значить що відкрив шкідливий код. Вірус який проникає в сервери, що відповідають за управління банкоматами, вони подають їм команди і точний час для видачі грошей. Таким чином вже постраждало близько 100 організацій. Після операції підключався чистильник і очищав цифрові сліди в системі банків. і в такий спосіб вони звели у банків один мільярд 200 мільйонів доларів і це найбільше цифрове пограбування в історії, це відбувалося в Іспанії. [2]

Першими хто зайнявся розслідування такої атаки була лабораторія Касперського[3] вони перші зрозуміли, що це шкідлива атака, провели розслідування і відновили послідовність дій хакерів.

Цифровий світ в якому ми зараз живемо здається зручним, все стає оцифрованим, все підключається до інтернету, ну разом з цим приходять і нові загрози.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Wikipedia-free encyklopedia. IDN homograph attack // 15.10.2021. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/IDN_homograph_attack.
2. Кореспондент.net. Кібер ОПГ. Головна загроза в світі по версії NYT. URL: <https://korrespondent.net/world/4383169-kyber-oph-hlavnaia-uhroza-v-myre-po-versyy-NYT>.
3. ANTI-MALWARE//Лабораторія Касперського. URL: <https://bit.ly/3wUBo1c>.

РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ЯК СФЕРА НАДАННЯ ПОСЛУГ

Шевченко О. В.

*Аспірант четвертого року навчання ННІ права
Сумського державного університету*

Сьогодні практично неможливо уявити собі економічне функціонування держави без ринку цінних паперів. Ринок цінних паперів є однією з основних частин фінансового ринку та головним інститутом ефективного перерозподілу фінансових ресурсів.

Складність як самого ринку цінних паперів так і відносин які виникають, змінюються та припиняються на ньому призводить до відсутності єдності у розумінні як самої сутності ринку цінних паперів так і його дефініції. Провівши аналіз наукових

позицій ми можемо констатувати наявність як мінімум трьох основних підходів до сприйняття ринку цінних паперів.

Представники першого підходу визначають ринок цінних паперів виходячи з характеристики його сутнісних ознак (сутнісний підхід) і сприймають ринок цінних паперів як сферу торгівлі, що забезпечує опосередкування та організацію руху заощаджень через угоди з фінансовими активами. При цьому основним фінансовим активом є цінні папери та їх різні форми.

Представники другого підходу сприймають ринок цінних паперів через сукупність його інституційних елементів (інституційний підхід) і сприймають його як сукупність інституцій та інститутів, які забезпечують функціонування ринку цінних паперів та взаємодії його учасників у процесі торгівлі фінансових активів.

Представники третього підходу характеризують ринок цінних паперів через категорію «послуги» (функціональний підхід) в визначають ринок цінних паперів як сфера надання фінансових послуг для можливості здійснення торгівлі з фінансовими активами.

Узагальнюючи наведені підходи варто зазначити, що, на нашу думку, є недоцільним зосереджуватись лише на одному підході, оскільки кожен з них відображає одну з найбільш суттєвих характеристик ринку цінних паперів. І лише врахування всіх наведених підходів при характеристиці ринку цінних паперів дасть найбільш повне уявлення про це явище. Разом з цим ми вважаємо, що на сьогодні ринок цінних паперів можна сприймати як певне середовище в рамках якого функціонують його учасники між якими виникають різного роду правовідносини, що пов'язані з емісією (видачею), обігом, виконанням зобов'язань, викупом та обліком цінних паперів (у тому числі і деривативних цінних паперів). Велика кількість видів цінних паперів дає можливість для виникнення досить широкого спектру відносин з різними економічними та правовими наслідками. При цьому такі відносини можуть виникати як між безпосередньо власником цінного паперу такі і між особами які сприяють виникненню, розвитку і припиненню цих відносин.

В своїй основі ринок цінних паперів виконує чотири основні функції: інформаційна, регулятивні, правовстановлююча та контрольна. В результаті реалізації інформаційної функції усі учасники фондового ринку, і в першу чергу інвестори отримують конкретну інформацію про економічну кон'юнктуру, в цілому про ринок, і про окремі сектори та інструменти, і відповідно, мають можливість приймати рішення про розміщення капіталу. Як результат реалізація інформаційної функції ринку цінних паперів об'єктивується в інформаційних послугах.

Реалізація регулятивної функції пов'язана з етапом конкретної реалізації управлінського рішення і сприяє його оптимальному виконанню в таких формах як: корекція процесу розміщення (випуску) цінних паперів, установлення тарифів, внутрішнього порядку функціонування учасника угоди, зміна вже сформованих умов угоди, складання актів контрольно-ревізійної роботи, накладання санкцій. При реалізації правостановлюючої функції ринку цінних паперів відбувається закріплення прав передбачених чинним законодавством і на його основі за учасниками ринку цінних паперів що здійснюють вкладення капіталів в цінні папери. Як результат, реалізація регулятивної та правостановлюючої функції ринку цінних паперів, об'єктивується в правостановлюючих та дозвільних послугах.

Контрольна функція ринку цінних парів завершує цикл обігу цінних паперів, підсумовує операції з ними в таких формах як: облік результатів підписки на цінні папери (викуп або анулювання), розрахунок ефективності надання професійних послуг, проведення аналізу фінансового результату операцій з цінними паперами. Як результат реалізація контрольної функції ринку цінних паперів об'єктивується в правозабезпечуючих послугах.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРАВОСУДДЯ У ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДАХ

Шунько М. Г.

*аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Судова реформа багато в чому була зумовлена цілковитою втратою довіри до судової системи через упередженість, корумпованість та підконтрольність суддів політичній еліті держави. Саме тому, все частіше політики та науковці оговорювали можливість посилення професіоналізації суддів за рахунок надання пріоритетності при відборі на посаду судді науковцям [1]. Частково подібна рекомендація була втілена у частині 2 статті 7 Закону України «Про вищий антикорупційний суд України». Так, суддя повинен мати вищу юридичну освіту. Крім того, скласти відповідні іспити на посаду судді в цілому та судді Вищого спеціалізованого суду України зокрема.

Перед тим, як перейти до аналізу вітчизняних реалій поповнення складу суддів за рахунок юристів, найпідготовленіших за фаховим рівнем, вважаємо за необхідне звернутись до зарубіжного досвіду з даного питання. Варто зазначити, що на міжнародному рівні питанням освітньої підготовки суддів приділяється особлива увага.

Рекомендацією № (94) 12 суддя зобов'язаний проходити будь-яку необхідну перепідготовку з тим, щоб виконувати суддівські функції ефективно та неупереджено [2]. Відповідно до п. 2.3. Європейської хартії суддів від 10 липня 1998 року закон забезпечує, за допомогою відповідного навчання за рахунок держави, підготовку кандидатів для ефективного виконання суддівських обов'язків. Спеціально уповноважені органи повинні забезпечувати відповідність 344 навчальних програм вимогам компетентності, неупередженості та безсторонності, необхідних при здійсненні суддівських обов'язків [3]. Відповідно до Висновку № 4 (2003) КРЄС до уваги КМРЄ щодо належної підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях важливо, щоб судді, відібрані після здобуття повної юридичної освіти, отримали детальну, глибоку, різноманітну підготовку з тим, щоб мати можливість задовільно виконувати свої обов'язки (п. 3). Крім того, підготовка є необхідною для об'єктивного, безстороннього та компетентного виконання суддівських функцій, а також для захисту суддів від неналежного впливу (п. 5).

У формуванні вимог до кандидата на посаду судді наша держава намагається враховувати міжнародні приписи до досвід зарубіжних держав. Водночас варто наголосити, що освітній рівень магістр права в Україні та, наприклад, в США суттєво відрізняється. Так, у США магістерський рівень є освітньо-науковим та передбачає написання дисертаційного дослідження. Подібна вимога потребує формування у здобувача освіти творчого світогляду, пошуку альтернативних рішень, аналіз широкого масиву нормативних документів, навчає розробляти об'єктивовані та ґрунтовні висновки. Наприклад, на юридичному факультеті Дюкського університету (Північна Кароліна, США) передбачено, що студенти, що бажають стати магістрами права вивчають аналітичні навички та дослідницькі підходи, необхідні для вивчення судових установ, і застосовують ці навички для вивчення вітчизняних та міжнародних судових установ, загальних та нових правових питань, загальної судової практики та зусиль щодо судової реформи. Інтенсивна та складна навчальна програм, торкається найважливішого кола питань, що стосуються судових установ, поведінки суддів та прийняття рішень. На додаток до викладання курсів основного права, таких як тлумачення конституційного та статутного права, федералізм, міжнародне право та аналітичні методи, провідні науковці у галузі визнання упередженості допомагають суддям краще визначити та зрозуміти впливи, які можуть вплинути на прийняття рішень. Програма закінчується наданням студентам особливої можливості працювати над науковою дисертаційною роботою щодо якості, яка може суттєво вплинути на судову владу [4].

Формування подібних навичок дозволяє сформувати необхідні професійні якості майбутнього судді. Водночас відповідно до Стандарту вищої юридичної освіти для освітнього рівня магістр права, написання дисертаційного чи навіть кваліфікаційного дослідження не обов'язкове. Саме тому, важко говорити про належність формування всіх необхідних компетентностей для майбутнього судді. Судова влада повинна бути добре підготовленою для вирішення безлічі викликів, що стоять перед нашими судами та системою правосуддя.

В Італії єдиною установою, яка займається навчанням суддів, а також співпрацює з різними міжнародними ініціативами, які пов'язані з суддівським навчанням є Вища школа магістратури. Професійне навчання і перепідготовка проводяться Вищою школою магістратури і полягають у відвідуванні суддями 347 навчальних занять, що проводяться надзвичайно компетентними та професійними викладачами, перелік яких визначено у одному з документів Вищої школи магістратури [5, с. 139].

У Німеччині відсутня спеціальна суддівська освіта. Всі юристи отримують однакову юридичну освіту в університеті. По закінченню навчання на теоретичному курсі складається перший державний іспит (референдарський) в усній та письмовій формі. Якщо іспити складено успішно призначається практичне стажування – підготовча служба (референдарський строк) тривалістю два роки [6, с. 76-78].

У Португалії забезпечення освіти суддів покладено на Центр освіти суддів у Лісабоні, створений 1998 р., який фінансується Міністерством юстиції Португалії. Його основними функціями є навчання й підвищення кваліфікації магістратів, 348 тобто суддів і прокурорів, що здійснюється за трьома програмами: початкова освіта (теоретичний курс і стажування), додаткова освіта та навчання в процесі роботи. Підвищення кваліфікації є обов'язковим і здійснюється через 2 роки після призначення на посаду та кожні 5 років протягом усієї кар'єри. Формами освіти є участь у дискусіях, семінарах, колоквиумах, конференціях із сучасних проблем правозастосування [7, с. 14]

На підставі викладеного вище, ми пропонуємо для забезпечення належного рівня здійснення правосуддя у Вищих спеціалізованих судах України передбачити, що суддями цих судів можуть бути лише особи, що мають статус науковий ступінь кандидата (доктора) юридичних наук або доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравчук В. М. Теоретичні основи конституційно-правового статусу суддів в Україні: автореф. дис... доктор. юрид. наук: 12.00.02; «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2020. 35 с.

2. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text (дата звернення 21.07.2021).
3. Opinion n 4 on training for judges. *Consultative Council of European Judges* : website. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-n-4-on-training-for-judges> (date of Appeal: 24.07.2021).
4. Duke Law's Master of Judicial Studies Program. *An institute of duke law school* : website. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/opinion-n-4-on-training-for-judges> (date of Appeal: 24.07.2021).
5. Пратола Д. Досвід суддівської освіти в Італійській Республіці. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 4. С. 137–140.
6. Шишкін В. І. Судові системи країн світу: навч. посібн. у 3-х кн. Кн. 2. Київ, 2001. 336 с.
7. Самсін І. Освіта суддів: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2012. № 1. С. 10–15.

ДЕЯКІ ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

Ярусевич А. С.

*аспірантка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

06 жовтня 2021 року набрав чинності Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності» (далі – Закон). Закон визначає особливості правового, економічного та організаційного регулювання перетворення Державного концерну «Укроборонпром» в акціонерне товариство, а державних унітарних підприємств, у тому числі казенних підприємств, що входять до складу Концерну, – у господарські товариства, управління і розпорядження їхнім майном [1].

Цей Закон є спеціальною нормою права, який створює конкуренцію норм, що по-різному регулюють однакові відносини, а тому вивчення передумов реформування підприємств оборонно-промислового комплексу є актуальним під час реалізації вказаного Закону.

Реформування та ефективне управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі були одним із найважливіших завдань держави, починаючи з часів проголошення незалежності України.

Спеціальне законодавче регулювання зазначеної сфери діяльності відбулося лише в 2011 році із прийняттям Закону України «Про особливості управління об'єктами

державної власності в оборонно-промисловому комплексі» [2]. Однак, враховуючи стратегічні документи держави з питань національної безпеки та оборони, визначений законом спосіб державного управління так і не виправдав сподівань.

Так, у 2015 році Урядом затверджено Стратегію підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки (*постанова КМУ від 27 травня 2015 р. № 662-р*), якою передбачено, що державні унітарні підприємства, які виконують переважно комерційні функції, повинні бути перетворені у державні акціонерні товариства. Зазначено, перетворення сприятиме впровадженню культури акціонерного управління, у тому числі розмежування державних функцій з управління об'єктами державної власності і регуляторних функцій, впровадженню потужного корпоративного управління та удосконаленню порядку підзвітності керівництва [3].

При цьому, стратегією визначено, що перелік суб'єктів господарювання, які потребують перетворення з державних унітарних комерційних підприємств у державні акціонерні товариства затверджується рішенням Кабінету Міністрів України.

Таким чином, держава встановила загальні правила та умови необхідні для удосконалення управління об'єктами державної власності, а саме – проведення корпоратизації (перетворення державних підприємств) та впровадження принципів корпоративного управління.

У подальшому, Урядом визначено довгострокові пріоритети державної військово-промислової політики, а також напрями розвитку оборонно-промислового комплексу в середньостроковій перспективі, які затверджені Стратегією розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 №442-р [4], якою також передбачено проведення корпоратизації підприємств оборонно-промислового комплексу.

Актами Президента України також встановлювалися вимоги щодо необхідності проведення реформи державного управління у зазначеній сфері. Так, згідно підпункту «б» пункту 1 Указу Президента України від 08.11.2019 №837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» Уряду доручено вжити заходів стосовно запровадження та забезпечення відповідності стандартам корпоративного управління, розробленими Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), на найбільших десяти державних підприємствах [5].

На виконання зазначеного Указу Президента України, протокольним рішенням Уряду від 18.12.2019 № 26 було схвалено розроблений Мінекономіки план заходів щодо приведення системи управління у найбільших особливо важливих для економіки

суб'єктах господарювання, у тому числі у Державному концерні «Укроборонпром», у відповідність із стандартами корпоративного управління ОЕСР [6].

Натомість, в порушення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, Урядом не було затверджено перелік суб'єктів господарювання, які потребують перетворення з державних унітарних комерційних підприємств у державні акціонерні товариства, з огляду на те, що протокольне рішення згідно частини 1 статті 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [7] не є актом Уряду.

Таким чином, стратегічними документами Уряду визначалося необхідність перетворення державних підприємств оборонно-промислового комплексу у господарські товариства, однак жодного рішення Уряду у формі постанови чи розпорядження щодо перетворення конкретних підприємств не приймалося. Така бездіяльність у подальшому призвела до того, що функції Кабінету Міністрів України у сфері управління об'єктами державної власності, а особливо у сфері перетворення, фактично перейшли до господарського об'єднання-Концерну, яке не є органом державної влади.

Визначивши стратегічні цілі у вигляді перетворення підприємств, у подальшому Урядом здійснювалися заходи щодо суттєвого спрощення механізмів такого перетворення.

Законодавче регулювання перетворення державних підприємств визначено постановою Уряду від 29 серпня 2012 року № 802 «Про затвердження Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство» (далі – Порядок перетворення) [8]. Підпунктом 1, 2 пункту 3 Порядку перетворення (у редакції від 29.08.2012) [8] визначено, що проведення перетворення передбачає формування Мінекономрозвитку переліку підприємств, що підлягають перетворенню, та затвердження графіка його проведення (з обґрунтуванням доцільності перетворення та очікуваних наслідків).

З огляду на викладене, Порядок перетворення підприємств передбачав від Засновника та Мінекономрозвитку обґрунтування доцільності перетворення, в тому числі і економічне, із відповідними прогнозами.

Однак, після того як Урядом визначено необхідність перетворення державних підприємств оборонно-промислового комплексу у господарські товариства до Порядку перетворення внесені зміни (*постанова КМУ від 16.09.2015 № 761*) [9] якими виключено необхідність вказаних вище обґрунтувань під час процедури перетворення.

Таким чином, у результаті описаного вище, відсутнє рішення Кабінету Міністрів України щодо переліку підприємств, які підлягають перетворенню, а сам Порядок

перетворення суттєво спрощений, що в свою чергу може містити значні ризики для економіки та національної безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності: Закон України від 13.07.2021 № 1630-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#n304> (дата звернення: 11.02.2022).
2. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі: Закон України від 16.06.2011 № 3531-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3531-17> (дата звернення: 11.02.2022).
3. Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 27.05.2015 № 662-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2022).
4. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 20.06.2018 № 442-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2022).
5. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави: Указ Президента України від 08.11.2019 № 837/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019#Text> (дата звернення: 11.02.2022).
6. Витяг з протоколу засідання Кабінету Міністрів України від 18.12.2019 № 26 URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90b5d0d0-0909-4ecf-a07b-72b1fdadbede&title=VitiagZProtokoluZasidanniaKabinetuMinistrivUkrainiVid18-12-2019-26> (дата звернення: 11.02.2022).
7. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення: 11.02.2022).
8. Про затвердження Порядку перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 29.08.2012 № 802 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.02.2022).
9. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 2 березня 1993 р. № 158 і від 29 серпня 2012 р. № 802: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 761 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2015-%D0%BF#n10> (дата звернення: 11.02.2022).

СЕКЦІЯ 9

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗИ ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Алієва К. М.

*ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Чинний КК України не містить норми, яка б встановлювала відповідальність за посягання на честь і гідність працівника правоохоронного органу.

Проте ст. 189-1 КК України 1960 р. передбачала відповідальність за образу працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, а також члена громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовця у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з охороною громадського порядку, що каралось позбавленням волі на строк до двох років, або виправними роботами на той же строк, або штрафом у розмірі від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Цілком логічно виникає питання чи дійсно настільки знизилась суспільна небезпечність такого діяння, що відпала необхідність його криміналізації.

Прикладом приниження честі і гідності працівників правоохоронних органів в Україні є поведінка окремих так званих «блогерів». Так, блогер Vitos Dnepr опублікував відео на якому видно, як він зухвало поводить у присутності працівника патрульної поліції, який зупинив його автомобіль, світить ліхтарем йому в обличчя, говорить на підвищених тонах, грубо і агресивно, а потім плює в обличчя поліцейського [2].

У таких випадках винного можна притягти до адміністративної чи кримінальної відповідальності лише у разі, якщо приниження честі і гідності працівників правоохоронних органів супроводжувалось злісною непокорю законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків (ст. 185 КУпАП) або ж посяганням на їх здоров'я чи життя або при опорі (Розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» КК України).

В умовах воєнного стану Верховна Рада України звернула увагу на необхідність криміналізації посягань на честь і гідність військовослужбовців та 03 березня 2022 р. доповнила КК України статтею 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю», якою передбачила кримінальну відповідальність, зокрема, за образу честі і гідності військовослужбовця, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації [3].

На наш погляд, суспільна небезпечність посягань на честь і гідність працівників правоохоронних органів при здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації є не меншою, ніж аналогічні посягання на честь і гідність військовослужбовців.

У Верховній Раді України зареєстровані проекти Законів України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі та гідності працівників Національної поліції України, членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовців» від 08.02.2021 р. № 5050 [4] та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі і гідності громадян та працівників правоохоронних органів» від 24.02.2021 р. № 5050-1 [5], метою яких, зокрема, є захист честі і гідності працівників правоохоронних органів.

Вважаємо, що публічні дії, які ображають честь і гідність працівника правоохоронного органу під час виконання ним службових обов'язків і не супроводжуються вчиненням інших кримінальних правопорушень, потерпілим від яких є цей працівник, потребують встановлення за їх вчинення адміністративної відповідальності. Відповідальність за посягання на честь і гідність працівника правоохоронного органу при опорі цьому працівникові доцільно передбачити у ч. 3 ст. 342 КК України, а за таке ж посягання при погрозі вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків чи в умовах воєнного або надзвичайного стану – у ч. 2 ст. 345 КК України. Нумерацію чинних частин 2, 3, та 4 ст. 345 КК України змінити, відповідно, на 3, 4 та 5.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 р. / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#Text>.
2. Скандально відомого блогера, який плюнув в обличчя поліцейському, затримали

п'яним за кермом. URL : <https://www.volynnews.com/news/all/skandalno-vidomoho-blohera-iaayu-plainuv-v-oblychchia-politseyskomu-zat/>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі та гідності працівників Національної поліції України, членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону та військовослужбовців: Проект Закону України від 08.02.2021 р. № 5050 / Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71060.

5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо захисту честі і гідності громадян та працівників правоохоронних органів: Проект Закону України від 24.02.2021 р. № 5050-1 / Верховна Рада України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71217.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПРАЦІ ОСІБ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Анісімова Ю. В.

студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Право на працю є одним з основоположних соціальних прав, що передбачає можливість особи заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується. З огляду на правовий статус засудженого до позбавлення волі передбачається, що він користується всіма правами людини й громадянина, за винятком тих обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [1].

Так, Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України) визначає право засуджених до позбавлення волі на оплачувану працю згідно із законодавством про працю. До того ж зазначено, що суспільно корисна праця є одним з основних засобів виправлення та самореалізації засуджених [2].

Працевлаштування осіб засуджених до позбавлення волі має свої особливості, які передусім зумовлені правовим становищем таких осіб та завданнями, які постають перед установами виконання покарань.

Праця осіб засуджених до позбавлення волі здійснюється на добровільній основі в порядку, встановленому ст. 118 КВК України, яка, зокрема, передбачає, що така праця виконується на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою-підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг. Такі договори погоджуються адміністрацією колонії та повинні містити порядок їх виконання [2].

Перелік робіт і посад, на яких забороняється використовувати засуджених до позбавлення волі, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України. Так, чіткий перелік робіт і посад, на яких забороняється використання праці засуджених, закріплено у п. 2 розділу XVII Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань. Згідно цього пункту забороняється використовувати працю засуджених до позбавлення волі:

- на всіх роботах і посадах у міжрегіональних управліннях, адміністративних будівлях, у яких розміщується персонал з охорони установ виконання покарань, у розплідниках службових собак;
- у приміщеннях, де розміщені зброя, спеціальні засоби, система сигналізації для попередження втеч, система контролю доступом, службова документація;
- на роботах, пов'язаних з устаткуванням для розмноження документів, радіотелеграфною та телефонною технікою (за винятком лінійних монтерів у присутності представників адміністрації установи виконання покарань);
- на посадах продавців, бухгалтерів-операціоністів, касирів, завідувачів продовольчих та речових складів, комірників;
- на роботах, пов'язаних з обліком, зберіганням та видачею медикаментів, а також вибухових та отруйних речовин;
- як зубопротезистів, водіїв легкових та оперативних автомобілів і мотоциклістів;
- на посадах з підпорядкуванням їм вільнонайманих працівників;
- на роботах, пов'язаних з обслуговуванням та ремонтом технічних засобів охорони і нагляду;
- на роботах, пов'язаних з наданням медичної допомоги [3].

П. 8 ч. 1 ст. 8 КВК України передбачено, що законодавство про працю поширюється на засуджених у частині, що стосується умов праці. Так, відповідно до ч. 1 ст. 119 цього Кодексу «для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, робочий тиждень не може перевищувати норму тривалості робочого часу, встановленого

законодавством про працю. Місце та вид роботи, час початку та закінчення роботи (зміни) визначаються адміністрацією колонії. Засуджені звільняються від роботи у вихідні, святкові та неробочі дні, визначені законодавством про працю». Інструкцією про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі також закріплено окремі положення щодо умов праці засуджених до позбавлення волі неповнолітніх, засуджених, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, засуджених вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років і т.п.

Що стосується оплати праці засуджених до позбавлення волі, то КВК України передбачає для засуджених два види трудової діяльності: перший – це оплачувана праця, що є формою реалізації права на оплачувану працю (ст.ст. 8, 118 КВК України); другий – це безоплатна праця: роботи з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжні роботи із забезпечення колоній продовольством (ст. 118 КВК України). Основна відмінність цих видів праці – можливість отримання прибутку, види виконуваних робіт та процедура залучення [4, с. 159].

Оплата праці засуджених до позбавлення волі здійснюється відповідно до професії і кваліфікації засуджених, складності та умов виконуваних робіт. Тарифні ставки та посадові оклади розраховуються підприємствами установ виконання покарань.

Порядком про відшкодування вартості витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань регламентується механізм відшкодування витрат, пов'язаних з утриманням засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань. Так, вартість витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань, відшкодовується із нарахованого їм заробітку, пенсій та іншого доходу та розраховується за видами наданих послуг, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням створення належних матеріально-побутових умов під час відбування покарання [5]. Не відшкодовується з нарахованого засудженим заробітку та іншого доходу вартість харчування, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу.

Важливим аспектом праці засуджених до позбавлення волі також є загальнообов'язкове державне соціальне страхування засуджених осіб, які залучені до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, та пенсійне забезпечення таких осіб, яке відбувається на загальних підставах.

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що КВК України регламентує порядок залучення засуджених до позбавлення волі до праці з метою досягнення позитивних змін в особистості, сприяння соціальній адаптації як до умов відбування покарання в колонії, так і після звільнення. Залучення до праці спрямоване, насамперед,

на приучення засуджених ставитися до праці, як до позитивної та необхідної складової життя, набуття/збереження вмінь та навичок які дадуть можливість реалізовувати власні потреби та забезпечать законними засобами для існування у тому числі й після звільнення [6, с. 217].

Таким чином, зміст поняття «залучення засуджених до праці» слід розуміти як унормовану трудовим і кримінально-виконавчим законодавством діяльність адміністрації установи виконання покарань з працевлаштування та працевикористання засуджених [7, с. 80-81]. У свою чергу така діяльність зумовлена реалізацією засудженого до позбавлення волі свого суб'єктивного права – права на працю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://bit.ly/3GyV7b8> (дата звернення: 28.04.2022).
2. Кримінально-виконавчий кодекс : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 28.04.2022).
3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2022 р. № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 28.04.2022).
4. Кирилюк В. А. Деякі питання залучення засуджених до позбавлення волі до праці та пропозиції щодо її оптимізації. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 156-164.
5. Про затвердження Порядку відшкодування вартості витрат на утримання засуджених в установах виконання покарань : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 р. № 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.04.2022).
6. Мацієвська І. Б. Особливості залучення до праці засуджених до позбавлення волі на контрагентських об'єктах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 214-218.
7. Бублік О. О. Праця засуджених до позбавлення волі: правова регламентація та кримінально-виконавча практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бублік Олена Олександрівна ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2016. 226 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ

Артем'єва К. Д.

*здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Однією з ключових проблем сучасності, яку чітко визначила коронакриза, є роль цифрових технологій та штучного інтелекту в нашому житті, у науці, особливо в її гуманітарній складовій. Безперечно, це стосується і кримінологічної науки як теоретичного знання та соціальної практики [1].

Актуальність обраної теми полягає у тому, що у наш час світ змінюється дуже динамічно. Велика кількість реформаційних перетворень, вплив пандемії на суспільство, пов'язані з цим кризові стани та інші виклики й загрози у різних сферах життєдіяльності суспільства продукують необхідність розроблення нових дієвих механізмів забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Метою роботи є встановлення ролі технологій штучного інтелекту у парадигмі протидії злочинності та окреслення кола невирішених правових проблем, пов'язаних із цим.

Проблемам розвитку ШІ приділяють значну увагу ті, хто формує технологічну складову розвитку світу, — Ілон Маск, Стівен Хокінг, Марк Цукерберг, Джозеф Безос, а також фахівці, які нині в провідних лабораторіях та інститутах світу розробляють власне ШІ. Активно вивчають цю проблематику українські вчені: Г. О. Андрощук, О. А. Баранов, В. М. Брижко, І. Б. Жилияєв, О. С. Вишневський, О. М. Вінник, М. В. Карчевський, В. І. Ляшенко, В. А. Мисливий, В. Г. Пилипчук, О. Е. Радутний, Н. А. Савінова, М. О. Стефанчук, В. М. Фурашев, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, А. І. Шевченко, І. Г. Яненко та інші.

Принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні законодавчо визнані одним із пріоритетних напрямів у сфері науково-технічних досліджень. Україна, яка входить до Спеціального комітету Ради Європи зі штучного інтелекту, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку щодо штучного інтелекту (Organization for Economic Cooperation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449) [2].

Розпізнавання обличчя. Вже тривалий час у світі правоохоронці використовують програмні пакети, які дозволяють автоматично розпізнавати обличчя, у порівнянні з

системами відеоспостереження та інформацією, яка вже є в базі даних. При цьому висока точність розпізнавання досягається шляхом використання індексних технологій на основі біометричних параметрів обличчя. Ці можливості використовуються і в Україні. Так, Київрада вже встановила у столиці понад 6200 камер відеоспостереження із системою розпізнавання обличчя. Поліція також має доступ до цієї системи, яка часто відіграє ключову роль у розкритті, попередженні та розслідуванні злочинів, а також у розшуку. Подібна система працює в місті Житомирі, де вона отримала назву «Прозоре місто».

Використання дронів. З їхньою допомогою, наприклад, поліцейські підрозділу по боротьбі з наркозлочинністю у 2020 році виявили на Дніпровщині 36 ділянок, засаджених канабісом. Роботи також можуть виявляти браконьєрів, реєструвати незаконний видобуток, незаконні рубки, локалізувати лісові пожежі та допомагати шукати тих, хто загубився в лісі чи горах. Дрони відстежують дорожню ситуацію на дорогах Дніпропетровської та Київської областей та розшукують викрадену техніку. Національна поліція планує створити спеціальні розвідувальні групи в кожній області України [3].

Забезпечення безпеки дорожнього руху. Запис даних про дорожньо-транспортні правопорушення здійснюється за допомогою систем автоматичного запису, а саме спеціальних технічних засобів, оснащених функціями фото- та відеофіксації, що дозволяє автоматично виявляти та документувати в базах даних фактичних подій, які містять ознаки адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху.

Запобігання кримінальним правопорушенням. На початку 2021 року Міністр юстиції України оголосив, що Україна офіційно починає використовувати програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту «Кассандра», яке аналізуватиме можливість неодноразового порушення закону зловмисниками. У своєму зверненні він зазначив, що покарання за злочин встановлює суд, але для того, щоб йому в цьому допомогти, є документ під назвою «Досудовий протокол», який готують працівники пробації. У цьому документі описується особа обвинуваченого, а також оцінюється ймовірність вчинення ним нових злочинів. «Кассандра», відповідно, автоматизує цей процес. Працівник пробації, відповідаючи на запитання в програмному забезпеченні, отримує оцінку ймовірності вчинення нового злочину від 0 до 97. Ця оцінка здійснюється за алгоритмом, який дає бали за конкретне запитання, а потім узагальнює їх. Незабаром «Кассандра» навчиться визначати кількість балів, які потрібно поставити за відповідь на запитання. І через кілька років у нас буде великий масив даних, заснований на результатах машинного навчання, згідно з яким «Кассандра» навчиться аналізувати відповіді не тільки на список простих питань, а й аналізувати всі інші дані про злочинця [4].

Актуальним у цьому напрямку вважається започаткування багаторічних кримінологічних досліджень щодо особливостей використання штучного інтелекту у правоохоронній діяльності. Потреба в новому змісті та формі кримінологічного аналізу суспільних процесів виникає сьогодні у зв'язку з останніми трансформаціями соціальної дійсності. Впливаючи на характер свого наукового мислення, вони поставили питання про адекватність змін кримінологічних теорій і концепцій, розширення відповідних дослідницьких горизонтів [5].

Отже, можна сказати, що технологія штучного інтелекту ще недостатньо вивчена. Правову оцінку його статусу слід розглядати комплексно, з точки зору як недоліків, так і переваг. Потенціал штучного інтелекту не слід недооцінювати чи ігнорувати. Навпаки, ці технології слід детально і комплексно вивчати, вивчати їх місце та роль у майбутньому людства, визначати межі та критерії застосування, прогнозувати та мінімізувати негативні наслідки.

Невичерпний потенціал ШІ робить його панацеєю від усіх «хвороб». Це інструмент, інструмент, який полегшує життя людини, але не може замінити його повністю. Ефективність ШІ залежить від того, як і хто його буде використовувати, на які цілі він буде спрямований. ІТ-технології, і ШІ зокрема, ймовірно, стануть криміногенним фактором у майбутньому або сприятимуть появі нових видів злочинності, що визначає напрямок подальших наукових досліджень даної теми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінологія «Свого часу»: наукові розвідки/ О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов ; Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2021. 316 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 08.04.2022).
3. Князев С. М., Грібов М. Л. Правове регулювання використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів. Використання можливостей штучного інтелекту в кримінальному провадженні / Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 25 лют. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 14–17.
4. Штучний інтелект допоможе уникнути повторних злочинів: Мінюст запускає «Касандру» // Укрінформ : сайт. URL: <https://bit.ly/3PKUek1> (дата звернення: 08.04.2022).
5. Кримінологія «Свого часу»: наукові розвідки/ О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов ; Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2021. 316 с.

ФЕНОМЕНОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Бондаренко О. С.

*д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Україна – це європейська держава, що довгий час розвивалася під впливом тоталітарних принципів. Це у свою чергу неминуче вплинуло на сприйняття державницьких процесів громадянами, рівень їх правової культури та правової свідомості. Треба зазначити, що проблема протидії корупції завжди була однією з головних проблем формування громадського порядку в будь-якій демократично-правовій державі. А відтак центральною під час двох революцій у новітній історії України. Поза тим, не зважаючи на численні правові та організаційні реформи, все ж рівень корупції в Україні лишається досить високим. Т. Хабава вважає, що це зумовлене тим, що корупцією є соціальна ціна, яку платить суспільство своїми порушеними правами та знехтуваними інтересами, зумовлене через екстремальним сприйняттям корупції та небажання протистояти корупції. Корупція – це вартість, яку суспільство платить за свою байдужість та нав'язані стереотипи про неминучість корупції та неспроможність законно здійснювати свої права та обов'язки [1, с. 25].

У лютому 2022 року в історії України відбулася подія, що докорінно вплинула на життя та свідомість кожного громадянина нашої держави. А відтак на усвідомлення та сприйняття корупції як явища. Саме тому, актуальним та важливим видається дослідження рівня та сутності впливу війни на корупційні процеси в Україні. Зокрема хотілося б зосередити увагу на феномені національної єдності, ключову роль у якому посідає громадськість. Досвід багатьох країн демонструє, що громадська активність є базовою передумовою подолання корупції [2, с. 90], тому що представники громадянського суспільства особисто зацікавлені не лише в номінальному існуванні верховенства права, демократії та соціальної держави, а й у фактичному. Результати дослідження О. Тихонової підтверджують, що рівень корупції буде нижчим у країнах, населення яких має високий рівень антикорупційної активності [3, с. 30]. Водночас, незважаючи на ключову роль громадськості в протидії корупції, ставлення населення до цього явища неоднозначне. З одного боку, суспільство розуміє згубний вплив корупції на всі сфери відносин, з іншого ж боку – це порушення стало буденним явищем, звичкою під час вирішення проблем. Важливо зазначити, що в країнах з розвиненим громадянським суспільством нетерпимість до корупції набагато вища, ніж в інших [4, с. 303]. Поза тим, на жаль, до війни громадяни України не проявляли особливої зацікавленості у можливості

бути учасником громадянського суспільства для вирішення спільних проблем і захисту своїх інтересів. Низький рівень знань про роль і значення організацій громадянського суспільства обмежував можливості перетворити їх на справжні «школи демократії», де громадяни ставали учасниками демократичних цінностей та здобували навички участі в громадському житті [5].

Поза тим, військові дії зуміли об'єднати абсолютно всіх громадян України для протидії спільному ворогу. Вважаю, що це унікальне відчуття єдності може бути використано й у подальшому мирному житті для протидії корупції. Адже, саме зараз громадяни не лише охоче дізнаються про свої права, а й хочуть їх реалізувати. Отже, зростання рівня правової освіти та правової культури населення спричиняє не лише подолання правового нігілізму, а й спонукає до свідомої участі громадськості у здійсненні антикорупційних заходів. Це також означає, що громадяни можуть вживати заходів проти корупції [6, с. 174].

Крім того, переконана, що рівень злочинності в Україні також скоротиться, адже він залежить від рівня правової культури населення, що за час війни суттєво підвищився. У громадян України суттєво зріс рівень поваги до права через підвищення рівня довіри до політичних інституцій, що у свою чергу створюють це право. Подібна ситуація є вкрай позитивною. Оскільки, як правило, у суспільстві здебільшого зростала апатія, тобто відстороненість від того, що відбувалося в країні [7].

Натомість, зараз відмічається підвищення значення кожного громадянина, адже всі намагаються сприяти державі у протидії агресору будь-якими можливими способами: захищаючи державу у лавах ЗСУ чи територіальної оборони, волонтерством чи продовжуючи працювати з метою наповнення державного бюджету.

Водночас, варто погодитися із В. Міщиними, що чим довше триває війна, тим більше падає солідарність. Для цього існує дві основні причини. Перше, звісно, втома від війни, а друге – ворожі інформаційно-психологічні операції, які, на жаль, знаходять благодатний ґрунт у нашому громадянському просторі [8].

Підсумовуючи, варто акцентувати, що феномен національної єдності, що виник в суспільстві після початку повномасштабної війни, ладен стати не лише атрибутом перемоги, а й забезпечити реалізацію багатьох реформаційних процесів, у тому числі й антикорупційної реформи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хабова Т. В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 216 с.
2. Луговий І. О. Аспекти запобігання конфлікту інтересів в органах Національної поліції. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції* : матеріали круглого столу, 2 листоп. 2018 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 87–91.
3. Kopotun Igor M., Herasymenko Larysa V., Tykhonova Olena V., Leonenko Maksym I., Shurupova Kateryna V. Public control and counteraction to corruption offences by means of social communications and networks. *Revista San Gregorio*. 2020. № 42. SPECIAL EDITION (20-31). URL: <http://201.159.222.49/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1539/3-IGOR> (data of appeal: 24.03.2022).
4. Скоробогатова А. В. Роль общественных объединений в борьбе с коррупцией. *Вестник РУДН. Серия: Политология*. 2017. Vol. 19, № 3. С. 303–308.
5. Бондарчук Г. О. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми його реалізації в пенітенціарній системі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2013. № 1 (7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13bohpsu.pdf> (дата звернення: 21.01.2021).
6. Ukase P., Audu B. The role of civil society in the fight against corruption in nigeria's fourth republic: problems, prospects and the way forward. *European Scientific Journal*. 2015. vol.11. No. 2. P. 1857–7881
7. Недовіра до влади – вибухонебезпечна. *Радіо Свобода* : вебсайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25053898.html/> (дата звернення: 24.03.2022).
8. Війна та згуртованість суспільства. *Інститут громадянського суспільства* : вебсайт. URL: <https://www.csi.org.ua/news/vijna-ta-zgurtovanist-suspilstva-viktor-mishhyshyn/> (дата звернення: 24.03.2022).

ПОНЯТТЯ БОЙОВОГО ІМУНІТЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Бондаренко О. С.

*д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сіра М. А.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

24 лютого 2022 року Президент України, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації та продовженням повномасштабної російської війни в Україні, оголосив про запровадження воєнного стану. Таке впровадження стало точкою відліку не лише для загарбницьких та нищівних дій окупантів по всій території держави, але й для введення чисельних законодавчих змін. Однією з них є прийнятий парламентарями Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану» [1]. Таке впровадження, на нашу думку є цілком обґрунтованим та необхідним в умовах повномасштабної війни, задля забезпечення гарантій та захисту прав українських військових та посадових осіб. Окреслені зміни у вітчизняному законодавстві дадуть змогу зазначеним особам приймати оперативні рішення у ході надання відсічі загарбницьким діям РФ, не відволікаючись на можливі юридичні ризики, що можуть настати.

Уже з 21 березня поточного року Закон набрав чинності, а в нормативно-правих актах України з'явилося поняття «бойового імунітету». Так, ЗУ «Про оборону України» визначає бойовий імунітет як звільнення чітко окресленої категорії осіб від відповідальності (у тому числі кримінальної) за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння). Окрім цього, законодавець наголошує на обов'язковості такої умови, як неможливість передбачити настання викладених вище наслідків, при плануванні та виконанні певних дій та забороняє будь-які порушення законів та звичаїв війни [2]. На нашу думку таке визначення є цілком релевантним та таким, що відповідає умовам, в яких наразі перебувають військовослужбовці України. Більш того, вказівка в Законі на недопустимість порушення законів війни є ще одним підтвердженням того факту, що Україна є правовою державою та не допускає порушення положень, ані Женевської конвенції, ані Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі чи інші міжнародні

договори, на відміну від усіх відомого агресора. Дотримання інтернаціональних угод та домовленостей і співпраця з іншими країнами зміцнює авторитет України на міжнародній арені та не допускає деморалізації нації.

Важливо зазначити перелік осіб, що підлягають застосуванню інституту бойового імунітету. Так, право на виключення кримінальної протиправності діяння за визначених обставин мають: військовослужбовці України, у тому числі військове командування, добровольці територіальної оборони, працівники правоохоронних органів, що беруть участь в обороні України, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України. Статтю 20 ЗУ «Про оборону України» також було змінено з урахуванням запровадження бойового імунітету. Відповідно до цієї статті, посадові особи і громадяни, винні у порушенні законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері оборони України, несуть визначену законом відповідальність з урахуванням бойового імунітету [2]. По суті, це означає, що бойовим імунітетом також можуть скористатися посадовці, що безпосередньо порушили певні положення НПА у сфері оборони держави. Окреслене поширюється не лише на дії, що вчинені на полі бою.

Впровадження інституту бойового імунітету можна розглянути також під кутом імплементації зарубіжного досвіду. Так, у законодавстві інших країн, бойовий імунітет передбачає не просто звільнення певної категорії осіб від відповідальності за дії вчинені під час проведення бойових дій, але і вбачається невід'ємність проведення розслідування зі з'ясуванням усіх обставин справи, у тому числі за яких умов та подій було прийнято певне рішення чи вчинено діяння. Наприклад, слід згадати «Справу Рендуліча», що, по факту, висвітлює поняття бойовий імунітет. Генерал Лотар Рендуліч був командувачем двадцятого німецького полку і, після закінчення війни, перебував зі своїм військом на півночі Норвегії та Фінляндії. Отримавши дані розвідки щодо підготовки до наступу радянських військ, генерал наказав своїм військам евакуюватися і почав руйнування міських районів, будинків та інфраструктури на півночі Норвегії (політика випаленої землі). Після війни влада Норвегії висунула звинувачення щодо генерала Рендуліча за знищення власності, що не виправдовується військовою ситуацією. У січні 1945 року було зрозуміло, що Червона Армія ніколи не пішла б на штурм проти станцій вермахту в Норвегії, тому наказ Рендуліча був виданий без обґрунтування військової необхідності. Суд вивчив обставини справи та дійшов висновку, що рішення Рендуліча могло бути помилковим, але не злочинним, оскільки на момент його прийняття не було відомо обставин, що з'ясувалися пізніше. У самому ж рішенні було зазначено : «умови, в яких

командиром було зроблено висновки, виправдовують необхідність прийнятого рішення» [3, с. 72-74].

На нашу думку, окреслені обставини дійсно мають ознаки для застосування бойового імунітету, проте слід зауважити, що законодавство України, вводячи це право забороняє порушення законів та звичаїв ведення війни. В Україні діє Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі, що набрала чинності 24 серпня 1991 року, у додатку до якої у статті 25 зазначено: забороняється будь-яким способом атакувати чи бомбардувати незахищені міста, селища, житлові будинки чи споруди. Таким чином, проєктуючи справу Рендуліча на сьогоднішні реалії, бойовий імунітет не було б застосовано, оскільки рішення суперечить правилам ведення війни.

З огляду на весь вищевикладений матеріал, варто зазначити, що бойовий імунітет як право на звільнення від відповідальності має застосовуватись виключно до визначеної категорії осіб та за наявності відповідних обставин. Держава має враховувати інформацію, що могла бути доступною особі на момент планування, підготовки та безпосередньої реалізації певних дій, і, у той же час, не має враховуватись інформація, що стала відомою та доступною після проведення відповідних дій. Будь-яке ігнорування міжнародних домовленостей, правил ведення війни виключає застосування права на бойовий імунітет.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text> (дата звернення: 17.04.2022).
2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 106. (дата звернення: 17.04.2022).
3. Mateusz Piątkowski. The Rendulic Rule and the Law of Aerial Warfare. *Polish Review of International and European Law*. 2013, Vol. 2, Issue 3. P. 69-85.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИВАТНИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Бондаренко О.С.

*д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Хлус М. Г.

*студентка III курсу ННІП права
Сумського державного університету*

Питання реформування пенітенціарної системи є вкрай актуальною темою сьогодні для кожної держави і Україна не є винятком. І це цілком логічно, оскільки пенітенціарна система настільки застаріла, що не тільки не відповідає міжнародним стандартам, а навіть нормам національного законодавства.

Так, протягом останніх чотирьох років вже законсервовано 27 установ виконання покарань та заплановано законсервувати ще щонайменше 8 установ. Дані дії мають на меті дозволити оптимізувати видатки на тюремну систему, на побудову нових сучасних слідчих ізоляторів і дозволять впровадити кращі умови тримання [1]. На жаль, але ця реформа та зміни, як показує практика, поки не принесли кардинальних змін.

Не зважаючи на позитивну тенденцію до скорочення кількості в'язнів та збільшення видатків на їх утримання, однак випадки жорстокого поводження, катування і залякування все одно спостерігаються у місцях позбавлення волі в Україні. Тому все частіше вищими посадовими особами поширюються пропозиції запровадження приватних в'язниць в Україні, спираючись на міжнародний досвід.

Як зазначає І.С. Яковець причинами «роздержавлення» в'язниць є:

- 1) відсутність необхідного обсягу коштів на фінансування діяльності системи виконання покарань, обмеженість наявних ресурсів (на тлі зростання числа ув'язнених, застарілості обладнання та будівель місць позбавлення волі, численних випадків порушень прав ув'язнених та критики системи виконання покарань тощо);
- 2) низький моральний дух серед персоналу пенітенціарних установ;
- 3) недосконала корекційна служба, що виконувала свою діяльність лише фрагментарно, в тому числі й через викривлені форми відносин з органами керівництва та покладання невластивих обов'язків (мінімальне співробітництво, нерозуміння та протиставлення інтересів служби й засуджених призвело до того, що корекційний сервіс працює у режимі постійної кризи);
- 4) лише формальні та символічні зусилля для забезпечення реабілітації засуджених, підміна реальних дій паперовими звітами та імітацією діяльності тощо;

- 5) мінімальне та формальне навчання персоналу установ, підміна реального здобуття чи оновлення практичних навичок створенням активної діяльності на цих напрямках;
- 6) значна скупченість ув'язнених у непридатних для їх розміщення приміщеннях;
- 7) неможливість запобігти випадкам зґвалтування, побиття та іншим формам катування ув'язнених;
- 8) недостатній доступ до правосуддя у в'язницях через недосконалі процедури, бездіяльність персоналу, штучні затримки у відправленні кореспонденції, залякування ув'язнених;
- 9) застосування ув'язнення до осіб, які можуть перебувати й на волі;
- 10) проблеми з класифікацією ув'язнених;
- 11) нерівність, неефективність та відсутність об'єктивності у системі умовно-дострокового звільнення, зловживання персоналу в цих питаннях;
- 12) недостатність підтримки для персоналу та членів їх родин, особливо тих, хто потрапляє у стресові ситуації через виконання покладених функцій;
- 13) майже повна відсутність необхідного потенціалу у наукових дослідженнях;
- 14) повна відсутність згоди та розуміння того, що система є або має бути гуманною та намагатися забезпечити повернення особи в суспільство [2, с. 17-18].

Що ж до способів залучення приватного капіталу до пенітенціарної системи, то в міжнародній спільноті закріпилося декілька моделей. Перша передбачає, що інвестори надають різні реабілітаційні та навчальні програми, зокрема, із залучення засуджених до праці, формуючи необхідні навички життя для нормального існування після відбуття покарання, послуги у сфері харчування, освіти, медицини. Дана практика набула поширення в XIX столітті в Сполучених Штатах Америки. У 1868 році компанії William A. Fort of the Georgia й Alabama Railroad отримали перших ув'язнених осіб строком на один рік за 2500 \$. При цьому на них покладался обов'язок утримувати цих осіб, забезпечуючи їм належні умови існування та задовольняючи побутові потреби, такі як одяг, харчування тощо [3, с. 186]. Позитивний результат цієї кампанії став підґрунтям для популяризації та збільшення кількості приватних в'язниць не тільки в США, а в інших країнах.

За другої моделі компанії частково фінансують та займаються будівництвом в'язниць. Саме за цією формою у Великій Британії залучаються інвестори для утримання установ виконання покарань. За контрактом компанії зобов'язуються проєктувати, будувати, фінансувати та управляти пенітенціарними установами протягом 25 років.

Після спливу строку ці установи переходять у державну власність, натомість влада зобов'язується виплачувати інвесторам кошти за утримання кожного в'язня. При цьому кожній країні слід звернути увагу на недоліки, оскільки даний підхід є досить ресурсозатратний. Рівень корупції в країні також має вирішальний вплив при досягненні цілей цієї моделі, адже мають місце відмивання державних коштів та різні корупційні схеми.

І остання модель передбачає повний перехід управління в'язницею приватній особі. Цей підхід викликає багато дискусій та протиріч, оскільки з одного боку є вигідним для держави, а з іншого є чимало випадків порушення в таких установах прав людини. Навчальні програми, якісна медицина, заходи реабілітації та ресоціалізації є дорогими, а компанії не готові витратити на них кошти, тому праця в'язнів нерідко перетворюється майже на безкоштовну робочу силу. Так, найбільша компанія в Америці CoreCivic, яка успішно працює понад 30 років, не є винятком. На своєму офіційному сайті компанія передбачає надання таких послуг як: лікування різних видів залежності; надання необхідних навичок для досягнення успіху після завершення строку ув'язнення; проходження навчальних програм диплом яких є еквівалентом атестату середньої школи; допомога в працевлаштуванні; надання житлових послуг для швидшої ресоціалізації колишніх в'язнів. Компанія передбачає, що всі роботи в ізоляційних центрах є добровільними і особам, які не беруть участі у програмах добровільної роботи, не відмовляють в послугах та будь-яких потребах [4].

Однак у 2016-2017 роках чимало ув'язнених скаржилися на умови тримання у в'язницях, які утримує компанія CoreCivic. Позивач Хілл Баріентос стверджує, що після отримання опіку на робочому місці йому не дозволили його покинути та звернутися за медичною допомогою. Ще як стверджує постраждалий, що примусова робота зіграла роль у смерті одного з ув'язнених, оскільки чоловіку, який захворів пневмонією, не дозволили її пропускати. Також троє чоловіків, які відбувають покарання та колишні затримані, подали федеральний позов проти компанії. Зміст позову передбачав, що їх змушували працювати лише за один долар під погрозою кримінального переслідування, одиночного ув'язнення або переведення до неякісних житлових приміщень. Адвокати позивачів стверджують, що CoreCivic позбавляє затриманих іммігрантів предметів першої необхідності, таких як їжа, зубна паста, туалетний папір, мило та інших засобів гігієни, а також контакту з близькими людьми. Усе це змушує в'язнів працювати, щоб придбати ці речі в магазині на території установи відбування покарання та не втратити контакт з найближчими людьми [5].

Що ж до перспективи запровадження приватних пенітенціарних установ в Україні, уряд підтримав створення платних камер у слідчих ізоляторах. 6 травня 2020 року Міністерство юстиції видало наказ Про затвердження Порядку проведення експериментального проєкту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. Реалізація цього пілотного проєкту здійснюється у межах та за рахунок коштів, затверджених Міністерству юстиції України за бюджетною програмою [6]. В залежності від результату цього експерименту залежить подальше впровадження приватних капіталу до системи пенітенціарних установ в Україні.

Отже, з міжнародного досвіду стає очевидним, що впровадження приватних пенітенціарних установ є досить дискусійним. Адже з одного боку це повинно розвантажити державні установи відбуття покарання та покращити умови утримання засуджених, а з іншого приватні компанії мають можливості зловживати їх працею погрожуючи застосуванням будь-яких обмежень. Попри негативні моменти, в Україні запущено експериментальний проєкт платних камер у СІЗО. За умови ефективного впровадження платних камер у СІЗО буде вирішено проблема невідповідності установ виконання покарань міжнародним стандартам, зменшиться кількість позовів та рішень Європейського суду з прав людини щодо порушення прав засуджених та осіб, взятих під варту та покращиться імідж України на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://bit.ly/3xaRLbr> (дата звернення: 06.04.2022).
2. Яковець І.С. Приватні в'язниці: чергові граблі чи рятівне коло для України? Юридичний вісник України. №17/18. 2015. С. 17-18.
3. Завадська А.Т. Приватні пенітенціарні установи: доцільність впровадження в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. №2. 2018. С. 186-188
4. Статут діяльності компанії CoreCivic. URL: <https://bit.ly/3GGGr0i8> (дата звернення: 10.04.2022).
5. Позов: затриманих іммігрантів, яких змушують працювати за 1 долар на день. Спільне видання Capital & Main та International Business Times. 2018. URL: <https://bit.ly/3wSK3Bc> (дата звернення: 10.04.2022).
6. Про затвердження Порядку проведення експериментального проєкту щодо платної послуги з надання поліпшених побутових умов та харчування особам, узятим під варту, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ДОХОДІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Бондаренко О.С.

*д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Малєєв М. О.

*студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Міжнародна організація «Financial Action Task Force» розкриває сутність легалізації злочинних доходів, акцентуючи на тому, що нею є певний процес, у результаті якого злочинці намагаються приховати кошти, що мають злочинне походження» [1].

На думку американського дослідника Дж. Робінсона поняття «відмивання грошей» (money laundering) набуло широкого поширення через те, що досить точно відображає використовуваний злочинцями процес. «Брудні гроші, отримані від незаконної діяльності, «вприскуються» в легальні підприємства і через них рухаються в легальну фінансову систему, де вони відмиваються за допомогою стратегії «замітання слідів»: переміщуються між підставними компаніями, секретними банківськими рахунками, щоб правоохоронні органи не могли відстежити їх, а потім з'являються на протилежному кінці, чисті і сяючі, справляючи враження законно заробленого прибутку» [2].

В українському законодавстві поняття легалізації, майна, одержаного злочинним шляхом є подібним до міжнародного визначення, що наведене вище. Так, згідно з ст. 209 КК України легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом є набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом» [3]. Варто звернути увагу на тому, що вітчизняний законодавець, на відміну від більшості міжнародних приписів, оперує поняттям «легалізація майна, одержаного злочинним шляхом», а не «доходів» чи «коштів».

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що останніми роками проблема відмивання грошей стала однією з пріоритетних проблем на національному та міжнародному рівнях. Це пов'язано з тим, що процедура відмивання грошей є типовою для більшості форм організованої злочинності, яка послаблює процес прийняття економічних рішень, підриває діяльність фінансових установ, посилює соціальні проблеми та сприяє корупції.

Слід зазначити, що процеси тіньової економіки стають усе більш складними, набуваючи характеру міжнародних та транскордонних явищ, що підтверджується активним використанням офшорних компаній при легалізації незаконно отриманих коштів.

Особливістю відмивання незаконних доходів в Україні є те, що недоброчесні громадяни намагаються отримати незаконний дохід, вивезти його за кордон та спробувати легалізувати через фінансові механізми інших країн. Іноді простіше реалізувати цю процедуру замість того, щоб виділяти гроші усередині країни. Іншими словами, реальною загрозою економічній безпеці України є виведення фінансових ресурсів із національної економіки та відмивання грошей в інших країнах.

Проникнення в фінансову систему країни коштів, що мають корупційне, кримінальне походження, становить серйозну загрозу економічній стабільності і фінансової стійкості будь-якої держави, в тому числі нашої, тому що: 1) порушується нормальне функціонування економіки і основних економічних інститутів; 2) підривається здатність державних органів регулювати і контролювати підзвітні органи; 3) як наслідок формується суспільна недовіра до державних регуляторів; 4) створюються серйозні перешкоди на шляху ринкових перетворень; 5) формується негативний імідж країни в очах міжнародної спільноти.

Доходи, які були одержанні кримінально протиправним шляхом, можуть використовуватися на: 1) покриття поточних витрат злочинців та їх оточення (на організацію проступків та злочинів тощо); 2) накопичення (у вигляді готівкових коштів, коштовних речей, інших предметів розкоші тощо); 3) розвиток злочинної діяльності (розширення основного виду діяльності); 4) інвестиції в легальну економіку (розміщення на фінансовому ринку, придбання нерухомості тощо).

У процесі реалізації зазначених цілей, злочинні доходи стають об'єктом операцій, в ході яких ці доходи в більшій чи меншій мірі потрапляють в сферу дії легальної фінансової системи. Процес відмивання доходів можна розділити на кілька етапів, які можуть перетворюватися в різні форми, залежності від ситуації і ефективності законодавства про боротьбу з легалізацією доходів. Під час аналізування цього процесу

необхідно враховувати час здійснення кожного з етапів легалізації, таких як: здійснення операції по перериванню безпосереднього зв'язку грошових коштів або іншого майна з джерелом отримання; усунення слідів відмивання; введення грошових коштів та іншого майна, придбаного злочинним шляхом, у відкритий цивільний оборот.

На першому етапі, незалежно від ситуації, відбувається трансформація незаконних доходів за допомогою розміщення їх в існуючі фінансові системи з метою переривання безпосереднього зв'язку доходів з діяльністю, в результаті якої вони отримані. Другий етап – маскуванню, в результаті якого доходи, отримані незаконним шляхом, зміщуються з легальними та розміщуються у вигляді вкладів і переказів у фінансово-кредитних установах. Третім етапом легалізації є інтеграція незаконних доходів в правомірний цивільний оборот з метою надання доходам законного походження.

Пристаючись до різних форм і стадій легалізації, злочинці зберігають контроль за своїми капіталами і привносять в легалізацію економіки властиві їм кримінальні методи боротьби.

Таким чином, криміналізація економіки і створення сприятливих умов для відмивання злочинних доходів впливають на міжнародну репутацію країни і її інвестиційний рейтинг. Очевидним наслідком погіршення репутації є зниження інвестиційної привабливості, а країна, що розвивається, становиться обмеженою в отриманні зовнішньої економічної допомоги. Відмивання корупційних доходів – це насамперед спосіб приховування слідів основного кримінально протиправного діяння, тобто специфічний прийом протидії правосуддю. Його мета полягає в наданні їм легального статусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Money Laundering. URL: <https://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/> (дата звернення: 15.04.2022).
2. Джефрі Р. Всесвітня пральня. Терор, злочини і брудні гроші в офшорному світі : Окр. вид. Альпіна Паблішер, 2004. 540 с.
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 25 лис. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.04.2022).

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Брайко Ю. В.

Аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства ННІ права Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права Сумського державного університету

З 1 липня 2011 р. вступили в силу Закони України «Про засади запобігання та протидії корупції» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», прийняті Верховною Радою України 7 квітня 2011 р. Цими законами суттєво змінюється система відповідальності в тому числі і кримінальної. У зв'язку з цим стаття 18 Кримінального кодексу України була доповнена поняттями спеціального суб'єкта [9].

Згідно з ч.3 ст. 18 КК передбачено загальне поняття службових осіб є це особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

В частині 4 статті 18 Кримінального кодексу України: Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів.

Для того, щоб дізнатись хто ж саме підпадає до визначення суб'єкту злочину, також необхідно ознайомитись з нормою ст. 364 Кримінального кодексу України:

«Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.»

Вказаною статтею, також передбачення поняття службової особи: - це особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

В свою чергу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 відсотків або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [2].

Суб'єкт злочину – спеціальний, тобто службова особа (зміст цього поняття розкрито у пп. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України) [8].

Пленумом Верховного Суду у роз'ясненні від 27 березня 1935 р. вперше визначено посадових осіб з урахуванням виконуваних ними функцій. Такими визначались особи, які виконують адміністративно-господарські чи оперативно-розпорядчі функції. Поставало

питання про можливість визнання посадовими особами працівників інших, недержавних установ і організацій. Ця проблема вирішувалась, виходячи із загального розуміння посадового (службового) злочину, суб'єктом якого може бути виключно особа, що перебуває у певних відносинах щодо держави. З одного боку наявність відомих публічних обов'язків особи, що знаходиться на державній службі, по відношенню до держави, з іншого боку – наявність права держави вимагати від службовців діяти в її інтересах [3, с.3].

На наш погляд, законодавець не повинен ототожнювати посадових осіб у комерційних структурах з тими, хто виконує функціональні обов'язки загальнодержавного характеру. Але виключення з числа посадових осіб керівного складу комерційних структур носить негативний характер і може призвести до погіршення криміногенної обстановки як у державі, так і у окремих її регіонах [6].

Усвідомлюючи особливості визнання діянь як посадових, у зв'язку з виконуваними повноваженнями, законодавець повинен у кожному конкретному складі злочину у сфері службової діяльності зауважувати на форму власності необхідної установи, адже виключення посадових осіб комерційних структур з числа таких звільнить їх від кримінальної відповідальності за вказані злочини і збільшить кількість вчинених ними економічних злочинів (ухилення від сплати податків, зборів і інших обов'язкових платежів, порушення антимонопольного законодавства та ін.) і розкрадання шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Така позиція у визначенні поняття посадової особи на сьогоднішній день є досить поширеною, але не абсолютною [4; с. 5].

Для розуміння, що вважається адміністративно-господарськими й організаційно-розпорядчими обов'язками, слід звернутися до постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. № 5.

Організаційно-розпорядчі обов'язки - це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки - це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку

його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки.

Службовими особами можуть визнаватися як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства [11].

Аналіз законодавства України свідчить про наявність таких суміжних понять як «посада» і «служба» та «державний службовець» і «службова особа», які вживаються у різних законодавчих актах й за змістом не співпадають. Так, поняття «службова особа», яке вживається у КК України, та поняття «державний службовець», яке вживається у Законі України «Про державну службу», за змістом є суміжними поняттями, але на відміну від державного службовця, до службових осіб відносяться також і особи, що здійснюють функції представника влади, а також обіймають посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків.

Крім цього статус службової особи зумовлений не тільки постійністю, але й тимчасовістю здійснення відповідних функцій чи виконання обов'язків або наданням спеціальних повноважень, якщо вказані функції чи обов'язки покладені на таку особу правомочним органом (правомочною службовою особою).

службової особи як суб'єкта злочину необхідно розрізняти службові функції і професійні обов'язки. Для притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного злочину необхідно чітко й однозначно вказати у процесуальних документах, до якої категорії службових осіб відноситься особа у зв'язку із вчиненими нею діями, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків [10].

Підводячи підсумки викладеному, слід підкреслити, що юридична наука в цих питаннях не стоїть на місці і можливо інші, нові погляди щодо поняття посадових осіб, будуть більш переконливими для законодавців та практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. /Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26.
3. Жижиленко А.А. Должностные (служебные) преступления: 2-е изд.: Москва, 1924. 324с.
4. Зейко І. Визначення поняття посадової особи в кримінальному законодавстві: Київ, Право України. 2001. №10.
5. Клепицкий И. Должностное лицо в уголовном праве: Законность, 1997. № 10.
6. Романов С. Ю., Шинкаренко М. А. Деякі спірні питання щодо поняття "службова особа" у кримінальному законодавстві України: Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2003. 22 с.
7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3Q4cldd>.
8. Светлов А.Я. Борьба с должностными преступлениями, Київ, 1970. Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України): веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3z9eXrU>.
9. Службова особа, як суб'єкт злочину Піжевська А.В., студент ННПП НАВС. веб-сайт. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/11638/1/zbir2-14-reform-zakonod_p128-129.pdf.
10. Національна академія внутрішніх справ: веб-сайт. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/antikoruptsia/statti/kisiliuk_em_17_07.pdf.
11. Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.

ФАКТОР, ЩО СПРИЯЄ ВЧИНЕННЮ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ

Вільхова Є. М.

*курсантка II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Хашев В. Г.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Багатовікова історія всіх народів світу містить відомості про спроби людства створити нормальні умови життя, а також можливість задоволення всіх, а не лише базових потреб - 1 рівня за пірамідою Маслоу. Процес розвитку тісно пов'язаний із забезпеченням реалізації прав і свобод людини. Можна сказати, що навіть взаємозалежний, оскільки для дотримання прав і свобод, їх захисту, поновлення, відстоювання - необхідна достатня інтелектуальна розвиненість індивідів, яка, в свою чергу, досягається лише при задоволенні всіх рівнів потреб людини. Задоволення фізіологічних потреб, а також потреби у відчутті безпеки - підґрунтя для реалізації вищих рівнів: соціалізації, визнання та самоактуалізації. Стабільне задоволення базових (фізіологічних) потреб та відчуття безпеки, важко досягнути без існування гарантованих можливостей у вигляді основоположних прав людини.

Ще з давніх часів більшість прав людини усвідомлювалися суспільством, шкода від їх недотримання, і поступово такі можливості (права) набували формального визначення. Разом з можливостями, обов'язково з'являються й правила поведінки осіб, щоб уникнути конфлікту при порушенні чи обмеженні прав і свобод. Важливим у охороні прав і свобод є не лише формальна визначеність, але й рівність всіх суб'єктів у виконанні встановлених правил та відповідальності, у разі їх порушень. Права і свободи, а також додаткові можливості на території України регламентуються Конституцією України, Цивільним кодексом України, іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами, міжнародними договорами. Дотримання прав і свобод - забезпечується Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України тощо. За допомогою останніх відбувається притягнення до відповідальності осіб, що порушили встановлені нормами чинного законодавства правила на загальновизнаних підставах.

Кожна людина прагне до особистого розвитку, самовдосконалення, покращення умов життя, збільшення власних цінностей і здобутків, суспільного визнання. З метою досягнення такого результату, щодня відбувається процес праці: на роботі, де людина здобуває кошти для задоволення власних потреб; у вільний час, коли людина здобуває нові знання для збільшення горизонту поглядів, підвищення рівня цілей і розташування

нових пріоритетів; також у боротьбі з власними страхами чи сумнівами - праця над мотивацією та бажанням. Однак, навіть розглядаючи психологічну теорію, відображену у піраміді Маслоу, звертаємо увагу на 1-й рівень - основу подальших процесів, потреб та інтересів. На 1-му рівні знаходяться всі компоненти, що підтримують життя людини на фізіологічному рівні, без яких повноцінне існування особистості як живого організму неможливе. Не менш важливим є 2-й рівень у піраміді потреб, оскільки він характеризує потребу у безпеці. Індивід не може прагнути до визнання, якщо не відчуває себе у безпеці та не отримує всіх необхідних умов для повноцінного існування. До безпеки належить відчуття безпеки щодо майнових здобутків, охорони здоров'я і життя, комфорту і стабільності. “Двигуном” у процесі задоволення найвищих потреб людини вважається мотивація. Вона визначає пріоритетні потреби і напрямки руху до їх задоволення.

Саме безпека, яка так необхідна кожній особистості, забезпечується приписами чинного законодавства. Потреби та інтереси людини, від найнижчого рівня - до найвищого, гарантуються державою та містяться у правах людини і громадянина. Основний Закон України є підґрунтям не лише достатніх умов існування особистості як живого організму, але і основою культурно-духовного розвитку, комфортного, цікавого і насиченого життя, а також умовою формування високих моральних якостей, поваги один до одного.

Без стабільного підтримання встановленого ладу і порядку у державі, неможливе забезпечення і гарантія жодного права людини (незалежно від рівня потреби).

Тема пошуку і виокремлення ключового фактору або чиннику, який впливає на формування бажання вчиняти суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність) і з'ясування того, за яких умов спрацьовує механізм реалізації такого бажання, а саме: вчинення особою кримінального правопорушення - на сьогодні не втрачає актуальності у дискусіях науковців різних галузей. Дослідженням формування особистості людини (яке відбувається від моменту народження до настання біологічної смерті [3]) у найбільш поглибленій формі та великому обсязі займаються: акмеологія, психологія (розвитку, поведінки, вікова, педагогіки, масової поведінки та інші її підгалузі), соціологія, антропологія, біологія тощо. Особливе місце у переліку галузей займає юриспруденція та її підгалузі, що досліджують зв'язок людини як живого організму з правом, вплив права на життя і поведінку особистості та суспільства. Саме через такий широкий спектр наук дослідникам нелегко зробити спільні й остаточні висновки, розглядаючи процес формування особистості та її деформації з різних сторін.

На відміну від теми пошуку фактору або чиннику, що 100% негативно впливає на поведінку особи, яка в результаті вчиняє кримінальне правопорушення - юридичний склад

такого правопорушення чітко виокремлений у вигляді теоретичної конструкції і включає в себе 4 обов'язкових елемента: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона[4].

Спираючись на ці 4 основні елемента, науковці продовжують пошуки, оскільки, при з'ясуванні і кваліфікації кримінального правопорушення враховуються всі складові цих елементів (наприклад: місце, попередній досвід, виховання, умови розвитку, оточення, досягнення, подія, емоційний стан, час, інші учасники, намір, освіта, культура [2] тощо), але для ефективної боротьби зі злочинністю та якісного попередження вчинення суспільно небезпечного діяння, необхідно віднайти ключовий фактор, орієнтуючись на який, поліцейські в співпраці з іншими фахівцями можуть проводити профілактичну і виховну роботу (у різному віці, залежно від джерела схильності до такої антисоціальної поведінки).

Так, однією з складових суб'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність у Кримінальному Кодексу України, є умисел (ст. 24). В свою чергу, умисел, згідно з чинним законодавством поділяється на прямий і непрямий[1]. Спільними рисами між 2-ма різновидами умислу є те, що особа обов'язково усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, відмінними: 1) при прямому умислі - передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання; 2) при непрямому - передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання [1]. Тобто, розуміємо що необхідно досліджувати формування умислу у суб'єкта, як прямого, так і непрямого, оскільки він є не лише важливою складовою суб'єктивної сторони, але відіграє важливу роль у структурі кримінального правопорушення, оскільки характеризує позитивне ставлення особи до вчинюваної протиправної діяльності та бажання настання наслідків або припущення їх настання на основі аналізу цілеспрямованих вчинюваних дій/бездіяльності. Умисел являє собою стійкий фактор, що негативно впливає на правослухняну поведінку особи. Якщо з'ясувати причини початкової деформації свідомості, джерело умислу та остаточну бажану мету - можливо попередити настання наслідків, оскільки умисел - не з'являється безпідставно і не зникає назавжди.

Отже, робимо висновок, що основним і впливовим фактором на поведінку особи, формування схильності до суспільно небезпечної діяльності є формування умислу. Саме він включає в себе сукупність набутого досвіду, сформованого світогляду, ставлення до інших суб'єктів, предметів, об'єктів та явищ і проявляється у вигляді деформації правосвідомості і свідомості в цілому. Необхідно звернути увагу не лише на механізм вчинення кримінального правопорушення та зовнішні чинники, які сприяють реалізації

схильності і бажання протиправної поведінки, а на джерело деформацій, що в результаті утворили умисел. Цікаво, що індивіди з високим інтелектом здатні знаходити гуманні вирішення конфліктів без порушення чинного законодавства або ж навпаки, саме такі індивіди здатні до розробки складних схем і планів реалізації задуманого для досягнення бажаної мети.

Умисел, будучи складовою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, безпосередньо породжується у свідомості людини і не виходить за її межі до моменту початку діяльності. Серед всіх факторів, що враховуються при кваліфікації протиправного і суспільно небезпечного діяння, умисел займає особливе місце через труднощі вчасного його виявлення та з'ясування його вже після вчинення правопорушення. Варто виокремити стійкий фактор, що значно впливає на вчинення особами кримінальних правопорушень, оскільки його формування триває певний проміжок часу і ґрунтується на ставленні й сприйнятті навколишнього світу, з урахуванням життєвого досвіду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. ст. 131.
2. Продан Т. Фактори, що впливають на формування злочинної поведінки жінок. Підприємництво, право і господарство. Кримінологія. 10/2020. С. 260-263.
3. Формування і розвиток особистості. URL: <https://studfile.net/preview/4495428/page:17/> (дата звернення: 02.04.2022).
4. Склад кримінального правопорушення. URL: <https://bit.ly/3N3Sxwe> (дата звернення: 02.04.2022).

ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Волкова А. О.

курсант II курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В. С.

к.ю.н., старший науковий співробітник,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

На сьогоднішній день проблема боротьби з торгівлею людьми є надзвичайно актуальною для нашої держави. Україна має досить тривалий та безутішний досвід втрати великої кількості чоловіків – з метою експлуатації в праці, жінок – для сексуального рабства, діти – з метою використання у жебрацтві та будь-які особи – для вилучення і

трансплантації органів. Торгівля людьми – це складне злочинне явище, яке має глобальний характер та стосується не тільки України, а й інших країн світу. Торгівля людьми з метою експлуатації праці є дуже поширеною формою злочину в Україні та інших країнах, але все ж таки однією з найпоширеніших категорій злочинів залишається саме торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації суто через економічні причини оскільки є найбільш прибутковою формою злочину.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року дає визначення поняття торгівлі людьми шляхом перелічення діянь, що входять до її складу. Так, відповідно до статті 149 КК під торгівлею людьми розуміється:

1) продаж чи інша оплатна передача людини. Продаж – це договір (угода), відповідно до якої одна особа (продавець) передає обумовлену річ (а в даному випадку – людину) у фактичну незаконну власність іншої особи (покупця), а остання зобов'язується сплатити за неї певну грошову суму, передбачену угодою сторін. Під іншою оплатною передачею слід розуміти фактичне незаконне передання права власності на людину іншій особі внаслідок договору міни, застави чи інших договорів, за якими людина надається для експлуатації за матеріальну винагороду у вигляді цінностей чи послуг матеріального характеру;

2) здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі. До таких угод можна віднести ті угоди, внаслідок яких людина передається іншій особі безплатно (дарування, безоплатна експлуатація), а також дій, що виникають з боку особи, яка отримує “живий товар”, – купівля, одержання людини внаслідок міни, найму, застави чи іншої угоди. Для цієї форми торгівлі людини обов'язковою є мета: подальший продаж чи інша передача іншій особі. Причому винний повинен усвідомлювати, що людина передається ним іншій особі саме з такою метою [1].

Основною проблематикою торгівлі людьми в Україні є незадовільний стан ринку праці, високий рівень безробіття і низький рівень життя населення є поштовхом для громадян України шукати роботу за кордоном. Щорічно легально працевлаштовується за кордоном 50-60 тисяч осіб, але нині майже 4 млн. громадян України працюють за кордоном нелегально. Оскільки більшість виїжджають за туристичними чи приватними візами, працюють без необхідних документів, дозволів та контрактів, а саме це залишає наших громадян безправними та беззахисними за кордоном і являється причиною потрапляння в тенета торгівців людьми. Тому завданням на державному рівні є боротьба з

цим злочинним явищем і не менш важливе це підтримка і захист українських громадян за кордоном.

На практиці торгівля людьми здійснюється вчиненням дій, саме в такій послідовності: 1) вербування (здійснюється шляхом обману, підкупу, викрадення, зловживання владою, погрози чи іншого виду примусу); 2) транспортування (перевіз “живого товару” до країни – реципієнта); 3) передача (обмін, купівля-продаж чи інші оплатні або безоплатні форми передачі “права власності” на людину); 4) експлуатація (залучення у злочинну діяльність, примушування до заняття проституцією, використання у порнобізнесі тощо).

Отже, підсумовуючи вище сказане можна зробити наступні висновки, що за останні роки торгівля людьми в Україні набула дуже величезних та загрозливих розмірів, але конкретні масштаби цієї проблеми з’ясувати майже неможливо, адже всі підрахунки є приблизними. Та все ж таки хоч якісь отримані дані свідчать про те, що торгівля людьми стала проблемою національного масштабу. Тому дуже важливо щоб діяльність щодо профілактики торгівлі людьми має бути комплексною, різноаспектною і поєднувати загальнодержавні заходи економічного, правового й виховного характеру зі спеціальними, оперативними заходами, які здійснюють підрозділи Національної поліції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 р. 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17/ed20200101#Text>.

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

Гоч Л. М.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Малетов Д. В.*

*доктор філософії з права, викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Початок 2022 року в Україні ознаменувався жахливими подіями. Ранок 24 лютого розпочався з повномасштабного вторгнення російських окупантів на територію суверенної держави, війська країни-агресора від початку порушували усі існуючі правила

ведення війни, тим самим руйнуючи авторитет Федерації в очах міжнародної спільноти. Положення Женевської конвенції, ратифікованої ще 3 липня 1954 року було неодноразово порушено Росією ще з перших днів війни. Солдати-загарбники, під керівництвом такого ж аморального командування свідомо порушували статтю 3 зазначеної конвенції, що передбачає вчинення насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури, захоплення заручників, наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження, засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення [1]. Усі злочинні дії росіян вже розслідуються представниками Міжнародного кримінального суду, вина злочинців буде неодмінно доведена, а покарання – реалізовано.

Після оприлюднення жахливих кадрів зі звільнених населених пунктів Київської області, та усвідомлення можливих втрат цивільного населення в Маріуполі та інших містах та селищах України, постає питання яким чином забезпечити справедливе покарання для винних у вчиненні злочинів та як утримувати військовополонених росіян в умовах сьогодення. У ЗМІ, останнім часом, періодично з'являються гучні заяви щодо призиву до жорстокого поводження з військовополоненими росіянами та цивільним населенням Росії, що на нашу думку, є недопустимим. Україна, як правова європейська держава, на відміну від усім відомого агресора, має дотримуватись норм конвенції, людяності та честі й, у жодному разі, не допускати подібних висловлювань. Відомо, що українці, які допустили собі публічно висловити думку, що суперечить загальноприйнятим нормам, вже вибачились та пояснили свої слова емоційним впливом від побаченого в Бучі, Ірпені та інших містах України, проте, зважаючи на окреслене, ми вважаємо що подібні висловлювання деморалізують нашу націю не лише в очах держав-союзників, але і в очах противника, що загострює стан подій на полі бою та сповільнює здачу противників у полон.

То як же мають поводитись з військовополоненими в умовах агресивних дій РФ? Не зважаючи на усі звірства, що чинить противник, з військовополоненими необхідно поводитись гуманно та виключати будь-яке насильство, репресії, тортури, жорстоке, образливе чи принижуюче поводження, залякування, а особливо застосування покарання без попереднього законного рішення суду, що створений належним чином.

Важливо наголосити, що будь-яке фізичне калічення, піддавання окреслених осіб медичним чи науковим експериментам є недопустимим та має присікатись Україною. Що стосується жінок-військових, що потрапили у полон, до них має бути забезпечено таке ж ставлення, як і до чоловіків-полонених, проте з урахуванням обставин, зумовлених їх статтю. Посягання на честь та гідність жінок-військовополонених не допускається.

Пораненим та хворим з числа військовополонених неодмінно має надаватись медична допомога. До полонених офіцерів ставляться з повагою, відповідно до їх звання та віку.

Зважаючи на усі окреслені вище права військовополонених, слід також викласти деякі обов'язки, яких мають дотримуватись представники цієї категорії осіб. Так, усі військовополонені, крім офіцерів, зобов'язані виконувати військове вітання до всіх офіцерів України, та виявляти до них зовнішні ознаки поваги. Що ж стосується полонених офіцерів, то вони також зобов'язані виконувати військове вітання, проте, лише до старших за військовим званням офіцерів. Дозволяється носіння нагород, розпізнавальних знаків та шевронів.

Під час тримання військовополонених можуть траплятися випадки втеч чи інших способів порушення порядку в місцях тримання військовополонених. Так, стаття 42 Женевської конвенції передбачає можливість застосування зброї проти тих, хто тікає або намагаються здійснити втечу. Таке застосування є надзвичайним заходом, якому завжди повинні передувати попередження про намір її застосування.

Важливим елементом тримання окупантів у полоні є проведення допиту. Він не може супроводжуватись жодними катуваннями, фізичним насиллям, погрозами чи іншими примусовими заходами. Допит проводиться зрозумілою для полонених мовою. Під час такого допиту кожний військовополонений зобов'язаний назвати свої прізвище, ім'я та по батькові, військове звання, дату народження і особистий номер або у разі відсутності зазначених відомостей – іншу рівноцінну інформацію [1].

За умови недодержання окреслених вимог, Україна, як держава має бути відповідальна за недопустиме поводження з військовополоненими, адже усі вони перебувають під владою держави, а не окремих осіб чи військових частин. Вищевикладені вимоги щодо тримання військовополонених є обов'язковими, тому Україна, як правова європейсько-налаштована держава має неухильно дотримуватись усіх положень Женевської конвенції. Будь-яке показне чи публічне зневажання таких положень призведе до дискредитації українського народу в очах європейської спільноти.

Окресливши основні вимоги щодо тримання військовополонених, що передбачені конвенцією, необхідно розглянути їх у контексті сучасної війни Росії проти України. Станом на 19 березня 2022 року, офіційно в українському полоні перебуває 562 військових [2]. Так, постає питання щодо місць оптимального та надійного утримання російських окупантів, що потрапили в полон. Уповноважена Верховної Ради з прав людини Людмила Денісова, у своєму інтерв'ю, послалася на необхідність створення спеціального табору для полонених окупантів. Омбудсмен заявила, що Україна планує розконсервувати непрацюючу колонію та передати на потреби Міністерства оборони

України [3]. На нашу думку, таке рішення є цілком логічним та обґрунтованим, адже утримання військовополонених з іншими категоріями злочинців є недопустимим. Існує очевидна необхідність створення постійних місць перебування окресленої категорії осіб, до моменту прийняття рішення про їх обмін, або до винесення рішення судом, тому розміщення таборів в розконсервованих колоніях України є цілком доречним.

Наступним важливим елементом досліджуваної теми є необхідність притягнення до відповідальності усіх винних у вчиненні численних військових злочинів на території України. Так, ми вважаємо за доцільне обговорення організації міжнародного трибуналу на зразок Нюрнберзького процесу, після закінчення Російсько-Української війни.

Нюрнберзький процес – Міжнародний військовий трибунал у місті Нюрнберг, на якому було розглянуто злочинні діяння керівництва й окремих організацій Третього рейху в розв'язуванні та веденні Другої світової війни [4].

Оскільки РФ, вийшовши з Міжнародного кримінального суду та багатьох інших міжнародних організацій, намагається фактично зняти з себе відповідальність за усі вчиненні злочини, утворення такого трибуналу є неминучим. Відповідальність мають понести, перш за все, особи, що причетні до видання злочинних наказів правлячого режиму країни-агресора, у тому числі з числа військового та політичного керівництва. Суд над полоненими офіцерами та солдатами ж, мають здійснювати безпосередньо кримінальні суди на території України. А питання стосовно тих осіб, яким вдасться після закінчення війни врятуватись втечею з території України, залишається відкритим досі, оскільки наразі невідомо, яким саме чином Україна здобуде перемогу, чи буде відбуватися капітуляція російських військ, і як саме буде вести себе керівництво Російської Федерації після своєї поразки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Міжнародний документ від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 13.04.2022).
2. Верещук назвала офіційну кількість російських полонених в Україні. URL: <https://bit.ly/3wV8xde> (дата звернення: 15.04.2022).
3. В Україні збираються розконсервувати колонію для полонених окупантів, – Денисова. URL: <https://bit.ly/3lZtC0W> (дата звернення: 15.04.2022).
4. Дерейко І. І., Коваль М. В. Нюрнберзький процес 1945–1946. *Енциклопедія історії України*. Київ : В-во «Наукова думка», 2010. 728 с.

УМИСЕЛ У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Грабовська У. К.

*курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В. С.

*к.ю.н., старший науковий співробітник доцент кафедри кримінального права та
кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Актуальністю даної проблеми є те, що умисел – це одна з категорій правової юриспруденції. Відповідно до Кримінального кодексу України кримінальним правопорушенням, вчиненим умисно, визначається діяння, вчинене з прямим або непрямым умислом.

Можна зазначити, що більша частина кримінальних правопорушень згідно з нормами законодавства, належить кримінальних правопорушень вчинених умисно. Такі кримінальні правопорушення вважаються найбільш небезпечними та можуть викликати більш обурену реакцію зі сторони громадян та правоохоронної сфери діяльності.

У теорії кримінального права не існує чіткої думки щодо виникнення умислу у кримінальних правопорушеннях та віднесення його до протиправних діянь.

Будь-яка особа, яка досягла віку осудності, в тому числі й злочинець, перш ніж перейти до протиправних дій думає та будує стратегічні плани своїх дій. Перед вчиненням певного кримінально протиправного діяння у свідомості особи складається певне уявлення щодо кримінального правопорушення, про його сутність, мету та наслідки. Так, вчинення кримінального правопорушення з певним наміром, тобто мається на увазі умислом, підготовку до неправомірного діяння та результат цих дій вважається однією з частин кримінального правопорушення [1, с. 1883].

Вчені іншомовних країн виділяють формування умислу як один із перших етапів вчинення кримінального правопорушення, саме коли суб'єкт створює інтелектуальну й психічну можливість відтворення кримінального правопорушення, але незважаючи на це, для рішення суду цей фактор є байдужим.

Так як, процес виникнення умислу – це етап суцільно психічного формування, тобто це ще не скоєння конкретних діянь, а лише їх замисел, воно не може бути караним, та тягнути за собою кримінальну відповідальність [2, с. 185].

У юридичній літературі, як правила, вказується, що особа не може притягуватися до кримінальної відповідальності лише за свої задумки. Формування умислу може бути предметом кримінального правопорушення, загальноновизнаний принцип кримінального права зазначає, що думки не можуть каратися [3, с.6].

Деякі вчені вважають, що виявлення наміру не можна розглядати як повноцінну частину вчинення кримінального правопорушення. Так як, відповідно до Кримінального кодексу України задум не несе за собою кримінальну відповідальність [4, с. 202].

Але, якщо особа вчиняє певні протиправні дії, які раніше були задумані та пізніше реалізовані, що заподіяли шкоду або створили реальну загрозу суспільним відносинам, що охороняються правами.

Отже, виходячи з переліченого раніше, формування умислу і його виявлення відноситься лише до безкарного діяння, щодо кримінальної відповідальності. Тобто, висновком є те, що необов'язково усі етапи розвитку кримінальної діяльності повинні бути караними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину : монографія. Харків, 2010. С. 185
2. Вереша Р.В. Умисел і його види (коментар до ст. 24 КК України). Вісник Академії адвокатури України. 2010. № 3. С. 6
3. Федорак Л.М. Злочинний намір у кримінальному праві України. Вісник Верховного Суду України. 2015. № 11. С. 6–48.
4. Сафронов С.О. Ознаки наявності у особи злочинного наміру або задуму. Форум права. 2017. № 3. С. 199–203.

ЦИФРОВА ВАЛЮТА ЯК ПРЕДМЕТ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Дегтяр Р. О.

*аспірантка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Розвиток суспільних відносин в основному випереджає розвиток національного законодавства, через що цифрову валюту усе частіше використовують як фінансовий інструмент в межах корупційної діяльності, а також як предмет кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, таких як: ухилення від сплати податків, шахрайство з фінансовими ресурсами, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом тощо. Розповсюдженість цифрової валюти як інструменту вчинення злочинних діянь спричинено невизначеністю її правової природи, обігу та використання донині [1].

У науковій літературі поняття «цифрова валюта» та «криптовалюта» часто ототожнюють [2; 3; 4]. Розглянемо підходи до визначення цієї категорії.

Е. Молчанова, та Ю. Солодковський під «криптовалютою» пропонують розуміти фідучіарну цифрову валюту, валютний курс якої визначається за результатом попиту і пропозиції на валютному ринку, з відсутністю контролю через центробанки [2, с. 61]. І. А. Дерун., І. П. Склярчук криптовалюту визначають як децентралізовану цифрову валюту, яка характеризується публічною доступністю в окремій спільноті та є засобом накопичення вартості, з можливістю використання їх для придбання реальних товарів та послуг і забезпечується технологією блокчейн [3, с. 167]. Т. В. Яцик зазначає, що криптовалюта (цифрова валюта) – це електронний платіжний засіб, курс якого залежить безпосередньо від попиту та пропозиції [4, с. 387].

Питання цифрової валюти як предмету легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом є чи не найактуальнішим на сьогодні через недостатність дослідження даної теми. Варто розглянути деякі з положень та позицій науковців, дослідження яких хоча б частково містять твердження з досліджуваного нами питання.

З цього приводу висловлювались О.Е. Радутний та О.Г. Ганжа, зазначаючи, що у широкому значенні криптовалюту допустимо розглядати як засіб вчинення кримінального правопорушення, або ж як його предмет, якщо під останнім передбачати не лише речі матеріального світу, з окремими властивостями яких законодавство пов'язує наявність ознак притаманних тому чи іншому кримінальному правопорушенню, але й інші явища (окрім криптовалюти, брати до уваги інформацію, електричну або теплову енергію тощо) [5, с. 169].

З цього приводу висловлюються Д. В. Казначєєва та А. О. Дорош, які визначають основні ознаки протиправних посягань, які реалізуються з використанням криптовалют:

- 1) діяння, вчинені у сфері обігу криптовалюти, мають цифрову природу, де криптовалюта є предметом або засобом вчинення кримінального правопорушення;
- 2) кримінальні правопорушення завжди вчиняються за допомогою функціонування віртуальних мереж;
- 3) основним мотивом вчинення таких кримінальних правопорушень є майнові або інші особисті інтереси [6, с. 152-153].

Легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом відносять до категорії суспільно небезпечних діяння у сфері господарської діяльності.

Відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України, під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг

вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Заборона заздальгідь кримінальних форм поведінки як принципу здійснення господарської діяльності означає, що за жодних умов дані суб'єкти не можуть вчиняти діяння, що вочевидь є злочинно-економічними, навіть якщо внаслідок цього суб'єкт отримає найбільший прибуток [7].

Варто зазначити, що вчинення кримінальних правопорушень у зазначеній сфері діяльності спирається на наявні умови ведення ринкових господарських відносин та невинною зміною способів та предметів їх вчинення, що зумовлює високий рівень латентності. С.В. Іванцов, Е.Л. Сидоренко, Б.А. Спасенніков, Ю.М. Берьозкін та Я.А. Суходолов розглядаючи основні кримінологічні тенденції злочинів пов'язаних з використанням криптовалюти вводять нову наукову категорію під назвою «криптозлочинність», під якою пропонують розуміти комплекс діянь, які наділені єдиними системними властивостями, що вчиняються щодо безпосередньо криптовалюти або з її використанням [8].

Сферою, з використання цифрової валюти як предмету вчинення злочинів у сфері господарської діяльності, яка має чи не найбільший попит, є легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Будь-яка з таких валют, за своєю особливістю, функціонує у сфері складної інфраструктури, яка включає ланцюг осіб, які частіше за все знаходяться в різних країнах, забезпечуючи грошові перекази та вчинення платежів.

Неможливо не погодитись з думкою про те, що легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на сьогодні можна назвати не тільки негативним соціально-економічним явищем, а й системною загрозою, що може становити серйозну небезпеку для сталого розвитку національної економіки та негативно позначається на рівні життя населення [9, с. 215].

Серед способів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом виділяють:

- 1) однорангові транзакції «людина – людина»;
- 2) застосування біткоїн-автоматів (криптоматів, криптотерміналів);
- 3) використання крипто-мікшерів, що забезпечують повну анонімність, через заплутування ланцюжки транзакцій;
- 4) використання нелегальних обмінних сервісів;
- 5) легалізація доходів через азартні онлайн ігри [6, с. 154].

У зазначених випадках цифрова валюта (криптовалюта) використовується або з метою безпосереднього досягнення результату (наприклад, у разі придбання товарів), або ж для полегшення вчинення кримінальних правопорушень. Більшість з таких випадків характеризується «трансформацією», тобто особа, з використанням грошових коштів,

отриманих протиправним шляхом, купує цифрову валюту, з подальшим їх обміном на фіатні «чисті» гроші.

Таким чином, легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом за допомогою цифрової валюти є кримінальне правопорушення, яке вчиняється за допомогою тих чи інших фінансових (віртуальних) операцій або інших домовленостей, в результаті яких таке майно вводиться в легальний обіг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Popper N., Ruiz R. Leading Online Black Markets Are Shut down by Authorities. *The New York Times*. 2017. July 20.
2. Молчанова Е., Солодковський Ю. Глобальна сервісна природа сучасних криптовалют. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 1. С. 60–79.
3. Дерун І. А., Склярук І. П. Онтологічні аспекти сутності криптовалюти та її відображення в обліку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2018. № 11(39). С. 163–170.
4. Яцик Т. В. Сутність криптовалюти та етапи її розвитку у фінансовому обліку. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 385–390.
5. Радутний О. Е., Ганжа О. Г. Криптовалюта як нова дотична фінансового і кримінального права. Вороновські читання (Співвідношення матеріального та процесуального в регулюванні фінансових відносин): матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 4–5 жовтня. 2017 р.). Харків. Асоціація фінансового права України. 2017. 264 с. С. 168–171.
6. Казначеева Д. В., Дорош А. О. Кримінальні правопорушення у сфері обігу криптовалюти. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. №2 (25). С. 149-157.
7. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.
8. Иванцов С.В., Сидоренко Э.Л., Спасенников Б.А., Берёзкин Ю.М., Суходолов Я.А. Преступления, связанные с использованием криптовалюты: основные криминологические тенденции. *Всероссийский криминологический журнал*. 2019. Т. 13, № 1. С. 85–93.
9. Бех О. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Підприємство, господарство і право*, 2021. № 2. С. 213-218.

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ВИПРАВЛЕННЯ І ПОКАРАННЯ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Довганюк Ю. Р.

студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Малетов Д. В.

доктор філософії з права, викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Питання доцільності застосування до особи злочинця покарання задля як методу його виправлення залишається актуальним і по сьогодні. Ще в античну добу філософи відзначали різні підходи до виділення істинної мети покарання. При цьому, мета покарання розглядалася як осібне поняття, однак, важливо відмітити той факт, що вже у софістичній філософії мета покарання містила низку складових.

Основні предаствники філософської думки античності відзначали невід'ємний зв'язок покарання та виправлення. Зокрема, філософ Протагор стверджував, що покарання здійснюється не з метою відплати за вчинений злочин, а заради майбутнього – аби виправити злочинця, а також, щоб такий злочин більше не вчинявся ані винним, ані будь-ким іншим [1]. Відповідно, виправлення безпосередньо передбачає покарання. Стосовно ж характеру покарання, то Платон пояснював, що воно не має на меті заподіяти зло: «Покарання призводить до однієї з двох дій: воно робить покараного або кращим, або менш зіпсованим» [2, с. 290]. Арістотель визначав, що покарання – це інструмент, що має відвертати людину від зла та поновлювати справедливість [3, с. 151]. Таким чином, ще тоді виправлення теоретично перепліталось з покаранням.

Принципово наголошуємо на тому, що покарання та виправлення особи не є суто юридичною чи філософською категорією, однак, попри це, необхідність застосування філософської методології все ж таки існує, адже кінцевий результат наукової редукції гносеологічного та онтологічного змісту цих двох категорій буде відображено в нормативних актах. Відтак, першочергово необхідно визначити лексичний зміст цих понять. Так, Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) містить наступне визначення виправлення: «Позбавляючи вад, перевиховуючи, робити кращим» [4]. Карати, згідно цього словника, означає накласти кару за який-небудь злочин, якусь провину і таке інше [4]. Використовуючи логічний метод, можемо виділити сутнісні ознаки, що притаманні та одночасно відрізняють одну від одної, ці дві категорії: виправлення передбачає позбавлення негативних якостей методом перевиховання; покарання сутнісно означає кару. Відповідно, виправлення можна гіпотетично ототожнити з перевихованням. Згідно Академічного словника, під перевихованням

розуміється вихованням прищеплювати кому-небудь нові навички, погляди, норми поведінки [4]. Звідси виходить, що виправлення не передбачає покарання, так як перевиховання ніяк не пересікається з перевихованням.

Однак, стаття 50 Кримінального кодексу України містить первинне легальне визначення мети покарання в українському законодавстві. Так, частина 1 цієї статті визначає, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Частина 2 містить твердження, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [5]. Перелік легальних покарань, які, на думку законодавця, покликані більше виправити ніж покарати, визначений в статті 51, та складається зі штрафу; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадських та виправних робіт; службових обмежень для військовослужбовців; конфіскації майна; арешту; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі [5]. Також, в статті 52 Кримінального кодексу України визначені додаткові покарання (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу та конфіскація майна) та змішані (штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю) [5]. Доволі цікавим є той факт, що в частині 1 статті 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, законодавець вказує, що виправлення є нічим іншим, як процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки, при цьому, як зазначається в частині 3 цієї статті, цей процес в основному реалізується каральними засобами [6]. Виходячи з вищеперелічених фактів, можемо зробити висновок, що законодавець ідентифікує виправлення з покаранням, що, як мінімум, є алогізмом. При цьому, якщо ключові легальні дефініції виражено у відповідності до їх аутентичного змісту, то предиктори дещо спотворюють його.

Однак, тут постає питання: Чи потребує перевиховання покарання? Ймовірно, відповідь на це питання має бути ствердною. Враховуючи існуючий рівень суспільних відносин, покарання необхідне. А виходом із ситуації постановки під сумнів корисності покарання, його позитивної функції є формулювання такої мети, яка відповідатиме внутрішньому змісту поняття покарання у вигляді позбавлення волі і допоможе зрозуміти його позитивний потенціал. Але формулюючи таку мету, ми будемо змушені визнати, що в ціль покарання ми закладаємо швидше очікування, ніж той ефект, який покарання має

реально, оскільки із самої суті покарання з неминучістю впливає лише одна мета – а саме кара, яка, у свою чергу, знову немає «позитивного» змісту. Адже, визнання за покаранням тільки карального потенціалу призведе до того, що весь кримінальний закон орієнтований лише на відплату, а отже, не бере до уваги ні інтереси індивіда, ні інтереси суспільства.

Ще М. Сергієвський визначав, що покарання є раціональним лише у тому випадку, якщо воно і його форми (чи зміст каральних засобів) розглядатимуться як два самостійні моменти, і якщо при цьому за відправну точку аналізу прийматимуться юридичні властивості злочинного діяння як правопорушення. На відміну від О. Ф. Кістяківського, який не вбачав смислу у теоретичній суперечці щодо того, чи необхідне покарання, М. Д. Сергієвський вважав, що оминання цього питання може призвести до того, що правомірність кримінального покарання буде поставлена під сумнів [1].

Таким чином, нам необхідно зосередитися на сучасних інноваційних технологіях, що будуть висвітлювати природу злочинності, і, на основі трансдисциплінарних досліджень [7], культивувати спеціальну правову політику, покладену на позитивні якісні внутрішні зміни особистості задля розірвання цього порочного кола та покращення ситуації в нашому суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мина В.В. мета покарання у доктринах наукових шкіл кримінального права: філософсько-правовий аспект. Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки. 2015. № 2. С. 75-83.
2. Платон. Законы, послезаконие, письма. Санкт-Петербург: Наука, 2014. 521 с.
3. Скубченко Л.Ф. Проблема безопасности личности и государства в политико-правовых концепциях Древнего мира. Вестник Международного института экономики и права. 2011. № 2 (2). С. 146–152.
4. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 07.04.2022).
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 року. № 2341-III. Дата оновлення: 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20220413#Text> (дата звернення: 15.04.2022).
6. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс від 11.07.2003 року. № 1129-IV. Дата оновлення: 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/ed20220401#Text> (дата звернення: 07.04.2022).
7. Теліженко Л. В., Мурач Д. В. Перспективи та можливості трансдисциплінарного підходу в праві. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Юридичні науки". 2021. № 12. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-12-7808>.

ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИПТОВАЛЮТИ

Думчиков М. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Значний прогрес у розповсюдженні криптовалют зумовили появу нового потужного інструменту для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Через використання криптовалюти такий злочин поступово переходить до площини кіберзлочинів, виходить за межі національних кордонів, спричинюючи відчутний удар по престижу та національній безпеці держави. Нерегульована сфера обігу криптовалют робить таку валюту потенційним кримінальним інструментом: предметом вчинення кіберзлочинів та платіжним засобом організованих злочинних угруповань.

Виходячи з наданого поняття дефініції криптовалюти не можна не назначити її переваги для використання в злочинному середовищі, зокрема в легалізації злочинних доходів. До основних переваг на нашу думку варто віднести:

- анонімність транзакцій з криптоактивами, забезпечує відсутність інформації про володільця криптовалюти (є лише номер електронного гаманця).
- Відсутність єдиного цифрового банку, щодо регулювання емісійних процесів пов'язаних з криптовалютою. Злочинці можуть створювати, завідомо фейкову криптовалюту яка не буде мати жодної цінності і не буде вирішувати ні якої проблеми.
- Відсутність контролю за транзакціями. Поки що не в Україні не в світі не створено органу з забезпечення фінансового моніторингу за обігом криптовалюти.
- Децентралізованість. Гроші зберігаються на крипто гаманцях мільйонів користувачів, що дає змогу використовувати крипто валюту як фінансового інструменту у сфері спекуляцій та використання для злочинних операцій, зокрема і для легалізації злочинних доходів.

Забезпечуючи анонімність як операцій так і користувачів, криптовалюта дозволяє швидко переводити, незаконні доходи з однієї держави в іншу, тим самим широко використовуються в злочинному середовищі та мають великий попит.

15 Рекомендація FATF вимагає, що з метою протидії ВК/ФТ/ЗМЗ ринок надання віртуальних послуг повинен мати належний рівень регулювання, надавачі віртуальних послуг мають бути зареєстровані та отримати ліцензії, а також щодо них впроваджено належний рівень нагляду (моніторингу) [1].

Традиційним способом відмивання злочинних коштів через криптовалюту є придбання за «брудні» кошти різних криптовалют та на наступному етапі за допомогою різних сервісів та бірж конвертувати криптомонети в інші криптоактиви. Суть даного

способу полягає у тому, що зловмисники можуть купувати криптовалюту за грошові кошти отримані в результаті злочинних діянь як через готівку(через криптомати) так і через електронні платіжні системи. Після введення злочинних фіатних коштів у криптовалюту, зловмисники через різноманітні конвертаційні центри (bestchange, localbitcoin) та криптобіржі(FTX,Binance,BitMEX) здійснюють операції щодо обміну одних криптоактивів на інші, тим самим заплутуючи сліди своїх злочинних діянь. Потім такі грошові кошти можна обміняти напряму у дилерів криптовалют, або легалізувати як інвестиційний прибуток.

Таким чином кошти можуть пройти сотні адрес, ускладнюючи відстеження початкового власника. Принцип роботи подібних сервісів простий, вони беруть криптовалюту у різних клієнтів, «перемішують» її, в кінцевому результаті виходить «мікс», який не дозволяє відстежити власника грошей.

За результатами моніторингу у 2020 році та за 5 місяців 2021 року ДПС зафіксовано зростання кількості операцій з криптовалютами (криптоактивами). Частина таких операцій має ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та/або ухилення особи від оподаткування.

Крім цього, встановлено цілу низку махінацій з криптовалютою і несплату інвестиційного прибутку та військового збору на загальну сумі 51,8 млн грн при відчуженні частки у статутному капіталі на користь ліквідованого на момент укладання відповідної угоди підприємства-нерезидента.

Нагадаємо, що одним з способів відмивання злочинних доходів ми визначили онлайн казино, азартні ігри завжди були магнітом для людей, які мають намір перетворювати доходи від злочину у легалізовані гроші.

Криптоказино – нова галузь в якій щодня створюється десятки неліцензійних сайтів, при чому створюються вони в країнах з неіснуючими режимами нагляду щодо такої діяльності. Відмивання злочинних доходів через криптоказино виглядає наступним чином. На сайт криптоказино вводиться певний обсяг криптовалют, потім зловмисник робить декілька ставок, і виводить криптовалюту з казино у легальний обіг. Варто зазначити, що такий спосіб поширений для відмивання краденої криптовалют, оскільки дозволяє дуже швидко «замести сліди». Одним з позитивних моментів для зловмисника виступає той факт, що на подібних сервісах непотрібна верифікація. За сучасних умов цей метод знаходиться у новій формі Інтернет-казино, а отже, немає необхідності вводити готівку в касу, адже є змога поповнити баланс через Інтернет, термінал чи банк [2]. Неможна не помітити тенденцію державних службовців України все частіше зазначати у своїх деклараціях криптоактиви. Найпопулярнішими криптоактивами, які

декларують чиновники є Bitcoin, Ethereum та Riplle. Але чи справді чиновники володіють зазначеною криптовалютою, адже подекуди цифри які вказують чиновники у деклараціях здаються м'яко кажучи великими. Так наприклад один депутат Верховної Ради України задекларував 46351 биткоїни, що за нинішнім курсом становить більше 2х мільярдів доларів [3].

На нашу думку декларування криптовалюти, дає змогу державним службовцям обходити закон в контексті протидії корупції. Адже, дозволяє фактично легалізувати доходи, одержанним незаконним шляхом, наприклад, шляхом незаконного збагачення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. FATF Recommendations. International Standards for Combating Money Laundering, Terrorist Financing and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction. URL: <https://www.fatfgafi.org/publications/fatfrecommendations/documents/internationalstandardscombatingmoneylaunderingandthefinancingofterrorismproliferationthefatfrecommendations.html>.
2. Baker, E. How Money Laundering Works in Online Gambling. Casino.org. URL: <https://www.casino.org/blog/money-laundering-in-online-casinos/>.
3. Офіційний сайт ain новони. URL: <https://ain.ua/ru/2021/04/07/ukrainskie-deputaty-zadeklarirovali-46-351-bitkoin/>.

СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Зарудний Н. В.

*студент II курсу юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Лисько Т. Д.

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Кримінальним законодавством України забороняється створення не передбачених законом будь-яких воєнізованих або збройних формувань, участь у їх діяльності, керівництво ними, фінансування, а також постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (ст. 260 КК України). Однак у зв'язку з початком повномасштабної російсько-української війни та запровадженням воєнного стану у нашій державі, ми спостерігаємо утворення величезної кількості підрозділів, переважно добровольчого характеру, які захищають нашу Батьківщину. Ці питання повною мірою не врегульовані чинним законодавством. Крім того, постає закономірне питання щодо

доречності та доцільності ст. 260 КК України та щодо можливості її застосування під час воєнного стану?

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводять у країні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу чи у випадку збройної агресії, небезпеки державній незалежності або її територіальній цілісності [1]. Він передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Тобто під час такого стану органи державної влади, посадові особи та місцеве самоврядування уповноважені координувати Збройні сили на знищення ворога, організовувати мобілізацію резервістів та військовозобов'язаних, всіляко підтримувати цей спротив та залучити усі необхідні засоби задля збереження цілісності та незалежності України.

Перш ніж вести мову про незаконні воєнізовані чи збройні формування, для початку необхідно чітко окреслити зазначені категорії, адже через недостатню характеристику у примітках до ст. 260 КК України [2] виникає ряд неоднозначних тлумачень та правозастосовних підходів. По-перше, не передбачені законом воєнізовані та збройні формування за своїми зовнішніми ознаками схожі на передбачені законами України військові формування, але їх створення цими законами не передбачені. Тобто це означає, що закон про створення такого формування відсутній, вони не належать або не є структурним підрозділом чи не перебувають у підпорядкуванні до жодного із легально існуючих воєнізованих формувань чи груп. Наприклад, ЗСУ, СБУ, ПСУ, УДО, внутрішніх військ МВС тощо. По-друге, вони мають організаційну структуру військового типу, що характеризується наявністю єдиноначальності, підпорядкованості та дисципліни. Ця організаційна структура включає в себе: встановлення військових або інших звань; поділ формування на підрозділи з визначенням особового складу кожного із них та підпорядкованості відповідних структурних частин; використання одностроїв, знаків розрізнення; дотримання субординації; характерні для війська застосування засобів впливу та заохочення тощо. При цьому під формуваннями слід розуміти організації, які складаються з відносно самостійних підрозділів. По-третє, це завдання, методи воєнізованого характеру, які ставляться перед таким формуванням та засоби, які нею використовуються. Це вказує, що таке формування ставить перед собою специфічні завдання, які можуть покладатися лише на офіційно створені формування. Це вирішення завдань громадсько-політичного характеру методами військових операцій – заволодіння

певними територіями чи їх утримання; силова підтримка владних структур; подавлення збройного чи іншого організованого або масового опору владі; встановлення режиму військового стану; знищення живої сили противника та його матеріальних засобів тощо [3].

На думку А. А. Вознюка, в умовах загрози територіальній цілісності, незалежності та суверенітету України вони активно створюються та функціонують: одні з них спеціалізуються на різноманітних протиправних діяннях, спрямованих на насильницьку чи іншу протиправну зміну або повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, зміну меж території або державного кордону України, порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення тощо, а метою існування інших об'єднань є захист інтересів України, її суверенітету, територіальної цілісності, незалежності, прав і свобод громадян від цих кримінальних правопорушень. Отже, діяльність одних формувань спрямована на вчинення кримінальних правопорушень, а інших – на запобігання їм [4, с. 41–48; 5, с. 629–630].

Окремо слід зазначити мету їх діяльності. Як випливає із диспозиції ст. 260 КК України, мета може бути позитивною і негативною через її неконкретизованість. Окремі вчені зазначають, що відсутність вказівки на характер такої мети слід розглядати прогалину в законі, яка істотно ускладнює відмежування цього кримінального правопорушення від суміжних складів. Як приклад можна привести застосування під час нападів зброї, залякування населення, порушення громадської безпеки, вплив на прийняття рішення органами державної влади таких формувань не будуть сильно відрізнятися від дій терористичних організацій [6]. Проте ми будемо їх розглядати під призмою суспільно корисних дій.

І доволі часто організація таких незаконних воєнізованих формувань у мирний час здійснюється з корисною для держави метою, а під час воєнного стану такий шанс ще більше підвищується, зважаючи на переконання та вмотивованість населення України. Такі формування можуть забезпечувати охорону громадського порядку, відбиття збройних нападів або агресії тощо. Тоді проблема таких дій буде полягати тільки з незаконністю створення.

Маючи таку класифікацію не передбачених законом збройних формувань, ми можемо дійти до висновку, що їх створення з метою захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності й недоторканності України варто визнавати обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння та кваліфікувати

як спеціальний вид необхідної оборони. Такими можуть бути різні об'єднання, загони партизанів, рухи опору, дружина тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». 2015. №28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Кримінальний Кодекс України. 2001. №25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Коментар до статті 260 Кримінального Кодексу України: URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/257.php>
4. Вознюк А. А. Актуальні проблеми кримінально-правового впливу на учасників не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 40–49.
5. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.
6. Конончук А. О. Мета створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участі в них. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. №3. (108). С. 288-301.

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Здоровець Т. І.

*курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В. С.

д.ю.н., старший науковий співробітник

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Предмет кримінального правопорушення – це конкретне матеріальне явище, тобто явище матеріального світу, що сприймається органами чуття, а тому є об'єктивним явищем. У зв'язку із цим, незважаючи на багатоманітність предметів конкретних складів кримінальних правопорушень, обсяг поняття предмета доцільно обмежувати лише матеріальними предметами – об'єктивними речами (предметами), які складають реальність, оскільки існують в об'єктивній дійсності.

Bitcoin, або Біткоїн – децентралізована електронна платіжна система, концепт якої був опублікований ще 2008 року. Саме за цей час, суспільні та політичні зміни, які

пройшли в нашій країні, кризисні явища в економіці та зростання бідності населення призвели до зростання кримінальних правопорушень в економічних та інших сферах життя.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що криптовалюта є фактором вчинення кримінальних правопорушень саме завдяки своїм особливостям та притаманним їй ознакам. До криміногенних властивостей криптовалют, що характеризують її як фактор вчинення кримінальних правопорушень можна віднести такі:

- анонімність, швидкість, дешеві та незворотні переклади; – запутані ланцюжки транзакцій;
- відсутність статусу криптовалюти, правил для бірж і пунктів обігу та ідентифікації власника криптовалютного гаманця;
- доступ з будь-якої точки світу через Інтернет;
- можливість для використання як «сховища» або здійснення міжнародних переказів грошових коштів;
- відносна безпека;
- можливість створення валют, повністю «заточених» під відмивання грошей;
- відсутність керівного органу [1, с. 151].

Відповідно до Кримінального Кодексу України, предметом кримінального правопорушення може бути: майно, право на майно, дії майнового характеру

Як зазначено у ст. 190 ЦКУ (Майно), майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами [2].

Якщо врахувати, що криптовалюти не є предметом матеріального світу, то вони і не можуть визнаватися майном чи правом на нього.

Зазначивши все викладене вище, можливо прийти до висновку, що криптовалюти не можуть бути предметом кримінальних правопорушень проти власності, хоча по своїй суті вони являються власністю, згідно з сучасним законодавством України.

Тому, з метою захисту прав своїх громадян держава зобов'язана врегулювати ці проблемні питання та визначити статус криптовалют, а також забезпечити належну охорону права власності на них. Поряд із цим, хотілося б звернути увагу, що віднесення криптовалют до предмету кримінального правопорушення взагалі може ґрунтуватися на концепціях, які виробили відомі українські науковці. Зокрема, П.Л. Фріс, предметом кримінального правопорушення визнає об'єкти зовнішнього світу, шляхом дії на які вчиняється посягання на об'єкт кримінального правопорушення, а А.А. Музика та Є.В. Лащук – матеріальні цінності (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати

спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється протиправне діяння [3, с 110].

З цього випливає, що криптовалюта може вважатися предметом кримінального правопорушення, оскільки вона є такою цінністю, яка принаймні може сприйматися органами чуття чи фіксуватися спеціальними технічними засобами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Казначєєва Д.В., Дорош А.О. Кримінальні правопорушення у сфері обігу криптовалюти. Вісник криміналогічної асоціації України. 2021. № 2 (25). С. 149-157.
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.04.2022 р.)
3. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ, 2011. 192 с.

ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА (ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

Іваненко Г. Є.

здобувача вищої освіти другого курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Філіпп А. В.

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У юридичній науковій літературі поняття покарання використовується в різних значеннях: як правові наслідки вчинення кримінального правопорушення (варіант: засудження за вчинення кримінального правопорушення); як засіб (форма) кримінальної відповідальності; як засіб (знаряддя) боротьби зі злочинністю; як кара (відплата) винному за вчинене; як форма (міра) державного примусу, застосованого до винного; як біль (позбавлення, страждання, обмеження); як деяка шкода, що заподіюється на підставі судового вироку винному у скоєнні кримінального правопорушення.

Аналізуючи кожне із цих значень, слід відмітити, що вони тією чи іншою мірою розкривають різні аспекти такого багатостороннього соціально-правового явища, яким є покарання. І оскільки кожне явище має свою сутність, яка насамперед повинна знайти своє відображення в його понятті, серед цих значень та ознак покарання необхідно виділити те головне, що і складає сутність цього явища, його найбільш характерні ознаки, які визначатимуть його зміст, місце та роль у житті суспільства [1, с. 143].

Варто зазначити, що нині у кримінально-правовій доктрині не існує чіткого формулювання поняття покарання. Кожен науковець-криміналіст дає своє тлумачення цього поняття. Наприклад, М.Д. Шаргородський писав, що покарання - це захід державного примусу, що застосовується тільки судовою владою до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Покарання виражає негативну оцінку злочинця і його діяння державою, полягає в позбавленні злочинця належних йому благ.

Іншою є позиція С.І. Демент'єва, який вважає, що покарання - це кара, тобто умисне заподіяння винному встановлених законом страждань і позбавлень, спеціально розрахованих на те, що він їх буде зазнавати.

З цих визначень можна дійти висновку, що загалом під покаранням розуміють негативну оцінку злочинця та його діяння з боку держави і суспільства, яке служить заходом державного примусу, що призначається від імені держави до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в позбавленні й обмеженні прав і свобод засудженого. Отже, у будь-якому разі покарання було і залишається суворим, історично мінливим, але необхідним засобом ефективної боротьби зі злочинністю [2, с. 276].

Сьогодні мету покарання визначено в міжнародно-правових актах та сучасних кримінальних кодексах зарубіжних країн. Про мету покарання вказується і в Мінімальних стандартних правилах поводження з арештованими, прийнятими Першим конгресом ООН із попередження злочинності і поводження із правопорушниками 30 серпня 1955 р. Безпосередньо у ст. 58 Правил зазначається, що «метою та виправданням вироку позбавлення волі є захист суспільства і попередження злочинності, яка може загрожувати суспільству» [1, с. 145].

Системний аналіз приписів Кримінального кодексу Республіки Польща дозволяє стверджувати, що у кримінальному законодавстві цієї держави також закріплені як каральні, так і некаральні, але примусові чи заохочувальні заходи кримінально-правового характеру. Модель польського закону про кримінальну відповідальність, в більшому ступені ніж КК Республіки Білорусь, відрізняється від моделі національного кримінального законодавства. Між тим, з точки зору прагнення України до Європейського співтовариства як позитивний, так і негативний законодавчий досвід у сфері кримінально-правового регулювання Республіки Польща має особливо важливе значення для українського законодавця. Зауважимо, що кримінальне законодавство Республіки Польща складається не лише з Кримінального кодексу, а ще й з інших законів, що передбачають кримінальну відповідальність, серед яких особливе місце посідає Кримінальний казначейський кодекс Республіки Польща [3, с. 44].

КК Франції не містить визначення покарання і не формує його цілей. У законодавстві лише встановлюється система покарань, які можуть бути призначені за скоєне кримінальне правопорушення. У цілому ж покарання можна визначити як міру державного примусу, що призначається спеціально уповноваженими на те органами (судами, трибуналами) і полягає в певних несприятливих наслідках для особи, яка засуджена за скоєння кримінально протиправного діяння [4, с. 156].

Найбільш поширеними покараннями в США є тюремне ув'язнення, застосування штрафу та пробація. При цьому можна отримати триваліший термін за фінансове кримінальне правопорушення, ніж за насильницький. Американці - неймовірно капіталістичне суспільство та піклуються про свою репутацію. І той факт, що хтось їх обманював та використовував при цьому їхні кошти, здається їм більш жорстоким, ніж удар в обличчя. До прикладу, творця однієї з найбільших фінансових пірамід у США Бернарда Медоффа у 2009 р. засудили до 150 років позбавлення волі - вкрав багато грошей у багатих людей, тому вирушив за ґрати назавжди [2, с. 276].

Покарання має певний характер, тобто французьке кримінальне право має уникати призначення покарань із невизначеним строком або режимом. Покарання має бути виконано так, як призначено судом, без будь-яких подальших змін терміну. У французькому кримінальному праві покарання можна визначити як основну санкцію, передбачену за скоєння кримінального правопорушення, засновану на понятті вини і пов'язану з поняттям кари, отже, покарання має моральне забарвлення і встановлюється на певний термін. Що ж стосується правового режиму, покарання відповідає принципам законності і особистого характеру санкцій.

Отже, можна дійти висновку, що покарання, його зміст, а також збільшення суворості щодо передбачених прав і свобод засудженого необхідне, насамперед, для того, щоб лякати злочинця і впливати на громадян. Тому основним завданням покарання є переконання і примушування, кара і виховання, а також застосування погрози карою до певної особи. З цього випливає, що покарання є мірою державного примусу, що застосовується судом до особи, яка визнана винною у вчиненні конкретного кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данченко К.М. Формування філософсько-правової доктрини мети покарання. *Право і суспільство. № 2 частина 2 / 2017*. URL: <https://bit.ly/3t51RIa> (дата звернення: 24.01.2022).
2. Гриб І.В. Поняття і види покарань за кримінальними кодексами України та інших

окремих держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6/2018. URL: [http://www.lsej.org.ua/6_2018/76 .pdf](http://www.lsej.org.ua/6_2018/76.pdf) (дата звернення: 24.01.2022).

3. Ященко А.М. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації заходів кримінально-правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. 3/17. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2105> (дата звернення : 24.01.2022).

4. Кушнір Я. Порівняльний кримінально -правовий аналіз системи призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків України та Франції в умовах сучасності. *Підприємництво, господарство і право*. 8/2017. URL: <https://bit.ly/3Q4eXQ3> (дата звернення : 24.01.2022).

ЗАВДАННЯ ТА РОЛЬ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Мурач Д. В.

*студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Питання процесуального забезпечення та гарантування учасникам кримінального провадження права на таємницю спілкування є одним із найбільш дискусійних в науці кримінально-процесуального права.

Первинно, право на збереження таємниці спілкування та повагу приватного життя особи закріплене в актах міжнародного законодавства, а саме: у статтях 6 та 8 Конвенції ООН про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року, статті 12 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року, статті 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року, статті II-41 Договору про запровадження Конституції для Європи (проект) від 13.06.2003 року тощо [1].

На національному рівні, ратифікація цих міжнародних актів зумовила інтеграцію стандартів світового співтовариства щодо забезпечення права на таємницю спілкування в контексті кримінального процесу в статті 31 Конституції України та статтях 7 і 14 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Ключовою нормою, що дає легальне тлумачення таємниці спілкування є положення статті 14 КПК України, в якій наголошується, що під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування [2].

Стаття 31 Конституції України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР визначає: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо» [3]. Тобто, процесуальні гарантії забезпечення таємниці у цьому разі виступають як гарантований державою метод захисту особи від свавілля використання власних повноважень щодо втручання у приватне життя особи.

При цьому М. Погорецький під кримінально-процесуальними гарантіями розуміє визначені кримінальним процесуальним законом засоби та способи, спрямовані на реалізацію прав та обов'язків усіх суб'єктів кримінального процесу, забезпечення реалізації їх законних інтересів, а також на досягнення мети та виконання завдань кримінального судочинства [4, с. 16]. Таємницю спілкування, як засаду кримінального провадження вдало визначає І. Савляк, що це правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, яка може бути обмежена лише на підставі судового рішення у випадках, визначених законом [5, с. 175].

При цьому систему процесуальних дій, спрямованих на обмеження таємниці спілкування складають:

- ухвали слідчого судді суду першої інстанції на підставі яких проводяться тимчасовий доступ до речей та документів та обшук [6, с. 159-160];

- ухвали слідчого судді апеляційного суду, слідчого судді Вищого антикорупційного суду на підставі яких проводяться: аудіо-, відеоконтроль особи; - накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, спостереження за особою та аудіо-, відеоконтроль місця [6, с. 159-160].

Положення частин 2 статті 14 КПК України визначають мету втручання - виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети [2]. Частина 3 цієї статті обмежує можливість використання інформації, отриманої внаслідок втручання у спілкування - не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження [2].

У відповідності до цього, процесуальні гарантії забезпечення таємниці спілкування в кримінальному провадженні – це закріплені кримінальним процесуальним законодавством засоби та методи, спрямовані на реалізацію прав та обов'язків суб'єктів

кримінального процесу на таємницю спілкування. Суть таємниці спілкування полягає у недопущенні розголошення інформації, яка передається особами під час реалізації ними певної форми спілкування.

Названі гарантії відіграють роль стримуючого фактору: обмежуються не лише підстави втручання у приватне життя особи, а й процесуальні шляхи щодо безпосереднього проведення такого втручання. Завданнями цих процесуальних гарантій є недопущення зловживання своїми процесуальними правами з боку представників державної влади під час кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ilchenko O. V., Murach D. V. The essence of procedural guarantees of providing the secret of communication in criminal proceedings. Juridical scientific and electronic journal. 2021. № 12. С. 384–388. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/97> .
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 03.05.2022).
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.04.2022).
4. Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2014. № 2 (10). С. 1-23.
5. Савляк І. І. Таємниця спілкування як засада кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. 229 с.
6. Ткачик А. Б. Таємниця спілкування та її обмеження в кримінальному провадженні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 - Право). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 185 с.

ПОКАЗАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сагайдак В. О.

*Студентка III курсу ННІ Права
Сумського державного університету*

Перш за все, зазначимо, що у кримінальному провадженні найбільш розповсюдженим джерелом доказів є показання. З метою забезпечення завдань кримінального процесу велика кількість уваги приділяється саме такому доказу як показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, експерта.

Важливо звернути увагу на трактування поняття показання у кримінальному процесі, так згідно із ч. 1 ст. 95 КПК України, у якій зазначається, що «показання - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин справи у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження». Відповідно до ч. 2 та 3 статті 95 КПК України підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду, тоді як свідок зобов'язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, а експерт - слідчому судді та суду. Згідно із ч. 4 ст. 95 КПК України суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 КПК [1]. Не можна не погодитися із думкою Н. З. Рогатинської, що дане положення позбавляє сенсу будь-який незаконний вплив (застосування психологічного та фізичного впливу, тортур) з боку прокурора, слідчого або дізнавача, оперативних працівників на стадії досудового розслідування чи дізнання. Тобто вперше у кримінально-процесуальному законодавстві було визначено, що показання, отримані на досудовому слідстві, не мають вирішального значення [2]. Ми вважаємо, що дане положення має позитивний характер, тому що дана стаття є гарантом реалізації неупередженого правосуддя.

О. Г. Шило зазначає, що у такий спосіб законодавець чітко розставив акценти стосовно вектору доказування в змагальному кримінальному процесі, визнавши судовими доказами лише ті, що безпосередньо досліджені судом у судовому засіданні за участю сторін. Таким чином, в умовах новітнього законодавства України слід відрізняти судові докази й ті докази, які збираються у ході досудового розслідування. Також О. Г. Шило констатує той факт, що судові рішення можуть ґрунтуватися лише на тих показаннях, які безпосередньо були сприйняті: 1) судом – під час судового розгляду; 2) слідчим суддею –

під час досудового розслідування, що допускається у виняткових випадках, передбачених законодавством [3].

На думку В. Лушпієнка, оцінку доказів варто розглядати як окрему стадію, якою завершується процес доказування у справі. Так, з огляду на взаємопов'язаність всіх стадій доказування, внутрішнє переконання судді щодо оцінки доказів починає формуватися з початком процесу доказування, однак остаточно формується суддею саме в нарадчій кімнаті та закріплюється в судовому рішенні [4].

Більш детального аналізу потребує норма статті 97 КПК України «Показання з чужих слів». Так, відповідно до вищевказаної статті показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. [1].

Т. В. Бабчинська зазначає, що на даний момент не склалося єдиної практики щодо встановлення допустимості або недопустимості показань з чужих слів, на її думку найбільших проблем під час оцінки показань з чужих слів судді зазнають при дослідженні показань, за допомогою яких встановлюється винуватість особи, адже такі показання у виняткових випадках можуть стати ключовими, хоча способи фактичної їх перевірки відсутні. З іншого боку показання з чужих слів загалом як інститут також має велике значення, адже за його допомогою може бути встановлена важлива інформація, яка матиме значення для кримінального провадження. Тому суд може визнати показання з чужих слів недопустимим доказом лише з однієї причини – якщо такі показання не підтверджуються іншими доказами у справі [5].

На противагу цій позиції, Л. В. Омельчук та Т. П. Бичок зазначають, що показання з чужих слів може стати вагомою перепорою для встановлення істини по справі, адже особа, яка дає показання з чужих слів, не може нести відповідальність за їх неправдивість та недостовірність. Це означає, що використання чуток, якими за своєю суттю можуть бути показання з чужих слів, не допустимо у ході розслідування кримінальних правопорушень, так як обвинувачення повинно ґрунтуватися на тих доказах, достовірність яких можна перевірити [6].

Ми вважаємо, що використання на практиці такого доказу як показання з чужих слів є скоріш винятком, ніж загальним правилом але у деяких випадках вони можуть бути досить важливим доказом у кримінальному провадженні, адже за певних обставин отримання доказів в інший спосіб може бути неможливим.

Як підсумок нашого дослідження хотілося б акцентувати увагу на тому, що показання як джерело доказів у кримінальному провадженні є одним з розповсюджених засобів забезпечення та реалізації завдань кримінального процесу. Завдяки такому джерелу доказів як показання можливо здійснити достовірне встановлення обставин по справі з метою здійснення повного, швидкого та неупередженого розслідування і судового розгляду. У результаті проведеного дослідження, ми встановили, що у кримінально-процесуальному законодавстві було визначено, що показання, отримані під час досудового розслідування, не мають вирішального значення, що, у свою чергу, позбавляє сенсу будь-який незаконний вплив з боку осіб, які здійснюють кримінальне провадження.

Ми з'ясували, що показання з чужих слів є доволі спірним питанням серед науковців та практиків. Таким чином, саме з цієї причини законодавством встановлено низку конкретних правил, які обмежують використання таких доказів у кримінальному провадженні та визначають умови їх допустимості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 1 травня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 05.05.2022).
2. Рогатинська Н. З. Характеристика показання як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 24. С. 118-120.
3. Шило О. Г. Загальна характеристика показань як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 151-156. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2015_Shilo.pdf (дата звернення 05.05.2022)
4. Лушпієнко В. М. Оцінка показань свідка судом у кримінальному процесі України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 2 (24). С. 200-202. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/48.pdf> (дата звернення 05.05.2022).
5. Бабчинська Т. В. Встановлення допустимості показань з чужих слів у кримінальному провадженні. *Правове життя сучасної України*. 2020. № 3. С. 309-313.
6. Омельчук Л. В., Бичок Т. П. Показання із чужих слів як процесуальне джерело доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 320-323. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2020/79.pdf (дата звернення 05.05.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сидорко Ю. О.

*студент III курсу ННІ Права
Сумського державного університету*

В сьогоденні питання довічного позбавлення волі, його існування, розвитку та удосконалення являється одним з найголовніших для нинішніх наук кримінального та кримінально-виконавчого права, бо довічне позбавлення волі для української системи покарань являється доволі новим його видом, а тому переважає достатня кількість питань, котрі вимагають ґрунтовного наукового розгляду.

В Україні довічне позбавлення волі як самостійний вид кримінального покарання було введено до системи покарань в 2001 р. Серед вагомих причин його виникнення в законодавстві виділено кримінально-правові, гуманітарні та політичні. Введення довічного позбавлення волі до КК відображало напрямки і тенденції, які відбувалися в Україні, а саме: прагнення держави замінити смертну кару більш гуманним покаранням у вигляді довічного позбавлення волі. Довічне позбавлення волі знайшло своє місце в системі покарань. Введення замість смертної кари досить суворого покарання, яким є довічне позбавлення волі, цілком відповідає демократичним цінностям, проголошеним у Конституції України, КК та міжнародних стандартах про права людини.

Довічне позбавлення волі являється найвищою мірою покарання в нашій країні, свого роду альтернативою смертній карі, яке призначається тільки в виняткових випадках за вчинення особливо тяжких злочинів.

На думку Л. О. Мостепанюк, довічне позбавлення волі – це найтяжчий вид основних покарань, що полягає в довічній ізоляції особи, визнаної судом винною у вчиненні особливо тяжкого злочину, від суспільства в спеціальних кримінально-виконавчих установах. [1, с. 11]

Зазначимо, що даний вид покарання застосовується завжди як основний, може призначатись і самостійно, і у поєднанні з додатковими покараннями.

Відповідно до ч. 1 ст. 64 КК України: «Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк». [2]

Довічне позбавлення волі – це фактично і юридично найбільш суворий вид покарання з передбачених чинним КК України. Фактично найсуворіший характер довічно позбавлення волі визначається істотністю і тривалістю позбавлень та обмежень прав і свобод особи, засудженого до цього покарання. На те, що довічне позбавлення волі є і юридично найбільш суворим видом покарання, вказує його місце у встановленій ст. 51 КК системі покарань, де як відомо, окремі види покарань розташовані від найменш суворого до найбільш суворого [3, 249].

Н. Д. Сергієвський стверджує, що довічне позбавлення волі є безсумнівно складнішим, дорожчим і клопітким покаранням, ніж смертна кара, але воно забезпечує перелом порочної натури особи, що вчинила злочин, робить його корисним або хоча б безпечним для суспільства, захищає невід’ємне право кожної людини на життя [4, с. 57].

До того ж, варто вказати що головними міжнародними документами, котрі окреслюють правила поведіння з особами, засудженими до довічного позбавлення волі, є Рекомендації ООН стосовно довічного позбавлення волі (1995 р.) і Резолюція (76)-2 "Про поведіння з в'язнями, що відбувають тривалий строк ув'язнення", яка була прийнята у 1976 р. Комітетом міністрів Ради Європи, та Рекомендація R (82) 17 "Про тримання під вартою й поведіння з небезпечними в'язнями", що була прийнята Комітетом міністрів Ради Європи у 1982 р. [5].

Центральна ідея даних документів ґрунтується в тому, щоб із засудженим до довічного позбавлення волі поводитися як з особистістю, поважаючи його людську гідність, і задовольняти його потреби у спілкуванні та соціально-корисних контактах із зовнішнім світом.

В сучасній Україні порядок та умови виконання та відбування покарань у виді довічного позбавлення волі регулюються главою 22 КВК. Відповідно до ст.150 КВК засуджені до довічного позбавлення волі мають відбувати покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки, причому окремо від інших категорій засуджених, яким Комісією з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі Державного департаменту України з питань виконання покарань визначена для відбування покарання колонія максимального рівня безпеки. [6].

Варто вказати, що для чоловіків місцем відбування покарання у виді довічного позбавлення волі є також ізольовані сектори максимального рівня безпеки, котрі можуть створюватися в колоніях середнього рівня безпеки, а для жінок - сектори середнього рівня безпеки у виправних колоніях мінімального рівня безпеки.

Відповідно до ч. 2 ст. 64 КК України: «Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочин у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку». Слід зазначити, що істотним чинником жорсткості довічного позбавлення волі є невизначеність терміну покарання, його кількісного аспекту, який разом з тим одночасно визначений тривалістю життя засудженого до цього виду покарання. Вірніше, навіть не тривалістю життя, а можливістю досягнення засудженими 65-річного віку, оскільки ККУ передбачає, що довічне позбавлення волі не застосовується до осіб у віці понад 65 років. Проте, середня тривалість життя громадян України менша цього строку, то можливість досягнення людиною в неволі зазначеної межі, звичайно, є суто гіпотетичною [7, 184].

Зазначимо, що засуджені до довічного позбавлення волі мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до п'ятдесяти процентів мінімального розміру заробітної плати; одержувати один раз на три місяці короткострокове побачення; одержувати протягом року посылки (передачі) і бандеролі без обмеження їх кількості, у вільний час в межах камери відправляти релігійні обряди. Засуджені до довічного позбавлення волі мають можливість користуватися книгами, журналами й газетами з бібліотеки установи, а також придбаними через торговельну мережу чи переданими від родичів та інших осіб, а також передплатними виданнями. У вільний від роботи час вони можуть підвищувати свій загальноосвітній рівень, звертаючись до консультаційних пунктів виправних колоній.

Особам, які засудженні до довічного позбавлення волі надається щоденна прогулянка тривалістю одна година. А в зимовий період засудженим видається верхній зимовий одяг.

Щодо роботи, то засуджені до довічного позбавлення волі виводяться на роботу у спеціально обладнані виробничі цехи, які розміщуються в ізольованих приміщеннях, де встановлюються додаткові засоби охорони та забезпечується надійна ізоляція, що унеможлиблює контакти цієї категорії засуджених з іншими особами, позбавленими волі.

До того ж, із засудженими проводиться соціально-психологічна робота котра направлена на вироблення та збереження у них соціально-корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу умов тривалої ізоляції на особистість засуджених, профілактику та попередження їх агресивної поведінки щодо персоналу, інших засуджених та щодо себе, усвідомлення провини за вчинені злочини та розвиток прагнення до відшкодування заподіяної шкоди.

Також, відповідно до ч.6 ст.151 КВК у засуджених до довічного позбавлення волі є шанс, але тільки при сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття п'яти років

строку покарання засудженому може бути дозволено брати участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру. [6]

Зазначимо, що після фактичного відбуття не менше як двадцяти років покарання засуджений до довічного позбавлення волі матиме шанс подавати Президенту України клопотання про помилування. Якщо буде дозволено помилування такого засудженого довічне позбавлення волі буде замінюватися позбавленням волі на певний строк, але не менше 25 років (ч. 2 ст. 87 КК України). [2]

Підводячи підсумок можна зазначити, що довічне позбавлення волі на сьогоднішній день є найсуворішим видом покарання в нашій країні, та застосовується тільки у деяких випадках за вчинення особливо тяжких злочинів. Позитивним є те, що Україна запровадила мораторій на смертну кару замінивши її більш гуманним видом покарання, а саме довічним позбавленням волі. Це засвідчує положення Конституції України про те, що життя людини є найвищою соціальною цінністю в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л. О. Мостепанюк; Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 16 с
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341- III. Офіційний вісник України. 2001. № 17. Ст. 1-132.
3. Бурда С.Я. Юридичний аналіз покарання у виді довічного позбавлення волі як виду основного покарання за КК України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2012. Випуск 4. С. 246-255.
4. Сергеевский Н. Д. Смертная казнь в России в XVII и первой половине XVIII века / Н. Д. Сергеевский. *Журнал гражданского и уголовного права*: Ноябрь. Издание С.-Петербургского Юридического Общества. Кн. 9. Санкт-Петербург. Тип. Правительствующего Сената, 1884. 59 с.
5. Проблеми кримінально-виконавчого права: навч. посіб. / О. Г. Кальман, С. С. Мірошніченко, О. М. Подільчак та ін.; за ред. О. Г. Кальман: Нац. акад. прокуратури України. Чернігів: Десна, 2012. С. 293–294.
6. Кримінально – виконавчий кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21
7. Кримінальне право України. (Загальна частина): Підручник. Харків: ХНУВС, 2010. 407 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ІЗ КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

Калініна М. Р.

студентка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Думчиков М. О.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Кіберзлочинність – один з найпоширеніших економічних злочинів не тільки в Україні, а й в інших куточках світу. Майже кожен в світі чув про кіберзлочинність і, можливо, навіть стикався з нею особисто. Кіберзлочинність охоплює різні види злочинів, скоєних за допомогою комп'ютерів та Інтернету. З огляду на стрімкий цифровий розвиток суспільства, виникає потреба у створенні ефективного механізму захисту персональних даних в Інтернеті. Згідно з дослідженнями «Лабораторії Касперського» в реальному часі, багато країн світу щодня зазнають численних кібератак. Більшість кібератак було здійснено в таких країнах, як Росія, Німеччина, Бразилія, США та Китай [1].

Слід зазначити, що в країнах ЄС активно створюються спеціальні органи по боротьбі з кіберзлочинністю. Загалом ці органи можна розділити на дві групи. Першу групу складають органи, які займаються розробкою та реалізацією національних стратегій боротьби з кіберзлочинністю. Другу групу складають суб'єкти, які запобігають і розслідують злочини, скоєні у кіберпросторі.

Формування національної політики кібербезпеки здійснюють органи загальної компетенції або спеціально створені органи. Таким чином, органами загальної юрисдикції є Комітет безпеки Фінляндії, Національний центр захисту інфраструктури Великобританії, Управління національної безпеки Чехії, Управління національної безпеки та боротьби з тероризмом та Міністерство з управління та впровадження цифрових технологій Польщі. Деякі країни також створили спеціальні органи для формулювання та впровадження політики кібербезпеки. Наприклад, у Франції є Служба національної безпеки інформаційних технологій, у Великобританії є Управління кібербезпеки та інформаційної підтримки, в Австрії є Керівна група з кібер Безпека [2].

Стратегія кібербезпеки ЄС була прийнята в 2013 році. Її характеристика полягає в тому, що стратегія охоплює різні аспекти кіберпростору, включаючи внутрішній ринок, судову систему, а також внутрішню та зовнішню політику. Разом зі стратегією розроблено та прийнято законодавчу пропозицію щодо посилення безпеки інформаційних систем ЄС.

Пріоритетами міжнародної політики ЄС у кіберпросторі є:

- свобода та відкритість: стратегія визначає принципи реалізації основних прав людини та громадянина у кіберпросторі;

- застосування законодавства ЄС у кіберпросторі в тій же мірі, що й у фізичному світі. Відповідальність за безпеку кіберпростору несе суспільство в цілому: від звичайних громадян до всієї держави;

- розвиток потенціалу кібербезпеки через співпрацю з міжнародними партнерами та організаціями, приватним сектором та громадянським суспільством.

Слід зазначити, що у 2015 році Франція прийняла Національну стратегію інформаційної безпеки. Він спрямований на підтримку переходу французького суспільства на цифрові технології та вирішення нових проблем, пов'язаних із зміною використання цифрових технологій та загрозами, які вони створюють. У ньому визначено п'ять напрямків роботи: забезпечення державного суверенітету; ефективне реагування на шкідливі дії на комп'ютерні системи та мережі; інформація громадськості; Перетворення інформаційної безпеки на конкурентну перевагу французьких компаній; Посилення впливу Франції на міжнародній арені.

У 2012 році американська компанія, розробник антивірусного програмного забезпечення McAfee, що належить Intel Corporation, виступила спонсором у створенні глобального звіту про стан світової кібербезпеки [3]. У звіті, підготовленому брюссельською компанією Security & Defense Agenda, вперше у відкритих джерелах повідомлялося про поточну готовність до кібератак на інформаційних системах в різних країнах. Звіт спеціально було розроблено для того, щоб допомогти світовим урядам і організаціям зрозуміти, наскільки вони захищені в кібернетології порівняно з іншими країнами. З цього звіту про порядок денний безпеки та оборони ми можемо побачити результати експертного опитування. Статистика показує нам, що:

- більше ніж половина світових експертів вважають, що у кіберпросторі йде «гонка озброєнь»;

- 36% вважають, що питання кібербезпеки важливіше, ніж протиракетний захист;

- половина експертів виявили кіберінвалідність або пошкодження, що загрожують життю;

- 45% респондентів вважають, що кібербезпека настільки ж важлива, як і безпека державних кордонів;

- 56% вважають, що проблему боротьби із кіберзлочинністю потрібно вирішити підготувавши кваліфікаційних кадрів у цій сфері.

Звіт про порядок денний безпеки та оборони містить велику кількість коментарів групи експертів. Найважливішими з них є:

- необхідність глобального обміну інформацією в режимі реального часу;

- приватному та державному секторам потрібні фінансові стимули для покращення

безпеки в мережі Інтернет;

- для боротьби з транскордонною кіберзлочинністю потрібно, щоб у правоохоронних органів було більше повноважень;

- існуюче дипломатичне посилення глобальних кіберугод має стати більш цілеспрямованим;

- інформування населення про методи захисту від кібератак.

Для посилення кібербезпеки Європейського Союзу у вересні 2017 року Європейська комісія запропонувала пакет заходів, включаючи створення Агентства ЄС з кібербезпеки та запровадження сертифікатів на цифрові продукти та послуги, вироблені в ЄС. Сьогодні це агентство успішно діє в країнах-членах ЄС. Відповідно до стратегії ЄС, Агентство ЄС з кібербезпеки також базується на прийнятій Директиві ЄС щодо інформаційної безпеки [4]. У рамках директиви ЄС було створено Групу реагування на кіберінциденти як групу стратегічного співробітництва, в якій країни-члени ЄС співпрацюють, обмінюються інформацією та домовляються про те, як директиву слід послідовно впроваджувати в ЄС. Група реагування на кіберінциденти також надає стратегічні рекомендації центральній мережі CSIRT ЄС. До групи реагування на кіберінциденти входять представники відповідних національних міністерств та національних органів кібербезпеки.

У середовищі, де кіберзагрози постійно виникають і розвиваються, держави-члени ЄС отримують велику користь від оперативних стратегій кібербезпеки, зіткнувшись з новими глобальними загрозами. Міжкордонний характер загроз змушує країни тісно співпрацювати на міжнародному рівні. Співпраця на загальноєвропейському рівні потрібна не лише для ефективної підготовки до кібератак, а й для своєчасного реагування на них. Першим кроком у цьому напрямку є комплексна національна стратегія кібербезпеки.

Тому в боротьбі зі злочинністю іноземні держави застосовують такі основні напрямки: створення політичних програм боротьби зі злочинністю; нормативно-правове регулювання інформаційної сфери; встановлення кримінальної відповідальності за кіберзлочини; міжнародне співробітництво в боротьбі з кіберзлочинністю; Створення спеціальних органів для запобігання та виявлення кіберзлочинності.

Отже, кіберзлочин – це кримінальна дія, вчинена із застосуванням комп'ютера, пристрою із мережевим з'єднанням або інтернет-мережі [5]. У середовищі, де постійно виникають і розвиваються кіберзагрози, залишатися беззахисним неможливо, саме тому поточна ситуація у світі вимагає постійного вдосконалення методів боротьби з кіберзлочинністю та спонукає до побудови державної моделі забезпечення кібербезпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поняття кіберзлочинності в українському та міжнародному законодавстві. 2020Р. *ЮРФЕМ.UA*. URL: <http://jurfem.com.ua/ponyattya-kiberzlochynnosti-v-ukrainskomu-ta-mizhnarodnomu-zakonodavstvi-tkachuk-mariana/>.
2. Проблеми боротьби з кіберзлочинністю: міжнародний досвід та українські реалії. Петровський О.М., Лівчук С.Ю. *Молодий вчений*. 2019 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2019/12.1/13.pdf>.
3. McAfee and Security & Defence Agenda (SDA) Unveil Global Cyber Defense Report 2013 // Портал : An Intel Company. URL: <http://www.mcafee.com/us/about/news/2012/q1/20120120-01.aspx>.
4. Директива (ЕС) 2016/1148 Европейського парламенту и Совета от 6 июля 2016 года о мерах по обеспечению высокого общего уровня безопасности сетевых и информационных систем в рамках Союза. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1148/oj>.
5. Злочин і краса: світовий досвід боротьби із кіберзлочинністю. 2020Р. *Mind*. URL: <https://bit.ly/3lUCftI>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЧИН ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ ЯК ДЕМОРАЛІЗУЮЧОГО ПРОЦЕСУ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

Кочкіна Д. Д.

курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Діщенко Д. В.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Корупція в правоохоронних органах наразі є край актуальною темою в Україні. Адже, попри на загальне бажання українського народу викоренити це явище, воно продовжує процвітати та з року в рік становить все більшу загрозу на шляху демократичних перетворень в Україні. Саме та структура державної влади, яка покликана забезпечити ефективну протидію корупції, дотримання законності в державі, реалізувати конституційні права і свободи громадян, стала одним з найбільших осередків корупції. Це, по-перше, становить загрозу порушення авторитету влади, який в нас поки що й так не на високому рівні. По-друге, загрожує демократичному устрою, що надалі сприяє створенню кризової ситуації в інвестиційній сфері України. Наприклад, дослідження Європейської бізнес-асоціації й інвестиційної компанії Dragon Capital, яке тривало протягом 2016–2020 рр., показало, що одним з основних перепон до залучення іноземних інвесторів є широко

розповсюджена корупція. Також даний дослід підкреслив першочергову необхідність проведення масових антикорупційних заходів в системі Національної поліції України.

Корупція в правоохоронних органах має низку причин, серед яких: економічні, політико-правові, соціальні, організаційні, ідейні та морально-психологічні. Розглянемо кожну з причин більш детально.

Економічна причина полягає у відсутності стабільного розвитку економіки й системи диференційованої грошової винагороди, майнової поляризації населення [1, с. 100], житлові проблеми, відсутність еквівалентної компенсації за понаднормову службу, проблеми із забезпеченням дошкільними закладами дітей працівників правоохоронних органів [2, с. 15], недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення працівників правоохоронних органів, зменшення обсягу їх соціальної допомоги. Все це провокує правоохоронців до пошуку додаткових джерел доходу, які найчастіше є незаконними. Наочним прикладом вище зазначеної передумови прояву хабарництва є випадок, що стався у 2016 р.: старший слідчий в особливо важливих справах Генеральної прокуратури України під час проведення обшуку заволодів знайденими талонами на значний обсяг пального, які належали сільській раді. Надалі цей слідчий неодноразово використовував дані талони для заправлення свого особистого автомобіля, а також автомобіля своєї дружини [3]. Таким чином можна зазначити, що корупція стає для деяких працівників правоохоронних органів єдиним способом виживання та задоволення життєво необхідних потреб.

Політико-правові причини корупції включають прогалини у законодавстві, імунітет деяких посадових осіб, поширеність політичної корупції в Україні (використання правоохоронних органів як інструменту боротьби з опозиційними партіями), відсутність відомчих директивних документів, які б конкретизували й адаптували прописані в законодавстві методи боротьби з корупцією до специфіки роботи правоохоронних органів, а також стабільна політична криза, що призводить до недостатніх зусиль у боротьбі з корупцією у правоохоронних органах.

До соціальних причин входить позитивне ставлення громадян до можливості вирішити певні питання незаконним шляхом, низька правосвідомість, незнання законодавства та почуття безкарності суб'єкта корупційного злочину

Організаційними причинами є недостатньо ефективна організація контролю над діяльністю підпорядкованих працівників, низька підготовленість працівників правоохоронних органів до протидії та боротьби з корупційними злочинами, неефективна робота служб внутрішньої безпеки, невчасне та формальне проведення атестацій і

спеціальних перевірок персоналу, відсутність відомчого контролю над відповідністю рівня життя працівників правоохоронних органів та їхніх доходів [4, с. 41].

До ідейних причин належить терпимість співробітників до корупційних явищ, відсутність комплексних заходів щодо системної зміни моральних орієнтирів та цілеспрямованого формування в колективах нульового рівня толерантності до корупції та будь-якого порушення вимог закону, неналежну виховну роботу в профільних навчальних закладах та комерціалізацію освіти, що негативно впливає на якість підготовки кадрів.

Наостанок розглянемо морально-психологічні причини, зміст яких полягає у наявності в співробітника даної структури певних негативних якостей як корисливість, конформізм, аморальність та відчуття безкарності.

Проаналізувавши викладений раніше матеріал можна прийти до висновку, що корупція є одним із проявів професійної деформації, яка тісно пов'язана з корупційною ситуацією в країні, специфікою правоохоронної діяльності, та характеризується високою латентністю. Також свій відбиток накладає те, що правоохоронні органи перебувають під контролем панівної політичної еліти й обслуговують її комерційні інтереси. Як зазначав М. Іванця у своїх працях: «Сама природа правоохоронної діяльності та правоохоронних органів засвідчує подвійну природу у відносинах протидії та запобігання корупції: з одного боку, багато інституцій правоохоронного спрямування є суб'єктами запобігання корупції, з іншого – вони є об'єктами корупційного впливу і самі стають об'єктами антикорупційної діяльності» [5, с. 62].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Болва Н.В. К вопросу о причинах коррупционных проявлений в профессиональной деятельности сотрудников органов внутренних дел. Вестник Сибирского юридического института МВД России. 2011. № 1(9). С. 25–31.
2. Багмет М.А. Противодействие коррупции в полиции: криминологическое исследование : автореф. дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.08 ; Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина. Москва, 2014. 22 с.
3. НАБУ затримало співробітника ГПУ за зловживання службовим становищем. Офіційний вебсайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/nabuzatrymalo-spivrobotnyka-gpu-za-zlovzhyvannyasluzhbovym-stanovyshchem> (дата звернення 30.04.2022).
4. Гуреев И.С. Анализ причин и факторов, порождающих коррупцию в правоохранительных органах. Ростовский научный журнал. 2017. № 3. С. 6–19.

5. Іванець М.Г. Корупція як негативний фактор в діяльності правоохоронних органів. Актуальні проблеми правознавства. 2018. № 3. С. 59–60.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕРПІЛИХ ТАКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ГЕНОЦИД

Кочкіна Д. Д.

курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В. С.

к. ю. н., старший науковий співробітник,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Геноцид є злочином проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та наразі є одним з найтяжчих та наднебезпечних кримінальних правопорушень, оскільки наражає на небезпеку й позбавляє прав і свобод цілу групу або декілька груп осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, чим порушує норми Конституції України, зазначені в ст. 24 [1].

Дане кримінальне правопорушення закріплено в ст. 442 КК України, а також в таких міжнародно-правових актах як Конвенція ООН «Про запобігання злочинів геноцид та покарання за нього» від 09.12.1948р., Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. та ін.

Відповідно до ст. 442 Кримінального кодексу України геноцид це діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу [2].

Посилаючись на норми вищезазначених міжнародно-правових актів та вітчизняного кримінального законодавства можна визначити, що потерпілими від цього злочину можуть бути тільки члени національної, етнічної, расової чи релігійної групи, на знищення якої спрямоване діяння винних осіб - як громадяни України, так і іноземні громадяни чи особи без громадянства [3]. На мою думку, дане коло потерпілих є дуже обмеженим та потребує розширення шляхом додання до цього переліку політичних, соціальних, культурних та економічних груп. На початку існування Конвенції ООН 1948

р. вони були в переліку потерпілих, проте були виключені в процесі її розвитку на що були свої причини: одні крани боялися покарання за власноруч створенні ними терори щодо таких груп, інші ж не бажали втручання інших країн у внутрішню політику.

Попри те, що ці групи знаходились і знаходяться під захистом інших норм українського та міжнародного законодавства, це призвело до штучного звуження поняття геноциду, що дозволило багатьом винним особам уникнути відповідальності в минулому та створило загрозу повторення цього в майбутньому, тому, на мою думку, необхідно внести їх до переліку потерпілих для надання їм відповідного захисту та гарантії, у разі порушення цих норм, притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Визначившись з переліком потерпілих, постає питання як ідентифікувати членів таких груп, визначити чи належать вони до тієї, чи іншої групи. Існує два критерії (об'єктивний та суб'єктивний), за допомогою яких можливо підтвердити або спростувати існування етнічних, расових, релігійних та ін. груп та приналежність до них певних осіб. Об'єктивна ідентифікація зводиться до визначення наявності певних характеристик (рис, особливостей), що належать відповідній групі. Суб'єктивна ідентифікація полягає в уявленні самими потерпілими своєї приналежності (самоідентифікація), або наявності такого уявлення щодо приналежності потерпілих до певної групи у винної особи (суб'єкта кримінального правопорушення). На мою думку, поєднання цих двох методів є найбільш правильним рішенням, оскільки вони взаємодоповнюють один одного, що надає можливість розглядати питання їх ідентифікації як з внутрішнього боку самоідентифікацію груп, так і з зовнішнього, що полягає у сприйнятті іншими членами суспільства їх приналежності.

У всіх нормативно-правових актах, пов'язаних з геноцидом, потерпілі вказані у множині, а отже, можемо зробити висновок про те, що для кваліфікування певного діяння як геноцид необхідно наявність двох чи більше потерпілих, що є представниками певної групи. Проте в доповіді Підготовчої комісії Міжнародного кримінального суду у 2000 р. були сформульовані певні рекомендації щодо тлумачення та застосування норм щодо геноциду, в яких зазначалося, що діяння, визначені в Конвенції, вчинені щодо однієї особи, також можуть визнаватися актом геноциду. Такі діяння, як рекомендує вищезазначена доповідь, необхідно розглядати «у контексті явної лінії аналогічної поведінки, спрямованої проти цієї групи» чи в якості поведінки «котра сама по собі могла спричинити таке знищення» [4].

Отже, геноцид є одним з найтяжчих злочинів, передбачених міжнародним кримінальним законодавством, проте зміст даного правопорушення є обмеженим. Я вважаю за необхідне, допрацювати визначення «геноциду» у цьому напрямку як в

міжнародному, так і у вітчизняному кримінальному законодавстві, додавши положення, що були запропоновані в даній праці, а саме розширити коло потерпілих від вчинення геноциду, та використовувати під час кваліфікації геноциду визначені способи та підходи до процесу їх ідентифікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 30, ст. 141: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 31.01.2022).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 31.01.2022).
3. WikiLegalAid. Геноцид: поняття та характеристика: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3x1WpZ3> (дата звернення 24.02.2022).
4. Международный уголовный суд. Элементы преступлений. Общее введение, пар. 7.

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Лисько Т. Д.

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу Юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Проблема відповідальності за розбещення неповнолітніх є актуальним питанням у зв'язку із внесенням змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України) останніми роками. Особливої уваги потребує з'ясування суб'єктивних ознак даного кримінального правопорушення.

Зазвичай вважається, що процес встановлення і доказування суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, як правило, є більш складним, ніж встановлення об'єктивних ознак. Перш за все це пов'язано з тим, що законодавчий опис більшості кримінальних правопорушень не містить чіткої юридичної характеристики суб'єктивних ознак, що сприяє неоднозначному розумінню судовими та правоохоронними органами внутрішнього психологічного змісту кримінального правопорушення і якісних характеристик особи, що його вчинила. В зв'язку з цим вбачається доцільним аналіз суб'єктивних ознак окремих категорій кримінальних правопорушень, зокрема, суб'єкта і суб'єктивної сторони розбещення неповнолітніх та визначити їх вплив на кваліфікацію кримінальних правопорушень.

Розбещення неповнолітніх – кримінальне правопорушення з умисною формою вини, котра виражається в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру вказаних дій (інтелектуальний елемент) і бажанні їх вчинити (вольовий елемент). При цьому слід мати на увазі, що усвідомлення суспільно небезпечного характеру діяння перш за все передбачає усвідомлення винним вікової характеристики потерпілого. Слід відзначити, що кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх у разі відсутності усвідомлення 16-річного віку потерпілої особи не настає, хоча у науковій літературі висловлювались підходи, відповідно до яких допускалась можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які не усвідомлювали недосягнення 16-річного віку потерпілої особи.

Це питання є вкрай складним та дискусійним. Так вказується, що психічне ставлення до віку потерпілої може бути умисним або необережним, коли винний знав або допускав, що потерпіла особа не досягла статевої зрілості, або коли він міг і повинен був це передбачати [1, с. 112]. Таку ж позицію займає Верховний Суд України, який у постанові Пленуму ВСУ від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» зазначив, що «... у всіх випадках потерпілою є особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку у разі, якщо винна особа *усвідомлювала* (достовірно знала або припускала), що потерпіла особа не досягла шістнадцятирічного віку, а також, коли вона *повинна була і могла* це усвідомлювати». Крім цього, у постанові вказується, що «неповнолітній або малолітній вік потерпілої особи не може бути підставою для кваліфікації, якщо буде доведено, що винна особа *сумлінно помилялася* щодо фактичного віку потерпілої особи (*курсив* – виділено мною – Т.Л.) [2].

Прибічники протилежної точки зору заперечують доцільність застосування до інтелектуального моменту умислу розбещення неповнолітніх конструктивного елемента необережної форми вини, за яким особа повинна була і могла передбачати (усвідомлювати) не наслідки свого суспільно небезпечного діяння, а особливі ознаки особи потерпілого [3, с. 82]. О. О. Світличний вказує, що «слід заперечити доцільність використання терміна «передбачення» в описі інтелектуального моменту статевого зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. Використання в даному випадку зазначеного терміна як науковцями, так і практиками, є таким, що не повністю узгоджується з чинним законодавством». Автор вважає, що оскільки «недосягнення потерпілим шістнадцятирічного віку встановлюється на момент вчинення розпусних дій, то й передбачати чи не передбачати його неможливо. Цю обставину можна тільки різною мірою усвідомлювати або не усвідомлювати взагалі» [4, с. 235]. На нашу думку, така

позиція є сумнівною. За загальним правилом, в умисному кримінальному правопорушенні всі конститутивні ознаки складу кримінального правопорушення повинні усвідомлюватися винним. Таким чином, вважаємо доречним чітко вказати у диспозиціях ч. 1 та ч. 2 ст. 156 КК України вказівку на завідомість: «Вчинення розпусних дій щодо особи, яка *завідомо* не досягла шістнадцятирічного віку...», «... вчинені щодо *завідомо* малолітньої особи».

Крім віку потерпілої особи, умислом винного повинен бути охоплений і фактичний зміст вчинюваних діянь. Тобто, випадкова демонстрація батьками предметів порнографічного характеру своїй дитині не може тягнути відповідальність за розбещення неповнолітніх. Оскільки диспозиція ст. 156 КК України має формальний склад, умисел винного може бути тільки прямим.

Щодо мотиву та мети розбещення неповнолітніх, то серед науковців теж немає однастайності. Дискусію викликає питання, що стосується місця мотиву та мети у складі розбещення неповнолітніх: чи є вони обов'язковими і чи впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення. Одні науковці вважають, що мотив і мета є обов'язковими ознаками розбещення неповнолітніх, оскільки криміноутворюючою метою розбещення неповнолітніх є задоволення сексуальної потреби винного (або винного та неповнолітнього) або збудження статевого потягу і статевої пристрасті потерпілого, задоволення статевого бажання винного і збудження у неповнолітнього (малолітнього) до сексуальних відносин. При цьому мотивом є бажання досягнути вказаної мети.

Прибічники іншої точки зору вказують, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 156 КК України, не містить обов'язкових мотивів та мети. Мотиви та мета розбещення неповнолітніх не вказуються в диспозиції ст. 156 КК України, відповідно, вони є факультативними ознаками суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, тобто вчинення даного кримінального правопорушення може бути обумовлено різними мотивами і метою. Серед можливих мотивів виділяють бажання задовольнити статевої потреби, хуліганські спонування, помста, бажання принизити потерпілого, підготовка неповнолітнього (неповнолітньої) до статевого зносин тощо. Метою може виступати втягнення неповнолітнього в заняття проституцією, задоволення сексуальних потреб, збудження статевого потягу у дитини тощо. Очевидно, вказана полеміка виникла через надмірно широке коло діянь, що охоплюються диспозицією ст. 156 КК України.

Однак у постанові Пленуму ВСУ вказується, що «такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту» (п. 17) [2]. У літературі зазначена спрямованість розпусних дій

розцінюється по-різному. Більшість дослідників визнає їх метою вчинення кримінального правопорушення [5, с. 105; 6], інші ж вважають мотивами розбещення [7, с. 382]. О. О. Світличний вказує, що «мотивами розпусних дій є передчасне збудження статевого потягу в осіб, що не досягли певного віку, або його задоволення. Метою злочину виступає саме розбещення неповнолітніх» [4, с. 236]. За таким розумінням задоволення спотвореної сексуальної потреби дорослої особи з використанням неповнолітніх, власне кажучи, не спрямоване на розбещення неповнолітніх та має утворювати самостійний склад кримінального правопорушення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шеремет А.П. Злочини проти статевої свободи: монографія. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2007. 216 с.
2. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text>.
3. Брич Л.П. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи за законодавством України: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 83 с.
4. Світличний О. О. Суб'єктивні ознаки розбещення неповнолітніх. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 1. С. 232-237.
5. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Вид 2-ге., переробл. та допов. К.: Атіка, 2008. 712 с.
6. Хряпінський П. В., Чмут С. В. Кваліфікуючі ознаки статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості. *Часопис Академії адвокатури України*. 2009. № 3. С. 1–10.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 6-те вид., переробл. та доповн. К.: Юридична думка, 2009. 1236 с.

ПРОЦЕДУРА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПО КРИМІНАЛЬНИМ СПРАВАМ

Логвиненко М.І.

*к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права
Сумського державного університету*

Висоцький А.І.

*студент магістратури ННІ права
Сумського державного університету*

Правове регулювання виконання судових рішень по кримінальним справам в Україні є актуальною темою як в сфері практичного втілення так і для наукових досліджень. На сьогоднішній день вдосконалення кримінального процесуального законодавства в Україні, й відповідно, реалізація судових рішень є одним із важливих та пріоритетних напрямів для вивчення та реформування.

Відповідно до чинного законодавства до основних засад судочинства, згідно Конституції України та законів України належать рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором, забезпечення обвинуваченому права на захист, гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами розумні строки розгляду справи судом, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення.

В Конституції закріплено надважливий обов'язок держави, а саме забезпечення прав і свобод людини. Адже вони становлять у правовій державі найвищу соціальну цінність, й на їх забезпечення в суспільному житті має бути спрямована державна діяльність. Судове рішення є обов'язковим до виконання усіма суб'єктами правовідносин, та безпосередньо держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку, відповідно контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [1]. Також обов'язковість виконання судових рішень та питання контролю за їх виконанням відображена у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» [2]. Питання які пов'язані з класифікацією діянь злочинного характеру відображені в Кримінальному кодексі України, а саме виконання судових рішень по кримінальним справам в Україні регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України.

Виконання вироку або рішення суду є завершальною стадією кримінального процесу, в якій вирок суду, що одержав законну силу, звертається до виконання і безпосередньо реалізуються рішення суду про покарання, про відшкодування шкоди, про

оправдання і звільнення з під варти тощо та вирішуються питання, що виникають у зв'язку зі зверненням вироку до виконання і його виконанням. Підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування [6].

Умовно стадії виконання судових рішень має сенс поділити на три етапи, а саме це набрання рішенням законної сили, звернення судового рішення до виконання, та вирішення питань, які виникають після винесення рішення по справі. В Кримінальному процесуальному кодексі зазначено порядок виконання судових рішень у кримінальному провадженні та у разі необхідності спосіб, строки і порядок виконання можуть бути визначені у самому судовому рішенні. Судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, підлягає безумовному виконанню. У разі поновлення судом апеляційної інстанції строку апеляційного оскарження одночасно вирішується питання про зупинення виконання вироку або ухвали. Виконання вироку або ухвали може бути зупинене також в інших випадках, передбачених даним кодексом. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноособово, якщо інше не передбачено діючими законами. Відповідно до судового рішення, що набрало законної сили, якщо інше не передбачено кодексом, звертається до виконання не пізніше як через три дні з дня набрання ним законної сили або повернення матеріалів кримінального провадження до суду першої інстанції із суду апеляційної чи касаційної інстанції [3]. Після цього суд разом із своїм розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу чи установі, на які покладено обов'язок виконати судове рішення.

У разі якщо судове рішення або його частина підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем, суд видає виконавчий лист, який звертається до виконання в порядку, передбаченому Законом України "Про виконавче провадження» [5]. Органи або ж особи, які виконують судове рішення, повідомляють суд, який постановив судове рішення, про його виконання [3]. Питання, які виникають під час та після виконання вироку вирішуються судом за клопотанням прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, встановлених законом.

Варто додати, що в КПК зазначено, що при виконанні рішення можуть також виникати певні моменти, які можуть вплинути на строк відбуття покарання. Для прикладу такими моментами можуть бути відстрочка виконання вироку, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від покарання за хворобою та інші. Потерпілий, цивільний позивач, цивільний

відповідач та інші особи мають право звертатися до суду з клопотаннями про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків чи законних інтересів, розгляд такого подання відбувається протягом десяти днів з дня його надходження до суду суддею одноособово згідно з правилами судового розгляду. Умисне невиконання рішення, вироку, ухвали чи постанови суду або здійснення перешкод для їх виконання тягне кримінальну відповідальність, передбачену Кримінальним кодексом України.

На превеликий жаль в Україні існує проблема, яка вже довгий час є актуальною, а саме ефективність виконання судових рішень. Якщо звернутись до статистики, то у відсотках процент не виконаних судових рішень по різних даним складає від п'ятнадцяти до тридцяти відсотків. Це відбувається за різних причин. Такими причинами може бути затягування виконання рішень під час фактичного виконання судових рішень. В чинному КПК існує можливість відстрочити виконання вироку, дана відстрочка можлива лише у разі набрання вироком законної сили, але вона не поширюється на тяжкі та особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання.

Закон допускає відстрочку виконання вироку, яким засудженому призначено покарання у вигляді виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі, з передбачених законом підстав. Прикладом таких підстав згідно статті 586 КПК є тяжка хвороба засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання до його видужання, а також якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) на строк, встановлений судом, але не більше одного року з дня набрання вироком законної сили [3]. Якщо ж вести мову про відстрочення через тяжку хворобу, то тут варто зазначити, що існують непоодинокі випадки коли особа намагається уникнути відбування покарання в колонії шляхом іммітування психічної хвороби, або ж за допомоги інших корумпованих або ж заляканих осіб людині ставиться діагноз що перешкоджає відбуванню покаранню в колонії, хоча дані особи все одно повинні знаходитись в спеціальних медичних закладах для їх лікування. Саме тому потрібно більш ретельніше перевіряти такі випадки на факт отримання хабара працівників спеціалізованих закладів. У Кримінальному кодексі України передбачено, що у разі одужання вищезазначених осіб, вони повинні бути направлені для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності [4]. Саме засуджені намагаються зробити все для того аби пробути в медичному закладі до тих пір, щоб строки давності закінчились і уникнути відбування покарання в колонії. Це є значною проблемою, хоча таких випадків дедалі менше, але все ж таки є сенс посилити процедуру

контролю та нагляду за станом здоров'я таких осіб, та за їх діями з метою забезпечення статтей Конституції щодо реалізації правосуддя та для того щоб відбувалось повноцінне виконання судових рішень по кримінальним справам.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що виконання судових рішень є окремою стадією кримінального провадження яка реалізує завдання звернення судового рішення до виконання та вирішення питань, пов'язаних з їх реалізацією. Визначено що стадії виконання судових рішень поділяються на три етапи, набрання рішенням законної сили, звернення судового рішення до виконання, та вирішення питань, які виникають після винесення рішення по справі. Було проаналізовано процесуальні особливості виконання судових рішень, досліджено нормативно-правову базу та розглянуто основні закони які регулюють дану діяльність. Звичайно є деякі проблемні питання, такі як затягування виконання судових рішень, а також питання які стосуються відсрочки виконання вироку, які в свою чергу потрібно більше досліджувати та працювати над тим щоб судові рішення по кримінальним справам в Україні виконувались, та процедура їх реалізації в державі функціонувала на найвищому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> .
2. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> .
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> .
5. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> .
6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/conv#n11>.

ДОСВІД БРАЗИЛІЇ ЩОДО СКОРОЧЕННЯ ТЕРМІНУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Малетов Д. В.

*доктор філософії з права, викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Зінченко Г. С.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Як нам відомо, однією з основних функцій призначення покарання у виді позбавлення волі є виховання засудженого. Згідно ч.1 ст.123 КВК, соціально-виховна робота спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів. До того ж, варто додати, що загалом виховна робота є засобом духовного впливу на засудженого та способом прищеплення навичок правильної орієнтації в системі духовно-моральних цінностей, психологічної та іншої підготовки засудженого до ведення морального, соціально-корисного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі [1].

На жаль, в Україні рівень злочинності серед раніше засуджених осіб до позбавлення волі продовжує зростати. Нині, за словами Д. Малюськи, міністра юстиції, рівень рецидиву «надзвичайно високий» – понад 30%. Причиною такого, насамперед, є низький рівень ефективності роботи персоналу органів та установ виконання покарань. З огляду на це, міністр пропонує розглянути досвід зарубіжних країн, де рівень ув'язнення низький, а безпеки — високий, оскільки сформований особливий підхід до засуджених, у результаті якого, людина ресоціалізується і готова жити у суспільстві [2]. На нашу думку, дійсно цікавим та незвичайним є підхід Бразилії до засуджених, який ми і пропонуємо розглянути.

Бразилія є однією з найбільш схильних до злочинності держав у світі. Зважаючи на це, існує проблема переповненості їх в'язниць. Близько 811 000 ув'язнених нараховується у бразильських в'язницях. Бразилія займає третє місце у світі за кількістю ув'язнених після Китаю (1,6 мільйона) та Сполучених Штатів (2,1 мільйона) [3]. Та попри це, в країні цю проблему намагаються вирішити творчими шляхами, одночасно допомагаючи як ув'язненим, так і суспільству.

Ще у 2012 році був прийнятий закон, який передбачав, що ув'язнені 4-х федеральних в'язниць, у яких утримуються одні з найвідоміших злочинців Бразилії, зможуть прочитати до 12 творів літератури, філософії, науки чи класики, щоб скоротити

максимум 48 днів ув'язнення щороку. Тобто, ув'язнені можуть скоротити 4 дні ув'язнення за кожен прочитану книгу. Крім цього, закон вимагає від ув'язнених написати книжковий звіт, який має бути написаний граматично правильно, старанно та відповідно до тематики книги. Книги, доступні для ув'язнених, включають літературну класику, наукові та філософські книги. Місцева влада ретельно перевіряє список наданих книг засудженим, і у разі виявлення тих, які можуть негативно вплинути на особу, можуть бути включені зі списку. На думку Леонардо Шмітт де Бем, бразильського професора та експерта з кримінального права, прийнятий закон вирішує проблему переповненості, оскільки наразі у кримінально-виконавчій системі настала криза, а також надає можливість ув'язненим скоротити свій вирок та сформувати соціальний та культурний фундамент для майбутнього їх життя та пристосування до суспільства. На додаток, таким способом особа може отримати певні знання, поглянути на життя по іншому та надалі відвернутися від злочинної діяльності. Адвокат Сан-Паулу Андре Кехді, який бере участі у забезпеченні книг для в'язниць, зазначив що, це не просто допомога в'язням скоротити час, мова йде про фундаментальні зміни в житті, людина може вийти з в'язниці більш освіченою та з розширеним баченням світу. Окрім Бразилії, подібний досвід практикується і для засуджених у Фінляндії, однак, це не впливає на термін ув'язнення [4].

Іншою досить цікавою ініціативою є програма крутіння педалей на стаціонарних велосипедах, які заряджають батарею, що використовується для живлення 10 вуличних ліхтарів. Творцем цієї ідеї став Хосе Енріке Маллманн, суддя з Санта-Ріта-ду-Сапукаї, який випадково натрапив на історію в Інтернеті про спортзали в США, в яких електроенергію виробляють велотренажери. На його думку, це набагато краще, ніж просто томитися в забитих бетонних камерах протягом 24 години, чекаючи десятки років до звільнення. За свою кар'єру адвоката та 10 років роботи суддею, він переконався, що кримінально-виконавча система нічого не робить для зменшення злочинності та ефективності відбування покарання. З огляду на це, до однієї із в'язниць муніципальною поліцією було передано велосипеди, які довго лежали в загублених і знайдених місцях, а місцеві інженери, зі свого боку, допомогли перетворити їх на стаціонарні велосипеди та підключили до автомобільних акумуляторів, подарованих місцевими підприємствами. Крутячи педалі на стаціонарних велосипедах, ув'язнені заряджають акумулятор, який використовується для живлення 10 вуличних ліхтарів уздовж міської набережної, яка нині приваблює людей, які вигулюють собак, бігунів, дітей на велосипедах та пар, які гуляють рука об руку. За кожні 3 дні педалювання, ув'язнені можуть скоротити 1 день свого покарання. Протягом перших місяців свого існування програма стала досить популярною,

у результаті чого правоохоронці помітили значний стрибок у гарній поведінці засуджених [5].

Що ж до України, то, на нашу думку, бразильський досвід міг би стати прикладом для української кримінально-виконавчої політики, в особливості відносно неповнолітніх. Всім відомо, що такій категорії осіб характерні збудливість, імпульсивність, несформованість, вразливість та неврівноваженість, які у разі настання несприятливих соціальних умов лише набувають негативного загострення. Тобто, перебування роками у в'язниці лише погіршуватиме соціальне становище неповнолітніх осіб, а процеси виховання та перевиховання не здійснюватимуться у повній мірі і не уникнуть рецидивів у майбутньому.

Загалом практика читання книг, замість відбування покарання вже дещо існує в Україні. Так, Малиновський районний суд міста Одеси у справі №521/4558/21, засуджуючи двох молодиків, які за попередньою змовою пограбували два автомобілі, виніс незвичне рішення як для вироку: замість трьох років позбавлення волі, їм було призначено умовне покарання на рік, а також зобов'язано прочитати «Пригоди Гекльберрі Фінна» та «Пригоди Тома Сойєра» Марка Твена, «Біле Ікло» Джека Лондона та вірш «Минають дні, минають ночі...» Тараса Шевченка. Суддя Гарський, ухвалюючи рішення, нагадав слова Федора Достоєвського про те, що «перестати читати книги – значить перестати мислити», і зробив висновок, що читання визначених творів для обвинувачених буде стимулом для мислення і пізнання світу, оскільки ті твори покликані формувати в дитині всі добрі, щирі й незлобні відчуття як відносно себе, так і навколишнього світу. На думку судді, це у будь-якому випадку, такий вид обов'язків повинен бути кориснішим і ефективнішим, ніж будь-яке інше покарання, що передбачено у кримінальному законі. Варто зазначити, що таке рішення є цілком законним обґрунтованим, попри те, що, ст. 76 КК України конкретно не передбачає «читання книжок та віршів», проте згідно п.б. ч.3. ст. 76 КК України, суд може додатково встановити обов'язок дотримуватися вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля. Тобто, суд мав право на застосування таких обов'язків, оскільки словосполучення «певні дії» не конкретизовані [6].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо сказати, що запровадження бразильських програм щодо скорочення терміну відбування покарання у виді позбавлення волі є цілком доречним і в українському кримінальному законодавстві, оскільки основною метою покарання є не лише кара, а й виправлення засуджених. Завдяки таким ініціативам процес перевиховання стане більше ефективним, а у самих засуджених-неповнолітніх осіб

з'явиться більше можливостей на переосмислення свого буття та подальшого успішного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: закон України від 11 березня 2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 06.05.2022).
2. Рощина В. Рівень рецидиву в Україні планують знизити з 30% до 5% — міністр юстиції Малюська про тюремну реформу. Громадське телебачення: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/31WlluC> (дата звернення: 06.05.2022).
3. Picanço L. Brazil's Mass Incarceration Policy Has Not Stopped Crime. Wilson Center : website. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/brazils-mass-incarceration-policy-has-not-stopped-crime> (дата звернення: 06.05.2022).
4. Castillo M. Brazilian inmates reduce sentences by hitting the bike, books. CCN : website. URL: <https://cnn.it/3GBpQUN>.
5. Inmates at Brazil prison pedal for electricity - and their freedom. NBC News : website. URL: <https://www.nbcnews.com/id/wbna48144469>
6. Ромалійська І. Читання книг за крадіжку – таке покарання ухвалив одеський суддя. Що кажуть психологи та юристи? Радіо свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vyrok-pro-chytannya-knyg-v-odesi/31576441.html> (дата звернення: 06.05.2022).

ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНАМ ЗА ДОПОМОГОЮ ДОДАТКУ «ДІЯ»

Малетов Д. В.

*Доктор філософії з права, викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Печена Т. О.

*Студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Двадцять перше століття безумовно можна назвати ерою цифрових технологій. Бюрократизм змінюється онлайн-операціями, а звичні паперові документи заміщуються зручним електронним варіантом. Таку концепцію називають «Державою в смартфоні». Певна річ, ця система має значну кількість переваг, а в умовах всесвітньої пандемії та війни в Україні – є необхідним кроком. В ситуації обмеженого пересування громадян країною сплачувати податки, реєструвати документи та здійснювати інші юридичні дії можна просто в один клік.

Разом з розвитком цифрового світу поширюється кіберзлочинність, яка зросла до міжнародних масштабів. Так, за даними спеціалістів компанії McAfee та Центру стратегічних і міжнародних досліджень, загальна кількість витрат від комп'ютерних злодіїв на 2020 рік становила один відсоток від світового ВВП [1]. Найбільш розповсюджені кіберзлочини пов'язані з використанням програм-вірусів, фішингових програм, викрадення інформації з баз даних тощо.

Україна останніми роками дедалі більше відчуває на собі масштаби кібернетичних загроз і їх негативні наслідки. Станом на 2020 рік Національна поліція України викрила понад 5000 кіберзлочинів. «Шахрайства з платіжними картками, крадіжки грошей з банківських рахунків, розповсюдження комп'ютерних вірусів, викрадення хакерами персональних даних громадян, онлайн-торгівля наркотиками, протидія піратству та поширенню протиправного контенту - це далеко не повний перелік завдань Кіберполіції. Загалом минулого року було зареєстровано понад 5 000 кіберзлочинів, в яких вдалося оперативно затримати 106 фігурантів кримінальних проваджень, серед яких - 13 педофілів», - розповів Ігор Клименко [2].

Розслідувались такі категорії злочинів у сфері використання електронних обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, відповідальність за які встановлена статтями 16 розділу особливої частини Кримінального кодексу України, як: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку; створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програм чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут тощо [3].

Збільшення кібернетичних атак в Україні безпосередньо пов'язано із запровадженням вищезгаданої концепції та її активного розвитку. Для плідної роботи «Держави в смартфоні» необхідно багато персональних даних помістити в бази або додатки. Саме тому в 2019 році було презентовано мобільний додаток «Дія», основною функцією якого є зберігання найважливіших документів та реалізація юридичних дій в простому електронному форматі. При цьому, всі правочини, що здійснюються через програму мають таку саму юридичну силу, що і паперові варіанти. Таким чином, Україна стала першою державою в світі електронний паспорт якої має таке саме вагоме значення, як і його класичний друкований вигляд. Юридично закріплено це було внесенням змін до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують її особу або спеціальний статус». Так, статтю 3 доповнили пунктами такого змісту: «Е-паспорт - паспорт громадянина України у формі електронного відображення інформації, що

міститься у паспорті громадянина України у формі картки, оформленому засобами Реєстру, разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом, штрих-кодом, цифровим кодом), а також інформації про місце проживання (за наявності); е-паспорт для виїзду за кордон - паспорт громадянина України для виїзду за кордон у формі електронного відображення інформації, що міститься у паспорті громадянина України для виїзду за кордон, оформленому засобами Реєстру, разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом, штрих-кодом, цифровим кодом), а також інформації про місце проживання та податковий номер (реєстраційний номер облікової картки платників податків з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків) (за наявності)"; надає кваліфіковані електронні довірчі послуги в установленому законодавством порядку"[4].

Окрім усіх вищевказаних переваг «Держави в смартфоні» мобільний додаток «Дія» допомагає попереджати кіберзлочини, адже один з його сервісів направлений на боротьбу з цифровими аферами. Мова йде про пуш-сповіщення щодо перевірки чи зміни кредитної історії з Українським бюро кредитних історій. Тому підтвердженням є випадок, що стався в січні цього року: на своєму акаунті Facebook користувачка додатку поширила допис про спробу зловмисників взяти на її ім'я декілька мікрокредитів, про що вона дізналася за допомогою механізму сповіщень. Зловмисники перевипустили SIM-карту з номером потерпілої. Ця карта не була прив'язана до паспорта, що дало змогу отримати доступ до мобільного банкінгу, а також оформити мікрокредити в декількох установах, а саме "Манівео", "Форза", "Швидкозайм". Завдяки новому сервісу потерпіла одразу дізналася про здійснене правопорушення та оперативно на нього відреагувала. Водночас через скомпрометований BankID зловмисник авторизувався у "Дії", що було одразу зафіксовано в застосунку в розділі "активні сесії". За цим фактом кіберполіцією розпочато відповідне розслідування.

Жодних дій із застосунком та документами потерпілої зловмисники не вчинили та не могли вчинити навіть теоретично через відповідну безпекову модель роботи "Дії". Адже цифрові документи надійно захищені. І для того, щоб оформити кредит з цифровим документом в застосунку, потрібен цифровий підпис. Це технологія, яка у режимі реального часу порівнює біометрію обличчя з фотографією у реєстрі. Для шерингу документів також потрібен "Дія-підпис", який неможливо підробити без біометрії обличчя.

У цьому випадку "Дія" допомогла дівчині зупинити шахрайську схему та захистити кошти. Якби сповіщення не було, то вона не змогла б так швидко дізнатися про шахраїв та оперативно відреагувати. [5]

Після дослідження проблематики протидії кіберзлочинності постає питання щодо відповідальності за завданні злочини. У чинному Кримінальному кодексі наявний «спеціалізований» розділ, який визначає відповідальність за кіберзлочини: розділ XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», який складається із 6 статей:

- ст. 361 – несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку;
- ст. 361-1 – створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут;
- ст. 361-2 – несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації;
- ст. 362 – несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї;
- ст. 363 – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється;
- ст. 363-1 – перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку [3].

В основному відповідальність за перелічені правопорушення передбачає накладання штрафу, або, у повторювальних випадках, позбавлення волі на певний строк.

Варто додати, що об'єкти кібербезпеки та кіберзахисту зазначені в статті 4 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», до яких відносяться:

- конституційні права і свободи людини і громадянина;
- суспільство, сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища;
- держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність;

- національні інтереси в усіх сферах життєдіяльності особи, суспільства та держави;
- об'єкти критичної інфраструктури;
- комунікаційні системи всіх форм власності, в яких обробляються національні інформаційні ресурси та/або які використовуються в інтересах органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та військових формувань, утворених відповідно до закону;
- об'єкти критичної інформаційної інфраструктури;
- комунікаційні системи, які використовуються для задоволення суспільних потреб та/або реалізації правовідносин у сферах електронного урядування, електронних державних послуг, електронної комерції, електронного документообігу[6].

Попри достатньо конструктивний нормативно-правовий аспект протидії кіберзлочинності вважаю необхідним розвиток правового регулювання злочинів, вчинених саме за допомогою «Дії». Хоч Мінцифри і завірює, що витік даних з мобільного додатку неможливий, подібні випадки, як розглянутий нами, існують. Чинне законодавство, як на мене, є дещо застарілим як для таких новітніх технологій, як «Держава у смартфоні» через що потребує окремої уваги.

Осягання актуальної інформаційно-правової проблематики боротьби з кіберзлочинністю, та можливостей її зменшення, підвищить ефективність розслідування кіберзлочинів органами правопорядку України. Тому є необхідність деталізації законодавства, яке б відображало дійсну ситуацію із існуючими загрозами кримінальних правопорушень у цифровій сфері, впровадження механізмів сприяння правоохоронним органам України операторів, провайдерів щодо забезпечення належної електронної бази даних, лімітування доступу абонентів до інформаційного ресурсу (інформаційного сервісу) тощо.

Основаючись на вищевикладеному, вбачаємо багатообіцяючою можливістю превенції та розслідування кіберзлочинів постійне підвищення кваліфікації задіяних співробітників правоохоронних органів з метою вивчення існуючих варіантів тактики проведення слідчих дій для отримання електронних доказів [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Center for Strategic and International Studies Режим доступу: <https://www.csis.org/>.
2. Офіційний сайт Національної поліції: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3IYZF1a>.
3. Кримінальний Кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Закон України: Про внесення змін до Закону України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус". Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 27, ст.224). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-20#Text>.
5. Мінцифри розповідає, як у "Дії" борються з шахрайством: веб-сайт. URL: <https://bit.ly/38RyyIL>.
6. Закон України: Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19/conv#n49>.
7. Марущак А. І. Інформаційно-правові аспекти протидії кіберзлочинності. "Інформація і право" № 1 (24) / 2018, с. 127-132.

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Мартинець І. В.

здобувачка вищої освіти

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Під домашнім насильством розуміють усі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, які відбуваються у сім'ї чи побуті між колишнім чи нинішнім подружжям чи партнерами. Домашнє насильство – це модель поведінки, яка використовується однією людиною для контролю або домінування над іншою, з якою вона має або були інтимні або сімейні відносини. Домашнє насильство – це цикл, що повторюється зі збільшенням частоти: фізичної, словесної, духовної та економічної образи з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху.

Актуальність даної теми полягає в тому, що домашнє насильство стало розглядатися як соціальна проблема нещодавно й отримало негативну оцінку з боку суспільства. Особа, яка зазнає насильства, перебуває під впливом наслідків насильства, що впливає з різних чинників домашнього насильства. Наслідками можуть бути погіршення здоров'я, психічного стану, зміна поведінки жертви як члена суспільства на гірший бік, через що страждають і професійні якості та відносини з іншими людьми. Потерпілий, несучи у собі весь тягар негативних емоційних переживань і внаслідок погіршення її здоров'я, неспроможна повністю реалізувати себе у різних сферах своєї

діяльності, оскільки значні зусилля витрачаються такою людиною подолання наслідків домашнього насильства.

Метою роботи є визначення віктимологічних чинників домашнього насильства; встановлення особливостей особистостей, які постраждали від домашнього насильства; аналіз рівня суб'єктивного контролю жертв домашнього насильства у різних життєвих ситуаціях; встановлення поведінки жертв домашнього насильства, яка виникає після впливу на них віктимологічних чинників; визначення ефективних механізмів запобігання домашньому насильству.

Вивченням даного питання займалися такі науковці як: Філіппов С.О.; Голіна В.В.; Воднік В.П.; Богатирьов І.Г.; Старушкевич А.В.; Джужа О.М.; Моїсєєв Є.М.; Головкін Б.М.; Валуйська М.Ю. та багато інших.

Віктимологічні властивості осіб, що стали жертвою злочинів, обумовлені анатомо-фізіологічними особливостями організму, особливостями психічних процесів, віковими характеристиками та станом здоров'я, соціальними ролями та функціями, неналежними умовами соціалізації та соціальної адаптації, специфікою поведінки [1, с. 39]. Підвищує віктимізацію особи наявність таких негативних якостей, як запальність, не врівноваженість, нестриманість, підвищена тривожність і дратівливість, схильність до моралізації та моралі.

Морально-психологічні якості людей, які зазнали насильства, характеризуються відкритістю, уважністю, довірливістю, емоційністю [3, с. 159]. Покірність і терпимість також є віктимогенними чинниками. Надія на випадок, вдалий збіг обставин, перекладання відповідальності за свої вчинки та життя на інших підтверджують емоційну нестійкість і важку адаптацію до умов, що змінюються, низький рівень самоконтролю.

Якщо говорити про віктимну поведінку потенційних потерпілих від домашнього насильства, то вона може бути ризикованою, необачною, нейтральною тощо, а за високого ступеня напруженості конфліктних відносин може бути розцінена як провокація. Активно заявляючи й транслюючи рівність у правах, потерпілі особи провокують сімейні конфлікти. У таких ситуаціях жертва своєю поведінкою намагається змінити соціальні стереотипи, зрівняти своє фізичне, економічне, соціальне становище з агресором [2, с. 59].

Також важливим віктимогенним чинником є алкогольне сп'яніння. У момент скоєння злочину над потерпілими, такі особи часто перебувають в нетверезому стані, але також часті випадки й навпаки.

На підвищення рівня віктимності осіб впливають такі чинники:

- зниження рівня життя населення. Тяжкі економічні та соціальні умови життя обмежують можливість культурного, правового, морального розвитку, породжують вчинення різних аморальних вчинків;
- високий рівень безробіття обумовлює неможливість задоволення базових потреб, провокує заздрість, тривожність, злість, які у злочині;
- висока міра латентності зазіхань. Значна частина потерпілих не звертається по допомогу до правоохоронних органів, боячись помсти з боку винного;
- панівна в суспільстві думка про безкарність протиправної діяльності у відносно закритій сімейній сфері призводить до деформації правової свідомості, зростання кількості повторно вчинених злочинних посягань, а також до поширення правового нігілізму, зневіри та відчуженості осіб, яким було завдано шкоди;
- поширення алкоголізму та наркоманії.

Попри те, що саме по собі вживання спиртного не є першою причиною вчинення насильницьких дій у побуті, алкогольне сп'яніння знижує здатність людини контролювати свою поведінку, порушує баланс процесів збудження та гальмування, посилює агресивність [4, с. 23]. Постійне вживання алкоголю призводить до деградації особистості, падіння професійної кваліфікації, припинення трудової діяльності, матеріальних проблем і, як наслідок, зростання цинізму, агресії та насильства.

Механізм запобігання домашньому насильству повинен включати заходи кримінальної та віктимологічної профілактики [1, с. 221]. Метою традиційної профілактики є виявлення, усунення чи блокування причин, що в основі проблеми. Це визначення детермінантів насильницької злочинності, розробка науково обґрунтованих рекомендацій з ефективного управління, координації та підтримки зусиль держави та громадянського суспільства з профілактики насильницьких злочинів, притягнення до відповідальності або інша пильна увага правоохоронних органів до осіб, які раніше вчиняли будь-які насильницькі заходи. профілактичного впливу, організація консультацій психотерапевтів для осіб, які усвідомлюють згубність насильницького способу вирішення конфліктів у побуті.

Як висновок можна сказати, що віктимологічні чинники відіграють велику роль у підготовці особи до вчинення такого жахливого злочину, як домашнє насильство. Більшість потерпілих осіб від домашнього насильства не вірять у свої сили, не самостійні, безініціативні, конформні, залежні від думок інших. Адже насильство руйнує людину як особистість, призводить до депресивного стану та знижує самооцінку. Тому профілактика має особливе значення при запобіганні повторного скоєння злочину, які нерідко формуються внаслідок безсилля жертви, неможливості самостійно вийти з важкої

життєвої ситуації. У такій кримінально-віктимогенній ситуації необхідне своєчасне реагування соціальних служб на проблеми потерпілого та оздоровлення соціального оточення такої особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віктимологія: навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2017. 308 с.
2. Богатирьов І.Г. Деякі аспекти етимологічного попередження злочину // Вісн. Запорізь. юрид. ін-ту. 1997. Вип. 1. С. 59–63.
3. Старушкевич А.В. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних вбивств // Вісн. Запорізь. юрид. ін-ту. 1998. Вип. 1. С. 159–164.
4. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарні аспекти): Монографія. К.: НВТ “Правник”. Нац. акад. внутр. справ України, 1998. 84 с.

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Мельник А. М.

*курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Березняк В. С.

*к.ю.н., старший науковий співробітник,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Кримінальний кодекс України відображає волю українського народу та покликаний захистити громадян від злочинів, їх права і свободи, їх власність, громадський порядок і громадську безпеку, конституційний лад України, мир і безпеку людства, що сказано в частині 1 статті 1 КК України .

У юридичній науці та практиці судового слідства під словом «законодавство» в широкому розумінні вбачають сукупність законів та інших положень правового регулювання національних суспільних відносин, а у вузькому — набір ухвалених органами законодавчої влади нормативно правових актів.

Закон про кримінальну відповідальність - це сукупність систематизованих та окремих законодавчих актів, що визначають загальні принципи та підстави кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від відповідальності і покарання, а також визначають кримінальну протиправність і караність діянь [1, с. 792].

Чинний Кримінальний кодекс України був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2001 року та набув чинності з 1 вересня 2001 року. Протягом свого існування він піддався багатьом редакціям, загалом 209 змін. Це дуже важливо, тому що в міру розвитку держави має розвиватися її законодавство.

Законодавство України про кримінальну відповідальність, має основну характерну ознаку, яка уособлюється у єдиному нормативно-правовому акті, а саме Кримінальному кодексі України.

Важливість Кримінального кодексу України визначається такими аспектами. Це один із основних засобів захисту життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки особи від протиправних посягань та охорони таких найвищих суспільних цінностей, як український державний лад, політичний та економічний устрій, власність та верховенство права. ККУ містить тільки ті норми права, що визначають загальні положення кримінального законодавства, кримінальні правопорушення та проступки, покарання за ці злочини, види даних діянь, що накладаються на них, підстави, штрафи. Закон про кримінальну відповідальність це засіб що має превентивний характер та попереджає наслідки для засуджених та інших громадян.

Одним з найбільш спірних аспектів дискурсу щодо джерел сучасного кримінального права є питання про прецедент (зрозуміло, що йдеться виключно про судовий прецедент). Позиція більшості щодо того, що судовий прецедент не є джерелом права, оскільки суди не органами законодавчої влади, а висновки другої і третьої судовій інстанції виступають лише вказівками для правильного розуміння та застосування законів та норм права. На нашу думку, це питання потребує подальшого вивчення.

Як відомо, судовий прецедент –це правило, яке обов'язкове або достатньо переконливе для подальшого його використання у судовій практиці. Це акт, у якому суд, піддаючи тлумаченню та роз'яснюючи нормативно-правові приписи, створює певні правові правила їх застосування, що є обов'язковими під час рішення аналогічних справ судами нижчої інстанції. В Україні можна вбачати прецедентність у рішеннях Конституційного Суду України, Верховного Суду України, Європейського суду з прав людини [2, с. 48].

Отже, враховуючи все вищевикладене, законодавство України про кримінальну відповідальність є сукупністю системних та окремих актів Верховної Ради України, які визначають вид кримінального правопорушення, суворість покарання, загальні положення. Також включає у себе ряд міжнародних договорів, які імplementовані у ККУ. Проте, все одно потребує подальшого вивчення та доповнень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3.
2. Коржанський М.Й. Проблеми кримінального права: монографія. Дніпропетровськ, 2008.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОВЕДЕННЯ АБОРТІВ НЕКВАЛІФІКОВАНИМИ ОСОБАМИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ ЗОКРЕМА

Міллер А. О.

*студентка 3-го курсу магістратури Медичного інституту
Сумського Державного Університету*

Науковий керівник: Думчиков М. О.

*к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Аборт є доволі спірним питанням, тому різниця поглядів закріплюється навіть на рівні Кримінальних Кодексів країн. Деякі країни забороняють проводити цю маніпуляцію, деякі обмежують лише незаконні його прояви. Але проблема стоїть гостро навіть на сьогоднішній день.

За даними ВООЗ:

- 1) З 2010 по 2014 рік близько 45% всіх абортів у світі були небезпечними [1];
- 2) Одна третина із усіх небезпечних абортів проводилась особами, що не мали кваліфікації, з використанням небезпечних та інвазивних методів [1];
- 3) В Латинській Америці й Африці більшість абортів (3 із 4) є небезпечними;
- 4) Від 4,7% до 13,2% щорічних випадків материнської смерті можуть бути пов'язані з небезпечним абортотом [3]. За оцінками, в розвинутих районах світу на кожні 100000 небезпечних абортів приходить 30 смертей жінок. Це число досягає 220 випадків на 100000 операцій в регіонах, що розвиваються та 520 летальних випадків на 100000 абортів у країнах Африки до півдня від Сахари.
- 5) За оцінками за 2012 рік лише в одних країнах, що розвиваються 7 мільйонів жінок за рік проходили лікування в лікарнях у зв'язку з ускладненнями небезпечного абортоту [4].

У жовтні 2015 р. було проведено аналіз Worldwide Abortion Policies, у процесі якого досліджувався законодавчий статус штучного переривання вагітності близько 200 країн. Результати показали, що в більшості держав дозволено проводити абортот, проте є

країни, такі як: Домініканська Республіка, Нікарагуа, Ватикан, Мальта, Сальвадор і Чилі, у яких закон повністю забороняє проведення цієї процедури.

Аборти на Мальті заборонені Кримінальним Кодексом. У статті 243 зазначається, що будь-який лікар, хірург, акушер або аптекар, який свідомо призначив або застосував засіб, що забезпечує викидень, підлягає у разі засудження тюремному ув'язненню на строк від вісімнадцяти місяців до чотирьох років та безстроковій забороні займатися своєю професійною діяльністю [5].

Перейдемо до розгляду Кримінальних Кодексів країн, у яких дозволений кваліфікований аборт, тобто переривання вагітності, що відбувається за письмовою згодою жінки, виконується кваліфікованим лікарем у медичних установах і не карається законом.

В Україні дозволений кваліфікований аборт, проведення якого регулюється статтею 50 Основ законодавства України про охорону здоров'я, проте випадки небезпечного абортів визначає стаття 134 Кримінального Кодексу України, що передбачає відповідальність за проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти, - карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк *до двох років*, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. Незаконне проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи, - карається обмеженням волі на строк *до п'яти років* або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [8].

Для порівняння з законодавством України візьмемо ще деякі Кримінальні Кодекси:

А) Розглянемо Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, у статті 156 якого передбачається

1. Проведення абортів особою, яка не має вищої освіти за профілем освіти «Охорона здоров'я», – карається арештом або обмеженням волі на строк *до двох років* із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю або без позбавлення зі штрафом чи без штрафу.

2. Дії, що спричинили за необережності смерть жінки або тяжкі тілесні ушкодження - караються позбавленням волі на строк *до п'яти років* із позбавленням права займати певні посади або займатися певною діяльністю чи без позбавлення зі штрафом або без штрафу [6].

Б) У КК Естонії статтею 120 передбачено

1. Переривання вагітності особою з волі вагітної, здійснене особою, яке за законом не має права на переривання вагітності, - карається штрафом чи позбавленням волі *до двох років*.

2. Переривання вагітності при терміні понад двадцять один тиждень з волі вагітною особою, яка за законом не має права на переривання вагітності, - карається позбавленням волі терміном *до чотирьох років* [7].

В) У КК Німеччини статтею 217 зазначається:

1. Той, хто перериває вагітність – карається позбавленням волі терміном *до трьох років* або грошовим штрафом.

2. В особливо тяжких випадках покаранням є позбавлення волі на строк *від шести місяців до п'яти років*. (Як правило, особливо тяжкий випадок має місце, якщо виконавець: 1) діє проти волі вагітної жінки, або по грубій необережності; 2) створює смертельну небезпеку або небезпеку заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю вагітної жінки)

У статті 218 уточнюється, що аборт, проведений кваліфікованим працівником медичного закладу не карається з боку закону [2].

Г) Стаття 223 «Про створення небезпечних ситуацій для інших осіб» Кримінального Кодексу Франції пунктом 11 зазначає, що переривання вагітності іншої особи карається *двома роками* тюремного ув'язнення та штрафом у розмірі 200 000 франків, якщо воно здійснюється за наступних обставин, у чому усвідомлює винний

п. 1. Після закінчення терміну, протягом якого воно дозволено законом, за винятком випадків, коли воно здійснюється за терапевтичними мотивами;

п. 2. Особою, яка не має звання лікаря [9].

Порівнявши зазначені вище статті, можемо навести такі висновки. Кримінальні Кодекси мають спільні підходи до регламентації відповідальності за незаконне проведення переривання вагітності. У Кримінальних Кодексах зазначених країн чітко визначене покарання за виконання небезпечного абортів особою без кваліфікації у вигляді грошового відшкодування, утримання під вартою та відсторонення від певних видів діяльності на певний строк. Кримінальний Кодекс кожною вищезазначеною країною передбачає найсуворішу відповідальність за проведення абортів - це 2 роки позбавлення волі. На відміну від інших країн, в Україні як вид покарання використовуються громадські роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ganatra B, Gerdtz C, Rossier C, Johnson Jr B R, Tuncalp Ö, Assifi A, Sedgh G, Singh S, Bankole A, Popinchalk A, Bearak J, Kang Z, Alkema L. Global, regional, and subregional

classification of abortions by safety, 2010–14: estimates from a Bayesian hierarchical model. *The Lancet*. 2017 Sep.

2. Pavel Golovnenkov: Уголовное уложение Федеративной Республики Германия – Strafgesetzbuch (StGB) – Научные труды в области немецкого и российского уголовного права. – Potsdam: Universitätsverlag Potsdam, 2021. 489 S.

3. Say L, Chou D, Gemmill A, Tunçalp Ö, Moller AB, Daniels J, Gülmezoglu AM, Temmerman M, Alkema L. Global causes of maternal death: a WHO systematic analysis. *Lancet Glob Health*. 2014 Jun; 2(6):e323-33.

4. Singh S, Maddow-Zimet I. Facility-based treatment for medical complications resulting from unsafe pregnancy termination in the developing world, 2012: a review of evidence from 26 countries. *BJOG* 2015; published online Aug 19. DOI:10.1111/1471-0528.13552.

5. Уголовный кодекс Мальты (Глава 9). 2010. 313 с. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/7735> (дата звернения: 17.12.2021).

6. Уголовный Кодекс Республики Беларусь (1999, с изменениями от 2019). *Legislationline - International norms and standards on human dimension issues*. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8314/file/Belarus_CC_1999_am2019_ru.pdf (дата звернения: 17.12.2021).

7. Уголовный кодекс Эстонии (2001, с изменениями от 2002). *Legislationline - International norms and standards on human dimension issues*. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6462/file/Estonia_CC_as_of_2002_ru.pdf (дата звернения: 17.12.2021).

8. Кримінальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.12.2021).

9. Кримінальний кодекс Франції 1992 р./ Уголовный кодекс Франции 1992 г. - Зарубежное законодательство / Зарубіжне законодавство - Электронная юридическая библиотека онлайн - Юрист-онлайн - Ваша юридическая помощь. Юридические новости - Юрист-онлайн - Ваша юридическая помощь. URL: <https://bit.ly/3ttVHSn> (дата звернения: 17.12.2021).

ПОНЯТТЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЗОКРЕМА ТУПИМИ ПРЕДМЕТАМИ

Мірошниченко А. С.

студентка IV курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковці по-різному тлумачать поняття «тілесне ушкодження». Існують певні розбіжності у поглядах стосовно вказаного питання. Вітчизняне законодавство передбачає, що тілесне ушкодження трактується як посягання на життя та здоров'я іншої особи, що характеризується настанням негативних наслідків.

Проблематикою правильного тлумачення поняття тілесного ушкодження займалися такі видатні дореволюційні науковці, як М. С. Таганцев та С. В. Познишев. Суперечки стосовно цього питання простежувалися надалі й між радянськими науковцями, які не могли дійти згоди щодо визначення поняття «тілесне ушкодження», а саме М. Д. Дурмановим, А. С. Никифоровим, М. І. Загородниковим, П. А. Дубовцем [1, с. 140].

Сучасні вчені такі, як Н. О. Гуторова та В. І. Борисов також приділяють чимало уваги правильному визначенню тілесного ушкодження та й науковці у сфері медицини, серед яких Є. М. Білецький, здавна обговорювали питання щодо проблематики визначення поняття «тілесні ушкодження» та встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень [1, с. 140].

Нанесення тілесних ушкоджень є одним з поширених злочинів в Україні.

Склади злочинів, які охоплюють заподіяння тілесних ушкоджень, належать до категорії матеріальних, оскільки їх об'єктивна сторона передбачає поряд із наявністю суспільно небезпечного діяння або бездіяльності настання певних негативних наслідків. Наслідком таких злочинів є шкода, яка заподіюється діями суб'єкта здоров'ю потерпілого [1, с. 141].

Залежно від особливостей форми поверхні, що контактує з тілом і завдає ушкодження, розрізняють наступні види тупих предметів: 1) з плоскою переважаючою поверхнею (плита, поверхня стола, підлога тощо); 2) з плоскою обмеженою поверхнею (молоток, обух сокири); 3) зі сферичною поверхнею (гантель, гиря); 4) зі циліндричною поверхнею (ціпок, труба); 5) з тригранним кутом (кут стола); 6) з ребром або двограним кутом (край цегли, край поверхні молотка) [2, с. 21].

При вчиненні кримінальних правопорушень найбільше поширення мають випадки завдання ушкоджень наступними тупими предметами: – побиття руками, ногами,

нанесення ударів головою, палицями, камінням; – нанесення ушкоджень такою зброєю, як нунчаки, кастети, телескопічні дубинки; – нанесення ударів знаряддям побутового і спортивного призначення такими, як молоток, обух сокири, бита тощо; – травмування під час дорожньо-транспортних пригод; – падіння тіла з висоти [2, с. 21].

Отже, під тілесним ушкодженням розуміють протиправне, винне заподіяння шкоди здоров'ю іншої особи, якою порушена фізіологічна функція організму, зокрема тканин чи органів потерпілого.

Травматичну дію тупих предметів поділяють на удар, стискання, розтягування, тертя. Інколи в судовій медицині та психіатрії може бути комбінація цих травм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гураль Л.О. Поняття й види тілесних ушкоджень за кримінальним правом України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 3, 2017. С. 140-146.
2. Судова медицина та психіатрія : навч. посіб. / В. В. Кікінчук, С. М. Лозова, В. О. Гусєва [та ін.]. - Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2019. 183 с.
3. Катеринчук К.В., Юхимець І.О. «Тілесні ушкодження» чи «шкода здоров'ю»: юридичний та судово-медичний погляди. *Інформація і право*. № 2 (21). 2017. С. 133-143.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Мірошниченко А. С.

студентка IV курсу юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Сенько В. В.

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Кримінальні правопорушення у сфері корупційної діяльності шкідливо впливають на державний лад, і з'являється явище корупції, яке тягне за собою негативні наслідки у вигляді здійснення посадовими особами своїх посадових обов'язків за отримання неправомірної вигоди. У період сьогодення корупція в Україні є розповсюдженим явищем, в якому залучена здебільшого виконавча гілка влади. Актуальність розгляду даної теми полягає у потребі знаходження засобів і способів, які можуть допомогти у розв'язанні цієї проблеми.

Метою даної роботи є висвітлення характеристики корупційних злочинів, аналіз їх поняття та шляхи вирішення.

Проблеми корупційної злочинності у своїх працях вивчали такі науковці, як: О. Дудоров, О. Кальман, О. Литвак, В. Лукомський, М. Мельник, А. Мудров, Є. Невмержицький та інші. Проте питання кримінологічної характеристики корупційної злочинності потребують подальшого теоретичного обґрунтування [1, с. 107].

Корупційна злочинність визначається як явище, що характеризується наявністю злочинів, здійснених посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування з використанням своїх владних повноважень задля отримання неправомірної вигоди або іншого виду заохочення.

Кримінологічна складова корупційної злочинності охоплює не лише визначення корупційної злочинності, а і її кримінально-правову характеристику. Так, загальним об'єктом вказаних злочинів є порядок соціальних відносин, які охороняються кримінальним законом. Родовим об'єктом таких злочинів вважається порядок здійснення службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Фактично це суспільні відносини, що забезпечують службу в органах державної влади, місцевого самоврядування, а також в юридичних особах публічного і приватного права, внаслідок їх фінансування із законних джерел, що унеможлиблює підкупність службових осіб. Безпосередній об'єкт залежить від конкретного вчиненого злочину, пов'язаного з одержанням неправомірної вигоди. Як правило, це порядок здійснення конкретною особою своїх повноважень відповідно до закону та специфіки діяльності у державному та громадському апараті, а також органах місцевого самоврядування, юридичних особах публічного і приватного права, об'єднаннях громадян, підприємствах, установах і організаціях, порядок надання публічних послуг [1, с. 107-108].

Доцільно зазначити, що предметом злочину в галузі корупції буде отримання неправомірної вигоди або іншого виду матеріального заохочення.

Хоча й прийняті відповідні законодавчі акти, що загалом надають правоохоронним органам можливість реагувати на різні корупційні прояви, починаючи з неетичної поведінки державного службовця і закінчуючи його участю у хабарництві чи діяльності організованих злочинних угруповань, проте нормативно-правова база потребує подальшого вдосконалення. Це стосується як регулювання порядку державної служби, так і юридичної відповідальності за корупційні правопорушення. Потреба відокремлення корупційної злочинності у самостійний вид підтверджується використанням у міжнародних нормативно-правових актах поняття «корупційний злочин»; широкими масштабами ураження корупційною злочинністю майже усіх сфер суспільного життя; потребами уніфікованого підходу до розуміння поняття «корупційна злочинність». Складність процесу вдосконалення національного законодавства у напрямі розширення

змісту корупційної злочинності, з одного боку, є результатом браку політичної волі модернізації антикорупційного законодавства, а з іншого – недостатньою науковою розробленістю означеної проблематики [2, с. 211].

Ефективність і результативність запобігання злочинності прямо залежить від рівня її організації, забезпечення критерію комплексності та послідовності, а також збалансованості здійснюваних кримінологічних заходів (загальносоціального, спеціально-кримінологічного характеру). Усе це вказує на потребу попереднього розроблення концептуальних основ такої запобіжної діяльності щодо корупційної злочинності, а також кримінологічного дослідження і розроблення прийнятних заходів запобігання корупції на основі кримінологічної характеристики корупційної злочинності, її детермінант й осіб, які вчиняють корупційні злочини [2, с. 211-212].

Важливо зазначити, що з усіх проявів корупційних злочинів в Україні найбільшу шкоду наносять корупційні злочини в правоохоронних структурах. Хоча у Національній поліції України й діє антикорупційна програма, але цих заходів недостатньо для всебічної боротьби з корупційними проявами.

Отже, підсумовуючи можна сказати, що корупційні злочини є основною проблемою сьогодення, яку потрібно негайно вирішувати. На нашу думку, дієвою пропозицією в цьому випадку буде запровадити для корупціонерів, по-перше: на законодавчому рівні як санкцію за вчинення правопорушення довічне позбавлення волі з конфіскацією майна; по-друге, застосувати на практиці зарубіжний досвід боротьби з корупцією тих країн, які успішно борються з проявами даного явища. Також важливим в такій ситуації буде продовження науковців аналізувати та розглядати дану проблематику, і в цей час пропонувати дієві шляхи розв'язання даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мезенцева І. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності. Науковий часопис Національної академії прокуратури України 4, 2014. С. 106-113.
2. Коваленко В.В. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності в Україні та запобігання їй. С. 206-215.

ДОКАЗИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Мірошниченко А.С.

*Студентка IV курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ісланкін С.М.

*Старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Доказ вважається одним із засобів доведення причетності або непричетності особи до скоєння кримінального правопорушення, цим і обумовлене його важливе значення. Розслідувати кримінальну справу успішно можливо лише за чіткого та законного дотримання процедури доказування. Доказування – це діяльність суб'єктів кримінального провадження, що полягає у збиранні та оцінці доказів та винесення на підставі аналізу цих доказів певних версій.

Питання доказів та їх отримання досліджувалось як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, такими як: Л. Є. Владіміров, М. В. Духовський, А. Ф. Кістяківський, П. І. Люблінський, А. Я. Дорохов, Л. М. Карнесва, В. Г. Лушакевич. Окремий внесок зробили П. М. Маланчук, П. А. Лупінська, Є. Г. Коваленко, Л. Д. Удалова, С. М. Стахівський та ін. [1, с. 108]

Думки багатьох вчених, щодо визначення цього поняття значно розходяться. Наприклад, О. Баулін дане поняття тлумачить так: докази – це відомості про факти, а джерела доказів, зазначені в кримінальнопроцесуальному законі до поняття доказів не входять, оскільки, мають самостійне значення [2, с. 75].

КПК України чітко закріплює визначення «доказу». У ч. 1 ст. 84 зазначено, що «доказами в кримінальній справі є фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно-небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Значення кримінально-процесуального доказування полягає у такому: 1) правильне здійснення кримінально-процесуального доказування дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу; 2) питання, котрі виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на підставі встановлених обставин; 3) участь зацікавлених осіб у доказуванні – гарантія реалізації принципів кримінального процесу; 4) докази – підстава для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні [1, с. 110-111].

О.С. Степанов поділяє докази на три групи: до першої групи належних доказів входять ті, за допомогою яких встановлюються обставини, що входять до предмету

доказування. До другої групи доказів відносяться такі, за допомогою яких встановлюються обставини, що необхідні при винесенні проміжних рішень у справі: обрання запобіжного заходу, зупинення провадження у кримінальній справі і т.д. До третьої групи належних доказів входять ті, які можна назвати «допоміжними». У свою чергу, вони можуть бути поділені на дві підгрупи: орієнтуючі та контрольні. До доказів, що орієнтують, ми відносимо ті, котрі містять відомості про те, де можуть бути виявлені шукані докази (про місце перебування викраденого майна; про місце, де переховується особа, що скоїла злочин; про те, хто був очевидцем злочину і, відповідно, може бути допитаний як свідок і т. д.). Докази, що орієнтують, відіграють особливо важливу роль на початковому етапі розслідування, але не втрачають свого значення і згодом, тому що сприяють формуванню такої властивості системи доказів, як повнота. До контрольних доказів ми відносимо ті, зміст яких складають відомості, що використовуються для перевірки допустимості і достовірності предметних доказів і в процесі досудового слідства, і в судовому розгляді, і на стадіях апеляційного, касаційного провадження. Цими доказами перевіряється надійність джерел предметних доказів – компетентність експерта, незацікавленість свідка в результаті справи чи, навпаки, його зацікавленість. У даному випадку слідчий за допомогою контрольних доказів встановлює належність (неналежність) інших доказів [3].

За особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з ним докази бувають первинні та похідні. Первинні докази – це докази, які виникли безпосередньо в результаті розслідуваної події, наприклад, залишки крові, слід пальця руки на віконному склі тощо. Похідні докази – це докази, які являють собою результати «вторинного відображення» слідів злочину, що походять від первинних доказових джерел інформації: зліпок сліду взуття, який залишив злочинець на снігу, копія сліду знаряддя злочину, виготовлена за допомогою спеціальної пасти, дактилоплівка з відбитком пальця руки, ксерокопія документа тощо [4, с. 258].

Стосовно обвинувачення можна виокремити обвинувальні та виправдувальні докази. Обвинувальні докази підтверджують обвинувачення, чи обтяжуючі його обставини. Виправдувальні докази спростовують обвинувачення чи вказують на пом'якшуючі обставини [4, с. 258].

Отже, докази у кримінальному провадженні мають важливе значення, тому що можуть вирішувати долю людини. До процесу доказування суб'єкти кримінального провадження мають ставитися відповідально. Докази мають бути належними, допустимими.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рогатинська Н., Куйбіда А. Значення та особливості отримання доказів в кримінально-процесуальному доказуванні. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (15). 2018 р. С. 108-112.
2. Баулін О. Поняття доказів у кримінальному процесі. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 75–81.
3. Степанов О.С. Допустимість доказів за кримінально-процесуальним законодавством України. *Право України*. 2002. № 11. С. 61-65.
4. Малярова В.О. Питання класифікації доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. Серія Право. Випуск 29. Частина 2. Том 3. С. 257-260.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ШТРАФУ ЯК ОСНОВНОГО ВИДУ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Мурач Д. В.

студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Малетов Д. В.

доктор філософії з права, викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Статус правової держави передбачає наявність не лише юридичної сили закону як такої, що має найбільш вагомий вплив на існуючі соціальні процеси в суспільстві, а й відповідної, направленої на конкретний ідеологічний вектор, системи правосуддя, що закріплюється в законах. Відтак, затвердження відповідної системи правосуддя у спеціальних нормах національного законодавства є одним із найбільш важливим кроком до побудови такої держави. Постанова Верховної Ради України «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» від 13.03.2014 року № 874-VII [1], визначила ключовий вектор розвитку української державності в сторону євроінтеграції, чим, у більшій мірі, закріпила фундаментальне завдання українського нормотворчого процесу – запровадження європейських стандартів та дерадянізація чинного законодавства.

У чинному кримінальному законодавстві нашої держави, а саме в Кримінальному кодексі України (далі – ККУ), ми можемо зустріти низку положень, що традиційно перейшли з Кримінального кодексу 1960 року, а саме положення, що врегульовують питання застосування конкретних видів покарань, таких як штраф. Так, згідно принципу

побудови системи покарань, закріпленим у статті 51 ККУ, штраф є найменш суворим видом покарань, що може виступати як основним так і додатковим видом покарань [2]. Така ситуація залишається незмінною ще з радянських часів, і, як вдало вказують А. Васильєв та О. Пироженко, вищі органи судової влади підтримують логіку законодавця про те, що штраф і надалі повинен залишитися найменш суворим видом покарання [3, с. 77]. Загалом, питання про доцільність застосування штрафу як основного виду покарань за кримінальним законодавством та як покарання взагалі, викликало низку заперечень в академічній спільноті правників Радянського Союзу, що вказує на проблематичність такої норми.

Так, ще І. Смолькова, вважаючи, що означене покарання доцільно застосовувати за «майнові» злочини (тобто злочини, обумовлені корисливими мотивами, або злочини, що спричинили майнову шкоду), а заздалегідь точно окреслити в Особливій частині КК коло цих злочинів просто неможливо і навряд чи необхідно, пропонувала закріпити у Загальній частині кримінального законодавства положення, що штраф як додаткове покарання може призначатися судом за корисливі злочини і за злочини, що спричинили майнову шкоду державним, громадським інтересам чи інтересам окремих громадян [4, с. 31–33]. Серед інших доводів стосовно недоречності ідентифікації штрафу як засобу покарання, можна виділити такі:

1. Штрафи сполучені із спричиненням матеріальної шкоди не тільки винному, а й і його сім'ї і, отже, порушують принцип індивідуальності відповідальності винного, що закріплений у статті 61 Конституції України від 05.04.2001 року № 2341-III [5];

2. Неприпустимість застосування цього покарання за кримінальні правопорушення проти особи (за посягання на її немайнові блага), оскільки це могло б породити уявлення, що за злочини проти здоров'я, честі, гідності, свободи тощо (наприклад, діяння, передбачені в статтях 126, 142, 154 ККУ) можна «заплатити», що від правосуддя можна «відкупитися» [6]. Більше того, на нашу думку, усвідомлення штрафу як санкції за конкретні дії автоматично обумовлює ставлення до такої дії як тієї, що не заборонена, а лише потребує конкретних фінансових вкладень у процесі її абсолютної реалізації, що нівелює її стримуючу силу. Стосовно осіб, котрі володіють значними фінансовими ресурсами – таке покарання як штраф, взагалі втрачає будь-яку каральну силу;

3. Наявність такого покарання, що поєднує в собі елементи штрафу і виховний вплив трудового колективу, як виправні роботи без позбавлення волі, тому штраф допустимо застосовувати лише тоді, коли виправні роботи (як і решта покарань) з якихось причин не можуть бути призначені або їх застосування було б недоцільним чи неможливим [6, с. 314];

4. Якщо виходити з парадигми, де покарання, паралельно з каральною виконує ще й виправну функції, штраф взагалі не має потенціалу до виправлення особи. Хоча, А. Смирнов вважає, що при призначенні штрафу на перше місце висувуються саме запобіжно-виховні складові, які характеризують штраф як кримінальне покарання [7, с.171], але запобіжну функцію аутентично застосовувати саме щодо правопорушень невисокого ступеня небезпеки (наприклад, адміністративні), а кримінальні правопорушення перш за все характеризуються вищим ступенем небезпечності [8, с. 52].

Виходячи з цього, можна дійти однозначного висновку, що ідентифікація штрафу як основного покарання за вчинення діянь, передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу України є ірраціональним кроком, що має радянське походження. Відповідно, існує нагальна потреба у перегляді чинного кримінального законодавства стосовно фактичного врегулювання цього питання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі: Постанова Верховної Ради України від 13.03.2014 року. № 874-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18#Text> (дата звернення: 17.04.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 року. № 2341-III. Дата оновлення: 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.04.2022).
3. Васильєв А. А., Пироженко О. С. Про деякі проблеми застосування кримінального покарання у виді штрафу: аналіз законодавчих новел. Вісник Вищої ради юстиції, № 1 (13). 2013. С. 74-83.
4. Смолькова И. В. Штраф как мера наказания по советскому уголовному праву: учеб. Пособие. Иркутск: Изд-во Иркутск. унта, 1979.
5. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 року. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://bit.ly/3NJxajB> (дата звернення: 17.04.2022).
6. Кириць Б. О. Штраф як вид покарання за Кримінальним кодексом України 1960 р. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. № 3. 2013. С. 303-317.
7. Смирнов А. А. Штраф у кримінальному праві України. *Право і безпека*. Київ, 2005. №4. С. 168-171.
8. Сухонос В.В. Кримінальне право України. Загальна частина [Текст] : підручник. Суми : Університетська книга, 2016. 375 с.

ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ СВДЧАТЬ ПРО НАЯВНІСТЬ БУЛІНГУ АБО МОБІНГУ

Назарова О. О.

*аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
ПВНЗ «Європейський університет»*

Кримінально-правова доктрина містить багато досліджень поняття та структури об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Відомі науковці висловлювали свої бачення цієї категорії, у чомусь погоджуючись, але в основному залишаючи ряд дискусійних і складних питань щодо неї. Так, з одного боку об'єктивна сторона характеризується як певний процес, що розглядається із зовнішньої сторони, з другого – як сукупність певних обставин, які супроводжують суспільно небезпечне діяння, з третього – це зовнішня сторона кримінального правопорушення. Традиційний підхід кримінально-правової доктрини виділяє обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення. З огляду на те, що більшість науковців поділяють позицію поділу складів кримінальних правопорушень на формальні та матеріальні, різниться перелік вищевказаних ознак об'єктивної сторони. Так, у кримінальних правопорушеннях з формальним складом обов'язковою ознакою об'єктивної сторони виділяють лише діяння, а у кримінальних правопорушеннях з матеріальним складом обов'язковими ознаками виділяють суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причиново-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками.

Булінг та мобінг, як суспільно негативні явища, характеризуються емоційним приниженням жертви, психічним або фізичним насильством щодо неї, а також системним характером вказаних дій. Звичайно, далеко не всі прояви булінгу або мобінгу є кримінальними правопорушеннями, а лише ті з них, що мають вищевказані ознаки та ознаки складу кримінального правопорушення. Аналіз судово-слідчої практики свідчить про те, що кримінальні правопорушення, які мають ознаки булінгу або мобінгу, в абсолютній більшості випадків характеризуються матеріальним складом, а тому наявність суспільно небезпечного наслідку, зумовленого певним діянням, є обов'язковим. Стосовно форми суспільно небезпечного діяння слід зазначити, що усі проаналізовані кримінальні правопорушення, пов'язані із фактами булінгу або мобінгу, вчиняються шляхом активних дій. Найбільш чисельною групою кримінальних правопорушень, як можуть мати ознаки булінгу або мобінгу, є кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи. Це тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, побої та мордування, катування, доведення до самогубства, погроза вбивством.

Так, заподіяння тілесних ушкоджень, як правило, вчиняються за схожим сценарієм: конфлікт – нанесення ушкоджень шляхом застосування фізичної сили або знарядь вчинення кримінального правопорушення. У теорії кримінального права науковцями неодноразово висловлювалися позиції щодо вчинення цих кримінальних правопорушень шляхом бездіяльності. З цього приводу науковці наголошують, в Єдиному державному реєстрі судових рішень таких випадків в матеріалах вироків виявлено не було [1, с. 76]. Таким чином, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони таких кримінальних правопорушень є дія. Крім того, відповідно до того, що це кримінальні правопорушення з матеріальним складом, необхідними також є суспільно небезпечні наслідки, а також причиново-наслідковий зв'язок між діями винної особи та наслідками. У випадку нанесення тілесних ушкоджень наслідки полягають саме в отриманні потерпілою особою розладів здоров'я. Говорячи про ознаки таких кримінальних правопорушень, варто звернути увагу, що ознаки булінгу або мобінгу при нанесенні тілесних ушкоджень можуть мати місце лише в тому випадку, якщо знущання, цькування з боку винної особи відбувалися системно – тобто мали тривалий характер. Якщо тілесні ушкодження нанесені внаслідок щойно виниклого конфлікту, мав місце раптовий умисел і до вчинення суспільно небезпечного діяння з боку винної особи не висловлювалися погрози в бік потерпілого, то будуть відсутні ознаки булінгу та мобінгу.

Схожі ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення «Побої та мордування». В диспозиції статті вказані різні форми активних дій, які можуть бути обов'язковими ознаками цього кримінального правопорушення: удари, побої, інші насильницькі дії, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, а також якщо вони мають ознаки мордування. Дослідники цієї проблематики А.Г. Гаркуша та В.В. Лень визначають таку ознаку побоїв, як системність. З цього приводу вони зауважують, що у підручниках з кримінального права зустрічається розуміння під систематичністю побоїв багаторазове їх вчинення, не менше трьох разів протягом фактичного року. При цьому кожен з епізодів може складатися з багаторазових ударів. Систематичність нанесення побоїв у мордуванні означає не тільки багаторазовість періодично здійснюваних насильницьких дій, але їх взаємозв'язок, внутрішню єдність, що утворює певну лінію поведінки винного щодо однієї і тієї ж жертви [2, с. 51-52]. Варто додати, що системність також характеризує булінг та мобінг, а це означає, що об'єктивна сторона цих кримінальних правопорушень відповідає зовнішній характеристиці цих явищ.

Крім того, досить розповсюдженим випадком булінгу або мобінгу є доведення до самогубства жертви. Розглянемо об'єктивну сторону цього кримінального правопорушення. Д.А. Кривоконь зазначає: «об'єктивною стороною є діяння, яке

призводить до такого наслідку, як самогубство або ж замах на нього. Але відповідальність можлива лише, якщо особу підштовхнули до самогубства неправомірними діями. Доведення до самогубства може вчинятися такими способами, як: 1) жорстоке поводження з потерпілим; 2) шантаж; 3) примус до протиправних дій; 4) систематичне приниження людської гідності потерпілого. Перший спосіб характеризується грубими та безжальними діями особи, які завдають потерпілому психічних або фізичних страждань. Це може бути позбавлення сну, їжі, води, систематичні побої тощо. Щодо шантажу, то під ним розуміється залякування погрозою викрити чи розголосити певну інформацію, яка може зганьбити потерпілого, його близьких, спалювати його репутацію. Третій спосіб полягає у схиленні особи потерпілого до вчинення дій заборонених чинним законодавством. Під систематичним приниженням людської гідності розуміють багаторазові образи, глумління над потерпілим, цькування, поширення наклепницьких вигадок, інше принизливе ставлення до потерпілого» [3, с. 889; 4, с. 301–302]. Як бачимо, такі дії часто можуть бути ознаками булінгу або мобінгу.

Отже, серед усіх кримінальних правопорушень, які мають ознаки булінгу або мобінгу, переважають ті, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони яких є дії, а вчинення такого кримінального правопорушення шляхом бездіяльності – це скоріше виключення. Обов'язковою обставиною, що характеризує об'єктивну сторону кримінальних правопорушень з ознаками булінгу та мобінгу, є системний характер протиправних дій та не випадковий вибір жертви посягання. Системний характер протиправних дій означає, що до вчинення певного кримінального правопорушення винна особа вже вчиняла психічне або фізичне насильство щодо потерпілої особи (без ознак кримінального правопорушення). Невипадковий вибір жертви означає, що потерпіла особа і є жертва булера, і системне насильство вчинялося саме проти неї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаблистий В. В. Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України . Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.
2. Гаркуша А. Г., Лень В. В. Побої і мордування у кримінальному праві і законодавстві. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 129 с.
3. Кривоконь Д. А. Доведення до самогубства: кримінально-правовий аналіз. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 888-892.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-е вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.

СУЧАСНЕ НАЙМАНСТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Незеленнікова У. Д.

*курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В. С.

*к.ю.н., старший науковий співробітник, доцент кафедри
кримінального права та кримінології*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стикаючись з сучасними реаліями, принципами і нормами національного та міжнародного права та в умовах розвитку світу незворотнім процесом глобалізації і її негативною складовою є те, що деякі кримінальні правопорушення здобули статус міжнародних. Таким чином, «професія», що передбачає вбивство та заподіяння шкоди здоров'ю іншої особи чи групи, що породжує суспільну і соціальну небезпеки по відношенню до громадськості здобула назву найманство, що є кримінально караним в Україні видом діяльності, яка передбачає фінансування, навчання та матеріальну підтримку осіб, які фігурують у збройних конфліктах [2, с. 227].

Сьогодні найманство має, переважно, інтернаціональний характер транснаціональний, оскільки особа, яка наймає, фінансує або навчає найманця або сам найманець не є громадянином держави, проти якої зорієнтовано вчинення злочину [3]. Найманці вельми широко використовувалися у період Другої світової війни використовувався в середині ХХ століття і в нашому столітті вони також не втратили своєї популярності та прибутковості.

На прикладі відповідності національного законодавства до норм міжнародного законодавства, Україна будучи незалежною державою ратифікувала Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р., яка набула чинності 20 січня 2001 р., що призвело до внесення відповідних змін до кримінального законодавства України, зокрема Кримінального кодексу України. Відповідно до частини 1 статті 447 Кримінального кодексу України. Згідно міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р., в якій надано визначення поняттю найманець – це спеціально завербована особа, на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті; беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням одержати особисту вигоду; не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті; не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у

конфлікті; та не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил [1]. За цією статтею до відповідальності притягується як особа, яка вербує, навчає, фінансує найманців, та і сам найманець, який безпосередньо бере участь у воєнних або спільних насильницьких діях [1].

Останнім часом, контроверза полягає в тому, що в останній час триває процес декретування діяльності найманців. Продовжують створюватися приватні військові, охоронні компанії, що у своїй діяльності займаються навчання, супроводженням, охороною, розвідкою з безпосередньою участю у бойових діях. Приватні військові компанії доступні та затверджені в Сполучених Штатах, Великобританії, Франції [2]. Але, слід звернути увагу, на помітну умову діяльності даних приватних військових компаній, це те, що вони можуть бути створені, вести певну діяльність та функціонувати і використовуватися лише у випадках передбачених законодавством та лише там, де це дозволено законодавством, в інакшому випадку данні діяння вважаються кримінально караними та кваліфікуються кримінальним законодавством як найманство.

Отже, у науці кримінального права необхідно більш детально вивчити правову природу найманства. Розробка науково доведених норм відповідальності за найманство, у якому виявляються певні закономірності, що дозволить зробити на цій основі доповнення до загального вчення про інститут найманців як наукової основи, розробки пропозицій законодавцю і для правозастосовної галузі. Покращення законодавчого регулювання відповідальності за даний вид злочину, його безпосередня класифікація і пошук необхідних шляхів оптимізації боротьби з ним як на поприщі національної правохоронної системи, так і на міжнародному рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_103. (дата звернення: 11.02.2022).
2. Мохончук С. Юридичний склад найманства та його особливості в системі злочинів проти миру та безпеки людства. Вісник Академії правових наук України. 2012. № 2 (69). С. 227–236.
3. Юртаєва К. В. Кваліфікація найманства: національний та міжнародно-правовий аспекти. Форум Права. 2018. № 3. С.141-148.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ ЗА ВЧИНЕННЯ ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ

Никифоров Є. О.

*студент II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Бондаренко О. С.

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Питання щодо впровадження смертної кари, у контексті кримінального покарання, на теренах України є досить дискусійним та широко обговорюваним як у суспільстві, так і серед науковців та практиків у правничій сфері. Актуальність даної тематики полягає, перш за все, у стрімкому збільшенні особливо тяжких злочинів, котрі вчиняються з особливою жорстокістю та цинізмом. Враховуючи дані фактори, виникає риторичне питання: «Чи потрібно запровадити в Україні смертну кару?».

Близько 140 держав скасували смертну кару (Франція, Чехія, Швеція та ін.), визнаючи її надмірно жорстоким та диспропорційним видом покарання, яке заперечує гуманістичні цінності та гідність людини. Наразі смертна кара, як найбільш суровий вид кримінального покарання, наявна у близько 58 державах (США, Китай, Індія, Індонезія та ін.) – вона з тим чи іншим ступенем регулярності застосовується на основі загальних та спеціальних нормативних правових актів за тяжкі злочини. Наприклад, в Індії у 2013 р. прийнято закон, згідно з яким суддя призначає насильнику смертну кару, якщо жертва насильства помирає. Китайська Народна Республіка підписала Міжнародний пакт про громадянські та політичні свободи, але його не ратифікувала, не звертаючи уваги на постійні заклики ООН та Ради Європи. Як і в США, у КНР перспективи обмеження і тим більше скасування смертної кари, як і раніше, пов'язують лише із кардинальним зниженням злочинності. При цьому владу Китаю мало хвилюють ліберальні міркування Заходу про неприпустимість застосування смертної кари. В Індонезії та В'єтнамі після закінчення мораторію, пов'язаного з використанням смертної кари у вигляді вищої міри соціального захисту, виконання судових вироків поновилося.

Повернемося до питання: «Що з таке смертна кара?». Смертна кара – це умисне позбавлення життя особи (правопорушника), що здійснюється від імені держави та відповідно до норм законодавства. Іншими словами даний термін можна охарактеризувати фразою: «вбивство людини за вироком суду». На думку українських правознавців А.Музики та В.Пуйко: «Смертна кара – це винятковий, найсуворіший вид покарання, що полягає у примусовому позбавленні життя засудженого від імені держави і за вироком суду» [3, с.533–534].

Проаналізувавши історичні прерогативи держав, у яких запроваджена смертна кара, можна дійти певних висновків що кількість злочинів, за які передбачається найвище покарання є мінімальною. Якщо раніше за крадіжку можна було залишитися без життя, то на даному етапі розвитку суспільства смертна кара застосовується виключно за особливо тяжкі злочини.

Серед обов'язкових умов перебування України в Раді Європи – міжнародної організації держав членів у європейському просторі, є відсутність смертної кари в законодавстві країни. Тому Україна повністю відмовилась від застосування смертної кари щодо злочинців, котрі вчинили злочини особливої тяжкості, замість позбавлення особи життя застосовується довічне позбавлення волі.

Питання щодо застосування смертної кари в Україні, в умовах значної демократизації кримінального та кримінально-процесуального законодавства, є досить дискусійним. Можна виділити ряд переваг та недолік, «за» та «проти» щодо застосування смертної кари.

«За»:

- прибічники впровадження смертної кари вважають її ефективним та дієвим засобом протидії щодо вчинення особливо тяжких злочинів;

- смертна кара приносить благо суспільству тим, що звільняє його від особливо небезпечних злочинців;

- смертна кара може бути виправдана гуманними міркуваннями по відношенню до самого злочинця, бо довічне, тяжке ув'язнення в одиночній камері гірше, ніж миттєва смерть;

- недоцільність утримання ув'язнених за рахунок податків, котрі сплачують громадяни України;

- відповідно указу Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування»: «У випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання» [2]. Таким чином, у випадку помилування особа не понесе повноцінний строк покарання, а буде звільнена з місць позбавлення волі достроково;

- смертна кара є своєрідним механізмом, котрий слугує для залякування злочинців, таким чином кількість особливо тяжких злочинів скоротиться. Дослідження американського вченого Ісака Ерліха показали, що «одна додаткова страта на рік... могла дати такий результат, як зменшення кількості вбивств на 7-8 випадків». Страта злочинця стовідсотково гарантує життя його потенційним жертвам у випадку його потрапляння на свободу [1, с. 62-69];

- релігія також підтримує запровадження смертної кари за особливо тяжкі злочини. Біблія, Коран, Талмуд є провісниками законослухняності. У Псалтирі зазначено: «тільки рід праведних благословляється і нащадки їх будуть жити на землі, а беззаконні будуть знищені»;

- керуючись статистичними даними, існуючі міри покарання не є досить дієвими та призводять до низького рівня запобігання злочинів;

- більшість людей вважає, що вбивцю потрібно вбивати за вбивство, так званий принцип Таліона «око за око, зуб за зуб»;

- смертна кара є простим і дешевим способом за для ліквідації злочинця.

«Проти»:

- введення смертної кари може стати першочерговим «бар'єром» щодо перебування України в Раді Європи;

- смертна кара морально розбещує суспільство, адже за наявності смертної кари стверджується думка, ніби то вбивство хоча б у якихось випадках може бути справедливою, благою справою;

- не варто виключати фактор судової помилки при розгляді справ щодо особливо тяжких кримінально-протиправних діянь;

- релігійні переконання по типу: «Життя дає лише Бог, і лише він може його забрати»;

- при застосуванні смертної кари реабілітація злочинця є неможливою.

У висновку хотілось зазначити, що питання запровадження смертної кари в Україні є досить дискусійним та проблемним. Допоки в суспільстві будуть вчинятися особливо тяжкі кримінальні правопорушення, доти ця проблема буде актуальною. Безпосередньо держава повинна гарантувати та захищати права своїх громадян через ефективну та дієву політику щодо протидії злочинності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карпенко М. І., Бандурович А. В. Смертна кара: бути чи не бути? Юридична наука. 2013. № 5. С. 62–69
2. Про Положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015 : станом на 26 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
3. Музика А., Пуйко В. Смертна кара // Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова) та ін. К. «Укр.енцикл», Т.5: П-С. 2003. 736 с.

4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.05.2022).

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ЗАБОРОНЕНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ (СТ. 161 ККУ)

Носенко Ю. В.

*здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи і рівні перед законом. З метою захисту цих прав і свобод законодавець запровадив кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян за ознаками раси, національної приналежності, віросповідання, інвалідності та за іншими ознаками, визначеними ст. 161 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) [1].

Початок війни на території України став початком реформування деяких галузей чинного законодавства. Виключенням не став і Кримінальний кодекс України. Інформація є ключовим елементом війни, а виготовлення та розповсюдження забороненої інформації може стати провідним засобом у руках ворога. Тому влада вирішила доповнити та реформувати статті даного нормативно-правового акту, що регулюють проблематику нашого дослідження.

Актуальність теми полягає в тому, що розповсюдження та виготовлення забороненої інформації може заподіювати шкоду як державі, так і звичайним громадянам. Під час війни в країні тема відповідальності за вчинення даних дій є актуальною як ніколи, адже посилення відповідальності може попередити та зберегти від фатальних наслідків, що збережуть тисячі життів

Метою даного дослідження є аналіз змін в чинному законодавстві, що регулюють питання розповсюдження та виготовлення забороненою інформації.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів Закону України щодо притягнення до кримінальної відповідальності за виготовлення та розповсюдження забороненої інформаційної продукції» № 2110-IX від 03.03.2022 року було внесено ряд змін до ККУ, серед них:

Відповідно до положень ч. 1 ст. 161 КК України передбачено: «Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті,

на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». У ч. 2 ст. 161 КК України зазначено: «Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою». Частина 3 цієї норми закріплює: «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки» [2]. Нова поправка до закону передбачає штраф від 3400 до 17 000 гривень або заборону або позбавлення волі на строк до восьми років за антисемітизм. Швидка зміна до статті – додавання двох слів – «прояви антисемітизму».

Доповнено розділ XIX ККУ статтею 435-1: «Образа честі і гідності, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї - карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Виготовлення та розповсюдження образливих матеріалів, що ображають гідність, погрози вбивством, насильством або пошкодженням майна щодо будь-якого працівника, який вживає заходів для забезпечення національної безпеки та захисту, репатріації та запобігання порушенням зброї Російської Федерації. родичі або члени сім'ї, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [3].

Також доповнено статтю 436-2 ККУ таким змістом: «Обґрунтування, визнання законності, відмова від ембарго Російської Федерації на постачання зброї Україні, прославлення його учасників», згідно з якою обґрунтування, визнання законності, відмова Російської Федерації від зброї ембарго на Україну, розпочато у 2014 році. Окрім представлення збройного конфлікту Російської Федерації проти України як громадянської війни, виправдання, законне визнання, заперечення тимчасового володіння частиною території України, а також ушлявлення осіб, які вчинили російську агресію. Конфедерація проти України, створена у 2014 році, представники збройних формувань, збройних банд і груп найманців, утворених під наглядом, наглядом і фінансуванням Російської Федерації, а також представники режиму праці Російської Федерації, що складається з її державних органів, а структурам, відповідальним за управління тимчасово окупованими територіями

України, та представникам самопризначених органів, оголошених Російською Федерацією, які захопили владу на окупованих територіях України, загрожує до двох років позбавлення волі або позбавлення волі на строк до шести місяців або позбавлення волі на термін до трьох років.

Виготовлення, розповсюдження легітимних матеріалів, визнання законності, неприйняття агресії Російської Федерації проти України, розпочато у 2014 році, а також представлення агресії Російської Федерації проти України як громадянської війни, зарахування справедливості, визнання законності, позбавлення місця тимчасового проживання в Україні, а також прославлення людей, які здійснили агресію Російської Федерації проти України, розпочато у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, незаконних формувань збройних сил, збройних сил банд і армійських груп. Найманці, які створюються, контролюються, контролюються та фінансуються Російською Федерацією, а також представники оперативного управління Російської Федерації, що має власні державні органи та структури, відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та уряд. чиновників. Російська Федерація, підконтрольна самопроголошеним суб'єктам, яка захопила владу на тимчасових територіях України, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк з конфіскацією майна або без такої.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені або вчинені повторно службовою особою, організованою групою чи засобами масової інформації, караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої [3].

Отже, розглядаючи дане питання та аналізуючи сучасне законодавство можна дійти висновку, що початок війни на території України дав великий поштовх для удосконалення та доповнень нормативних документів, що регулюють дану проблематику так, як це є необхідною мірою для збереження та забезпечення правопорядку в такий тяжкий період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.04.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 13 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.04.2022).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції:

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Плис К. В.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Янішевська К. Д.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Адвокат як суб'єкт надання професійної правничої допомоги має особливий статус, який реалізується й при обранні організаційної форми адвокатської діяльності. Виходячи зі своїх уподобань, належно обрана адвокатом організаційна форма дає йому можливість здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або колегіально, у співпраці з іншими адвокатами. Незважаючи на важливість організаційних форм адвокатської діяльності для реалізації цілей адвокатури, у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ці форми врегульовано досить поверхнево.

Враховуючи відсутність достатніх досліджень питань організаційних форм адвокатської діяльності, необхідність вдосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, важливість питань організаційних форм адвокатської діяльності обумовлюють актуальність даної теми.

Проблеми національної організації та діяльності інституту адвокатури, у тому числі у країнах Європи, такі вітчизняні вчені як: Т.Б. Вільчик, М.В. Руденко, М.Ю. Мудровський, Н.Ю. Акініна, О.Д. Святоцький, А.В. Богма, О.С. Деханов, Р.С. Титикало, Ю.Є. Полянський.

Щодо поняття організаційних форм адвокатської діяльності, то О.Джабурія визначає їх як систему урегульованих у законодавстві правовідносин за участю спеціально визначених суб'єктів (адвокатських утворень) [1, с.188].

Відповідно до Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. ст. 13-15) організаційними формами адвокатської діяльності в Україні є: індивідуальна адвокатська діяльність, адвокатське бюро та адвокатське об'єднання.

Адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою. Адвокат реєструється як самозайнята особа, що провадить незалежну професійну

діяльність та стає на облік у фіскальних органах. Здійснення адвокатської діяльності індивідуально не передбачає створення юридичної особи [2, с.282].

Відповідно до пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу адвокатська діяльність не є підприємницькою і не може здійснюватися фізичною особою-підприємцем. Адвокат самостійно веде податковий облік, здійснює нарахування та сплату податків, єдиного соціального внеску тощо, подає звітність [3].

Другою організаційною формою адвокатської діяльності є адвокатське бюро. Відповідно до ст. 14 Закону про «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту [4].

Адвокатському бюро властиві усі ознаки юридичної особи, визначені, передовсім, цивільним законодавством, а саме організаційна єдність, наявність відокремленого майна, участь у цивільному обороті від власного імені, здатність нести самостійну майнову відповідальність, бути позивачем та відповідачем у суді [5, с.135].

Доцільність надання права адвокату створювати власне бюро полягає в більш широкому колі можливостей організації своєї діяльності. Суттєвою ознакою адвокатської діяльності, що здійснюється адвокатом через зазначену організаційну форму, яка відрізняє її від індивідуальної адвокатської діяльності, є те, що стороною договорів про надання правової допомоги є адвокатське бюро, а не адвокат, що безпосередньо надає правову допомогу [6 с.281].

Ще одна організаційна форма адвокатської діяльності в Україні - це адвокатське об'єднання, яке є юридичною особою, створеною шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників), і діє на підставі статуту (ч.1 ст.15 Закону «Про адвокатуру»). Адвокатські об'єднання діють аналогічно до діяльності адвокатських бюро. Різниця полягає лише в тому, що останнє створюється шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників) [4].

Слід зазначити, що суттєво ускладнює роботу адвоката, який здійснює діяльність самостійно, відсутність можливості перебування на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності. Така система є зручнішою порівняно із загальною, потребує менше часу для ведення податкового обліку, що для адвоката, який здійснює свою діяльність індивідуально, робить її досить привабливою.

Натомість її застосування дозволяється для адвокатських бюро та адвокатських об'єднань як юридичних осіб, у яких є значно більше можливостей для ведення податкового обліку. І саме тут проявляється нерівне становище адвокатів, які здійснюють індивідуальну адвокатську діяльність, та адвокатів, які здійснюють її через адвокатські бюро чи адвокатські об'єднання. Як відзначають юристи-науковці, наразі адвокати, щоб

обрати спрощену систему оподаткування, вимушені створювати бюро чи об'єднання без особливої на те потреби. Тому було б не лише доцільним, а й справедливим урівняти права адвокатів у сфері податкового обліку та сплати податків.

Отже, сучасні українські реалії свідчать про ефективність співпраці адвокатів, які працюють індивідуально, шляхом створення правозахисних об'єднань. Основною метою їх об'єднання є спільні витрати на оренду офісного приміщення, придбання оргтехніки, її використання, оплату найманих працівників – секретаря, бухгалтера, технічного персоналу тощо.

Щодо організації діяльності адвокатів у європейських країнах, то там існують різні моделі організації самоврядування адвокатури. Найбільш поширена класична модель, у якій членство в адвокатурі пов'язане з належністю до палати адвокатів. Цієї моделі дотримуються Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Франція, Італія, Греція. Друга модель характеризується тим, що палати утворюються за територіальною ознакою та об'єднують усіх адвокатів, внесених до списку на території тієї чи іншої федеральної землі. Типовим представником цієї моделі є Австрія та Німеччина. Наступна модель передбачає самоврядування адвокатурою через асоціації, спілки. Наприклад, Асоціація адвокатів у Швеції, Спілка адвокатів у Швейцарії. Четверта модель передбачає здійснення управління через судові інни, остання – управління за допомогою юридичної спільноти (Велика Британія). Усі вказані моделі, крім моделі, яка передбачає самоврядування адвокатурою через асоціації та спілки, об'єднує те, що членство в палаті, колегії судовому інні є обов'язковим [7, с.168-169].

Як приклад наведемо модель організації самоврядування адвокатури у Німеччині.

Федеральний розпорядок адвокатської професії, перша редакція якого вступила в силу ще 1 серпня 1959 року є основним правовим актом в цій галузі. Ним закріплено фундаментальне положення германської правової доктрини - адвокат є незалежним органом здійснення правосуддя [8].

Кожен адвокат у Німеччині зобов'язаний відкрити своє бюро при тому певному вищому суді землі або суді землі, в якому він допущений до адвокатської практики відомством юстиції цієї землі. Адвокати, що діють в тому чи іншому судовому окрузі, утворюють одну колегію адвокатів, якщо їх менше 500, і дві колегії, якщо їх більше 500 чоловік. Особливу колегію утворюють адвокати, допущені до ведення справ у Федеральному Верховному суді. Всі існуючі в Німеччині колегії адвокатів об'єднані у Федеральну палату адвокатів. Федеральна палата адвокатів Німеччини включає до свого складу 28 регіональних палат. За своєю організаційно-правовою формою вона створена як

корпорація публічного права. Кожен практикуючий адвокат в обов'язковому порядку повинен бути членом Палати [7].

Отже, самоврядні професійні колегії, асоціації адвокатів провідних європейських країн відіграють ключову роль у захисті своїх членів від неналежного втручання, просуванні їх професійних інтересів. Разом з тим указані органи несуть відповідальність за те, щоб у процесі захисту прав клієнтів адвокати діяли відповідно до фундаментальних принципів поведінки адвокатів та професійних стандартів. Система правового регулювання організації та діяльності органів адвокатського самоврядування адвокатури у Німеччині та інших країн відпрацьована детально, що є суттєвим показником її фундаментальності та організаційної ефективності.

У розглянутих країнах існують єдині органи адвокатського самоврядування, які являють собою розвинені централізовані структури. Разом з тим, як і в інших європейських країнах, адвокатури Франції, Німеччини діють на підставі поєднання функцій контролю держави (в особі Міністерства юстиції, вищих судів) за адвокатською діяльністю з чіткою організаційною та дисциплінарною пов'язаністю адвокатів усередині кожної колегії. Тому вважаємо, що цей досвід є актуальним для національного законодавця.

Критична оцінка цього досвіду, його перенесення на національний ґрунт при врахуванні національних особливостей та збереженні правових традицій дозволить нашій країні виробити власну «формулу» ефективного та фундаментального правозахисного самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джабурія О. Організаційні форми адвокатської діяльності : поняття та ознаки. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. № 1. С. 188–194.
2. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
3. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України : станом на 1 серп. 2021 р. URL: <https://cutt.ly/UEmui6K>.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI/Верховна Рада України: станом на 16 лип. 2021 р. URL: <https://cutt.ly/pEmtSGx>.
5. Кузнєцова Н. С., Дзера І. О., Коссак В. М. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2 томах: Т.1 / ред. О. Дзера. 3-тє вид. Київ, 2008. 832с.
6. Джабурія О. Адвокатське бюро як організаційна форма адвокатської діяльності. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2019. С. 281–286.

7. Организация адвокатуры в Германии. URL: <https://cutt.ly/YEnyYXd>.

8. Карташов М. Реформа адвокатской деятельности в Германии. Адвокатская газета. URL: <https://cutt.ly/fEmd7rT>.

ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА

Рагімлі З. Б.

*курсант навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В.С.

к.ю.н., старший науковий співробітник,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Досліджувати та аналізувати поняття покарання є дуже важливим, адже без цього важко зрозуміти значення, мету, напрям, попереджувальну та виховну її роль. В частині 1 статті 50 Кримінального кодексу України вказано, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.[1] Покарання виступає дійовим заходом, шляхом якого ліквідується конфлікт, що виникає між державою і людиною, поновлюється звичайний стан існуючого правопорядку і водночас відновлює погляд, поведінку, особистість правопорушника. С.І. Демент'єв вважав, що покарання - це кара, визначені законом страждання та позбавлення, що заподіюється до винного умисно, які спеціально призначені для того, щоб він їх зазнав. Деякі вчені, такі як М.А.Беляєв, А.М.Таргабасв, М.Д.Лисов дотримуються позиції, що покарання виступає розплатою за скоєне правопорушення. [3, с. 45]. В Кримінально-правовій літературі визначено поняття покарання в наступних значеннях: реакцією держави на вчинене правопорушення; формою кримінальної відповідальності; процесом боротьби із правопорушенням; розправою винному за вчинені дії; позбавленням, стражданням, яка приймається судом щодо винного. [4, с. 26-27]. У ч. 2 ст.50 визначено мету покарання «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами».[1] Видатні українські криміналісти мали різні міркування щодо покарання. Наприклад, А.Ф. Кістяківський вважав, що метою покарання є самозбереження народу, що вона повинна бути однаковою для всіх суспільних категорій і не повинна спричинити фізичну шкоду. Смертну кару він вважав несправедливою і несприятливою. Він додержувався ідеї

диференціація виконання покарання залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Диференціація покарання проявляється в різних умовах тримання, різному правовому положенні, рівні ізоляції шляхом реалізації кари, що спливає з позбавлення волі. [2,с.87].

Держава, застосовуючи справедливе, невідворотне і своєчасне покарання, стримує вчинення нових правопорушень і метою цього є приборкати й найбільш обмежити її прояви. Суд, щоб покарати правопорушника, що треба для охорони держави, і для втіхи почуття невдоволення і справедливості потерпілого, застосовує покарання. Раніше кращим засобом боротьби зі злочинністю, незважаючи на тяжкість злочину, було сурове покарання, але це не давало результату, винні наперекір гнівались та ставали більш жорстокими. Якраз зараз важливістю покарання є не його жорстокість, а справедливість, своєчасність, неминучість та залежно від ступеня тяжкості злочину його застосування за всіляке скоєне правопорушення. Розуміння і важливість покарання значно залежить від вагомості його призначення. Воно має відповідати тяжкості скоєння правопорушення, справедливою та достатньою для виправлення винного.

Отже, можна зробити такі висновки, що покарання виступає засобом врегулювання порядку в державі та способом виправдання винного за вчинені свої діяння та способом відновлення погляду, поведінки правопорушника. Покарання неспроможне вирішувати проблему злочинності, але вона є одним із важливих факторів в державі для охорони суспільства та забезпечення поведінки людей згідно до вимог законів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року, документ 2341-III, URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n630>.
2. Кримінальне право в питаннях і відповідях: (Посібник для підготовки до іспитів) / НАВСУ; Відп. ред. Пономарьов С.М. К.: Правові джерела, 2011. 195 с.
3. Дементьев С.И. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительно-трудовые аспекты – Ростов : Изд-во Ростовского университета, 1981. С. 45.
4. . Дуюнов В.К. Проблемы уголовного наказания в теории, законодательстве и судебной практике. Курск : РОСИ, 2000.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО АРЕШТУ

Сагайдак В. О.

студентка III курсу ННІ Права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д. ю. н., доцент, завідувачка кафедри КПДС

Сумського державного університету

Особливості виконання покарання щодо військовослужбовців, засуджених до арешту регламентуються нормами Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) та Порядком тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців.

Так, згідно зі ст. 55 КВК України військовослужбовці, засуджені до арешту, відбувають покарання на гауптвахті. У такий спосіб законодавець гарантує засудженим військовослужбовцям умови для виправлення та ресоціалізації особи з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави [1]. Покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлюється на строк від одного до шести місяців [2].

Крім того вважаємо за необхідне звернути увагу на порядок та особливості забезпечення нормативно-правового регулювання диференційованих умов тримання засуджених військовослужбовців на гауптвахті. З метою забезпечення індивідуалізації покарання важливим є відокремити засуджених шляхом їх поділу на певні однорідні групи. Так, законодавець передбачив поділ засуджених військовослужбовців на конкретні групи з урахуванням різних категорій осіб. Наприклад, відповідно до Порядку тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців у п. 1 частині VII щодо особливостей тримання військовослужбовців на гауптвахтах передбачено, що окремо повинні триматися наступні категорії заарештованих військовослужбовців: військовослужбовці-жінки - окремо від військовослужбовців-чоловіків; військовослужбовці з числа офіцерського складу - окремо від інших категорій військовослужбовців; військовослужбовці сержантського складу - окремо від військовослужбовців рядового складу; військовослужбовці строкової військової служби - окремо від військовослужбовців, які проходять службу за контрактом або за призовом під час мобілізації, або на особливий період; обвинувачені або підозрювані в одному і тому самому кримінальному правопорушенні військовослужбовці - окремо від інших, за наявності рішення особи або органу, що здійснює кримінальне провадження; засуджені військовослужбовці, яких уперше притягнуто до кримінальної відповідальності, - окремо від засуджених, які вже притягувалися до кримінальної відповідальності; засуджені

військовослужбовці, які працювали в правоохоронних органах, органах юстиції та суді, - окремо від інших засуджених військовослужбовців; узяті під варту військовослужбовці розвідувальних органів України - окремо від інших військовослужбовців [3].

Однак, Т. Б. Ніколаєнко зазначає, що після встановлення роздільного тримання різних категорій засуджених завершується процес забезпечення диференціації та індивідуалізації виконання покарання стосовно військовослужбовців. Це означає, що сформована ситуація на сьогоднішній день суперечить принципам диференціації та індивідуалізації виконання покарання, тобто таким чином відсутні стимули для засуджених військовослужбовців стати на шлях виправлення, а також запобіганню в них прагнення до протиправної поведінки [4, с. 161-162].

Беззаперечно, що засуджені особи, які законослухняною поведінкою довели своє прагнення до виправлення, наприклад, сумлінною працею, виконанням громадських робіт, потребують різних видів заохочень та стимулювань. Та навпаки, до осіб, які постійно порушують правила внутрішнього розпорядку, не бажають працювати та становитися на шлях виправлення, повинні бути застосовані заходи стягнення та встановлені інші умови їх тримання, адже своїми діями такі засуджені можуть бути небезпечними для інших.

Варто зауважити, що ми не вважаємо, що у чинному законодавстві повністю відсутні будь-які прояви стимулювання законослухняної поведінки засуджених та заходи стримування утримання від протиправних дій. Так, відповідно до частини XVIII Порядку тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців щодо заохочення та стягнення, які застосовують до засуджених, узятих під варту та заарештованих військовослужбовців передбачено, що за сумлінну поведінку і зразкове ставлення до військової служби до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися такі заходи заохочення: оголошення подяки; дострокове зняття раніше накладеного стягнення; зарахування часу відбування арешту до загального строку військової служби повністю або частково. За порушення вимог режиму відбування покарання до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися такі заходи стягнення: догана; переведення в одиночну камеру на строк до десяти діб [3].

Зазначимо, що на нашу думку, необхідним є впровадження в законодавство не тільки заходів стягнення та заохочення, а також і змін щодо умов тримання засуджених військовослужбовців у зв'язку із тривалою позитивною чи негативною поведінкою. Ми вважаємо, якщо засуджений на постійній основі характеризується гарною поведінкою та проявом до праці, став на шлях виправлення, то він має право на переведення до сектору із полегшеними умовами тримання та на те, щоб відбувати покарання окремо від тих

засуджених, яким навпаки притаманна ганебна поведінка та які категорично відмовляються від дотримання правил та режиму відбування покарання, а також продовжують протиправну поведінку.

Також ми переконані у доцільності впровадити диференційовані умови тримання не тільки для різних категорій засуджених військовослужбовців, а й встановити сектори з різними умовами тримання виходячи із поведінки засудженого. Недостатньо лише встановлення заходів заохочення та стягнення, тому що головною метою виконання покарання є перевиховання засудженого, але ті особи, які не бажають виправитися, можуть бути небезпечними для законослухняних засуджених та негативно на них впливати. Адже особи, які злісно порушують правила внутрішнього розпорядку під час відбування покарання, продовжують протиправну діяльність та декілька разів підлягали заходам стягнення, але нічого корисного із цього не винесли, то у такому випадку вони потребують відбувати подальше покарання із посиленими умовами їх тримання.

Як підсумок, зазначимо, що ми розглянули особливості виконання покарань щодо військовослужбовців, засуджених до арешту, які відбувають своє покарання на гауптвахті. Ми визначили, що різні категорії військовослужбовців відбувають покарання окремо. Також встановили, що існують певні заходи заохочення та стягнення залежно від поведінки засудженого, однак вважаємо, що цього недостатньо для виправлення та ресоціалізації засудженого. Вважаємо за необхідне встановити різні умови тримання засуджених в залежності від їх тривалої поведінки із врахуванням змін таких умов у майбутньому у зв'язку із змінами в діях засудженого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: станом на 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
2. Кримінальний кодекс України: станом на 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
3. Про затвердження Порядку тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців: Наказ Міністерства оборони України від 03.11.2020 № 394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0038-21#Text>
4. Ніколаєнко Т. Б. Особливості забезпечення нормативно-правового регулювання диференційованих умов тримання засуджених військовослужбовців на гауптвахті. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 160-166.

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДЛЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Самілик М. Р.

студент III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Малетов Д. В.

доктор філософії з права, викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Кримінальна злочинність є одним з найбільш розповсюджених видів протиправної поведінки в Україні. Так, за даними Звіту Національної поліції України про результати роботи у 2020 році, в Україні лише за 2020 рік правоохоронними органами було зареєстровано аж 335 тис. кримінальних правопорушень [1, с. 1-2]. А, згідно Звіту про склад засуджених за 2020 рік, кількість засуджених за вчинення діянь, передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу України, становить 67 519 осіб [2]. Відтак, М. Ебі та М. Тьяго, аналізуючи дані звіту «The 2020 Council of Europe Annual Penal Statistics on Prison Populations» (The Space I Report), виділяють у своєму дослідженні Україну як країну з високим рівнем ув'язнених. Так, в Україні, кількість ув'язнених 100 000 жителів, станом на 31 січня 2020 року становить аж 126,1 [3, с. 2]. Відповідно, можна констатувати факт того, що ситуація з кількістю засуджених осіб в Україні є доволі критичною, що, в свою чергу, актуалізує питання державного забезпечення основних прав та свобод для таких осіб. Одним із таких фундаментальних прав є право людини на працю, закріплене в статті 43 Конституції України [4]. Більше того, право на вільний вибір праці та згоду на неї проголошено у статті 23 Загальної декларації прав людини [5]. Вдало розкриває зміст права на працю К. Мешкова, вказуючи: «На сучасному етапі розвитку нашої держави зміст права на працю визначається як право на вільний вибір роботи, на справедливі й сприятливі умови праці. У цьому випадку держава покладає на себе обов'язок здійснювати активну політику, спрямовану на сприяння повній, продуктивній і вільній зайнятості» [6, с. 46].

Першочергово, варто зазначити, що, згідно частини 2 статті 43 Кримінально-процесуального Кодексу України: «Засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили» [8]. Однак, стаття 51 Кримінального кодексу України визначає вичерпний перелік видів покарань, що можуть застосовуватися до засудженого [9]. Для нашого дослідження актуальним є саме вивчення правових аспектів та гарантій забезпечення права на працю щодо осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк або безстроково (довічне ув'язнення).

Відтак, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засуджених до європейських стандартів» [7], обов'язок праці для засуджених став виключним правом індивідуума, тобто, засуджені мають право вибору: працювати або ні, відбуваючи термін покарання. Таким чином, з 2014 року законодавець зберігає за засудженим право на вільний вибір реалізації свого конституційного права на працю. Ключові правові аспекти регулювання питання забезпечення права на працю для засуджених в Україні визначені в главі 18 кримінально-виконавчого кодексу України «Праця засуджених до позбавлення волі». Таким чином, регламентовано питання залучення засуджених до позбавлення волі до суспільно корисної праці, забезпечення відповідних умов праці, оплата праці, відрахування із заробітку або іншого доходу та питання загальнообов'язкового державного соціального страхування і пенсійного забезпечення засуджених до позбавлення волі [10].

Також, окремі аспекти забезпечення права на працю до засуджених визначені в Мінімальних стандартних правилах поведінки з ув'язненими [11] та Інструкції про умови праці та заробітну плату осіб, що засуджені до обмеження чи позбавлення волі [12]. І, як зазначає В. Василик, що чинне законодавство України ще передбачає судовий захист права на працю, в тому числі й захист громадян від незаконного звільнення, врегулювання суперечок щодо поновлення на роботі тощо [13, с. 220]. Таким чином, сучасний державний механізм забезпечення права на працю для осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні передбачає формально-правові гарантії права на працю та можливість судового захисту свого права на працю засудженими.

Однак, якщо судовий розгляд справи передбачає гнучкий аналіз ситуації з дослідженням усіх необхідних обставин, чим, відповідно, значно зменшує вірогідність порушення цього конституційного права, то правовий вимір, враховуючи направлення українського законодавства до доктрини юридичного позитивізму, не може враховувати усіх потреб засуджених, чим, відповідно, пригнічує реалізацію права на працю для засуджених. Так, Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями, відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів прав людини передбачають, що всі заходи та гарантії влади, що регламентують трудові права засуджених, мають бути аналогічними заходів, що спрямовуються до решти громадян [11]. О. Почанська у своїй праці приходить до висновку, що чинний вітчизняний механізм регулювання та забезпечення права на працю для засуджених осіб, має значні недоліки та потребує подальшого вдосконалення відповідно до сучасних світових стандартів, оскільки досі існують численні невідповідності в нормативному закріпленні цього права,

гарантованого Основним Законом, що несе ризики успішного практичного втілення даного питання [14, с. 49].

Як приклад подібних колізій, В. Василик виділяє те, що згідно із загальною нормою Кодексом законів про працю України працівники реалізують право на працю, укладаючи трудовий договір з фірмою, установою, організацією чи фізичною особою, а засуджені за Кримінально-виконавчим кодексом України залучаються до оплачуваної роботи за трудовим договором, що складається між засудженим та пенітенціарним закладом. Також, у КЗпП України визначено право громадян на працю як гарантоване державою право на роботу із зарплатою, не нижчою від мінімальної зарплати, встановленої державою, а відповідно до КВК України праця засуджених до ув'язнення має оплачуватися залежно від її кількості та якості [13].

Наступною колізією є те, що згідно статті 43 Основного Закону, кожен має право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [4], а згідно частини 2 статті 118 КВК України, засуджені до позбавлення волі, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості [10]. Більше того, питання визнання обов'язку праці для засуджених до позбавлення волі як методу виховного впливу на особу і досі залишається дискусійним серед вітчизняних науковців. Наприклад, О. Шкута визначає працю як ключовий позитивний інструмент перевиховання особи [15]. На нашу думку, для остаточного подолання подібних дискусій, необхідно застосувати трансдисциплінарний метод в юриспруденції [16; 17].

Таким чином, станом на сьогодні, в Україні поверхнево реалізовано державне забезпечення права на працю для осіб, засуджених до позбавлення волі. Однак, попри це, чинна нормативно-правова база щодо фактичного врегулювання цього питання має свої конкретні недоліки, що потребують відповідного подолання. Ключовим з таких недоліків є саме дихотомія між положеннями КВК України та Конституції України у питанні правового статусу засуджених осіб як суб'єктів трудових відносин. Подолання цієї проблеми дозволить значно наблизити Україну до стандартів Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. 2021. 14 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf>.
2. Звіт про склад засуджених за 2020 рік. 2021. URL: <https://bit.ly/3t9gkD8>.
3. Aebi M. F., Tiago M. M. Prisons and Prisoners in Europe 2020: Key Findings of the SPACE I report. Strasbourg: Council of Europe. 2020. 30 p. URL: <https://bit.ly/3PPp8aN>.

4. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 року. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://bit.ly/3zcMHo7> (дата звернення: 21.02.2022).
5. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Міжнародний документ від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.02.2022).
6. Мешкова К.О. Відсторонення від роботи: питання реалізації права на працю. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». Вип. 34. 2021. С. 44 – 49.
7. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 року. № 1186-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-18#Text> (дата звернення: 21.02.2022).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 року. № 4651-VI. Дата оновлення: 05.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.02.2022).
9. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 року. № 2341-III. Дата оновлення: 05.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.02.2022).
10. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс від 11.07.2003 року. № 1129-IV. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 20.02.2022).
11. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: Міжнародний документ від 30.08.1955 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 20.02.2022).
12. Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі: Інструкція від 07.03.2013 року. № 396/5. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#Text> (дата звернення: 17.02.2022).
13. В. Василик. Регулювання права на працю громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Підприємництво, господарство і право, № 2. 2021. С. 219-225.
14. Почанська О. С. Особливості правового регулювання права на працю громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. Європейські перспективи. 2018. № 2. С. 45–50.
15. Шкута О. Окремі питання залучення до праці засуджених до позбавлення волі. Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України. 2016. № 1. С. 111–118.

16. Мурач Д. В., Теліженко Л. В. Трансдисциплінарний підхід у юриспруденції. Збірник наукових праць ЛОГОС. 2021. С. 63-64. DOI: <https://doi.org/10.36074/25.12.2020.v4.20>.
17. Теліженко Л. В., Мурач Д. В. Перспективи та можливості трансдисциплінарного підходу в праві. International Scientific Journal «Internauka». Series: «Juridical Sciences». 2021. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-12>.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Семчук Н. О.

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

На сучасному етапі розвитку суспільства правоохоронці не можуть похвалитися високими показниками розкриття злочинів: загальносвітова цифра розкриття злочинів складає близько 30 % (із злочинів, про які стало відомо правоохоронним органам), по деяким категоріям злочинів цифра сягає 70 % (вбивства), а подекуди залишається близько 10 % (крадіжки мобільних телефонів та кишенькові крадіжки). В Україні, не дивлячись на оптимістичну звітність багатьох слідчих органів, ситуація якщо і відрізняється від світової, то лише в гірший бік.

При тому, що сучасний розвиток технологій дозволяє досить ефективно збирати докази та призначати велику кількість експертиз, які дають можливість встановлення вини з великим ступенем вірогідності. Проте для того, щоб доводити винуватість певної особи, спочатку потрібно окреслити коло осіб, яких варто перевірити. А в цьому аспекті, на жаль, науки кримінально-правового циклу не надто просунулися вперед.

Як і раніше, в Україні продовжує діяти принцип, за яким в першу чергу відпрацьовуються певні слідчі ситуації, а не діє алгоритм, близький до США, де основою є правильне та своєчасне виявлення доказів та алгоритми дій певних службових осіб стосовно розслідування злочинів. Такий «перегорнутий» порядок сам по собі сприяє тому, що наявні докази «підтягують» під типові версії, замінюючи цим ефективне слідство відповідно до наявної інформації.

Проте бувають і випадки, коли інформації досить багато, наприклад, на місці події знайдено багато слідів, проте вони не дозволили хоч якось обмежити коло підозрюваних. Тобто класичний метод «від конкретного до загального» (від доказів до злочинця в нашому разі) не дає результату. Тоді на допомогу приходять профайлінг, який дозволяє певним чином обмежити коло осіб, які підлягають перевірці на причетність до злочину.

Звісно, профайлинг не є панацеєю, бо, не дивлячись на те що більшість кишенькових злодіїв становлять повнолітні чоловіки у віці до 30 років з низьким рівнем освіти, конкретну крадіжку могла вчинити і умовна жінка похилого віку з вищою музичною освітою. Проте для того, щоб мати можливість розкривати більше злочинів в умовах гострого браку інформації, методи профайлингу все ж мають застосовуватися більш широко.

Наразі спрощено профайлинг являє собою методику, за якою відповідно до наявних доказів слідчий відносить злочинця до тієї чи іншої категорії та, відповідно до наявного наукового аналізу справ щодо злочинів, вчинених раніше представниками такої категорії злочинців, має певну інформацію, яка може наштовхнути його на версії щодо конкретної особи, причетної до злочину.

Історично профайлинг в першу чергу сформувався щодо такої категорії злочинців, як серійні вбивці. Саме їх типологія наразі розроблена найкраще, та, через невелику кількість таких справ, є можливість залучення експерта або спеціаліста для пошуку конкретного злочинця.

Разом з тим, елементи методу профайлингу досить розвинені в Україні та можуть застосовуватися і до інших категорій злочинців, наприклад, наркоторгівців, сутенерів, злодіїв. При цьому окреме залучення експерта є не завжди можливим і доцільним, проте підготовка та видання наукових робіт, орієнтованих на слідчих та придатних для самостійного застосування, може за мінімального рівня фінансування від держави значно підвищити розкриття злочинів.

Цікавим є і питання, до якої сфери належить даний метод. Зарубіжні дослідники відносять його скоріше до криміналістики, разом з тим, в українських реаліях його застосування ближче до кримінології.

При цьому основною «зброєю» профайлера є матеріали кримінальних справ та опитування осіб, які відбувають покарання за тією чи іншою статтею кримінального кодексу. Варто відзначити, що подібна робота так чи інакше не є новою для українських реалій. Подібну інформацію, хай і більш фрагментарно, містить в собі кожне серйозне кримінологічне дослідження. Тобто профайлинг як явище не є новим для вітчизняної науки, а лише потребує подальшого розвитку та вдосконалення.

Серед шляхів такого розвитку, які допоможуть правоохоронцям вже зараз, є складення узагальненого збірника, де будуть систематизовані наявні в наукових працях описи характерних рис злочинця, який відноситься до тієї чи іншої категорії злочинів з низьким відсотком розкриття (сутенера, злодія, наркоторговця, фальшивомонетника) та забезпечити вказаними виданнями якнайбільше слідчих підрозділів.

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ: НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сисоєва В. П.

*доцент кафедри кримінального права і процесу ЮФ
Національного авіаційного університету*

Воєнна агресія в Україні змінила життя кожного громадянина: зруйновані не тільки об'єкти інфраструктури і будівлі, але й багато моральних переконань. Психологічний стан громадськості також змінюється: доводиться звикати до умов невизначеності. В такий нелегкий час позитивним є об'єднання спільноти у боротьбі з ворогом. Однак, на жаль, варто зазначити, що деякі громадяни намагаються отримати вигоду від жахливих подій сьогодення та вигадують способи наживи за рахунок довірливості громадян. Виникнення нових видів суспільно небезпечних діянь природньо викликає реакцію держави щодо припинення цих діянь та запобігання вчиненню інших схожих діянь. Так, одним із прикладів можна вважати доповнення Розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [1]. Проаналізуємо вказану новелу кримінального законодавства.

Стаття 201-2 КК України передбачає кримінальну відповідальність за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі. Як бачимо, законодавець передбачив матеріальний склад цього кримінального правопорушення, як і в більшості випадків вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Тобто, для кваліфікації вказаних суспільно небезпечних діянь як кримінальні правопорушення необхідним є настання суспільно небезпечних наслідків – вчинення їх у значному розмірі. Згідно із Приміткою до цієї статті, значним розміром є загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, що у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (для 2022 р. – 434 175 грн.). Також в Примітці до аналізованої статті КК України вказано, до яких законодавчих актів треба звертатися для визначення понять, зазначених у статті. Так, зокрема, гуманітарною допомогою, відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу», є цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та

вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. В цьому ж Законі визначено поняття безоплатної допомоги (пересилки, виконання робіт, надання послуг) – це надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам [2]. У свою чергу, благодійною пожертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3]. Отже, вказані норми визначають, які саме предмети аналізованого кримінального правопорушення.

Варто також звернути увагу на те, що крім ознак простого (основного) складу цього кримінального правопорушення законодавець також надає ознаки кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів. Так, ознаками кваліфікованого складу, відповідно до ч. 2 ст. 201-2 КК України є вчинення кримінального правопорушення повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або у великому розмірі. В цьому випадку, відповідно до вищевказаної Примітки, великим розміром визнається загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги, що у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (станом на 2022 р. це 1 240 500 грн.).

Особливо кваліфікований склад незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги передбачає вчинення цього кримінального правопорушення організованою групою або в особливо великому розмірі, або під час надзвичайного або воєнного стану. Особливо великим розміром визнається такий, що у три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (у 2022 р. ця сума складає 3 721 500 грн.). Також окремо слід зупинитися на такій ознаці, як вчинення кримінального правопорушення під час надзвичайного або воєнного стану. Раніше вчинення певних суспільно небезпечних діянь в умовах воєнного стану були кваліфікуючими або особливо кваліфікуючими ознаками лише кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень), та

зустрічалися лише в Розділі XIX Особливої частини КК України. У зв'язку умовами сьогодення такі кваліфікуючі ознаки тепер зустрічаються в багатьох інших розділах КК України: серед кримінальних правопорушень проти власності (крадіжка, грабіж, вимагання та ін.); кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку (несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж); кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності (аналізоване кримінальне правопорушення).

Стосовно покарання за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги варто сказати, що некваліфікований (простий) склад цього кримінального правопорушення передбачає покарання у виді штрафу до 3000 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виправні роботи на строк до двох років або обмеження волі на строк до чотирьох років. Таким чином, це є кримінальний проступок. Ч. 2 ст. 201-2 КК України є нетяжкий злочин (максимальне покарання – позбавлення волі на строк до 5 років), а ч. 3 ст. 201-2 КК України – тяжкий злочин (максимальне покарання – позбавлення волі на строк до 7 років). За вчинення вказаних кримінальних правопорушень з кваліфікованим або особливо кваліфікованим складом законодавець передбачає покарання лише у виді позбавлення волі, із додатковими покараннями у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та конфіскації майна.

Отже, умови сьогодення вимагають швидкого реагування на негативні тенденції, що виникають. Громадянство об'єдналося у боротьбі із зовнішньою загрозою, але внутрішні негативні явища, серед яких і злочинність, нікуди не зникли. Наша держава оперативно реагує на ті суспільно небезпечні діяння, які виникають в умовах воєнного стану. Одним із позитивних кроків є доповнення Розділу VII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», що покликане запобігти кримінальним правопорушенням в цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.05.2022).

2. Закон України «Про гуманітарну допомогу». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 07.05.2022).
3. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 07.05.2022).

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВНА МЕТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Смаль В. В.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Бондаренко О.С.
д.ю.н., викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Кожна сфера правового регулювання, в тому числі і сфера виконання кримінальних покарань має ґрунтуватися на базових конституційних принципах і засадах та мати ключову мету. Мету Кримінально-виконавчого законодавства України чітко окреслено в ст.1. КВК України де зазначається, що Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. [1]

Сьогоднішній Кримінально-виконавчий кодекс України, який набув чинності в січні 2004 року, особливу увагу приділяє саме ресоціалізації засудженої особи. Тому, вважаємо за необхідне розглянути дефініції поняття «ресоціалізація», що дасть змогу логічно обґрунтувати, чому саме це поняття лежить в основі кримінально-виконавчого права. Як зазначає О.М. Малишева, щодо самого поняття «ресоціалізація» в своїй науковій статті «Деякі питання ресоціалізації засуджених», ресоціалізація належить до кола соціальних понять і широко використовується у кримінології, соціології, психології та інших гуманітарних науках. Слово «ресоціалізація» походить від лат. re- – префікс, який зазвичай виражає повторність дії, socialisation – «усупільнення», від socialis – «суспільний». Отже, ресоціалізація засуджених – це процес підготовки засудженого до повернення в суспільство. [2, с. 212]

Ресоціалізацію Л. А. Жук та О. М. Неживець визначили як складну соціально-правову категорію, що охоплює різні аспекти оновлення соціальних зв'язків як в установах виконання покарань, так і після звільнення з місць позбавлення волі, коли особа проходить соціальну адаптацію, розв'язує проблеми із житлом, працевлаштовується, потребує медичної та психологічної допомоги, фінансової і державної підтримки. [3, с. 101]

Як зазначено в самому Кримінально-виконавчому кодексі, ресоціалізація - свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого. [1]

Отже, поняття ресоціалізації перш за все передбачає в собі систему, яка складається з низки психологічних, педагогічних, адаптаційних, виховних та інших заходів, які спрямовані на зміну системи цінностей осудженої особи задля комфортного та соціального життя після відбування нею покарання.

Особи з нестійкими морально-правовими установками, а засуджені, особи, що відбували покарання в місцях позбавлення волі саме такими і є, можуть не «здолати» суспільний тиск, осуд, стигматизацію, що стосуватиметься не лише їх, але дуже часто їх рідних і близьких. Саме тому, Кримінально-виконавчий кодекс виділяє ре соціалізацію як свою головну мету. [4,с. 43]

У системі засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, врегульованих кримінально-виконавчим законодавством, важливе місце займає соціально-виховна та психологічна робота. Виховний процес із засудженими містить три основні складові: виховна робота – вплив на духовний і фізичний розвиток засуджених, корекція їхньої поведінки з метою досягнення позитивних змін особистості; соціальна робота – надання засудженим допомоги у розв'язанні соціальних проблем, сприяння поновленню і розвитку соціально-корисних зв'язків та реінтеграція їх у суспільство; психологічна робота – надання засудженим психологічної допомоги, зниження психотравмуючого впливу умов позбавлення волі на особистість. Естетичному, а також і етичному вихованню засуджених персонал УВП приділяє чи не найбільшу увагу одразу ж після прибуття засуджених до колонії. Відомо, що більшості з них притаманні перекручені погляди, смаки, викривлене уявлення про людські цінності, бракує культури спілкування. Протиставити субкультури засуджених, блатним традиціям і злочинській романтиці дійсне людське поведіння, прагнення до пізнання і сприйняття прекрасного, ознайомлення з досягненнями мистецтва, літератури, художньої творчості є тим завданням, яке виконують

співробітники УВП протягом усього строку перебування засуджених у колонії, стверджує Романова А.С. [4,с. 44]

В процесі дослідження виконання функції ресоціалізації щодо засуджених осіб вагому роль відіграють громадські організації, адже державні інститути не завжди в змозі забезпечити ефективну та успішну ресоціалізацію засуджених в контексті пенітенціарних закладів та створити передумови для їх подальшої реінтеграції у суспільство.

Саме тому слушною є думка Проскура В.В., який досліджував питання ролі громадських організацій у ре соціалізації засуджених до позбавлення волі і зазначає, що: у рамках вивчення процесу підготовки засуджених до життя у суспільстві нами було встановлено, що відповідна робота може здійснюватися у наступних основних напрямках (і відповідних функціях):

- 1) правовий;
- 2) психологічний;
- 3) соціальний;
- 4) матеріально-економічний;
- 5) професійний;
- 6) освітній;
- 7) медичний;
- 8) фізкультурно-оздоровчий тощо.

Важливості обґрунтування кожного з етапів Проскура В.В. теж віддав належне місце. Психологічна функція може полягати у проведенні індивідуальних консультацій психолога, застосуванні психодіагностики, тренінгів із метою психологічної корекції або психологічної реабілітації особистості тощо.

Соціальна функція, на нашу думку, найбільш безпосередньо пов'язана зі створенням умов для ресоціалізації засуджених та реінтеграцією їх у соціум. Напрямок соціальної функції полягає у формуванні більш позитивного соціального сприйняття осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі та подоланні негативних стереотипів щодо цих осіб. Матеріально-економічна функція згадується у контексті надання гуманітарної допомоги засудженим у вигляді продуктів харчування та засобів особистої гігієни, отриманні засудженими великодніх пасок та крашанок тощо. Матеріальні заохочення (подарунки) могли надаватися в якості винагороди за успішну участь засуджених у навчанні на курсах, котрі організовували громадські організації. Також, гуманітарна допомога надавалася для покращення побуту засуджених – наприклад, у вигляді пральної машини чи іншої техніки. Професійна функція полягає у сприянні отриманню спеціальності та їх працевлаштуванню. Найчастіше втілюється у вигляді

проведення курсів, що допоможуть знайти роботу як у якості найманого працівника, так і самозайнятого. Культурна функція представлена широко як у кількісному, так і якісному вимірах. Найчастіше це організація концертів (наприклад, із нагоди відзначення Дня захисника України), творчі конкурси, перегляди тематичних фільмів [5, с. 62].

Отже, аналіз та вивчення дефініції «ресоціалізація» та його основних методів, функцій і способів впровадження дає розуміння, що кримінально-виконавчий закон взяв його за мету саме тому що, втілення до вітчизняного законодавства та результативна реалізація таких цілей має стати напрямом для вдосконалення пенітенціарної системи України, задля імплементації до міжнародних норм, щодо виправлення та ресоціалізація засуджених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4, ст. 21.
2. Малишева О.М. Деякі питання ресоціалізації засуджених. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 212-215.
3. Бараш Є.Ю. Кримінологічні засади ресоціалізації засуджених до тривалих строків покарання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. №4(101). С. 99-109.
4. Романова А.С. Психологічно-правові особливості ресоціалізації засуджених. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2021. № 11 (23). С. 40-47.
5. Проскура В.В. Роль громадських організацій у ресоціалізації засуджених до позбавлення волі. *Соціологія*. 2018. №5. С. 54-65.

ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Смаль В. В.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Янішевська К. Д.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сфера медицини – є чи не найважливішим показником економічного, соціального та правового розвитку країни. Стаття 49 Конституції України закріплює, що кожен має

право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, в свою чергу Кримінальний кодекс України закріплює положення про охорону від злочинних посягань безпосередньо на життя та здоров'я людини, що визначається найвищою соціальною цінністю. Даний нормативно-правовий акт не виключає можливість вчинення таких злочинів і самими працівниками медичної сфери.

Для більш детального аналізу поставленої проблеми, слід звернути увагу на роз'яснення основних питань. Звертаючись до думки С. В. Книша, який в своїй науковій статті «Юридична відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я України», зазначає, що сучасна система охорони здоров'я в Україні є незадовільною, оскільки не забезпечує надання доступних та якісних медичних послуг, що негативно відбивається, насамперед, на незахищених, малозабезпечених верствах населення. Крім того, останнім часом спостерігаються такі негативні явища, як: продаж в аптеках фальсифікованих, неякісних лікарських препаратів; байдужість та грубе ставлення медичного персоналу до пацієнтів, що іноді призводить до лікарського недбальства та халатності. Звичайно, цим негативним явищам є певні пояснення: значне навантаження на медичний персонал, низький рівень заробітної плати, недостатнє державне фінансування тощо. Втім це не є виправданням, адже кожен медичний чи фармацевтичний працівник несе відповідальність за свої дії чи бездіяльність[1]. Ці фактори чи не найбільше сприяють кримінальним правопорушенням в медичній сфері нашої державі.

Натепер спірним є питання спеціальних злочинів у медичній сфері, адже саме за їх учинення медичний працівник притягається до кримінальної відповідальності як особливий суб'єкт злочину. Дефініцію цього злочину висловив С.Г. Стеценко, який зазначив, що під професійним злочином варто розуміти умисне або необережне діяння, учинене медичним працівником під час виконання професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання[2]

Кримінальний кодекс України визначає найсуворішу міру покарання до кримінальних правопорушень вчинених у медичній сфері. Переважна більшість "медичних" злочинів сконцентровані у розділі II ККУ "Злочини проти життя і здоров'я особи". До них належать, зокрема:

- неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 131 ККУ);
- розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 ККУ);

- незаконне проведення абортів (ст. 134 ККУ) – у разі, якщо медичний працівник не має спеціальної медичної освіти;
- незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 ККУ) - заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти;
- ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139 ККУ);
- неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 ККУ);
- порушення прав пацієнта (ст. 141 ККУ);
- незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 ККУ);
- порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 ККУ);
- насильницьке донорство (ст. 144 ККУ);
- незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 ККУ) [3].

Як зазначає О. М. Макаренко: до основних причин виникнення лікарських помилок відносять недосконалість методів лікування деяких захворювань, недостатній рівень підготовки медичного працівника для проведення лікування, відсутність необхідних умов для проведення повноцінного лікування, неповне вивчення науковою причиною появи захворювання та особливостей його перебігу, тощо. За вчинення цих дій, працівники охорони здоров'я не повинні бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Проте, в умовах відсутності чіткої регламентації помилкових дій лікарів є велика ймовірність віднесення до лікарських помилок будь-яких діянь, саме тому в Україні питання відмежування їх від правопорушень взагалі не стоїть. Більше того, на відміну від інших країн, де жертвами лікарських помилок стають близько сотні тисяч пацієнтів (Німеччина, США, Великобританія), в Україні ця статистика не ведеться зовсім, бо реальна ситуація є набагато гіршою [4].

Якщо взяти досвід Німеччини з цього питання, то Н.В. Авраменко запевняє, що у Німеччині тенденція сучасної юриспруденції спрямована на позасудовий розгляд справ щодо правопорушень медичних працівників. Тому в лікарських асоціаціях організуються комісії, рішення яких визнаються незаперечними для страхових компаній, що несуть відповідальність за лікаря. Введений контроль за якістю типових хірургічних втручань сприяв скороченню кількості позовів до судових інстанцій. При цьому проведення процесу слідства щодо "лікарських справ" спрощене, оскільки адвокати одержують усю документацію і дані медичної експертизи вже на етапі попереднього розслідування. Розгляд справ відбувається з урахуванням багатьох не тільки власне юридичних, але й

моральних обставин, коли зрозумілими стають особистість лікаря, з одного боку, і стан пацієнта — з другого[5].

Щодо досвіду в Україні з питань запобігання кримінальних правопорушень у сфері охорони здоров'я, слушно висловився В.В. Топчій: «Загалом запобігання злочинності у сфері охорони здоров'я необхідно розглядати на двох таких кримінологічних рівнях профілактики: загальносоціальному та спеціальнокримінологічному. Загальносоціальне запобігання вказаному виду злочинності полягає у проведенні якісної реформи системи охорони здоров'я, що, на перший погляд, відбувається у нашій державі, проте проблемних питань законодавчого врегулювання, на жаль вистачає. Також даний вид профілактики включає в себе суттєве підвищення рівня професійної підготовки лікарів, вдосконалення нормативно-правової бази тощо. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері охорони здоров'я є специфічними та залежать від конкретної галузі медицини, можуть включати в себе проблемні питання страхування професійної відповідальності, підвищення рівня правосвідомості, а також морально-етичного рівня і забезпечення якісного та професійного проведення різного роду судово-медичних експертиз» [6].

Отже, проаналізувавши думки провідних науковців з приводу юридичної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень в сфері охорони здоров'я, досвід Європейських країн та України щодо запобігання таких злочинів, можна дійти до висновку, що єдиним, на нашу думку, дієвими профілактичними засобами кримінальних правопорушень в сфері охорони здоров'я є поліпшення загальноекономічного становища країни та підвищення соціальної обізнаності серед медичних працівників безпосередньо. Також необхідним є створення дієвого механізму притягнення до кримінальної відповідальності працівників галузі охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Книш С.В. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я в Україні. *Право і безпека*. 2018, № 4, С. 43-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2018_4_7.
2. Давидов П. Г., Юрченко К. Д. Особливості кримінальної відповідальності медичних працівників. *Південноукраїнський правничий часопис. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. 2020. № 1. С. 28-32.
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Макаренко О. М., Кризина Н. П. Суть правопорушення та відповідальності працівників закладів охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 19. С. 94-101. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/19_2021/18.pdf.

5. Авраменко Н. В. Вітчизняний та зарубіжний досвід державного управління в сфері контролю за якістю медичної допомоги. *Економіка та держава*. 2010. № 12. С-78-80. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2010/26.pdf.
6. Топчій В.В. Напрями запобігання невиконанню чи неналежному виконанню медичним працівником своїх професійних обов'язків та незаконній трансплантації. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 4 (29). Том 1, 2019. С. 143-147.

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Совенко М. Р.

студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д. ю. н. доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Відправною точкою розвитку протидії й всеосяжній превенції поширенню зброї масового знищення (далі – ЗМЗ) стала Друга світова війна. З точки зору глобальної безпеки загрози розповсюдження зброї масового знищення та загрози тероризму, особливо з використанням зброї та матеріалів масового знищення, мають особливе значення.

Подальше зростання цих загроз ставить під питання саме існування цивілізованого людства. Про зростання уваги міжнародної спільноти до цих загроз свідчать, наприклад, такі непересічні події 2010 року, як Вашингтонський саміт з (фізичної) ядерної безпеки та прийняття нової Стратегічної концепції НАТО на саміті Альянсу в Лісабоні [1, с. 25].

Зважаючи на своєрідність і автентичність становлення експлуатації ЗМЗ як кримінального злочину, варто простежити процес нормативного закріплення юридичних нюансів цього правопорушення в рамках міжнародної доктрини.

Вперше дефініція «зброя масового знищення» регламентується безпосередньо у міжнародній правовій доктрині, а саме у змісті Протоколу про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів (Женевський протокол від 17 червня 1925 року). Подальший розвиток уявлень про ЗМЗ перетікав поступово, надто відмежовано від звичних тенденцій становлення гуманітарного права в постулатах міжнародної доктрини. З одного боку, світова спільнота чудово розуміла, до яких наслідків може призвести магістральна роль ЗМЗ в плані паритету озброєння і зовнішніх відносин. З іншого боку, більшість заходів і зрушень не

мали реального впливу чи глобального значення на початкових етапах встановлення реальної відповідальності за використання ЗМЗ.

Еволюція відбувалася передусім під впливом ретроспективного бачення ЗМЗ як виключно зброї, котрій притаманна дія тотального ураження безвідносно від самої суті атаки чи сенсу поширення — зброї, яка очевидно повинна робити смерть неминучою, завдавати надмірних страждань та володіти ознаками невивіркованої дії. Це стереотипне (дещо звужене й надто утримане) розуміння ЗМЗ лише утвердилося зі створенням ООН. У сучасних умовах для більш коректного розуміння категорії ЗМЗ доцільно й раціонально спиратися на системне тлумачення цілого спектру спеціальних міжнародних договорів, адже воно дає обґрунтовані підстави розглядати здатність завдавати надмірних страждань і властивість невивіркованої дії в якості двох самостійних і самодостатніх критеріїв ЗМЗ (третім критерієм — здатністю робити смерть неминучою, — можна «знехтувати» через його очевидну притаманність (спорідненість) всім типам озброєнь), відмовившись при цьому від жорсткої прив'язки до загальноприйнятої тріади її різновидів: ядерної, хімічної, біологічної ЗМЗ. Саме під таким кутом зору уявляється ефективною подальша міжнародна правотворчість в якості конструктивного рішення у відповідь на заклик Генерального секретаря ООН до модернізації міжнародної системи роззброєння, глобальної заборони ЗМЗ та вивчення можливостей щодо формування глобального порядку денного з цих питань [2, с. 189].

Згідно із фундаментальними висновками резолюції Комісії зі звичайних озброєнь, (себто допоміжного органу Ради Безпеки ООН) від 12.08.1948 р. категорія «зброя масового знищення» повинна бути визначена таким чином, щоб включати зброю, діючу атомним вибухом і за допомогою радіоактивних матеріалів, смертоносну хімічну і біологічну зброю, як і будь-яку розроблену у майбутньому зброю, що володіла б характеристиками, порівнянними за руйнуючою дією з атомною бомбою та іншою згаданою вище зброєю [3, с. 177]. Позиція Комісії була дещо перефразована та деталізована Генеральною Асамблеєю ООН у резолюції 32/84 (XXXII) від 12.12.1977 р. у визначення, що відтоді закріпилося на рівні ООН.

У 1981 році Генеральна Асамблея ООН уклала текст і прийняла положення Декларації про запобігання ядерній катастрофі, згідно із твердженнями якої «...держави, державні діячі, які першими вдадуться до використання ядерної ЗМЗ, здійснять найтяжчий злочин проти людства» [4]. Таке формулювання нашоєхує на думку, що наразі використання ЗМЗ вважається антигуманним заходом, котрий суперечить навіть усталеним засадам збройних конфліктів. Міжнародне гуманітарне право здебільшого зосереджує свою регламентацію на лояльній протидії залучення ЗМЗ через дипломатію,

зовнішньоекономічну блокаду та інші невійськові методи ізоляції країни, що в перспективі здатна вдатись до експлуатації ЗМЗ.

Послугування ЗМЗ під час збройних кампаній чи військових дій підпадає під категорію злочинів, що характеризується забороненими методами досягнення мети або ведення війни. Кодифікація звичаєвого гуманітарного права Комітету Червоного Хреста містить принцип (пункт 70), який забороняє використовувати засоби і методи ведення війни, котрі здатні завдати надмірних ушкоджень чи заподіяти зайві страждання [5].

Насамперед необхідно зазначити, що одним з ключових кроків до становлення відповідальності за цей особливий злочин було визнання міжнародного регулювання цього питання. Зокрема, 21 лютого 1975 року Президія Верховної Ради УРСР узгодила й законодавчо закріпила (імплементувала) положення Конвенції про заборону розробки, виробництва та нагромадження запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про її знищення від 10 квітня 1973 року.

До слова, Україна офіційно ратифікувала Конвенцію (іменується Паризькою) про заборону розроблення, виробництва і застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року. Відповідно до умов угоди висуваються наступні загальні зобов'язання, що констатують формування стратегічної політики стосовно поводження й належної відповідальності за експлуатацію хімічної ЗМЗ: «не розробляти, не виробляти, не придбавати іншим чином, не накопичувати або не зберігати хімічну зброю або не передавати прямо чи непрямо хімічну зброю будь-кому; не застосовувати хімічну зброю; не проводити будь-яких військових підготувань до застосування хімічної зброї; не допомагати, не заохочувати або не спонукати будь-яким чином будь-кого до будь-якої діяльності, яка забороняється державі-учасниці цією Конвенцією; кожна держава-учасниця зобов'язується не використовувати хімічні засоби боротьби з заворушеннями як засоби ведення війни [6].

Що стосується ядерної ЗМЗ, то система обґрунтування її небезпеки й потенційних загроз серед нормативних актів є найбільш широким. У 1968 році під егідою ООН було створено Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (Україна зрештою ратифікувала акт 16 листопада 1994 року) [7]. Новелою документа безумовно вважається заборона випробовувати ядерну ЗМЗ в атмосфері, літосфері (у тому числі й під землею) і гідросфері. Договір став рушійною силою гуманітарного забезпечення, оскільки фактично весь кластер цивілізованих держав приєднався до його положень. Не менш вагомим був текст ст. 6, де йшлося про те, що: «...Кожний Учасник цього Договору зобов'язується в дусі доброї волі вести переговори про ефективні заходи по припиненню гонки ядерних

озброєнь у найближчому майбутньому та ядерному роззброєнню, а також про договір про загальне і повне роззброєння під суворим і ефективним міжнародним контролем» [8].

Черговим етапом в цьому етапі слугував Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань. Ключовою інновацією акту є доповнення існуючих загальних зобов'язань (кожна держава-учасниця зобов'язується не робити будь-який випробувальний вибух ядерної зброї і будь-який інший ядерний вибух, а також бере на себе відповідальність за запобігання будь-яким таким ядерним вибухам в будь-якому місці, що знаходиться під її юрисдикцією, суверенітетом, протекторатом або контролем; кожна держава-учасниця зобов'язується надалі утримуватися від спонукання, заохочення або будь-якої участі в проведенні будь-якого випробувального вибуху ядерної зброї і будь-якого іншого ядерного вибуху) та створення системи (де-юре) колективної безпеки і контролю за дотриманням положень документу [9]. Цілком доцільно додати й деякі інші елементи міжнародного гуманітарного права: Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року, Петербурзька декларація, Положення про закони та звичаї сухопутної війни IV Гаазької конвенції 1907 року, Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 року, бюлетень Генерального секретаря ООН «Дотримання міжнародного гуманітарного права збройними силами ООН» від 6 серпня 1999 року, Рішення Комісії зі звичайних озброєнь на базі Ради Безпеки ООН від 12 серпня 1948 року, Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності від 26 листопада 1968 року, Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року тощо. Звісно, зазначені міжнародно-правові одиниці, що консолідують правові ресурси в царині регулювання ЗМЗ, не є вичерпним, тому з точки зору дослідження було зосереджено увагу на найбільш генеральних з огляду на криміналізацію застосування ЗМЗ.

Хоча варто відмітити, що в міжнародному кримінальному праві заборона використання ядерної зброї прямо не передбачена документами, пактами, уніями чи якимись довільними угодами, через що переважно застосування ЗМЗ ототожнюють із проявами і субтильними спробами здійснити інший злочин проти людства, котрий є найбільш близьким за фабулою й диспозитивними нормами. Тим не менш, ефективність кримінально-правової політики регулювання й протидії застосування ЗМЗ повинна відповідати рівню захищеності осіб, суспільства та держави від загроз, які якісно порушують приватні й публічні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Протидія тероризму, нерозповсюдженню зброї та матеріалів масового знищення й захист критичної інфраструктури. Київ: НІСД. 2013. 104 с.
2. Галака С.П. Зброя масового знищення. Українська дипломатична енциклопедія: у 5 т. Харків: Фоліо, 2013. Т. 2. 321 с.
3. Самойленко Є.А., Голованова В.І. Поняття та види зброї масового знищення у міжнародному праві. *Журнал східноєвропейського права*. № 70. 2019. С. 175-184.
4. Делійська Декларація про принципи вільного від ядерної зброї та ненасильницького миру від 27 листопада 1986 року: Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356_200#Text .
5. Міжнародне гуманітарне право – Товариство Червоного Хреста. URL: <https://redcross.org.ua/ihl/>.
6. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 року: Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#o17 .
7. Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року: Закон України № 248/94-ВР від 16.11.1994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/94-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року: Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text.
9. Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань від 24 вересня 1996 року: Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_372#o16 .
10. Денисов В. Н. Зброя масового знищення. Енциклопедія міжнародного права: у 3-х т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Академперіодика, 2017. Т. 2. С. 469–472.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА «КРОВНУ ПОМСТУ» В МУСУЛЬМАНСКИХ КРАЇНАХ

Солодовник М. В.

*студентка II курсу ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Думчиков М. О.
к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Кровна помста, також вендета (від італ. vendetta – «помста») – звичай, помста родичів за скривдження або вбивство певної людини.

Основного поширення вендета набуває на початку XI століття. Найчастіше вендета була сімейною, тобто за смерть кого-небудь міг мстити не тільки його прямий родич (син, брат, чоловік, батько, дядько), але і подальші покоління. Відомі випадки коли цілі клани мстили за події трьохсотрічної давності, повністю знищуючи одне одного [2].

Кровна помста пережила величезний розвиток у своєму історичному розвитку.

В умовах родового ладу воно не було особистим, а виконувало функцію соціальної відплати і здійснювалося всіма членами сім'ї. «Члени сім'ї були зобов'язані надавати один одному допомогу, захист і, зокрема, відплату за шкоду, заподіяну іншими. Особа покладалася і могла розраховувати на захист своєї сім'ї, щоб забезпечити свою безпеку. родина була вбита кимось із іншої родини, уся родина вбитого мала помститися кровною помстою» [2].

Кровна помста була широко поширена серед багатьох рас, але в міру розвитку держави функції соціальної відплати, які раніше належали сім'ї, були передані державі, і кровна помста поступово стала втрачати своє значення. Нині кровна помста збереглася лише у кількох народів, де, в силу історично обґрунтованих умов. Кровна помста століттями культивувалась не лише за нормами звичайних, а передусім релігійних. Цей звичай зберігся у народів Кавказу та Північного Кавказу, а також у Середній Азії та Казахстані [1].

Також звичай кровної помсти існує в суспільствах різних релігій. В ісламі воно відноситься до категорії адату («загальне право») – це низка звичаїв у сфері майнових, сімейних та інших відносин [4].

Таким чином адат регулює традиції гостинності та поваги до людей похилого віку, а також, наприклад, церемонія викупу нареченої.

Ці звичаї здебільшого сформувалися ще до утворення шаріату – низки релігійних законів, заснованих на богословсько-правовому тлумаченні Корану [3].

Крім вбивства, переслідувалася кровна помста та інші діяння – насильство, каліцтва, викрадення, насильство над ними та інші.

При кваліфікації злочину за ознакою кровної помсти в окремому випадку необхідно з'ясувати причини його вчинення та їх зв'язок зі злочином, передбачені КК.

Кровна помста не просто відрізняється від помсти своїм походженням. Помста є особистим. Це пов'язано виключно з бажанням задовольнити зло, скоєне в минулому [4].

Кровна помста є не просто особистим мотивом вчинення злочину, а більш широким явищем. Заважаючи людині, злочинець шукає не стільки задоволення, скільки виконання звичаю. Це особливість і головна характеристика кровної помсти, що відрізняє її від інших видів помсти. Саме обов'язок кровної помсти становить найбільшу суспільну небезпеку, що пояснює позицію законодавчого органу, який вважає кровну помсту у вбивстві обтяжуючим фактором для цього злочину. За звичаями Кавказького нагір'я відмова помститися була великим гріхом і ганьбою. При цьому кровна помста розглядалася не лише як світський, а й релігійний обов'язок. За звичаєм деяких народів відмова від кровної помсти супроводжувався не лише зневагою, а й тим, що це мало інші особисті нематеріальні наслідки [2].

Кілька століть тому це було дуже суворе покарання, тому що вбивцю позбавили всього майна, рідних та громадського утримання, в іншій громаді ця людина була практично безсила.

У деяких випадках кровну помсту можна замінити «кровною платою» – грошовою виплатою, яка узгоджується за посередництва громадських чиновників або релігійних лідерів.

Зазвичай сума такого платежу є постійною сумою, зазначеною безпосередньо в Кодексі.

Кровний месник може вбити самого вбивцю або його найближчого родича, але вбивство родича винного на його місці в більшості випадків визнається винним. За цим можуть наслідувати санкції проти клану, який вчинив кровну помсту.

Але якщо вбивця, наприклад, приховує клан, то покарати можуть усіх: виключити з громади або зруйнувати будинки.

Практикується також спалювання будинків, коли винний не здався владі або потерпілий не зміг його знайти [5].

Сьогодні кровна помста зустрічається найчастіше, коли винний не визнає провини або жертва відчуває свої сили та здібності. Звичайно, у цих випадках потерпілий найчастіше намагається це зробити. Тиснути на слідство та суд і добиватися більш

суворого покарання. Але вбивство за вбивство становить 1-2% від загальної кількості смертей [4].

Отже, кровна помста є ознакою так званого традиційного суспільства, в якому звичаї відіграють головну роль – ця практика соціального регулювання розвивалася століттями. У такому суспільстві практично не стоїть питання про свободу поведінки: те, як треба поводитися, визначається релігією, суспільством і спорідненістю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Орленко, В. В. Характерні риси правових систем азіатських країн: вплив на розвиток громадянського суспільства. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 4 (8). С. 127–134
2. Кровная месть: как обычай существует в наши дни. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-40281604> (дата звернення 25.04.2022).
3. Бурхануддин М. Хидоя. Комментарии мусульманского права. М. Волтерс Клувер, 2008. 656 с.
4. Бехруз Х. Эволюция исламского права: теоретико-компаративистское исследование : дис. доктора юрид. наук : 12.00.01. Одесса, 2006. 410 с.
5. Сюкияйнен Л. Р. Концепции халифата и современное государственное-правовое развитие зарубежного востока. М., 1997. 156 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО ПРИМУСУ ЛЮДИНИ

Сорокіна Д. С.

курсант II курсу ННППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Березняк В. С.

к.ю.н., с.н.с., доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Поняття «примус», «примушування» та «насильство» належать до числа ключових у кримінальному праві, від їх правильного розуміння залежать і вірна кваліфікація діяння, і визначення ролі співучасника, і справедливе покарання.

Під примусом слід розуміти зняття індивідуальної волі шляхом зовнішнього впливу, спрямованого на те, щоб примусити індивіда зробити щось або утриматися від яких-небудь дій; натиск із чийогось боку, примушування; зумовлена кимось або чимось необхідність діяти певним способом, незалежно від бажання; натиск, обумовлений законом. [1, с. 940]

Примус виключає відповідальність особи за вчинене нею небезпечне діяння, оскільки сила такого примусу позбавляє особу можливості керувати своїми вчинками, та може бути здійснений різними способами: шляхом фізичного (побої, катування, позбавлення волі, заподіяння тілесних ушкоджень, застосування психотропних речовин тощо), а також шляхом психічного (погроза смертю щодо потерпілого або його близьких, погроза каліцтвом тощо).

Питання про кримінальну відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо ця особа зазнала фізичного примусу, внаслідок якого вона зберігала можливість керувати своїми діями, а також психічного примусу, вирішується відповідно до положень про крайню необхідність, визначених у ч.2 ст. 40 КК. Вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози або примусу за відсутності вищезазначених умов має розглядатися як обставина, що пом'якшує покарання.

Окремі автори, вказують на єдину форму психічного насильства – погрозу, однак погодитися з цим, з позицій сучасної кримінально-правової науки, неможливо.

Так деякі вчені трактують психічне насильство більш широко: С. Афіногенов вважає, що психічне насильство включає образу, знуцання, цькування тощо. [2, с. 93]

А.А. Тер-Акопов включає в зміст психічного насильства погрозу, обман, а так само стани, що утворюються в результаті психофізичного та психотехнічного впливу – стану керованої (гіпнотичної) і заміщеної (зомбованої) свідомості.

Кримінальне законодавство передбачає відповідальність за психічне насильство як самостійне кримінальне правопорушення у низці кримінальноправових норм. Сюди відносяться кримінальнокарані погрози, спонукання, примус і інші насильницькі дії. Тлумачення психічного насильства вимагає, на наш погляд, більш чіткого наукового і законодавчого визначення.

До психічного насильства слід віднести не тільки всі види погроз, а й образи, а в ряді випадків і наклеп, і гіпноз, якщо він застосовується в кримінальних цілях, і (за наслідками) електронну стимуляцію мозку, яка застосовується спеціально для того, щоб підпорядкувати людину чужій волі. [3, с. 237]

Безсумнівно, при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між психічним (інформаційним) насильством і фізичними (органічними або фізіологічними) наслідками, слід мати на увазі, що психічна травма, нанесена людині, не завжди здатна викликати функціональні розлади в організмі, для цього потрібні відповідні умови. Важливе значення тут мають індивідуальні психофізіологічні особливості людини, що піддаються

психічному впливу, тип його нервової системи. Навряд чи, наприклад, може наступити смерть здорової спокійної людини від емоційного шоку.

Проте ризик її настання в результаті даної причини досить високий у людини з органічними змінами в серцевосудинній системі. Людина з дуже вразливою, нестійкою психікою, бурхливими емоційними переживаннями несприятливих ситуацій, або така, що знаходиться в стані психологічного стресу, яка має, крім того, патологію життєво важливих органів або тканин (серця, головного мозку тощо), більш схильна до фізичної шкоди в результаті психотравмування, ніж людина, яка даними властивостями, на щастя, не володіє.

У теорії кримінального права України не існує єдиного визначення змісту такого кримінального поняття як психічне насильство.

Загалом, психічне насильство можна визначити як суспільно небезпечний, протиправний вплив на психіку іншої особи або групи осіб, який здійснюється з негативістських або інструментальних мотивів в інформаційній формі всупереч або поза волею цих осіб, впливає на свободу їх волевиявлення або спричиняє психічну або фізіологічну травму. [4, с. 146].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. 1440 с. № 1, с. 940.
2. Тер-Акопов А.А. Про правові аспекти психічної активності і психологічної безпеки людини. Держава і право. 1993. № 4. С. 93–95. № 2, с. 93.
3. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / под общ. ред. М.Ю. Тихомирова; 6-е изд., доп. и перераб. Москва: Изд. Тихомирова М.Ю., 2012. 1088 с. № 3, с. 237.
4. Громов В.Г. Некоторые вопросы насилия над личностью. Уголовноправовая охрана личности и ее оптимизация: научно-практическая конференция, посвященная памяти профессора А.Н. Красикова, 20–21 марта 2003 г. / под ред. Б.Т. Разгильдиева. Саратов: Изд-во Саратов. госуд. академии права, 2003. С. 146–147. 4, с. 146.

ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ПОМИЛУВАННЯ

Староконь Ю. М.

*студентка II курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладачка кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

На сучасному етапі розвитку української держави політика у сфері кримінального права в першу чергу спрямована на те, щоб кожен, винний у вчиненні злочину, був притягнутий до кримінальної відповідальності і поніс відповідне законне покарання. Але застосування виключно каральних заходів не забезпечить стовідсоткового результату у процесі боротьби зі злочинністю. Разом із основними принципами кримінального права як законність, справедливість, невідворотність покарання, має місце також і застосування не менш важливого принципу як гуманізм. Проявом гуманізму у кримінальному праві є нормативне закріплення на законодавчому рівні інституту звільнення від покарання та його відбування. В межах цього інституту складним та дискусійним є питання застосування помилування.

Актуальність даного питання обумовлена тим, що інститут помилування засуджених існує та функціонує майже в усіх країнах світу незалежно від форми правління, державного устрою та правової системи. У кожній країні він має свої особливості застосування. Але незважаючи на те, що помилування практикується по всьому світу та вчені-правознавці своїми дослідженнями зробили значний внесок з цього питання, деякі аспекти проблематики застосування помилування й надалі залишаються дискусійними та невирішеними. Досвід застосування до осіб помилування за законодавством зарубіжних країн не достатньо вивчений. Практика застосування порядку помилування в Україні є ще більш проблемним питанням.

Метою роботи є дослідження інституту помилування, порядку його застосування зокрема в Україні, надання пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства з питання помилування.

Серед українських науковців-правників, які останнім часом займалися дослідженням проблеми правового механізму реалізації права помилування можна назвати таких, як І.Г. Богатирьов, В.Г. Гончаренко, О.П. Горох, А.А. Музика, Є.О. Письменський, С.М. Школа та інші [1].

Розглядаючи правову політику у сфері протидії злочинності як на території нашої держави, так і в інших державах світу, можна дійти висновку, що її основними рисами є гуманізація, індивідуалізація та економія кримінальної репресії, власне цьому й сприяє

звільнення від відбування покарання [1]. Здійснення помилування у всьому світі вважається проявом милосердя щодо особи, яка скоїла злочин. І водночас є дієвим стимулом для виправлення осіб, які відбувають кримінальне покарання.

Інститут помилування відомий людству ще часів появи державної влади й системи правосуддя. На сьогодні цей інститут зберігається в більшості держав світу і закріплений у міжнародних актах. Зазвичай, конституційне право помилування надається главі держави. Але в деяких федеративних державах його надають також главі суб'єкта (регіону) федерації. Так, наприклад, у США за провини, які перебувають під юрисдикцією будь-якого штату, правом помилування наділений губернатор відповідного штату [1].

В Україні право просити про помилування має будь-який засуджений, незалежно від тяжкості вчиненого ним злочину, якщо обвинувальний вирок набрав законної сили, а надати помилування може виключно Президент України (п. 27 ч. 1 ст. 106 Конституції України) [2]. Відповідно до ст. 87 Кримінального кодексу України Президент України здійснює помилування лише стосовно індивідуально визначеної особи [3]. Питання, пов'язані із застосуванням помилування, регулює відповідне Положення про порядок здійснення помилування (далі – Положення) [4]. Пункт 2 цього Положення визначає, що помилування засуджених здійснюється у вигляді 1) заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше 25 років, відповідно до ч. 2 п.4 Положення клопотання про помилування при цьому може бути подане після відбуття особою не менше 20 років призначеного покарання; 2) повного або часткового звільнення від основного і додаткового покарань [4]. Ознайомившись з даним Положенням, можна побачити відсутність можливості здійснювати помилування у вигляді заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, як це було зазначено в попередніх його редакціях. Відповідно до ст. ст. 85, 87 Кримінального кодексу України не передбачають в якості видів помилування заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким.

О.П. Горох зазначає, що таке рішення законодавця не є обґрунтованим. Такий шлях вдосконалення законодавства не є раціональним та прогресивним, оскільки деякі особи, які відбувають покарання за вчинення особливо тяжких злочинів, в силу своїх індивідуальних та психологічних характеристик потребують не повного чи часткового звільнення від покарання, а саме заміни покарання чи його невідбутої частини більш м'яким. Таким чином, такий вид помилування як заміна невідбутої частини покарання більш м'яким потребує свого відновлення у Положенні про порядок здійснення помилування. Водночас, з метою узгодження законодавства у цій сфері, ст. 87 КК України має бути доповнена тим самим положенням, а саме можливістю здійснення актом про помилування заміни невідбутої частини покарання на більш м'яке [5].

Особа звільняється в разі її помилування безумовно від призначених їй покарань, оскільки помилування з випробувальним строком не передбачено чинними нормативно-правовими актами України. Це викликало певні дискусії серед науковців, адже в разі звільнення особи не виключено вчинення нею нового злочину повторно. З цього приводу Є.О. Письменський зазначає, що в разі помилування особи є певні ризики продовження нею протиправної поведінки [6]. З цього приводу А.А. Музика пропонує впровадити «умовне» помилування. Як зазначає науковець, умовність полягатиме в тому, що засуджений не буде звільнений остаточно, а невідбуте покарання або частина невідбутого покарання для нього стане «випробувальним строком». Якщо винуватий упродовж цього часу вчинить будь-яке кримінальне правопорушення, то суд повинен призначити йому остаточне покарання згідно з правилами призначення покарання за сукупністю вироків [7]. Запропонований підхід підтримують також і такі правники, як С.М. Школа [8], І.Г. Богатирьов [9] та інші.

Також серед науковців є ті, хто дотримуються ідеї ліквідації інституту помилування загалом. Наприклад В.Г. Гончаренко зазначає, що інститут помилування підлягає скасуванню як прояв образливої для людської гідності феодально-монархічної необмеженої влади, що грубо порушує закріплений Конституцією поділ функцій влади і нехтує принципами демократичного судочинства, перешкоджає утвердженню дійсно персонального і гласного обґрунтованого безпосереднього звільнення від покарання з урахуванням інтересів засудженого, потерпілого і суспільства в цілому у межах здійснення справедливого правосуддя. Помилування фактично здійснюється келійно, не прозоро і заочно особами з неконституційних органів за мінімальної й опосередкованої участі Президента в цьому процесі, що створює сприятливе підґрунтя для корупції [10].

На нашу думку, інститут помилування в Україні має право на існування, але на сьогодні він потребує значного вдосконалення. Значної уваги варто приділити питанню, чи відповідає інститут помилування Конституції України. Відповідно ч. 1 ст. 124 чітко зазначено, що правосуддя в Україні повинно здійснюватися виключно судами, а привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Очевидно, що призначення особі покарання та звільнення від нього крім суддів, не може здійснюватися ніким. Тому можна вважати неконституційним призначення покарання судом у межах наданих йому функцією правосуддя, натомість звільнення від нього – іншим органам, які не є органами правосуддя та фактично привласнюють функцію суду. Клопотання про помилування засудженого разом з необхідними документами надсилаються до Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород Офісу Президента України. Відповідно до п. 8 Положення попередньо вони мають бути

розглянуті Комісією при Президентіві України у питаннях помилування (далі – Комісія), до складу якої входять висококваліфіковані юристи, громадські діячі, політики та представники творчої інтелігенції. Про клопотання, які не підлягають задоволенню, Департамент повинен доповісти Комісії, відповідно до п. 10 Положення, а Комісія в свою чергу доповідає Президентіві України (п. 12 Положення). Отже, до функцій Президента України Положенням віднесено лише помилування засуджених за рішенням Комісії, а функція відмови в помилуванні повністю належить до компетенції Комісії, що вочевидь суперечить Конституції України. Позитивною практикою з цього питання є досвід здійснення помилування в Республіці Польща (ст. 139 Конституції та ст. ст. 560–568 Кримінально-процесуального кодексу Польщі [11], де суд, тобто судді та засідателі, які постановили вирок, розглядають клопотання про помилування відповідно до ст. 561 КПК Республіки Польща у строк до двох місяців з дня його одержання. При цьому враховується: поведінка засудженого після проголошення вироку, стан його здоров'я і сімейний стан, відшкодування заподіяних злочином збитків, строк відбутого покарання та особливі події, що відбулися після винесення вироку і стали підставою для звернення із поданням про помилування.

Тобто, в Україні здійснення помилування засуджених сконцентровано не в органі державної влади, а допоміжних (дорадчих) органах, які не повинні мати владних повноважень, що суперечить Конституції України. На нашу думку, правовий механізм реалізації помилування в Україні потребує значного вдосконалення, з урахуванням позитивної практики зарубіжних країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. М.Д. Денисовський, І.О. Томчук. Здійснення помилування за законодавством України та зарубіжних країн: проблемні аспекти // Часопис Київського університету права. – 2020. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/download/306/291/>
2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2022).
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 23 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.04.2022).
4. Про Положення про порядок здійснення помилування: Указ Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015: станом на 26 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text> (дата звернення: 26.04.2022).

5. Горох О.П. Актуальні проблеми здійснення помилування в Україні. Eurasian Academic Research Journal. 2016. № 2 - С. 41–46. С. 43.
6. Письменський Є.О. Про пошук нових підходів до забезпечення ефективності застосування помилування. Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л.М. Демидова, К.А. Новікова, Н.В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 186–189. С. 187.
7. Музика А.А. Право помилування в Україні: актуальні питання. Актуальні питання вдосконалення процедури помилування : зб. матеріалів круглого столу. Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 33–37. С. 35.
8. Школа С.М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення в Україні : дис. канд. юрид. наук :12.00.08. Київ, 2003. 248 с. С. 121–122.
9. Богатирьов І.Г. Наукова дискусія щодо проблем застосування інституту помилування до засуджених в Україні. Вісник прокуратури. 2016. № 1 (175). С. 101–108. С. 106.
10. Гончаренко В.Г. Правовий статус і процесуальні аспекти інституту помилування. Вісник Академії адвокатури України. 2010. С. 45–49. С. 48.
11. Кодекси Польщі. Кримінальний кодекс. Кримінально процесуальний кодекс. Кримінально виконавчий кодекс.: Penal Reform International, 1998. 180 с.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ КОНТРАБАНДИ ТРАНСПЛАНТАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ТА ІНШИХ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Субот Н.І.

*аспірантка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Розвиток суспільних відносин та проникнення глобалізаційних процесів у різні діяльнісні сфери держави на тлі кризових явищ економіки, призводить не лише до позитивних зрушень, а також є і чинником формування нових феноменів злочинності.

Злочинність є вмонтованою у суспільне життя, оскільки вона являється продуктом життєдіяльності суспільства, а її детальне вивчення важливе для розроблення рекомендацій щодо боротьби зі злочинністю та її запобігання.

Для формування загального уявлення про феномен злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини необхідно визначити початкові опорні елементи, які притаманні злочинності. Такими

елементами безумовно є поняття та особливості злочинності, її прояви та наслідки, особа злочинця, боротьба та запобігання злочинній діяльності тощо.

Так, саме проблема окреслення поняття та визначення основних особливостей злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини є важливим чинником для розвитку правової науки.

Дослідженням деяких питань контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, виокремлення особливостей та специфіки такої злочинності були присвячені наукові праці таких дослідників: В.І. Шакур, О.М. Костенко, В.О. Туляков, А.М. Бабенко, Б.М. Головкін, О.Ю. Шостко, Н.В. Сметаніна, О.В. Лисоєдов, Н.В. Кузнецова, І.М. Даньшин, Д.А. Шестаков, А.І. Долгова, В.Ф. Оболенцев, С.Ю. Лукашевич, О.Ф. Бантишев, М.М. Гуменюк тощо. Проте питання відносно визначення поняття та особливостей злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини залишається дискусійним та потребує детального вивчення.

Глобалізація як процес планетарної інтеграції та уніфікації, неминуче призводить до розповсюдження інформаційних технологій, продуктів і систем по всьому світі, спричиняє стандартизацію законодавства, а також сприяє зближенню культур різних країн. Але вплив глобалізації як об'єктивного процесу, що носить системний характер призводять не лише до позитивних наслідків, вона стає одним із чинників формування негативних явищ кримінально-правового характеру.

Так, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у поєднанні з кризовими явищами економічної сфери життя держави призводить до виникнення і нових форм злочинності.

Так як злочинність є багатогранним поняттям, то на сьогодні існують численні точки зору відносно підходів до його розуміння. Н.В. Кузнецова, І.М. Даньшин та ін. визначають злочинність як соціально зумовлене, історично мінливе негативне явище кримінально - правового характеру. Д.А. Шестаков виокремлює злочинність як властивість суспільства породжувати множину небезпечних для людини діянь, на підставі чого вводяться певні кримінально-правові заборони. В.В. Орехов визначає злочинність як соціально обумовлену поведінку людей, цілі якої визначені антисуспільними потребами та інтересами. А.І. Долгова, Б.М. Головкін, В.Ф. Оболенцев визначають злочинність як різновид соціальних систем, якому притаманні певні ознаки як цілісність, цілеспрямованість, відкритість, самодетермінація та розвиток при розрахунках боротьби зі злочинністю. Окрім того існують і інші підходи до розуміння поняття злочинності.

Узагальнюючи вищенаведені підходи можна втілити згруповане визначення терміну «злочинність», як різновид суспільно небезпечної поведінки, що має

кримінально-правовий характер та створює загрозу державі та суспільству в цілому. З поміж цього істотними ознаками злочинності як особливого продукту життєдіяльності людини є об'єктивна небезпечність, антисуспільність, цілісність і динамічність, територіальна та часова поширеність [1, с. 68].

У контексті вищезазначеного досить визначальним елементом дослідження особливостей злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини є господарська діяльність.

В умовах активізації зв'язків суб'єктів підприємницької діяльності усіх форм власності, а також поглиблення кризових явищ в економіці України спостерігається різке зростання кількості злочинів, пов'язаних з незаконним переміщення товарів, історичних та культурних цінностей, інших предметів та речовин, перелічених у ст. 201 КК України, через митний кордон України. Зафіксовані випадки незаконного переміщення трансплантатів людини свідчать про наявність такого виду злочинності, але трансплантати не можна розглядати в якості товару, тому що на них не існує офіційно встановлених цін, та вони не є визначеними безпосередньо у статті 201 КК України [2, с. 53–54; 3].

Слід підкреслити, що злочинність у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини створює не лише проблему у кримінально — правовій площині, а й завдає неабияких збитків економіці держави. Як влучно зазначає О.Ю. Бусол: «проблема контрабанди – одне з першочергових завдань держави у справі захисту її економічних інтересів».

Досліджуючи питання особливостей злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, виникає необхідність звернення до особливостей власне контрабанди. Законодавчо дефініція «контрабанди» втілена у статті 201 Кримінального кодексу України: «Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» [4, с. 23-26].

Визначення термінів «трансплантація» та «анатомічні матеріали людини» наведені у Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» у статті 1: анатомічні матеріали - органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини; трансплантація - спеціальний

метод лікування, що полягає в пересадці анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту і спрямований на відновлення здоров'я людини [5].

У загальному злочинність у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів - це об'єктивно небезпечна поведінка суб'єктів, щодо переміщення через митний кордон України поза контролем або з приховуванням від митного контролю трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини.

Виходячи з загального підходу до розуміння поняття «злочинність» та її характерних рис, а також зі специфічного складу злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини, виокремлюємо наступні особливості:

- об'єктивна небезпечність діяння;
- заподіяння істотної шкоди правам і свободам людини, суспільству та державі;
- невід'ємний зв'язок з переміщення через митний кордон України, або поза контролем, або з приховуванням від митного контролю;
- динаміка злочинності (зміна явища у часі);
- вчиняється переважно організованими формами злочинності;
- специфічна територіальна поширеність;
- ціна злочинності (пряма та непряма шкода).

Злочинність у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини зумовлюється комплексом негативних явищ та наслідків. З огляду на це з боку держави має проводитися ефективна антикримінальна політика, та створено відповідний комплекс політико-правових, соціально-економічних, урядових заходів для боротьби та запобігання такому виду злочинності.

Оскільки норми Закону про Кримінальну відповідальність не містять і спеціальних норм, що передбачають заборону незаконного переміщення органів та матеріалів людини через митний кордон України, це є прогалиною вітчизняного законодавчого врегулювання, в законодавстві відсутня і методика грошової оцінки анатомічних матеріалів людини, що є невід'ємною складовою при визначенні ціни злочинності.

Таким чином для побудування шляхів, спрямованих на виявлення та усунення причин скоєння такого виду злочину, а також боротьби з контрабандою трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів держава має сформулювати відповідну політику зовнішньої та внутрішньої безпеки, яка забезпечить розробку основних засад доктрини боротьби зі злочинністю, реалізацію положень цієї доктрини задля забезпечення ефективного механізму захисту прав та свобод людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінологія: підручник за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
2. Бантишев О.Ф. Контрабанда, що вчиняється організованими групами та суміжні з нею злочини: Матеріали конф. “Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей)”. Х., 1999.
3. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Бантишев О. Ф. Контрабанда трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини – сумна реальність сьогодення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 15. С. 23-26.
5. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#top>.

КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ ЗА МАРОДЕРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ (СТ.432 ККУ)

Тараніна М. В.

*здобувачка вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Кримінальна обстановка в Україні наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. все ще має чимале збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень, а тим паче у надзвичайний чи воєнний стан, зростає ступень їхньої суспільної небезпечності, тому при розслідуванні того чи іншого злочину правильно та доречно підібрана відповідальність має вагомим значенням для подальшого покращення чіткого та злагодженого законодавства в країні.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки та оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», було введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. З огляду на вищезазначене впливає, що питанню запровадження відповідальності за мародерство в умовах воєнного або надзвичайного стану не приділялось належної уваги [1].

Метою даної роботи є визначення кримінального покарання за мародерство в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Відповідно до ст. 432 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), мародерством є дії, що вчинені з метою викрадення на полі бою речей, котрі були при поранених чи вбитих особах [2]. Для більш глибокого розуміння, розглянемо всі елементи складу кримінального правопорушення даної статті.

Об'єктом кримінального правопорушення за ст. 432 ККУ варто назвати порядок військової служби щодо несення її солдатом під час ведення бойових дій.

Характерними особливостями, що вважаються об'єктивною стороною мародерства є дії, що направлені на викрадення речей у загиблих чи поранених. Поцуплення може бути як і таємним, так і відкритим, із застосуванням насилля або без. Речами можуть бути предмети спорядження й особисті речі убитого чи пораненого. До них не відносяться озброєння і боєприпаси, документи, які мають військове значення, технічні засоби ведення війни та інші предмети, які збираються з метою подальшого бойового застосування.

Суб'єктивною стороною мародерства є тільки прямий умисел з метою заволодіти речами загиблих або поранених та корисливий мотив. Здійсненням мародерства переслідується чітка ціль та намір – володіти вилученою річчю. Від тоді ж, коли мародер отримує можливість щодо розпорядження вилученими речами на власний розсуд, мародерство можна вважати закінченим кримінальним правопорушенням.

Суб'єктами даного злочину є тільки військовослужбовці. В ст. 1. ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» визначено, що воєнним станом визначають особливий правовий режим, котрий вводиться в країні чи в окремій її місцевості в тому разі коли на території відбуваються ті чи інші збройні агресії, напади, що загрожують країні, громадянам чи державній та територіальній незалежності або цілісності, та відбувається наділення відповідних органів державної влади, військового командування, адміністрацій та органів місцевого самоврядування необхідних повноважень для запобігання загроз [3].

Варто зазначити, що поняття надзвичайного стану більш розгорнутіше, ніж воєнний стан, воно охоплює не тільки ті чи інші заворушення, що пов'язані з державною незалежністю та територіальною незалежністю, або загрозами нападу, а ще й при виникненні таких надзвичайних ситуацій, що мають техногенний або природний характер, котрий є не нижчим за загальнодержавний рівень, а і ті що можуть призвести вже призводять до втрат матеріального та людського світу і є загрозою життю і здоров'ю людей.

Відмінністю мародерства від других злочинних діянь проти власності згідно ст. 432 ККУ є чіткі два критерії щодо розмежування і кваліфікування злочину, як мародерства, а саме: по-перше це чітке локалізування місць при вчиненні цього діяння – поцуплення речей конкретно на місці бою (а саме територія ведення активних бойових дій або та що перебуває під обстрілами військ), та друге – поцуплення у безпосередньо загиблих чи поранених людей.

Воєнний стан є обставиною, яка обтяжує покарання при визначенні відповідальності за вчинений злочин, це зазначено в п.11 ч.1 ст. 67 статті ККУ.

Тому на території України згідно з ЗУ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-IX від 03.03.2022 року, було внесено зміни до ККУ щодо посилення відповідальності за мародерство в умовах дії воєнного стану, відбулося збільшення мінімального терміну покарань. А тому за скоєння мародерства передбачається відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років, хоча раніше мінімальним терміном було три роки [4].

У висновку доцільно зазначити, що питання запровадження відповідальності за мародерство в умовах воєнного або надзвичайного стану знаходиться на часі сьогодення, і його вивчення та розгляд буде слугувати допомогою для подальшого удосконалення законодавства. Також вважаємо, що посилення відповідальності за вчинення злочинів в умовах воєнного або надзвичайного стану, буде гарним «знаком стоп» при спробах чи думках вчинити той чи інший злочин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022: станом на 18 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 11.04.2022).
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 3 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.04.2022).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII: станом на 1 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 11.04.2022).
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ

Тимошенко О.О.

*аспірантка I курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Методологія методів дослідження, встановлює коло дослідження відповідної теми, що є підґрунтям отримання та систематизації відповідних знань, в нашому випадку – проблем протидії кримінально-правової протидії контрабанді зброї.

Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів [1].

А.Б. Паршутін зазначає, що методологія охоплює сутнісні ознаки явища, що досліджується, відтворювала сутність процесу, механізм його функціонування неможливий без застосування певної сукупності методів, прийомів наукового пізнання, застосування яких в індивідуально підібраній комбінації та спеціально визначеній послідовності уможлиблює реалізувати мету та завдання дослідження, дійти обґрунтованих висновків, потрібних для виконання відповідного наукового завдання чи розв'язання проблеми. Індивідуально визначена система методів, прийомів, процедур наукового пізнання є методологічною основою наукового дослідження, формування якої визнається однією з актуальних проблем пізнання й обґрунтування теоретичних, правових, організаційних основ втручання у приватне спілкування, що потребує відповідного наукового супроводу [2, с. 107].

Незважаючи на значущість методології під час проведення будь-якого наукового дослідження, в науковому середовищі нині бракує єдиного підходу до розуміння поняття методологічної бази дослідження. Методологія правничої науки визначається як система засад і способів організації, побудови та реалізації теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у сфері дослідження державно-правничої реальності, а також вчення про цю систему [3, с. 34]; система способів і підходів наукового дослідження та теоретичні засади їх використання під час вивчення правничих явищ [4, с. 618–619].

Інші науковці зазначають, що методологія – це вчення про методи дослідження, про правила мислення під час створення теорії науки [5, с. 63]. Найпростішою та найзагальнішою є розуміння методології як: 1) вчення про наукові методи пізнання та перетворення світу, його філософського, теоретичного підґрунтя; 2) сукупності методів

дослідження, що застосовуються у відповідній науці згідно зі специфікою об'єкта пізнання [6, с. 664].

У кримінально-правовій науці виокремлюють загальнонаукові методи, розроблені філософією та теорією пізнання (гносеологією): діалектичний, системно-структурний аналіз, формально-логічний (догматичний), соціологічний, історичний, порівняльний (компаративістський) методи тощо. Взаємодоповнюючи, вони загалом утворюють складну, діалектично-суперечливу і водночас єдину систему взаємопов'язаних прийомів наукового пізнання кримінально-правової матерії. Своєю чергою, кримінально-правова наука на підставі філософських методів розробляє приватно-наукові (спеціальні) методи, які опосередковують філософські методи, враховуючи особливості предмета дослідження [6, с. 35].

Практично необхідними методами дослідження проблем кримінально-правового забезпечення є аналіз і синтез. Аналіз розчленовує оперативно-розшуковий процес кримінально-правової протидії контрабанді зброї на частини, ознаки. Розглядаються вони як частини цілого за допомогою синтезу. Вихідною засадою цих методів дослідження є положення про те, що будь-яке явище, будь-який предмет є цілісним, що складається з окремих складових елементів. Аналіз і синтез застосовуються в нерозривній єдності і тісному взаємозв'язку з іншими методами. Тільки завдяки цьому досягається основна мета пізнання – розкриття кримінально-правової протидії контрабанді зброї [4, с. 618].

Наприклад, оцінюючи роботу протидію контрабанді зброї, необхідно його поділити на окремі частини: діяльність співробітників і осіб, що співпрацюють з оперативними підрозділами щодо протидії контрабанді зброї, діяльність щодо попередження, своєчасного виявлення та припинення кримінально караних деліктів, діяльність щодо виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, діяльність зі здійснення профілактики правопорушень та ін. Їхнє вивчення проводиться шляхом подальшого розчленування. Аналізуючи всі ці елементи, вченому необхідно їх співвіднести з оперативно-розшуковим процесом як цілим, із метою та завданнями дослідження і в підсумку узагальнити отримані результати [3, с.34].

Крім того, під час методологічного дослідження використовувалися спеціально-правові методи: порівняльно-правовий – під час аналізу норм матеріального і процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів; історико-правовий – надав можливість розкрити зміст ключових понять «протидія контрабанді зброї», «криміналістична характеристика», «міжнародне співробітництво, а також проаналізувати розвиток наукових поглядів стосовно окремих проблемних питань; догматичний – при тлумаченні правових та криміналістичних категорій; системного аналізу – для

комплексного узагальнення ознак організованих злочинних груп та діяльності з виявлення та розслідування їх проявів у сфері контрабанди зброї.

Значення аналогії в теоретичних дослідженнях проблем кримінально-правового забезпечення є істотним. Так, первісний матеріал для визначення й обґрунтування гіпотези дає аналогія. Під час виявлення подібностей у правничих явищах, що розглядаються, щодо явищ та закономірностей, які вивчалися раніше, робиться припущення в формі умовиводу від загального до часткового.

У методологічному дослідженні кримінально-правової протидії контрабанді зброї процес теоретичного аналізу кожної проблеми розглядається як складна система. З'ясовується кожен об'єкт, його функцій, структура в правничих дослідженнях, що ґрунтуються на системному підході. Саме такий підхід дає змогу глибше та дієвіше проникати в кримінально-правової протидії контрабанді зброї, знаходити закономірності його розвитку, зовнішні та внутрішні взаємні зв'язки, описувати протиріччя, що виникають [5, с. 63].

Системний підхід як загальнонауковий метод є однією з найважливіших методологічних засад кримінально-правової протидії контрабанді зброї. Лише системний підхід забезпечує змогу всебічно й якісно охарактеризувати складні організовані об'єкти в їхній цілісності і взаємному зв'язку всіх їхніх параметрів і компонентів. Саме завдяки даному механізму у теоретичних дослідженнях вирішуються такі проблеми кримінально-правового забезпечення щодо: 1) розроблення теоретичної концепції на підґрунті системних засад; 2) керування процесом протидії контрабанді зброї; 3) аргументування цілісних системних об'єктів, що характеризують проблемні процеси кримінально-правового забезпечення протидії контрабанді зброї; 4) розроблення програм дослідження; 5) розроблення правничих конструкцій для дослідження реальних систем щодо уникненню даного явища [6, с. 63].

Отже, суперечливе розуміння поняття методології зумовлює різні варіанти її тлумачення. Під час проведення дослідження правових проблем протидії кримінально-правової контрабанді зброї не треба обмежуватися лише власними методами правознавства, потрібно використовувати широкий арсенал сучасної наукової методології. Таке комплексне застосування методів уможливує досліджувати проблеми у єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснювати системний аналіз вказаних питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. К.: Видавничий дім «Слово», 2003 240 с.

2. Паршутін А.Б. Методологічні засади дослідження теорії та практики втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. Вип. 50. Том 2. С. 107–111.
3. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 655 с.
4. Рабинович П.М. Методологія юридичної науки. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ, 2001. Т. 3. 792 с
5. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Кондор, 2009. 206 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

ПОМИЛКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИ

Тишков В. Р.

*курсант II курсу ННІП та ПФПНП Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, н. з. СР-042*

Науковий керівник: Бабанін С. В.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Кримінальне право України, як галузь права, навчальна дисципліна та наука, має значну кількість понять вивчення і розуміння яких необхідне при вирішенні питання притягнення особи до кримінальної відповідальності. Велика кількість факторів, які тим чи іншим чином впливають на таку відповідальність особи, є доволі різноманітними. Людина, яка не є обізнаною з теорією кримінального права, може не знати певні обставини, що мають кримінально-правове значення при кваліфікації вчиненого нею суспільно небезпечного діяння, і це може призвести до ситуації яка називається помилкою в кримінальному праві.

Проблемою наявності відповідної помилки є необізнаність більшої частини населення у галузі кримінального права. Особа, вчиняючи певні дії, може помилятися щодо наслідків своїх дій та причинного зв'язку між ними, знярядь тощо. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності необхідною умовою є наявність всіх елементів складу кримінального правопорушення (об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони). Зазвичай фактичні ознаки злочину співпадають з уявленням особи про значущість своїх дій та суспільно небезпечних наслідків, що воно викликає. Але

трапляються випадки, коли таке уявлення являється хибним. Таке явище і називають помилкою в кримінальному праві [1].

Слід зауважити, що Кримінальний кодекс не містить поняття помилки в кримінальному праві, що є недоліком кримінального закону України. Проте, визначення помилки в кримінальному праві міститься в законодавствах інших країн. Наприклад, у КК Франції міститься наступна норма: “Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка може довести, що вона в результаті помилки в праві, уникнути якої вона не могла, вважала, що може вчиняти це діяння законно” [2].

Визначення відповідної помилки в Україні міститься в кримінально-правовій літературі. Не маючи законодавчого закріплення, це питання стає приводом для роздумів багатьох професійних юристів. Так, наприклад, на думку М. Кремони, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення через незнання закону про кримінальну відповідальність, тобто при наявності помилки в кримінальному праві, не повинна бути звільнена від кримінальної відповідальності. Проте, при наявності помилки в цивільному праві така обставина вважається пом’якшувальною, в результаті чого суд може зняти цивільну відповідальність з правопорушника. Наприклад, якщо особа привласнила собі річ помилково вважаючи, що вона нікому не належить [3; с. 165].

Помилку в кримінальному праві можна поділити на два види: юридичну і фактичну помилку [1].

Юридична помилка – це помилка щодо юридичного характеру суспільно-небезпечного діяння та його наслідків, тобто норм закону. До неї можна віднести помилку в кваліфікації вчиненого діяння, помилка, за якої особа вважає свої діяння правомірними, у той час, як вони такими, згідно закону, не є, та навпаки [4].

Фактична помилка – це помилка щодо об’єктивних ознак суспільно-небезпечного діяння, наприклад, помилка щодо суспільно небезпечних наслідків. Вона може поділятися на помилку в мотиві, меті, наслідках тощо. Непридатний замах, який також відноситься до фактичної помилки, має місце, коли об’єктивні ознаки складу злочину (знаряддя вчинення злочину, засіб тощо), щодо яких у особи було неправильне уявлення, не мають тих властивостей, що могли спричинити відповідної шкоди [2].

Відмінністю фактичної помилки від юридичної є те, що помилка у фактичних обставинах вчиненого діяння впливає на кваліфікацію діяння. Незалежно від виду помилки (окрім помилки в особі потерпілого) дії винного необхідно кваліфікувати з урахуванням спрямованості умислу. Шкода, яка фактично настала, але вона не передбачалася злочинцем, визнається злочином тільки у тому випадку, якщо законодавець

закріпив норму, яка встановлює кримінальну відповідальність за необережне спричинення відповідного діяння.

Отже, помилка особи щодо фактичних або юридичних ознак своїх дій, тобто помилка у кримінальному праві, є обставиною, що може впливати на кримінальну відповідальність особи. Вважаємо за доцільне доповнити Кримінальний кодекс України визначенням поняття помилки у кримінальному праві та встановити правові наслідки такої помилки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Помилка в кримінальному праві : веб-сайт. URL: http://lib-net.com/content/10759_Pomilka_v_kriminalnomu_pravi.html (дата звернення 08.04.2022).
2. Помилка та її кримінально-правове значення : веб-сайт. URL: https://pidru4niki.com/18580318/pravo/pomilka_kriminalno-pravove_znachennya (дата звернення 09.04.2022).
3. Олійник О. С. Поняття, характеристика та основні ознаки спеціальних принципів кримінального права зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1 том 2, 2019. С. 241.
4. Помилка та її значення для кримінальної відповідальності : веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/1862572/page:7/> (дата звернення 09.04.2022).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАНЬ СПІВУЧАСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Усік Н. О.

*студентка II курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладачка кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що посилення боротьби з кримінальними правопорушеннями вчиненими у співучасті обумовлює здійснення характеристики кваліфікації посягань співучасті кримінального правопорушення. Попри численні дослідження інституту співучасників, окремі аспекти й дотепер не отримали остаточного наукового вирішення. Тому правильне розв'язання питання відповідальності за кримінальне правопорушення вчинене у співучасті неможливе без здійснення кваліфікації посягань співучасті кримінального правопорушення.

Метою даного дослідження є теоретичний аналіз деяких питань кваліфікації посягань співучасті кримінального правопорушення.

Вивченням даного питання займалися такі вчені як Ю.В. Абакумова, М.І. Бажанов, Ф.Г. Бурчак, Н.О. Гуторова, Л.М. Демидова, В.П. Ємельянов, С.О. Єфремов, Г.П. Жаровська, О.Ф. Ковітіді, М.Й. Коржанський, Є.К. Марчук, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.В. Ткаченко, О.М. Трайнін, І.К. Туркевич, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко, М.Д. Шаргородський, М.А. Шнейдер, Н.М. Ярмиш тощо.

Відповідно до частини другої та третьої статті 29 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає кримінальне правопорушення, вчинене виконавцем [1].

Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника кримінального правопорушення, ставляться за провину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини цього Кодексу як ознаки кримінального правопорушення, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться за провину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини.

Підстави кримінальної відповідальності співучасників жодною мірою не ігнорують її самостійного значення. Це положення прямо випливає зі змісту ст. 27 ККУ, що чітко розмежовує ролі кожного співучасника. Тому особа, яка організувала або керувала виконанням правопорушення, несе відповідальність за організацію правопорушення: особа, яка схилила виконавця до скоєння суспільно небезпечного та протиправного діяння, - за підбурювання до правопорушення; а особа, що сприяла співвиконанню правопорушення, - за допомогу у злочині. У цьому видається спірним твердження деяких учених у тому, що діяння, вчинене підбурювачем і пособником, немає самостійних ознак конкретного складу правопорушення. Підставою ж відповідальності співучасників є нібито злочинна поведінка виконавця [1].

Необхідно зазначити, що Зінченко І. О та Тютюгіна В. І. пропонують розглядати діяльність співучасників як підрядну стосовно діяльності виконавця і, по суті, прямо обстоюють ідею акцесорної співучасті.

Основні положення цієї теорії вчені вбачають в тому, що, по-перше, підставою кримінальної відповідальності співучасників є вчинення суспільно небезпечного діяння виконавця, що містить ознаки складу кримінального правопорушення. По-друге, кримінальна відповідальність співучасника допускається лише у разі притягнення до відповідальності виконавця. І, по-третє, як вид і міра покарання співучасникам

передбачається покарання, призначене виконавцю правопорушення. Більшість вітчизняних юристів критикує акцесорну теорію співучасті, вважаючи її щонайменше реакційною [2].

Акцесорність виражає належність одного явища іншому. Наслідком такої власності є залежність одного явища від іншого. Заломлюючи поняття акцесорності стосовно інституту співучасті, можна побачити певну міру юридичної залежності, визначальні межі відповідальності співучасника від фактично виконаної дії виконавцем. Так, якщо діяльність виконавця було перервано на стадії готування, то підбурювач та посібник підлягають відповідальності за співучасть у готуванні до правопорушення. Якщо виконавець досягнув стадії замаху, то й співучасники підлягають відповідальності та покаранню за співучасть у замаху на злочин [3]. Нарешті, у діях (бездіяльності) учасників ознаки складу закінченого злочину будуть лише тоді, коли виконавець безпосередньо досягнув стадії закінченого правопорушення. Причому якщо склад матеріальний, необхідно, щоб у результаті дій виконавця настали шкідливі наслідки, передбачені кримінальним законом. За формального складу достатньо, щоб виконавець вчинив дії, заборонені законом.

Розв'язання зазначених питань ґрунтується на принципі акцесорної природи співучасті. У цьому справедливо визнати, що принцип самостійної відповідальності не виключає певної залежності щодо межі відповідальності співучасників від дій, вчинених виконавцем правопорушення.

Кожен співучасник злочину несе відповідальність у межах своєї особистої вини. Не можна притягнути до відповідальності співучасника за такі дії виконавця або за заподіяння такого шкідливого наслідку, які не охоплювали його (співучасника) наміром [4]. Однак аналіз судової практики показує, що при розв'язанні таких питань ще трапляються помилки, які нерідко призводять до неправильної кваліфікації дій співучасників.

Спільно заподіяна шкода ставиться за провину кожному співучаснику як шкоду, заподіяну їм самим. При цьому немає значення, повністю або частково і в якому вигляді кожен співучасник виконав і чи об'єктивну сторону правопорушення виконував. Наприклад, якщо троє співучасників спільно нанесли потерпілому по кілька ножових ран, кожна з яких завдала легкої шкоди здоров'ю, а загалом вони завдали тяжкої шкоди здоров'ю внаслідок небезпечної для життя великої втрати крові, то дії кожного співвиконавця повинні кваліфікуватися за ст. 121 КК України, а не за ст. 125 ККУ [1].

Дії таких співучасників, взяті разом, утворюють загалом у такому випадку інший склад правопорушення, ніж дії кожного, окремо. За простої співучасті дії кожного

співучасника кваліфікуються безпосередньо за відповідною статтею Особливої частини КК України без застосування ст. 27 ККУ [1].

Необхідно також зазначити, що на думку Р.П. Орловського, з якою погоджуємось відсутність у КК вимоги про необхідність посилання на ч. 2 ст. 27 КК при кваліфікації дій виконавця є недоліком чинного кримінального закону. Необхідність вказівки на ч. 2 ст. 27 КК при кваліфікації дій виконавця надасть можливість ще раз привернути увагу суду до наявності відповідної кореляції та необхідності застосування інших інституційних норм про співучасть у злочинів – тих, що передбачають спеціальні правила призначення покарання співучасникам. За становища, що існує зараз, такі системні зв'язки, на превеликий жаль інколи втрачаються [4].

Інституційна норма, присвячена кваліфікації діянь організатора, підбурювача і пособника має виразно акцесорний характер. Якись серйозні заперечення того факту, що, за загальним правилом, логіка обґрунтування відповідальності організатора, підбурювача та пособника має слідувати за спільно вчиненим злочином, об'єктивна сторона якого виконана виконавцем, у науці кримінального права практично відсутні.

У абз. 3 п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 року № 10 вказується, що «якщо група осіб за попередньою змовою мала намір вчинити крадіжку чи грабіж, а один з її учасників застосував або погрожував застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, то дії цього учасника належить кваліфікувати як розбій, а дії інших осіб – відповідно як крадіжку чи грабіж за умови, що вони безпосередньо не сприяли застосуванню насильства або не скористалися ним для заволодіння майном потерпілого» [5].

Отже, співучасники несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах. Співучасники притягуються до відповідальності за правопорушення, у спільному вчиненні якого вони брали участь і об'єктивну сторону виконав виконавець правопорушення, тобто за тією ж статтею Особливої частини КК України. При цьому дії організатора, підбурювача та пособника додатково кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27 КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 13 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

2. Зінченко І. О., Тютюгіна В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія. Харків: Фінн, 2008. 336 с.
3. Іваненко І. В. Інститут співучасті у кримінальному праві України: новації та пропозиції. Часопис Київ. ун-ту права. 2007. № 1. С. 142–14.
4. Орловський Р. С. До питання про підстави кримінальної відповідальності співучасників. Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 20–21 трав. 2011 р. / редкол.: Г. Є. Болдарь, А. О. Данилевський, О. О. Дуров та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 373–377.
5. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Верхов. Суду України від 06.11.2009 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення: 20.04.2022).

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ЗЛОЧИННІСТЬ

Хлус М. Г.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Янішевська К. Д.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

У сучасному світі існує безліч засобів впливу на характер, свідомість та поведінку людей, а найвідомішим з них є засоби масової інформації. Роль та місце ЗМІ в сучасному житті важко переоцінити, адже вони глибоко проникли в нашу повсякденність так, що ми не можемо уявити своє життя без них. Спочатку вони виконували інформаційну функцію, завданням якої було поширювати і коментувати відомості про найважливіші для громадян і органів влади події. Однак зараз їх функції та вплив розширюється та поступово змінюється і, на жаль, на гірше, про що свідчить збільшення інформації, яка породжує серед населення агресію, почуття несправедливості та думки, що підштовхують на злочинний шлях.

Засоби масової інформації є інструментом поширення соціальних та політичних ідей, думок, теорій та ідеологій. Головна проблема в тому, що інформація, яку надають ЗМІ, часто спотворена, переказана чи навіть фейкова. Нерідко газети чи канали є зацікавленою стороною, яка у власних цілях пропагандує недостовірну інформацію, котра потім формує громадську думку з того чи іншого питання. Надана інформація часто не може бути перевірена, а тому люди змушені вірити на слово.

Інформація, поширювана ЗМІ, все більше впливає на свідомість та поведінку людей, детермінуючи ті чи інші їх вчинки. Як зазначає Ковальова А.Ю. вплив ЗМІ є необмеженим та всеосяжним, хоча одна і та ж подана ними інформація сприймається по-різному, однак для одних вона носить благодійний характер і навіть психотерапевтичний, а для інших негативний, провокуючи будь-яку раптову, а інколи кримінальну реакцію [1, с. 214].

Криміногенний вплив масмедіа інформує про методи та способи вчинення злочинів. При демонстрації злочинів, способів їх учинення, сцен насильницького характеру в осіб, схильних до скоєння правопорушення, виникає стимул до вчинення описаного чи продемонстрованого злочину. Наслідками таких впливів стає агресія, яку можна класифікувати на вербальну та фізичну. Під терміном «вербальна агресія» криється словесна образа, лайка, погроза, приниження. До фізичної агресії відносимо використання сили. Хоча ця інформація й має на меті інформування чи попередження суспільства, а в результаті стає пропагандою до протиправних дій.

Що ж стосовно уживання ненормативної лексики, то це посилює емоції стосовно злочинних дій і часто стає приводом до них. Також психологи зазначають, що часте безпідставне і безсоромне використання нецензурної лексики є видом психічної вади.

Нині тенденція, яка романтизує й ідеалізує злочинців, часто простежується у кінематографічних творах: кримінальні драми, комедії та серіали. Ці твори мають попит у різних вікових груп, а їх сюжет детально описує злочини та як уникнути покарання, демонструє корупцію правоохоронних органів, які закривають очі на такі дії за певну винагороду. Прикладом для наслідування пропонують того, хто вирішує будь-які життєві негаразди за допомогою фізичної сили, для кого совість та мораль є перепоною на шляху до успіху та людською слабкістю. Також відбувається пропаганда алкогольної й тютюнової продукції, яка негативно позначається на глядачеві, стираючи кордони між допустимим і недопустимим уживанням, як результат, у стані алкогольного сп'яніння скоюється значна кількість злочинів. Злочинці та їх дії ідеалізуються, що змушує не тільки співпереживати, проте й наштовхує наслідувати їхню поведінку, адже вони завжди залишаються безкарними.

Тож чому вчать ці твори, які мають на меті культ жорстокості, агресії, насильства? Як результат, молоді люди втрачають самоконтроль, переходять межу дозволеного, навіть не розуміючи цього, з'являється інтерес до легких грошей за якими стоїть злочинний світ. Звичайно, ЗМІ не мають на меті формування кримінальної субкультури, проте саме вони створюють образ, котрий кардинально відрізняється від реальної злочинності.

Як зазначає науковець Мокряк М.О. за допомогою кримінального середовища в суспільстві розвивається власна кримінальна ідеологія, яка чинить соціально-психологічний вплив на індивіда, нав'язуючи при цьому власні погляди, уявлення традиції та цінності [2, с. 195-196]. Ми й не помітили, як тюремний жаргон (авторитет, качки, кореша, стрілка та багато інших) увійшов у наше повсякденне спілкування.

Слід зауважити, що це вибір кожного, хтось може вимкнути телевізор або перемкнутися на інше шоу. Як слушно зауважив Омельчук О.М., що у телевізійний час, коли найбільша кількість глядачів (з 20 до 24 годин), телебачення демонструє бойовики, трилери, фільми жахів, сюжет яких переповнений кров'ю, насиллям, жорстокістю, свавіллям та вбивствами [3, с. 165].

Найпомітніший вплив масмедіа спостерігається на неповнолітніх, адже це вкрай вразлива категорія населення. Зумовлюється це тим, що саме в цьому віці неповнолітні особи проходять період формування та становлення себе як особистості, а тому ще чітко не сформовані сталі позитивні життєві установки. Вплив ЗМІ на особистість починається з самого дитинства, а в деяких випадках має такий же вплив на дитину як і сім'я. Тому можна стверджувати, що вони виконують своєрідну виховну функцію, адже за допомогою них проходить процес знайомства з найрізноманітнішими життєвими ситуаціями, які часто не є гарним прикладом і відрізняються від реальних.

Вплив масмедіа не є однорідним, адже як показує практика друковані видання та радіо не справляють такого впливу на особистість як телебачення. Все більший попит має кримінальна тематика кінематографічних творів, адже глядачі буквально знають напам'ять всі діалоги, наслідують та певною мірою копіюють потім поведінку головних героїв. Більший інтерес викликають злочинці та шахраї, чим звичайні чесні, справедливі та законслухняні громадяни і, на жаль, з цим нічого не можливо вдіяти, адже попит породжує пропозиції, які ніхто не може контролювати.

З кожним роком ситуація погіршується, бо злочини, які раніше були властиві виключно дорослим, зараз все частіше скоюють неповнолітні: торгівля наркотиками та зброєю, крадіжка та підпал машин, вимагання, погрози, сутенерство, розстріли у школах та комп'ютерні злочини. Популярність останнього швидко зростає та має розгалужену систему, створюється гральний бізнес, несанкціонований доступ до комп'ютерів або інформаційних систем, комп'ютерний вандалізм, злочини, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності, шахрайство та чимало іншого.

Тож, слід пам'ятати, що соціальна основа для злочинності дорослих - це злочинність неповнолітніх, а ця проблема є глобальною, адже саме вона несе суспільну небезпеку та перешкоджає нормальному життю та розвитку суспільства. Однак, як можна

розв'язати цю проблему? Перш за все, необхідно створити систему соціального контролю за діяльністю ЗМІ, за умови, що вона не знищить свободу слова взагалі.

По-друге, слід більше приділяти уваги статті 300 Кримінального кодексу України, в якій чітко зазначена відповідальність за ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію [4].

По-третє, слід боротися зі вживанням тютюнових виробів, наркотичних засобів та їх незаконного обігу у кінематографічних творах та з їх романтизацією, адже це пробуджує інтерес у читачів до цих засобів. В Україні вже діє Закон України «Про рекламу», який забороняє рекламу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, знаків для товарів і послуг, інших об'єктів права інтелектуальної власності, під якими випускаються алкогольні напої та тютюнові вироби [5].

По-четверте, необхідно створити спеціальні програми на тему боротьби з вживанням та поширенням наркотиків. Так, програми з такою тематикою існують на нашому телебаченні, проте їх дуже мало та вони аж ніяк не борються з наркоманією, а лише розповідають де, за якою ціною та як їх вживати.

По-п'яте, позитивний характер буде нести взаємодія ЗМІ з правоохоронними органами. Науковці Бодунова О.М. та Любавіна В.П. стверджують, що масмедіа має потенціал вдосконалити інформування суспільства з питань боротьби зі злочинністю, а для правоохоронних органів це спосіб підняти свій авторитет у населення та розширити джерела інформації [6, с. 226].

Наприклад, Сполучені Штати Америки заснували цілу кіноіндустрію, яка ідеалізує образ американського поліцейського. Він - герой, який бореться зі злочинністю, а всі його діє зазнають успіху. Хоча дійсність дещо відрізняється від цієї версії, однак глядачі довіряють правоохоронним органам і вірять, що ті здатні їх захистити від будь-яких злочинних проявів. Серед жителів США існує думка, що злочинність - цілком природне явище, а завданням поліції є контроль за певними видами злочинності.

Поки Україна лише створює та запроваджує механізми подолання негативного впливу масмедіа на злочинність, інші країни вже діють. Законодавство європейських країн орієнтоване на захист дітей та підлітків. Прикладом може слугувати британська ВВС, яка проводить політику зосереджену на зменшенні кількості детективів і програм, які містять сцени насильства, жорстокості, демонстрованих до 21 години, в час, коли значну частину аудиторії складають діти.

На прикладі Німеччини також можна розглядати способи боротьби з телепрограмами, які порушують добробут дітей та підлітків. Був укладений договір між

федеральними землями та Німеччиною, який передбачав заборону транслювати фільми, які не повинні дивитися глядачі до 18 років, їх показ здійснюється лише у нічний час. Фільми, які передбачені для категорії від 16 років транслюються після 22 години [3, с. 166-167].

Отже, вплив засобів масової інформації на злочинність є надзвичайно актуальною проблемою, яка потребує негайного вирішення. Нині масмедіа зловживають правом на свободу слова, порушуючи норми моралі та журналістської етики. Щоденна демонстрація ЗМІ насильства, агресії, культу сили та беззаконня пригнічує та навіює атмосферу страху серед населення, підштовхуючи до кримінального, аморального способу життя, який знецінює людське життя. Безумовно засобам масової інформації необхідно інформувати суспільство, однак так, щоб це було кримінологічно обґрунтовано.

Однак не все так погано, адже законодавство більшості країн світу почало боротьбу із негативним впливом ЗМІ на суспільство. Законодавчі акти передбачають відповідальність за пропаганду жорстокості та насилля, хоча й виникають труднощі при доведенні у кримінальних справах за цими статтями, проте це відіграє профілактичну роль у боротьбі з насильницькими проявами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальова А.Ю. Вплив засобів масової інформації на злочинність неповнолітніх. *Злочинність у глобалізованому світі* : матеріали XVI Всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Харків, 12 груд. 2017 р. С. 154-155.
2. Мокряк М.П. Вплив засобів масової інформації на детермінацію злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. №11. 2017. С. 195-198.
3. Омельчук О.М. Роль засобів масової інформації у профілактиці злочинності. *Університетські наукові записки*. № 4(52). 2014. С. 163-170.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від від 05.04.2001 № 2341-III (дата звернення: 07.10.2021).
5. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР (дата звернення: 15.10.2021).
5. Бодунова О.М., Любавіна В.П. Вплив новітніх інформаційних технологій на динаміку злочинності в Україні. *Право і суспільство*. №4. 2018. С. 225-229.

ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ ЯК ВІЙСЬКОВЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Шейн Д. С.

студент II курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Бондаренко О. С.

д. ю. н. доцент, завідувачка кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Актуальність тематики. З 24 лютого 2022 року в Україні триває активна фаза бойових дій у зв'язку з відсіччю російської агресії. Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан в якості правової реакції на об'єктивні обставини, приведення до максимальної готовності сил оборони, безпеки та національного супротиву. На тлі цих подій статус військовослужбовця, його особисті немайнові права є винятково ваговою цінністю та інтересом держави, котрий охороняється в комплексі з іншими правами військовослужбовців, що стосуються порядку несення військової служби. Шляхом доповнення Розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України образа честі й гідності військовослужбовця, а також погрози військовослужбовцю було криміналізовано.

Виклад основного матеріалу. Для військовослужбовця честь та гідність мають виключне значення. Це зумовлено передусім тим, що він є захисником Вітчизни. Здійснення військової служби – це не будь-які завдання і функції держави, а «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості» (згідно з постулатами ст. 17 Конституції України, ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [1] [2]). Тому честь та гідність для військовослужбовця означає його чисту совість, повагу, благородні поступки, великі справи, відвагу, здатність віддати життя за Вітчизну та її народ.

Законодавець, впроваджуючи кримінальну відповідальність за протиправні посягання на честь і гідність військовослужбовців, насамперед орієнтується на захист базових, природних і невідчужуваних немайнових прав, у тому числі тих, котрі регламентуються вітчизняними нормативно-правовими актами і міжнародними документами. Насамперед слід назвати «Загальну декларацію прав людини» (10 грудня 1948 р.), де гідність визнається «основою свободи, справедливості та загального миру» (Преамбула) [3]. Така позиція зумовлена тим, що «всі люди наділені розумом і совістю, тому їх поведінка у відношенні один до одного має бути у дусі братерства» (ст. 1). Тому у ст. 1 закріплено гарантію щодо рівності всіх людей у своїй гідності та праві на гідність. Право на гідність охороняється через встановлення низки заборон: 1) тортур; 2)

жорстокого, нелюдського поводження; 3) поводження, що принижує гідність людини (ст. 5) [3].

Також в постулатах Загальної декларації встановлено покладення обов'язку про підтримання гідності людини на державу, де вона проживає, та міжнародні організації (ст. 22). Не менш важливим у цьому питанні є Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, прийнята 12 серпня 1949 року (ратифікована Україною ще у 1955 році). Цей документ закріплює, зобов'язання договірних сторін щодо заборони «наруги над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження» [4, с. 85]. Крім цього, іншим міжнародним документом є «Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання» (10 грудня 1984 р.) [5], де не лише декларується право людини на гідність, а й надається тлумачення основних форм виявлення його порушення та способи захисту.

Для правильної й всебічної кваліфікації протиправних посягань проти військовослужбовців за положеннями ст. 435-1 Кримінального кодексу України, яка декларує зміст цього посягання, необхідно в першу чергу окреслити склад цього кримінального правопорушення. Під складом кримінального правопорушення, зважаючи на законодавчу дефініцію поняття кримінального правопорушення [6] та більшість доктринальних позицій в наукових колах, є комплекс суб'єктивних та об'єктивних атрибутів і ознак, які дають змогу відмежувати суспільно-небезпечне діяння і кримінально-протиправне посягання того чи іншого кримінального правопорушення. Як відомо, склад кримінального правопорушення охоплює чотири елементи: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивну та об'єктивну сторони [7, с. 65].

Основним безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення, зважаючи на розміщення статті у структурі кодифікації, є суспільні відносини, встановлені порядок несення військової служби. Додатковим об'єктом цього посягання виступають суспільні відносини у сферах забезпечення миру, мирного співіснування, недоторканність честі й гідності особи військовослужбовця. Проте враховуючи той факт, що диспозиція статті охоплює близьких родичів та членів сім'ї службовця, то об'єктом є суспільні відносини, котрі стосуються їхніх особистих немайнових прав.

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення складає дії, що орієнтовані на приниження честі, гідності військовослужбовця, його залякуванні або погрозах, котрі можуть вплинути на його репутацію, особистість та власні права.

Суб'єкт даного кримінального правопорушення є загальним – фізична осудна особа, якій виповнилося 16 років.

Суб'єктивна сторона становить прямий умисел. При цьому винний вважає за необхідне досягнути мети у вигляді стану пригнічення військовослужбовця через погрози чи образу честі та гідності, пошкодження або знищення майна.

Мотив та мета кримінального правопорушення можуть бути найрізноманітнішими, втім з огляду на специфіку змісту посягання винна особа насамперед здійснює діяння, передбачені нормою ст. 435-1 Кримінального кодексу України задля перешкоджання здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації.

Санкція статті передбачає покарання у вигляді обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

Водночас ч. 2 ст. 435-1 Кримінального кодексу України регламентує відповідальність за виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї. Разом із закріпленням образи честі й гідності військовослужбовця ці діяння намагалися криміналізувати ще на початку 2021 року задовго до повномасштабного вторгнення з метою протидії виправдання російської агресії, а саме це розглядалось в рамках законопроекту № 5102 від 18.02.2021 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції)».

Таким чином, можна констатувати, що образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю як військове кримінальне правопорушення є цілком закономірною новелою Кримінального кодексу України, що спровокована подіями в Україні та тенденцією до криміналізації низки діянь, які суперечать національним інтересам та негативно впливають на суспільство й обороноздатність держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3zf8WtJ>.
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України 2232-XII від 25.03.1992. Верховна Рада України. URL: <https://bit.ly/3NXqqz0>.
3. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ ООН від 10 грудня 1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Левицький М. О. Право військовослужбовців на честь та гідність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 42. 2019. С. 82-86.
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : Міжнародний документ ООН від 10 грудня 1984 р. № 995_085. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_085.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 28.06.1996. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n58>.
7. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми, 2015. 424 с.

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Шершак-Гукова А. М.
аспірантка кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету

Протягом тривалого часу корупція залишається однією з найбільших та найактуальніших проблем України та є темою для постійних дебатів та дискусій, як для української, так і для міжнародної спільноти.

Для окреслення основних напрямів подолання корупції наша держава ратифікувала низку міжнародно-правових актів та додержала рекомендації міжнародних організацій (Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР та ін.). У зв'язку з імплементацією стандартів загальних антикорупційних конвенцій у кримінальне законодавство України, поняття «хабар» було замінено на юридичну конструкцію «неправомірна вигода».

Основною новелою у вищевказаній заміні понять, стала диференціація кримінальної відповідальності за спеціальним суб'єктом, а також встановлення кримінальної відповідальності не лише за одержання особою неправомірної вигоди, а й за прийняття її пропозиції чи обіцянки, які визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння.

Ситуація зі сприйняттям корупції в Україні значно погіршилася. У відповідності до відомостей оприлюднених "Індексом сприйняття корупції" за 2021 рік (Corruption Perceptions Index - CPI), Україна за рік погіршила свій показник з 33 до 32 балів. Індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень корупції). Його

щороку оприлюднює міжнародна антикорупційна організація Transparency International (TI).

Таким чином, Україна посіла в рейтингу за 2021 рік – 122 місце, яке розділила з африканською Есватіні (Свазіленд). Слід зазначити, що минулого року наша держава посідала 117 місце в рейтингу, в якому представлені 180 країн. [1].

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – є одним із найзагрозливіших соціальних проявів корупції.

Слід зауважити, що хоча корупційні, кримінальні правопорушення не мають за своїм проявом такої яскраво відображеної та безумовної шкоди, як, наприклад кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я (зокрема, вбивство, нанесення тілесних ушкоджень, тощо) чи статевої свободи (зґвалтування), а тому небезпечність корупційних кримінальних правопорушень не є настільки безсумнівною.

Питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності (криміналізації, кримінально-правової заборони) за кримінальні правопорушення, щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, наразі є досить обговорюваною темою з метою проведення розгляду та аналізу наукових розробок у доктрині кримінального права, внаслідок появи суспільних потреб, направлених на запобігання цьому явищу з огляду на реальність та об'єктивність соціальних ризиків у державі.

Соціальна обумовленість необхідності запровадження кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, вказує на потребу криміналізувати конкретний вид діяльності, ідентифікувати його як злочинний, неправомірний та протиправний, та справедливо встановити міру державного покарання у разі його вчинення.

Тобто, щодо соціальної обумовленості відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, доцільно звернути увагу на ті соціальні ризики, які обумовлює такий злочин.

Ф. Х. Найт з цього приводу слушно зазначає, що соціальний ризик або небезпека є невизначеністю, яку можна виміряти [2, с.359].

О. П. Денга в своїх наукових дослідженнях приходять до цілком обґрунтованого висновку, що усвідомлення більшістю представників суспільства руйнівного впливу корупції на суспільні блага, а також потреба суспільства у самозбереженні зумовлюють необхідність визнання на теоретичному рівні негативного впливу вказаних факторів на суспільні відносини (як відокремленого явища), що суміщається з практичною діяльністю

до визначених випадків корупції (коли особи є суб'єктами, в інтересах яких вчиняються певні діяння) [3, с.194].

О. Ю. Бусол в своїх напрацюваннях зазначає, що, оскільки у корупційних зв'язках зацікавлені не тільки особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування та прирівняні до них особи, а й пересічні громадяни, важливим елементом є «підтримка й заохочення громадян до активної протидії таким злочинам»

Соціальні ризики від кримінальних правопорушень за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, включають в себе комплексні наслідки, оскільки повністю нівелюють систему публічного управління, в той же час, засвідчують наявність, корумпованої системи прийняття управлінських рішень, виконання суспільно важливих завдань за певну, в тому числі і матеріальну винагороду, а тому безпосередньо формують основу для такої неправомірної системи. [4, с.470].

Враховуючи, що вищенаведене має протиправний кримінальний характер і не може характеризуватися як легітимний прояв реалізації державно-владних або публічно-управлінських функцій. Всі ці фактори і обставини формують стійке уявлення в суспільстві, що вирішення будь-яких питань, які належать до компетенції посадових та/або службових осіб публічного та приватного права, залежить від чинників, які не співвідносяться із закріпленими на законодавчому рівні вимогами та умовами виконання вказаними особами своїх повноважень та обов'язків.

Соціальна обумовленість відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди окреслюється такими основними елементами:

1) Значні обсяги матеріальних збитків, що завдаються державному та місцевому бюджету корупційними злочинами

2) Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, визначає ухвалення відповідною особою рішень, а саме, щодо виконання основних функцій держави, які суперечать інтересам громади, суспільства тощо.

3) Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою має негативні наслідки. Дії або бездіяльність службової особи в обмін на отримання неправомірної вигоди призводить до прийняття/ не прийняття рішень, управлінських функцій, розпорядчих дій, спрямованих на заміну належних проявів господарської діяльності, та створюють протиправні юридичні наслідки.

4) Наявність об'єктивних чинників та факторів зовнішнього середовища, які мають вплив на необхідність криміналізації нових видів злочинної корупційної діяльності. Зокрема, йдеться про інтеграційні процеси та глобалізацію ринків. Україна, ухваливши

Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, взяла на себе низку зобов'язань щодо підвищення стабільності системи публічного управління, мінімізації можливих проявів корупції в сфері державного управління, а також створення транспарентних умов для ведення бізнесу, де закон є інструментом реального захисту прав закордонних інвесторів.

5) Існує об'єктивна нагальна потреба у класифікації видів корупційних правопорушень відповідно до сучасних умов розвитку технологій та схем організаційного впливу на ухвалення рішень у приватному та публічному управлінні.

Україна потребує докорінних змін у напрямку протидії корупції і хабарництву. Але така діяльність вимагає відповідної роз'яснювальної роботи. У даному випадку існує нагальна потреба визначення чітких її меж між злочинним і незлочинним. Об'єктивних і суб'єктивних характеристик цього діяння.

Прийняття нових антикорупційних законів ставило за мету удосконалення чинного законодавства в бік посилення відповідальності за корупційні правопорушення та вироблення ефективних механізмів запобігання та протидії таким проявам. Фактично ці зміни призвели до часткового пом'якшення відповідальності за корупційні правопорушення та дещо ускладнили правозастосовчу практику. Такий стан речей, звичайно, не є прийнятним, тому законодавство з питань запобігання і протидії корупції потребує подальшого доопрацювання та вдосконалення.

Соціальна необхідність криміналізації кримінальних правопорушень, предметом яких є неправомірна вигода, є очевидною та об'єктивною, оскільки її негативні наслідки, прямо впливають на суспільну свідомість, а тому така протиправна діяльність осіб уповноважених на виконання функцій держави або на яких покладені відповідні функції, обов'язки та повноваження, знижують рівень суспільної довіри до органів державної влади в цілому.

Висновки суспільства, про те, що пропозиція, обіцянка або одержання неправомірної вигоди службовій особі/посадовій особі, прямо вказує на оперативність, швидкість, та ефективність, прийняття службовою/посадовою особою, в інтересах того, хто звернувся з відповідним запитом, рішення, або ж навпаки - обіцянка або одержання неправомірної вигоди службовій особі/посадовій особі, надасть можливість оперативно, швидко зупинити певну дію/бездіяльність службової/посадової особи.

Соціальна необхідність у криміналізації нових складів корупційних кримінальних правопорушень пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, знаходить своє відображення в необхідності конкретизувати та уточнити існуючі склади корупційних правопорушень, з метою правильної кваліфікації корупційної протиправної діяльності.

На мою думку, доречним та необхідним при вирішенні вище озвучених соціальних потреб, є доповнення Особливої Частини, чинного Кримінального кодексу України розділом - «Корупційні Кримінальні правопорушення» .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Індекс сприйняття корупції у світі – 2021: веб – сайт.URL (<https://cpi.ti-ukraine.org/>) , Дата звернення 06.05.2022 року.
2. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / пер. с англ. М. Я. Каждана. М.: Дело, 2003. 359 с.
3. Денег О.П. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 194 с
4. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: дис.... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 470 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Янішевська К. Д.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Банківська система є важливою складовою економіки України, що функціонує для накопичення, розподілу та використання державних і приватних коштів, організації та функціонування платіжної системи, підтримки національної валюти та забезпечення стабільності цінової політики. Для нормального функціонування економіки потрібна стабільна, надійна та розвинена банківська система, завдяки якій банки зможуть надавати своїм клієнтам послуги належним чином.

Проте, в умовах ринкових перетворень, кримінальні правопорушення у сфері банківської системи є досить привабливими та найбільш небезпечними серед економічної злочинності, тому що не тільки банки отримують негативні наслідки, але й інші суб'єкти економічної діяльності і фінансової системи держави.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банківська діяльність – це залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [1].

Кримінальними правопорушеннями у сфері банківської діяльності слід вважати передбачені Кримінальним Кодексом України суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на кошти (майно) банків або вчиняються з використанням банківських операцій уповноваженими на їх проведення службовими особами фінансових установ та інших суб'єктів господарювання або іншими особами, які унаслідок певних обставин одержали доступ до їх проведення.

Злочинні посягання в банківській сфері за кримінально-правовою ознакою кваліфікуються залежно від обставин за статтями різних глав Кримінального Кодексу України:

1. Кримінальні правопорушення проти власності – «шахрайство» (ст. 190);
  2. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності – «незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення» (ст. 200), «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» - ст.209; «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму» - ст.209-1; «Доведення банку до неплатоспроможності» - ст.218-1 КК України та ін.;
  3. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (ст. 361 «Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж», ст. 362 «Викрадення, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем», ст. 363 «Порушення правил експлуатації автоматизованих електронно-обчислювальних систем»)
- [2].

Предметом вказаних злочинних посягань зазвичай є грошові кошти держави чи приватних організацій, підприємств та осіб у національній чи іноземній валюті, а також будь-який товар чи майно.

При наданні характеристики злочинності у банківській сфері, необхідно звернути увагу на те, що банки можуть бути як об'єктами злочинних посягань, так і інструментами досягнення злочинної мети. Це обумовлює необхідність класифікації таких кримінальних правопорушень за видами сфери банківської діяльності, які визначені Законом України «Про банки та банківську діяльність», що дозволить виокремити певні особливості їх вчинення та визначити рекомендації щодо їх попередження [3, с. 69].

Щодо попередження кримінальних правопорушень у сфері банківської діяльності, то сьогодні вимагає нових наукових підходів і сучасних знань про способи вчинення

зазначених діянь, оскільки банківська сфера забезпечує життєдіяльність усієї держави в цілому.

У рамках протидії злочинності у сфері банківської діяльності в Україні необхідно встановити коло суб'єктів, які виконують ці цю функцію. Так, на теперішній час до цих суб'єктів належать:

- 1) правоохоронні органи (зокрема, Національна поліція, прокурора, СБУ, НАБУ, ДБР);
- 2) органи виконавчої влади (зокрема, МВС, ДПС, БЕБ, Державна служба фінансового моніторингу);
- 3) центральні органи державного управління (зокрема, Мінфін, НБУ);
- 4) державні колегіальні та консультативно-дорадчі органи (зокрема, Громадська рада при НБУ);
- 5) територіальні управління НБУ, банки України та їх філії (топ менеджмент (керівництво), а також службові особи та працівники банківських установ, служби безпеки банківських установ);
- 6) Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (зокрема, Департамент розслідування протиправних діянь ФГВФО);
- 7) міжнародні інституції;
- 8) громадяни – споживачі банківських послуг [4, с. 321].

Ефективна боротьба з кримінальними правопорушеннями у сфері банківської діяльності передбачає побудову системи протидії зловживанням, до якої належать: навчання співробітників кредитних підрозділів банків з питань запобігання випадкам шахрайських зловживань, впровадження надійного інформаційно-технологічного оснащення служби безпеки банку; організація посиленої співпраці між представниками банківського сектору та представниками правоохоронних органів; введення уніфікованої бази даних клієнтів відповідних установ.

Серед суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності особливе значення належить службам безпеки банківських установ. До основних функцій служб безпеки банківських установ належать: здійснення перевірки потенційних споживачів банківських послуг (позичальників) на предмет виявлення негативної інформації, що може несприятливо вплинути на схвалення питання щодо видачі кредитів за програмами різних видів кредитування; організація та проведення заходів щодо захисту економічних інтересів банківської установи, а також її структурних підрозділів від зовнішніх і внутрішніх загроз; виявлення та зупинення злочинної діяльності з кола співробітників банків, які зловживають своїм службовим

становищем на шкоду економічним інтересам банківської установи; взаємодія з правоохоронними органами, а також службами безпеки банків-партнерів в інтересах забезпечення безпеки сфери банківської діяльності, а також здійснення інших функцій, спрямованих на протидію вчиненню злочинів у сфері банківської діяльності.

Особлива роль у питаннях протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності в Україні належить громадянам як споживачам банківських послуг.

У практичній площині та буденних ситуаціях з метою протидії кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності необхідно: не розголошувати власних персональних даних, реквізитів платіжних карток, кодів/паролів; не відповідати на підозрілі телефонні дзвінки, звертатись до банку-емітенту платіжної картки та перевіряти стан своїх рахунків; у жодному випадку не потрібно розголошувати реквізити платіжних карток (термін її дії, код CVC2/CVV2, PIN-код до картки) та персональні дані, а також логін/пароль для входу у веб-банкінг, одноразові паролі для проведення додаткової автентифікації тощо; застосування лімітів на проведення операцій із використанням платіжних карток (зокрема, в мережі Інтернет, та користуватись послугами SMS-інформування про здійснені операції); брати до уваги рекомендації НБУ та філій банківських установ щодо протидії злочинам у сфері банківської діяльності, зокрема, ігнорувати підозрілі телефонні дзвінки та звертатись до банку-емітенту платіжної картки, а також періодично перевіряти стан своїх рахунків; у разі телефонного контактування – поставлення максимальної кількості уточнювальних запитань із метою з'ясування справжніх намірів того, хто телефонує (наприклад, щодо місця перебування близького родича, якихось особливих ознак його зовнішності, віку, місяць та рік його народження, тощо); ігнорування сумнівних повідомлень, які не підтверджені особистим контактуванням; остерігатися повідомлень про виграші (дуже часто якогось коштовного призу, зокрема, автомобіля), акції та розпродажі, у яких пропонується пропонують відправити SMS-повідомлення або зателефонувати по вказаному номеру для його отримання. Поряд із зазначеним як громадянам – споживачам банківських послуг так і співробітникам банківських установ вельми необхідно ставити до відома правоохоронні органи щодо випадків шахрайства та інших злочинів у сфері банківської діяльності. Слід сподіватися, що виконання громадянами комплексу таких заходів сприятиме ефективній протидії та запобіганню злочинам у сфері банківської діяльності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 01.09.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківської діяльності як об'єкт кримінологічних досліджень. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 4. С. 192–198.
4. Клочко А. М., Мисливий В. А. Кримінально-правова охорона банківської діяльності як інституту фінансової системи України. Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2016 р.). Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. С. 321–323.

СЕКЦІЯ 10

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Братішко Н. А.

*студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Найбільш небезпечними для суспільства порушеннями закону є вчинення злочинів, тому протидія злочинності постає важливою складовою правоохоронної діяльності. Протидія злочинності передбачає комплекс заходів, основне місце серед яких посідає досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Досудове розслідування здійснюється у двох формах: у формі досудового слідства та дізнання. Слід також звернути увагу, що дізнання, як форма досудового розслідування для чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є питанням новим, що запроваджено з 2020 року.

З 1 липня 2020 року в кримінальному процесуальному законодавстві почав діяти інститут дізнання, а саме - Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким внесено зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України) та КПК України, які пов'язані в тому числі з притягненням до відповідальності за кримінальні проступки [1].

Потреба в дізнанні як формі досудового розслідування викликана великою завантаженістю слідчих справами щодо злочинів невеликої тяжкості, які зараз називають кримінальними проступками. Для розвантаження слідчих та для ефективної організації

досудового розслідування саме злочинів невеликої тяжкості й було запроваджено інститут дізнання та кримінального проступку.

Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: органів Національної поліції, органів безпеки, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України.

Для розвантаження слідчих та забезпечення розслідування кримінальних проступків у формі дізнання законодавцем у КПК України внесено зміни, якими впроваджено нового суб'єкта кримінального процесу – дізнавача.

Згідно з п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК України, дізнавач – це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених цим Кодексом, уповноважена особа підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [2].

Повноваження дізнавачів визначено окремими статтями КПК України, а саме ст. ст. 40-1, 214, 298-1. На відміну від слідчих, які до внесення відомостей до ЄРДР можуть провести лише огляд місця події, дізнавачі мають право: відібрати пояснення, провести медичне освідування, отримати висновок спеціаліста і зняти показання засобів фото- і кінозйомки, відеозапису або з технічних приладів із такими функціями, вилучити знаряддя й засоби кримінального проступку, речі та документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Названі документи, які дізнавач має право складати за наслідком проведених процесуальних дій, КПК України визначає процесуальними джерелами доказів (ст. 298-1 КПК України) [2].

Здійснюючи свої повноваження у відповідності до вимог КПК України, дізнавач є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється, крім випадків, коли закон передбачає прийняття (ухвали) рішення слідчого судді, суду чи згоду прокурора, і є відповідальним за законне та своєчасне виконання цих рішень [2].

Важливим в досудовому розслідуванні кримінальних проступків є взаємодія дізнання з іншими підрозділами поліції, що можуть позначатися на ході досудового розслідування. Так, на думку, А. Саковського та А. Жижина, взаємодія підрозділів кримінальної поліції з органами досудового розслідування є визнаною та поширеною інституцією в цивілізованому світі, що дає змогу досягти найвищих результатів шляхом

поєднання зусиль зацікавлених сторін, оскільки така кооперація посилюється не лише кількісно завдяки людським ресурсам, а й якісно – завдяки вузькій спеціалізації та професійним навичкам кожного окремого учасника в певній сфері діяльності [3, с. 49].

На нашу думку, сутність дізнання полягає в максимально швидкому задіянні інституту досудового розслідування, залучаючи всі організаційні та процесуальні ресурси в межах, визначених законодавством України для відновлення прав і свобод людини. Усе це має передусім організаційний характер, але дії, які вчиняє дізнавач у досудовому розслідуванні мають і процесуальний характер.

Серед особливостей досудового розслідування кримінальних проступків, слід зазначити, що вони полягають в тому, що: цим органам дозволяється проводити всі слідчі (розшукові) та окремі негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 300 КПК України); не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою; закінчення досудового розслідування кримінальних проступків здійснюється за загальними правилами, передбаченими КПК України, а саме за ст. 301: дізнавач зобов'язаний у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту затримання особи, подати прокурору всі зібрані матеріали дізнання разом із повідомленням про підозру, про що невідкладно письмово повідомляє підозрюваного, його захисника, законного представника, потерпілого.

Також підозрюваного у вчиненні кримінального проступку органи дізнання можуть затримати до 72 годин – якщо особа чинить опір правоохоронцю, продовжує вчинення проступку або намагається втекти та на 24 години, якщо особа перебуває в нетверезому стані і може своїми діями завдати шкоду собі або оточуючим.

Прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання (а якщо затримали нетверезого підозрюваного – протягом 24 годин) визначитися з долею кримінального провадження: закрити його, або повернути матеріали дізнавачу і продовжити строк дізнання, або звернутися до суду з обвинувальним актом, а у разі встановлення в діяннях ознак злочину, направити провадження для проведення досудового слідства.

Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має впродовж 5 днів або у разі затримання підозрюваного у межах строків затримання, призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не оспорує встановлені обставини правопорушення і згоден з розглядом обвинувального акта у спрощеному порядку, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду у судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження [2].

З наведеного вбачається, що інститут дізнання у кримінальному процесі є явище позитивним. Проте, окремі вчені пропонують удосконалювати окремі його норми. Так, І. Ковтун у своїй науковій статті «Проблема запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку» зазначає, що запровадження інституту кримінального проступку хоча й здатне зблизити національне законодавство про кримінальну відповідальність із законодавством країн Європейського Союзу, проте потребує свого подальшого доопрацювання на концептуальному рівні з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального, кримінального процесуального та адміністративного права, а також тенденцій гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність [4, с. 238]. Ми погоджуємось з думкою, що внесені зміни щодо кримінальних проступків потребують доопрацювання.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що в Україні запроваджено спрощений порядок досудового розслідування у формі дізнання, що суттєво скорочує процесуальні строки досудового розслідування та судового розгляду, а також певним чином розвантажує слідчих, чим дає їм можливість більше приділяти увагу розслідуванню злочинів.

Сподіваємось, що така законодавча ініціатива забезпечить не тільки швидкий, але й ефективний та якісний розгляд кримінальних проступків, а також дотримання процесуальних строків уповноваженими особами органів дізнання та судом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 17. Ст. 71.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
3. Саковський А. А., Жижин А. В. Взаємодія підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування в документуванні кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111) С. 49.
4. Ковтун І. В. Проблема запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 230-240.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ЗДІЙСНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗАСОБІВ

Вербицька К. В.

*Студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Інформаційна безпека держави, суспільства та громадянина передбачає, насамперед, безпеку, пов'язану з використанням інформаційних технологій та різних комп'ютерних засобів у повсякденній життєдіяльності. Тим часом, процес цифровізації українського суспільства набуває важливого характеру, що робить питання про інформаційну безпеку держави, суспільства та окремого громадянина дедалі актуальним, а боротьбу з відповідними загрозами – все більш складною, насамперед, для правоохоронних органів.

За даними судово-слідчої практики, правоохоронні органи в своїй діяльності стикаються з великою кількістю проблем, які обумовлені різними причинами. Розслідування злочинів, скоєних з використанням комп'ютерних засобів, у зв'язку з цим набуває особливо актуального значення, і в цьому процесі повинні гармонійно поєднуватися всі аспекти правозастосовчої діяльності. Криміналістичний аспект обумовлений значною мірою проблемами прикладного характеру, що відносяться до техніко-криміналістичних засобів встановлення слідів-наслідків використання у злочинній діяльності комп'ютерних засобів та техніко-криміналістичним рівнем підготовки кадрів правоохоронних органів до відповідної слідчої діяльності з виявлення, фіксації та дослідження вже зазначених слідів та наслідків злочинів. У сучасній кримінальній ситуації ці проблеми створюють небезпечні ризики у світлі вищезгаданого зростання злочинності у сфері комп'ютерної інформації.

Саме за дослідження таких проблем як нормативне закріплення способів вчинення злочинів із використанням комп'ютерних технологій та використання електронних відображень як доказів у кримінальному провадженні присвятили свою увагу такі вчені як Орлов Ю.Ю., Чернявський С. С., Азаров Д., Баранов О., Гавловський В.

Будь-який механізм злочину, скоєного з допомогою комп'ютерних засобів, тим чи іншим чином завжди пов'язані з певним програмним забезпеченням цього комп'ютерного засобу. Вчинення злочину може бути здійснене не лише з використанням шкідливих програм, які були спеціально для цього створені, але й за допомогою програм, написаних для абсолютно легальної діяльності. Категорія таких злочинів закріплена у Розділі

XVI«Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України[1].

Комп'ютерний злочин –це будь-якого роду незаконна поведінка, що впливає на автоматизовану обробку та передачу даних. Основною класифікуючою ознакою комп'ютерних злочинів є спільність методів, засобів, об'єктів зазіхання. Об'єкт зазіхання - це інформація, що обробляється в комп'ютерній системі, а комп'ютер служить інструментом зазіхання.

Кримінальна практика практично завжди випереджає правозастосовну практику правоохоронних органів. Для цілей мінімізації розриву цього співвідношення відомі різні засоби, у тому числі, пов'язані і з науково-практичним дослідженням окремих проблем скоєння злочинів та їх розслідуванням, заснованих на аналізі сучасної судово-слідчої практики.

У зв'язку з цим ми можемо систематизувати актуальні способи, які використовуються злочинцями для отримання несанкціонованого доступу до змісту комп'ютера користувача на основі використання програмного забезпечення комп'ютерного засобу.

Вибір способів дуже різноманітний, проте найпоширенішими є такі:

1. Використання шкідливого програмного забезпечення вразливостей операційної системи. Це один із найпоширеніших способів отримання неправомірного доступу до комп'ютера користувача. Зазвичай, за такого виду обставин «дуже сильно порушується та взагалі руйнується робота комп'ютера її система, абоїх мережі через видачі відповідних команд з системи ЕОМ, наякому знаходиться відповідна інформація» [2, с. 164].

2. Проникнення шкідливого програмного забезпечення в комп'ютер при завантаженні вмісту електронного листа, в якому закладено таку програму.

3. Здійснення фізичного доступу до комп'ютера користувача та завантаження в нього шкідливого програмного забезпечення. Крім використання різних комп'ютерних програм, для скоєння злочинів з використанням комп'ютерного засобу застосовуються різні апаратно-програмні пристрої, які багато в чому унікальні, оскільки створюються на вирішення вузькоконкретних, нерідко кримінальних, завдань.

Організація розслідування злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерних засобів, значною мірою залежить також від результатів такої слідчої дії як огляд місця події. Відповідно до ст. 237 КПК «слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення» [3].

Однією криміналістично актуальною особливістю є правильний огляд вмісту комп'ютера, що вимагає уважного дослідження специфічного програмного забезпечення, що знаходиться в комп'ютері, криптоконтейнерів. Під час огляду комп'ютера необхідно зробити копії інформації жорсткого диска.

Слідчому за участю спеціаліста необхідно перевірити комп'ютер на наявність активних мережеских підключень, а за їх наявності слід ці підключення відключити. Комп'ютерна інформація в процесі злочинної діяльності виступає і як засіб скоєння злочину, і як предмет злочинного посягання, а тому вона є важливим доказом злочину.

Розслідування злочинів неодноразово стикається із кримінальними ситуаціями, коли для досягнення злочинного результату використовуються сервери, розташовані за межами території України. Для вирішення завдань розслідування в подібних ситуаціях працівникам правоохоронних органів є обов'язковою як правова, так і практична допомога від компетентних органів іноземних держав. Звісно ж, злочини у сфері цифрової інформації дуже небезпечні ще й тим, що сьогодні сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології повністю проникли у всі сфери людської діяльності та ініціювали трансформацію індустріального суспільства на інформаційне суспільство. У зв'язку з цифровим проривом виникли нові загрози інформаційній безпеці, спричинені глобалізацією інформаційних процесів. Відповідно, все вищезгадане є благодатним середовищем для скоєння злочинів у сфері цифрової інформації, оскільки нові цифрові інформаційні та телекомунікаційні технології постійно розвиваються та генеруються, тому держава має оперативно та адекватно реагувати на такі злочинні дії.

Тому, на нашу думку, для удосконалення процесуальних питань в сфері розслідування злочинів в сфері комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку варто впровадити цифровізацію. Повна цифровізація кримінального судочинства дозволить значно полегшити процес розслідування злочинів, скоєних з використанням комп'ютерних засобів як в аспекті оперативного складання протоколів слідчих дій, так і в їх зберіганні, дослідженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Савельєва І. В., Венгер Т. О. Щодо нормативного закріплення способів вчинення злочинів із використанням комп'ютерних технологій. *Правоохоронних органів України у світлі змін євроінтеграційних процесів*. 2020. № 2. С. 162-165.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО

Галілей Я. В.

*студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

*старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Законність та правопорядок у країні є важливими складовими для будь-якої держави. Забезпечення процесуальної самостійності слідчих відіграє у житті суспільства вагому роль, оскільки прийняття ними процесуальних рішень стосуються долі учасників кримінального процесу. Процесуальна самостійність слідчого залишається однією з важливих проблем досудового процесу, яка так і не знайшла належного вирішення. До цього часу в доктрині кримінального процесу існують дискусії, що стосуються поняття та сутності процесуальної самостійності слідчого.

Слід зазначити, що кримінально-процесуальний закон не тільки зобов'язує слідчого спрямовувати хід розслідування, приймати рішення про провадження слідчих та інших процесуальних дій, а й виконувати цей обов'язок ефективно, що впливає з аналізу ч. 2 ст. 40 КПК України [1]. Насамперед, необхідно наголосити, що слідчий, як головна фігура у досудовому провадженні у кримінальній справі, здійснює особливу процесуальну функцію – розслідування та розкриття злочинів. Проте проблема, що стосується процесуальної самостійності слідчого у провадженні кримінальної справи, давно є досить дискусійною і досі не знайшла свого остаточного вирішення.

Бурлака Я.А визначав «самостійність слідчого як один із елементів статусу суб'єкта кримінальнопроцесуальної діяльності або його повноважень, що полягає в його праві самостійно приймати рішення щодо спрямування розслідування і провадження процесуальних дій при повній відповідальності за їх законне і своєчасне проведення» [2, с.121].

Зайцев О.В. зазначає, що «процесуальна самостійність слідчого виявляється у можливості згідно з чинним законодавством самостійно та за особистим внутрішнім переконанням проводити усі необхідні та можливі слідчі (розшукові) дії» [3, с. 208].

З вищезазначеного можна скласти умовивід, відповідно до якого процесуальна самостійність слідчого є нічим іншим як обов'язком самостійно керувати ходом розслідування, приймати рішення про провадження тих чи інших слідчих і процесуальних дій, крім випадків, коли відповідно до кримінально-процесуального закону отримання судового рішення або згоди керівника слідчого органу.

Повноваження слідчого самостійно спрямовувати хід розслідування та приймати рішення про провадження слідчих та інших процесуальних дій необхідно розцінювати саме як його безпосередній обов'язок. Визнання зазначеного повноваження правом слідчого надавало йому можливість або взагалі не здійснювати попереднє слідство у кримінальній справі, або вимагати від керівника слідчого органу докладних вказівок про направлення ходу розслідування, провадження слідчих та інших процесуальних дій.

Як можна відзначити, закріплена ч. 2 ст. 40 КПК України процесуальна самостійність слідчого досить обмежена, а правоохоронна практика свідчить про те, що роль слідчого має суто технічний характер з погляду розслідування. Необхідно звернути увагу на те, що, виходячи з особливостей кримінального судочинства, слідчий не може реалізовувати свої повноваження поза зв'язком з прокурором і судом і приймати процесуальні рішення, керуючись виключно своїм внутрішнім переконанням, заснованим на законі та совісті. Процесуальна самостійність слідчого має бути реальною гарантована.

В останні роки як у публікаціях вчених, так і практичними працівниками, які представляють правоохоронні відомства та судову систему, неодноразово висвітлювалася проблема забезпечення процесуальної самостійності слідчого та його незалежності, у тому числі в аспекті забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Зауважимо, що процесуальні повноваження слідчого, з одного боку, є сукупністю його прав, тобто, слідчий має право здійснювати дії та приймати рішення, передбачені законом, з іншого боку, розглядаються як його безпосередній обов'язок. Повноваження слідчого з розслідування злочинів, зазвичай, здійснюються у формах: провадження слідчих та інших процесуальних дій; ухвалення процесуальних рішень, передбачених законом.

На закінчення авторам бачиться закономірним та обґрунтованим висновок про те, що процесуальна самостійність слідчого у досудовому провадженні у кримінальних справах займає важливе місце, і має тісний зв'язок із процесуальними повноваженнями слідчого. Процесуальна самостійність є формою реалізації слідчим своїх процесуальних повноважень, передбачених законодавством. Тому, на нашу думку, для виокремлення правового статусу слідчого варто прийняти закон, «прийняття окремого закону, який буде визначати кримінальний процесуальний статус слідчого як суб'єкта кримінального

провадження в повній мірі не вирішить питання незалежності та самостійності здійснення слідчим досудового розслідування» [4, с. 192].

Звідси можна дійти висновку у тому, що процесуальна самостійність слідчого має показний характер. Обґрунтувати це можна тим, що, по-перше, слідчий є посадовою особою органу, який уповноважений здійснювати попереднє слідство, по-друге, слідчий перебуває у підпорядкуванні у керівника слідчого органу, і по-третє, підсумкове рішення про направлення кримінальної справи до суду приймається не слідчим, а прокурором, який контролює його діяльність, який затверджує обвинувальний висновок.

Таким чином, дотримання принципу процесуальної самостійності слідчого є важливою та суттєвою гарантією підвищення ефективності судочинства для захисту прав та законних інтересів учасників (суб'єктів) кримінального процесу. Тільки при практичному втіленні даного принципу в реальну дійсність можливо буде забезпечити дотримання законності та обґрунтованості прийнятих рішень слідчого та слідчої діяльності в цілому. Виходячи з цього, зазначимо, що межі процесуальної самостійності слідчого є межі дозволеної поведінки з його боку. Тобто те, що він має право здійснювати, не порушуючи у своїй правничий та законні інтереси громадян, і юридичних. Звідси випливає головне питання необхідність встановлення меж (меж) повноважень слідчого, оскільки можуть впливати на якість розслідування кримінальної справи

Тому, процесуальну самостійність слідчого слід розуміти як закріплене в нормах чинного законодавства становище, за яким слідчий перебуває у правах та обов'язках приймати всі рішення по кримінальній справі, що перебуває в його провадженні, і матеріалам самостійно, за своїм внутрішнім переконанням, совісті та боргу, відповідаючи повною мірою за їх законність, обґрунтованість, мотивованість та справедливість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n676> (дата звернення: 27.04.2022).
2. Бурлака Я. Щодо визначення поняття процесуальної самостійності слідчого. Європейські перспективи. 2019. № 3.
3. Зайцев О. Процесуальна незалежність та самостійність слідчого під час досудового розслідування: зміни у кримінальному процесуальному законодавстві України. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 1.
4. Дрозд Г. Процесуальна самостійність слідчого: питання теорії та практики. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 5. С. 190–194.

ЗАСАДА ЗАКОННОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ ТА УКРАЇНИ

Давидова Є. О.

*Студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Одним із найважливіших, але також проблемних питань у кримінальному провадженні сьогодні є справжнє затвердження та забезпечення верховенства права під час досудового розслідування та судового розгляду. Для вирішення цих проблем необхідно реформувати деякі системи та процедури кримінального процесуального законодавства, у першу чергу щодо застосування державного примусу у кримінальному провадженні, а також удосконалити правила поведінки суб'єктів кримінального процесу, через всемірне запровадження у їх діяльність засади законності. На цю проблеми неодноразово вказували як вчені-процесуалісти, так і практики правоохоронних органів. Вони неодноразово наголошували на необхідності суттєвих та конструктивних змін у цій сфері.

Зокрема М. С. Строгович наскрізною темою всіх наукових досліджень у всіх галузях юридичної науки вважає законність. Жодне правове питання не можна вивчати, не розглянувши, як застосувати правові норми, як забезпечити їх дотримання та виконання, що є сутністю питання законності. Інший відомий учений С. С. Алексєєв вказував, що питання законності має дуже високий науковий статус і є предметом не лише права, а й філософії та загальної соціологічної думки [1, с. 230].

Ми цілком згодні з вказаними твердженнями, тому й обрали метою даного дослідження – проаналізувати, обґрунтувати та сформулювати теоретичні та практичні положення щодо визначення ролі, правової природи засади законності у національному та німецькому кримінальному судочинстві. З'ясувати перспективу використання позитивного зарубіжного досвіду, що може бути використаний для висловлення пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. Дана тема є складною та багатогранною, її досліджували такі вчені, як: Ю. М. Дьомін, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, А. В. Кочура, Л. М. Лобойко та багато інших.

Законність, по суті, починається із самого законодавства, яке має перегукуватися з законом у справжніх демократичних принципах, що втілюють невід'ємні права людини. Законність передбачає адекватний вибір об'єкта і методів правового регулювання, вимагає належного виконання «правових законів», особливо прокуратури, відповідальність якої

значно вища за обов'язки звичайної правомірної поведінки. Якщо дивитися крізь призму історичності, то поняття «законності» з'явилося пізніше правил та законів, якщо говорити про закони природи чи про закони божественного плану, та еволюції політичної влади. Законність бере свій початок від зародження держави та її розквіту. Тобто, в перипетіях законності, то науковці виділяють як за правило ранні періоди права та держави [2, с. 117].

Як вважає, В. Т. Маляренко, стосовно законності - це загальне, універсальне підґрунтя, що виявляється у всіх засадах і нормах кримінального процесуального права, характеризує всі сторони кримінального провадження і забезпечується такою побудовою процесу, за якою в кожній стадії перевіряється законність і обґрунтованість раніше прийнятих рішень [3, с. 730].

Всупереч українському законодавству розуміння категорії «законність», у німецькій юриспруденції для позначення подібних явищ вживається кілька понять: Legitimität (законність), Gesetzlichkeit (законність, але це поняття не використовується в німецькій юридичній літературі), «Legitimität Validität (законність) реальність, найчастіше вживається у значенні «дійсність»), Gesetzsmäßigkeit, Rechtlichkeit, Rechtsmäßigkeit, Rechtsbeständigkeit, Rechtsbestand (справедливість, чесність, законність, законність статі, законність) [4].

Порівнюючи правові категорії законності в німецькій та українській правових системах, О. В. Мінченко вказав, що вона вживається для позначення подібних правових явищ і має велике значення для забезпечення гарантованих державою прав і свобод людини і громадянина. Категорія «Законність» — одна з основних і широких категорій загальної теорії та галузевої юриспруденції, широко вживана в юридичному словнику юристів української та німецької правових систем.

Саме на цій основі та з урахуванням функціонального призначення законності в механізмах правового регулювання українські та німецькі дослідники-юристи вивчають питання загальнотеоретичного та практичного (практичного застосування) характеру, визначають способи реалізації законності, механізми стягнення, засоби удосконалення, підкріплення та підтримки.

Законність розглядається як загальновизнана посадовими особами форма владовизначального характеру, необхідна ознака верховенства права, втілена в верховенство права, справедливість і принцип у кримінально-процесуальному праві. Загалом термін у німецькому праві має більше десятка синонімів до поняття «законність», схожих на деякі елементи розуміння англійського права. Тому поняття «законність» в українській та німецькій правових системах через особливість їхньої правової

термінології формується на різних методологічних засадах, має функцію пояснення правових явищ, а тому має різне змістове навантаження [5, с. 408].

Як принцип і метод суспільних відносин, спосіб життя суспільства, законність є основою держави і всіх її органів. Вона є невід'ємною частиною механізму регулювання суспільних відносин, передумовою правопорядку, державної та громадської дисципліни, важливою складовою демократії та культури. Без дотримання закону діяльність правоохоронних органів буде незаконною та неефективною, а результати не визнаються суспільством чи державою [6, с 160].

Крім того, будь-яке порушення закону в кримінальному провадженні може призвести до вибуху негативних настроїв громадськості. У якийсь момент Шарль де Монтеск'є справедливо зазначив, що кримінальне провадження є найцікавішим у світі.

У німецькій та українській правових традиціях роль верховенства права та шлях до прямого регулювання неоднозначні, але в будь-якому випадку найкращу еволюцію цього явища можна простежити з німецького досвіду. Після Другої світової війни німецькі вчені досліджували це питання, намагаючись зміцнити верховенство права та допомогти судовій системі. Вони стверджують, що громадяни повинні мати можливість покладатися на закон і права особи, а державні органи та установи повинні знову почати виконувати закон. Громадяни не будуть довіряти державі, уряд якої ігнорує права. Дотримання закону є необхідною умовою внутрішньої безпеки. Це також головне завдання України.

Отже, засада законності є невід'ємною частиною механізму регулювання суспільних відносин, передумовою правопорядку, державної та громадської дисципліни, важливою складовою демократії та культури. Без дотримання закону діяльність правоохоронних органів буде незаконною та неефективною, а результати їх діяльності не визнаються суспільством чи державою, що є важливим як для українського так і для німецького суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С. С. Теория права. М.: БЕК, 1995. 320 с.
2. Боровик А. Проблеми законності та її забезпечення у сфері здійснення митних процедур. Вісник прокуратури. 2012. № 2 (128). С. 117-121.
3. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. : навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 730 с
4. Валтер З. Особливості правового статусу прокуратури Федеративної Республіки Німеччина в системі органів державної влади / Зельтер Вальтер / Прокуратура України в

- умовах європейської інтеграції: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (19 травня 2016 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2016. 3 с.
5. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
6. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 160. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vapny_2014_1_18.pdf.

COMPUTER - TECHNICAL EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF COMPUTER CRIMINAL OFFENSES

Dumchikov M. O.

*Ph.D., senior lecturer at the Department of KPDS Research Institute of Law
Sumy State University*

Ion Cojocari

*Program coordinator «Legal professionals for human rights and advocacy» - Amnesty
International, Republic of Moldova*

Modern Ukrainian society is characterized by intensive development and rapid introduction of information technology in various spheres of human life. The global information community with an extensive information telecommunications system is already fully formed. One of the negative consequences of the process of informatization of society is the emergence of so-called computer crime. Combating cybercrime has become a top priority for today's computer-savvy society.

Thus, the main form of using special knowledge in the investigation of crimes committed with the use of high technology is the conduct of forensic computer and technical expertise. Considering the retrospective analysis of the origin and development of this type of expertise, we note that it has received its development and formation since the 1990s, as the production of a specific type of expertise [1].

During the investigation of crimes of this category, the investigator has to work with such specific objects as: information recorded in electronic form; software, computer hardware and network technology. Expert study of these objects allows to provide the investigator with information reflecting the mechanism of the crime, allows to determine the parameters of computer equipment, their relationship to the information and each other, as well as other equally important circumstances [2].

A necessary condition for the use of special knowledge in the field of computer technology in the investigation of crime is the presence of the investigator's correct ideas about

the feasibility and real possibilities of using the knowledge of specialists involved, as well as information about these specialists and the possibility of contacting them.

There are two types of such examinations:

- technical examination of computers and their components, which is carried out to study the design features and condition of the computer, its peripherals, magnetic media, etc., computer networks, as well as the causes of failures in the above equipment;

- examination of data and software carried out in order to study the information stored in the computer and on magnetic media.

Note that the issues submitted for the permission of computer technical examination, in particular their formulation, depend on the consequences of the tasks and specifics of the objects of study to establish design features, state of computers, peripherals, magnetic media and others. , computer networks, the causes of failures in the operation of this equipment, as well as the reliability of information stored in the computer and on magnetic media [3].

Defining diagnostic tasks facing computer-technical examination, it should be emphasized that it addresses issues related to the type of operating system, the content of information available on electronic media, programs. Deciphering the studied programs on the device, their purpose and algorithm are determined. It is important to add that in the process of diagnosing the presence of various programs, it is recognized whether it is licensed, or whether any adjustments have been made that change the algorithm of some operations.

At the same time, the question of the possibility of recovering deleted files and their contents is raised. Often a type of crime in this category of crime is a modification of information. Modification of information is the introduction of changes to computer information (including changes in its parameters) without the consent of its legal owner. The current legislation allows the following types of legal modification of programs, databases by persons who have lawful possession of this information [4]:

- a) modification in the form of correction of obvious errors;
- b) modification as making changes to the program, the database of their operation on the technical means of the user;
- c) modification in the form of private decompilation of the program to achieve the ability to interact with other programs.

At the same time, during the production of software examination, issues related to the functional purpose of the software developer are resolved.

Circumstances related to the distribution process, the presence of a license to use this program are also established, including the forms of input and output data, temporary files, folders, their content, etc.

In order to solve these problems and, accordingly, effective, comprehensive and objective investigation of criminal cases of this category, it is necessary to strengthen cooperation between investigative and expert units both during the appointment and during the forensic computer-technical examination.

REFERENCE:

1. Коршенко В. А. Судова телекомунікаційна експертиза як джерело доказів під час розслідування кіберзлочинів. *Jumalul juridic national: teorie i practica*. 2017. №. 2. С. 190–194.
2. Маринин С. А. Правовые и организационно-тактические основы выявления, документирования и раскрытия преступлений, совершаемых в сфере незаконного игорного бизнеса с использованием компьютерной техники и Интернета : монография. Н. Новгород : НА МВД России, 2015. 185 с.
3. Найдъон Я. Пошук та вилучення віртуальних слідів створення та поширення інформації порнографічного змісту 6/2019. Підприємництво, господарство і право. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.58>.
4. Павлова А. А. Процессуальные и методические основы назначения судебной компьютерно-технической экспертизы. *Политехнический молодежный журнал*. 2018. № 5. С. 1–13.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПОТЕРПІЛОГО

Жданюк К. Г.

здобувачка вищої освіти

*Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Сенько В. В.

*викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

В кримінальному законодавстві потерпілою особою вважається така особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [1]. Криміналістична характеристика особи потерпілого є одним з важливих елементів криміналістичної характеристики, бо за допомогою неї ми можемо зрозуміти, чи передувала аморальна поведінка потерпілого скоєнню злочину.

Актуальність розгляду даної теми полягає в тому, що в період сьогодення багато вчених досліджують дану проблематику, і основною проблемою є недостатність ознак для створення криміналістичної характеристики особи потерпілого.

Метою роботи є аналіз загальної характеристики особи потерпілого у криміналістичній галузі.

Дослідженню особи потерпілого як структурного елементу криміналістичної характеристики злочинів присвячено праці багатьох учених-криміналістів, зокрема В. В. Вандишева, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Тіщенко, Є. О. Центрова, В. І. Шиканова, Н. Є. Шинкевича, В. Ю. Шепітька та багатьох інших [2, с. 202].

Перелік відомостей про потерпілого, які встановлюються і використовуються під час виявлення, розслідування та криміналістичної профілактики злочинів, є досить широким і охоплює в себе значну кількість елементів, які можуть змінюватися залежно від виду злочину та категорії потерпілого [2, с. 203].

На думку В. Ю. Шепітько, одним з основних елементів криміналістичної характеристики є особа потерпілого. Він вважає, що система ознак, що стосується особи потерпілого, має складну структуру. Вона охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професія, фах, освіта та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички й схильності, зв'язки та стосунки. Дані про потерпілого включають також відомості про його віктимність (схильність деяких людей ставати внаслідок низки обставин жертвами певних злочинів) [4, с. 332; 3, с. 175].

М. І. Скригонюк відносить до одного з основних структурних елементів криміналістичної характеристики злочину не безпосередньо особу потерпілого, а саме узагальнені дані про особу потерпілого, які є специфічними чи закономірними у справах певної категорії [5, с. 249; 3, с. 175].

Крім того, важливим є такий факт, що особу потерпілого вивчає не лише наука криміналістика, а й такі науки як кримінальне право, кримінальний процес та інші. З цього можна підсумувати, що кожна наука виокремлює свої особливості особи потерпілого.

Для результатів розслідування, безперечно, важливе значення має наявність та характер зв'язків між винною особою та потерпілим до вчинення насильницьких дій. Від того, чи були знайомі злочинець і потерпілий, залежить місце та обставини вчинення злочину, а також спосіб заподіяння тілесних ушкоджень [6, с. 124].

Дані слідчої та судової практики свідчать, що у більшості випадків жертви злочинів, пов'язаних з нанесенням тілесних ушкоджень, самі характеризуються негативно, відрізняються протиправною поведінкою, раніше вдавалися до насильницьких дій [6, с. 124].

Отже, криміналістична характеристика потерпілого має містити в собі загальні дані про особу (вік, стать, професію і таке інше), обов'язково дані про життя особи (чи вживає спиртні напої, наркотичні засоби), дані про стан здоров'я, особливо на предмет наявності психічних розладів або таких станів та хвороб, за яких особа постійно або певний проміжок часу не здатна контролювати себе у здійсненні певних дій.

Вивчення особи потерпілого має важливе криміналістичне значення. Це обумовлено тим, що надання криміналістичної характеристики особі потерпілого може стати вирішальним елементом при розгляді справи, наприклад, одна криміналістична ознака може дати слідчому поштовх до висунення нових версій, що можуть стати допомогою у розслідуванні кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 27 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.04.2022).
2. Козицька О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинів, вчинених відносно дітей. Підприємництво, господарство і право. 11/2016. С. 202-206.
- Боровик А. Криміналістична характеристика особи потерпілого у злочинах, вчинених неповнолітніми та молоддю на ґрунті расової, національної та релігійної ворожнечі. Підприємництво, господарство і право. 7/2018. С. 174-178.
3. Шепітько В.Ю. Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Ін Юре, 2010. 496 с.
4. Скригонюк М.І. Криміналістика: підручник. К.: Атіка, 2005. 496 с.
5. Загородній І.В. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. №29, том 2. 2017. С. 123-126.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Заковеря Ю. А.

*студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Кримінальне провадження це по своїй суті певний вид людської діяльності. При чому це доволі специфічний вид людської діяльності, у ході якої завжди є в наявності як мінімум дві протилежні за інтересами сторони. Слід наголосити на тому, що у перебігу такої діяльності дуже важливим є спілкування між цими сторонами. Від такого спілкування по суті залежить вся кримінальна процесуальна діяльність. А як бути, якщо сторони такої діяльності спілкуються різними мовами? Звісно єдиним способом забезпечити спілкування між сторонами такої діяльності є залучення перекладача. Але хто може бути перекладачем у кримінальному провадженні, чи є до нього якісь особливі вимоги. Спершу з'ясуємо, хто ж такий перекладач? Для розв'язання цього питання звернемося до довідкової літератури.

Глумачний словник юридичних термінів вказує: «Перекладачем у кримінальному провадженні є особа, яка вільно володіє державною мовою, технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми особами, а також вільно володіє мовою учасника процесу, який потребує перекладу на мову, якою він володіє, та щодо якого винесено постанову (ухвалу) уповноваженими на те особами (органами)» [1].

Великий енциклопедичний юридичний словник дещо по іншому розкриває значення слова «перекладач». На думку авторів цього словника, перекладач, це: «у досудовому і судовому процесі особа, яка володіє мовами, необхідними для перекладу письмових документів чи виступів учасників процесу» [2, с. 195].

Як бачимо, це людина яка володіє мовами необхідними для налаштування спілкування між учасниками кримінального провадження, але Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) дещо деталізує вимоги до такої особи. Відповідно до КПК України особі, призначеній перекладачем у кримінальному провадженні, повинно буди роз'яснено її права та обов'язки. При цьому необхідно мати на увазі та попередити про це перекладача, що частину своїх прав та обов'язків він може реалізовувати і після закінчення слідства та судового розгляду. До числа таких прав, наприклад, можна віднести право одержувати винагороду за виконання своєї роботи, подавати скарги на дії чи бездіяльність слідчого щодо забезпечення його прав (ст. 68 КПК

України – Перекладач, де вказані його права). Якщо перекладач був попереджений про недопустимість розголошення даних досудового слідства (ст. 222 КПК України - Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування), то незважаючи на закінчення провадження по справі з будь-яких підстав, перекладач продовжує виконувати цей обов'язок [3].

Т. М Кузик вважає, що у якості перекладача у кримінальне провадження може бути залучена особа, яка сертифікована Міністерством юстиції України як судовий перекладач з конкретної мови та внесена до Реєстру судових перекладачів. Це є підтвердженням компетентності перекладача [4, с. 341].

В. М. Тертишник зазначає, що із набранням чинності нового КПК України вперше врегульовано правовий статус перекладача, визначено його права та обов'язки; умови та підстави залучення сторонами кримінального провадження або слідчим суддею (ст. 68 КПК України) [5, с. 197]. Отже, законодавець включив перекладача до переліку учасників кримінального провадження (п. 25 ст. 3 КПК) та визначив перекладача серед інших учасників кримінального провадження (ст. 68 КПК) поряд з цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їхніми представниками, свідком, експертом, спеціалістом.

Якщо порівняти із законодавством Австрії, то у цій країні діяльність перекладачів у судовому процесі регламентується Кримінального процесуального кодексом, Положеннями для судів I та II інстанції, а також Законом «Про експертів та судових перекладачів» від 1975 року [6, с. 41]. Пункт 2 § 125 Кримінального процесуального кодексу Австрійської Республіки визначає перекладача як «особу, яка на основі своїх особливих знань здатна здійснювати переклад з мови судочинства на іншу мову або перекладати з іншої мови на мову судочинства» [6], а Закон «Про експертів та судових перекладачів» (далі – ЗЕСП) розрізняє усного перекладача (Dolmetscher) – як мовного експерта, який перекладає усний текст з вихідної мови на мову перекладу, і письмового перекладача (Übersetzer) – як мовного експерта, що перекладає письмовий текст з однієї мови на іншу (§13 ЗЕСП) [7, с. 17].

На відміну від Австрії, поняття перекладача як учасника кримінального провадження належним чином у КПК України не розкривається, що створює у подальшому труднощі при вирішенні питань, пов'язаних із визначенням компетентності перекладача. Зокрема, у ст. 68 КПК України зазначено лише, що перекладача запрошують у кримінальне провадження у разі необхідності для перекладу пояснень, показань та документів. Натомість український законодавець наділив перекладача в Україні конкретними правами та обов'язками, в той час як ні національний процесуальний закон не прописує детально ролі перекладача і не відмежовує його права, ні чинний в Австрії

закон про експертів та перекладачів не визначає дозвільного принципу їхньої діяльності; прописана лише присяга перекладача та порядок його залучення.

На жаль, в Україні не передбачено ні методик, ні процедури з'ясування питання яке постає перед особами чи органами, які мають право призначити у разі необхідності перекладача по справі — як впевнитися, що особа вільно володіє як мовою судочинства, так і мовою, якою володіє особа, якій необхідний перекладач. Ще одне питання — як визначити достатній чи недостатній рівень знань державної мови у особи, яка вимагає залучення перекладача? Адже не володіти державною мовою можуть не лише іноземці. А якщо мова йде про володіння, точніше — розуміння, специфічних юридичних термінів? Як визначитись в такому випадку? Думаємо, що в таких випадках слід порадити слідчим, прокурорам, суддям призначати мовну експертизу чи діяти у відповідності до пропозицій Т. М Кузик, яка вважає, що у якості перекладача у кримінальне провадження може бути залучена особа, яка сертифікована Міністерством юстиції України як судовий перекладач з конкретної мови та внесена до Реєстру судових перекладачів. Це і буде, на її думку, підтвердженням компетентності перекладача. Ми повної мірою підтримуємо таку думку.

Вважаємо також, що нашій державі слід скористатися для вирішення даної проблеми прикладом інших країн, зокрема США, де існує загальнонаціональний стандарт професійної поведінки й вимог до судових перекладачів, здійснено їх розподіл на відповідні категорії, окремими штатами (зокрема, Каліфорнією, Нью-Джерсі, Нью-Йорком та Нью Мексико) розроблено власні іспити з переліками вимог до судових перекладачів [8, с. 51]. Європейський союз також висуває чітко окреслені вимоги до рівня компетентності судового перекладача, про що свідчать відповідні нормативно-правові акти: зокрема, згідно з 8-м параграфом статті 2-ої («Право на переклад») постанови, прийнятої Європарламентом і Радою Європи «усний переклад має бути виконано на рівні, достатньому для забезпечення прозорості процесу. Зокрема перекладач має гарантувати поінформованість підозрюваної чи обвинувачуваної особи про обставини справи і про можливість скористатися правом на захист» [9, с. 285]. Про те ж саме йдеться і в 9-му параграфі статті 3 стосовно письмового перекладу. У статті 5 наголошено на важливості якісного перекладу, а державам-членам ЄС висувають вимогу «вжити конкретних заходів, щоб усний і письмовий переклад відповідав критеріям статей 2 (8) і 3 (9)».

Отже, перекладач є іншим учасником кримінального провадження, який залучається до кримінального провадження уповноваженими на те особами (органами). Перекладач повинен вільно володіти державною мовою, а також вільно володіти мовою учасника процесу, який потребує перекладу на мову, якою він володіє або технікою спілкування з глухими, німими та глухоніми особами. Також, на нашу думку, слід

продовжити роботу над удосконаленням національного законодавства, зокрема КПК України, використовуючи досвід США та Євросоюзу щодо регламентації порядку залучення перекладача до кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юридичні терміни. Тлумачний словник / [за редакцією В. Г. Гончаренка]. К.: Либідь, 2003.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://bit.ly/3MiYNio>.
4. Кузик Т. М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 341-346.
5. Тертишник В.М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 18-те, доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2021. 1110 с.
6. Dokalik D. Das Recht der Sachverständigen und Dolmetscher. SDG, Geb A Gundverfahrensrechtliche Vorschriften mit Materialien, Anmerkungen, Judikatur, Erlässen, Standesregeln und Empfehlungen / D. Dokalik, M. Weber. Wien : Linde, 2012. (2 Auflage). 254 с.
7. Österreichischer Verband der allgemein beeideten und gerichtlich zertifizierten Dolmetscher. Zugriff unter. URL : <http://www.gerichtsdolmetscher.at/>.
8. Mikkelson H. The Court Interpreter as Guarantor of Defendant Rights. URL: <https://acebo.myshopify.com/pages/the-court-interpreter-as-guarantor-of-defendant-rights>
9. EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://bit.ly/3xibnKt>.

СУТНІСТЬ ПОКАЗАНЬ З ЧУЖИХ СЛІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Зінченко Г. С.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Перш за все, слід наголосити на тому, що інститут показань з чужих слів вже досить давно існує у англо-американській правовій системі. На прикладі законодавства США та Англії подібний інститут було законодавчо закріплено і в Україні у 2012 р. із прийняттям нового КПК. Разом з тим, можливість використання показань з чужих слів під

час доказування у кримінальному провадженні передбачено практикою ЄСПЛ, яка відповідно до ст.9 КУ є частиною національного законодавства і з врахуванням якої застосовується кримінальне процесуальне законодавство України.

Згідно ч.1 ст.97 КПК, показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи [1]. Таке визначення, на думу І. Калініної, є недосконалим, оскільки до таких показань повинні ставитися набагато вищі нормативні вимоги, ніж до інших видів доказів, особливо, зважаючи на сумнівність підтвердження джерела їх походження [2, с.210]. Аналогічно вважає і В. Точіловський, при тому він вказує на те, що таке визначення не відповідає на питання про те, чи можуть підпадати під таку категорію подібні види доказів як:

- показання в суді свідка про зміст документа, який він читав, але автором якого він не є (якщо такі показання все ж таки допускаються, то виникає питання чи приймаються в якості доказів лише показання свідка про документ чи і свідчення разом з документом);
- свідчення в суді експерта-криміналіста з приводу документа, який він досліджував, але автором якого він не є;
- надані через свідків у суді письмові висновки експертів, які самостійно не викликаються в суд в якості свідків;
- надані через свідків у суді документи (у тому числі комерційні документи, платіжні доручення та договори), автори яких не викликаються як свідки [3].

Враховуючи позицію В. Точіловського, ми вважаємо, що у ст. 97 КПК України вказано тільки на форму вираження (письмово або усно) надану особою, яка безпосередньо дає показання в суді, але не відносно особи, на чіє твердження посилається свідок. Очевидно, що неврегульованість цього питання підштовхує до виникнення сумнівів щодо достовірності такого доказу.

Досить цікавим є судження колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду стосовно сутності показань з чужих слів у справі № 662/330/20, де під час розгляду було встановлено, що системне тлумачення вказаної норми процесуального закону свідчить про те, що показанням з чужих слів буде твердження про існування певного факту, який особа не сприймала особисто, а дізналася про нього зі слів іншої особи. При цьому, ВС наголосив, що для визначення того, чи є показання, в яких передаються висловлювання іншої особи, показаннями з чужих слів у значенні ст. 97 КПК України, необхідно встановити, чи надаються або використовуються ці висловлювання іншої особи для доведення існування того факту, про який стверджується в цьому

переданому висловлюванні. Показання, які містять висловлювання іншої особи, надані з метою доведення того, що інша особа висловилася саме так за певних обставин, не можуть вважатися показаннями з чужих слів відповідно до ст. 97 КПК України, оскільки у такому разі вони є повідомленням про факт висловлювання, який свідок вже безпосередньо спостерігав [4].

Загалом особливістю показань з чужих слів є відсутність першоджерела. Як зазначає Б. Шабаровський, повноцінна перевірка показань з чужих слів неможлива, з чим погоджуються 64,3 % опитаних практичних та науково-педагогічних працівників, оскільки доказ – це органічна єдність фактичних даних та їх джерела, а однією із складових предмета перевірки є якраз перевірка надійності джерела доказу [5, с.125]. На думку О. Шило за своєю суттю показання з чужих слів є похідними доказами, а тому й доказування має спрямовуватися до першоджерела відомостей, що мають значення для кримінального провадження та мінімізації їх інтерпретаторів [6, с.165]. Іншу думку мають Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та інші, які доводять важливість таких показань, зважаючи на можливість виявлення і допиту свідків-очевидців, перевірки першоджерела інформації, а також одержання відомостей і про інші джерела доказів (документи, предмети тощо). Наприклад, якщо у свідка є відомості, які мають значення для справи, але він знає лише те, що йому було повідомлено від іншої особи, то допит такого свідка дає можливість встановити особу, від якої ці відомості походять, допитати її і таким шляхом одержати первинні докази. Тобто, у цьому випадку похідний доказ використовується для відшукування первинного. Однак, інколи він може стати і підставою для перевірки первинних доказів. Зокрема, коли свідок, що безпосередньо сприймав подію, дає на допиті показання, які відрізняються від тих, що він розповідав іншій особі, то тоді між цією особою і свідком може бути проведена очна ставка, внаслідок якої і буде перевірена правильність первинного доказу [7, с.149]. Водночас, В. Нор стверджує, що коли свідок не може повідомити джерело, з якого він одержав інформацію про обставини, що входять до предмету доказування у кримінальній справі, типу просто десь чув, або хтось говорив, або всі про це знають, то такі відомості не можуть бути показаннями з чужих слів, а тим паче, доказом [8, с.80].

На нашу думку, цілком доречним є виділення тих виняткових випадків, які визначаються у науковій літературі, для повного розуміння сутності використання показань з чужих слів у системі джерел доказів:

– коли значущість такого доказу надає додаткову і єдину можливість суду встановити істотні обставини для кримінального провадження, а також коли без наявності такого доказу неможливо довести необхідну обставину для провадження;

- якщо використання такого доказу є виправданим у ситуації відсутності первинних доказів або їх сумнівності;
- коли первинний доказ втрачений або його неможливо отримати;
- коли за допомогою показань з чужих слів є можливість віднайти інші докази, до яких слід звернутися для перевірки фактів, що мають значення для кримінального провадження;
- коли дані, отримані з показань з чужих слів, можуть служити засобом для перевірки інших доказів кримінального провадження;
- коли показання з чужих слів може використовуватися як засіб заміни первинного доказу [9, с.291].

Таким чином, на основі вищезазначеного, можемо стверджувати, що визначене законодавством поняття показань з чужих слів потребує вдосконалення для правильного сприйняття норми та у результаті ефективного її використання як доказу у кримінальному провадженні. Для того, щоб уникнути спірних питань щодо визнання таких видів доказів, як інформація, надана особою, відносно прочитаного нею документа, або будь-які угоди чи інші ділові папери, передані до суду сторонніми особами, або свідчення експерта щодо вивчення ним певного листа чи документа, показаннями з чужих слів, вважаємо за доцільне викласти ч.1 ст.97 КПК у такій редакції: «Показаннями з чужих слів є відомості, що надані в усній, письмовій чи в іншій формі, щодо певного факту, який ґрунтується на твердженні, зробленому іншою особою в усній, письмовій чи в іншій зрозумілій формі».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально процесуальний кодекс України: закон України від 20 листопада 2012р. № 4651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20150201#Text> (дата звернення: 02.04.2022).
2. Калініна І.В., Шестакова А. І. Актуальні питання допустимості показань з чужих слів як виду доказів у кримінальному процесі України. Кальміуські правові читання: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф., 8–9 груд. 2017 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2017. С. 209–213.
3. Точилковский В.И. Определение показаний с чужих слов в новом УПК Украины. Международное уголовное правосудие: веб-сайт. URL: <https://interjustice.blogspot.com/search/label/показания%20с%20чужих%20слов%20%28hears%20au%29> (дата звернення: 02.04.2022).

4. Попов С. Що визнається показанням з чужих слів: позиція ВС. Судово-юридична газета: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/196450-scho-viznayetsya-rokazannuyam-z-chuzhikh-sliv-pozitsiya-vs> (дата звернення 02.04.2022).
5. Шабаровський Б.В. Перевірка доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09/ Націонал. ун-т «Острозька академія», Острог, 2019. 237 с.
6. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2014. 824 с.
7. Кримінальний процес України: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хоматов та ін.; за ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. Х.: Право, 2000. 496 с.
8. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів : Вид-во ЛДУ, 1978. 112 с.
9. Кримінально процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар у 2 т./ О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО СУДДІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Ільченко О.В.

*к.ю.н., доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Необхідність охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження в Україні, а також забезпечення неупередженого та ефективного розслідування зумовлюють розробку та запровадження нових правових інститутів для вдосконалення системи кримінальних процесуальних гарантій. (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК) [1, с. 97]. Саме на інститут слідчого судді у кримінальному процесі покладено здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження на стадії досудового розслідування.

Термін «слідчий суддя» та його процесуальний статус визначені у пункті 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, згідно з яким ним є суддя суду першої ін- станції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, перед- баченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду [2].

Звернувшись до історії права, можна визначити процесуальну природу поняття «слідчий суддя». Це словосполучення найбільшого поширення набуло після здійснення в Російській імперії судової реформи 1864 р. Проте аналіз розвитку судоустрою та процесуального законодавства свідчить, що за своїми функціональними обов'язками судовий слідчий тих часів нічим не відрізнявся від звичайного слідчого в кримінальному процесі радянського періоду, за тим лише винятком, що структурно він належав до окружного суду чи до судової палати, всі його рішення підлягали судовому контролю, а скарги на його дії розглядалися цими судовими органами.

Історія розвитку національного кримінального процесуального законодавства України свідчить про докорінні зміни, які відбулися за часи її незалежності в аспекті контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. Так, КПК України 1960 р. функцію контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному процесі під час досудового слідства здебільшого покладав на органи прокуратури [3, с. 72].

У кримінально-процесуальному законодавстві європейських країн по-різному визначається суб'єкт уповноважений здійснювати контрольні функції на досудовому провадженні. Приміром, посада слідчого судді існує в КПК Латвії та Італії. У кримінальному процесі Франції функціонують і слідчі судді, й судді по свободах та ув'язненню. Суддя по кримінальному переслідуванню передбачений за КПК Республіки Молдова. У КПК Литовської Республіки закріплено статус судді досудового провадження. У ФРН судові повноваження при проведенні дізнання покладаються на суддю-дізнавача [4, с. 897].

Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження у справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, яка полягає у забезпеченні законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні у кримінальній справі [4, с. 675].

Компетенція слідчого судді поширюється також на випадки необхідності проведення під час досудового розслідування відповідних експертиз. Так, згідно з положеннями ч. 3 ст. 242 КПК за ухвалою слідчого судді здійснюється примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи у разі відмови такої особи від проведення зазначених експертиз, та за ухвалою слідчого судді вирішується питання щодо залучення експерта за клопотанням сторони захисту у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення

експерта. Крім того, КПК запровадив новий інститут – допиту свідка чи потерпілого слідчим суддею під час досудового розслідування, якщо існують або раптом виникли обставини, що можуть унеможливити допит зазначених осіб під час судового провадження (ст. 225 КПК). Існування цього інституту є винятком із загального правила про безпосередність дослідження доказів, відповідно до якого суд повинен досліджувати докази безпосередньо. Запобіжними заходами згідно з ч. 1 ст. 176 КПК є: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою [3, с. 74].

У дослідженнях вітчизняних науковців існують різноманітні погляди стосовно статусу слідчого судді. На думку Ю.В. Скрипіної, слідчим суддею є суддя, що «забезпечує законність і обґрунтованість обмеження основоположних прав та свобод особи на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні, до повноважень якого належить прийняття рішень про застосування заходів процесуального примусу, а також проведення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій, що обмежують права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого або прокурора» [5, с. 7].

В. Т. Маляренко та П. П. Пилипчук вважають, що слідчий суддя повинен здійснювати повноваження судового контролю за досудовим розслідуванням, покладені на нього Конституцією України, а також приймати рішення про застосування всіх заходів процесуального примусу, які суттєво обмежують конституційні права і свободи людини, вирішувати питання про відповідальність за невиконання або неналежне виконання процесуальних обов'язків, розглядати скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи та про закриття кримінальної справи, про усунення захисника від участі у справі [6, с. 14].

Щодо порядку набуття статусу слідчого судді певним суддею, КПК України встановлює, що слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Також у ч. 5, ст.21 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" зазначено що до обрання слідчого судді відповідного суду його повноваження здійснює найстарший за віком суддя цього суду. Слідчий суддя не звільняється від виконання обов'язків судді першої інстанції, проте здійснення ним повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні враховується при розподілі судових справ та має пріоритетне значення [7].

Тобто закон встановлює, що статус слідчого судді набувається шляхом обрання слідчого судді з поміж суддів певного суду іншими суддями цього ж суду. При цьому в законі немає жодних вимог чи обмежень до кандидата на виконання функцій слідчого судді, не встановлюється мінімальної чи максимальної кількості слідчих суддів у певному

суді залежно від загальної кількості суддів цього суду, не передбачається жодної залежності набуття особою цього статусу відносно спеціалізації цього судді у певній категорії справ. Також закон не встановлює і не регламентує порядку висунення претендентів на цей статус, порядку скликання і проведення зборів суддів, їх кворуму, необхідної кількості голосів за обрання особи [8, с. 28].

Всі ці питання закон фактично відносить на вирішення зборів суддів певного суду, розраховуючи, що судді зможуть самотійно їх врегулювати. Лише на випадок не вирішення цього питання зборами суддів, закон передбачає, що статус слідчого судді поза обранням й без урахування згоди такої особи набуває найстарший за віком суддя цього суду.

Отже, найстарший за віком суддя в окремому суді буде змушений виконувати функції слідчого суддя незалежно від власної волі, у випадку не вирішення питання про обрання таких осіб, та без урахування того, чи довірили б саме йому його колеги судді виконувати дані функції. Найстарший за віком суддя не може відмовитися від виконання покладених на нього функцій, оскільки відсутність в суді слідчого судді може паралізувати хід досудового розслідування по кримінальним справам. Крім того, така відмова може вважатися ухиленням від здійснення правосуддя, що може мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Таким чином, слідчий суддя як суб'єкт кримінального провадження, має велике процесуальне значення, від нього значною мірою залежить тактика досудового розслідування і судова перспектива кримінального провадження у подальшому. Слідчий суддя є надійним бар'єром щодо порушень прав людини під час проведення досудового розслідування. І хоча даний інститут детально регламентований, залишається достатньо питань, які потребують вирішення на законодавчому рівні.

Введення інституту слідчого судді у вітчизняне законодавство є важливим кроком на шляху до реформування судової системи України, адже це має забезпечити законність та обґрунтованість в прийнятті рішень стосовно застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – К., 2010. – №2. – С.95-98.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

3. Руденко В. процесуальний статус слідчого судді. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 3(4). С. 71-78.
4. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2012. № 2. С. 896-901.
5. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 219 с
6. Маляренко В. Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України / В. Маляренко, П. Пилипчук // *Право України*. – 2000. – №8. – С.10-20.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
8. Омельчук Л.В., Клімковська Х.І. Процесуальний статус слідчого судді в кримінальному процесі України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11, № 3. С. 98–106.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Анісімова Ю. В.

*студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Безпека осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є важливою умовою для здійснення ефективного та неупередженого кримінального провадження, прийняття справедливого рішення по справі. Так, в Україні було запроваджено інститут забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, який передбачає здійснення правоохоронними органами ряду правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [1]. Проте нині механізм функціонування зазначеного інституту в нашій країні все ж є недосконалим, недостатньо врегульованим на законодавчому рівні, та потребує впровадження позитивного досвіду зарубіжних країн.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють питання забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному судочинству, є Конституція України,

Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» тощо. Профільним серед них є Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», який визначає коло осіб, котрі мають право на забезпечення безпеки, та органи, які цю безпеку забезпечують, їх права та обов'язки, а також перелік можливих заходів забезпечення безпеки, порядок їх застосування і скасування щодо осіб, взятих під захист, та інші організаційні питання.

Право на забезпечення безпеки при розгляді кримінальних правопорушень мають особи, які сприяють кримінальному судочинству, та відносно життя, здоров'я, майна яких може існувати реальна загроза, пов'язана зі встановленням фактів справи. Це можуть бути свідки, підозрювані, захисники і законні представники, потерпілі та їх представники, свідки, експерти, перекладачі, поняті, члени сімей таких осіб та інші особи, виключний перелік яких закріплено в статті 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Як зазначає А. Орлеан, окрім погроз та конкретних посягань на життя, здоров'я, житло і майно громадян, про наявність реальної загрози можуть свідчити характер злочину щодо якого здійснюється кримінальне провадження, характеристика особи, котра становить потенційну загрозу, та її зв'язки, важливість свідчень особи, якій загрожує небезпека [2, с. 88].

Органами, які забезпечують безпеку осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, є державні органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки та ті, які безпосередньо їх здійснюють. Процесуальний порядок прийняття рішення про застосування заходів безпеки передбачає, що орган, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці особи, яка має право на забезпечення безпеки, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках – негайно прийняти рішення про застосування або про відмову у застосуванні заходів безпеки. Своє рішення вони оформлюють мотивованою постановою чи ухвалою і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки [1]. Перелік кримінальних правопорушень, під час здійснення провадження у яких можуть застосовуватись заходи забезпечення безпеки, відсутній. Тобто законодавство надає можливість прийняти рішення про застосування будь-якого з заходів безпеки під час здійснення провадження за будь-яким із злочинів [3, с. 124].

У багатьох країнах завдання державного захисту осіб, які сприяють правосуддю, успішно здійснюють спеціальні державні органи, багатоплановість функцій яких

координується єдиним центром. Крім того, в окремих країнах схиляються до думки, що державним захистом учасників кримінального провадження має займатися відомство, що не має функцій з розкриття та розслідування злочинів [4, с. 67]. В Україні ж організація роботи по забезпеченню безпеки осіб, що сприяють кримінальному судочинству, здійснюється дещо інакше, оскільки не існує такого відомства, яке б мало координувати дану роботу, як, зокрема, не діє в Україні і програма захисту свідків.

Світова практика показує, що правильно обраний механізм у забезпеченні безпеки особам, які сприяють кримінальному судочинству, дає свої позитивні результати. Особливо ефективно організована ця робота у США. США першими в світі запровадили реалізацію такого документа як Програма захисту свідків «WITSEC» (United States Federal Witness Protection), яка передбачає захист свідків, яким, у зв'язку з їх участю в кримінальному провадженні, може загрожувати небезпека. Вона є досконалим інструментом із недопущення різного роду впливу на особу, що дає свідчення у кримінальному провадженні в якості свідка, а також врегульовує питання відшкодування шкоди особам, що її зазнали в результаті надання доказів, які викривають злочин [5, с. 327]. Тому саме поступова імплементація міжнародних норм і стандартів у вітчизняне кримінальне законодавство дасть змогу запровадити в Україні ефективний та надійний інститут забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, який зможе забезпечити захист учасників судових процесів від протиправного впливу.

Також суттєво зменшують ефективність забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального провадження, прогалини законодавства та недостатнє фінансування цієї сфери. Вплинути на ситуацію, на думку багатьох науковців, можуть зміни до чинного законодавства. Правники зазначають, що внесення до Кримінального процесуального кодексу України окремого розділу «Забезпечення безпеки осіб, які сприяють кримінальному судочинству» посприє створенню чіткого алгоритму забезпечення безпеки особам, які її потребують, доповнить та конкретизує вже існуючий Закон України «Про забезпечення заходів безпеки особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві» переліком злочинів, при яких застосовуються відповідні заходи безпеки, та механізмом здійснення нагляду і контролю за виконанням таких заходів.

Таким чином, з огляду на важливість реалізації заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному судочинстві, нагальним є питання удосконалення вже існуючого механізму по забезпеченню безпеки, усунення недоліків та прогалин в нормативно-правовій базі з цього приводу та впровадження позитивного міжнародного досвіду в національне законодавство України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 05.05.2022).
2. Орлеан А. М. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. № 3 (7). С. 87-92.
3. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 20217. № 3. С. 119-128.
4. Глобенко Г. І. Окремі аспекти інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2018. № 4 (84). С. 63-70.
5. Вечеря М. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки свідка в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 325-330.

ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Кучмістенко О. В.

*Студентка III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Присяжні засідателі мають вагомe значення у кримінальному судочинстві, які разом із професійними судьями впливають на вирішення подальшої долі людей. Участь присяжних засідателів у кримінальному судочинстві є гарантією законності останнього та сприяє його об'єктивності, але задля того, щоб така робота була ефективною, потрібно якісно підійти до питання правового, матеріального та практичного регулювання участі лави присяжних у кримінальному процесі.

Нині, інститут присяжних у нашій країні лише стає на свій шлях зміцнення у судовій системі, тому зосередивши увагу та доклавши певних зусиль суд присяжних в Україні стане одним із розвинених демократичних елементів системи правосуддя.

Відповідно до ст. 124 Основного закону нашої держави народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Згідно із Конституцією України, у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних [1].

Перш за все, пропонуємо розглянути значення таких понять як «присяжний» та «суд присяжних». Згідно із визначенням, яке зазначене у Великій українській енциклопедії, присяжні - це громадяни, які у випадках, передбачених законом, залучаються до здійснення правосуддя. Суд присяжних, одна з форм здійснення правосуддя при розгляді справ у першій інстанції за участю представників від різних верств населення [2, с. 120, 135]. У відповідності до ч. 1 ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя [3]. Як зазначає В.М. Щерба суд присяжних – це юридичний інститут, покликаний сприяти гуманізації судової системи, дотриманню принципу верховенства права та реалізації конституційних засад судочинства (змагальності судового процесу, його демократичності, гласності тощо), а також забезпеченню прав, свобод та законних інтересів людини [4, с. 120].

Відповідно до проекту Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 року № 3843, суд присяжних – це форма безпосередньої реалізації природнього, закріпленого в Конституції України права народу на здійснення правосуддя. Присяжним є громадянин України, який залучається до здійснення правосуддя у випадках і порядку, визначених цим Законом. Здійснення правосуддя громадянином України, якого обрано як присяжного, є не лише правом, а й конституційним та громадянським обов'язком [5].

Із викладених вище дефініцій, можемо стверджувати, що особа присяжного є невід'ємним елементом системи правосуддя в Україні, який має свій статус, свої права та обов'язки, але який потребує якісних змін та удосконалення. Суд присяжних – це правовий інститут, який забезпечує право народу, тобто представників із різних груп населення, на здійснення правосуддя у судах першої інстанції, реалізуючи при цьому основні принципи здійснення судочинства та забезпечуючи дотримання природних прав та свобод людини і громадянина.

Процесуальним законодавством передбачено певний перелік умов, за яких громадянин може бути включений до списку присяжних, але на нашу думку, головною умовою набуття особою статусу народного представника є його бажання змінити ставлення суспільства до системи правосуддя і вплинути на забезпечення справедливого та неупередженого розгляду справи, а також на винесення рішення судом у розумні строки.

Кримінальне судочинство за участі суду присяжних відбувається лише у місцевому загальному суді першої інстанції. Згідно із ч. 1 ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», для затвердження списку присяжних територіальне управління Державної

судової адміністрації України звертається з поданням до відповідних місцевих рад, які формують і затверджують у кількості, зазначеній у поданні, список громадян, які постійно проживають на територіях, на які поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, відповідають вимогам статті 65 цього Закону і дали згоду бути присяжними [3].

Варто зазначити, якщо після спливу 2 місяців список присяжних затверджений не буде, то територіальне управління Державної судової адміністрації України звертається з поданням щодо затвердження списку присяжних до відповідної обласної ради. Згаданий список складається строком на три роки (у разі необхідності переглядається) і відправляється до відповідного окружного суду.

Відповідно до ч. 1, 3 ст. 365 КПК України, після призначення судового розгляду судом присяжних головуєчий дає секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, які внесені до списку присяжних. Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання [6].

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року передбачає можливість залучення присяжних у суді першої інстанції за одночасного існування двох умов: застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі та за умов оголошення клопотання обвинуваченого, щодо проведення суду за участі присяжних. Також, кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд [6].

Реформування суду присяжних в Україні є досить актуальною і важливою темою. Задля забезпечення перетворень у вітчизняній судовій системі, нині, діяльність парламенту активізувалася у цій сфері.

Проект Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 року № 3843 спрямований на забезпечення реалізації статті 124 Конституції України щодо безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя через присяжних [7]. Він складається із 31 статті й прикінцевих та перехідних положень і своїм прийняттям зумовлює внесення поправок до деяких нормативно-правових актів, які регламентують діяльність інституту присяжних.

На відміну від традиційної норми КПК України про здійснення правосуддя судом присяжними у складі двох суддів та трьох присяжних, у проекті йде мова про створення лави присяжних у кількості, яка сягає восьми осіб (число присяжних може змінюватися у залежності від обговорень парламентаріями даного акту) та одного професійного судді.

На нашу думку, збільшення кількості присяжних, може позитивно вплинути на прийняття справедливих та неупереджених рішень.

Відповідно до чинного законодавства України існують певні вимоги до присяжного, а саме: такою особою може бути громадянин України; якому виповнилося тридцять років; який постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом.

У нормі проєкту Закону України щодо вимог до присяжного, йде мова про зниження віку, а саме до 21-го року, відповідно до якого, особа може бути додана до списку присяжних.

Ми погоджуємося з думкою науковців Яцика Т. П. та Шкелебея В. А., які зазначають, що недоцільно знижувати віковий ценз для присяжних, тому що за таким проєктом Закону присяжним надається більше прав, а за професійним суддею пропонується закріпити організаційну функцію, аніж вирішальну роль (професійний суддя на підставі вердикту присяжних зобов'язаний постановити мотивувальний вирок). Незважаючи на те, що проєкт Закону базується на виборчому праві, яке дозволяє з 21 року брати участь у виборчому процесі, такий процес не можна порівнювати з кримінальним провадженням, під час якого розв'язується доля однієї або декількох осіб [8, с. 72].

Загалом, досліджуваний проєкт містить достатньо новел, які у разі його ухвалення, потенційно можуть підвищити ефективність роботи суду присяжних та відповідно системи правосуддя загалом.

Згідно із Указом Президента України №231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» зокрема у сфері судочинства планується запровадження інституту суду присяжних, який вирішуватиме питання винуватості (вини) особи у вчиненні злочинів, за які законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (як перший етап запровадження), віднесення в подальшому до повноважень суду присяжних вирішення питання винуватості (вини) особи у вчиненні злочинів, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років; встановлення процесуальних запобіжників безсторонності присяжних та запровадження перехідного періоду для впровадження цього інституту безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя [9].

Отже, реалізація положень, які зазначені у Стратегії можуть вплинути на збільшення випадків залучення суду присяжних до виконання своїх функцій, зокрема не лише у справах, де вирішується питання про застосування до обвинуваченого покарання у виді довічного позбавлення волі, а і у справах про застосування до особи покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років.

З огляду на проведені дослідження інституту суду присяжних у кримінальному судочинстві, можемо зазначити, що деякі положення чинного законодавства, які регулюють діяльність народних представників потребують подальшого удосконалення. Наприклад, умови, за яких громадянин може бути присяжним доцільно доповнити вимогами про те, що така особа, повинна мати спеціальну вищу юридичну освіту, адже громадяни, які не знайомі з основами процесуального законодавства, на нашу думку, не можуть ефективно виконувати свою роботу. Також, ми вважаємо, що присяжний, повинен бути грамотним, з гарною репутацією, мати відповідне місце проживання та роботу або інше постійне заняття, тобто бути соціально-відповідальною особою.

Значення участі народу у здійсненні правосуддя у сучасному світі збільшується. Успішне функціонування інституту присяжних у судовій системі країни зазвичай визначається високим рівнем довіри держави до громадян, а також готовності держави забезпечити діяльність роботи присяжних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.12.2021).
2. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402 –VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 28.12.2021).
4. Щерба В.М. Про деякі питання щодо поняття інституту присяжних у кримінальному процесі. *Двадцять четверті економікоправові дискусії* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Львів, 28 лют. 2018 р. Львів, 2018. С. 119-121.
5. Проект Закону України «Про суд присяжних» від 14 липня 2020 року №3843. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465 (дата звернення: 28.12.2021).
6. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, №13. С. 88.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про суд присяжних» від 14.07.2020 р. № 3843 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69465 (дата звернення: 02.01.2022).
8. Яцик Т. П., Шкелебей В. А. Суд присяжних у кримінальному провадженні як форма безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя. *Право та державне управління*. 2020 р. № 3. С. 70-74.

9. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки: Указ Президента України №231/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137> (дата звернення: 02.01.2022).

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ ЕКСТРАДИЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Сенченко С. М.

*Студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Екстрадиція осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів або засуджених судом іноземної держави, для кримінального переслідування або виконання вироку, а також передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі, громадянами яких вони є, визнається найважливішим видом міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, що дозволяє забезпечити незворотність притягнення осіб до відповідальності, призначення покарання, соціальну реабілітацію засуджених осіб. Особливого значення інститут екстрадиції набуває в умовах глобалізації, інтеграції, міграції населення та зростання рівня організованої транснаціональної злочинності.

Поняття екстрадиції закріплено на законодавчому рівні як в національних, так і міжнародних правових актах. Так, відповідно до статті 541 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) екстрадиція – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

У статті 1 Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13.12.1957 [2] зазначено, що договірні Сторони зобов'язуються видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених в цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої Сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою.

Тобто, як у КПК, так і в Конвенції мова йде про одне і те ж поняття, проте, в положеннях Конвенції не знаходимо самого терміну «екстрадиція», натомість в ній вживається поняття «видача особи».

Аналізуючи змістовну складову дефініцій, варто зазначити, що в обох документах сутність поняття зводиться до видачі особи запитуваній державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку суду.

Розглянемо наукові підходи до визначення даного поняття. П.М. Маланчук та А.П. Молчанова зазначають, що в юридичній літературі термін «екстрадиція» прийнято розглядати як у вузькому, так і в широкому сенсі. У вузькому сенсі він є синонімом поняття «видача особи для кримінального переслідування або виконання вироку», а в широкому – виступає як узагальнюючий термін, що охоплює не тільки видачу для кримінального переслідування, а й суміжний з нею підінститут передачі осіб до міжнародних судових органів, а також інститут передачі осіб з метою відбування покарання [3, с. 87].

На думку С.С. Нестеренко екстрадиція – це заснована на міжнародних договорах, загальновизнаних принципах міжнародного права та нормах внутрішньодержавного права форма міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що полягає у видачі обвинуваченого для здійснення правосуддя або засудженого для приведення до виконання обвинувального вироку суду, що надається державою, на території якої знаходиться запитувана особа на запит державою, що має підстави для здійснення своєї юрисдикції із дотриманням прав та інтересів осіб, що підлягають видачі [4, с. 52].

У юридичній енциклопедії надається визначення поняття «видача злочинців, екстрадиція» як передача злочинців державою, на території якої вони перебувають, іншій державі (на її вимогу) для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для приведення у виконання обвинувального судового вироку, який набув чинності. Вимогу про видачу злочинців може пред'явити держава, громадянином якої є злочинець, або на території якої вчинено злочин, або якій завдано шкоду злочинцем [5, с. 159].

Л. Максимів визначає поняття екстрадиції як засновану на принципах і нормах міжнародного та національного права процесуальну діяльність, пов'язану із наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у передачі особи державі, на території якої було вчинено кримінальне правопорушення, або державі, громадянином якої є особа, яка вчинила кримінальне правопорушення чи державі, котра найбільше потерпіла від злочинного діяння, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [6, с. 275].

Аналізуючи наведені доктринальні підходи до розуміння поняття екстрадиції, слід зазначити, що загалом всі вони мають спільні риси, зокрема, сприйняття екстрадиції як

інституту міжнародного співробітництва між державами у сфері кримінального процесуального права, сутністю якого є видача особи державі для здійснення досудового розслідування за обвинуваченням у вчиненні злочину або виконання обвинувального вироку суду. Порівняно із нормативними визначеннями, наукові підходи до розуміння є дещо більш розширеними та більш повно розкривають сутність інституту екстрадиції.

Не існує єдиного критерію для визначення злочину політичного характеру, тому саме ця невизначеність посилює проблеми під час вирішення питань видачі. Принцип невидачі політичних злочинців не поширюється на осіб, які вчинили міжнародні злочини. Вони підлягають безумовній видачі.

До осіб, які шукають притулок, не повинні застосовуватися такі заходи, як відмова від дозволу переходу кордону, а також висилка в яку-небудь країну, де вони можуть піддатися переслідуванню. Виняток з цього принципу може бути зроблено лише з міркувань національної безпеки або в цілях захисту населення.

Обов'язковості видачі громадянина третьої держави також не існує. Під час видачі громадян третьої держави виникає питання про узгодженість цього акта з державою громадянства. Однак, як правило, держави приймають дане рішення на власний розсуд [7].

Умова двостороннього (обопільного) визначення складу злочину відома з 1887 року під назвою «принципу подвійної кримінальності». Спочатку, головною причиною появи й використання цього принципу в екстрадиційному процесі була необхідність забезпечення взаємності в практиці видачі, тільки пізніше цей принцип був визнаний необхідним для захисту прав людини [8, с. 48].

Охарактеризуємо детальніше принцип подвійної кримінальності. В обґрунтування цього принципу приводяться міркування суверенітету, міжнародної солідарності, а також дотримання принципу законності. Вважається, що, по-перше, принцип подвійної кримінальності логічно впливає із суверенітету держави: жодна держава не зобов'язана вести співробітництво в кримінальному переслідуванні, якщо інкриміноване діяння, відповідно до її власних законів, не є злочинним. По-друге, у принципі подвійної кримінальності знаходить своє відображення солідарність держав у боротьбі зі злочинністю. По-третє, подвійна кримінальність може також розглядатися як прояв принципу законності, що виражається у формулі «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» (немає ні злочину, ні покарання без вказівки на це у законі) [9].

Вказаний принцип виконує функцію забезпечення прав людини, оскільки перешкоджає обмеженню свободи внаслідок порушень, які не визнаються злочинами в обох державах. Відомим випадком, пов'язаним з принципом подвійної кримінальності була справа голландського пивного магната Хейнекена (Heineken). В 1983 р. Хейнекена викрали й незаконно утримували в Нідерландах. У 1984 р. на запит голландської влади обвинувачуваних у

вчиненні даного злочину заарештували у Франції. Однак французький суд відмовив у їхній екстрадиції, оскільки розглянуте діяння не було включено в перелік злочинів, що є підставою для видачі відповідно до Договору про екстрадицію між Францією та Нідерландами 1898 р. Проблема полягала у тому, що, відповідно до зазначеного Договору, екстрадиції підлягали тільки особи, винні у викраденні й незаконному утриманні дітей [10, с. 52].

Якої би практики не дотримувалися держави, загально визнаним є положення, що видача здійснюється тільки в тому випадку, якщо діяння вважається злочинним за законами обох сторін. Таким чином, принцип подвійної кримінальності зафіксований у кожному договорі про видачу й отримав у теперішній час характер активно діючої норми міжнародного права. Кримінально-правова заборона й покарання за її порушення повинні бути встановлені законом. З формулювання принципу законності випливає, що особа не може бути екстрадованою за суспільно небезпечне діяння, не передбачене в кримінальному законодавстві як запитуючої так і запитуваної держав [11, с. 205].

Висновки. З аналізу доктринальних підходів до розуміння поняття екстрадиції вбачається, що загалом всі вони мають спільні риси, зокрема, сприйняття екстрадиції як інституту міжнародного співробітництва між державами у сфері кримінального процесуального права, сутністю якого є видача особи державі для здійснення досудового розслідування за обвинуваченням у вчиненні злочину або виконання обвинувального вироку суду. Порівняно із нормативними визначеннями, наукові підходи до розуміння є дещо більш розширеними та більш повно розкривають сутність інституту екстрадиції.

На законодавчому рівні відсутній належний механізм правового регулювання процесуального статусу осіб, що підлягають екстрадиції у національному законодавстві. Проте, виходячи зі змісту статті 574 КПК України, слід зробити висновок, що видачі підлягають наступні категорії осіб: підозрювані, обвинувачені на стадії досудового розслідування; підсудні, засуджені на стадії судового розгляду або виконання вироку.

З урахуванням викладено можемо зазначити, що обвинувачений є стороною кримінального провадження на стадії досудового розслідування. А це, у свою чергу суперечить положенню статті 42 КПК України 2012 року, де чітко вказано, що обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Обвинувачений з'являється тільки під час судового провадження (на стадії досудового розслідування зазначений учасник відсутній). Тому, виходячи із зазначеного, слід констатувати наявність колізії законодавства. У зв'язку з цим статтю 574 КПК слід доповнити нормою такого змісту: «Офіс Генерального прокурора є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування». Також слід зазначити, що екстрадиція є невід'ємним інститутом вітчизняного законодавства та міжнародного права серед держав-

підписантів Європейської конвенції про видачу правопорушників який потребує подальших удосконалень та усунення прогалин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 13.12.1957. URL: <https://bit.ly/3Nj8WNt>.
3. Маланчук П. М., Молчанова А. П. Видача особи (екстрадиція) у кримінальному провадженні щодо злочинів міжнародного характеру. *Правові горизонти*. 2017. № 3. С. 86–91
4. Нестеренко С. С. Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції.: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 192 с.
5. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т.1: А Г. 1998. 672 с.
6. Максимів Л. В. Деякі аспекти видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) за кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 272-277.
7. Порядок направлення запитів з надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні: метод. рекомендації / Кол. авт. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 44 с.
8. Минкова Ю. В. Принципы института выдачи (экстрадиции) в международном праве. М., 2002.
9. Зелинская Н. А. Международные преступления и международная преступность: Монография. Одесса: Юридическая литература, 2006.
10. Сафаров Н. А. Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики. Extradition in International Criminal Law: Problems of Theory and Practice М.: Волтерс Клувер, 2005.
11. Нестеренко С. С. Принцип подвійної кримінальності як інструмент захисту прав людини в інституті екстрадиції. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (керівник авт. кол.), Л. І. Кормич (ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; ОНЮА, Південноукр. центр гендер. проблем*. Одеса. 2009. Вип. 36. С. 204-209.

ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОТРИМАНОЇ ВНАСЛІДОК ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ

Ільченко О. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Смаль В. В.

*студент III курсу ННІ права
Сумського державного університету*

Згідно статті 32 Конституції України ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1]. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. На підставі викладеного можна стверджувати, що втручання в приватне спілкування особи, може бути здійснене у випадку проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Нормами міжнародно-правових договорів також встановлюється заборона втручання органів державної влади у приватне життя та спілкування осіб. Так, стаття 8 Конвенції гарантує кожному право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції та встановлює пряму заборону для органів державної влади на таке втручання окрім випадків, які зумовлені забезпеченням національної та громадської безпеки, економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Разом з тим, із тексту вказаної статті Конвенції вбачається, що таке втручання органів державної влади у випадках, зазначених вище, повинно відповідати двом критеріям, а саме: відбуватися згідно із законом; бути необхідним у демократичному суспільстві [2, с. 71].

Згідно статті 246 Кримінального процесуального кодексу України негласними слідчими розшуковими діями слід називати різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим кодексом. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [3].

З метою недопущення безпідставного втручання у сферу особистого життя людини, обмеження інших визначених Конституцією України та міжнародними нормативними актами прав людини, у Кримінальному процесуальному кодексі України передбачено досконалий механізм, що забезпечує дотримання законності провадження негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 68]. КПК чітко регламентує випадки, коли права людини на особисте життя та таємницю спілкування і такі дії можуть бути проведені

лише у разі, якщо необхідні відомості про особу неможливо отримати в інший спосіб, а також у справах щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Тракало Р.І. вважає, що кримінальним процесуальним законодавством України допускається втручання сторони обвинувачення в приватне життя особи, яка порушила закон, у тій її частині, що безпосередньо стосується кримінального правопорушення. Вважаємо, що з того моменту, коли в приватне життя особи на законних підставах втручається сторона обвинувачення, відповідна особа частково втрачає свої приватні властивості, які стають на певний час надбанням владних суб'єктів, які провадять досудове розслідування та здійснюють правосуддя. [5]

Відкритим залишається питання щодо збереження інформації, яка була зібрана під час втручання у приватне спілкування після проведення негласних слідчих розшукових дій. Згідно статті 259 КПК України, де зазначено якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому забезпечити збереження [3].

На думку А. Б. Ткачика ухвала слідчого суддя про дозвіл на проведення НСРД, які обмежують таємницю спілкування, обов'язково має бути розсекречена та долучена до матеріалів кримінального провадження, оскільки відсутність ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій унеможливує використання їх результатів у доказуванні [6].

Як зазначає В. Дрозд. Проблемним залишається аспект визнання доказів отриманих у результаті проведення НСРД, адже матеріали, зібрані під час втручання в приватне спілкування. Прокурор зобов'язаний зберегти конфіденційність зібраної інформації, але тоді постає проблема щодо розсекречення та зняття таємності з відповідної ухвали слідчого. Ще одним аспектом допустимості доказів, отриманих у результаті НСРД, є випадки, які стосуються приватного спілкування. Так, поширеною є практика огляду слідчим (прокурором) мобільних телефонів, планшетів, комп'ютерів, іншої електронної техніки, вилученої під час обшуку. Найпоширенішим способом процесуального оформлення дії, яка полягає в огляді та фіксації електронної інформації, що міститься на вилучених у межах інших процесуальних дій електронних пристроях, є також складання слідчим протоколу огляду [7, с. 186].

Слушно зазначили В.О. Глушков та О.А. Більчак, що надаючи право органам досудового розслідування використовувати відносини конфіденційного співробітництва, кримінальний процесуальний закон містить заборону залучення до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних

працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру, що теж забезпечує право учасників кримінального провадження на нерозповсюдження інформації конфіденційного характеру [4, с.68].

Отже, на підставі викладеного матеріалу можемо зробити висновки, що безумовно питання збереження інформації отриманої внаслідок втручання в приватне спілкування є досить дискусійним та потребує подальших наукових досліджень. Важливо зазначити, що Кримінальним процесуальним кодексом України, передбачена низка вищезазначених гарантій, які дозволяють упевнитися в дотриманні конституційності та збереженні інформації отриманої внаслідок проведення негласних слідчих розшукових дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 №253к/96. Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Перепелиця С.І. Дотримання прав особи під час втручання у приватне спілкування в кримінальному провадженні. *Форум права*. 2019. №55(2). С. 70-79.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Від 13.04.2012 №4651-VI. Відомості Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 24.04.2022)
4. Глушков В.О., Білічак О.А. Гарантії дотримання конституційних прав особи у провадженні негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. №67. С. 65-76.
5. Тракало Р.І. Право на повагу до приватного життя в кримінальному провадженні. Електронна бібліотека юридичної літератури: веб-сайт. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/19331/%D2#chapter> (дата звернення 25.04.2021).
6. Ткачик А.Б. Таємниця спілкування та її обмеження в кримінальному провадженні: анотація. Львів. 2021. 7 с.
7. Дрозд В. Судова практика щодо допустимості доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих(розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №9. С.185-191.

УЧАСТЬ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кравчук П. С.

студентка IV курсу

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

За Кримінально-процесуальним Кодексом України експертом визначають особу, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Проблема участі експерта у кримінальному провадженні ставала предметом дослідження ряду науковців. Можна виділити наступних вчених, які у своїх працях розглядали окремі аспекти даної проблеми: А. Галушко, Т. Лоза, Л. Макси-мів, В. Молчанов, М. Надіжко, Ю. Пілюков. Крім цього, великий науковий доробок містять праці й таких науковців як: В. Арсенєв, Р. Белкін, А. Вінберг, В. Гончаренко, О. Ейсман, В. Колмаков, Н. Клименко, М. Строгович, Л. Удалова та інших вчених-криміналістів [1, с. 228].

Важливе значення має й питання визначення правового статусу експерта, який є міжгалузевим інститутом. Саме тому, цивільне процесуальне, адміністративне процесуальне, господарське процесуальне і, звісно ж, кримінальне процесуальне право містить норми, які регулюють правовий статус експерта. Кримінально-процесуальний статус експерта встановлюється КПК України, Законом України «Про судову експертизу», Інструкцією «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» та іншими відомчими нормативно-правовими актами [1, с. 230].

Встановлено, що висновок та показання експерта є процесуальними доказами (ч. 2 ст. 84; ч. 1 ст. 95 ПК України). Залучення експерта можна вважати слідчою (розшуковою) дією, адже ст. 243 КПК України розміщена у розділі з відповідною назвою. У свою чергу, у ч. 3 ст. 93 КПК України зазначається можливість отримати стороною захисту висновків експертів. Однак, у кримінальному законодавстві не передбачена можливість збирання доказів стороною захисту шляхом проведення окремих слідчих

(розшукових) дій. Сторона захисту може лише ініціювати проведення таких дій шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань. Дана прога-лина ускладнює процедуру збирання доказів стороною захисту у зв'язку з чим витрачається дорогоцінний час [1, с. 230].

Для висновку експерта джерелом фактичних даних є процесуальний документ. Так, для слідчого, прокурора, слідчого судді та суду процесуальними документами призначення експертизи є постанова або ухвала, вимоги до яких чітко прописані в КПК. До них можуть додаватись окремі матеріали кримінального провадження, які містять дані, що можуть бути використані експертом при проведенні досліджень [2, с. 101].

З метою перевірки достовірності висновку експерта в кримінальному провадженні КПК передбачено проведення такої слідчої дії, як допит експерта в суді. Так, ст. 356 КПК України визначено порядок виклику, допиту, а також коло питань, які можуть бути поставлені експерту, в тому числі, які стосуються визначення його компетентності та компетенції. Зокрема, щодо наявності спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку [2, с. 101-102].

Отже, висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів, яке отримується в ході проведення експертом судової експертизи. Висновок експерта повинен відповідати основним критеріям оцінки доказів – належності, допустимості, достовірності та достатності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сенченко Н. М., Ющенко М. С. Участь експерта у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 227-231.
2. Пілюков Ю. Процесуальні вимоги до висновку експерта у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 3 (15). 2018. С. 99-102.

СКЛАДАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кравчук П. С.

студентка IV курсу

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Процесуальна діяльність у кримінальному провадженні складається, значною мірою, з прийняття процесуальних рішень і проведення процесуальних дій та по суті має закінчуватися прийняттям остаточних процесуальних рішень по кримінальному провадженню. Саме в них уповноважений орган або посадова особа в межах своєї компетенції і в передбаченому законом порядку роблять висновок про встановлені фактичні обставини і на їх підставі, керуючись законом, дають відповіді на правові питання, що виникають по справі і виражають владне волевиявлення про дії, що витікають із встановлених обставин і приписів КПК України [1, с. 6].

Саме кримінально-процесуальна форма як встановлений законом процесуальний порядок розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ, має величезне значення для прийняття процесуальних рішень, оскільки вона визначає: підстави, умови і порядок провадження процесуальних дій; підстави, умови та процесуальний порядок прийняття процесуальних рішень; види, зміст і форми процесуальних рішень, які можуть бути прийняті у кримінальному провадженні. Дотримання кримінально-процесуальної форми є гарантією законності кримінального провадження та прийняття законних, обґрунтованих і мотивованих процесуальних рішень. Порушення кримінально-процесуальної форми тягне визнання процесуальних дій незаконними, а отримані докази – недопустимими (ст. 87 КПК), а також скасування процесуальних рішень у кримінальній справі. Проте не всі порушення вимог кримінально-процесуальної форми, тягнуть скасування процесуального рішення у справі, а лише істотні, під яким розуміються такі порушення вимог закону, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законний і обґрунтований вирок чи ухвалу (ст. 412 КПК) [1, с. 6].

Отже, кримінально-процесуальний акт – поняття складне, яке охоплює собою не тільки певні кримінально-процесуальні документи, а й дії суб'єктів кримінального процесу, які виконуються ними під час здійснення своїх повноважень [2, с. 6].

Таким чином, кримінально-процесуальні документи – це письмові документи, складені на підставі кримінального процесуального закону уповноваженим на те

суб'єктом у зв'язку із здійсненням процесуального акту (виконанням процесуальних дій або прийняттям процесуальних рішень), в якому зафіксована інформація про хід та результати кримінально-процесуальної діяльності [2, с. 7].

Дотримання правил оформлення та написання протоколів слідчих (розшукових) дій, належна фіксація ходу їх проведення, та результатів проведення надалі може запобігти появі зі сторони захисту звинувачень щодо незаконності отримання доказової інформації, або спростування її внаслідок недопустимості чи недостовірності. Зазначене набуло популярності у захисті злочинного елемента, який чинить опір не тільки встановленню істини окремих епізодів кримінального правопорушення, але й в загальному досудовому та судовому провадженню [3, с. 8].

Досудове розслідування є першою стадією кримінального процесу, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ст. 3 КПК) [3, с. 8].

Отже, складання кримінально-процесуальних документів складається виключно за нормами закону. Я вважаю, що на відміну від КПК України 1960 р. норми чинного КПК України більш повно регламентують процесуальний порядок складання кримінально-процесуальних документів, однак окремі питання мають стати предметом подальших наукових дискусій та досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Складання процесуальних документів у досудовому розслідуванні: навчально-методичний посібник / Алєнін Ю.П., В.Г. Пожар, О.О. Торбас. Одеса, 2020. 79 с.
2. Складання кримінально-процесуальних документів у досудовому провадженні. К.: , 2013. С. 329.
3. Складання кримінальних процесуальних документів на стадії досудового розслідування: навч. посібник / Р. І. Благуга, А.-М. Ю. Ангелєнюк, Ю. В. Гуцуляк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 384 с.

РОЛЬ ПРОКУРОРА В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО

Кузнєцова А. В.

*студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

На сьогодні відбулося багато змін у кримінальному процесуальному законодавстві, які торкнулися багатьох його інститутів, у тому числі й норм, що регламентують діяльність прокуратури. Названі зміни торкнулися у першу чергу повноважень та функцій прокурора у кримінальному провадженні, у зв'язку з чим питання ролі прокурора в досудовому розслідуванні є досить актуальним. Розвиток діяльності прокуратури, спрямування її на боротьбу зі злочинністю, на розвиток демократичної влади у суспільстві, на поширення принципу верховенства права, додержання та захист прав, свобод людини тощо – обумовлюють актуальність цієї теми.

Актуальність обраної теми також підтверджується чисельними дослідженнями питань ролі прокурора в досудовому розслідуванні. Цьому питанню приділяли увагу: С.А. Альперт, О.Я. Баєв, Д.М. Бакаєва, Ю.М. Грошевий, Л.М. Давиденко, В.С. Зеленецький, А.Б. Зозулінський, О.Р. Михайленко, М.В. Косюта, В.М. Куц, Г.П. Середа та багато інших, про те, тема ролі прокурора на досудовому розслідуванні залишається актуальною.

Роль прокурора в кримінальних провадженнях є досить складною та широкою і при цьому є доволі суттєвою у порівнянні з іншими галузями діяльності прокуратури. Прокуратура є одним із головних учасників досудового розслідування та правосуддя. Закон покладає на прокурора обов'язок організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, про те визначення таких понять у цих законах не дається, що породжує різне їх тлумачення та суттєво спливає на результативність досудового розслідування. Спробуємо розібратися в них.

На нашу думку, правовою основою таких понять як організація та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є кілька нормативно-правових актів які безпосередньо закріплюють ці поняття. У першу чергу таким джерелом є Конституція України, в якій у п. 2 ч. 1 ст. 131-1 закріплені повноваження та обов'язок прокуратури здійснювати організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням [1]. Наступним і найважливішим, на наш погляд, нормативно-правовим актом є Концепція реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України

від 08.04.2008 р. Дана Концепція визначає процесуальне керівництво прокурора як організацію процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координацію процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання у процесі розслідування вимог законів України [2]. Окрім того, законодавчими актами, що розкривають та деталізують дані поняття є Закон України «Про прокуратуру», Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК України) тощо.

Так, у Конституції України щодо прокуратури на перше місце поставлена функція - організації досудового розслідування. Для з'ясування поняття «організація», на наш погляд, слід спочатку звернутися до Тлумачного словника української мови, який розглядає його у кількох значеннях. У нашому контексті воно тлумачиться як: «Створювати, засновувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них» [3, с. 853]. Згідно норм чинного законодавства України, «організацію досудового розслідування» можна охарактеризувати як застосування та використання прокурором системи управлінсько-процесуальних засобів, методів задля забезпечення проведення повного, всебічного, об'єктивного досудового розслідування у визначені законом строки. Таке розслідування проводиться за допомогою поєднання та спрямування зусиль органів досудового розслідування й оперативних підрозділів, що спрямовані на виконання завдань кримінального провадження та впорядкування їх діяльності [4; 5].

На нашу думку, певною особливістю організації прокурором досудового розслідування є службова «незалежність» суб'єктів досудового розслідування. Усі органи досудового розслідування організаційно відокремлені від прокуратури, але мають при цьому процесуальну залежність від прокурорів. Слід також зазначити, що організація прокурором досудового розслідування складається з кількох елементів, які безпосередньо мають практичне значення: планування та організація роботи, розподіл обов'язків між суб'єктами кримінального провадження, інформаційне забезпечення, облік виконаної роботи та подання звітів, контроль за їх виконанням [6].

Далі пропонуємо розглянути практичне вираження такого елемента як планування та організація роботи. Прокурор визначає головні процесуальні та організаційні заходи, які мають бути вчинені під час проведення досудового розслідування: наради, створення слідчо-оперативних груп, проведення зустрічей зі слідчими тощо. Відповідно дані заходи розподіляються прокурором між слідчим та працівниками оперативних підрозділів, він при цьому визначає які «завдання» мають виконуватися ними у відповідності до строків зазначених у КПК України.

На сьогодні, багато вчених досліджували поняття «процесуального керівництва» прокурором досудового розслідування і у зв'язку з цим слід констатувати, що у їх поглядах існують наявні розбіжності щодо основних характеристик цього поняття. Наприклад, В. Юрчишин розглядає це поняття як самостійну функцію прокурора у досудовому розслідуванні [7]. Проте існують й інші погляди, але, на наш погляд, думка В. Юрчишина є слушною. Так, згідно п. 5 ч. 1 ст. 3, ч. 2 ст. 36 КПК та ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», на нашу думку, дане поняття слід охарактеризувати як метод, спосіб чи форму прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням. Також слід зазначити, що поняття кримінальна процесуальна форма по своїй суті являє собою порядок кримінального провадження, прийняття окремих рішень чи дій чітко регламентованих КПК України.

Процесуальне керівництво прокурором досудового розслідування як форма нагляду за дотриманням законів здійснюється через діяльність прокурора яка пов'язана з проведенням слідчих та негласних дій, визначенням кола доказів, способів їх отримання – при цьому забезпечення законності дій слідчого. Також слід зазначити, що при здійсненні процесуального керівництва прокурором, він втілює права, обов'язки саме під час вчинення процесуальних дій [4; 8].

Отже, роль прокурора при досудовому розслідуванні полягає в організації та процесуальному керівництві досудовим розслідуванням. Дії прокурора під час досудового розслідування мають процесуальний характер про те на різних етапах цієї стадії мають організаційно-управлінські характеристики. На кожному етапі стадії досудового розслідування прокурор використовує та впроваджує у свою діяльність організаційно-процесуальні повноваження, методи, заходи та способи передбачені КПК України. Під час надання рекомендацій дізнавачу, слідчому про проведення певних процесуальних дій – прокурор виступає контролюючою ланкою щодо прийнятих рішень органами досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532).
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів».

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://bit.ly/3xaGZjR>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України(зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
5. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 (зі змінами та доповненнями) Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3.
6. Лапкін А. В., Прокурор як менеджер досудового розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/pppd_2018_1_30%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/pppd_2018_1_30%20(1).pdf).
7. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. – Чернівці: Вид. дім «Родовід», 2012. 289 с.
8. Голосов С. С., Процесуальне керівництво прокурором на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/appol_2015_55_38.pdf.

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ СТАДІЙ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Мельниченко В. Р.

студентка ННІ права та інноваційної освіти;

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Взагалі, до 2012 року у юридичній літературі України дуже багато приділялося уваги кримінальному провадженню, у минулому воно мало назву "провадження у кримінальній справі", також у науковій літературі, багато приділяли увагу сутності, значенню, завданням, формам, учасникам, повноваженням, особливостям провадження слідчих дій та прийняттю процесуальних рішень кримінального провадження. І ось, після очікуваного оновлення Кримінально процесуального кодексу України (Надалі – КПК України) на законодавчому рівні змінили словосполучення "провадження у кримінальній справі" на "кримінальне провадження". Потрібно зауважити, що також, український законодавець ототожнює поняття кримінального процесу з кримінальним провадженням.

Отже, відповідно до КПК України, а саме статті 3, пункту десять кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [2]. З цього поняття випливає висновок, що досудове розслідування є

однією із важливіших стадій кримінального провадження, яке починається з моменту внесення постанови про порушення кримінальної справи до Єдиного реєстру досудових розслідувань України (Надалі – ЄРДР України) та полягає у викритті певних винних осіб у скоєному злочині, збиранні доказів та виявленні причин, які передували умови скоєння злочину.

Також, досудове розслідування перегукується з іншими стадіями кримінального провадження, кінцевий етап який виходить у виконанні судового рішення.

Отже, деталізованість й об'єктивність розгляду кримінальної справи та її кінцеве рішення по суті, вимагає професійної підготовчої роботи, тому всі кримінальні провадження мають проходити стадію досудового розслідування.

Потрібно зауважити, що певні науковці, на прикладі Філін Д.В. стверджують, що новий КПК України містить як способи перевірки вірогідності заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, так і можливість прийняття процесуальних рішень, аналогічних тим, що приймалися у стадії порушення кримінальної справи; досудове розслідування не є першою стадією кримінального провадження; задачею стадії, що передує розслідуванню, є встановлення підстав для внесення реєстраційного запису до ЄРДР [5].

Своєю чергою, Сімонович Д.В. вказує, що досудовому розслідуванню як самостійній стадії кримінального провадження притаманні такі головні риси: нормативна закріпленість завдань (ст. 2 КПК України); чіткість меж проведення (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України); передбачена кримінальна процесуальна форма; визначеність кола учасників; специфічність процесуальних рішень та суб'єктів їх прийняття [3, с. 75].

Також, досудове розслідування розглядається у трьох значеннях: сукупність двох досудових стадій – порушення кримінальної справи (дослідча перевірка ст. 97 КПК України 1960 р.) й досудового розслідування (до введення КПК України 2012 р.), сьогодні – сукупність дослідчого провадження і досудового розслідування; кримінальне судочинство з моменту одержання повідомлення про злочин до направлення прокурором кримінальної справи до суду для її розгляду по суті; сукупність загального й особливого досудового судочинства, що разом із сукупністю загального й особливого судового провадження становить загальне поняття кримінального судочинства [4, с. 76–77].

Також, Барабаш Т.М. розглядає досудове розслідування як юридичну процедуру визначення порядку вирішення (розв'язання) кримінально-правового конфлікту за допомогою процесуальних дій: слідчих (розшукових), у тому числі й негласних, процесуальних заходів кримінального провадження, з метою створення доказової бази для прийняття підсумкового рішення на цій стадії - закриття кримінального провадження або

направлення до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1, с. 117].

Важливим є те, що наявність різноманітної кількості формулювань поняття «досудового розслідування» можна пояснити тим, що воно є багатоаспектним, адже науковці виділяють декілька значень, а саме: самостійна стадія кримінального провадження, що є стадією порушення кримінальної справи та основою для наступної – судової стадії й кримінально-процесуальний інститут, що виступає системою норм кримінально-процесуального права, що регламентують групу недиференційованих суспільних відносин, що виникають у процесі розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабаш Т. М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 115-119.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Сімонович Д. В. Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження : монографія. *Харків : В справі*. 2016. С. 75.
4. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. *Донецьк: ТОВ «ВПІ Промінь»*. 2012. С. 640.
5. Філін Д.В. Початок досудового розслідування провадження у кримінальному процесі. URL: http://www.iaaj.net/node/1462#_ednref25.

ОБШУК І ЙОГО ВИДИ ТА ПІДСТАВИ ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Носенко Ю. В.

*студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Розслідування кримінальних правопорушень завжди пов'язано з наявністю елементів пошуку, котрий являє собою діяльність спрямовану на виявлення джерел доказів, а також інформації, яка може бути корисною під час встановлення обставин події кримінального правопорушення. Кожна із слідчих (розшукових) дій (далі – слідчі дії) містить у своїй структурі елементи пошуку, але найочевиднішою слідчою дією, яка своєю метою має пошук різних об'єктів є обшук.

Згідно чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) обшук є слідчою дією, яка проводиться з метою виявлення та фіксації обставин вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя вчинення правопорушення (ч. 1 с. 234 КПК України) [1].

Обшук – це обґрунтована доказами, що є у кримінальному провадженні, слідча (розшукова) дія, суть якої полягає в примусовому обстеженні особи, житла або іншого володіння особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке здобуте внаслідок його вчинення, інших речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [3].

Метою обшуку є наступне: знайдення, вилучення та процесуальне закріплення засобів злочину, або об'єктів злочинного посягання, слідів злочину, або цінностей, що нажиті злочинним шляхом, чи інших речових доказів, предметів та документів, які мають значення для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні та забезпечення відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди [2].

Розглянувши обшук, як частину системи слідчих дій, слід визначити його примусовий характер та особливе місце, саме тому в Конституції України (далі - КУ) закріплені певні гарантії його проведення, що полягають у додержанні прав та законних інтересів громадян під час обшуку, а тому згідно ст. 30 КУ не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи та проведення в них огляду чи обшуку інакше як за

вмотивованим рішенням суду [7], а під час досудового розслідування – рішенням слідчого судді.

Можливість під час обшуку обстеження приміщень або інших об'єктів без згоди особи у розпорядженні якої вони перебувають визначає наявність примусу під час проведення цієї слідчої дії. Так під час проведення обшуку слідчий прокурор має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, коли особа, яка перебуває на місці обшуку відмовляється їх відкрити або обшук проводиться за відсутності осіб у встановленому законом порядку (ст. 236 КПК). Окрім зазначеного слідчий, прокурор може заборонити особам покидати місце проведення обшуку до моменту його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають його проведенню.

Обшук можна поділити на види:

- обшук житлових приміщень;
- обшук іншого володіння особи;
- обшук службових та інших приміщень;
- обшук території (земельної ділянки);
- обшук особи [2].

Обшук особи, або особистий обшук слід виокремити серед інших видів обшуку, бо об'єктом такого обшуку (якщо так можна сказати) є особа, яка має свої права, гідність тощо і у зв'язку з чим потребує особливого ставлення до неї. У свою чергу особистий обшук поділяється на два види через обставини його проведення:

- під час затримання особи (ч. 3 ст. 208 КПК);
- під час обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 236 КПК) [2].

Існує думка, що в цих ситуаціях обшук особи може здійснюватися без рішення суду, однак із обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від того чи застосовуються технічні засоби фіксування слідчої (розшукової) дії (ч. 7 ст. 223, ч. 2 ст. 234 КПК України) [4].

Отже, можна виділити два випадки, коли може здійснюватися обшук особи, а саме:

1) під час затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою в порядку ст. 208 КПК України;

2) під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (якщо є достатні підстави вважати, що особи, які перебувають у помешканні чи іншому володінні переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження).

Досить часто, у випадку проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, виникає необхідність проведення особистого обшуку осіб, які знаходяться у цьому

приміщенні. Окрім того, у певних випадках постає питання: чи можуть представники органів досудового слідства провести особистий обшук осіб, в рамках такої слідчої дії як огляд приміщення, який здійснюється за правилами обшуку, як сказано про це у КПК України? Відповідь на це питання не є однозначним, але, на наш погляд, у випадку коли під час огляду приміщення з'являються підстави затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою, тоді згідно вимог статті 208 КПК України обшук затриманого може бути здійснено з дотриманням правил ст. ст. 223, 236 КПК України за участю не менше двох понятих, але без відповідного рішення суду.

Зауважимо, що головне призначення участі понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні полягає у створенні необхідних умов для найбільш об'єктивного й правильного проведення цих дій і є важливою правовою гарантією забезпечення прав та законних інтересів під час проведення обшуку [6].

Згідно ч. 5 ст. 236 КПК України обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді та має бути проведеним в повному обсязі, що необхідний для досягнення його мети. Зокрема може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, у випадку якщо слідчий та прокурор визначить, що ці особи переховують при собі предмети або документи, що мають значення для кримінального провадження [5].

Аналізуючи вище викладене, слід зауважити, що законодавець у випадку затримання особи в порядку ч.1 ст. 208 КПК (без ухвали слідчого судді) проведення особистого обшуку такої особи не потребує наявності ухвали слідчого судді, що виходить з вимог ст.ст. 234, 235 КПК України [5].

Отже, якщо підсумувати все вище сказане, можна зробити висновок, що обшук як слідча дія має свій чітко встановлений процесуальний порядок його проведення, свою мету і свої особливості. Такі особливості також чітко передбачені законодавством. У першу чергу вони стосуються проведення обшуку особи, яка затримана за підозрою у вчиненні злочину чи перебуває у приміщенні де проводиться обшук за рішенням суду чи слідчого судді, у разі якщо щодо неї є підозри про те, що вона переховує предмети, які належить відшукати. Такі особливості повинні бути чітко зрозумілі суб'єктами, які здійснюють обшук, що буде слугувати належною гарантією прав людини, стосовно якої він проводиться та гарантією законності кримінального провадження. Законність дій поліцейських, їх професійність є невід'ємною частиною подолання такої проблеми як незаконний обшук особи або житла чи іншого володіння особи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651>.
2. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К.:Алерта, 2014. 420 с.
3. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 774 с.
4. Оленін І., Дзюба А. Особистий огляд та обшук: як захистити свої права. 2014. URL: <http://legalspace.org/ua/biblioteka/korisni-poradi/item/3055>.
5. Коноваленко Д. Процесуальні проблеми особистого обшуку особи під час огляду житла. 2017. URL: <https://blog.liga.net/user/dkonovalenko/article/26528>
6. Смоков С.М., Кирилюк О.А. Участь понятих у слідчих (розшукових) діях на стадії досудового розслідування. 12.04.2017 URL: <https://bit.ly/3zjDoTs>.
7. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ, НАПРАВЛЕНИХ НА ЕФЕКТИВНЕ РОЗКРИТТЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Погоріла В. В.

студентка 3-го курсу магістратури Медичного інституту

Сумського державного Університету

Науковий керівник: Думчиков М. О.

к.ю.н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

В економіці будь-якої країни сучасні інформаційні технології займають важливе місце, оскільки одним із головних факторів, що сприяють вирішенню ключових завдань політики держави, є їхнє ефективне функціонування. Крім того, інформаційні технології відіграють істотну роль і у забезпеченні поступального розвитку криміналістики та діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, розкриття та попередження злочинів.

Нині назріли питання, які потребують комплексного вирішення. Наприклад, державі необхідно реалізувати ряд заходів, спрямованих на розробку та впровадження нових способів виявлення, розкриття, розслідування та запобігання злочинам. Ці обставини свідчать про актуальність, теоретичну та практичну значущість проведеного дослідження.

Головними характеристиками, які визначають протиправні діяння як кіберзлочини, є їх вчинення за допомогою мережевих комп'ютерних технологій. Багато фахівців справедливо відзначають, що за винятком окремих злочинів проти життя та здоров'я, у наші дні всі різновиди злочинів можуть бути скоєні за допомогою комп'ютера. При скоєнні кіберзлочинів часто-густо з метою виведення з ладу відбуваються прямі атаки на комп'ютери. У деяких випадках атаковані комп'ютери можуть бути використані для розповсюдження незаконної інформації або шкідливих програм. Вважаємо, що серед кіберзлочинів необхідно виділити такі види: корисливі кіберзлочини (фінансове шахрайство, кіберзмагання, фішинг), кібершпигунство, кібербулінг тощо.

Різні види шахрайства платіжними картками, розповсюдження шкідливих програм, розкрадання з банківських рахунків грошових коштів, порушення правил експлуатації та використання електронних систем, як інші протиправні дії з використанням, наприклад, блокчейна, штучного інтелекту і криптовалют, є найбільш поширеними злочинами, які скоюються. Ці явища у науці називають по-різному: злочини у сфері комп'ютерних технологій, у сфері комп'ютерної інформації, а також комп'ютерні злочини.

Особливістю кіберзлочинів є те, що без використання та застосування інформаційних технологій не можна їх запобігти, виявити, розкрити та розслідувати. Тому в криміналістиці виникла потреба у збільшенні чисельності фахівців для боротьби з такими злочинами, перепідготовка діючих кадрів для підвищення ефективності викриття злочинців за допомогою фіксації, виявлення та використання «електронних» доказів.

Але, на жаль, існуюча нашої країні система протидії злочинам, які скоюються з використанням сучасних технологій, у розвитку ще помітно відстає. На наш погляд, ці складності обумовлені особливостями та специфікою кіберзлочинів, які полягають у наступному: у доступності (тобто відносної дешевизні та повсюдної поширеності) комп'ютерів майже для всіх верств населення; у значно "великій" географії скоєння кіберзлочинів; у комфортності умов, що супроводжують вчинення кіберпосягань (їх вчинення може здійснюватися з будь-якого комп'ютера, що має доступ до мережі Інтернет); у досяжності об'єкта кіберзлочинів (ніякого значення не має фактичної відстані до нього) і т.д.

Процес виявлення, розкриття та розслідування злочинів, скоєних із застосуванням інформаційних технологій, має низку особливостей. Слідчі та дізнавачі при розслідуванні даних злочинів припускаються помилок, які є здебільшого наслідком їх низької професійної підготовки саме для розкриття кіберпосягань. Однією з основних причин настільки низької якості розслідування кіберзлочинів є методичних розробок.

У контексті порушеної проблеми, вважаємо за доцільне відзначити, що дослідження, присвячені саме обробці, отриманню, зберіганню та використанню інформації, проводилися ще з середини ХХ століття, тобто відносно недавно. Для того, щоб інформаційні технології стали практично всім доступними і набули глобального поширення, знадобилося приблизно шістдесят років.

У сучасних реаліях боротьба з кіберзлочинністю стає проблемою світового масштабу. Це пояснюється тим, що заходи щодо виявлення, розслідування, розкриття та запобігання вчиненим із застосуванням інформаційних технологій злочинів не можуть бути проблемою лише національного значення, внаслідок того, що мережа Інтернет характеризується транскордонністю та транснаціональністю. Крім іншого, відбувається безперервне зростання чисельності користувачів мережі Інтернет, що призводить до їх вразливості від кіберпосягань,

Для протидії злочинам слід здійснювати правові, соціальні, організаційно-технічні, політичні та профілактичні заходи. Досягнення позитивного результату можливе за умови спільної реалізації всіх зазначених заходів. Проте, розвиток правової бази буде відправною точкою боротьби з кіберзлочинністю, оскільки лише розвинена правова база регулює більшість відносин, що виникають у цій галузі.

Таким чином, активне поширення кіберзлочинів у світі свідчить необхідність посилення заходів кримінально-правового характеру скоєння цього виду злочинів. У зв'язку з цим певного перегляду вимагають окремі наукознавчі становища. Розробка даної тематики представляється, на наш погляд, дуже актуальною і значущою як у практичному, так і теоретичному аспекті, оскільки тільки через криміналістику правозастосовна діяльність може бути насичена інноваційними продуктами та технологіями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кравцов Д. А. Деякі аспекти попередження кіберзлочинності // Розслідування злочинів: проблеми та шляхи їх вирішення. 2018. №4 (22). 58 с.
2. Дементьєва М. А., Лихачова В. В., Козирєв Т. Г. Кіберзлочини в банківській сфері Російської Федерації: способи виявлення та протидії // Економічні відносини. 2019. №2. 1115 с.
3. Ханахмедов А. С. Основи протидії кіберзлочинності на території Російської Федерації / Вісник Уфимського Юридичного Інституту МВС Росії. 2019. №3 (85). 47 с.

4. Харитошкін В. В. Про заходи протидії кіберзлочинності в міжнародному та російському кримінальному праві // Вісник Тверського Державного Університету. Серія: Право. 2019. № 3 (59). 116 с.
5. Герасименко Ю. В., Осташевська В. О. До питання про ефективну боротьбу з кіберзлочинністю // Цифровізація економіки та суспільства: проблеми, перспективи, безпека. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. У 2-х т. 2019. 38 с.

РОЛЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сафонова Т. Р.

студентка I курсу магістратури

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Ісланкін С. М.

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

На сьогоднішній день особливо актуальним залишається питання про роль негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, так як за останні роки злочинність в Україні має тенденцію до зростання.

Слід зазначити, що негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД) - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [1, ч. 1 ст. 246].

Видами НСРД є: аудіо-, відеоконтроль особи [1, ст. 260]; накладення арешту на кореспонденцію [1, ст. 261]; огляд і виїмка кореспонденції [1, ст. 262]; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж [1, ст. 263]; зняття інформації з електронних інформаційних систем [1, ст. 264]; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи [1, ст. 267]; установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) [1, ст. 268]; спостереження за особою, річчю або місцем [1, ст. 269]; моніторинг банківських рахунків [1, ст. 269-1]; аудіо-, відеоконтроль місця [1, ст. 270]; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження [1, ст. 274].

Негласна діяльність має чітку гносеологічну природу, специфічну форму пізнання, призначену для вивчення фрагментів об'єктивної дійсності – фактичних даних, що відображають і відтворюють злочинні події. Водночас пізнання, яке займає центральне місце в діяльності, не є самодостатнім процесом, а спрямоване на забезпечення інтересів

кримінального судочинства, тобто на виконання завдань, сформованих в КПК України [2, с. 327].

Необхідно звернути увагу на те, що негласність проведення НСРД виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не приймають безпосередньої участі у провадженні. Розголошення відомостей щодо факту та результатів проведення НСРД може відбуватися під час ознайомлення сторонами з його матеріалами, на судових стадіях кримінального провадження під час розгляду його матеріалів, або ж у порядку визначеному ст. 253 КПК України, з метою повідомлення осіб, щодо яких проводилися НСРД [3, с. 272].

Треба зазначити, що саме для проведення НСРД необхідні підстави, перелік яких передбачено законодавством.

Питання про наявність достатніх підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у кожній справі вирішується слідчим, прокурором, а у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом, - слідчим суддею за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Питання щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій вирішуються на підставі отриманої гласної чи негласної інформації, письмових вказівок правоохоронних органів, слідчих і посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження, запитів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав [2, с. 326-327].

Виходячи з аналізу низки положень КПК України, зокрема, ч. 1 ст. 223, ч. 1 ст. 246, ст. 256 КПК України та інших, основним процесуальним призначенням результатів НСРД є забезпечення процесу доказування, зокрема слугувати доказами у кримінальному провадженні [4, с. 87]. Тому основна мета НСРД, полягає у всебічному та об'єктивному зібранні доказової інформації щодо особи чи групи осіб, які вчинили злочин або готуються до його вчинення.

Варто вказати, що у кримінальному провадженні доказуванню підлягають: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, що виключають кримінальну

відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [2, с. 326].

Отримані в ході проведення НСРД результати, що набули значення доказів у кримінальному провадженні, можуть використовуватися суб'єктом їх отримання ще на стадії досудового розслідування.

Слід наголосити на тому, що використання результатів НСРД сприяє створенню умов для ефективності та результативності процесуальних дій, а саме: визначенню найбільш відповідного часу та місця проведення процесуальних дій; вибору найкращої стратегії та прогнозування методів, засобів і форм її здійснення; фактору раптовості; ступінь мінімізації тактичного ризику; моделюванню поведінки учасників процесуальної дії; з'ясуванню ступеня поінформованості осіб, які протидіють слідству, про плани та наміри слідчого, про наявні у слідства докази, джерела інформації; вжиття відповідних процесуальних, тактичних та організаційних заходів щодо злочинців; врахуванню можливих заперечень третіх осіб проти розслідування, його проявів і форм тощо [4, с. 89].

Загальна тривалість, протягом якої в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування, передбачені статтею 219 КПК України. У разі якщо така негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи [1, ч. 4 ст. 249].

Отже, враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що прийняття законних і справедливих судових рішень можливе лише у разі застосування адекватних ефективних таємних засобів отримання доказів, якими за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України є саме негласні слідчі (розшукові) дії. Також, вони є невіддільним компонентом при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Тому, негласні слідчі (розшукові) дії відіграють велику роль у розслідуванні кримінальних проваджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2294> (дата звернення: 04.05.2022).
2. Шевчук О. Ю. Значення негласних слідчих (розшукових) дій при забезпеченні досудового розслідування кримінальних проваджень. URL:

http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3913/1/11_p324-326.pdf (дата звернення: 04.05.2022).

3. Циліорик І. І. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 271-274.

4. Сергєєва Д. Б. Напрями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 81-91.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тараніна М. В.

*студентка III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ННІ права та
інноваційної освіти*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Кримінальна обстановка в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття все ще погіршується та має певне збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень. Викликає певну стурбованість і зростання ступінь їхньої суспільної небезпечності. Такі обставини змушують правоохоронні органи з одного боку бути більш суворішими у боротьбі із злочинами, а з іншого – дбати про забезпечення при цьому прав та свобод людини у цій боротьбі. У зв'язку з цим, при розслідуванні того чи іншого злочину докази займають одну із найважливіших позицій, бо по суті є засобом розкриття злочинів і одночасно засобом забезпечення при цьому прав і свобод людини у кримінальному провадженні.

Отже, питання щодо доказів у кримінальному провадженні постійно перебувають у полі зору як у національних так і іноземних вчених. Це питання досліджувалося багатьма науковцями, а саме: А. О. Ляш, В. М. Ліщенком, В. І. Бояровим, Т. В. Варфоломеєвою, В. І. Галаганом, В. Г. Гончаренком, Ю. М. Грошевим, А. Я. Дубинським, В. С. Зеленецьким, А. В. Іщенком, Н. С. Карповим, Є. Г. Коваленком та багатьма іншими.

Розуміючи актуальність питань щодо доказів у кримінальному провадженні, ми у своїй роботі маємо на меті провести дослідження окремих складових цього важливого питання, і вважаємо за необхідне розпочати з історичного розвитку цього поняття та простежити його еволюцію до сьогодення. Отже, свій початок поняття доказів бере ще зі Стародавнього Риму (кін.ІІІ – сер.ІІ ст.) [1]. Під доказом – «probation» –тоді розглядали

сам доказ як засіб доказування і судове слідство [2]. Відтоді ж законними доказами – «probation», котрі були різноманітних видів, почали відрізняти від доказів як логічних суджень, себто аргументів («argumentum») [2].

Римське право мало свій розвиток і його апробацію в країнах Європи [3], що звісно, поставило свій відбиток на розбудові інституту доказового права на Русі, де первинні згадки про докази мають свій зв'язок з «Руською Правдою» [4]. Українське право знайшло віддзеркалення правил збирання і використання доказів в таких нормативно-правових документах того дня як: «Руська Правда», «Псковська судна грамота», Литовські статuti, збірка магдебурзького права та інших. Доказами на Русі в той час були показання сторін і свідків («послухів» та «видоків»), письмові документи (грамоти), речові докази, божий суд (поєдинок, клятва, іспит залізом і водою) [3].

В кримінальному процесуальному доказуванні сьогодення відображені також і елементи минулих часів, тому варто підтримати М. С. Таганцева, котрий зазначає: якщо ми волиємо дослідити будь-який із юридичних інститутів, що діє на зараз, то для чіткого та точного його оцінювання зобов'язані дослідити його історичну долю, приводи, через котрі він виникнув, і перетворення, котрі зазнав під час свого історичного розвитку [4].

Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік 1958 року (ч. 1 ст. 16) [5] і КПК УРСР 1960 року (ч.1 ст.65 КПК) [6] має закріплення поняття доказів у кримінальному провадженні. Це формулювання дало підставу таким процесуалістам як : С. О. Голунський, П. А. Лупинська, Ц. М. Каз та іншим зазначати, що доказом є тільки ті чи інші фактичні дані, та факти, котрими відбувається встановлення або спростування обставин, що мають значення для справи, але не виступають джерелами відомостей про ці дані [7]. В той же час В. Д. Арсенєв, О. І. Трусков, Ф. Н. Фаткуллін та інші автори, протилежно тому, зазначали, що доказами, варто визначати фактичні дані, на підставі котрих є можливість встановлення злочину чи навпаки його відсутність, винуватість або невинуватість особи в його вчиненні та інших обставини справи, від котрих залежить ступінь щодо відповідальності цієї особи, а також те що, джерелами відомостей про ці дані, так як вони устанавлюються є: показання свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачення, висновками експертів, речовими доказами, протоколами слідчого і судових дій та іншими документами [8]. Інакші погляди опрацьовувала група процесуалістів, котрі розглядали доказ як нерозривну єдність фактичних даних і процесуальної форми, в котру ці дані є втіленими [8]. В науці та літературі останнього десятиліття практично не йде мова про докази як факти реальної (об'єктивної) дійсності, що було характерно, за ствердженням Ю. К. Орлова, періоду «донаукового (архаїчного) тлумачення доказів» [10].

У підсумку можна сказати, що доказ, на наш погляд, являє собою певний образ, якби мовити «посередник» між суб'єктом і об'єктом пізнання, у їх поєднанні, тобто у ролі «посередника» одночасно і в інтелектуальній роботі, і в їхніх практичних діях. Звісно, що вдовольнити водночас усім умовам, здатні лише ті докази, котрі розглядаються як органічна єдність знань, з яких він складається, про предмет пізнання (відомості про факти) та їх матеріального носія (джерел).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Косарев А. І. Римське право / А. І. Косарев. М.: Юрид. літ., 1986. 160с.
2. Бартошек М. Римське право: (Поняття, терміни, визначення) / М. Бартошек; [Пер. з чеськ.]. М.: Юрид. літ., 1989. 448 с.
3. Куценко О. Докази та доказування у праві середніх віків (феодалне право) / О. Куценко. Вісник прокуратури. 2012. № 4-5. С. 182-188.
4. О. О. Ляш, В. М. Ліщенко/ Поняття доказів у кримінальному процесі / Журнал Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 2 (6).
5. Основи кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік. Закон від 25 грудня 1958 р. // Відомості Верховної Ради СРСР. 1959. №1. Ст. 15.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960р. // Відомості Верховної Ради України. 1961. № 2. Ст. 15.
7. Голунський С. А. Питання доказового права в основах кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік / С. А. Голунський // Питання судочинства та судоустрою в новому законодавстві Союзу РСР/за ред. С.А. Голунського. М.: Держюрідат, 1959. С.122-160.
8. Лупінська П. А. Про проблеми теорії судових доказів/ П. А. Лупінська // Радянська держава право. 1960. № 10. С.121-124.
9. Каз Ц. М. Суб'єкти доказування у радянському кримінальному процесі / Ц. М. Каз. Саратов: Саратов. ун-т, 1960. 106 с
10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково- практичний коментар/за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1224 с.

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Черепанов М. М.

*студент III курсу ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Черненко А. П.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Сьогодні визначається значною еволюцією багатьох факторів, починаючи з новітніх технологій та закінчуючи прийняттям нових законів. Наше суспільство змогло покращити багато аспектів, які стосуються життя людини, це повною мірою стосується й національного законодавства, у тому числі й кримінального процесуального права, як складової національного законодавства. Сучасність постає, як титан нової епохи - наукового-технологічного прогресу. Прогрес звісно охоплює всі аспекти суспільного життя і без сумніву не можливий без прогресу у сфері законодавства. У свою чергу зміни до законодавства не можливі без вивчення історичних етапів його становлення. Слід звернути увагу, що Україна бере курс на європейську інтеграцію, що у свою чергу потребує адаптації національного законодавства до європейських стандартів у протидії злочинності, тероризму та надання безпеки людям. Також потрібно зауважити, що історичний шлях кримінального процесуального права є вагомим та цікавим фактором сьогодення. Тому потрібно сказати, що дана тема є актуальною, але не новою, її досліджували такі науковці : Л.М. Лобойко, В. Т. Маляренко, С. В. Юшков, М. Є. Шумило, В. П. Шибіко, В. М. Іванов та багато інших.

Отже, почнемо із стародавніх часів. Римська імперія є батьківщиною багатьох законів та правил, де були створені звичаї та правові норми, якими користувалися на протязі тисячі років різні країни та правителі. Кримінальна юстиція в Римській імперії розвивалася своїм шляхом, головним джерелом були : імператорські конституції, документи сенату та постанови народних зборів. Потрібно зауважити стосовно деліктів, а саме: «Кожне порушення у той час охоплювалося поняттям *delictum* (правопорушення) незалежно від того, які блага при цьому порушувалися, чиїх інтересів воно торкалося і у якому порядку переслідувалося. Спроба кодифікувати норми, що передбачали покарання за правопорушення, була зроблена законом Аквілія у III ст. до н. е., однак і цей закон не розрізняв публічних та приватних деліктів» [1, с. 260].

Також виділено в «Законі дванадцяти таблиць» певний розділ, що стосується кримінального права (чаклунство, що завдало шкоди; умисне тілесне пошкодження,

крадіжка, обман клієнтів, зрада) [2]. Якщо говорити про Київську Русь, то головним джерелом права була «Руська Правда».

Петров І.В. характеризує «Руську Правду» зауважує, що цей нормативно-правовий акт : «не був хаотичним нагромадженням суперечних один одному процесуальних дій, а спирався на цілу групу основоположних правових ідей, таких як: презумпція невинуватості; здійснення «суду» на основі змагальності і відносної рівноправності сторін; обов'язковість виконання рішень і вироків суду; відповідність суспільної небезпеки злочинного діяння призначеному покаранню» [3, с. 289]. «Руська Правда» містила в собі норми кримінального процесуального права, де були закріплені такі докази, як: присяга, ордалії, показання свідків. На Русі був саме змагальний процес, під час суду сторони активно конкурували. Також потрібно згадати «Псковську судну грамоту» в якій були два розділи, котрі описують склад злочинця та покарання за нього, а саме: «Правда считает наиболее опасными преступниками в ст. 7 разбойника («Будет ли стал на разбой без всякой свадьбы»), в ст. 83 - коневого татя и поджигателя («Аже зажьжеть гумно ..аже кто двор зажьжеть...»). Все они наказываются «потоком и разграблением» [4, с. 45]. Насамперед потрібно зауважити, що початок кримінального процесу визначався із «закликом» - особа, яка була потерпілою заявляла про злочин на площі. «Розпочиналася система доказування - звід. Порядні люди мали показати, у кого знаходиться украдена річ. Якщо особа, в якій знайдена крадена річ, не визнавала себе винуватою, то мала показати де, у кого і яким чином вона її придбала. Вартість краденого або саме крадене майно поверталось власнику, а звід уже вів той, хто придбав крадену річ. І так доки не буде з'ясовано, хто крадій. Особа, яка врешті-решт визнавалася винуватою, зобов'язувалась відшкодувати шкоду, а в разі відмови притягалась до суду» [5]. Якщо говорити про період визвольної війни (1648 – 1654 роки), то потрібно зауважити, що за формою правління Україна була Українсько Козацькою Республікою, отже діяли суди, які розглядали кримінальні справи. У другій половині XVII ст. під час автономного статусу України у складі Російської імперії, норми кримінального процесуального права, містилися в розділах Статуту Литовського: «Значна частина норм Статутів регулювала правовий статус та діяльність органів та посадових осіб, які здійснювали кримінальне переслідування та правосуддя». «У Статуті 1529 року вже цілком виразно виділялися норми, що регламентують судове та досудове провадження». Так, згідно зі ст. 2 «Про докази насильства, як воно має бути підтверджено і як воно має бути оскаржено», що міститься в пар. VII, котрий регламентує проведення огляду та обшуку у сучасному їх розумінні, у разі нападу злочинця на чужий будинок, що супроводжується вбивством або пораненням мешканців, постраждалих, що залишився в живих, одразу після нападу мав

«повідомити про це своїх найближчих сусідів і здатися їм, <...> взяти бача, що буде поблизу, і показати йому сліди насильства, рани чи вбитого» [6, с. 253]. У 1743 році був виданий перший кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ», які мали чітку структуру і склалися з 30 глав, які поділялися на 532 артикули і 1607 пунктів. Кодекс містив норми адміністративного, цивільного, торгового, кримінального і процесуального права.

У 1917 році лютнева революція зробила шанс для України, стосовно її державності. В період з 1917 по 1920 роки, було декілька форм державності, а саме: УНР, ЗУНР та Українська держава гетьмана Скоропадського. Як зауважує Мироненко О.М «діяла судова влада УНР головним чином за старим кримінальним і цивільним законодавством зі змінами, внесеними Тимчасовим урядом». В державі Скоропадського та ЗУНР відбувалося розбудова судової системи та і початок формування кримінального процесуального законодавства.

Отже, наша країна виборювала собі право на державність багато століть. До нас дійшли важливі історичні пам'ятки, що стосуються даної теми. В цій роботі було проаналізовано окремі історичні пам'ятки національного законодавства та досліджено хід історії кримінального процесуального права, що дає певну уяву про еволюцію кримінального процесуального права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.
2. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX — на початку XX ст. Харків: Константа, 2018. 472 с.
URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7809/Holovko_Grechenko_Monohrafiia_2018.pdf?sequence=1
3. Псковская судная грамота (1397-1467), Подлинная и въ переводѣ на современный языкъ съ примѣчаніями по установленію переводнаго текста. И. И. Василевъ и Н. В. Кирпичниковъ. Изданіе Псковскаго археологическаго общества. ПСКОВЪ. Типографія Губернскаго Правленія. 1896. 91 с.
4. Історія розвитку кримінально-процесуального права. Особливості судочинства в Київській Русі. URL: <https://bit.ly/3xiOerq>.
5. Статут Великого Княжества Литовского 1529 г. / Академия наук Белорусской ССР, Отдел правовых наук. Минск : Издательство Академии наук БССР, 1960. 253 с

СЕКЦІЯ 11

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАХИСТУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ РІЗНИМИ ІНСТИТУТАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Білик Г. В.

магістрантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Золота Л. В.

к.ю.н., асистент кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

За правовою охороною комп'ютерні програми уподібнюються до літературних творів. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права має бути результатом творчої діяльності, що виражається в об'єктивній формі. Відсутність однієї з цих характеристик призводить до відсутності правової охорони такого об'єкта. Комп'ютерна програма може бути також і невід'ємною частиною винаходу (корисної моделі), що виконує певну функцію в межах винайденого технічного рішення.

В умовах постійного розвитку технологій, розширення функціонального використання комп'ютерних програм необхідна їх відповідна правова охорона. Вибір ефективної системи правового захисту комп'ютерних програм в Україні є предметом постійних дискусій серед юристів-практиків у зв'язку з тим, що такі програми є досить складними об'єктами, окремі елементи яких можуть бути захищені різними інститутами інтелектуальної власності. Ситуація ускладнюється ще й неактуальністю та застарілістю визначення комп'ютерної програми в чинному законодавстві України, а також відсутністю єдиного понятійного апарату в цій сфері.

Перевагами захисту комп'ютерної програми авторським правом є перш за все простота і доступність захисту, адже авторське право виникає від моменту створення об'єкта і не вимагає ніяких додаткових дій, реєстрація можлива але не обов'язкова. Захист авторського права на комп'ютерну програму вимагає лише охорони конкретного об'єкта як твору. По-друге, авторське право поширюється на всю програму та на окремі її частини. Третьою перевагою є те, що термін захисту авторських прав є досить тривалим і на практиці значно перевищує технічну тривалість роботи комп'ютерної програми, тобто це вигідно і з економічної точки зору. І наостанок - довести порушення авторських прав та визначити розмір компенсації за таке порушення зазвичай не так вже й складно.

Недоліками захисту авторських прав на комп'ютерну програму можна назвати поширення охорони авторських прав виключно на текст коду як літературного твору, при цьому функції програмного коду залишаються незахищеними. А також вимогу розкриття зовнішньої форми та змісту цього твору при офіційній реєстрації авторського права на твір [1].

При патентуванні комп'ютерних програм найважливішими перевагами є захист патентом сутності, алгоритму, інтерфейсу комп'ютерної програми, її внутрішнього змісту, а також запобігання несанкціонованому використанню комп'ютерної програми.

Та варто зауважити, критерії патентоспроможності досить жорсткі, а подання запиту передбачає розкриття зовнішньої та внутрішньої форми об'єкта. Також патентування та підтримання чинності патенту є дорогорівнісним, а власне, процес отримання патенту досить тривалий. Враховуючи реальний час проведення експертизи патентних заявок в Україні, версія комп'ютерної програми, подана на реєстрацію, може стати застарілою для правовласника до моменту отримання патенту. І ще одним недоліком патентування є те, що через 20 років чинності патенту технологія захисту комп'ютерної програми може застаріти [2].

Досить ефективним є захист комп'ютерної програми інститутом комерційної таємниці, адже незаперечною перевагою є те, що цей спосіб захисту є єдиним серед усіх вже зазначених, який не передбачає повного розкриття інформації третім особам. Більше того, такий механізм не вимагає офіційної реєстрації, значних додаткових витрат для правовласника і може бути реалізований в короткі терміни [3].

Найбільш доречним рішенням для правовласника, на мою думку, є цілісний підхід до захисту своїх прав у питанні охорони комп'ютерних програм. Одночасне застосування різних інститутів права інтелектуальної власності не суперечить чинному законодавству України, посилює рівень захисту та надає більше можливостей для відновлення порушених прав та притягнення порушника до відповідальності [2].

Таким чином, основними недоліками сучасної сфери захисту авторського права на комп'ютерні програми є постійний технологічний прогрес у поєднанні з відповідним старінням законодавства. Така тенденція негативно впливає на розвиток права інтелектуальної власності, однак активне поширення нових технологій, їх відносна простота у користуванні створює чудові умови для постійної координації з боку держави. Тобто, лише при постійному моніторингу сучасного стану технологій можна побудувати ефективну систему захисту, однак, важливо зауважити, що саме при умові безперервного перегляду всіх новинок ринку створення комп'ютерних програм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитришин В. Березанська В. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні. Київ. Вірлен, 2005. 304 с.
2. Грушевська Н. Правова охорона комп'ютерних програм: як правовласнику захистити свої права. Юридична Газета online. №1 від 19.01.2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/pravova-ohorona-kompyuternih-program-yak-pravovlasniku-zahistiti-svoyi-prava.html>.
3. Єфремова К. В. Правова природа комп'ютерної програми як об'єкту інноваційних відносин. Актуальні питання інноваційного розвитку. 2012. № 2. С. 24-29.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Брайко Ю. В.

*аспірант кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету
Науковий керівник: Грибачову І. П.
к.ю.н. доцент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

На сьогоднішній день в Україні на державному рівні проголошено стратегічний курс на формування інтелектуально орієнтованої економіки, зокрема, збільшення обсягів надання високотехнологічних послуг. Даний аспект підвищує роль авторського права як галузі, що забезпечує правову охорону результатів творчої діяльності [5, с. 96].

Охорона та захист авторського права, на сучасному етапі, має особливо важливе значення. По-перше, це пов'язано з тим, що ринкова економіка дає широкі можливості для розвитку правовідносин у сфері творчої діяльності. По-друге, сьогодні можна констатувати широкий розмах посягань на авторське право. А приймаючи до уваги, що новачі складають вагомую частину людського життя, новітні технології практично стають вигідним товаром.

Необхідно зазначити, що окремим аспектам охорони та захисту авторських прав присвячені концепції таких відомих цивілістів, як В. А. Дозорцева, О. А. Підпригори, Ю. С. Шемшученка, Р. Б. Шишки та інших.

Але на сьогодні існує нагальна потреба у виробленні комплексного підходу щодо правової охорони авторських прав, яка б відповідала реаліям сьогодення. Адже в процесі розвитку сучасних технологічних новацій та інформаційного суспільства, своєї актуальності набуває розгляд питань, присвячених певним аспектам та співвідношенню захисту та охорони авторських прав на національному та міжнародному рівнях.

Забезпечення такої охорони можливе лише за наявності відповідної нормативно-правової бази, що адекватно відображала б існуючі реалії як в економічному, так і в суспільному житті держави. Причому Конституція України [1] закріплює та гарантує фундаментальні права і свободи людини і громадянина у сфері інтелектуальної власності. Проте слід відзначити, що найчастішими порушеннями авторських прав є дії, що порушують немайнові та майнові права автора, як то: піратство; плагіат; ввезення на територію України екземплярів твору без дозволу осіб, що володіють авторським правом, тощо.

Попри законодавчі зусилля Верховної Ради та законодавчої ініціативи Президента України, у нормативно-правовому забезпеченні захисту авторських існує ряд невирішених проблем. Згідно рішення Міжнародного альянсу інтелектуальної власності Україна очолює список, який складається з 58 країн, що мають низькі стандарти захисту інтелектуальної власності. Це підтверджується також результатами дослідження Міжнародного альянсу із захисту інтелектуальної власності щодо розповсюдження піратської продукції.

До засобів цивільно-правової охорони прав інтелектуальної власності належать: законодавче закріплення відповідних прав у законодавстві, встановлення законодавчого регулювання певних видів господарської діяльності та приєднання України до відповідних міжнародних угод. Україна є учасницею більш ніж 15 універсальних міжнародних конвенцій та договорів у сфері інтелектуальної власності, якими на рівні міжнародного співтовариства встановлено високі вимоги до правової охорони авторського права. Серед зазначених конвенцій та договорів наведемо найважливіші: Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (1886 р.), до якої Україна приєдналась 31 травня 1995 р.;

Всесвітня (Женевська) конвенція про авторське право (1952 р.), яка набула чинності для України 23 грудня 1993 р.;

Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (1961 р.);

Женевська конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (1971 р.);

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право (1996 р.);

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми (1996 р.);

Угода з торгових аспектів прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS) (1994 р.). Проте слід зазначити, що міжнародна система охорони авторського права представляє

собою дуже складний механізм, основу якого складає Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, у її численних редакціях [2].

Становлення системи правової охорони права інтелектуальної власності в об'єктивному значенні, в Україні ще не завершилося.

Чинна система постійно удосконалюється, про що свідчить прийняття 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України, у якому визначені основні концептуальні засади системи правової охорони інтелектуальної власності. Проте на даний момент однією з проблем є тлумачення та співвідношення термінології наведеної у Цивільному кодексі [3] та Законі України “Про авторське право і суміжні права” [4] (наприклад чітке розмежування понять “опублікування” та “розповсюдження”). Необхідно зазначити, що у спеціальній юридичній літературі пропонувалось також розповсюдження авторсько-правової охорони на нові об'єкти, які не є результатами творчої діяльності (нетворчі бази даних, технічні засоби захисту авторського права, тощо).

Крім того, чинним законодавством України передбачено дві форми захисту авторського права: юрисдикційна та неюрисдикційна. Перша форма захисту забезпечується за допомогою державних органів та реалізується в процесі кримінального і цивільного провадження, а також провадження по справах про адміністративні порушення у сфері авторського права. Досліджуючи особливості цієї форми захисту, слід звернути увагу, що фахівці вказують на ряд недоліків матеріального та процесуального механізму її реалізації.

Наприклад, нагальним є вироблення рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-правової охорони авторського права, уточнення складу об'єктів авторського права за цивільним законодавством України, тощо. Друга форма являє собою дії громадян та організацій по захисту авторських прав, які вони здійснюють самостійно, без доведення до державних або інших компетентних органів. При цьому мають на увазі тільки законні способи захисту, такі як, наприклад, повідомлення порушника про існування авторських прав і пропонування вирішити суперечку шляхом переговорів.

Відповідно до міжнародного та національного законодавства набуття авторського права не потребує виконання будь-яких формальностей. Саме в цьому і полягає одна з основних відмінностей об'єктів авторського права від торгових марок, винаходів, промислових зразків, для яких реєстрація є обов'язковою умовою здійснення і захисту своїх прав. Добровільна реєстрація авторського права дозволяє здобути низку переваг при використанні твору:

встановити дату створення твору; підтвердити право власності на твір, тощо. Крім того, свідоцтво є необхідним при комерціалізації твору різними способами. При цьому слід

вказати, що у спорах щодо захисту авторських прав, найбільш складним моментом є необхідність підтвердження належності авторства на твір, використання якого є предметом спору. Охорона авторських прав ставиться у залежність від правомірності їх набуття, а також від меж здійснення таких прав.

В цілому в Україні захист суб'єктів авторського права і суміжних прав їх представниками мало поширений – на сьогодні існує відносно невелика кількість подібних установ. Їх можна поділити на дві групи: загальні, які регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності (Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Українська спілка інтелектуальної власності), та спеціалізовані, які регулюють відносини у сфері авторського права і суміжних прав (Громадська організація “Авторсько-правове товариство”, Громадське об'єднання “Антипіратський союз України”, тощо).

З огляду на наведене, сьогодні існує нагальна потреба в проведенні ґрунтовного та концептуального дослідження саме практичних аспектів проблеми охорони та захисту авторських прав, що надасть можливість адекватного, проблемам сучасності, вдосконалення механізму реалізації охорони та захисту авторських прав на національному та міжнародному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: (з офіційним тлумаченням Конституційного Суду України). К.: Ліра – К, 2006. 26 с.
2. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. – Женева: ВОИС/ No. 287 (R).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 13. Ст. 181.
5. Ващинець І. І. Поняття технічних засобів захисту авторського права та їх правовий статус за чинним законодавством України. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 3. С. 95-101.
6. Фучеджі В. Д., Ганеліна К. І. Правові аспекти охорони і захисту авторських прав. URL: <http://saransk.ruc.su/upload/medialibrary/eca/korolev.pdf>.

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN DEFENSE AND PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS TO OBJECTS POSTED ON THE USER'S PAGE ON SOCIAL NETWORKS

Holovach A. I.

*student, Academic and Research Institute of Law of
Sumy State University*

Zdravkovska M.

*Ss. Cyril and Methodius University
Skopje, North Macedonia*

Hlushchenko N. V.

*Doctor of Philosophy, specialty Law, Senior Lecturer of the Department of Administrative,
Economic Law and Financial and Economic Security
Academic and Research Institute of Law of
Sumy State University*

Today, social networks are an integral part of our lives. The approximate number of users from Ukraine exceeds 70% of the state's total population. Social networks are not only entertainment and leisure but also have gained commercial significance. Despite this prevalence, state legislation does not have a precise regulation of this area of legal relations.

Given specific gaps in Ukrainian legislation, we should refer to international experience. The situation there is not much better, and the regulation of legal relations in social networks is still an urgent problem. Still, it is worth considering their experience in the development of legislation.

In the international arena, there are several legal acts in the field of copyright protection that may have an impact on the regulation of legal relations in social networks:

- Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations (1961)
- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886), as amended in 1979
- WIPO Copyright Treaty (1996)
- WIPO Performances and Phonograms Treaty (1996) [1].

The United States is a state that pays considerable attention to intellectual property. Due to its creative and scientific potential, the country has become a world leader. The need to protect the author's rights is stated in the Constitution.

The largest share of export revenues comes from the sale of intellectual property. A document that protects against illegal production and distribution of IP objects, as well as against technologies that allow circumventing modern technical means of copyright protection, is the Digital Millennium Copyright Act (DMCA).

It prescribes penalties for copyright infringement on the Internet. It is indicated that illegal use of the Internet imposes significant liability. At the same time, the law removes liability from providers for the actions of their users.

It is worth noting that in the United States, copying and transferring intellectual property to another person is allowed at the state level. This situation has developed because the US legislation quickly responds to changes and the development of technologies, which allows monitoring the situation in time.

In addition to state control, in the United States, the legitimate use of IP is taken care of by the state and private organizations. For example, copyright infringement due to Starlink will be immediately detected and warned by SpaceX.

The user of the social network Reddit, registered under the nickname "substrate-97", tried to download certain content through the network, for which it immediately received a message from SpaceX demanding an end to the offense: "We are forced to insist that you and other persons using our Starlink service refrain from illegally downloading copyrighted content. Downloading copyrighted content without a license may result in suspension or termination of service and legal action by the content owner." The user received this message when copying a fragment of the show from the CBS channel.

Quite interesting is the case of the creation of Ceartas DMCA company by Irish programmer Dan Purcell. DMCA is an acronym for digital copyright law. This law regulates and prevents the copying, production and distribution of other people's content. A similar directive works in the EU.

The goal of Purcell is to detect and remove illegally distributed content. For this purpose, search bots, artificial intelligence, and automated equipment are used to check more than 20 thousand sites around the clock where content from social networks could get. They delete such data from the Bing and Google search engines, the Google Images service, and from the networks where it is located.

Complaints about copyright infringement bots Ceartas are filled out and sent very quickly, on social networks as well. The company does not provide personal data of the client; they write on their behalf. Ceartas DMCA not only fulfills private orders but also participates in Google's anti-piracy program.

Since the United States has the most developed system for combating copyright infringement in social networks, there are many examples of court cases and decisions (in contrast to Ukrainian judicial practice). In recent years, the most high-profile case was the collective appeal of a group of photographers not to a specific violator but to the social network. It is about copyright infringement due to the embedding tool from Instagram. This technology

allows users to post posts from the social network on third-party websites. Due to this, site visitors can see this post as in the Instagram app, but without using it.

The plaintiffs insisted that this tool allows site owners of BuzzFeed and HuffPost to use photos without the permission of their authors, which violates their rights. Therefore, they were not responsible for Instagram developing a tool that allows displaying photos of third parties on third-party sites.

The court, in turn, does not agree with this claim. To reveal a violation, photos and videos must be stored as a physical medium on the website. After a server test, it was found that the information was posted on the websites only due to links from the app, i.e., it does not violate copyright.

When studying the experience of Italy, it is worth paying attention to the meticulousness of countering the spread of counterfeit goods on social networks. In 2014, a special platform was created, which is an information system for combating counterfeiting (SIAC). With its help, all registered companies can publish information about intellectual property rights. SIAC allows intellectual property owners to actively cooperate with law enforcement agencies in the fight against counterfeiting. They provide all the necessary information about products, photos, informational letters, expert opinions, technical recommendations, etc.

To increase the effectiveness of anti-piracy actions, information from this platform is used by territorial units of the Italian guard.

Preventive measures aimed at ensuring the possibility of protecting the rights to the page in the future should include the following actions:

- Drawing up and signing contracts with all persons involved in creating and filling the page: authors, technical specialists, consultants, etc.;
- Documenting and taking into account all expenses incurred for creating and filling the page, and ideally, with the subsequent setting of the results of intellectual activity on the balance sheet of the organization as an intangible asset (IA).

The latest trends in legislative practice include the solution to problems with the spread of digital technologies and the Internet and the development of the latest approaches to copyright in the information society. Strengthening and improving the legal protection regime is combined with attempts to promote controlled access to the intellectual products of users.

The EU law-making activities are becoming crucial in the development of European legislation. Due to the expansion of international cooperation between the two countries, the regulatory framework in copyright is undergoing positive changes.

REFERENCES:

1. Stefan A.S. Avtorske pravo i sumizhni prava : osoblyvosti pravovoyi okhorony, zdiysnennya ta zakhystu : monohrafiya [Copyright and related rights : features of legal protection, implementation and protection : monograph]. Kyiv: Research Institute of Intellectual Property Napru, NVP interservice LLC, 2017. 150 p.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРОДУКТІВ, СТВОРЕНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Коваленко Д. О.

студентка III курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Уткіна М. С.

к. ю. н., старший викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

Штучний інтелект становить собою відносно молоде поняття та явище, яка ще не повною мірою закріпилась в правовому просторі на рівні з іншими. Доволі стрімкий розвиток та особливості функціонування штучного інтелекту значною мірою відрізняються від базових аспектів, закріплених у чинній законодавчій базі, діяльності інших, можливо дещо схожих, категорій. У той же час, констатуємо, що штучний інтелект дійшов такого рівня розвитку, коли сам почав створювати авторські продукти, які визначаються своєю індивідуальністю та відповідно до основних засад регулювання об'єктів права інтелектуальної власності, створених людиною, повинні охоронятися державою. Проте, необхідно зазначити основну особливість продуктів штучного інтелекту – вони створені комп'ютерною програмою. У свою чергу, остання (комп'ютерна програма) не належить до системи суб'єктів права інтелектуальної власності й не може належати зважаючи на відсутність певного ряду ознак, притаманних фізичній особі. У науковій та правовій площинах це породжує відповідні проблеми відсутності правового регулювання та захисту продуктів штучного інтелекту в Україні.

Аналізуючи поширення та стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту, окреслення його правового статусу та надання відповіді на питання, чи може він визначатися як повноцінний суб'єкт правовідносин, чи може розглядатися виключно як об'єкт, сьогодні є надзвичайно важливим [1, с. 217]. В Україні з'являється все більше компаній, діяльність яких пов'язана із розробкою або використанням штучного інтелекту, що робить потребу в його законодавчому закріпленні нагальною [2, с. 56]. Серед науковців та інших зацікавлених осіб існує чимало дискусій стосовно відсутності

правового регулювання творів створених штучним інтелектом, що у свою чергу породжує неоднозначність думки та позиції у цій сфері.

В цілому, проаналізувавши погляди представників наукової спільноти на дану проблему, слід зазначити, що дослідників можна розділити умовно на дві категорії:

– когорту представників, хто вірить у можливість створення сильного штучного інтелекту;

– групу тих, хто дотримуються позиції про слабкий штучний інтелект.

За А. Петренко правове врегулювання відносин, пов'язаних із штучним інтелектом, потребує вирішення низки питань, сутність яких складає певний перелік фактів, а саме – захист персональних даних, врегулювання господарської діяльності з виробництва роботів чи програмного забезпечення, авторські права на твори, створені штучним інтелектом, кібербезпека й застосування штучного інтелекту, питання цивільно-правової і кримінальної відповідальності, роль штучного інтелекту в протидії поширенню фейків; захист прав людини та недискримінація [3]. Дана позиція доволі влучно характеризує необхідність системної розробки питання щодо правового регулювання тієї чи іншої сфери.

Т. Каткова влучно у своїх наукових доробках визначає необхідність створення Карті правових реформ використання штучного інтелекту. Правові реформи у сфері штучного інтелекту повинні охоплювати багато різних сфер, зокрема цивільне законодавство, що полягатиме у визначенні правосуб'єктності, можливості укладання договорів та несення цивільно-правової відповідальності; страхове законодавство; захист персональних даних, який стосуватиметься можливості надання диференційованої згоди на обробку персональних даних; законодавство у сфері інтелектуальної власності, що забезпечить захист об'єктів права інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом та їх легальне використання [4, с. 46]. Американець Ніл Брустлін взагалі є прихильником того, що права інтелектуальної власності на роботу створену програмою мають належати програмісту, оскільки саме завдяки його твору (програмному забезпеченню) було породжено інший твір, а отже він є логічним власником прав на нього [5, с. 306]. Маємо право лише частково погодитися з викладеною думкою через логічність процесів функціонування штучного інтелекту, але ураховуючи його розвиток та удосконалення основ діяльності, то участь людини є мінімальною та значно обмеженою. На нашу думку, все більше актуалізується теза, що світ потребує нормативного закріплення та правового регулювання сфери штучного інтелекту, оскільки представники наукової спільноти наділили машини всіма ознаками розумової діяльності людини та розвинули їх функціонування до надзвичайних висот, що призвело до техногенного

прориву штучного інтелекту у своїх можливостях. Роботи створюють оригінальні твори, розробляють надзвичайні речі, які є самобутніми продуктами сучасності, а це потребує правового захисту, базуючись на принципах та основних засадах правового світу та права інтелектуальної власності зокрема. При цьому, таку необхідність можна розглядати не лише з боку захисту прав машин, а й на фоні запобігання порушень стосовно плагіату, незаконного використання творів права інтелектуальної власності, створених штучним інтелектом - це є породженням системи злочинної діяльності, що неприпустиме у правовій державі. Відсутність правового регулювання даної галузі є значним гальмуванням правового та наукового розвитку України та світу загалом, оскільки одиниці держав схиляються до позиції наділення штучного інтелекту певним пакетом прав.

Вважаємо, що необхідно діяти та робити кроки до будівництва справедливих правовідносин, які будуть регулюватися визначеними та закріпленими нормами на законодавчому рівні. Тому, перед Україною, як і перед її сусідами, постає завдання сформулювати певну концепцію правового статусу роботів і втілити її у життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Щербак Н. М., Уткіна М. С. Теоретико-методологічні підходи до визначення штучного інтелекту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 214–217.
2. Городиський І.М. Тенденції розвитку правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі. ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 лист. 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 51-57.
3. Петренко А. Штучний інтелект і право. *Business Law Electronic Resource*. 2021. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/artificialintelligence/> (дата звернення: 07.01.2022).
4. Каткова Т.Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 46-55.
5. Burstyn N F. Creative Sparks: Works of Nature, Selection and Human Author. *Columbia Journal of Law & the Arts*. № 39. P.281-310.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ФОТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ В УКРАЇНІ

Мотузна А. В.

*магістрантка I року навчання ННІ права
Сумського державного університету*

Науковий керівник: Золота Л. В.

*к.ю.н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Розвиток мистецтва фотографування набагато випереджає розвиток українського законодавства. Це призводить до проблем у визначенні фотографічного твору як об'єкта авторського права та його охорони. Прогалини у законодавстві породжують зростання кількості правопорушень у сфері авторського права. Автори в свою чергу, не знаючи, як захистити свій твір, зазнають збитків. Для відновлення порушених прав, зазвичай, звертаються до суду, що перевантажує роботу судової системи України.

Останніми роками Інтернет простір став найбільшим середовищем використання фотографічних творів. Більшість створюються саме в таких цілях. Для привернення уваги клієнтів підприємці замовляють унікальний фото контент, а автори в свою чергу пропонують послуги по створенню такого контенту. Потенційні клієнти сприймають саме візуальну складову реклами – фотографії. Тому, фотографічний твір відіграє значну роль у сучасній господарській діяльності, проте в той же час залишається достатньо незахищеним об'єктом авторського права.

Слід зазначити, що чинне законодавство не має окремих режимів охорони для фотографічних творів, виражених у матеріальному та цифровому вигляді. Через специфічний формат цифрові зображення, розміщені в мережі Інтернет можуть бути скопійовані та розміщені на іншому веб-ресурсі. В свою чергу, інший користувач може скопіювати фотографію на вже незаконно розміщеному ресурсі. Й такі схеми можуть налічувати тисячі учасників, серед яких майже неможливо визначити порядок черговості порушень.

Якщо все ж вдасться вчасно виявити недобросовісного користувача, постає питання правильної фіксації порушення. Аналіз судової практики з питань вирішення спорів щодо авторського права в мережі виявив необхідність належного фіксування правопорушення. Адже, самостійна фіксація, в суді не буде розглядатися як доказ, відповідно, фіксація повинна проводитися компетентним органом чи експертом, за умови, що доказ не буде видалений. Також, за дану процедуру, слід сплатити кошти, розмір яких підпадає під питання «прийнятної ціни» [1]. Дійсно, самостійно зроблений скріншот є недостатнім доказом в суді, а данні з веб-сайту чи соціальної мережі в більшості випадків,

на жаль, можна безслідно видалити. Тож, для забезпечення права автора на звернення до суду необхідним є створення чіткої регламентації фіксації правопорушень. Не зважаючи на те, чи буде вирішуватись спір у судовому чи позасудовому порядку, правопорушення має бути зафіксоване. Адже в разі не вирішення спору у позасудовому порядку, може виникнути необхідність звернення до суду та надання належних доказів.

Користуючись різними ресурсами та сервісами у цифровому просторі, можна відмітити значну кількість технічних засобів захисту фотографічних творів від недобросовісних посягань. Їх «захисні» характеристики постійно покращуються. Але законодавчо вони не мають ніякої регламентації у сфері авторського права. Існує необхідність упорядкувати ці засоби в галузевому акті. Можливо, слід розробити методичні рекомендації або технічні стандарти для авторів фотографічних творів з переліком правових та технічних заходів охорони і захисту творів. Щоб автор міг обрати для себе найбільш зручний спосіб захисту свого твору. Адже, більшість авторів просто не знають, як забезпечити своїм творам належний захист, і як діяти в ситуаціях, коли права все ж порушені.

Вирішення спорів щодо авторського права в судовому порядку може займати значний проміжок часу через високу завантаженість судової системи. Одним з позасудових способів вирішення спорів є медіація. Медіація належить до неюрисдикційних форм захисту прав інтелектуальної власності. Тобто, медіація є способом альтернативного вирішення спорів. Проблема полягає у непопулярності застосування цього методу.

Альтернативне врегулювання спорів – це група процесів, за допомогою яких вирішуються спори і конфлікти без звернення до формальної системи судочинства. Альтернативне врегулювання спорів здійснюється, як правило, недержавним органом чи приватною особою, виходячи з принципів добровільності, нейтральності, конфіденційності, диспозитивності, рівноправності [2].

Медіація – це переговори за участі нейтрального посередника (медіатора), добровільний і конфіденційний процес, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає конфлікуючим сторонам досягти взаємоприйнятої угоди, як метод, за яким сторони управляють і володіють як самим процесом, так і його результатом – угодою, тобто нічого не вирішується без згоди сторін [3].

У вирішенні спорів засобами медіації є низка переваг в порівнянні з судовим засобами. По-перше, це конфіденційність, адже всі записи, інформація, звіти або інші документи, які надаються медіатору під час підготовки до медіації або які з'являються у процесі медіації, не можуть бути розголошеними. По-друге, вирішення спору шляхом

медіації не є довготривалим на відміну від суду і може значно заощадити кошти її учасникам. По-третє, під час медіації немає переможної сторони та тієї, яка перемогла, тому що мета медіації – знайти рішення, яке зможе задовольнити обидві сторони. Також, сторони беруть участь у медіації добровільно й процес може бути перерваний в будь-який час за ініціативи будь-кого з учасників медіації [4]. Спори щодо порушення авторських прав цілком можуть бути вирішені за допомогою медіації, якщо обидві сторони на це згодні.

Дослідивши систему охорони фотографічних творів в Україні, слід зазначити, що необхідним є розмежування статусу звичайних та цифрових фотографічних творів. Також, слід регламентувати фіксацію правопорушень у сфері авторського права для подальшого використання зафіксованих даних як доказів у суді.

Для підвищення обізнаності авторів розробити методичні рекомендації з роз'ясненнями прав авторів та правових і технічних заходів охорони і захисту фотографічних творів від посягань.

Також, для зменшення навантаження на судову систему України слід популяризувати досудові методи вирішення спорів. Найбільш перспективним та ефективним науковці вважають саме медіацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карташов Н. Проблеми захисту авторського права в мережі Інтернет. URL: <https://blog.liga.net/user/nkartashov/article/26575>.
2. Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право". Київ, 2006. С. 29.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. №29. ст.367
4. Островська О.А., Фінько О.Л., Медіація як альтернативний спосіб урегулювання конфліктів та консалтингова послуга. Економічна теорія та історія економічної думки. Випуск 21. 2018. С. 34-38.

ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ VS ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР

Савицька І. В.

*магістрантка ННІ права
Сумського державного університету*

Золота Л. В.

*к.ю.н., асистент кафедри КПДС ННІ права
Сумського державного університету*

Однією з основних відмінностей договору комерційної концесії від ліцензійного договору є комплексність переданих між сторонами прав. За договором комерційної концесії, користувачу надається право щодо використання охоронюваної комерційної інформації, яка охоплює всі аспекти комерційної діяльності, зокрема назва торговельної марки, промислові зразки, об'єкти авторського права, а також комерційний досвід та підходи організації підприємницької діяльності, а саме дизайн інтер'єру, навчання співробітників, уніформа, спеціальне обладнання для виробництва, тощо.

Ліцензійний договір може мати як оплатний, так і безоплатний характер передачі прав, тоді як договір комерційної концесії завжди є оплатним. Формами оплати як в одному так і в іншому договорах можуть бути паушальний платіж, роялті та комбіновані платежі.

Сторонами в ліцензійному договорі може бути як юридична особа, так і фізична особа. Сторонами в договорі комерційної концесії завжди виступають комерційні організації або фізична особа, що є підприємцем і правоволодільцем об'єктів інтелектуальної власності та певного шаблону для бізнесу. При передачі прав рекомендується більше розраховувати на правову охорону об'єктів інтелектуальної власності, а не на «бізнес модель» в цілому, так як набагато складніше доводити використання «бізнес моделі», ніж використання традиційного об'єкта інтелектуальної власності.

Варто зауважити, що правоволоділець не може бути фізичною особою-підприємцем, адже відповідно до пп. 14.1.225 п. 14.1 ст. 14 ПКУ, роялті це будь-який платіж, отриманий як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності. А також, відповідно до п. 292.1 ст. 292 ПКУ до доходів фізичних осіб-підприємців не включаються пасивні доходи, зокрема, роялті[2]. Отже, згідно з зазначеними положеннями, фізична особа-підприємець не може отримувати роялті, адже такий дохід буде вважатися пасивним доходом фізичної особи, тобто буде більша ставка оподаткування. Проте фізична особа-підприємець може отримувати прибуток за передачу всіх майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Крім зазначених відмінностей договору комерційної концесії від ліцензійного, необхідно виділити ще одну, відповідно до якої договір комерційної концесії передбачає обов'язкову передачу користувачу комплексу виключних прав, без яких підприємництво здійснюватися не зможе. При цьому комплекс виключних прав – це сукупність прав на результати інтелектуальної діяльності, засоби індивідуалізації, на охоронювану комерційну інформацію [1, с. 119]. А також, повинна бути чітка ідентифікація об'єкта інтелектуальної власності, на який виданий охоронний документ – свідоцтво, патент тощо. Необхідно вказувати повну назву об'єкта, та бібліографічні відомості об'єкта. Також важливим аспектом є регламентування способів використання об'єктів, які повинні бути чітко передбаченими та впливати з суті самого об'єкту, наприклад клас МКТП, для якого зареєстрована торговельна марка.

На відміну від ліцензійної угоди, у договорі франчайзингу діють більш жорсткі додаткові обмеження прав сторін, зокрема правоволоділець зобов'язаний не надавати іншим особам аналогічні комплекси виключних прав для їхнього використання на закріпленій за користувачем території й утримуватися від власної аналогічної діяльності на цій території. Варто зауважити, що без детального зазначення території використання в ліцензійному договорі та договорі комерційної концесії, такою територією буде вважатися вся територія України. Користувач, у свою чергу, зобов'язується не конкурувати з правоволодільцем на тій території, на яку поширюється дія договору франчайзингу щодо підприємницької діяльності, яка здійснюється з використанням належних правоволодільцю виключних прав. Користувач повинен погоджувати з правоволодільцем місце розташування комерційних приміщень, що повинні використовуватися при здійсненні наданих, відповідно до договору, виключних прав, а також їхнє внутрішнє й зовнішнє оформлення [1, с. 120]. Також варто зазначити, що при передачі прав на декілька об'єктів інтелектуальної власності у договорі комерційної концесії, під час співпраці сторін, об'єкти можуть змінюватися, наприклад, можливе припинення дії частини об'єктів інтелектуальної власності. В такому випадку користувач має змогу вимагати перегляду умов оплати за договором.

Ще одною відмітною особливістю ліцензійних і франчайзингових договорів є умови про строк їх дії.

Ст.1110 ЦК України обмежує строк дії ліцензійного договору строком дії виключного права на визначений договором об'єкт інтелектуальної власності. У межах строку дії виключного права сторони можуть встановлювати строк дії договору за взаємною згодою. Якщо в ліцензійному договорі сторони не закріплюють умову про строк дії договору, він обмежується строком дії виключного права, але не більше ніж на п'ять

років. Ліцензійний договір обмежується строком дії виключного права і втрачає чинність, якщо його строк припиняється [3].

Договір комерційної концесії (франчайзингу) передбачає довгострокове співробітництво сторін у підприємницькій діяльності, тому в договорі такі обмеження щодо строку не встановлюються.

Тож, договір комерційної концесії та ліцензійний договір одночасно мають як спільні, так і відмінні риси, що і дає можливість розділити ці два види договорів та використовувати їх відповідно до конкретних умов та предметів договорів. Якщо говорити про спільні риси цих двох договорів, то до них можна віднести: надання прав стосовно використання об'єктів інтелектуальної власності. Проте саме в особливостях предметів та цілей договору і знаходяться їх відмінності, а також у специфіці взаємовідносин сторін, які виникають в процесі реалізації умов договору. Також варто звернути увагу і на специфіку предмета й мети досліджуваних договорів, яка допомагає визначити ще й особливості сфери застосування цих двох договорів.

Якщо говорити про особливості договорів щодо їх сторін, то тут можна зауважити те, що договір комерційної концесії застосовується тільки на умовах підприємницької діяльності, у той час як ліцензійний договір може використовуватись у різних сферах діяльності суб'єктів цивільного права. Із цього і випливає те, що суб'єктами договору комерційної концесії можуть бути тільки суб'єкти господарювання, підприємницької діяльності, які зареєстровані у встановленому чинним законодавством порядку, а от відносно сторін ліцензійного договору такі обмеження відсутні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сидоров Я. О., Шеховцова Л. І. Порівняльно-правова характеристика договору комерційної концесії (франчайзингу) та суміжних договорів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. №4. С. 118-125.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Шелест. О.М.

аспірантка ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова І.П.

викладач кафедри КПДС ННІ права

Сумського державного університету

На сьогоднішній день в Україні одним з головних пріоритетів розвитку ринку економіки є розширення сфери приватної форми власності в тому числі, що стосується авторського права в інтелектуальній власності. Тому саме у зв'язку з цим крайне актуальним є питання визначення основних проблем захисту авторського права в сучасних умовах та визначення способів врегулювання пов'язаних з ним спорів.

Центральне місце у міжнародно-правовому регулюванні охорони авторського та суміжних прав посідає Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, що була прийнята 9 вересня 1886 р. До інших важливих міжнародних нормативно-правових документів у сфері захисту авторського і суміжних прав відносять Всесвітню (Женевську) конвенцію про авторське право 1952 р., Угоду про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав 1993 р., Міжнародну конвенцію про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція) 1961 р., Женевську конвенцію про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм 1971 р. та ін.

Вітчизняне законодавство представлено Законом України «Про авторське право і суміжні права» (далі - Закон) та Главою 36 Цивільного кодексу України, які визначають що саме є об'єктом авторського права та охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва - авторське право, і права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення - суміжні права [1, 2].

В той же час, не дивлячись на міжнародні домовленості, зокрема ратифікацію Україною Угод та Конвенцій, якими взяла на себе зобов'язання щодо дотримання оговорених в них умов та сприянню цивілізованих відносин у сфері використання результатів інтелектуальної діяльності як авторів і правовласників, мають місце факти масових порушень авторських прав в сфері інтелектуальної власності.

Одним із таких порушень є незаконне копіювання, яке завдає значної шкоди авторам книг, фільмів, авторам та виконавцям музичних творів, оскільки перешкоджає їм отримувати доходи за їхню діяльність та утримує їх від подальшого інвестування в творчу діяльність, що може навіть підірвати розвиток тієї чи іншої сфери творчої діяльності [3].

Особливої уваги заслуговує також таке порушення авторського права, як плагіат. Згідно зі ст. 50 Закону, плагіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [4]. Плагіат вирізняється саме присвоєнням чужого авторства. У разі піратства, наприклад, може відбуватися розповсюдження чужих творів без дозволу автора, але ім'я справжнього автора не приховується.

Проблема захисту авторського права в умовах глобалізації викликає все гостріший інтерес, оскільки досі не вироблено однозначної та єдиної для всіх держав позиції. Цілком очевидно, що законодавство не завжди і не скрізь встигає за стрімким рухом нових технологій, а внаслідок цього виникає безліч задач, які ще очікують свого вирішення.

Основою авторського права є унікальність об'єкта – неможливість незалежного створення ідентичного твору. Саме тому для визнання прав автора не потрібна обов'язкова реєстрація. Відсутність унікальності також суперечить основам авторського права і може розглядатися як підстава для порушення питання про правомірність віднесення програм до об'єктів авторського права.

Одним із головних способів усунення проблеми правової охорони об'єкта авторського права є цивільно-правовий захист порушеного авторського права, що передбачає звернення з вимогою про припинення протиправних дій, подання позову до суду або досудовий спосіб врегулювання спору.

Виходячи з глобального характеру мережі Інтернет, переслідуючи мету захисту прав і свобод людини та подальшого розвитку світового інформаційного простору, одним із способів захисту об'єкта авторського права може бути його цифровий підпис або обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в мережі Інтернет [5, 6].

Отже, з вищезазначеного можна дійти висновку, законодавство України з охорони авторського права має на сьогодні певні недоліки. Проте, шляхом визначення найбільш актуальних проблем у сфері охорони і захисту прав інтелектуальної власності та розмежуванням термінів та понять для подальшого визначення приналежності авторських прав, можливо досягти успішного та ефективного правового регламентування для інтенсивного розвитку України в контексті економічної та технологічної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993р. № 3792-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

3. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні За заг. ред. О.А. Підпригори О.Д. Святоцького. Київ, 2003. URL: <http://surl.li/bwzak>.
4. Гуменюк О., Арданов О. Плагіат та інші актуальні проблеми реалізації авторського права у діяльності засобів масової інформації. Інтелектуальна власність. 2015. № 5. URL: <http://surl.li/bwzaf>.
5. Пастухов О. М. Авторське право в Інтернеті. Київ, 2009. URL: <http://surl.li/bwzaa>.
6. Сергеев А. П. Патентное право: учебное пособие М.: БЕК, 1994.

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРА В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РЕФОРМУВАННЯ

Шапошник А. С.

аспірант ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Шлапко Т. В.

к. ю. н., доцент кафедри АППФЕБ ННІ права

Сумського державного університету

П. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» серед інших основних засад діяльності прокуратури, закріплює принцип незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків [1], також у ч. 1 ст. 36 КПК України закріплено, що прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється [2].

Принцип незалежності прокурора у своїй діяльності є одним із основоположних галузевих принципів права. Сутність принципу незалежності в тому, що прокурор у своїй діяльності керується вимогами правових норм, а також власним внутрішнім переконанням. Під час здійснення повноважень, пов'язаних з реалізацією функцій прокуратури, прокурори є незалежними, самостійно приймають рішення про порядок здійснення таких повноважень, керуючись при цьому положеннями закону, а також зобов'язані виконувати лише такі вказівки прокурора вищого рівня, що були надані з дотриманням вимог Закону України «Про прокуратуру».

На нашу думку, даний принцип має дві сторони: 1) прокурор не підкорюється будь-яким органам влади і управління; 2) прокурор не підкорює собі будь-які інші органи (він здійснює нагляд, але не управління піднаглядовими суб'єктами).

Також, слід виділяти дві сторони незалежності прокурорів: організаційну та функціональну.

Організаційна незалежність виражається у тому, що органи прокуратури не належать до системи інших державних органів та не підпорядковуються їм, навіть з урахуванням Закону про внесення змін до Конституції України від 2 червня 2016 р. [3], відповідно до якого статті про прокуратуру містяться у розділі «Правосуддя»; питання щодо підпорядкування прокуратури органам судової гілки влади не порушується.

Функціональна сторона незалежності прокуратури полягає у тому, що рішення та дії прокурорів можуть прийматися самостійно та не потребують затвердження з боку інших органів або установ, хоча і слід мати на увазі, що прокурори можуть звертатися до слідчих суддів стосовно надання дозволу на здійснення окремих слідчих (розшукових) дій. Проте і в цьому разі прокурори цілком самостійно приймають рішення про погодження клопотань слідчих чи самостійного звернення до слідчого судді. Так само і у разі затвердження обвинувального акта прокурор самостійно та незалежно від інших органів державної влади приймає рішення щодо його затвердження та подальшого відстоювання у суді обвинувальної тези.

Оскільки принцип незалежності прокурора є основоположним для всієї галузі і цю думку поділяють більшість дослідників, включаючи і нас, ми пропонуємо його закріпити на конституційному рівні, доповнивши ч. 2 ст. 131-1 Основного Закону наступним змістом: «Організація та діяльність прокуратури визначається законом, є незалежною, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального або іншого впливу, тиску на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків та функцій прокуратури чи незаконного втручання у його професійну діяльність».

Сьогодні в Україні цей принцип передбачає не тільки незалежність органів прокуратури та її співробітників від органів влади. Так, згідно абз. 1 ст. 7 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів при виконанні службових обов'язків прокурор має бути незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання в його професійну діяльність, у тому числі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, зобов'язаний активно, у визначений законодавством спосіб протистояти спробам посягання на його незалежність [4].

Як вбачається, мова йде про незалежність від наступних суб'єктів: від органів державної влади та їх посадових осіб; від органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Така незалежність допомагає у законодавчо закріпленій забороні вказаних суб'єктів втручатися у діяльність прокурора, встановлення обмежень з метою недопущення вчинення тиску на прокурора у його діяльності. Вважаємо, що даний

перелік є надто вузьким і має бути суттєво розширеним, оскільки у такому випадку є загроза впливу на органи прокуратури та підризу її незалежності з боку суб'єктів, які залишились поза увагою в даній правовій нормі.

На практиці тиск на прокурорів є поширеним явищем. Різні кола суб'єктів застосовують правові механізми, що часто не узгоджуються між собою. Такі ситуації мають місце, зокрема, при направленні скарг народними депутатами України у кримінальних провадженнях, які не є учасниками таких проваджень. Можна говорити, що у такий спосіб вчиняється тиск на прокурора через механізми, що передбачені в Законі України «Про статус народного депутата» [5]. Однак, таке втручання суперечить КПК України. Виходом з такої ситуації вважаємо обмеження на законодавчому рівні права на втручання у діяльність прокурора, обмеження на подання скарг та звернень з цього приводу суб'єктами, які згідно КПК України не є учасниками кримінального провадження.

Так, слід доповнити цю норму законодавства, включивши до переліку не тільки органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а і громадські об'єднання, громадські організації, органи воєнного управління, органи контролю, їх посадових осіб та інших суб'єктів, які прямо чи опосередковано можуть впливати, тиснути чи втручатися у діяльність прокурора.

Тому пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 16 Закону України «Про прокуратуру» і викласти її у наступному формулюванні: «При виконанні службових обов'язків прокурор має бути незалежним від будь-якого впливу, тиску чи втручання в його професійну діяльність осіб, що не мають на те законних повноважень, у тому числі органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, громадських об'єднань та інших громадських формувань, органів військового управління, органів контролю, їх посадових та службових осіб, органів управління, комерційних та некомерційних організацій, політичних партій, засобів масової інформації, банків та фінансових установ, їх керівників та службових осіб, а також фізичних осіб та інших суб'єктів, які прямо чи опосередковано можуть впливати на діяльність прокурора, зобов'язаний активно, у визначений законодавством спосіб протистояти спробам посягання на його незалежність».

В рамках даного дослідження також слід звернути на положення Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів [6], які стосуються незалежності прокурорів, оскільки цей аспект у них охоплюється досить широко та включає:

1. Незалежність при призначенні: Гарантії повинні бути встановлені для того, щоб запобігти призначенню осіб на підставі упередженості або забобонів, і виключити будь-яку дискримінацію.

2. Незалежність при виконанні професійних обов'язків: Особи, які здійснюють судове переслідування, повинні мати свободу від загроз, перешкод, залякування, непотрібного втручання або невинуватого залучення до цивільної, кримінальної або іншої відповідальності. Вони повинні мати гарантований захист і належні умови служби.

3. Незалежність при просуванні по службі: Підвищення у посаді повинно базуватися на об'єктивних факторах, включаючи професійну кваліфікацію, здібності, моральні якості і досвід. Рішення про просування повинно прийматися відповідно до справедливих і неупереджених процедур.

4. Свобода думки та асоціацій: Особи, які здійснюють судове переслідування, повинні мати свободу вираження своєї думки та асоціацій. Однак при цьому вони повинні дотримуватися норм права та професійної етики.

5. Захист від необґрунтованого накладення дисциплінарних стягнень: Особи, які здійснюють судове переслідування, повинні бути захищені від необґрунтованого накладення дисциплінарних стягнень.

Ці принципи важливі для забезпечення ефективності та незалежності прокуратури в різних аспектах її роботи, зокрема, у нагляді за діяльністю державних органів і забезпеченні додержання законності в різних сферах суспільства.

Зміна підходу до призначення, просування по службі та атестації прокурорів є важливим кроком у реформуванні системи прокуратури для забезпечення її незалежності та професіоналізму. Залучення незалежних, політично нейтральних фахівців до кадрових комісій для атестації прокурорів є важливою практикою. Це може сприяти об'єктивній оцінці професіоналізму та моральних якостей прокурорів.

Застосування таких підходів допомагає зменшити вплив особистих взаємин та недоліків в системі. Це також сприяє вибору найкращих кандидатів для важливих посад в системі прокуратури на основі їх професійних якостей та здібностей.

Таким чином, дослідивши основні адміністративно-правові засади організації діяльності прокурора в Україні і визначивши, що незалежність прокурора являє собою фундаментальну їх основу, пропонуємо п. 5 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» «діяльність прокуратури ґрунтується на засадах...» доповнити наступним змістом: ... «5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків, незалежності при виконанні професійних обов'язків від незаконних впливів, незалежності при просуванні прокурорів по службі».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

2. Кримінально-процесуальний Кодекс України від 28.12.1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532.
4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17>.
5. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. ст. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>.
6. Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів від 27.08.–07.09.1990 р. Сайт «pravo.org.ua». URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/oon_com_split_1.pdf.

Наукове видання

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ

**VI Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 19–20 травня 2022 року)**

Відповідальний за випуск А. В. Стеблянко

Комп'ютерне верстання А. В. Стеблянко

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 19,53. Обл.-вид. арк. 25,81. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.